શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા ગ્રંથમાળા નં. ૩૯

। श्रीकृष्णः ।

મહાભારત

(ગુજરાતી પદબન્ધ)

ગ્રન્થ ૪ થો

૬. દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત ભીષ્મપર્વ
૭. દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત દ્રોણપર્વ
૮. દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત કર્ણપર્વ

સમ્પાદક અને સંશોધક:
રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી

પ્રકાશક:
રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, બી. એ. સહાયકમંત્રી
શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા—મુંબઈ

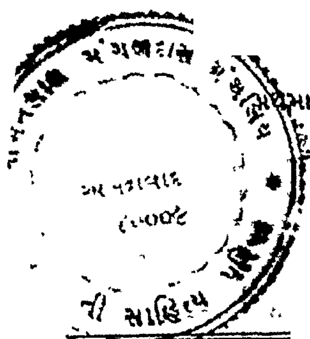
વિ. સં. ૧૯૯૭] મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦ [ઈ. સ. ૧૯૪

પ્રકાશક : રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ,
સહાયક મંત્રી, શ્રી ફોર્બસ ગૂજરાતી સભા,
સ્થળ : ૩૬૫, 'શ્રી ફોર્બસ ગૂજરાતી સભામન્દિર'
વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, કોંગ્રેસ લેઈન–મુંબઈ નં. ૪

પૃ. ૧ થી ૩૦૪ના મુદ્રક રા. રા. શંકરરાય અમૃતરાય સૈયદ
મુદ્રણાલય : શ્રી જ્ઞાનમન્દિર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાયપુર, અમદાવાદ

બાકીનાં પૃષ્ઠોના મુદ્રક : રા. રા. મણિલાલ પુ. મિસ્ત્રી, બી. એ.
મુદ્રણસ્થાન : આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ, અમદાવાદ

પ્રથમાવૃત્તિ – પ્રતિ ૩૦૦

મળવાનું ઠેકાણું : રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, બી. એ. સહાયક મંત્રી શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા : ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, કોંગ્રેસ લેઈન–મુંબઈ નં. ૨

પ્રકાશકના બે બોલ

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનો પ્રથમ હેતુ આ છેઃ "ગુજરાતી ભાષામાં લખાયલાં સઘળાં તેમજ ગુજરાતને લગતાં પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો; અને તેમાંનાં મુદ્રિત સ્વરૂપમાં સંરક્ષવા યોગ્ય લાગે તેવાં પુસ્તકો હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવાં." આ હેતુથી સભા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથો વેચાતા લઈ, સારા પ્રમાણમાં અદ્યાપિ સંગ્રહે છે.

આ સંગ્રહમાંથી પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ કરવા જેવા ગ્રંથો કીયા કીયા છે તે સમજી શકાય તે માટે સભાએ ૧૫૦ પુસ્તકોની માહિતી આપનારા, હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ તથા ૨, આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલા છે. બાકીનાં ૨૫૦–૪૦૦ પુસ્તકોની એ જ ધોરણે સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૩–૪ તૈયાર કરવાનુ કામ પણ આ પ્રકાશકને સોંપેલું છે. ઉપરાન્ત ગ્રંથનુ વસ્તુ, રચનાર, રચનસમય વગેરેની ઉપરચોટીયા માહિતી આપનાર એક યાદી પણ આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલી છે. તેમાંથી એક પાસ નામાવલિ ભાગ ૧–૨ માંથી પસંદ થયેલા ગ્રંથો તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરવાનું કામ ચાલે છે. તેમ બીજી પાસ અન્યત્ર સાંપડતા પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો, કાવ્યો, આખ્યાનો, વાર્તાઓ પણ સંશોધાવી, સટિક પ્રકટ કરાવવામાં આવે છે.

આ પ્રવૃત્તિને અંગે અત્યાર સુધીમાં નીચેના પ્રાચીન આખ્યાન, કાવ્યાદિ સંશોધાવી પ્રકટ કરવાની, સભાના મોટાનાનાં ૧૫ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છેઃ ૧ પ્રબોધબત્રીશી વા ઉખાણાસંગ્રહ અને રાવણ-મંદોદરીસંવાદ: સં. સ્વ. મણિલાલ બ. વ્યાસ. ૨ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ ભાગ ૧, સં. રા. છગનલાલ વિ. રાવળ. ૩ રસકલ્લોલ: સં. રા. છ. વિ. રાવળ. ૪ મહાભારત ભાગ ૧, આદિપર્વ અને સભાપર્વ સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૫ શ્રી કૃષ્ણક્રીડાકાવ્ય (પદબંધ દશમ સ્કંધ,

ર. સં. ૧૫૨૯) સં. રા. અંબાલાલ બુ. જાની. ૬ અભિમન્યુ આખ્યાનઃ સં. રા. મંજુલાલ ર. મજમુદાર. ૭ પંચદંડની વાર્તા : સં. રા. શંકરપ્રસાદ છ. રાવળ, ૮ મહાભારત ભાગ ૨–વનપર્વ : સં. રા. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૯ રૂપસુન્દર કથા (શ્લોકબદ્ધ કાવ્ય) સં. રા. ભોગીલાલ જયચંદ સાંડેસરા. ૧૦ હંસાવતીની વાર્તા : સં. રા. શંકર-પ્રસાદ છ. રાવળ. ૧૧ મહાભારત ભાગ ૩–વિરાટપર્વ અને ઉદ્યોગ-પર્વ : સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ઉપરાન્ત ૧૨ હારમાળા રા. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી ૧૩ વીરસિંહકૃત ઉષાહરણ રા. ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા ૧૪ રાસ સહસ્રપદી (નરસિંહ): રા. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી, ૧૫ કર્પૂરમંજરી : રા. રા. ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા અને ૧૬મો મહાભારત ભાગ ૪ ભીષ્મપર્વ, દ્રોણપર્વ અને કર્ણપર્વ : રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રીએ, સંશોધેલો હમણાં પ્રકટ થયો છે. ઉપરાંત અન્ય ગ્રંથો પણ તૈયાર કરાવવામાં આવે છે.

સભાએ મધ્યકાળની ગુજરાતી ભાષામાં રચાયલો, મહાભારતનો સળંગ પદબંધ ગ્રંથ પ્રકટ કરવાનું મહાભારત કાર્ય આદરેલું છે. શાસ્ત્રીજી કેશવરામ કાશીરામે વિનાવેતને પ્રીતિકાર્ય તરીકે એ કાર્ય માટે લીધું છે. સભા તે માટે તેમની ઋણી છે. એક કવિનાં બને તેટલાં પર્વો અને તે જ્યાં સંભવિત ન હોય ત્યાં એવા બીજા સમોવડીઆ પ્રાચીન કવિનાં પર્વો લેવાં, એવું ધોરણ રાખેલું છે. ચાલતી ભાષાની જૂનવટ તેમાં છે. પરંતુ મધ્યકાળના ગુજરાતને ગુજરાતી કવિઓએ કેવા સ્વરૂપમાં તેનો પદબંધ પૂરો પાડ્યો છે, એ જાણવાનું સાધન ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ વિચારનાર અભ્યાસીઓને મળી રહેશે એ દૃષ્ટિ પ્રધાનપક્ષે આ પ્રબંધમાં પ્રવર્તેલી છે.

ગુર્જર સાહિત્યરસિક જનતાને એટલી મુશ્કેલી સહી લેવા વિનંતિ છે. આશા છે કે અભ્યાસી બંધુઓ અને સાહિત્યરસિક જનતા સભાની આ યોજનાને ઉત્તેજન આપશે અને તેનો લાભ પણ અવશ્યે લેશે.

શ્રાવણ વદિ ૬ સં. ૧૯૯૭ તા. ૧૩–૮–૪૧	**અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની** સહાયક મંત્રી–શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

પ્રાસ્તાવિક

જુદા જુદા કવિઓઓનાં મહાભારત–પર્વોના પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કર્યા પછી આરંભથી ઉદ્યોગપર્વ સુધીનાં પર્વો ત્રણ ગ્રન્થમાં ૧૯૩૬ સુધીમાં છપાઈ ગયાં છે. એ ત્રણ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થયા પછી તરતમાં જ ચોથા ગ્રન્થના મુદ્રણનું કાર્ય શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જે આજ પાંચ વર્ષના લાંબા ગાળા પછી પૂર્ણ થાય છે. અમદાવાદમાં આવી રહ્યા પછી પ્રવૃત્તિ વધી પડી હોવાથી આ ભાગના મુદ્રણને સમયસર પૂરું કરાવી શક્યો નથી, અને તેની ગુણજ્ઞ કવિતાપ્રિય જનતા ક્ષમા આપશે.

આ ચોથા ગ્રન્થમાં કુતિયાણાના સારસ્વત બ્રાહ્મણ કવિ વૈકુંઠનું ભીષ્મપર્વ, સૂરતના ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ કવિ ભાઉનું દ્રોણપર્વ અને ખંભાતના નાગર બ્રાહ્મણ કવિ વિષ્ણુદાસનું કર્ણપર્વ, એ ત્રણ પર્વો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. આ ત્રણે કવિઓના વિષયમાં યાવદુપલબ્ધ માહિતી ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા “કવિચરિત–ભાગ ૨જા”માં તે તે કવિઓના મથાળે વીગતથી આપવામાં આવી છે. એનું એ અહીં છાપી પાનાંઓ નકામાં જાય એ વાજબી નથી લાગતું. જિજ્ઞાસુઓ અને અભ્યાસકો એનો જરૂર પૂરતો ઉપયોગ કરી શકશે.

આ ત્રણે પર્વના સંપાદનમાં નીતિ અગાઉના ત્રણ ગ્રન્થોના સંપાદનમાં રાખવામાં આવેલી તે જ છે. સંપાદનના વિષયમાં અખત્યાર કરવામાં આવતી નીતિના સંબંધમાં મારા છેવટના વિચારો ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી “ગૂજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી”ની પ્રસ્તાવનામાં વ્યક્ત કર્યા છેઃ તે પહેલાં આ ગ્રન્થનું સંપાદન થઈ ચૂક્યું હતું અને ૧૯ ફૉર્મ જેટલો ભાગ છપાઇ ચૂક્યો હતો જ; થોડાં ફૉર્મ માટે નીતિ બદલી અભ્યાસકોને ભ્રાંતિમાં નાખવા એ યોગ્ય લાગ્યું નથી. હવે પછીના ભાગોના સંપાદનમાં પૂર્વના ભાગોની નીતિ જ કાયમ રાખવી કે મારા તરફથી હવે સ્વીકારવામાં આવેલી નીતિ અપનાવવી તે વિશે હજુ મેં નિશ્ચય કર્યો નથી.

આ ભાગ તૈયાર કરવામાં ત્રણ પર્વની નીચેની હાથપ્રતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તત્કાલીન ભાષાસ્વરૂપનો પૂરતો ખ્યાલ રાખી વાચના સંસ્કારી લેવામાં આવી છે, એ અહીં સ્પષ્ટ સ્વરૂપે વ્યક્ત કરી દેવું જોઇયે.

૧. ભીષ્મપર્વ

क. મારા દાદા સ્વ. શ્રી કરશનજી આણંદજી બાંભણિયાના હાથની સં. ૧૯૨૭ની નકલ, જેમાં આરંભમાં માત્ર ૧ પાનું–૧૨ કડી પૂરતું નથી.

सो. ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નં. ૬૦૧ ની હાથપ્રત સં. ૮૬૪માં નકલ પૂર્ણ.

गू. ગૂજરાતી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ–મુંબઇની સં. ૧૯૨૬ની હાથપ્રત.

૨. દ્રોણપર્વ

ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાસાયટીની નં. ૨૭૭ अ ની સં. ૧૮૬૪માં થયેલી નકલ. એક માત્ર.

૩. કર્ણપર્વ

૧. શ્રી ફા. ગૂજ. સભાની નં. ૧૩૩ क ની સં. ૧૭૧૩ની નકલ.

૨. ગૂજરાત વર્ના. સોસાયટીની નં. ૨૭૭ની સં. ૧૮૬૮ની નકલ જેમાં રચ્યાવર્ષ સં. ૧૬૮૪ હોવાનું લખ્યું છે.

૩. શ્રી ફાર્બસ ગૂ. સભા નં. ૬૬ ત, ઉતાર્યા સં. ૧૮૬૯ની પ્રતનો ભાગ ઉપયુક્ત થયો છે, જ્યારે નં. ૮૫ ગ ૨૬મે કડવે તૂટતી હોવાથી તેના અંતભાગનો ઉપયોગ કર્યો નથી.

છેલ્લા કર્ણપર્વની હાથપ્રત સં. ૧૭૧૩ જેટલી જૂની મળી આવવાથી એ પ્રતના જૂના પાઠોનો લાભ મળે છે. આ લહિયાએ વિક્રમના ૧૭મા શતકના અંત ભાગમાં કેટલીક હાથપ્રતો તૈયાર કરી છે. વિષ્ણુદાસના રામાયણની સં. ૧૬૯૮ની હાથપ્રત પણ તેના જ હાથની છે. અને પ્રતનું સ્વરૂપ જોતાં મધ્ય ગૂજ.ની ૪થી ભૂમિકાની મિશ્ર ભાષા લહિયાએ બરોબર સાચવી રાખી છે. વિષ્ણુદાસના સમયની લેખનની સાહિત્યકીય સ્વરૂપની એ ભૂમિકા મળી જવાથી

અને એથી વિષ્ણુદાસના મૂળ પાઠોને તે નજીક હોવાની પૂરતી સંભાવના હોવાથી ૨૬મા કડવાથી બીજી હાથપ્રતનાં પાઠાંતરો નોંધ્યાં નથી. માત્ર છેલ્લા કડવામાં રચનવર્ષના વિષયમાં મોડી પ્રતોમાં જે પાઠાંતરો મળે છે, તે નોંધવામાં આવ્યાં છે, અને એ સ્થળે આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં નહિ લીધેલી પછીની મોડી લખાયેલી હાથપ્રતોનો પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગ્રન્થની પાછળ ટીકા–ટિપ્પણ નથી આપવામાં આવ્યાં, અને એમ જણાયું છે કે હવેનાં પર્વોમાં શંકાસ્પદ સ્થાનો જેમ ભાષા આ બાજૂ આવે છે તેમ, ઓછાં જ આવે છે. ગૂજરાતી ભાષાના સારા અભ્યાસીઓને એ કાંઇ દુરૂહ નથી હોતાં. અને મારા તરફથી તો મોટે ભાગે ભાષાભૂમિકાની દૃષ્ટિએ જ રૂપોની નોંધો આપવામાં આવતી હતી. આમ ઓછા પ્રચારના ગ્રન્થમાં પાનાં નિરર્થક ભરવાં પણ વાજબી લાગ્યાં નથી; અન્ય વ્યાવૃત્તિ પણ રોકી રહી છે. આ ઊણપ અભ્યાસીઓને ઊણપરૂપે નહિ જ લાગે એવી મને ખાત્રી છે.

આ ગ્રન્થથી આમ ૧૮માંથી ૮ પર્વો ગૂજરાતી પદ્યબંધ **મહાભારત**નાં રજૂ કરી શકાય છે. હજી ૧૦ પર્વો બાકી રહે છે. એ બાકીનાં પર્વોમાં ૧૨ શાંતિપર્વ ૧૩ અનુશાસન પર્વ અને ૧૫ આશ્રમવાસિક પર્વ કોઇ પણ કવિએ કર્યાં જાણમાં નથી. બાકી રહેતાં ૯ શલ્ય, ૧૦, સૌપ્તિક, ૧૧. સ્ત્રી, ૧૪. અશ્વમેધ, ૧૬. મૌશલ, ૧૭. મહાપ્રસ્થાન અને ૧૮. સ્વર્ગારોહણ એ ૭ પર્વોનું સંપાદન તૈયાર છે. સમયની અનુકૂળતાએ એ પ્રસિદ્ધ કરવાનો અભિલાષ છે, એ પરમકૃપાળુ પરમાત્મા પૂર્ણ કરશે જ. શ્રી. ફાર્બસ ગૂજરાતી સભાના સંચાલકોએ આ પાછળ નાણાં ખર્ચવાનો નિર્ધાર કર્યો છે; નિષ્કામ; એ માટે ગૂજરાત થોડું ઋણી નથી.

મહાભારત ગ્રન્થમાળાનો આ ચોથો પ્રયત્ન પરમકૃપાળુ મહાભારત–સૂત્રધાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજીના ચરણસરોજમાં અર્પી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

તા. ૭–૮–'૪૧
આંબાખળી, અમદાવાદ

કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી

અનુક્રમણિકા

* "ભીષ્મપર્વ"માં પૂર્વછાયા પૂરા થતાં શરૂ થતી ચોપાઇથી જે ખંડ પાડવામાં આવ્યા છે; તે સંપાદકે વાચનમાં સરળતા થાય તે માટે પાડયા છે: કવિએ તો ખંડ આપ્યા વિના જ કવિતા આપી છે. પૂર્વછાયે પ્રસંગ એક પૂરો થાય અને નવી ચોપાઇથી નવો પ્રસંગ થાય, તે દષ્ટિએ પાડેલા ખંડો ઉપયોગી થઈ પડશે.

—સંપાદક.

ભીષ્મપર્વ

(૬)

કુન્તલપુરવાસી

શ્રીવૈકુણ્ઠ-વિરચિત

श्रीकृष्ण: ।

કુન્તલપુરનિવાસી સારસ્વતજ્ઞાતીય દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૬. ભીષ્મપર્વ

૧. ભૂમિપર્વ—

[૧] ચોપાઇ દાવટી

તવ નારાયણ કહે અર્જુનને, જેહ ભોમ્ય ભલી ભાવે,
તે માટે આંહ્ય યુદ્ધ કીજે, દયા મનમાં નાવે. ૧
દુષ્ટ ભોમ્ય સોધીને[1] અર્જુન, મનમાં થયા રલિયાત્ય;
વેગે રથ્ય બેશીને આવ્યા, જ્યહાં હસ્તિનાપુરનો નાથ. ૨
કુન્તાનો સુત ધર્મધુરન્ધર, જ્યુધિષ્ઠિર છે જ્યાંહ્ય,
આવીને પ્રણામ કીધો, અર્જુન લાગા પાયઃ ૩
"આપણે જૂધ કેણી પેરચ કરશૂં? કૌરવજ્યોધ અપાર.
તમારે સેનાબલ થોડૂં," એમ કહે જુગદાધાર. ૪
ત્યારે ધર્મ કહે, "સ્વામ્ય! સુણો સાચૂં, મારે છો તમે સાહ્ય;
હૂં કેનો ગાંજ્યો નવ્ય જાણૂં, જો પૃથ્વી શત્રુ થાય. ૫
જ્યહાં જોઊં ત્યહાં સકલ ધર્મ છે, અવરચ નહીં બીજૂં કોય;
નિરાલમ્બ, પરિબ્રહ્મ, નિરઞ્જન, અભેદ અછેદ જ સોય. ૬
બ્રહ્મા શઙ્કર પાર ન પામે, અને વખાણે વેદ;
તૂં પાલણ ને તૂં સહ્ંારણ, તૂં અભેદ ને અછેદ; ૭

---

૧. જોઇ. સો.

જલ પાષાણ કાષ્ઠ સચરાચર, ઘટ ઘટ અન્તરય વાસ;
અકલરૂપ તૂં, અતિ તૂં નિર્મલ, અનન્ત જ્યોત્ય-પ્રકાશ. ૮
તેં જુગ જાયા, વિશ્વ નીપાયાં, ભુવન ત્રણ્ય જે સાર;
સુરિજન મુનિજન અહર્નિશ સેવે, કોય ન પામે પાર." ૯
એવી સ્તુતિ કીધી પ્રભુજીની, વિનયે થયા પ્રસન્ન;
પાંચેને મસ્તકય કર મૂક્યો; સન્તોખ્યા ભગવન્ન. ૧૦
એવૂં નારાયણનૂં લક્ષણ, એક ચિત્ત્ય[૨] જે ધ્યાય,
જન્મ કોટિનાં જો હોય પાતક, તત્ક્ષણ દૂરય પલાય. ૧૧
જે જે જેવી જુક્તે ધાયે, તેને તેમ પ્રસન્ન;
વૈશમ્પાયન કહે, સુણ્ય રાજા! જનમેજે પાવન્ન! ૧૨
પાણ્ડવને શ્રીકૃષ્ણ કહે છે, "જૂધ કરવૂં નિરધાર,
કૌરવ કેરૂં દલ વસમૂં છે, મ્યલ્યૂં ક્ષોહણી અગ્યાર. ૧૩
તે માટે હવે આપણે, શ્યો કરવો ઉપાય?
સગાં સહોદર સૌ બેઠાં છે, શિખણ્ડી મચ્છરાય." ૧૪
સર્વ ભૂપત્ય મ્યલીને બેઠા, વિચાર કીધો મન્ય:
'એક વિષ્ટિ કીજિયે, જો માને દુર્જ્યોધન્ન.' ૧૫
વૈરાટ દ્રુપદ મ્યલીને બેઠા, બારોટ મોકલ્યો એક:
'ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો,' કેવરાવ્યૂં વિશેખ. ૧૬
ભાટ વલતો ચાલિયો, હસ્તિનાપુર મોઝારય;
પ્રણામ કરીને બોલિયો: "દુર્યોધન! અવિધારય. ૧૭
સભા સહૂ કો સાંભલો, માહૂરા મુખની વાણ્ય:
આ કટક દેખી મન્ય મ આણીશ, પાણ્ડવના લેશૂં પ્રાણ. ૧૮
જેને પાસૂં પરિગ્રહનૂં, ગાંજ્યા કેના નહીં જાય;
શિખણ્ડી વૈરાટ ને દ્રુપદ, સાહ્ય છે બહુ રાય. ૧૯
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ને કાશી રાજા, અભિમન્ન કૂંઅર શૂર,
જૂધ કરતાં એણી પેરય વાધે, જાણિયે સાગર-પૂર. ૨૦

૨. સમર્પણ થાય. સો. સ્મરણ થાય ક.

તે માટે તાં કહૂં તૂંને; માન્ય મારી વાત;
ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો, જ્યહાં રહે પાંચે ભ્રાત. ૨૧
વૈરાટ દ્રુપદે કહાવિયૂં, તે કહૂં તુઝને આજ:
ગામ પાંચ પાણ્ડવને ર્‌હેવા, આપિયે, મહારાજ!" ૨૨
ભાટનાં વાચક સાંભલી, ને મસ્તકચ ઊઠી ઝાલ્ય;
તિરસ્કાર કીધો દૂતને; મન્ય કોપિયો ભૂપાલ: ૨૩
"નામ પાણ્ડવ તણું લે તો ચઢે મુઝને રીસ;
સૂચી-અગ્ર પૃથ્વી ન આપૂં, કરૂં કટકા વીસ. ૨૪
અરે દુષ્ટ! હૂં તૂંને મારૂં, કે લહૂં તારા પ્રાણ;
દૂતને માર્યે લાજ આવે; એમ વદે વેદપુરાણ." ૨૫
ભાટ વલતો બોલિયો: "સુણ્ય, દુર્યોધન ભૂપાલ!
પાણ્ડવરૂપિયો સીંચાણો તુઝ, મસ્તકચ [3]આવ્યો કાલ. ૨૬
અરે કૌરવ! કહૂં તૂંને; પાણ્ડવશૂં નહીં પોહ્‌ચાય.
સત્યવાદી યુધિષ્ઠિરને લાગ્યને જૈ પાય. ૨૭
અર્જુને અગ્નિરણ ભાજિયૂં વહ્નિ તણું અશ્વમેવ;
ઇન્દ્ર હારચ મનાવિયો; સુરપત્ય કરાવી સેવ. ૨૮
એ ઇન્દ્રસુત અર્જુન છે, અવતાર નરનો જાણ્ય;
શત તણાં મસ્તક છેદશે; ભેદશે એટે બાણ્ય. ૨૯
ભીમ ભડ વૈરાટ-ઘેરચ જૈ, મારચા કૈચક વીર;
તારા કુલનો અન્ત જ આવ્યો; રૂઠા શ્યામશરીર. ૩૦
સેહ્‌દેવ વિદ્યા સકલ જાણે, આણે તારો અન્ત.
નિકુલ પાર ન પામિયે: મહા જોધ બલવન્ત. ૩૧
સાધવીમાં શ્રેષ્ઠ છે દ્રૌપદી; સાચૂં માને જેહ;
તેના શાપ થકી નથી જય તારે; સત્ય માનજે તેહ. ૩૨
ચોદ ભુવન તણો સ્વામી, તે છે જેહ્‌ને પાશ,
ચિન્તવે તે કરે નિશ્ચે; તૂં જાણ્ય, આવ્યો નાશ. ૩૩

---

૩. ભમે. ગૂ. ક.

અનેક રાજા સાહ્ય છે; તૂં જાણજે નિરધાર;
આક્રમે પૂરા, બલે શૂરા, કોય ન પામે પાર." ૩૪
વચન એહવાં સાંભલીને, કોપે ચઢ્યો ભૂપાલઃ
"નામ પાણ્ડવ તણૂં લેતાં, ચઢે મુઝને કાલ. ૩૫
ભાટ! જારે આંહ્ય થકી, શૂં વખાણે આપ?
દૂત મારવા તણૂં મુઝને, મસ્તગ્ય લાગે પાપ." ૩૬
ભાટ વલતો બોલિયોઃ "વાત કહૂં, સુણ્ય રાય!
ગામ જો આપો નહીં તો જૂધ કરવા [4]સજ થાવ. ૩૭
પાંચ પાણ્ડવ દલ લેઇને, સર્વ [5]જાશે ત્યાંહ્ય,
વિશાલ સ્થાનક યૂધ અર્થે, દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહ્ય. ૩૮
તે માટે સર્વ દલ લેઇને, ચાલ્ય, [6]ઓલ્યા ભૂપ!
ગજ રથ આયુધ સહૂ સજીને, આવ્યાં ત્યાં જૂધરૂપ." ૩૯
એમ કહીને નીસરયો; ભાટ આવ્યો ત્યાંહ્ય,
વૈરાટ દ્રુપદ કૃષ્ણશૂં,[7] પાણ્ડવ બેઠા જ્યાંહ્ય. ૪૦

[8]પૂર્વછાયો

પાણ્ડવ બેઠા [9]જ્યાંહ્ય રે, ભાટ વાણી ઇમ વદે;
વૈશમ્પાયન કહે, રાજા! ભારથકથા ધરજો રુદે. ૪૧

---

[૨] ચોપાઇ દાવટી

વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
હવે કથા કહૂં અતિ સુન્દર; સાંભલતાં સુખ થાય. ૪૨
ભાટ વલતો એણી પેરચ બોલ્યોઃ "સુણ્ય, જુધિષ્ઠિર રાય!
દુષ્ટ દુર્જ્યોધન કાંઇ ન આપે; યુદ્ધ કરવા સજ થાય." ૪૩

---

૪. °વેલા તે થાય. ક. °ની સજ્યા થાયે. ગૂ. ૫. સાથે છે ગૂ.
૬. ચાલીયા તાં ભૂપાલ સો. ૭. સહૂ. ગૂ. ૮. વલણ ગૂ. ક. ઊથલો વા-ગૂ.
૯. °ઠા ત્યાંહિ આવી, ગૂ.

એવાં વચન ભાટનાં જાણી, કોપે ચઢ્યો મહાવીર,
દુષ્ટ ભોમ્ય સ્થાનકચ દલ ચાલે, શૂર શિરોમણ્ય ધીર. ૪૪
અનેક વીર સાથે છે પ્રોઢા, વૈરાટ દ્રુપદ જેહ,
કાશીરાજા ધૃષ્ટદ્યુમન, શિખણ્ડી ભડ તેહ. ૪૫
અર્જુન-કૂંઅર અભિમન્યુ બલિયો રહ્યો બેઉ કર જોડ્ય;
ભીમ તણો કૂંઅર છે શૂરો, ગટોરગચ્છ મહા પ્રૌઢ. ૪૬

કરસમ્પુટ કરી ચરણે લાગો; પ્રાક્રમનો નહીં પાર.
પાણ્ડવ મનમાં હર્ષ પામ્યા, દેખીને સુકુમાર. ૪૭
શૂરા સર્વે થયા સામટા, દલ ક્ષોહિણી સાત;
અનેક વસ્ત્ર આભરણ અત્ય ઓપે, શોભે [1]નવ નવેરી ભાત્ય. ૪૮
હયપાખર નાંખે અતિ પ્રૌઢા; કવચ ટોપ તે ધરિયાં;
સજી હથિયાર તે નાનાવિધનાં, અક્ષે ભાથા ભરિયા. ૪૯

હય ગજ રથ અત્ય શણગારયા; ધ્વજા પતાકા સાર;
ધમધમાટ ઘૂઘરી [2]શબ્દ વાજે; અમ્બાડીનો નહીં પાર. ૫૦
એ જુક્તે દલ ત્યાંથી ચાલ્યૂં, આવ્યૂં દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહ.
યૂધ્ધ કરવા ક્ષત્રી સપરાણા, રણથમ્ભ [3]રોપ્યો ત્યાંહ. ૫૧
[4]દુર્યોધન દ્વારામતી જૈને, લાવ્યો સેન અપાર;
સકલ વીર થયા છે પ્રૌઢા; પ્રાક્રમનો નહીં પાર. ૫૨

તવ દુર્યોધન દલ સજ્જ કરીને, મહા વિકટ જે શૂર,
યૂધે સુભટ એણી પેરય વાધે, જેમ સાગરનૂં પૂર. ૫૩
ભીષ્મ, દ્રોણ, કર્ણ, દુર્યોધન, શકુનિ, દુઃશાસન,
કિ્રપાચારજ, અશ્વત્થામા, અવરચ બહુ રાજન. ૫૪
અનેક ભડ બીજા છે બલિયા, તેનો ન જાણું પાર;
બહુ ગજ રથ નર શણગારયા; [5]સિંહાસન બહુ સાર; ૫૫

---

૧. નત્ય. ગૂ. ૨. સ્વર. ગૂ. ૩. રચ્યો ગૂ. ખોડ્યો ક. ૪. ગૂ. ૫૨-૫૩ ઉ. પા. ૫. સીધસેન્ય ગૂ. સધાન બેહૂ. ક.

અનેક આયુધ નાના–વિધનાં ગદા ખડ્ગ ને [6]ગૂરચ;
ધનુષ બાણને સાંગ્ય ઝલકે, જાંણે કિરણ સૂર્ય. ૫૬
ખપવા ખેડા વજ્ર સોહમે, સાંગ્ય ફૂલ્ય તરુવારચ;
ઉપમા કેતી કહું શૂરની, અવરચ નહીં બીજા રાય! ૫૭
સજી આયુધ, દલ ત્યાંથી ચાલ્યૂં, યૂધ કરવાને આવે;
ઢોલ નીસાણ વાજે અતિ છન્દે; ભલી પેરચ તે ભાવે. ૫૮

સીંગા સાદ વાજે શરણાઇ, કંશાલા રણતૂરચ,
દુન્દ દદામા દડદડી, વાજંતાં ચાલ્યા શૂર. ૫૯
રઙ્ગ રઙ્ગાઓલ્યે હથરોટા, મસ્તકચ ટોપ તે જડિયા;
કવચ સેના આયુધ ઝલકે; રવિ ઊગમતે ચઢિયા. ૬૦
સેનસહિત વીર સર્વે ચાલ્યા;[7] મન્ય [8]આનન્દ્યો રાજા;
આયુધ મનગમતાં વેચે છે; બમ્બારવ તે ઝાઝા. ૬૧

હય તણા હિંસારાવ વાજે; ગજ તણો નહીં પાર;
એણી પેરચ સેના અતિ શોભે, રાજા! સુણો વિચાર. ૬૨
રથ તણા અતિ પડઘા વાજે, ધરા ધ્રૂજી તેહ;
થાવર જઙ્ગમ થરથર કાંપે; ગગને છાયો એહ. ૬૩
ભીષ્મ તણો રથ કેમ જાણિયે? નીલા પતાકા ઊંચ;
મહા મનોહર રથ કનકનો; પેરચ પેરચના પરપંચ. ૬૪

એવી સેનામાં શૂર* ઓપતા, જેમ ગગનમાં સૂર;
આક્રમ કેરો પાર ન પામૂં; જેમ સાગરનૂં પૂર. ૬૫
કહે રાયઃ "કરો સેન-સજાઈ, દેશ વિદેશના ભૂપ,
જે જે દેશ તણા છે રાજા, સુણજ્યો તેનાં રૂપ; ૬૬
મામો શકુનિ, શલ્ય, જયદ્રથ, [9]બિન્દુબિદ (?) તે બલિયો;
સુદક્ષિણ, કમ્બોજ રાજા, અકલિત ન જાય કલિયો; ૬૭

---

૬. ગુરજ. ક. ૭. સાંચરા સો.— કમાં વિકલ્પ. ૮. થયો રલિયાત્ય. સો. * સૂરપત્યઃ અગમગમ મહા સો. ત્ય, .. ગૂ. ૯. સંત વીર તે ગૂ.

શૂરા શૂરયુદ્ધ, જયસેન ને [૧૦]બૃહદ્બલ બલવન્ત.
કલિઙ્ગ દેશનો રાજા મોટો, અરિનો આણે અન્ત. ૬૮
[૧૧]દસ ક્ષોણી સેના મધ્યે, પિતામહ તાં પ્રૌઢ,
તેનો તાપ શ્રીકૃષ્ણજી માને, જે છે ગરુડારૂઢ. ૬૯
પિતામહે તાં પેલૂં પરઠ્યૂં, દસ દિવસ સઙ્ગ્રામ;
દસ સેનાપતિ સાથે પ્રૌઢા, ભીષ્મ પાસે વિશ્રામ.[૧૨] ૭૦
શોભે ભીષ્મ તે સેના માંહે, જેમ તારામાં ચન્દ્ર;
તેણે યુક્તે ભીષ્મ ચઢિયા, સુણે સર્વ નરેન્દ્ર. ૭૧
શ્વેત અશ્વ ને શ્વેત રથ, શ્વેત સેના સોહે,
શ્વેત ધ્વજા ને શ્વેત પતાકા, શ્વેત મુગટે મોહે. ૭૨
સીંગી શબ્દ વાજે શરણાઇ, [૧૩]કંશાલા રણતુરચ;
ઢોલ દદામા દડદડી, વાજે નફેરી ક્રૂર. ૭૩
મેઘાડમ્બર છત્ર શિર પરચ, વીજ ખડ્ગ ઝાત્કાર;
ગાજે નીસાણ શબ્દ ઘન ગાજ્યો; બાણ તણા નહીં પાર; ૭૪
તેણે સમે દુર્વાસા આવ્યા; લાગા રાજા પાય;
અર્ઘ્યપાદ્ય નીરાઞ્જન કીધી; પ્રેમે ઢોલે વાય. ૭૫
[૧૪]દુર્વાસાને પૂછે રાજાઃ "પાણ્ડવે રચિયૂં યુદ્ધ;
તે માટે સન્દેહ મન્ય મારે, કશી દિયો છો બુદ્ધચ?" ૭૬

ચોપાઇ

ઋષિજી બોલ્યા કરી વિચાર, "રાય! જતન કરચ દિન અઢાર,
પછિ આયુશ પૂરણ ભોગવશો; કહ્યા દિવસ તે કુશલ હશો." ૭૭
દુર્વાસા થયા અન્તરધ્યાન; મન્ય ચમક્યો કૌરવ રાજાન;
મન્ત્રાણૂં મન્ત્રીશૂં કરી, "દિવસ અઢાર લ્યો સેના વરી." ૭૮
તવ ગઙ્ગાસુત બોલ્યા એમ, "દસ દિવસનૂં મારે નેમ."
દ્રોણ કહે, "સેનાનો સઞ્ચ; વરી સેન મેં દિવસ પઞ્ચ" ૭૯

---

૧૦. કેહે સબલ. ક. ૧૧. અગ્યાર. ગૂ. ૧૨. વિરામ. સો. ક.
૧૩. સીંગાલા. ગૂ. ૧૪. ૭૬ મી કમાં નથી.

કર્ણ કહે, "અર્જુન [15]સમ ધરૂં; એ દિન પાણ્ડવસેના વરૂં."
શલ્ય કહે, "સાંભલ્ય, રાજન્ન! અર્ધ દિવસ હૂં [16]કરૂં જતન્ન." ૮૦
દુર્જ્યોધન પામ્યો ઉલ્લાસ, "અર્ધ દિવસની મૂંને આશ."
એ વિધ વાત વિમાસણ કરી, ચાલી સેન્યા ત્યાં પરવરી. ૮૧

પૂર્વછાયો

અગ્યાર ક્ષોણી દલ કૌરવ તણૂં, પ્રૌઢા છે શત ભ્રાત;
પાણ્ડવ પાસે હરિ રહ્યા; સેના ક્ષોણી સાત. ૮૨

---

[૩] ચોપાઇ

વૈશમ્પાયન કહે સુણ્ય, રાય! સઙ્ખ્યા કહૂં ક્ષોણી-મહિમાય;
ગજ રથ નર અને તોખાર, સાંભલ્ય, પરીક્ષિતના કુમાર! ૮૩
દસ સહસ્ત્ર દન્તી પરવરે; વીસ સહસ્ત્ર તાં રથ સઞ્ચરે;
એક લાખ ઊઘટ ઝૂઝાર; દસ લાખ તેના તોખાર; ૮૪
છત્રીસ લાખ પરવરે પાલ, તવ ક્ષોણી થાયે, ભૂપાલ!
અતિ બલિયો છે દુર્જ્યોધન્ન, જેણે સાધ્યાં ચોરચાશી આસન્ન. ૮૫
વજ્ર દેહ માતાની દૃષ્ટિ, થાનક એક વિના થૈ પૃષ્ઠ.
તવ જનમેજે બોલે વાણ્ય; એ કથાનો કહો પ્રમાણ: ૮૬
માતાથી કેમ અમર થિયો; [1]વજ્ર થૈ કેમ મૃત્યુ પામિયો?
વૈશમ્પાયન થયા પ્રસન્ન, ધન્ય ધન્ય પાણ્ડવના તન્ન! ૮૭
એક સમે દુર્જ્યોધન રાય, [2]યુધિષ્ઠિરને કહે મહિમાય;
"કહો ભાઇ! સત્યવાદી તમો; પ્રશ્ન એક પૂછૂં છૂં અમ્યો. ૮૮
[3]વજ્ર થયાનો છે કોઈ સઞ્ચ? સત્ય ભાખજ્યો હેત જ વચન્ન;"
સુણી વચન[કૂહે]યુધિષ્ઠિર રાય, "સાંભલ્ય [4]સાચૂં ભાખૂં, ભાય! ૮૯

---

૧૫. સામો ગૂ. ૧૬. રાખૂં ગૂ. નૂં મારે ક. ૧. અરથી સો. યમ થૈ ક. ૨. ધર્મ પ્રત્યે પૂછે ગૂ. ૩. અમર સો. ક. ૪. વીર કહૂં સાચો ન્યાયે ગૂ. સાચો ભાખૂં ન્યાય સો.

પતિવ્રતા છે તારી માત, ગાન્ધારી નામે જે ખ્યાત,
'નેત્રહીણ મારો ભરથાર, તે નવ્ય જુવે દૃષ્ટિ પરનારય; ૯૦
હૂં કેયમ નિરખૂં પરપુરુખ?' પતિવ્રતા બાંધે છે ચક્ષ;
અમૃત્યુ એને નયણે વસે, સકલ અઙ્ગ જોશે રુદશે (?) ૯૧
નેત્ર નિરખે તુઝ શરીર, થાઇશ વજ્ર[5] તૂં જાણ્ય, વીર!
નવસ્ત્ર જે ઊભો જનની પાસ, પોંહ્ચે સર્વ તમારી આશ." ૯૨
હર્ષ ધરી રાજા ચાલિયો, ધર્મવચને રલિઆત્યજ થયો;
હર્ષ ભરચો તે ચાલ્યો જાય; વાટે મલિયા વૈકુણ્ઠરાય.[6] ૯૩
"ઊતાવલા કેયમ ચાલ્યા રાય?" તવ સર્વે દાખ્યો મહિમાય.
યુધિષ્ઠિરે કીધો ઉપકાર, તે નિર્વેદે તણી વારય. ૯૪
સુણી વચન શ્રીજગદીશ, હાસે ઊભા હલાવે શીસ:
"પ્રજા સર્વ કહે છે ધર્મ; જો જો રે યુધિષ્ઠિરનૂં કર્મ. ૯૫
કપટ તણી કેયમ માની વાત? શત્રુવચને થ્યા રલિયાત્ય!
કેયમ બોલે એ સાચૂં મુખ્ય? રાજવેધમાં મોટાં દુઃખ. ૯૬
'હૂં કહૂં તે તમ્યો કરો ઉપાય, એ વાત યમ પૂરી થાય:
નવસ્ત્ર રૂપ માતાને પાશ, એ વાતે લજ્જાનો નાશ. ૯૭
મૃત્યુ થકા કયમ ક્ષત્રી ડરે? હોય સત્ય તો કેમ જ મરે?
પુષ્પ તણૂં વસ્ત્ર પેરી કરી, માતાપાશ ચાલો, કેશરી! ૯૮
પુરુપ તણો લજ્જા શણગાર; તેહ નહીં તો ધિક અવતાર.
અમે કહ્યૂં તમારે કાજ, સુણશે જે, અવનીના રાજ! ૯૯
તે હસશે તમને, ભૂપાલ! દુર્યોધનની મત્ય છે બાલ;
મૃત્યુ થકો બિયે છે મન્ય; નવસ્ત્રે માને દાખન્યૂં તન." ૧૦૦
સુણી વચન પામ્યો આનન્દ, "મારી મત્ય થઈ છે મન્દ."
દેઇ આશિશ ને વિપ્ર વલ્યા, માતામન્દિરય રાજા પલ્યા. ૧
પેરચાં પુષ્પ, વલી ગયો પાશ, "માતા!" વચન કહ્યૂં પરકાશ;
"છોડો લોચન, મારી માત! ધર્મરાયે [7]કલ્પી છે વાત." ૨

---

૫. અમર સો. ક. ૬. યદુપતિ સો. ક. ૭. કહી ગૂ. ક.

૨૦૪૨૭

"વસ્ત્ર મ રાખિશ, કૂંઅર! કશું, થાશે અઙ્ગ વજ્ર હોય જશું;"
તત્ક્ષણ લોચન છોડ્યાં માય, નિરખે સકલ પુત્રની કાય. ૩
૮"મૂર્ખ પુત્ર! કાં આયુષ્ય વરી? શે કારણ્ય મુઝ લજ્જા કરી?"
"મલ્યો હતો મારગમાં કોય, તેણે બૂધ્ય પ્રકાશી સોય." ૪
"પક્ષપાત પાણ્ડવના હરિ, તેણે તુઝને છલના કરી,
એ સ્થાનક, સુત! કાંચૂ રહ્યૂં; ત્યાંથી વિઘ્ન;" ગાન્ધારીયે કહ્યૂં. ૫
તે માટે જનમેજે રાય! હતા કૃષ્ણ પારડવને સાહ્ય;
દુર્યોધનનૂં વજ્ર શરીર, ૯એ સ્થાનક રાખ્યૂં યદુવીર. ૬
મહાબલિયો છે એ રાજાન; પાણ્ડવને બલ શ્રીભગવાન,
કર્તા હર્તા કારણરૂપ, ભુવન ચૌદ કેરો જે ભૂપ. ૭
નિરાકાર અને સાકાર, વર્ણવ કોય ન પામે પાર.
પાંચે પાણ્ડવ બેઠા મલી, સહૂ અવનિપત્ય રાજા વલી. ૮

ચોપાઇ દાવટી

તવ નારાયણ બોલિયા, મુખે અમૃત વાણ્ય:
"અરે વીરો! તમેં શું બેઠા? ભોમ્ય ભાંગી જાણ્ય. ૯
વિચાર હવે કસ્યો કરવો? પ્રથમ યુદ્ધે કોણ જાય?"
વિચાર એવા અનુભવે, સુત-પવન આવ્યો ત્યાંહ. ૧૦
ભીમસુત તિહાં આવિયો, સુણી વન્નમાં વાત,
"તાતની પક્ષે જાયજ્યો" એમ વદે વાણી માત; ૧૧
"ભીમ પાણ્ડવ તાત તારો, યુધિષ્ઠિરનો ભ્રાત;
કૌરવ સાથે યુદ્ધ કરવા, ૧૦રચ્યૂં ભારત ખ્યાત." ૧૨
પુત્ર કહે, "માતા સુણો, જોવા જાશૂં અશ્વમેવ;
પ્રથમ કેની પક્ષ નહીં, જીત્યા હણૂં તત્ખેવ." ૧૩
ત્યાં થકો સુભટ સાંચરચો, આવ્યો પાણ્ડવ-પાશ;
'વૃકોદરનો પૂત છે,' ધન્ય ધન્ય વદે અવિનાશ. ૧૪

---

૮. મત્ય તારી વલચરિ. ક. મત્ય તારી આવરી. સો. ૯. મૃત્યુ. સો. ક.
૧૦. રચાવ્યો (°એ ક) ભારથ સો. ક.

પાણ્ડવને પ્રણામં કીધો; ૧૧હરિ તણા વન્દ્યા પાય;
"મલી સર્વે સ્થાનકચ બેઠા; ઓચરચા યદુરાય:　૧૫
"પ્રથમ યુદ્ધે કોણ જાશે?" એમ બોલ્યા ભગવાન;
"યુદ્ધને વિલમ્બ ન કીજિયે, હવે તમ્યો, મહારાજાન!"　૧૬
અર્જુન વાણી ઓચરે: "બલવન્ત ભીમકુમાર;
પરાક્રમી મહા વન વિશે, બલ તણો નહીં પાર.　૧૭
પુત્ર! પેલે ધાય જાયો, કૌરવશૂં સંગ્રામ્ય;
બલે પાક્રમે અતિ પ્રૌઢ़ા, આજ આવ્યા કામ્ય."　૧૮
એવાં વાચક સાંભલીને, ભડ બોલ્યો મુખથી વાણ્ય:
"મેં તો મારા મન માંહે, વિચાર કીધો જાણ્ય:　૧૯
૧૨અઢાર ક્ષોણી દલ મલ્યૂં છે, કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,
કુટુમ્બ સર્વે ત્યાં મલ્યૂં છે, યુદ્ધ કરવાને તેહ.　૨૦
તે માટે સાચૂં કહૂં, સ્વામી! પ્રથમ યુદ્ધ નવ્ય થાય;
મારા ગુરુની વાચા છે, જે 'હારચાની ગમ્ય જાય.'　૨૧
ક્ષત્રી કેરો ધર્મ છે; અનાથ-વારે ધાય;
યુદ્ધ કરતાં હારશે, કરવી તેહની સાહ્ય."　૨૨

પૂર્વછાયો

"કરવી તેહની સાહ્ય રે," એવી ભીમપુત્રની વાણ્ય સુણી,
વૈશમ્પાયન એમ કહે રે, કૃષ્ણ-ધર્મને ચિન્તા ઘણી.　૨૩

---

[૪]　ચોપાઇ દાવટી

વૈશમ્પાયન કહે ભૂપત્યને, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
ક્ષત્રી કેરાં વચન સાંભલી, આશ્ચર્ય મનમાં થાય.　૨૪
ભીમ અર્જુન એણી પેરચ બોલ્યા, "બબ્રિખ! સુણ્ય, કહૂં આજ;
કૌરવ સર્વે કરી પ્રાજે, ૧આપ્ય અમને રાજ."　૨૫

---

૧૧. નમ્યો હરિને ગૂ. ૧૨. અનેક દલ સો. ૧૩. ઓસર્યે સો. ક.
૧. આલ્ય સો.

પિતા તણાં તે સુણી વાયક, બોલિયો તેણી વારઃ
"હમણાં પક્ષ નહીં કોની, બેશી રહૂં એક ઠારય. ૨૬
દલ જેનૂં અન્તે હારે, જાઇશ તેને પાશ;
રણ્ય યુદ્ધ કરતાં ઓસરે, પૂરૂં તેની આશ." ૨૭

તે વેલા શ્રીહરિ ઓચરયા; "આવડો શ્યો આણ્ય ગર્વ?
બલ વીર્ય જે હોય તારૂં, કહે મૂંને સર્વ. ૨૮
આયુધ નામે ત્રણ્ય શરિયાં, અવરય નહીં ત્યાં એક;
શત્રુ શી પેરય જીતશો? કારણ કહે વિશેખ." ૨૯

વૃકોદરસુત બોલિયો; "સાંભલો સાચૂં, સ્વામ્ય!
અર્થ શ્યો એ ત્રણ્યનો મારે? શરિયાં બેનૂં કામ. ૩૦
પ્રથમ બાણ જે મૂકૂં પેલૂં, તે મૃત્યુઠામ જોઇ આવે;
બીજૂં મૂકૂં તેહ ઊપરય, તત્ક્ષણ પ્રાણ જ લાવે. ૩૧
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલનો, મૃત્યુભેદ હૂં જાણૂં,
તમ પ્રતાપે બલ છે પૂરણ, હૂં શૂં આપ વખાણૂં?" ૩૨
એમ કહી ભાંન્યો એક શરિયો, બે રાખ્યા તે પાશ;
એક બાણ મૃત્યુ જોઇ આવે, બીજે પામે નાશ. ૩૩

કૃષ્ણ કહે, "સુણો, અર્જુન! શ્યો કરવો પરપઞ્ચ?
[2]એ હોય ત્યાં આપણને, વાત ન આવે સઞ્ચ." ૩૪
ભીમપુત્ર પ્રાક્રમી જાણી, બોલ્યા શ્રીયદુવીરઃ
"જો હમણાં તૂં હણે મુઝને, તો તૂંને જાણૂં ધીર." ૩૫

ભીમસુત કહેઃ "હણૂં હમણાં, પણ મુઝને લાગે પાપ."
કૃષ્ણ કહેઃ "નહીં તે દોષણ, હૂં મૃત્યુ માગૂં આપ." ૩૬
એમ કહી વધારયૂં મણ્ડલ, પગ ઘાલ્યા [3]પેયાલ.
"અરે વીર! વેગે ચાલો," બોલ્યા દીનદયાલ. ૩૭

---

૨. ધર્મ કહે કૃષ્ણ અર્જુનને ક. જીય્ય જવ કરે આપણશું ક. ૩. પિઆલય સો. પાતાલ ક.

ભીમસુત તવ થયો વિસ્મે, એક શરિયો નાંખ્યો ધરણ્ય;
અવનીતલ પડ સાત સોધી, લાગો હરિને ચરણ્ય. ૩૮
[4]વૈરાટ રૂપ જ તણે ચરણે, હતૂં પદ્મ જ્યાંહ્ય;
આલેખીને બાણ આવ્યૂં, પદ્મ ત્રીજે ત્યાંહ્ય. ૩૯
વૈરાટરૂપ જ સંવ્વરી, બોલિયા સારઙ્ગપાણ્યઃ
"અરે વીર! તે મેં માન્યૂં સાચૂં, એહ વાત નિરવાણ્ય." ૪૦

કૃષ્ણ કહેઃ "અર્જુન! સુણો, ભીમસુત બલવન્ત,
દુર્યોધનને સાહ્ય થઈને, આણશે સહૂનો અન્ત. ૪૧
તે માટે આપણ એમ કરો, તે પ્રથમ મારો એહ;
તો તમે જે પામ્યશો, નહીંતર તજશો દેહ." ૪૨
વૈરાટદ્રુપદ[5] એમ ઓચરે, "જો એ પામે મરણ,
શત્રુ કૌરવદલ જીતીને, ભોગવશો તમે ધરણ્ય." ૪૩

વિચાર એવો કરી મનમાં, ભીમસુત તેડ્યો તે વાર;
"વાણી સહૂ કો સાંભલો, કરવો છે વિચાર. ૪૪
અનેક દલ મલ્યૂં છે આંહ્ય, નાનાવિધની રીત;
જો બત્રીસો મુખે હોય તો, તેહ પુરુષની જીત. ૪૫
લક્ષણ બત્રીશ શ્રીકૃષ્ણને, કાંઇ વલી અર્જુન વીર;
ત્રીજો ત્યાં બર્બ્રિખ બલિયો, શૂર સમરથ ધીર." ૪૬

કૃષ્ણ કહેઃ "તમે સુણો, પાણ્ડવ! સિધ્ય હોય તમ કાજ,
હૂં ભક્તને અર્થે અવતર્યો, મારે નથી તેની લાજ." ૪૭
[6]અર્જુન કહેઃ "હરિ! સાંભલો, એ શૂં બોલ્યા વાણ્ય?[7]
આધાર સહૂને એટલો, કેમ જીવિયે, ભગવાન?" ૪૮

અર્જુન કહેઃ "હરિ! સાંભલો; ધર્મનાં કરજ્યો કાજ;
વેગે અમને વેધિયે, કારજ્ય કરો, મહારાજ!" ૪૯

---

૪. ગૂ.ના હાંસિયામાં વધારાનૂં. ૫. રૂપ. ગૂ. ૬. સોમાંનૂં હાંસિયામાં. ૭. સ્વામ્ય. ગ.

સુણી વાણી કૃષ્ણ બોલ્યા: "તુઝ વિના નવ્ય સરે કામ:
કોણ કૌરવ જીતશે, સન્મુખ કરી સઙ્ગ્રામ?" ૫૦
સર્વ રાજા બોલિયા: "અર્જુન! એ કયમ હોય?
વલી સર્વે ધૈરચ જાશે, રણસ્થમ્ભ્ય નહીં રહે કોય." ૫૧
બબ્રિખ બોલ્યો: "સુણો, શ્રીપત્ય! કરો મારો નાશ;
જીત્ય હોય જો તમ તણી, તો અમે છૂં ઉલ્લાસ. ૫૨
દેહી, કાકા! છે તમારી, જે કીજે મન્ય ભાવે;
સ્થિર નથી રેહ્‌વૂં નર કોણે, મૂંને દોષ નવ્ય આવે." ૫૩
ફરી વચન તવ હરિ બોલ્યા, "ધન્ય ભીમકુમાર!
પાણ્ડવ-અર્થે અઙ્ગ દેશે; જીતિયો સંસાર. ૫૪
પિતા-અર્થે અઙ્ગ આપે, તાતની કરે સેવ,
રઘુનાથ સરખે પાલિયૂં, તાતવચન અશ્વમેવ. ૫૫
હરિચન્દ્ર સુત એક સતવાદી, પાલતો તાતવચન્ન;
પિતા અર્થે દેહ જ વેચ્ચો, વિપ્રધૈરચ તે તન્ન. ૫૬
ધ્રુવે 'તાતવચન પાલ્યૂં, વન્ય ગયો'તો વીર;
તેના પુણ્યપ્રતાપથી, ત્રૂઠા શ્યામશરીર. ૫૭
આરુણિનો સુત ઋષિ મોટો, ઉદ્દાલક જેનૂં નામ,
તેનો તે સુત નાસિકેતા; તેણે સર્વ દીઠાં ઠામ. ૫૮
પિતાવચને ગયો'તો, યમપુરી તે જાણ્ય;
નિરખી સ્વદેહે તે આવિયો, પછે પ્રસન્ન હુવા [૯]સારઙ્ગપાણ્ય." ૫૯
સુણી વાણી વદે દ્રુપદ, "સુણો શ્રીભગવાન!
એ કથા સર્વે સાંભલી, સુણો સર્વ રાજાન. ૬૦
[૧૦]વિચારીને વદે વિષ્ણુ, સાંભલે સર્વે રાય."
બબ્રિખ ઊઠી સભા માંહેં, તવ શિર મૂક્યૂં પાય: ૬૧

---

૮. માત—ગૂ. સો. ૯. નારાણ. ક. ૧૦. વિચારીને વદે વિષ્ણુ, સાંભલે સર્વરાય; બબ્રિખ વલતું ઓચરે, સાંભલો સર્વરાય. ૬૦ સો. પછે કથા કૃષ્ણે વર્ણવી, તે ક. સો.

"વચન જો પાછું કરૂં તો, મને લાગે ખોડ્ય;
કૌરવપાણ્ડવ-વધ જોવાને, હૂતો મનમાં કોડ. ૬૨
અઢાર ક્ષોણી દલ મલ્યૂં [11]કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,
કોણ શીશે જસ આવશેં, જોવાનૂં મન તેહ." ૬૩
વચન સુણી અર્જુન પ્રત્યે, વદે શ્રીજગદીશ:
"યુદ્ધ જોવા વાઞ્છતા તો, અમૃત્ય કીજે શીસ." ૬૪
શ્રવણ ચક્ષુ ને મુખ જીભ, અમર કરે અવિનાશ;
અવશ્ય અંગનો ભઙ્ગ, ન હોય યુદ્ધ-અભ્યાસ. ૬૫
વિચાર એવો કરી કૃષ્ણે, અમૃત ખેવ મગાવ્યૂં;
યુધિષ્ઠિર આદિ દેઇ પાણ્ડવ, સર્વેને મન્ય ભાવ્યૂં. ૬૬
અમૃત તે બબ્રિખને, મુખ્ય મેલ્યૂં આપી;
કણ્ઠ લગે તે પરવરચૂં, તત્ક્ષણ નાખ્યૂં કાપી. ૬૭
ધડ પડ્યૂં પૃથ્વીતલ મધ્યે, મસ્તક રહ્યૂં સાવધાન;
મુખ બોલે ને ચક્ષુ દેખે, [12]શ્રવણે કરે પાન. ૬૮
એવી યુક્તિ તણૂં મસ્તક, શમી વૃક્ષે લે થાપ્યૂં:
"જા, પૃથ્વીતલ્ય પૂજા કરશે," એવૂં અભેપદ આપ્યૂં. ૬૯
મસ્તક સજીવન થૈ બેઠૂં, જોવાને સઙ્ગ્રામ;
બબ્રિખ એવો શબ્દ ટાલીને, [13]શ્રીખણ્ડ પરઠ્યૂં નામ. ૭૦
વૈશમ્પાયન કહે: રાજા જનમેજે![14] કહૂં, રાય!
હવે [15]જ્યોધ પાણ્ડવ તણા, જુદ્ધે તત્પર થાય. ૭૧
યૂધ કરવા તે રહ્યા તરવરી; કરચ લિયે હથિયાર;
'વઢી આપણે દેહ તજિયે તો ઊતરિયે ભવપાર.' ૭૨
દલ કૌરવ મલ્યૂં સન્મુખ; વાજે છે નીસાણ;
અન્યોઅન્ય ભડ બોલે પ્રાક્રમે; હણુહણે કેકાણ. ૭૩

---

૧૧. નાના વિધ્યની રીત્ય. સો. ૧૨. સુણે સર્વ કાન્ય. ક. પ્રવણ અવણે કાન્ય. સો. ૧૩. સખિંડ સો. સચડ ક. ૧૪. ને, સુણ્ય સો. ક. ૧૫. કૌરવ અર્થે વીર સો.

[19]વૈરાટ દ્રુપદ સર્વે સાથે બેઠા પાંચે વીર;
કાશીરાજા ને ધૃષ્ટદ્યુમન, અભિમન્યુ પુત્ર જે ધીર. ૭૪
શ્રોતાજન! તમે સાંભલો, હવે યુધ્ધ થાશે રુદ્ર;
ભારથકથા સુણતાં થકાં, મલે ગરુડારૂઢ. ૭૫
તે માટે, રાય! સાંભલો, પિતામહ-પ્રાક્રમ્મ;
વિપ્રહત્યા ઊતરે; પ્રસન્ન હોય પરબ્રહ્મ. ૭૬

૨. ભગવદ્ગીતાપર્વ—

ચોપાઈ

વૈશમ્પાયન કહે, સુણ્ય રાય! પૂર્વજ તારાનો મહિમાય;
બેઠા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિર જેહ, વૈરાટ દ્રુપદ કહિયે તેહ. ૭૭
કાશીરાજા, અભિમન વીર, બેઠા શિખણ્ડી બલવન્ત ધીર;
વલી વીર બીજા બલવન્ત; બલ પ્રાક્રમ નવ્ય જાણું અન્ત. ૭૮
વિચાર કીધો કૃષ્ણ-અર્જુન્ય: "સર્વે સજ્જે આપણું સૈન્ય;
એહ વિષ્યે રચો ભૂપાલ, જ્યમ કૌરવનો આવે કાલ." ૭૯
સુણી વચન શ્રીકૃષ્ણ તણૂં, ઊઠ્યા સર્વે હરખ્યા ઘણું;
સકલ સેનાપત્ય ધરે શણગાર; કવચ આયુધનો ન લાભે પાર. ૮૦
સુન્દર પેહેરયા રણના વેષ; છત્રીસ આયુધ જે વિશેષ;
સ્નાન કરી શૃંગાર જ ધરે; આયુધ છત્રીશે પરવરે. ૮૧
આપે દાન અનેક પ્રકાર, બન્દીજન કહે જેજેકાર:
'આપે દાન, આરણ્યે ચડો;' દલ સર્વેમાં ફેરવે પડો. ૮૨
'જેને દાન તણી છે આશ, તે આવો પાણ્ડવને પાશ.'
ઉત્તમ હીરા રત્ન પટકોલ, કરે દાન સહૂ ઝાકમઝોલ. ૮૩
મુક્તાફલની મૂઠ્ય ભરી, વધાવે આનન્દે શ્રીહરિ;
રંક રત્નના ખોલા ભરે; પિત્તલ નહીં, તે સોનૂં સરે. ૮૪

---

[19] ૬.—ગૂમાં ૭૨ પ્હેલાં.

એમ સર્વ રાજા આપે દાન; જેજેકાર તે મેઘ સમાન.
ખડ્ગ-ધાર, બેડાં ખડ્‌ખડે; આયુધ બાંધી રથે ચડે. ૮૫
રથમાં આયુધ ભરે અનેક, વાવરતાં નવ્ય આવે છેક;
કણ્ઠે મુક્તાફલના હાર, સુન્દર શોભે રાજકુમાર. ૮૬
વસ્ત્ર છાંટણાં કેસર કરી, સ્વર્ગવાઞ્છના મનમાં ધરી;
'ધન્ય વેલા, દિવસ ધન્ય આજ, પાસે બેઠા શ્રીમહારાજ.' ૮૭
બાજૂબન્ધ ધરચાં બહુ છત્ર, અતિ વિશરાં વાજે વાજિત્ર;
શરણાઇ ને શઙ્ખ-નાદ, ભેરચ નફેરી કેરા સાદ. ૮૮
રણકંશાલા, સીંગી, તૂરચ; વિવિધ દલમાં સુણિયા સૂર;
શૂરવદન સૂરજની કલા, શોભે છે તે મહા નિર્મલાં. ૮૯
સકલ રાય રોમાઞ્ચિત થાય; અતિ શૂરાતન ચડિયાં કાય;
મૂંછે આંકડા અવલા વલ્યા; રથ્ય બેશીને રણમાં પલ્યા. ૯૦
નિજ પાસે જૈ રાખ્યા રથ, આયુધ કરમાં છે સમરથ;
સાંઢિવર[૧૭] ગઙ્ગોદક-ભરચા સજી સેન પાણ્ડવ સાંચરચા. ૯૧
સાંકલ ખલકે ગજને પાય, મદમાતા રણ ઊપરચ જાય;
સાંઢિવર[૧૭] [૧૮]મોહમાતા તણૂં, તાલૂઅવાલ્ય પોહ્‌તા ઘણૂં.(?) ૯૨
રથચક્ર વાજે રણકાર, ત્રમ્બકત્રાટિક શૂર હોકાર;
ઉજ્જવલ રથ્ય બેઠા અર્જુન; દેવદત્ત પઞ્ચાયણ ધન્ય. ૯૩
અશ્વ ધોલા, નેજા શ્વેત, પવનસુત બેઠા ધ્વજા કેત;
સમરચો અંજનિ તણો કુમાર; ધ્વજા ઊપરચ કરે હોકાર. ૯૪
પીતામ્બર હરિ કીધાં પરિધાન, સુન્દર શોભે ઘન સમાન.
કિરીટ, કુણ્ડલ મકરાકાર, ચૌદ લોક કેરો આધાર. ૯૫
અર્જુન ઊઠી લાગા પાય, મસ્તક્ય કર મૂક્યો જદુરાય.
"સ્વામી! અમને કરચા સનાથ; સેવક જનને સાહ્યો હાથ." ૯૬
વાજે બોહ્‌તેર ગત્ય નીસાણ; ચાલ્યા સર્વે રાણોરાણ્ય;
થમ્ભ પાશ આવ્યા પરવરી, સાત ક્ષોહિણી સાથે હરિ. ૯૭

---

૧૭. રવ ગૂ ૧૮. મેહમંતા ઘણૂં, તાલુત્રાતા પોતાણૂં. ગૂ.

દર્શન્ય દુઃખનો કાપે પાશ; રાય સહૂ નિરખે અવિનાશ;
નયણે કરતાં અમૃતપાન, સુધાદષ્ટિ જોવે ભગવાન. ૯૮
થમ્ભ પાશ આવી ઊતરયા; પૃથક શોભતા ડેરા કરયા.
સભા રચી બેઠા ભૂપાલ, આયુધ છત્રીસે સમ્ભાલ. ૯૯

પૂર્વછાયો

પાણ્ડવ–વાજાં સાંભલી, કૌરવ થ્યા મનભઙ્ગ;
સેન સજ્જ થૈ આવિયૂં; પાણ્ડવ વર્ત્યો રઙ્ગ. ૨૦૦
વૈશમ્પાયન ઓચરેઃ સુણ્ય, જનમેજે રાય!
દુર્યોધન સેના રચી, આવ્યો થમ્ભ છે જ્યાંહ્ય. ૧

[૫] ચોપાઈ ચાલતી

બોલ્યો દુર્યોધન ભૂપાલ, "આવ્યા પાણ્ડવ ને ગોપાલ;
સજી સેન આવ્યા અર્જુન; સજો આપણું સર્વ સૈન્ય." ૨
તેડ્યા કર્ણ ને દુઃશાસન, તેડ્યો શકુનિ દુર્યોધન્ય;
મન્ત્રાણું મન્ત્રીશૂં કરી, ઊઠે રાજા આદર ધરી. ૩
સકલ રાયને કહાવી વાતઃ 'રચો સૈન્ય, અવનીના નાથ!
સકટવાહ રમવા છે શૂર; ચઢો [1]શૂર! થાય છે અસૂર. ૪
સૌ શણગાર ધરો, નરપત્ય! છત્ર ધરે, શોભે છત્રપત્ય,
વિવિધ આયુધ[2] ધરિયાં અઙ્ગઃ આયુધ છત્રીસ ધરે અભઙ્ગ: ૫
શલ્ય રાજા ને ભગદત્ત, ખેમધર્મા મોટો બલવન્ત;
ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપા મહામતિ, અશ્વત્થામા ઋષિના પતિ. ૬
દુઃશાસન, શકુનિ ને કર્ણ, સુશર્માને ભયે ધ્રૂજે ધરણ.
જયદ્રથ ને નારાયણ જોધ, સજિયા સમર્થ આણે ક્રોધ. ૭
છત્રીસ વિધનાં આયુધ ધરી, હય ગજ રથે સેના પાખરી;
સાંઢિવરનો ન લહૂં પાર; હસ્તી–ગ્રીવ–ઘણ્ટા–ધમકાર. ૮

૧. યોધ. સો. ૨. આભણ. સો. ક.

ભલા ભલા જોધા ભૂપાલ, સજી સૈન્ય આવ્યા તત્કાલ્ય:
એકાદશ ક્ષોણી વિસ્તાર; શત ભ્રાત કૌરવના સાર. ૯
રણસ્થમ્ભની પૂજા કીધ; વિપ્રે તવ આશીસ જ દીધ,
'ધર્મે જય' નૂં વચન પ્રમાણ, વિપ્ર બોલિયા એણી વાણ્ય. ૧૦
થમ્ભ પૂજિયો દુર્યોધન્ય; રાય અતિ હરખ્યો છે મન્ય;
મન્દ શુકન પતાકા તણાં પેરચ પેરચનાં થાય ઘણાં. ૧૧
મસ્તકચ બોલે કપોત ને કાગ; જાયે સેન પામ્યૂં અનુરાગ;
સર્વે રાય થયા મનભઙ્ગ; દુર્યોધનનો ભાગો રઙ્ગ. ૧૨
તવ ભીષ્મ તે બોલ્યા વાતઃ "રાજા! કશી ચ્યન્તા વિખ્યાત?
કિરતાર કરે તે હોય નિર્વાણ, નવ્ય [૩]મૂકે, નવ્ય જોવો જાણ્ય. ૧૩
આ સમે જોતાં, રાય! સાર, હરિ–વાંચ્ચૂં થાશે નિરધાર."
ભીષ્મ પ્રત્યે એમ બોલે ભૂપઃ "મચ્યૂં સેન સાયરગતિરૂપ. ૧૪
મહારથીના કહો મહિમાય, કોણ કોણ આપણમાં રાય?"
બોલ્યા ભીષ્મ વિચારી વાતઃ "સાંભલ્ય, હસ્તિનાપુરના નાથ! ૧૫
પેહલો મહારથી ગુરુ ઉત્તમ; જયદ્રથ બીજો રાજન્ન;
ત્રીજો મહારથી દ્રોણકુમાર, અતિરથી શન્તનસુત સાર; ૧૬
પાંચમો ક્ષેમધર્મા રાજન્ન; છટ્ઠો ભડ છે દુઃશાસન્ન;
ભડ સાતમો દુર્યોધન્ન; આઠમો છે શલ્ય રાજન્ન; ૧૭
કર્ણ પારથી જાણો રાય, ગર્વ થકી ઘટિયો મહિમાય:
પારથી જો તુઝને કહ્યો, ઓછો ઓછૂં બોલ્યે થયોઃ ૧૮
અન્ન જમ્યા છૂં તાહૂરૂં રહી, તે માટે યુદ્ધચ જાશૂં સહી.
પાણ્ડવને તેં નહીં જીતાય, જેને મસ્તકચ ત્રિભુવનરાય. ૧૯
અમે આપશૂં છૂટી પ્રાણ, પૃથ્વીપત્ય પાણ્ડવ નિર્વાણ;
દસ દિવસ તાં ચિન્તા નથી, પછે કર્તા પુરુષ છે કમલાપતિ. ૨૦
'ધર્મે જય,' એમ સહૂ કો વદે, કરશે વાત જે કૃષ્ણને રુદે,
અન્તરજામી કમલાપતિ; જોગ જન્ન ને સ્વપને નથી. ૨૧

૩. મૂખ. સો., મૂર્ખ. ગૂ.

અસુર મારવાને અવતાર; હરશે એહ ભૂતલનો ભાર;"
કહી ભીષ્મ રહ્યા છે મુન્ય. રાજા સકલ કહેઃ 'ધન્ય ધન્ય.' ૨૨
દુર્જ્યોધન મન્ય આણે રોષ; ત્યારચ વિના કોમાં નહીં હોશ;
સર્વે કાયરની ગત્ય ધરે; પાણ્ડવશૂં પુરુષાતન કરે. ૨૩

ભીષ્મ વરિયા છે દસ દિન; કોય નથી થ્યા કાયર મન્ય.
બોલ્યો દુર્યોધન મુખ્યથી વાણ્યઃ "પાણ્ડવ કેરા હરૂં હૂં પ્રાણ. ૨૪
તમ પ્રતાપે ઇચ્છૂં હૂં કાજ; સાહ્યપણું કરવૂં, મહારાજ!"
સુણી ભીષ્મે દીધો સન્તોખઃ "મ કરો, રાજા! મનમાં ધોખ.[૪] ૨૫

અમ્ બેઠાં તૂં કરચ આનન્દ, પછે કર્તા પુરુષ છે ગોવ્યન્દ,
પાણ્ડવને મનાવૂં હારચ, તો જાણે શાન્તન-કુમાર." ૨૬
સુણી વચન આનન્દો મન્ય, હરખ્યો રાજા દુર્યોધન;
જૈ ભીષ્મને કરયો પ્રણામઃ "સમર્થ તમે મારે, સ્વામ્ય!" ૨૭
વચને અત્ય સન્તોક જ થયો, તવ રાજા મનમાં હરખિયો.
થૈ રજની, ઊતરિયૂં સેન; થમ્ભ પાસે તમ્બૂનૂં વેન્ય. ૨૮
પાણ્ડવ વાત વિચારે એહઃ 'પ્રાત-સમે વઢવૂં છે તેહ.'

બોલ્યા કૃષ્ણ, અર્જુન ને ભીમઃ "પ્રાત-સમે સઙ્ગ્રામજ-નીમ. ૨૯
શીખ સર્વની લે આવિયે, તો આપણ્ય નિર્દોષ થઇયે."
એમ કહી ઊઠ્યા ધર્મ ભૂપાલ, ભીમ, અર્જુન ને શ્રીગોપાલ; ૩૦
તજી આયુધ, ચાલ્યા પરવરી; સઙ્ઘાતે લીધા શ્રીહરિ,
આવે છે પાણ્ડવ જેટલે, કૌરવ વિચારે તેટલેઃ ૩૧

'પાણ્ડુના સુત આવે પલી, ધર્મ દ્વાર માગવા વલી.
સેના દીઠી જવ આપણી, પાણ્ડવને મન્ય ચ્યન્તા ઘણી. ૩૨
પાણ્ડવનૂં પુરુષાતન કશૂં, કમલતન્તુ-કાં હોય જશૂં.'
દુષ્ટ ચતુષ્ટો હરખ્યા ઘણું: 'અવિચલ રાજ થયૂં આપણું.' ૩૩

૪. ક્રોધ. સો.

ભીષ્મ કહેઃ "નવ્ય જાણો મર્મ; શીખ માગવા આવે ધર્મ.
પાણ્ડવપુત્ર નવ્ય ગાંજ્યા જાય; તુઝ આગલ્ય ક્યમ કાયર થાય?" ૩૪
એમ પુરુષ સર્વ કરે વિચાર, ત્યાં પાણ્ડવ આવ્યા સેન મોઝારય;
ગઙ્ગાસુતને પાસે ગયા; દણ્ડવત પ્રણામ જ કર્યા. ૩૫
ભીષ્મ તણે પદ્ય પડિયા એમ, જાણે જડિયા હીરા હેમ્ય,
અતિ ચરણે કીધો અભિષેક; ગઙ્ગાસુત જલ પૂરે નેત્ર. ૩૬
ઊઠાડે આદર અત્ય કરી; ઊઠતાં ઉરચ લીધા ધરીઃ
"તેર વરસના સન્ધે ટલ્યા, પિતામહ! અમે તમને મલ્યા." ૩૭
ભીષ્મે પૂછી કુશલ વારતાઃ "ભલે પુત્ર! તમે થિયા છતા.
પુત્ર! કહો અમ શરખૂં કાજ; રાખે કૃષ્ણ તમારી લાજ. ૩૮
ભલે પધાર્યા શ્રીભગવાન, અમને આપ્યૂં વૈકુણ્ઠદાન."
કૃષ્ણ કહેઃ "ધન્ય ધન્ય ગઙ્ગેવ! મનુષરૂપે પ્રગટ છો દેવ." ૩૯
બોલ્યા ધર્મઃ "સુણો, મહારાજ! હતો અભિલાષ તમ દર્શન કાજ્ય;
પૂછેવા તમને આવિયા; મનમાં સન્ધે મોટા રહ્યા. ૪૦
પ્રાતસમે કરવો સઙ્ગ્રામ, અમને આગ્ન્યા આપો, સ્વામ્ય!
આગ્ન્યા વન્યાં જો કારજ્ય કરૂં, તો રૈરો નરક્ય સઞ્ચરૂં." ૪૧

ચોપાઇઃ દાવટી

ભીષ્મ વલતા બોલિયાઃ "સાંભલો, ધર્મ જ! આપ;
જો આંહ્ય લગે આવ્યા નોત તો, દેત તમને શાપ. ૪૨
અર્થનૂં સહૂ આગલ્યૂં, અર્થનૂં સહૂ દાસ;
તમે આવ્યા આંહ્ય લગે તો, માગો વચન પ્રકાશ. ૪૩
દુર્જ્યોધન બ્યનાં માગજો, આપૂં તે, સમરથ રાય!
અન્ન એનૂં જમ્યા માટે, અમે થયા છૂં સાહ્ય." ૪૪
ધર્મ વલતા બોલિયાઃ "તમ હાથ્ય નવ્ય હોય મરણ;
વચન એવૂં આપિયે, સ્વામી! રાખિયે શરણ." ૪૫
"કૃષ્ણ તમનિ સાહ્ય છે તો, કશી ચિન્તા, ધર્મ?

મનના મનોરથ પૂરિયા, પૂરણ પરમાનન્દ."
પદ-વન્દીને ઊઠિયા, હર્ષે મન્ય આનન્દ. ૪૭
દ્રોણાચાર્ય પાશ આવિયા; લીધાં આલિઙ્ગન.
આચારય એમ ઓચ્ચરયાઃ "પાણ્ડવો! તમને ધન્ય." ૪૮
"સ્વામ્ય! અમે આજ્ઞા-કારણ્ય, આવિયા છૂં આજ;
પ્રાતસમે સઙ્ગ્રામ જ કરશૂં; વર દિયો, મહારાજ!" ૪૯

દ્રોણ વલતા બોલિયાઃ "સાંભલો, ધર્મ જ! આપ;
નવ્ય આવ્યા હત જે તમ્યો, તો દેત તમને શાપ. ૫૦
ધન્ય ધન્ય ધર્મ જ! તમને, આવિયા અમ પાશ;
માગવૂં હોય તે માગજ્યો, [5]કૌરવ વણ પરકાશ. ૫૧

રાજા વણ સર્વ માગજ્યો, નહીં આપિયે નિર્વાણ્ય;
અન્ન એનૂં જમ્યા ઝાઝૂં; એ આગલ્ય તજશૂં પ્રાણ; ૫૨
નાખ્યાં આયુધ નવ્ય ગ્રહૂં, એ છે પ્રતયગ્ન્યા અઙ્ગ."
ચરણ વન્દીને ધર્મ ચાલ્યા, મન્ય આણીને રઙ્ગ. ૫૩
કૃપાચાર્યને પાસે આવ્યા, વન્દિયા તે ચરણઃ
"મનના મનોરથ પૂરવા, સ્વામી! આવ્યા તમારે શરણ્ય." ૫૪
"ભલે આવ્યા, પાણ્ડવ! તમે, સન્તોખ્યા અમે આપ;
જો ન આવ્યા હત તમે તો, દેત તમને શાપ. ૫૫
અર્થ વલ્લભ સર્વને, સહૂ અર્થને આધીન;
તમે આંહીં આવિયા તો, અમે થયા છૂં દીન. ૫૬
તમારી જય હશે, પાણ્ડવ! અમારી આશીસ;
જૂધ કરો તમે, ધર્મ રાજા! સાહ્ય છે જગદીશ. ૫૭
અન્ન એહનૂં જમ્યા માટે, અમે આપશૂં પ્રાણ.
'ધર્મે જય'નૂં વચન પરગટ; વદે વેદ પુરાણ." ૫૮

---

૫. હ-ગૂ. ૫૧ ની પ્હેલાંઃ-તે આપિયે નિરવાસ; ત્યારે દ્રોણે આશીસ આપી, સાંભલો ધર્મ... માગવં હોય તે માગજ્યો,

પદ વન્દીને ચાલ્યા પાણ્ડવ અશ્વત્થામા પાશ;
પ્રણામ કીધો પાણ્ડવે; રુખિ પામિયા ઉલ્લાસઃ ૫૯
"ધન્ય ધન્ય સુત પાણ્ડુના! ભલે આવિયા આંહ્ય;
દુઃખ ભાગાં ભવ તણાં, આવિયા વૈકુણ્ઠરાય. ૬૦
તારી જય થાશે, પાણ્ડવ! કાલ્ય કરો સઙ્ગ્રામ;
અન્ન એનૂં જમ્યા માટે, કરશૂં રાયનૂં કામ." ૬૧
પગે લાગી વળ્યા પાણ્ડવ, જાય છે સ્વસ્થાન્ય;
કર્ણ પાસે હરિ પોતા; મલી દીધાં માન. ૬૨
ચરણ્ય લાગી વન્દિયાઃ "ધન્ય ધન્ય શ્રીમહારાજ!
કૃપા કીધી મુઝનેઃ જે દર્શન પામ્યો આજ." ૬૩
કૃષ્ણ કહે છેઃ "રાધાસુત! સુણો, કહૂં વચન-વિચારઃ
પાણ્ડવ-પક્ષે આવવૂં, તે ઘટે છે નિરધાર. ૬૪
કૌરવ હણીને રાજ લેશે, અર્ધ તારો ભાગ.
જે જોયે તે પાણ્ડવ-પાસે, વલી બીજૂં માગ્ય." ૬૫
કર્ણ કહેઃ "તમે કશૂં બોલો? નવ્ય ઘટે એહ, નાથ!
દુર્યોધનને તજી આવૂં તો, લજ્જા પામે તાત. ૬૬
સાખ્ય તેની સદા [૬]સાચી, વિશ્વનો આધાર;
પિતા લાજે, નવ્ય ઊગે, તો કરે મુઝને તિરસ્કાર. ૬૭
અન્ન કૌરવ તણૂં જમિયા; જો જાયે પાણ્ડવ-પાશ;
સમુદ્ર મર્જાદા તજે, સાંભલો, અવિનાશ! ૬૮
ધરા શેષ ધરે નહીં; જલ વિન્યાં અમ્બુજ વન્ય;
ક્ષત્રી કુલને લાજ લાગે, જો તજૂં દુર્યોધન્ન. ૬૯
પાણ્ડવ-પાસે જો આવૂં તો, તોએ ન પામે જીત;
[૭]સ્વામી મૂકે નરકેચ પડે, એ ક્ષત્રીની નહીં રીત્ય. ૭૦
શલ્યરાજા સત્યવાદી, એકે દિવસ જમિયો અન્ન;
ભાણેજને તે પરહરીને, ગ્રહ્યો દુર્યોધન્ન." ૭૧

---

૬. સાક્ષી સો. ૭. જુના જુના કોણ કરે, જેને હોય પૂરણ પ્રીત. ૮. ~

કૃષ્ણ કહેઃ "તે કર્ણ! સાચૂં, બોલિયા મુખ્ય વેદ;
ભીષ્મે કહ્યૂં તે સાંભલી, ક્યાંય વશ્યો મનમાં 'ખેદ. ૭૨
દુર્જ્યોધને જે પૂછિયૂં, મહારથી કેરાં નામ;
વખાણ્યા તવ સર્વને, જોવો ભીષ્મ કેરાં કામ. ૭૩
પારથી તુઝને કહ્યો; કહેઃ 'ઓછૂં બોલ્યો માટ્ય.'
ભીષ્મ ભડે ત્યાં યુદ્ધનો, નથી તારે ઘાટ. ૭૪
નિભ્રાસ્યો નરપત્ય જોતાં, સુણજે તૂં, સમરથ્ય!
પ્રત્યગ્ન્યા લેઈ ખરી, આયુધ મ ધરચ હાથ્ય." ૭૫
કર્ણ કહે છે: "કૃપાસાગર! ભલી કહી એ વાત;
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં તો, ન ધરૂં આયુધ હાથ્ય. ૭૬
જાણૂં છૂં, જે કર્યૂ ભીષ્મે, કહે છે મોટા રાય.
ઘણૂં બોલ્યા ગઙ્ગાસુત તે, દુઃખ છે મન માંહ્ય. ૭૭
વૃદ્ધ સાચાં વચન બોલે, હોવે બૂધનો નાશ;
તે માટે જ્યાં ભીષ્મ ઊભા, ત્યહાં ન હોય જૂધ-અભ્યાસ." ૭૮
પ્રત્યગ્ન્યા આપી વલ્યા, આવ્યા પાણ્ડવ-પાશ:
સર્વે રાજાએ પ્રણમ્યા; વન્દિયા શ્રીઅવિનાશ. ૭૯
"કર્ણે લીધી પ્રત્યગ્ન્યા, તે નહીં કરે ત્યાં જૂધ;
ભીષ્મ જ્યાં આરોગ્ય ઊભા, ત્યાં નહીં ધરે આયુધ." ૮૦
સુણી વાણી કૃષ્ણની, સર્વ હરખ્યા રાજન.
પ્રાત થયૂં તવ પ્રગટિયો, કશ્યપ કેરો તન. ૮૧
'સજો સેના સર્વરાજા, ધરો રણના વેષ.'
કવચ અઙ્ગે ટોપ ધરિયા, સાંકલ્રા ગજની મેષ[૯] (?) ૮૨
ગર્જ-વ્યોહ ગોવ્યન્દ રચે છે, તે પાસે પ્રૌઢો ભીમ;
ધૃષ્ટદ્યુમન એક પક્ષે, ધરે જોધા નીમ. ૮૩
પૃષ્ઠ ભાગે રહ્યા ભાઇ, નિકુલ ને સહદેવ;
બીજા નેત્રે થાપિયા, દ્રુપદ-આદે એવ. ૮૪

૮. ખેદ. સો. ૯. રેષ સો.

ઘટોરગચ્છ અભિમન્ય ભાઇ, રિહ્યા ચરણ-વિભાગ્ય;
કૃષ્ણ અર્જુન ફરે ફોજે, કઠણ વેલા આજ. ૮૫
જીતવા છે જોધ વસમા, પિતામહ પરચણ્ડ;
દસ દિન સઙ્ગ્રામ કરશે; મરશે જ્યોધા ડણ્ડ. ૮૬
થરથર ધ્રૂજે પાંચે પાણ્ડવ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમન્ન.
દ્રુપદ ને સાત્વિક રાજા ચિન્તાતુર થ્યા મન્ય: ૮૭
"અવશ્ય વીર વિમાસતાં, કહો, કેમ પામૂં તાગ?
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં ત્યાં આપણે નહીં લાગ. ૮૮
રથે એવા સુભટ દીસે, કોટિ સૂર્ય પ્રકાશ."
પાણ્ડવ સેના કરે ચ્યન્તા; કૈરવ મન્ય ઉલ્લાસ. ૮૯
નીસાણના નિર્ઘોષ વાજે, શબ્દ સ્વર્ગે જાય.
પાણ્ડવ સેન્ય આવિયૂં, હવે કૈરવનૂં સજ થાય. ૯૦

પૂર્વછાયો

શઙ્ખ-શબ્દ તે સાંભલી, કહે દુર્યોધન રાય:
"ભીષ્મ-દ્રોણને જૈ કહી, સજો સૈન્ય મહિમાય." ૯૧

---

[૬]   ચોપાઇ

સજે સૈન્ય કૌરવનો રાય, સેનાપત્ય ગઙ્ગાસુત થાય.
નિર્મલ જલશૂં મર્જ્જન કીધ, દ્વાદશ તિલક મહામુદ્રા દીધ; ૯૨
ધરી કણ્ઠય તુલસીની માલ, આયુધ સર્વે સજ્યાં તત્કાલ્ય;
છત્રીસે આયુધ કરચ ધરી[1], મનમાં ચિન્તન કરતા હરિ. ૯૩
સકલ રાય કને કહાવ્યૂં સાર; સજી સેન્ય આવ્યા તે વાર.
મલ્યાં સેન જ્યમ સાગરપૂર, [2]વિરલે શબ્દે વાગે તૂરય. ૯૪
આવી દલ મલ્યાં આરેણ્ય; પેરચ પેરચ પ્રાક્રમ માંડચાં[3] તેણ્ય.
તે વેલા બોલ્યા અર્જુન: "સુણો વચન તે, જગજીવન! ૯૫

---

૧. ધરે...ફરે. ગૂ. ૨. વિશયે સો. ૩. બાલે. સો.

કૌરવસેના આવી હાઠ્ય; દીસે હયરથ મેગલ ધાટ.
હિંસારવ કરતા તોખાર; વાજે રેથ તણા રણકાર.
વિવિધ્ય રકે ધરે ધનુખ, આવીને તે થ્યા સન્મુખ;
એ કથા સુણો, અમ્બકુમાર! વ્યાસ-સુત સમ્ભલાવે સાર.
ધૃતરાષ્ટ્ર કહેઃ જૂધ જેવા પલૂં, ત્યાં બેઠાં સર્વે સાંભલૂં.
વ્યાસ પધારચા તેણી વાર; સન્તોખ્યા તે અમ્બકુમાર.
'વૃદ્ધ દેહ તમે પામો દુઃખ, સઞ્જે સર્વે કે'શે સન્મુખ.
દિવ્ય ચક્ષુ તવ આપી કરી, સઞ્જે બેઠા આદર કરી.
'કુરુક્ષેત્રમાં જૂધ થશે, સઞ્જે ઇહાં બેઠા દેખશે;'
વરદાન વ્યાસજી આપી એવ, અન્તરધ્યાન થયા તત્ખેવ.

પૂર્વછાયો

'એકમને તમે સાંભલો, ગાન્ધારી તમે, માત!'
'સઞ્જે! તમે આવ્યા થકી, અમે થયાં રલિયાત્ય.'
પેહલાં પિતામહે પરઠિયૂં, દસ દિવસ સઙ્ગ્રામ.
વિસ્તારીને કહો અહ્મને, ભલે આવ્યા, સ્વામ્ય!'

---

[૭] ચોપાઇ

સઞ્જે કહેઃ સાંભલ્ય રાજન! મલિયા પાણ્ડવ દુર્જ્યોધન.
આવી સેન્ય ઊભાં છે જવે, અર્જુન હરિશૂં બોલ્યા તવે.
મધ્ય ભાગ રથ થાપ્યો હરિ, અર્જુન્ય એમ વાણી ઓચરી;
"સગાં સમ્બન્ધી જેયા તણૂં, મારૂં મન થાયે છે ઘણૂં."
અર્જુન કેરી વાણી સુણી, વલતા બોલ્યા ત્રિભુવન-ધણી;
ગીતાજ્ઞાન કહ્યૂં ગોવ્યન્દઃ "સાંભલ્ય, પાણ્ડુકુલના ચન્દ!

પૂર્વછાયો

અવિનાશી અવિગત્ય કલા, આદ્ય પુરુષનૂં નામ.
ભગવદ્ગીતા બોલશૂં કેવલ બ્રહ્મજ્ઞાન.

અર્જુન કેરે કારણે, જગત-હેત ઉપદેશ;
કર્મ માંહ્ય નિષ્કર્મ કહ્યું; તેહનો હારદ લેશ. ૭
ઉપનિષદનો અર્થ છે, જોગ્ય શાસ્ત્રનૂં જ્ઞાન;"
અષ્ટાદશ અધ્યા વદે, તે પોતે શ્રીભગવાન. ૮
"કર્મમાં નીકર્મ કહ્યું, તે ઊપરચ આક્ષ્યાન;
તેહ કથા સુણતાં થકાં, નાસે તિમિર અજ્ઞાન, ૯
હંસ તજે જેમ નીરને, આણેં તેનો પાર."
ભટ્ટ નાને નિશ્ચે કરી, આપ્યા અક્ષર સાર. ૧૦
રામા ભટ્ટ ભાવે કરી, ચોપાઇ બન્ધ વિસ્તાર;
હર્ષ ધરીને વર્ણવિયા, અધ્યા એહ અઢાર. ૧૧
નિષ્કર્મ મારગ ગ્રન્થ છે, તે ઊપરચ સહેત;
બુદ્ધય ભાગ થોડો કરી, કેશૂં કથા સમેત. ૧૨

[૮]   ચોપાઇ

હસ્તનાપુર આવ્યા વિદુર વ્યાસ, ધૃતરાષ્ટ્ર કેરે તે પાશ.
રાયે પૂજા દીધી ઘણી, પૂછી વાત સંગ્રામ જ તણી. ૧૩
ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્ર મહીં, મહા જૂધ [તાં] થાશે સહી.
અઢાર ક્ષોહણી સજ્યા મલી. અર્જુન હરખ્યા બાણાવલિ. ૧૪
સ્વામી! તે જૂધ્ર કેમ દેખિયે? ઇચ્છા છે, પણ નહીં પેખિયે.
વ્યાસ કહેઃ રાજા! અવિધારચ, દેવ-નેત્ર તે આપૂં સાર. ૧૫
તિહાં થકી સર્વ પેખશો, કોરવ-પાણ્ડવ જૂધ દેખશો.
[1]સ્વામ્ય! જન્મ લગે તાં અન્ધ જ રહ્યો,
ઘણો કાલ તાં એણી પેરચ ગયો. ૧૬

૧. ગૂમાં ૧૬ થી ૨૫ ને બદલેઃ

વલી ફરી સન્ચે પૂછિયો, પાણ્ડવ સેનામાં શૂં થયો?
તે તુજ કહૂં, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય! સજ્જે કહેઃ સાંભલ્ય મહિમાય. ૧૭

પુત્ર-મૃત્યુ જોવાને કાજ, દૈવ-નેત્ર [2]શું વાન્છૂં આજ?
વ્યાસ-શિષ્ય સન્જે છે જેહ, આપી નેત્ર બેસારયો તેહ. ૧૭
'કુરુક્ષેત્રમાં જે કાંઇ થશે, સન્જે ઇહાં બેઠા દેખશે;
એવૂં કહી વ્યાસ ચાલિયા, રાજા સન્જે પ્રતિ બોલિયાઃ ૧૮
સ્વામ્ય! હમણાં ત્યાં શું થાય? કોણ કોણ મલ્યા છે રાય?
સન્જે કહેઃ રાજા! અવિધારય, હમણાં દુર્જ્યોધન કરે વિચાર. ૧૯

દ્રોણાચાર્યને વાણી કહીઃ "પાણ્ડવ સેન મલ્યૂં છે સહી;"
આચારજને પૂછે તેહ, "કોણ કોણ મલ્યા છે જેહ? ૨૦
દ્રુપદ શિષ્ય મારો કહે જેહ, ભીમ અર્જુન સરખા તેહ;
વૈરાટ, દ્રુપદ, યુયુધાન, ધૃષ્ટકેત, રાજા ચેકીતાન. ૨૧
કાશીરાજ, પુરુજિત જેહ, કુન્તીભોજ સહિત બલ તેહ;
તે યોધમાં ઉત્તમ અભિમન્ન, એવૂં છે પાણ્ડવનૂં સેન. ૨૨

હવે આપણું કહૂં તે જાણ્ય, અતિ બલવન્ત છે તારા પ્રાણ;
ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપાચારજ જેહ, અશ્વત્થામા, વિકર્ણ તેહ. ૨૩
સોમદત્ત, [3]શલ્ય મહારથી, એમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ."
એવૂં કહી દુર્જ્યોધન ગયા; સેનામાં જૈ ઊભા રહ્યા. ૨૪
રાજા અતિ રલિયાત્ય જ થયો, વલી કહી સમન્દ પૂછિયો;
હવે પાણ્ડવ સેનમાં શું થાય, તે તુઝને કહૂં, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય! ૨૫

અર્જુન કવચ થયૂં શતખણ્ડ; જે શૂરવીર ધરૂંૂ બ્રહ્માણ્ડ.
અર્જુન કહેઃ "સુણો, સારઁગપાણ્ય! બહુ સેનાને મધ્ય પ્રમાણ્ય. ૨૬
તિહાં રથ આપણો મેલ્યો જેહ, કોણ કોણ મલિયા છે તેહ?"
અર્જુન-વચન કૃષ્ણે સાંભલી, રથ હાંકયો જ્યાં સેના મલી. ૨૭

ભીષ્મ-દ્રોણ દીઠા તેણે ઠામ્ય, પિતા પિતામહ તેહ સમાન્ય;
પુત્ર પૌત્ર સર્વે તે વીર, દીઠૂં [4]કુટુમ્બ અને થયો ભીર. ૨૮

---

૨ ...મહા સો. ૩. સાલ્ય સારથી. સો. ૪. સ્વજન કુટુમ્બ દીઠાં થયો. સો.

અર્જુન કહે: "સુણો, યદુરાય! સ્વામી! મેં ત્યાં યુદ્ધ નવ્ય થાય;
શરીર મારૂં પલાયન થાય; કમ્પે દેહ ને નવ્ય રેહવાય." ૨૯
મુખશોષ, રોમાઞ્ચિત થયો, ગાણ્ડીવ [5]નાખી કાયર વશો;
અર્જુન કહે: ધિક એહ રાજ, મારે નથી એહનૂં કાજ. ૩૦

સ્વામી! કુલનો ક્ષય કીજિયે, તે પાતક કયમ શિરય લીજિયે?
તે માટે હું જૂધ નહીં કરૂં, [7]તે પાપ કો કેમ ઓધરૂં?" ૩૧
નાખ્યૂં ધનુષ ને કાયર થયો, તવ્ય અર્જુન મોર્છાકૃત ગયો;
યોગશાસ્ત્ર બ્રહ્મવિદ્યાય, પૂર્ણ થયો પ્રથમો—અધ્યાય. ૩૨

સઞ્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહે: અર્જુન શોકસાગરમાં વહે.
કૃષ્ણ કહે: "અર્જુન! શૂં થયૂં? કોણ પાપ કોને આવિયૂં? ૩૩
નરક પમાડે કરે ઉપમાન, લોક હસાસ્ય તેનો ઠામ;
છાંડો મોહ ને ધીરજ ધરો, અર્જુન! સમરણ હરિનૂં કરો." ૩૪

અર્જુન કહે: "સુણો, ભગવાન! ભીષ્મ દ્રોણ તે પિતા-સમાન;
જેહ ગુરુકાજ રાજ લીજિયે, તેહ ગુરુનો કયમ વધ કીજિયે?" ૩૫

કૃષ્ણ કહે: "જૂઠો એ વાદ; સાંભલ્ય, કથા કહૂં અનાદ્ય;
પૂર્વ પક્ષ છે બ્રહ્મજ્ઞાન, તેહ જોતાં સર્વે સમાન. ૩૬

ગુરુ શિષ્ય છે માત ને તાત, નથી કોય કેહને બાન્ધવ ભ્રાત.
જન્મમરણ આતમને નથી, [8]વ્યાપકને શૂં જોવૂં કથી? ૩૭
[9]આતમજ્ઞાન એમ જોયે કથી, અહમેવ બીજો કોય નથી.
જેમ ત્રણ્ય અવસ્થા આવે દેહ, પરમેશ્વરની ઇચ્છા તેહ. ૩૮

---

૫. ધનુષ નાખીને રહ્યો. સો. નાખીને કાં રહ્યો. ૬. આ પૂર્વે c માં ગુરૂન્ હિ હત્વા શ્લોક. ૭. તથાપિ તા એમ સમ ઓચરૂં. સો. તથાપિ એકા કેમ ચરૂ c. ૮. આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી ગૂ. ૯. વ્યાપકને શૂં જોયે કથી. ગૂ. ૩૮ પહેલાં c માં અને ૩૮ a–b. બદલ–" રવિપૂંઠે રાતિ આવે જાય. ઉદય અસ્ત સૂર કહેવાય; અખંડ બિંબ તેજ્ય છે તેહ, વ્યાપક રૂપ જાણીજે તેહ. શત્રુમિત્ર-કેહતા નથી, આત્મજ્ઞાન એમ જોતાં કથી."

જલમધ્યે પરપોટા થાય, તે ભાંજે, તે માંહ્ય સમાય;
આત્મારામ ભણીજે તેહ, હર્ષશોકથી અલગો જેહ. ૩૯
સેજે ઊપજે, સેજે સમે, દુસ્તર માયા એણી પેરચ દમે;
'હૂં મારૂં, હૂં કર્તા જેહ,' અર્જુન! માયાનૂં બલ તેહ. ૪૦

પૂર્વછાયો

અનન્ત ઘડા પાણીભરયા, એક ચન્દ્રબિમ્બ પ્રકાશ;
ઘટ ઘટમાં પ્રતિબિમ્બ છે, એમ હરિ-વિશ્વાસ. ૪૧
ઘટ ફૂટયો, પાણી ઢલ્યૂં, જેનૂં તે ત્યાં જાય,
ચન્દ્ર નિરન્તર વેગલો, તેને દોષ નવ્ય થાય. ૪૨

[૯] ચોપાઇ

એ અર્જુન! તૂં એવૂં જાણ્ય, નિર્લેપણું તૂં હૈયે આણ્ય;
ક્ષત્રીને નવ્ય લાગે પાપ, સ્વર્ગ પમાડે, ટાલે તાપ. ૪૩
સ્વર્ગ-દ્વાર ઊઘાડૂં થયૂં, સકલ યોધનૂં પાતક ગયૂં;
રણસઙ્ગ્રામ્ય ક્ષત્રી જે મરે, સ્વધર્મ થકો દુસ્તરને તરે. ૪૪

પૂર્વછાયો

સુભટ સર્વે એમ બોલશેઃ 'ભય પામ્યો અર્જુન,
લોક માંહ્ય અપજશ, થશે,' સાંભલ્ય હેત-વચન. ૪૫
જશ અપજશ જાતાં નથી, સુખ શૂં હોયે ધર્મ?
જશ-અપજશ બન્ને નથી, હાણ્ય લાભ ને કર્મ. ૪૬

---

[૧૦] ચોપાઇ

કર્મ માંહ્ય નર ખૂતા જેહ, કૈયે મોક્ષ ન પામે તેહ."
"સ્વામી! વેદવન્દિત જે કર્મ, જાગ, દાન, જપ, તપ ને ધર્મ, ૪૭
ભક્તિ લખ્યાં છે વેદ વિચાર, સ્વામી! તેમાં શૂં નિરધાર?"
"હે અર્જુન! કહે તૂં સત્ય; વેદ વાણી છે દ્વિધા મત્ય; ૪૮
ત્રિગુણાતીત બુદ્ધિ એ આણ્ય; કર્મમાં નિષ્કર્મ કરી જાણ્ય;
જ્ઞાની પુરુષ જે કર્મ આચરે, જપ-તપ-જાગ-તીરથ જે કરે, ૪૯

સ્વધર્મ માંહે કરવૂં તેહ, ફલને ઇચ્છે તેહનો તેહ.
ઉદાર ધીર જે મનુષ્ય મર્મ, તેહ કર્મ જાણે નિષ્કર્મ. ૫૦
જ્ઞાનજોગે મન વશ થાય; કર્મ કરન્તો નવ્ય લેપાય.
હર્ષ, શોક ને લાભ ને હાણ્ય, પાપ-પુણ્ય સરખૂં કરી જાણ્ય. ૫૧
મોહસાગર તરીશ જેહ વાર, તત્ત્વજ્ઞાન તૂંને હશે તેહ વાર;
ત્યારે તૂંને શુદ્ધય-બુદ્ધય હશે; મોહસાગરની ભ્રાન્તિ જશે." ૫૨
"સ્વામી! એ બુદ્ધય આવે કેમ? મોહસાગર [1]તરવાનો નેમ."
"મનના વેગ સર્વે છાંડિયે, અર્જુન! ઉદાસી થૈ હીંડિયે. ૫૩
મન, તન કેરૂં જ્યાં શોધન્ન, એ તાં સ્થિરબુદ્ધિ પાવન્ન.
[2]એવી બુદ્ધય જ્યારે રાખશો, તો હરિપદ નિશ્ચે પામશો. ૫૪

પૂર્વછાયો

દુઃખ પડ્યે શોચે નહીં, સુખનો મદ નવ્ય થાય;
રાગ, દ્વેષ ને ક્રોધ તજે, મોહ મન થકી જાય; ૫૫
લક્ષણ એ સ્થિરબુદ્ધયનાં, એમ જીત્યે જીતાય.
ઇન્દ્રીને સઙ્કોચિયે, જેમ [3]કૂર્મ સઙ્કોચાય. ૫૬

[૧૧]

ચોપાઇ

તૂં કહે, સેજે વિષયાવશ થાય, આહાર તજે તો સહૂ તજાય,
રસ-ઇન્દ્રી રસના નહીં તજે, ત્યાં લગે મન વિષયાને તજે. ૫૭
અર્જુન! એહનો કહૂં [4]ઉપાય; રસ-ઇન્દ્રી જ્ઞાને [5]વશ થાય;
જ્યાં લગી મન વિષયાને ભજે, તેને ગ્રહના સઙ્ગ ઊપજે; ૫૮
સઙ્ગ થકો તો ઊપજે કામ; કામે ક્રોધ, લોભ, અભિમાન;
મોહ થકી હોય બુદ્ધયનો નાશ; બુદ્ધયનાશે હોય નરક-નિવાસ. ૫૯
તે માટે ઇન્દ્રી જીતવી; બુદ્ધય જ્ઞાને વશ રાખવી;
સુધર્મનો કરવો વેવાર; હૂં, મારૂં, તજવૂં, અહઙ્કાર. ૬૦

---

૧. તરિયે જેમ ગૂ. ૨. ગૂ. સો. માં રહી ગઇ છે. ૩. કમ ગૂ.-ક. ૪. ઉપદેશ...જીતેશ. ગ. ૫. ત્યાં યા નિશા શ્લોક ગૂ. માં.

પૂર્વછાયો

[૫]સવારે નિદ્રા હવી, જ્ઞાની મનીષી સોય;
જ્ઞાની જ્યાં નિદ્રા કરે, ત્યાં જાગે ગુરુ ને શિષ્ય.(!) ૬૧

---

[૧૨]

ચોપાઇ

જે મારી ભક્તિ આચરે, કામ ક્રોધ તૃષ્ણા [૧]વશ કરે,
ગૃહસ્થાધર્મથો ચાલે જેહ, સહી બ્રહ્મપદ પામે તેહ. ૬૨
યોગશાસ્ત્ર ને બ્રહ્મવિદ્યાય, સાઙ્ખ્ય યોગ તે દ્વિતીયો-ધ્યાય;"
અર્જુન કહે: "સુણજ્યો, ભગવાન! દ્વિધા વચન બોલો છો વાણ્ય. ૬૩
ક્ષણ ક્ષણ એક પ્રતિપાદે કર્મ, વળી નિન્દે મોહ ને ભ્રમ;
સ્વામી! વાત નિરધાર કરી, બેમાં દીર્ઘ દેખાડો, હરિ!" ૬૪
કૃષ્ણ કહે: " અર્જુન!, મન્ય આણ્ય, બે મારગ સાચા કરી જાણ્ય,
એહુ મળીને એકજ થાય, જ્ઞાની વન્યાં લહ્યા નવ્ય જાય. ૬૫
[૨]જોડુ મળીને એકજ જાણ્ય, રાતદિવસ ને સૂર્ય પ્રમાણ્ય,
કર્મ માંહ્ય નિષ્કર્મ છે તેમ, કાષ્ઠમાં હુતાશન છે જેમ. ૬૬
એક ગૃહસ્થધર્મ મૂકી વન્ય જાય, વસ્ત્ર તજી સન્યાસી થાય,
તોય [૩]એ મન્ય નવ્ય પામે સહી, સત્યજ્ઞાન જો ભાસે નહીં. ૬૭
બ્રહ્મ થકી ઊપનૂં છે કર્મ; સર્વ ભૂતમાં વ્યાપક [૪]બ્રહ્મ;
કૃષ્ણાર્પણ બુદ્ધચે કીજિયે; નિર્ગુણ સગુણ માંહ્ય પૂજિયે. ૬૮
આગે જનકાદિક રાજાન, તેણે જાણ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન;
તેણે કર્મ કૃષ્ણાર્પણ કરયાં; કર્મ વન્યાં તેને અનુસરયા. ૬૯
મોટા શ્રેષ્ઠ આચરે જેહ, લોક પ્રવર્તે મારગ્ય તેહ;"
અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા ભગવાન: "સંસારનૂં નથી મારે કામ. ૭૦
લેવૂં-દેવૂં મારે નથી, નથી તેને શું કહે કથી?
તથાપિ હૂં કરૂં છૂં કર્મ, તે માટે જે લોકા-ધર્મ. ૭૧

---

૧. પરહરે ગૂ. ૨. રાત્યદિવસ જેમ સૂર પ્રમાણ, કર્મ નિઃકર્મ તૂંજ મન્ય જાણ્ય. ગૂ. ૩. બ્રહ્મ ક. ૪. કર્મ ક. મન્ય ગૂ.

જો હું કર્મને નિન્દૂં વેદ, તો વર્ણવર્ણનો ભાગે ભેદ.
તે કર્મથી રાખીને મન્ય, કર્તા કર્મ નહીં લેપન્ન. ૭૩
મેં કહ્યો તે મારગ્ય ચાલશે, તે પદ બ્રહ્મસહિત પામશે."
ગીતાજ્ઞાન કહ્યૂં ગોવ્યન્દ; અર્જુન મન્ય પામ્યા આનન્દ. ૭૨

૩. ભીષ્મવધપર્વ—

કરચ ધરચાં તવ્ય ગાન્ડીવ ને બાણ; ભડક્યા જ્યોધ અને કેકાણ;
૫ધનુષ-ટઁકારવ અર્જુને કરચો; તેનો શબ્દ સઘલે વિસ્તરચો. ૭૪
રથ-રાસ શ્રીહરિને હાથ્ય; સેવકજન કેરા એ નાથ.
ભીષ્મ સન્મુખ આવી રહ્યા; જૂધ કરવા સપરાણા થયા.

પ્રથમદિન-પ્રવેશ

ભીષ્મદેવે તવ્ય સાંધ્યાં બાણ; સેના સર્વે પડિયૂં ભઁગાણ;
ખમે કોણ ભીષ્મના પ્રહાર, જેણે જીત્યો છટ્ટો અવતાર! ૭૬
ગઁગાજીના સુત ગુણગ્રામ, આવ્યા કરવા રણસઁગ્રામ.
૬વાજે નીસાણ ઓત્યેર ગત્ય. શબ્દ સાંભલી હારચા નરપત્ય. ૭૭
ઘોર વૃષ્ટિ સેના પર થઇ; સેના પાછી નાઠી સહી.
કહે જ્યુધિષ્ઠિરઃ "કારણ કશૂં? આવ્યા ભીષ્મ બલ સાગર જશૂં."૭૮
સુણી ધર્મ હરિ પાસે ગયા; "રાખ્ય, રાખ્ય," વચન બોલિયા.
કીધી સ્તુતિ ત્યાં ધર્મ રાજાનઃ "દિયો પાણ્ડવને જીત્યત-દાન. ૭૯
આગે રાખ્યા છે અનેક; મુખે એક શો કહૂં વિવેક?
ઘણે કષ્ટે રે રાખ્યા તમે, હવે આજ પિતામહ દમે. ૮૦
ભીષ્મ-રૂપિયો સાગર જેહ, પાણ્ડવને ઊતારો તેહ.
સુદામાની કીધી સાર; આપ્યા વિપ્ર તણા કુમાર. ૮૧
વિભીક્ષણને આપ્યૂં રાજ; સુરિનર કેરાં કીધાં કાજ;
રાખ્યૂં અસુર તણૂં જે બાલ; ૭તેને મલિયા શ્રીગોપાલ. ૮૨

---

૫. સો. ક. માં નથી. ૬. સો. ક. માં ૭૭મી રહી ગઇ છે.
૭. કાં મહત મુંને ક--સો.

હિરણ્યાકંસને મારી કરી, ફાડ્યો થમ્ભ, પ્રગટ્યા હરિ.
ધ્રૂને અવિચલ પદ આપિયો, મેરુ તણે શૃઙ્ગ થાપિયો. ૮૩
બલિ રાજા ચાંપ્યો પાતાલ્ય, ઇન્દ્રાસન રાખ્યૂં ગોપાલ.
અનેક ભક્ત ઓધારચા હરિ; પાલ્યા દાસ; સપર્યા કરી. ૮૪
પાણ્ડવ જાતા રાખ્યા એવ, હવે દમે છે ભીષ્મદેવ.
ભીષ્મ થકા ઉગારો, હરિ!" એમ સ્તુતિ ધર્મે ઓચરી. ૮૫

બોલ્યા કૃષ્ણ: "સુણો, રાજન! 'ધર્મેજય'નૂં પ્રગટ વચન;
જય તમારી થાશે સહી; તે માટે દુઃખ ધરવૂં નહીં." ૮૬
સન્તોષી શિરચ મૂક્યો હાથ; યુદ્ધે પરવરિયા જુગનાથ;
ભીષ્મસમીપે રાખ્યો રથ; બાણ બહુ વલી સાહ્યાં હાથ્ય. ૮૭
ઘોર વૃષ્ટિ થૈ સેના માંહ; સન્મુખ ચાલ્યા રાણારાય.
સેનાપતિ થયા ભીષ્મદેવ, [૯]સર્વ જોધા આવ્યા તત્ખેવ. ૮૮

સમીપે આવ્યા કૃષ્ણ-અર્જુન; દેવદત્ત પઞ્ચાજન્ય-ધૂન્ય;
[૧૦]સઞ્યા માંહ નીસાણ ગડે, શૂરાતન શૂરાને ચડે. ૮૯
ત્યાં ભગદત્ત આડો આવિયો, મારી અર્જુન વ્યાકુલ થયો.
મૂકે બાણ બહુ ભગદત્ત, પાણ્ડવસેનનો આણે અન્ત. ૯૦
શકુનિ દુઃશાસન [૧૧]મદભરચા; પૃથક પૃથક જ્યોધાને વરચા;
સાગર સાત તણૂં જે પૂર, મારી સેના કીધી ચૂર. ૯૧

આપોપે તાં નાદા ભૂર; પડ્યા કોરઞ્યા વાતા સૂર.
શિખણ્ડી ને શલ્ય-આથડ્યા; ભગદત્ત ને અર્જુન ભડ્યા; ૯૨
ધૃષ્ટદ્યુમન ને ક્ષેમજધર્મ; અભિમન્યુ-દ્રોણ પ્રાક્રમ;
અશ્વત્થામા-સાત્વિક જ્યોધ, કરે સઙ્ગ્રામ ધરીને ક્રોધ. ૯૩

---

૮. શૂરાતન વાંચ્યાં અશ્વમેવ ક. ૯. ૮૮ મી પછી ક. માં એક બીટી વધારેઃ—

કટિપટકા તેડ્યા થાય, ચાલ્યા દેશદેશના રાય.

૧૦. ક. માં નથી. ૧૧. બહ્. સો. ૬.

દ્રુપદ ને સુશર્મા રાય, આવ્યા બાણુ તણે તે ધાય.
વૈરાટ ને નારાયણી વીર, કરે સઙ્ગ્રામ [12]સાહસ ધીર. ૯૪
દુર્યોધન નિરખે સઙ્ગ્રામ. પૂરે ભીષ્મ સહૂની હામ.
નદીના વેગ સમુદ્રે ભલે, તેમ ભીષ્મ સેનમાં ફરી વલે. ૯૫
પાંચે પાણ્ડવ રહ્યા એકઠા, ભીષ્મ-બલ માટે સામટા.
ચોયે પાસે થાય સઙ્ગ્રામ; શૂરા ધીર સમરે હરિનામ. ૯૬
કરે બાણુ કેરી બહુ વૃષ્ટિ, સકલ યોધ જેવરાવે પૃષ્ઠ.
હસ્તીશૂં હસ્તી આખડે; ગજ પાસે ગજ તિહાં ભડે; ૯૭
પાલાશૂં પાલા પરમાણુ; બાણધાર સાથે તે બાણુ;
મલ્લવિદ્યા સાથે મલ્લ-મન્ત્ર; ગદાયે ગદા સન્ધે છે જન્ત્ર. ૯૮
ભીષ્મભય પાણ્ડવને ઘણો; અનુભવ આવે જીત્યા તણો;
બ્રહ્મચારયના કરના પ્રહાર, કોણ સહે સમરથ ઝૂઝાર? ૯૯
"મારચા, મારચા" નર-મુખે થાય; મૂકી બાણુ ને નાઠા જાય;
જાલાં ઝાંખર ઠેકે ઘણાં; બાણ વિકટ ગઙ્ગા-સુત તણાં. ૪૦૦
મૃગપતિ વલે જયમ મૃગ પલે, તેમ નાસે જ્યાં ભીષ્મ વલે;
જેમ પાણ્ડવવનમાં હુતાશન, તેમ દહે દલ કેરાં તન. ૧
નાઠી સેના પાણ્ડવ તણી; બાણુવૃષ્ટિ ગઙ્ગાસુત તણી,
તેણે સમે થયા મધ્યાહ્ન; ઊતારે વલિયા રાજાન. ૨
પઞ્ચાયણનો શબ્દ સાંભલી, પાણ્ડવ-સેના પાછી વલી;
સર્વ સર્વ સમ્ભાલે સાથ, એક એકને પૂછે વાત. ૩
આવ્યા તેહને હેતે મલ્યા, નાવ્યા તે રણ માંહ્ય ગલ્યા.
ઊતારે આવ્યા સૌ કોય; ઇચ્છાવર્તાક પાક જ હોય. ૪
રાજા સર્વ આરોગી કરી, વલી સર્વ ચાલ્યા પરવરી.
સેન તણો નવ્ય લાભે પાર; કરતા બાણુ તણા ટઙ્કાર. ૫
ભલા ભલા કૈરવકુમાર, હર્ષભરચા વાહે હથિયાર.
કૈરવસૈન્યા આવી મલી, પાલા રથ ગજ હય સાંકલી. ૬

---

૧૨. સબલ. ક.

સૈન્યાપતિ સબલો વસુ-અઙ્ગ, સકલ સેનાનો કરતો ભઙ્ગ.
તેણે સમે વૃકોદર વીર, આવ્યો યુદ્ધ કરન્તો ધીર. ૭
ગદા કર મધ્યે ઓપતી, સેના ક્ષય કરતો મહામતિ;
મેઘનાદ કરે બલવન્ત; હય ગજ રથનો આણે અન્ત. ૮
હસ્તી ઊડાડે આકાશ્ય; તે પુનરપિ ન આવે પાશ.
ફોજે ફોજ વૃકોદર ફરયા; હય ગજ રથ કીધા સાથરા. ૯
ભીમ ભુજાબલે કુઞ્જર ધરે, ચરણ્ય સાહીને ચૂર્ણ કરે,
ભીમ તણું રૂપ વિપરીતઃ જોઇ યોધા થાય ભેબીત. ૧૦
પ્રૌઢાં કર્મનો કર્તા ભીમ; કરે સર્વને ડાહ્યા હિમ.
તવ્ય ભીષ્મ આવિયા તાત; વૃકોદર વાવરતા હાથ. ૧૧
સાધ્યાં બાણ અસઙ્ખ્ય અપાર, જેમ કલ્પાન્ત કરે અઙ્ગાર.
ભીમ ઊપરય તે કીધી વૃષ્ટિ; મારીને લેવરાવી પૃષ્ટ. ૧૨
જેમ પન્નગ રાફડે પલે, તેમ ભીમ-અઙ્ગ બાણ ગલે;
અલગો જૈ માંડ્યો સઙ્ગ્રામ, ભગદત્ત યુદ્ધ કરે જે ઠામ્ય. ૧૩
ભગદત્તે દીઠો પવનકુમાર, ગદા ગ્રહી ચાલ્યો નિરધાર;[૧૩]
શોભે બે જેમ પર્વતરૂપ, ભગદત્ત ને વૃકોદર ભૂપ. ૧૪
ચાલી આવ્યા અણિયો અણી, પ્રૌઢ[૧૪]પુરુષ બે બલના ધણી.
ભીમે ચાલી કીધો ઘાય; ભગદત્ત કહેઃ 'ધન્ય પવનસુત રાય!' ૧૫
સેજે ગદા મારી ગુણવન્ત; 'જોજે તારો આણું અન્ત.'
મારી ગદા ભીમ લડથડે; પૃથ્વી ઊપરય જોધો પડે. ૧૬
સહદેવે આવી કીધી સાહ્ય; વકારિયો વૃકોદર રાય.
વકારિયો તવ વાધ્યો વીર; ગદા ગ્રહીને ચાલ્યો ધીર. ૧૭
ભગદત્ત મારચો ઝાઝો પ્રહાર; સેજે જોધ કરયો સઙ્હાર.
[૧૫]ગ્રહી ગદાનો કીધો ઘાય; ભગદત્ત પાડ્યો રણ માંહ્ય. ૧૮
વેગે તત્ક્ષણ આવ્યા બાથ, ભીમસેને વાવરિયા હાથ;
મારી મુષ્ટિ મસ્તક માંહ્ય; મુખની વાટે શોણિત જાય. ૧૯

૧૩. તેવાર. ગૂ. ૧૪. ગદા પ્રૌઢ ગૂ. ક. ૧૫. કશી સો.

પાડ્યો શર પૃથ્વી જેટલે, સેના સર્વ વલી તેટલે.
મલ્યા એકઠા ભીષ્મ પાશઃ 'પ્રૌઢ પુરુષનો આણ્યો નાશ.' ૨૦
ભગદત્ત મારી ભીમ જ વલ્યો; આવીને રાજાને મલ્યો:
"માર્યો ભગદત્ત, ભડ રાજન! ધન્ય ધન્ય," બોલે રાય અર્જુન. ૨૧
વલી વિચારે પરમ સુજાણઃ 'રખે આવે ભીષ્મનાં બાણ!',
ભીષ્મ થકી ભય પામે સહૂ, પાણ્ડવ કેરા જોધા બહુ. ૨૨
ભીમે રણમાં કીધો સઙ્હાર; બે ક્ષોણી મારયા નિરધાર;
ભગદત્તને મારી કરી, ગર્જ્યો જેમ ગાજે કેસરી. ૨૩
ભીમ ભયઙ્કર પેલૂં યુદ્ધ, ગઈ સર્વ કૌરવની શુદ્ધ્ય.
તેણે સમે ત્યાં રજની થઈ; આવી ઉતારે સેના વહી. ૨૪
[16]અર્જુન કૃષ્ણે કીધા નાદ; શઙ્ખ શબ્દ સાંભલિયા સાદ;
આવ્યા ઉતારે સૌ જોધ. 'ભીષ્મ તણો કુણ સહશે ક્રોધ?' ૨૫
[17]એ ચ્યન્તા પાણ્ડવને મન્ન્ય; 'ભીષ્મ જીતવા વસમા તન્ન;
એક દિવસમાં કીધૂં યુદ્ધ, ટાલી સર્વ યોધાની શુદ્ધ્ય. ૨૬
નવ દિન આપણ્ય ક્યમ જીવાય? બાણ ભીષ્મનાં નવ્ય સેહ્વાય.'
કૌરવને મન્ય અર્જુનની ચ્યન્તા, તેમ પાણ્ડવને ભીષ્મ પિતા. ૨૭
જે પાણ્ડવે માર્યૂં'તૂં સેન; રુધિર નદીની ચાલી પરવેણ્ય;
[18]ગજહય માંસના કર્દમ થયા; કેતા યોધ તણાઇ ગિયા; ૨૮
નર-મસ્તક કચ્છપ-આકાર, અસ્થિ પાણ્ત્રટ બન્ધ સાર;
નર આભરણ, વેલા વિસ્તાર, રથ તરે નાવને આકાર. ૨૯
કુઞ્જર કેરાં ખોખાં જેહ, રણપૂરે કૈં તાણ્યાં તેહ.
પાણ્ડવ એહા કરે વિચાર; સાંભલ્ય, પરીક્ષિત તણા કુમાર!. ૩૦
કૃષ્ણપદ પ્રણમે કુલદીપઃ "પ્રભુ! અમે જીત્યા સપ્તદ્વીપ;
સકલ જોધ મારિયે સહી, ભીષ્મપિતા જીતાયે નહીં. ૩૧

---

૧૬. ૨૫a-b પછીઃ—આવે ઉતારે સેના વહી, જોઇ સર્વે સાંભલ્યૂં સહી. ગૂ. ૧૭. ૨૬ a-b પછીઃ—ભીમના મનમાં રીશજ ઘણી, ગદા પ્રહારે સેના હણી ગૂ. ૧૮. ૨૮ c-d અને ૨૯ a-b ક માં ઉ. પા.

એહ્‌ના ભયથી રાખો, સ્વામ્ય! તમે સાહ્ય થયાનૂં કામ."
એમ સન્તોખ્યા શ્રીભગવાન; "સુણો, વૃકોદર! બુદ્ધિ-નિધાન! ૩૨
તેહ પુરુષની જય ત્યાં થશે, જેહ્‌ના કુલમાં ધર્મજ હશે.
તેહ વાતનો સન્ધે નહીં; વેદપુરાણે એ વિધ કહી." ૩૩
કૃષ્ણે મસ્તક્ય મૂકચો હાથ; વલી સ્વામીયે કરચા સનાથ.
"લાગાં'તાં ભીષ્મ તણાં બાણ, નિવૃત્ત કરો, સ્વામી નારાણ!" ૩૪
સેવકને દીધો [19]સંલ્લોભઃ "જીતીશ, ભીમ! મ કરચ મન્ય ક્ષોભ."
રજની સમો ત્યાં વહીને ગયો; થયૂં પ્રાત; સૂર્જ ઉદયો. ૩૫

દિન બીજો--પ્રવેશ

સજે સૈન્ય જોધા શણગાર; પેરે જીવરખી(ને) જણસાર;
વાગાં બોહ્‌તેર ગત્ય નીસાણ; શૂર સર્વને કીધાં જાણ. ૩૬
શઙ્ખનાદ કીધા સામટા; થિયા શૂર, મલિયા છે ઘટા;
ચાલ્યા સર્વ કરવા સઙ્ગ્રામ, ભીષ્મ-સેન હૂતાં જેહ ઠામ્ય. ૩૭
મહા ઘોર મેલે છે બાણ; કહીં યોધના હરતા પ્રાણ;
ગર્જે છે અતિ અખણ્ડ ધાર; પુરુષ કરન્તા મારામાર. ૩૮
સાત્ત્વિક ને સુશર્મા ભડે; જયદ્રથ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આથડે;
ભડે શલ્ય ને સહદેવ; વચન બોલે મુખે તત્ખેવઃ ૩૯
"મામાજી! કરો છો પેરામણી, આ ટાણે ભલી ભાણુજ તણી."
શલ્ય કરે સવલૂં જતન્ન; ધીરા બાણ ધરે રાજન્ન. ૪૦
સહદેવ કહેઃ "મામા! સાંભલો, ધરજ્યો બાણ, રુદયાથા ટલો;
આ ટાણે કયમ કીજે દયા? મારૂં, રાજા! તજવી મયા. ૪૧
ક્ષત્રી કુલનો એ છે ધર્મઃ રણ મધ્યે કરવૂં પ્રાક્રમ્મ.
સ્વજન સન્તોષ હોય ત્યાં લગે, ઊભા ન્હોય રણમાં જ્યાં લગે. ૪૨
જ્યોવંન વૃદ્ધ અને જે બાલ, રણમાં ગણવો શત્રુ ભૂપાલઃ
તે માટે, મામાજી! સત્યે, કરો જૂધ; મારૂં, ભૂપત્ય! ૪૩

---

૧૯. સન્તોક.....દોષ સો. ક.

ક્ષત્રીતનને કરુણા કશી ?" બોલ્યા શલ્ય વચન તત્ર હશીઃ
"સુણ્ય, ભાણેજ! ભલું તે કહ્નું, એક દિન્ય અન્ન કૌરવનૂં ગ્રહ્યું. ૪૪
તે માટે તજવૂં થયૂં, ભાણેજ! નહીં તો કયમ દૂખૂં તુજ દેહ ?"
એમ કહી આઘા ચાલિયા, જાણે મદમેગલ માલિયા! ૪૫
જ્યુધિષ્ઠિર ને દુર્જ્યોધન રાય, સન્મુખ ઊભા બોલે ત્યાંય.
ધર્મ કહેઃ "તૂં થયો કુલ-અઙ્ગાર, સગાં સર્વ કરાવ્યો સઙ્ઘાર. ૪૬
તારૂં દુઃખ છે અમને ઘણું, વલી વિશેખે સગા તણું:
કપટ કરીને કાઢ્યાં વન્ય, તે દુઃખ અમને છે ત્યાં મન્ય. ૪૭
પઞ્ચાલીનાં કાઢ્યાં ચીર; લાખાગ્રહમાં બાલ્યા વીર;
[20]વિષમોદિક દીધા તે સહી; તે વાતે દ્વેષ ધરતા નહીં. ૪૮
આજ દુઃખ લાગે છે ઘણૂં, અહો દુઃખ કુલ જાવા તણું,
મોકલિયા વિષ્ટિ મહારાજ, પઞ્ચ ગામ માગવાને કાજ. ૪૯
તૂં તેને ઊઠ્યો મારવા; કૃષ્ણ દૂવ્યા તેં કુલને ખોવા;
કુટુમ્બકાષ્ઠમાં તૂં ઘણ હુવો; ખાઇ સર્વને પોતે મુવો. ૫૦
તારા અવગણનો નહીં પાર; તેં ભરિયા પૂરા ભણ્ડાર;
હવે આજ એમાં [21]કોણ મરે ? હસ્તિનાપુરની ભોમ્ય જ ઠરે." ૫૧
દુર્યોધન કહેઃ "સુણો, ધર્મ! ગઈ વાત નવ્ય બોલો મર્મ.
મુખે કહેતાં લાગે લાજ; યુદ્ધ વિના ક્યમ ભાગે દાઝ ? ૫૨
[22]ચોપાસે લાગે સઙ્ગ્રામ, દુઃશાસન દ્રુપદ એક ઠામ્ય;
વૈરાટ ને શકુનિ બે ભડે; શિખણ્ડી કોન્તીભોજ આથડે. ૫૩
કૃપાચાર્ય ને સાત્ત્વિક જ્યોધ; અશ્વત્થામા નિકુલ વિરોધ;
શત પુત્ર કૈકે રાજાન, જુદ્ધે કોય નવ્ય મૂકે મામ. ૫૪
રથે રથ; પાલાશૂં પાલ; સૂંઢાલા સરસા સૂંઢાલ.
ક્ષત્રીવટ યુદ્ધાયુદ્ધ કરે; અન્ય મારગ્ય કોય ન આદરે. ૫૫
તે વેલા સકલ સઙ્ગ્રામ, પડિયૂં પાણ્ડવસેન વિરામ;
ક્ષોણી સેના કીધી હણૂં; પડિયૂં સેન તે પાણ્ડવ તણું. ૫૬

૨૦. °મદઃખ...દઃખ ક. ૨૧. કોય ક—ગ. ૨૨. આ કડી ગ. માં નથી.

દુર્યોધન કેરા જે ભ્રાત, અષ્ટાદશ તે પામ્યા પાત,
નારાયણી જ્યોધા બલવન્ત, ત્રણ્ય સહસ્રનો આણ્યો અન્ત. ૫૭
સુશર્માની સન્યા ઘણી, હણ્યૂં પાણ્ડવે એ[23] ક્ષોયણી;
ભીમે રણમાં પાડ્યો સેર; રણક્ષેત્રે વાધ્યાં અતિ વેર. ૫૮
અર્જુનને રોકે ભીષ્મ તાત; સન્મુખ બેઠા શ્રીયદુનાથ.
ભીષ્મદેવ કહેઃ "અર્જુન! સુણો, સદા જસ રે'શે તમ તણો. ૫૯
ભારથ ભલા કરો છો સાર; ધન્ય પાણ્ડવો છો સંસારય,
પ્રાણ આગમીને યુદ્ધ જ કરો; શત્રુસન્મુખ સદાયે મરો. ૬૦
જીવતાં જસ વાધે અત્ય; મરે તો નર પામે મુગત્ય.
ધન્ય અર્જુન! તારૂં સામર્થ્ય, દુરિજનને જોડાવ્યા હથ્થ. ૬૧
ધન્ય તમે હરિને વશ કરયા. ભૂતલ્ય ભલે તમે અવતરયા."
કૃષ્ણ કહેઃ "સુણજ્યો, ગાઙ્ગેવ! તમ અવતાર ઇચ્છે છે દેવ. ૬૨
પાણ્ડવ પુત્ર તમારા સહી. એહને મારતાં ઘટતૂં નહીં.
તમારે છે બે લોચનઃ પાણ્ડવ ને વલી દુર્યોધન. ૬૩
તમે વિકટ રચ્યૂં સઙ્ગ્રામ; પાણ્ડવને શૂં હણશો, સ્વામ્ય?"
ભીષ્મ બોલિયાઃ "સુણો વચન, અમે જમ્યા કૌરવનૂં અન્ન. ૬૪
એહને અર્થે દેશૂં પ્રાણ; હશે '**ધર્મની જય**' નિરવાણ,
અમે તો પ્રાણ આપી છૂટશૂં; એક વાતનૂં મનમાં વસૂં." ૬૫
કૃષ્ણ કહેઃ "તે કહોને તમો; જયમ રલિયાત્ય થાઊં અમો."
ભીષ્મ કહેઃ "સુણજ્યો, ભગવાન! એહ વાતનૂં મનમાં જ્ઞાનઃ ૬૬
દ્વારામતી પધારયા તમો; દુર્યોધન મોકલિયો અમો;
તમને તેડવા આવ્યા રાય, અર્જુન આવી બેઠા પાય. ૬૭
ધૂન્ય ભાગ રાજાને દીધ; તવ તમે પ્રત્યગ્ન્યા લીધઃ
'આયુધનો તજવો આરમ્ભ;' સુણી વાત અમે થયા વશમ્ભ. ૬૮
તમે મુખે બોલ્યા, ગોપાલ! દન્તવક્ત્રનો આણ્યો કાલ.
તે દિન પ્રત્યગ્ન્યા લીધી સહીઃ 'અઙ્ગે આયુધ ધરવૂં નહીં.' ૬૯

---

23. પાઠે સો. પાંચ ક.

તે માટે સુણજ્યો, જગનાથ! મેં મનમાં કરી એક વાત:
'ધરાવૂં તમને આયુધ;' એહની મેં વિચારી બુદ્ધ્ય.
અનન્ત આયુધ ધરશો જદા, પાણ્ડવ તો ઊગરશે તદા.
ચક્ર ધરાવૂં તમને, નાથ! તો ગઙ્ગા જનની, શન્તન તાત.
પાણ્ડવનો અન્ત લેશે તાત, જો ચક્ર ધરાવૂં ન, વૈકુણ્ઠનાથ!
ભાંજૂં રથ; પાડું કપિવીર; ધ્વજા સહિત છેદૂં શરીર.
મુગટ પાડું મસ્તક સમેત; પાણ્ડવને કાઢૂં રણક્ષેત્ર,
જો ચક્ર ધરશો, ચત્રભુજ! તમો, તો પાણ્ડવને પ્રસન્ન છૂં અમો.'
કૃષ્ણ કહે: "ગઙ્ગાસુત! સુણો; વિચાર મન્ય અમારે ઘણો;
બોલ્યા બોલ તે કેમ ચૂકૂં? સત્ય અમારૂં ક્યમ મૂકૂં?
પાણ્ડવના પિતા છો સહી, તમ જેટલે અમારે નહીં;
અમે વચન ઉચાર્યાં જેહ, કહો, "ભીષ્મ! ક્યમ મૂકૂં તેહ?"
ભીષ્મ વદે: "ભલે ભગવાન! તમે તમારૂં રાખો માન,"
કરતાં વાદ થઈ શર્વરી, આવ્યા ઊતારે પરવરી.
જમે ભોજન વિવિધ ભાત્ય; સૈન્ય સમ્ભાલ્યૂં ભીષ્મ જ તાત
જણ જેહના મુવા તે જોધ, તેહ સ્થાનક્ય જૈ દિયે પ્રતિબોધ.
ભીષ્મદેવ બેઠા સ્વસ્થાન્ય, ત્યાં આવ્યા દુર્યોધન રાજાન.
સાથે શકુનિ દુઃશાસન્ન; મનમાં રોષ રવિનો તન્ન.
ભીષ્મ તણે પાસે આવિયા; દણ્ડવર્ત પ્રણામ જ કિયા,
બોલ્યા મુખ્ય દુર્યોધન રાય: "પિતામહ! તમ લાગૂં પાય."
પ્રણવી સર્વ બેઠા મલી, દિવસ-જુદ્ધ-વાર્તા સાંભલી:
"એક ક્ષોણ્ય પાણ્ડવના જોધ, સઙ્ગ્રામે પડિયા રણમધ્ય.
આપણના શૂરા ચિયા [24]સન્ત, કૈંક સેનાનો આણ્યો અન્ત.
હવે કહૂં: પિતામહ તાત! કરો કાલ્ય પાણ્ડવને ઘાત.
તમ ટાલી તે કેને કહૂં? પાણ્ડવના પરિભવ ક્યમ સહૂં?"
વલતા બોલ્યા ગુરુ ગાઙ્ગેવ: "સાંભલ્ય, કૌરવપતિ! તૂં ખેવ.

---

૨૪. શત. સો. ગૂ.

પાણ્ડવ જીતાશે કયમ કરી, જેને પાસે સમરથ હરિ?
ધનુર્વિદ્યા તણો જે જાણ, અધિક એનૂં બલ પ્રમાણ. ૮૩
એ પાણ્ડવ જીત્યા કયમ જાય, જેને મસ્તકય [25]ત્રિભુવનરાય?
વલી વિશેખે રાજા ધર્મ, સત્યવાદી પૂરણ પ્રાક્રમ્મ. ૮૪
અસત્ય [26]કેરી મનમાં આશ, તેહને કૃપા છે, ને વિશ્વાસ."
ભીષ્મ તણાં વચન નિરવાણ: "એ એક છે નર-નારાણ. ૮૫
અવનીનો ઊતારણ ભાર, તે કારણ્ય એનો અવતાર."
વૈશમ્પાયન કહેઃ સુણ્ય રાય! સન્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહે ત્યાંય. ૮૬

પૂર્વછાયો

ભીષ્મ-વચન તવ્ય સાંભલી, બોલ્યો દુર્યોધનઃ
"પિતામહ કાયર થયા તે, સાંભલ્ય દિનકર-તન! ૮૭
જેને આદરચ આદરચા, આપણ્ય મહા સઙ્ગ્રામ,
તે બોલે છે પાંતરાં; આપણને કિશો હામ?" ૮૮
કર્ણ કહેઃ "વૃદ્ધ જ થયા; વિચિત્ર છે તવ્ય મત્ય;
પ્રાક્રમ નિન્દે સર્વનાં. મોટા કહે તે સત્ય." ૮૯

---

[૧૩] ચોપાઇ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરેઃ સુણ્ય, [1]જનમેજે રાય!
સન્જે-મુખથી સાંભલે, [2]ધૃતરાષ્ટર તે ત્યાંય. ૯૦
ભીષ્મ વાણી બોલિયાઃ "રાય! સુણો મારી વાત;
[3]રજક તારૂં ખાધા માટે, કરીશ રણમાં ક્ષાત્ય. ૯૧
તારી આગલ્ય હરિ જે બોલ્યા, તેહ તજાવૂં બોલ;
ચક્ર ધરાવૂં ચતરભુજને, એમ મારો કોલ. ૯૨
કૃષ્ણ આયુધ નવ્ય ધરે તો, જીતવા જગદીશ.
અર્જુન મારૂં એકલો, બાણ સાધૂં વીસ." ૯૩

---

૨૫. વૈકુંઠ° સો. ક. ૨૬. કેરી તો વંચે પાસ. સો. ૧. પરીક્ષિતના તન. સો. ક. ૨. અમ્બાસુત રાજન. સો. ક. ૩. અન્ન તારૂં જમા માટે. ગૂ.

ગઙ્ગાસુત કહેઃ "કારય મારૂં, નિરખજે પ્રાક્રમ;
અપત્ય-યુદ્ધ તો નહીં કરૂં, કરૂં ક્ષત્રી ધર્મ." ૯૪
પગે લાગી વલ્યા રાજા, ગયા ગુરુને પાશ;
ચરણ લાગી જઈ બેઠા, મૂકતો નિઃશ્વાસઃ ૯૫
"ગુરુ! તમ વિના મુઝને કોણ રાખે? ચરણ મેલું શીસ.
ભીષ્મવાયક સાંભલીને, મારા મનમાં રીસ. ૯૬
પાણ્ડવ-પ્રાક્રમ પ્રૌઢ છે; કૃષ્ણ કરે છે સાહ્ય;
સૈન્ય મારે આપણું; મારી દાઝ કેમ ઓલાય?" ૯૭
દ્રોણ વલતા બોલિયાઃ "દુર્યોધન! કહું, સુણય વાતઃ
પાણ્ડવ જીતાશે નહીં, જેને શીશ છે જદુનાથ. ૯૮
તેં અપત્ય કીધે જૂઠ કીધું; હરયાં નારી-ચીર;
તારી વૃત્ત ખાધે કરી, આ તમ તણું છે શરીર. ૯૯
દસ દિવસ ભીષ્મ પછેં, જોજે મુજ પ્રાક્રમ.
જાણું છું તે જીતશે, જેને હશે ધર્મ." ૫૦૦
ગુરુવચન તવ સાંભલી, બોલિયો ભૂપાલ;
કર્ણ પ્રત્યે ઓચરયોઃ "સહૂ લવે આલપમ્પાલ." ૧
કર્ણ કહેઃ "કાયર થિયા, શું ધનુર્વિદ્યાના ધીર?
અર્જુન તમ વિદ્યારથી; તમે વદ્યા દાયક વીર. ૨
તે તમને ક્યમ જીતશે? એ કપટ કેરી વાત!
ધર્મ રાખો, શ્રીગુરુજી! રણમાં તે વાધે ખ્યાત." ૩
ગુરુદેવ વાણી ઓચરેઃ "દસ દિવસ પછી મુજ કામ;
પાંચ દિન રક્ષા કરૂં, હું કરીને સઙ્ગ્રામ. ૪
જીતવું જગદીશ હાથે, પણ કરશું તે પ્રાક્રમ;
પાપી પરલે થે જાશે, પ્રગટ રે'શે ધર્મ." ૫
દ્રોણ-વાણી સાંભલીને, ગયા શલ્યને પાશઃ
"મારુ-રાજા! ચરણ વન્દું, બલિયા બલપ્રકાશ! ૬

તમે મારે સાહ્ય છો, ત્યાં નથી ચ્યન્તા આજ;
પાણ્ડવ પ્રાજે કરીને, આપિયે અમને રાજ. ૭
સત્યવાદી છો તમે, અમ છત્ર છો, ભૂપાલ!"
વચન એવાં સાંભલી, શલ્લ બોલિયો તત્કાલ્ય: ૮

"અન્ન તમારૂં જમ્યા માટે, કરૂં મહા પ્રાક્ર્મ;
જાણૂં છૂં તે જીતશે, જેહના[4] કુલમાં ધર્મ. ૯
'ધર્મે જય'નૂં વચન વેદે, કર્યૂં છે પરમાણ;
તેહની[5] જય સદા હોશે, એક નર-નારાણ." ૧૦

સુણી વાણી કર્ણ બોલ્યા: "સુણો વચન, મહારાજ!
અર્જુન મારૂં એકલો, મુજ મન્ય એવી દાઝ." ૧૧
શલ્ય કહે: "અર્જુન બલિયો, તેને કેમ જીતાય?
વૃદ્ધ વચન બોલિયા તો, જસ રહે જુગ માંહ્ય. ૧૨

અર્જુનનો અન્ત કોણે નથી, એમ વદે વેદ-વચન્ન;
પ્રાક્રમ તે અમે દાખશૂં; તમે સહ્યૂંરો, રાજન્ન! ૧૩
અર્ધ દિન સઙ્ગ્રામનો તે, શિરચ અમારે ભાર;
તે વારે પગ પાછો ભરૂં, નહીં ક્ષત્રીનો અધિકાર. ૧૪

કશી ચ્યન્તા મ આણશો, અમે છૂં તમારા દાસ;
ભીષ્મ ઊભાં કશી ચ્યન્તા? ધરો મન્ય ઉલ્લાસ." ૧૫
આનન્દ પામી ઊઠિયો, સ્થાનક્ય પોહ્તા રાય;
કર્ણ કહે: "આરોગ્ય હૂંતાં, [6]મન્ય કશી ચ્યન્તાય? ૧૬

અર્જુન મારા ભાગનો રાખજ્યો; સુણ્ય, રાજન્ન!
પાંચને પ્રાજે કરૂં તો, નામ મારૂં કર્ણ." ૧૭
કર્ણ-વાયક સાંભલીને, "ધન્ય" વદે દુઃશાસન્ન;
"પાણ્ડવ્નને પ્રાજે કરીને, જીતશૂં જગજીવન." ૧૮

---

૪. °ના હશે સો. ૫. °તણો જસ. ગૂ. એ વચન ન° ગૂ. ૬. દશી ચ્યન્તા મન માંહ્ય સો. ક.

પરિયાણ કરતાં ગઈ રજની, થયો પ્રાતઃકાલ.
'સજો સજ્યા આપણી,' એમ બોલિયો ભૂપાલ. ૧૯

દિન ત્રીજો-પ્રવેશ

'પ્રાતઃકાલે રચો સેના,' કરે નર તે સ્નાન;
હરિસેવા કરી હરખ્યા, આરોગ્યા રાજાન. ૨૦
આરોગીને વસ્ત્ર પેરચાં; ધરચા સકલ શણગાર;
કવચ બખતર કટી કસ્યાં; કરચ ધરચાં હથિયાર. ૨૧
શસ્ત્ર ધરિયાં વિવિધ પેરચનાં, કવચ [7]ભાલાં ટોપ;
શૂર એવા તે સોભિયા, સુન્દર શોભે જોપ. ૨૨
ડાબી કટે જમડાઢ ધરિયાં, કણ્ઠાવલી કરમાલ;
કોક બાણ જે કઠણધારાં, સુરતવન્તા કાલ. ૨૩
મુખે બીડાં પાન ચાવે; દિયે વિધવિધ દાન;
સજી સેના થમ્ભ પાસે, આવિયા રાજાન. ૨૪
વિવિધ વાજિત્ર વાજિયાં; નીસાણના નિર્ઘોષ;
દુર્યોધનની સેના કેરો, ગિયો સઘલો શોક. ૨૫
શૂર-વદને કલા ઓપે, રહું કે હો રાણ.
પાણ્ડવ સેના સજે આયુધ, પરમ તે પચ્ચાણ. ૨૬
ભીષ્મ ભારથ જીતવાને, વિચારે મન્ય તેહ;
પાણ્ડવ કેરી જય વઞ્ચે છે, સઙ્ગ્રામ કહૂં હૂં તેહ; ૨૭
કૃષ્ણ કેરી ભક્તિ કીધીઃ "સુણો સ્વામી! વાત;
ભીષ્મના ભય થકી અમને, રાખવા, યુગનાથ! ૨૮
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં-ત્યાં, આપણી જય નવ્ય હોય;
બ્રહ્મચારય ભારથ્ય આવશે, ઊભૂં રહે નવ્ય કોય. ૨૯
દુર્યોધને રાત્યે જઇને, પ્રણિપત્ય કીધી કોડ;
દ્રોણ જઇને વીનવ્યા; વીનતી કરી કર જોડ્ય. ૩૦

---

૭. ભાથા સો. ક.

તે માટે સઙ્ગ્રામ કરશે; કેમ કરશું, નાથ?
પાણ્ડવ સેવક તાહ્‌રા છે, અહો અન્તરય હાથ. ૩૧
કષ્ટથી ઊગારિયા, આગે તે કૈંક વાર;
તેમ આજ ઊગારવા, સ્વામી શ્રીજુગદાધાર! ૩૨
ભભિક્ષણને રાજ આપ્યૂં; કરચો રાવણ-નાશ,
તેમ અમને આપિયે; સમરથ છો, અવિનાશ!" ૩૩

વિનય કરતાં પ્રસન્ન થયા, બોલિયા અશરણશરણ:
"ભીષ્મ ભારથ્ય આવિયા, આણશે જોધા મરણ. ૩૪
પિતામહ નૈં થાય પ્રાજે, જેણે જીતિયા ફરશરામ;
ઉપાય કરો હવે આપણે, જેમ જીતિયે સઙ્ગ્રામ. ૩૫

દ્રુપદીને તેડીને, ધરાવો શણગાર;
ભીષ્મ ભણી તે મોકલો, સેવા-અર્થે નારય. ૩૬
પઞ્ચાલીને ભીષ્મ કેહ્‌શે, મરણના ઉપાય;
થાશે કારજ આપણું;" ઓચરયા વૈકુણ્ઠરાય. ૩૭

સુણી વાણી કૃષ્ણની, પાણ્ડવ થયા રલિયાત્ય;
દ્રુપદીને સાદ કીધો, વદે વૈકુણ્ઠનાથ: ૩૮

"શૃઙ્ગાર ઉત્તમ ધરો, નારી! પલો પિતામહ પાશ;
ચરણ્ય લાગી આવજ્યો; પૂછશે તમ પરકાશ. ૩૯
આશીર્વચન જવ ઓચરે, તવ્ય બાંધજ્યો મુખ્ય વાત."
ભેદ દાખે શ્રીહરિ, વૈકુણ્ઠ કેરો નાથ. ૪૦

શણગાર સજીને પરવરયાં, જિહાં હતા ગુરુ ગાઙ્ગેવ;
કૃષ્ણા આવતાં નિરખિયાં, મુખ્ય બોલ્યા તાં તત્ખેવ. ૪૧

ભીષ્મને પરણામ કીધો, બોલિયા તત્કાલ્ય;
લજ્જા પામ્યાં મનમાં, જે કેશ છૂટે બાલ. ૪૨

ગઙ્ગાસુત મુખ્ય ઓચરે: "તમે સદા રહો સૌભાગ્ય;
આણે સમે તમે આવિયાં, કાંઇ વચન, વૌવર! માગ્ય." ૪૩

દ્રુપદી વલતાં બોલિયાં: "તે[૮] થાશે કેમ નિરવાણ?
કેમ પાણ્ડવ કુશલ રે'શે? તમે ધરી ઊભા બાણ. ૪૪
સૌભાગ્યવાણી ઓચરયા, તે કેમ હશે, મહારાજ?
સઙ્ગ્રામ્ય ચડિયા છો તમે, પાણ્ડવ હણવા આજ." ૪૫

ભીષ્મ વલતા બોલિયા: "હું મુખ્ય બોલ્યો જેહ,
સમુદ્ર મર્જાદા તજે, પણ હું ન ચૂકું તેહ. ૪૬
પાણ્ડવ પ્રાજે નહીં થાયે, જેહને સાહ્ય શ્રીભગવાન;
પાણ્ડવની ત્યાં જય હશે; વળી માગો કાંઇ વરદાન." ૪૭

દ્રુપદી વલતાં બોલિયાં: "તમ મૃત્યુ કેમ નિરવાણ્ય?"
બ્રહ્મચારય વાણી ઓચરયા: "મુજ મરણ: સુક્રિત બાણ, ૪૮
ભાથે રહે અર્જુન કેરે, તેણે અમારૂં મરણ."
કૃષ્ણા વલિયાં વેગે થઈને, ભીષ્મનાં વન્દી ચરણ; ૪૯

પાણ્ડવ પાસે આવિયાં; લાવ્યાં મૃત્યુનો ભેદ:
'સુક્રિત બાણે મરણ છે,' એમ વચન કહ્યાં છે વેદ. ૫૦
સાંભલી સહુ રલિયાતય થયાં: 'હવે અભેદાન જ દીધ;
વચન લાવ્યાં ભીષ્મનાં; હવે કાર્જ સઘલાં સીધ.' ૫૧

આનન્દ પામી ચડ્યા પાણ્ડવ; વાજે છે નીસાણ;
શબ્દ તેના સાંભલી, થયૂં ભીષ્મને જાણ. ૫૨
સજ્જ સેન્યા આવિયા, પાણ્ડવ-સન્મુખ એવ;
બાણ વિધવિધ કેરાં ધરયાં, જાણે પ્રગટ થયો કોય દેવ! ૫૩

ઘોર વૃષ્ટિ કરી છે જેમ, મેઘ મુશલ-ધાર;
પાણ્ડવ સેના સબલ મારી, થયો હાહાકાર. ૫૪
[૯]તરણ મૂકી વન્ય સઞ્ચરયા; થર થર ધ્રૂજે દેહ;
ચરણ તાં ચાલે નહીં, થિર થમ્ભિયા છે તેહ. ૫૫

---

૮. એ બોલિયા સત્ય વાક્ય. ક.—સો. માં નથી. ૯. ક. બૂ. માં ઊ. પા. સો. ઊ. પા. છેકેલ છે.

ગમે ગમે જોધા પડ્યા; ઢલ્યૂં પાણ્ડવ-સેન;
જોધ નાઠા સબલ શૂરા, સિંહભયે જ્યમ ધેન. ૫૬
અર્જુન બાણે છાઈ લીધો; ઊંચી ન કરે દષ્ટિ;
અવરચ જોધા રણે જીતીને, તે દેવરાવી પૃષ્ટ. ૫૭
કરે કૃષ્ણની વીનતી: "ઉગારિયે, અનન્ત!
ભીષ્મ કેરાં બાણથી, આવશે અમ અન્ત." ૫૮
તવ કૃષ્ણ બોલ્યા: "સુણો, અર્જુન! કરો રથ-સમ્ભાલ;
રાસ ગ્રહો, હૂં યુદ્ધ કરૂં." ઓચરચા શ્રીગોપાલ. ૫૯
અર્જુન-હાથે રાસ સોંપી, ઊતરચા ભગવાન;
ત્રાણો લૈને પરવરચા, જ્યમ જુવે સર્વ રાજાન. ૬૦
આવતા દેખી કૃષ્ણને, તવ ભીષ્મ હરખ્યા મન્ય:
"ભલે પ્રભુજી! પધારચા; ધન્ય આજનો દિન્ન. ૬૧
જ્યેષ્ટિકાયે જ્યુદ્ધ કયમ થાશે? તમે સુણો, દીનદયાલ!"
અતિ [10]આનન્દે બાણ સાધ્યૂં; ખીજવ્યા ગોપાલ. ૬૨
બાણ વાગ્યૂં અઙ્ગં સૂધૂં, તવ પરવરચા પરમાનન્દ;
શૂરાતન વાધ્યૂં ઘણૂં; તે ભીષ્મમન્ય આનન્દ. ૬૩
[11]"ચક્ર ધરજ્યો, ચતુરભુજ!" એમ બોલ્યા ભીષ્મ જ વાત;
"પાણ્ડવને તમે સાહ્ય છો, શ્રીહરિ જગપતિ નાથ!" ૬૪
તેણે સમે તે બાણ સાંધ્યૂં, તે પડ્યો પવનકુમાર;
પતાકા ભાગી પડી; કપિ કરે હોહોકાર. ૬૫
તનમધ્ય બાણ જ ભેદિયૂં, તવ્ય કોપિયા હનુમન્ત;
કરે રીસે કલગલી: 'ભીષ્મનો આણૂં અન્ત.' ૬૬
પતાકાયે જઈ વલગ્યો, તે ભઞ્જી તત્કાલ;
હનુમાન આતુર થઇને બેઠો, હાકલ્યો ગોપાલ: ૬૭
"અપત્ય કર માં, અઞ્જનીસુત!" વદે વિશ્વાધાર;
"જોધને સઙ્ગ્રામ મધ્યે, સદા કરવો પ્રહાર." ૬૮

---

૧૦. આદરે બાણ મૂકી. સો. ૧૧. સમાઇ રેહેજ્યો. ગૂ.

હનુમાન બોલ્યાઃ "સુણો, હરિજી! જેહને વાગે બાણ,
પ્રાણો લૈને પરવરયા, તે કારણ કશું, નારાણ? ૬૯
જેહને અર્ધું બાણ વાગે, તે સદા કાયર થાય;
ભીષ્મ-બાણે ભર્ગું મારો થાશે, વૈકુણ્ઠરાય!" ૭૦
હનુમાન બેઠા પતાકાયે; પરવરયા ભગવન્ત.
ભીષ્મ કહેઃ "પ્રભુ! ધરો આયુધ; ઊગારો અર્જુન. ૭૧
જ્યેષ્ટિકાયે યુદ્ધ નહીં; તે નહીં ક્ષત્રી-ધર્મ;
વૈકુણ્ઠવાસી ગયા નાસી, કાં ચક્ર ધરતાં કર્મ? ૭૨
ગોવિન્દ! હવે તુહિ ગૂદરે; સમ્ભાલજ્યો મુજ બાણ;
પ્રત્યગ્ન્યાને પરહરીને, ઊગારો પાણ્ડવ-પ્રાણ. ૭૩
અર્જુન-કાજે આપ ખોશો; છો તમે ભક્તાધીન;
[૧૨]નહીં કાંઈ; સર્વ જોવને હું મનાવીશ મીન. ૭૪
ભલે, આવ્યા, ભૂધરજી! બેસો રથ, જદુ-ધીશ!
અર્જુનની રક્ષા કરો, જગતપતિ જગદીશ!" ૭૫
ભીષ્મ-વાણી સાંભલી, બોલિયા બુદ્ધિનિધાનઃ
"પાણ્ડવ પુત્ર તમારા છે, આપવું જીવ્યત-દાન." ૭૬
"તે તમારે હાથે કરી, રક્ષા કરો, રણછોડ!
પ્રત્યગ્ન્યા મૂકાવવાનો, [૧૩]છે અમારે કોડ." ૭૭
ગમોગમ્ય સઙ્ગ્રામ થાયે, કૃષ્ણ ભીષ્મનો વાદ;
સર્વ સન્યા સાંભલીને, પામિયા ઉલ્લાદ. ૭૮
"ધન્ય શન્તનસુત!" વદે ત્યાં સર્વે રાણા રાય;
"કૃષ્ણ કમલાપતિશું, આ સમે ગોષ્ઠી થાય." ૭૯
ત્રણ દિવસ તો વહી ગયા, સઙ્ગ્રામ કરતાં શૂર;
તેણે સમે રજની થઈ, ને અસ્ત પામ્યો સૂર. ૮૦
જોધ સર્વે સ્થાનક્ય આવ્યા, વાજે તે નીસાણ;
રથે બેઠા, શ્રીહરિ, સહુ આવિયા સ્વસ્થાન્ય. ૮૧

૧૨. નૈકાને(?) ગૂ. ૧૩. વાંછના અમને ગૂ. ૧૪. નાશ. ગૂ.

ક્ષત્રીવટ સઙ્ગ્રામ કીધૂં; કૈં યોધ પામ્યા હારચ.
તે દિવસે સંવ્વાદ કીધો, ભીષ્મ [15]જુગદાધાર. ૮૨
પાણ્ડવ પૂરા આક્રમી, પણ્ય ભીષ્મ સમો નહીં કોય;
સતવાદી સબલ પૂરા; બલ સુરિ—નર સૌ જોય. ૮૩
રવિ રથ ખઞ્ચી જુવે, અન્તરિક્ષ દિવ્ય વિમાન;
ભીષ્મના ભય થકી ધ્રૂજે, અવરચ સહૂ રાજાન. ૮૪

કૃષ્ણ કહેઃ “પાણ્ડવ! પધારો, ભીષ્મ કેરે પાશ;
સેવા કરવાનો સમો; થાક્યા હશે પરકાશ.” ૮૫
રજની વિશે પ્રસન્નગત્ય, પોતા પિતામહ પાશ;
ચરણ માંડ્યા ચાંપવા, મનમાં ધરી [16]ઉલ્લાસ. ૮૬
ભીષ્મ કહે છેઃ “ભલે આવ્યા, પુત્ર મારા! આજ;
ધર્મ! તારી જય હશે; તારે પાસ છે મહારાજ.” ૮૭

ધર્મ કહેઃ “તે કયમ હશે? અસત્ય બોલ્યા વાત;
ક્રૂર દષ્ટે યુદ્ધ કરો છો, અમને કરવા ઘાત. ૮૮
દુર્યોધનની જયને અર્થે, કરો છો સઙ્ગ્રામ.
અમને મુખે જય ઓચરચા, તે કેમ હશે, મુજ સ્વામ્ય?” ૮૯
ભીષ્મ કહે પાણ્ડવનેઃ “કૃષ્ણ છે તમ સાથ;
એ પ્રત્યગ્ન્યા મેં જ ધારીઃ જો ચક્ર ગ્રહશે નાથ, ૯૦

તો તમારી જય હોશે; સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર!
તે માટે તમે વીનવો, જૈને [17]તાં મોરારચ. ૯૧
જુવો વિચારી, ધર્મરાજા! જો ન કીજે સઙ્ગ્રામ;
ક્ષત્રીધર્મ થકા ટલિયે, રૌરો નરકસો ઠામ.” ૯૨
કરી સેવા ઊઠિયા; આવ્યા છે સ્વસ્થાન્ય;
‘ભીષ્મજીયે કશૂં ભાખ્યૂં?’ પૂછતા ભગવાન. ૯૩

---

૧૫. ને અવિનાશ. ગૂ. ૧૬. હુલ્લાસ ગૂ. ૧૭. જુગદાધાર. ગૂ. ઓછવો નોં. ક. ૧૮. °ડા—ગ્રામ... °ન સ્વામ્ય! સો. ક.

ધર્મ વલતા બોલિયા: 'જો ચક્ર ધરે ગોપાલ,
તો તમારી જય હશે;' એમ ઓચરચા તત્કાલ્ય. ૯૪
જય અમારો તમારે હાથ; સુણો, ગરુડ-લાઞ્છન!
પાણ્ડવનૂં કુલ રાખવા, ધરો સુદર્શન. ૯૫
[19]ચક્ર ધરતાં, ચરણદાયક! કશી તમને ખોટચ?
પાણ્ડવ આજે થાશે, પ્રભુ! એ ભીષ્મ કેરી ચોટ. ૯૬
શન્તનસુત રવિ પ્રગટચો, તવ્ય તિમિર ત્રાહૂં જાય;
ફરશરામ જેણે જીતિયા, તેને કોણ રાણારાય? ૯૭
કેસરી એક જ પ્રગટચો, ગજ યૂથ ક્રોડાક્રોડચ;
દૃષ્ટિ દેખી ત્રાસ પામે; જાય મુખ મચકોડચ. ૯૮
ભીષ્મ જવ્ય ભારથ્ય ચડે, અગ્નિ દહે જેમ વન્ન્ય;
તે માટે, શ્રીકૃષ્ણજી! ચક્ર ધરો, જગજીવન! ૯૯
શત્રુ હણવા કારણે, તમે ધરચૂં નરસિંહ-રૂપ;
વારાહ અવની રાખવાને, ભુવન ચૌદના ભૂપ! ૬૦૦
અમરિખ-કારણ્ય અવતરચા; ભક્તનાં કીધાં કાજ;
અમ અર્થે ચક્ર ધરતાં, નહીં લાગે લાજ." ૧
કૃષ્ણ વલતા ઓચરચા: "પાણ્ડવ! રાખો ધીર;
ભીષ્મભય નિવારશૂં;" એમ, ઓચરચા શામશરીર. ૨
દસ દિવસ મુખે બોલિયા, તે લહો સર્વે વાત;
સાતમે દિવસે વાધશે, પાણ્ડવો! તમારી ક્ષાત્ય. ૩
ઈશ બ્રહ્મા સુર મલીને, કરે જો સઙ્ગ્રામ,
ભીષ્મને જીતે નહીં; સાંભલો, ધર્મ રાજાન! ૪
અન્તે એવૂં મુખ્ય બોલ્યા, તે કરાવશે નિરધાર;
તેહ કરશૂં તમ અર્થે; સુણો, પાણ્ડુકુમાર!" ૫
સન્તોષ સેવકને થયો; સ્વામી કીધા સનાથ;
પાંચે બાન્ધવ તણે મસ્તક્ય, મૂકિયો છે હાથ. ૬

---

૧૯. આ કડી ગૂ. માં નથી.

તેણે સમે પ્રભાત થિયૂં; પાણ્ડવ હરખ્યા મન્ન્ય;
સાત દિન સઙ્ગ્રામ કરવૂં, તે ચ્યન્તા છે અર્જુન્ન. ૭

પૂર્વછાયો

અર્જુનને ચ્યન્તા ઘણી; વદે વૃકોદર વીરઃ
"આજ સેનાની વરણી કરૂં; જોજ્યો પ્રાક્રમ ધીર. ૮
ગદાયે જૂધ કરતાં થકાં, સૈનો આણૂં અન્ત;
કૈરવ કેરા સેનમાં, રઙ્ગે રમૂં વસન્ત." ૯

દિન ચોથો-પ્રવેશ

[૧૪] ચોપાઇ

પ્રાત થયૂં; આવ્યા સર્વે જોધ; વૈરાટ દ્રુપદ કરે વિરોધ;
વૃકોદરની પક્ષે ગિયા; [1]મલી જયોધ સૌ સામટા થિયા. ૧૦
'અર્જુનને વીસામો દિયો, જે જૂધ કરીને થાકી ગિયો.'
બિરદ શૂર બોલે અપાર, ઘટોત્ગચ્છ અભિમન કુમાર. ૧૧
સાત્વિક જોધા છે સપરાણ, વિવિધ આયુધ ધરિયાં બાણ;
ગદા ગુર્જ કાતી કરમાલ; રઙ્ગે રણ્ય ચાલ્યા[2] ભૂપાલ. ૧૨

દેવ-ભોગ આરોગી કરી, સકલ સેન ચાલ્યૂં પરવરી,
સેનાપતિ વૃકોદર વીર; પાછલ્ય સર્વ રિહા છે ધીર. ૧૩
ગદા ગ્રહી ચાલ્યો પરવરી; માલ્યો જેમ માલે કેસરી,
શઙ્ખનાદ કરયો સપરાણ; સેન સન્મુખ આવ્યા જાણ્ય. ૧૪
વિકટ વદન ઝૂઝની ઝાલ; કૈરવવંશ તણો તે કાલ,
પડિયો સેનામાં કેસરી; નાખે ગજને પૂછે ધરી. ૧૫
ઊડાડે ઝાલી આકાશ્ય; [3]તિહાં વચમાં જાય છે શ્વાસ.
ભારથ ભીમ ભડતો શૂર; રુધિરનદી ચાલી તે પૂર. ૧૬

---

૧. સૈન્ય તણું તાં મુખ ઝાલિયો. ક. સો. ૨. તત્કાલ્ય ગૂ૰
તાતા પૂરે વિરમે સ્વાસ. સો. ક.

"ધન્ય, ધન્ય," કહે કમલાપતિ, "તૂં સમો કોઈ શૂરો નથી."
ભૈરવ ભૂત ન લાભે પાર; કરે રિદ્ધા આમિષનો આહાર. ૧૭
ભક્ષે ભૂત મલ્યાં અપાર; વૈમાન વ્યોમે નાવે પાર;
વરવાને આવે અપછરા, સુન્દર તે શણગારજ ધરચા. ૧૮
સુન્દર રૂપ સોધીને વરે; વણ મુવે રહી ચ્યન્તે ધરે;
પગ નેપુર કેરો ઝમકાર; સુન્દર ચીર પેરિયાં નારચ. ૧૯
જે જૈ મરશે સામે પગે, વેંચી લીધા વગોવગે;
સુન્દર તે સુન્દરીનો સાદ; વાજે વિધવિધ તણા તે નાદ. ૨૦
દેવ સર્વ અન્તરચ પરવરે; પુષ્પવૃષ્ટિ ને જેજે કરે.
અવની હરખીઃ 'ટલશે ભાર;' ભાર–ઊતારણ હર્ખ્યા સાર. ૨૧
હર્ખ્યાં પક્ષી આમિષ ચોગ; હર્ખ્યૂં ક્ષેત્ર સેવાને ભોગ;
હર્ષ ધરી ચાલ્યા સપરાણ; મેઘબિન્દુ છૂટે છે બાણ. ૨૨
ભીમસેન ચડિયા ભારથ્ય; એક ક્ષોહૂણી મારચા સમરથ;
નર, કુન્જર ને હેમર હણ્યા; પાર ન આવે તેહજ તણા. ૨૩
ભીષ્મ આડા હૂતા જેહ, મારીને જૈ પોતો તેહ;
ભાગી સેના કૌરવ તણી; ભીમ આવિયા ભીષ્મજ ભણી. ૨૪
વિપરીત વેગ દીઠા છે જવે, પાછે પગે નાઠા છે તવે.
બાણવૃષ્ટિ પાછલ્યથી થાય; પ્રહાર ભીષ્મના નવ્ય સેવાય. ૨૫

ચોપાઇ દાવટી

સન્જે કહેઃ રાજા ! સુણો, મધ્યાહ્ન યુદ્ધ જ એહ;
પછે રણમાં શૂં થયૂં, સાંભલો, રાજા ! તેહ. ૨૬

ક્ષત્રીવટ તે રાખતાં, પામે નહીં ઓસાર;
શોણિતની ત્યાં નદી વહે; બૂડે ગજ તોખાર. ૨૭

પછે અભિમન્ય આવિયો, પિતામહને સન્મુખ;
પાંચ પુત્ર દ્રુપદી કેરા, [૪]છે અતિબલ નિઃશઙ્ક. ૨૮

૪. તે સેનને સુખ. ક. °તિ સન્મુ°. સો.

ભીષ્મ ઊપરે મેલતો, મન્ત્ર સાધીને બાણ;
ભાગી ધજા મહા જોધની; સારથિ તજિયા પ્રાણ. ૨૯
ભીષ્મને તાં કોપ ચડિયો; આણી મનમાં રીસ;
અભેમન્યુ ઊપરે સાંધિયાં, બાણ તાં પચ્ચીસ. ૩૦

અશ્વ ચારે મારિયા; ધનુષ પડિયાં કોડ્ય;
અભિમન્યુ નાસી આવિયો, સ્તુતિ કરે કર જોડ્ય: ૩૧
"રહો, રહો, ગાઙ્ગેવ! ઊભા;" એહવી બોલ્યો વાણ્ય;
વલી અભિમન્યે મેલિયાં, બ્રહ્મચારય ઊપરય બાણ. ૩૨
પુનરપિ પતાકા પડી તે, કરી કટકા સાત;
સહસ્ર બાણે વેધવાને, તત્ક્ષણ ભીષ્મ જ તાત. ૩૩
કોપિયા ગઙ્ગેવ સૂધા; મેલિયાં છે અસ્ત્ર;
અભેમન્યને વિરથ કીધો; અઙ્ગે વાગાં શસ્ત્ર. ૩૪

અભિમન્યુ નાસી આવિયો, તે ભીમ પાસે રથ:
"કાકાજી! મને કરો કિૃપા; તમે છો સમરથ." ૩૫
ભીમ આવ્યા ભીષ્મ ઊપરય, ગાંજિયો નવ્ય જાય;
સુરિનર અન્તરિક્ષથી જુવે; આશ્ચર્ય મોટું થાય. ૩૬
ભીષ્મને પાસે રહ્યા, પાંચ સેનાપત્ય;
નામ તેનાં સાંભલો; કહી દાખવૂં સત્ય; ૩૭
કૃતવર્મા ને શલ્ય રાજા; જયદ્રથ છે સુભટ;
દુર્મતિ બાન્ધવ બેહુ, રણમાં ઊભા દઢ. ૩૮
ભીષ્મને પાસે રહ્યા, યૂધ કરાવા વીર;
શાન્તનસુત મહા સુભટ છે, ધનુર્વિદ્યાના ધીર. ૩૯
વલી અભેમન્ય આવિયો, જેમં અર્ક ઓપે કોટ્ય;
ઇન્દ્ર જેવો પ્રાક્રમી; વઢતાં ન લાગે ખોટ્ય. ૪૦

---

૫. ચાલીસ. સો. ક.

ભીષ્મની રક્ષા કરીને મોઝીવ્યા સર્વે જ્યોધ;
સુભદ્રાતન સન્નયા મારે, ધરીને મનમાં ક્રોધ. ૪૧
પાર ન લહૂં પિતામહનો, જેમ [૬]ઓગે કાલ;
પાણ્ડવ સન્મુખ પેખતાં, ભડકતા ભૂપાલ. ૪૨
ધૃષ્ટદ્યુમન તવ્ય આવિયો, અભિમન્ય કેરી સાહ્ય;
પાંચ મહારથી ઊઠિયા; તે વલી નાઠા જાય. ૪૩
તત્ક્ષણ નાસી આવિયા, ભીષ્મ કેરે પાશ;
"ગઙ્ગેવ! રાખો અમને, નહીં કાં થાશે નાશ." ૪૪
તે સમે ભીષ્મે બાણ સાધ્યાં; અશ્વ મારચા ચ્યાર;
સારથિ સોતો રથ ભાંગ્યો; કરે છે સંહાર. ૪૫
પછે ત્યાં ભાંગી ગયો, અભિમન કેરો રથ:
'રાખો અમને મારતા; રક્ષા કરો, પારથ!' ૪૬

ચોપાઇ

અર્જુન પાસે અભિમન ગયો; સેન્યામાં વૃકોદર રહ્યો;
પાછો વલીને જોયૂં સહી: સુશર્મા યુદ્ધ કરે વહી. ૪૭
મારચા નરકુઞ્જર અપાર; ભીમસેન્ય માંડ્યો સંહાર;
કૌરવસેના કોરકૂં થઈ; તત્ક્ષણ જયદ્રથ આવ્યા સહી: ૪૮
"ભલો વૃકોદર કાલ કૃતાન્ત, ઘણા પુરુષને આણે અન્ત;
તારી આગલ્ય કોણ ઊગરે? તૂંને દીઠે યોધા મરે." ૪૯
એમ કહીને સાંધ્યાં બાણ; ભીમચરણ્ય વાગૂં નિરવાણ;
ચાલ્યો ગદા લઈ જેટલે, જયદ્રથ નાઠો તેટલે. ૫૦
કુરૂંની પેરચ નાઠો જાય; આવ્યા ભીષ્મદેવ તે ત્યાંહ્ય;
દેખીને વૃકોદર વલ્યો; આવી કૃષ્ણ,–અર્જુનને મલ્યો: ૫૧
"સાંભલજ્યો, ભાઇયો! સમરથ, મારચા યોધ બહુ મેં હથ;
જે દિશ ઊપરચ જાણું છૂં વલી, ભીષ્મ પિતામહ આવે વલી. ૫૨

---

૬. પરલે ગૂ.

સઞ્જે કહેઃ ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણો, મહિમા કહૂં તમ પુત્ર જ તણો;
પ્રાત થયૂં; ઊઠ્યા રાજાન; પવિત્રપણે કીધાં છે સ્નાન. ૬૫

દિન પાંચમો-પ્રવેશ

નાનાવિધનાં આપે દાન; મન્ય ધરે હરિ કેરૂં ધ્યાન;
સઝ સેન્ય તે પાણ્ડવ તણૂં, મન્ય હર્ષ યોધાને ઘણૂં. ૬૬
રણસ્થમ્ભ રોપ્યો છે જિહાં, સેના સહૂ આવિયૂં તિહાં;
ગમે ગમે ત્યાં થયા હલકાર; ગમે ગમે શૂરા હોકાર, ૬૭
ગમે ગમે કાંસાં ઝલકિયાં; ગમે ગમે શૂરા બોલિયા;
ગમે ગમે ભેરી શઙ્ખનાદ; ગમે ગમે સીંધૂડા સાદ; ૬૮
બે દલમાં વાગે નીસાણ; ઢમકયા ગિરિશિખર પાષાણ.
સઝ સેન ભીષ્મ આવિયા; શીસ નામીને ઊભા રહ્યા. ૬૯
સર્વેને આપે સન્માન; રથ્ય ચાલ્યા સોભે રાજાન.
વાજિત્ર વાજે મેઘસમાન્ય; બેઉ દલમાં વાગ્યાં નીસાણ. ૭૦
તારો પુત્ર મન્ય હરખ્યો ઘણૂં; 'હણશૂં દલ બહુ પાણ્ડવ તણૂં.'
૧અતલીબલિયા રણે ચડ્યા; જૈને રથે રથ આથડ્યા. ૭૧
દુર્યોધન-રથ્ય રેવન્ત ભલા; હેલામાં સૂધા હાંકલ્યા;
મારયા પેરય પેરય કેરા માર; સોંઢ્યા સર્વે રાજકુમાર. ૭૨
દુર્યોધન અતિ પ્રાક્રમ્મ, આયુધ-અણીયે છેદે શર્મ;
દુર્યોધન કોદણ્ડ કરય લીધ; અઘોર મન્ત્ર ઉપાસન કીધ. ૭૩
સુભટ સાત શિરય માંડ્યા ખરા; અશ્વરથ કાઢ્યા સોંસરા;
સારથિ સેના સમેત, મારીને કાઢ્યા રણક્ષેત્ર. ૭૪
મોકલ્યો અર્જુનનો સુત; ઘટોરગછ આવ્યો બલવન્ત;
દુર્યોધન બોલાવ્યો વીર; લોમ ધનુષ કરય લીધૂં ધીર. ૭૫
વિદ્યા વિકસાવી વિશેખ; દુષ્ટે આયુધ મૂક્યૂં એક;
પાડ્યો ઘટોરગછ પેલે બાણ્ય; પાણ્ડવસેન્ય પડ્યૂં ભઙ્ગાણ. ૭૬

---

૧. કઠણ ઘોર કોઠડ કટકડા સો. ક.

દિન છઠ્ઠો-પ્રવેશ

પ્રાત થયું સજી સેના, ચાલ્યા છે અર્જુન,
કૌરવ કેરૂં સૈન્ય આવ્યું, સજીને દુર્યોધન. ૧
હાથ્ય ફરશી, ગદા, ગુર્જ, નાલચક્ર, ત્રિશૂલ;
રણમધ્ય કરતા ગર્જના, અનર્થ કેરૂં મૂલ. ૨
ઝલકતે ટોપે સન્ન્યા સજી, જેમ સાગર પૂર;
શકટ-વ્યોહ કૌરવે રચ્યો; સ્થાનકય થાપ્યા શૂર. ૩
આનન્દમાં રણતૂર વાજે; ગર્જના ગગને જાય;
[૫]દેખી બીના દેવતાઃ 'આ કશું યુદ્ધ જ થાય? ૪
વૃત્રાસુરને ઇન્દ્ર વઢિયા; ત્રિપુર ને મહાદેવ;
તેહ થકી આ અધ્યકૂં, હોય છે અશ્વમેવ. ૫
ઇન્દ્રસુત અપાર બલિયો; કોણ જીતવા સમરથ?'
વિકરાલ વદને ચાલિયા, દાખવા પાણ્ડવ હથ. ૬
દિગ્મૂઢ થાશે દેવતા, ઇન્દ્ર મનમાં દુઃખઃ
'ભીષ્મ ઊભા સેનમાં તાં, નહીં પાણ્ડવ સુખ.' ૭
એટલી મૂછે ઊપડ્યા, પાણ્ડવ ઊપરચે જાય;
આવતા દેખી ભીષ્મને, કાંકરાં થયા સર્વ રાય. ૮
નાઠા જોધા ન જુવે ફરી; મટચો મનમાં રંક;
અજા કેરા જૂથમાં, જેમ પડ્યો કેસરી સિંહ. ૯
તજી આનન્દ સર્વ નાઠા; નહીં શસ્ત્ર-સમ્ભાલ;
જાલાં ઝાંખરાં ઠેકતાં: "નાશો, આવ્યો કાલ." ૧૦
પડખે નહીં કોય પ્રીતમ સુતને; સુત પડખે નહીં તાત;
પીઠીયે ગોલા વલિયા; મુખ્ય ન હોયે વાત. ૧૧
વિચલ્યે મને વિચલ્યું દેખે; 'રાખ્ય, રાખ્ય, ગાઙ્ગેવ!'
પડે નરને નર આયડી; આયુધ પડિયાં એવ. ૧૨

---

૫. અમર આકાશમાં કહે સો.

સાન કરતાં ચોધા સલકે; રથ ભાંગે ભડવાય;
પગ ન ખેંચે મહારથીના; રણ્ય મૃગની પેરચે જાય. ૧૩
વસ્ત્ર વલગે ઝાંખરે; જાણે નર કોય સાંહ્ય!
મુખે બોલે: 'મૂક્ય રે; હું છું તારી ગાય.' ૧૪
પોતાના જે જોધા દેખે, જાણે કૌરવ–સાથ!
પાછલ્ય આવે પરવરચા, [૬]ભીષ્મ દીસે તાત. ૧૫
સેન ભાગ્યૂં ધર્મનૂં; રણસ્થમ્ભ મૂકી જાય;
વહી પાસે ભીમ આવ્યો: 'ક્યાં રે નાસો, રાય?' ૧૬
અર્જુન–રથ આડો ફરે; થમ્ભ્યૂં ન જાયે સેન;
જ્યમ જ્યમ રેવન્ત કૃષ્ણ હાંકે, ત્યમ ત્યમ ત્રાડે ધેન. ૧૭
જ્યમ જ્યમ રથ આડો ફરે, ત્યમ ત્યમ નાસે વીર;
સર્પભારો ગયો છૂટી, તેમ નાઠા ધીર. ૧૮
અર્જુન્ય રથ રાખી કરીને, પાસે રાખ્યો ભીમ:
'ભીષ્મ સાથે યુદ્ધ કરશૂં;' ધરચાં એ વિધ નીમ. ૧૯
ભીમ અર્જુન પલ્યા આધા, ભીષ્મ–સન્મુખ જાય;
રાજા જુવે તાં ભીમ દીઠો, કૌરવ–દલને ખાય. ૨૦
ભીમે તાં ગઙ્ગેવ રોક્યા; રચ્યો તાં પરપઞ્ચ;
ગદાયુદ્ધે ભીષ્મ સાથે; નહીં બીજે સઞ્ચ. ૨૧
હસ્તીનાં આયુધ કરચાં; પૂંછે ગ્રહે પરચણ્ડ;
સૈન્ય હણે કૌરવ તણૂં, શૂરને દેતો દણ્ડ. ૨૨
જાતા હસ્તી ચીસ પાડે; ત્રાસે સઘલૂં સૈન્ય.
ફરી સોમ્ય આવે નહીં; ઊડતા રહે ગગન્ન્ય. ૨૩
પ્રતાપ ભીમ તણો પેખીને, ભીષ્મ આવ્યા તાત.
અર્જુન કહે: 'હવે મારશે, [૭]જોગી ભીમને, જદુનાથ!' ૨૪

૬. દેખે ભીષ્મ જેવા હાથ. ગૂ. ૭. તો ગયા ભીષ્મજ હાથ. ગૂ. ભીમ જુગનાથ સો.

ભીમ-સખાએ અર્જુન આવ્યો; હાંકિયો હરિયે રથ;
હનુમાન-હાંક ધજાયે, એમ ચાલિયા સમરથ. ૨૫
રાશ શોભે કૃષ્ણ-હાથે; ત્રાપડતા તોરઙ્ગ;
ભીષ્મ સન્મુખ અશ્વ પલતા; થાયે છે મનભઙ્ગ. ૨૬
હાંકે રથને હરિ ઘણો; અશ્વ ન ભરે પાય;
ટઙ્કારવ કરતા થકા, ભીષ્મજી આવ્યા ત્યાંય. ૨૭
સાથે સહુ સેનાપતિ, તેને વારે છે ગાઙ્ગેવ:
'અર્જુન ઊપરચ બાણ તમે, મૂકશો માં એવ. ૨૮
ક્ષત્રીવટ સઙ્ગ્રામ કરવૂં; એહ છે મોટો ધર્મ.'
ભીમ વારચો અર્જુને: 'તમે કરો માં પ્રાક્રમ્મ.' ૨૯
સર્વ સેના આવી ચાલી, જે પલી તે પરમાણ;
[૮]તુઙ્ગ થૈને સેન ઊભાં, નિરખે વિદ્યા-બાણ. ૩૦
ભીષ્મ બોલ્યા મુખથી: "તૂં સાધ્ય, અર્જુન! બાણ."
અર્જુને ટઙ્કારવ કીધો; વલી કૃષ્ણને પરણામ. ૩૧
પ્રથમ બાણ તાં સાધયૂં, તેણે ચરણ પ્રણમ્યા એવ;
પગે લાગી વલ્યૂં પાછૂં, આવિયૂં તત્ખેવ. ૩૨
પછે અર્જુન્ય વિચારીને, અગન્યસ્ત્ર કાઢ્યૂં બાણ;
વરુણાસ્ત્ર લીધૂં ભીષ્મજીએ, તે વારિયૂં નિરવાણ્ય. ૩૩
પવનાસ્ત્ર સાધ્યૂં અર્જુને; સ્થમ્ભાસ્ત્ર ભીષ્મજ તાત;
નાગાસ્ત્ર અર્જુને પેખિયૂં; ગરુડાસ્ત્ર ગાઙ્ગેવ-હાથ્ય. ૩૪
એમ અન્યોઅન્ય તાણિયાં; પ્રાક્રમ પેરચ પેરચ થાય;
બેમાં કોઇ નવ્ય ઓસરે; બોલિયા છે વૈકુણ્ઠરાય: ૩૫
"ભીષ્મ! ભલ પ્રાક્રમ તમારૂં; દેવ હોય દિગ્મૂઢ;
અર્જુન કેરાં લાડ પાલો, ઉરચ હોયે આરૂઢ." ૩૬
ભીષ્મ કહે: "ભગવાન! મૂકો, વચનનો મર્જાદ;
શર્મ સહુની રહે, સ્વામી! હોય સહૂ ઉલ્લાદ. ૩૭

૮. તુરખ. સો.

જરાસન્ધશું યુદ્ધ કીધૂં; તજ્યો રણનો ઠાય;
તે દિન્ય નાઠા, કૃષ્ણજી! અણવાણા હૂતા પાય. ૩૮
કાલજ્યવનની આગલે, [૯]ગિરનાર ચડિયા, રાજ!
તે દિન્ય ક્ષત્રી-ધર્મ રાખ્યો; આજ થાશે ત્યાજ. ૩૯

ચક્ર ધરતાં, ચતુર્ભુજ! શૂં જાશે ક્ષત્રી-ધર્મ?
રથ ભાંગીશ તમ તણો; નિરખજ્યો મુજ પ્રાક્રમ્મ." ૪૦
એમ કહીને બાણ સાધ્યૂં; રથ ભેદ્યો તેણી વાર;
અઞ્જનીનો સુત લડ઼થડ઼યો; અર્જુન ભય અપાર. ૪૧

કૃષ્ણ કહેઃ "રથ વાલો; અર્જુન! અસ્ત પામ્યો સૂર;
સર્વ સ્થાનકચ સેના વલી, પ્રહાર પડ઼િયા પૂર." ૪૨
પાઞ્ચાણનો નિર્ઘોષ કીધો, વલ્યા પાણ્ડવ વીર;
ઊતારે કૈરવ ગયા; ભીષ્મ તે ધન્ય ધીર. ૪૩

આજનુ સઙ્ગ્રામ સારુ, કરયુ ગુરુ ગાઝેવ;
હર્ષ વાધો કૈરવનેઃ 'દિન દિન ચડે ભીષ્મદેવ. ૪૪
સાગરજલનો પાર નહીં, તેમ સઙ્ગ્રામે બ્રહ્મચારચ;
આજ સઙ્ગ્રામ જોઇને, તજી પાણ્ડવે [૧૧]ધારચ.' ૪૫

દુર્યોધન આવી કરી, ભીષ્મનાં ચાંપે ચરણઃ
"આજ જેવા કાલ્ય વઢશો તો, આવ્યૂં પાણ્ડવ-મરણ. ૪૬
અમારી જય કરો, સ્વામી! આજ તમૂને ધન્ય;
યુદ્ધ સબલ આજ દીધૂં; માનિયૂં મુજ મન્ન. ૪૭

હસ્તિનાપુરનૂં રાજ મૂને, આપવૂં તમે, તાત!"
સુણી વાણી ભીષ્મ કોપ્યાઃ "ધિક કૈરવનાથ! ૪૮
કર્તાહર્તા છે હરિ; તેહનૂં વાઞ્છ્યૂં થાશે, વીર!
અન્ન તારૂં જમ્યા માટે, આપશૂં અમ શરીર. ૪૯

---

૯. રૈવતાચલ ગૂ. ૧૦. પંચાયણ ક. પંચાયેન ગૂ. ૧૧. ધીર્ય ક. સો.

નરનારાયણ બે મલી, એક છે સ્વરૂપ;
પાંચ પાણ્ડવ કૃષ્ણજી, ઊગરશે ખટ સ્વરૂપ. ૫૦
અવરચનો સંહાર કરવા, ધરચો છે અવતાર;
નિમિત્ત આપે સર્વને; એનો છે એ વેવાર. ૫૧
જોધ સર્વે જૂધ કરશો; એ છે ભક્તાધીન;
સેવક કેરો ભાવ દેખી, કૃષ્ણ થાશે દીન. ૫૨
જૂધે બલ જો પૂર્ણ ધરે, એ ક્ષત્રીવટની રીત;
કદાચિત સેવક-કારણે, પ્રાણ તજે ભેભીત." ૫૩
એમ કહીને પ્રીછવ્યો, તે રાજા દુર્યોધન,
પગે લાગી પરવરયો તે, રીસમાં રાજન. ૫૪
એહ કથા એટલે રહી, પાણ્ડવ કેરી જાણ્ય;
"આપણી સેના આજ ભાગી;" ધર્મ બોલ્યા વાણ્ય. ૫૫
આપણે [12]આશ્રમ્ય આવિયા; જોધ બેઠા પાશ;
પાંચ પાણ્ડવ બોલિયા: "તમે સુણો, શ્રીઅવિનાશ!" ૫૬
ધર્મ કરતા વીનતી: "સાંભલો, દીનદયાલ!
સૂર્ય ઊગ્યે ભીષ્મ મારે; આવશે તાં કાલ. ૫૭
ભીષ્મના ભય માટ્ય, સ્વામી! અમે જાશું વન્ય;
પ્રથમ રૂપ જ પાલટી, વલી તાપસ ધરશું તન. ૫૮
કૃષ્ણ! કોઇ પરપન્ચ દાખો; ઊગરિયે તાં કેમ!
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં, ત્યાં કેમ રેશું ખેમ? ૫૯
અરુણ-ઉદયે આવી કરી, સન્ધ્યાનો કરશે ભઙ્ગ;
નથી ઊગરવું હવે, સ્વામી! સાંભલો, શ્રીરઙ્ગ! ૬૦
ભીષ્મરૂપિયા અગ્નિ માંહે, અમે કેમ રમ્ભાસ?
રાખો, સ્વામી! અમને; સાંભલો, જાદવરાય! ૬૧
સિંહ આગલ્ય અજાબલ તે, કશું, અશરણશરણ?
ભીષ્મ-ભયે સર્વ ત્રાસે; ધ્રૂજતી દીસે ધરણ્ય. ૬૨

12. આ સમે રૂ.

દષ્ટે દેખી કેમ રે'શું ? સુણો, વિશ્વસ્વરૂપ !
ભીષ્મના ભય માટય, સ્વામી ! કમ્પતા છે ભૂપ. ૬૩

ઇન્દ્ર, ધર્મ, વરુણ ને રવિ, મનમાં આશ્ચર્ય થાય;
પિતામહ છે પ્રાક્રમી; અમે તે કયમ જીતાય ? ૬૪
અમારો ઓધાર છો; તમે વિના નહીં કોય;
રાખો; ભય હરો ભકતનો; તમે કરો કરુણા સોય. ૬૫

રથ મૂકી રાય પલિયા, ભીષ્મના ભય માટચ;
ભીમે થમ્ભ્યૂં સેન-કૌરવ; કાં વાલત ભડ દાટ. ૬૬
અર્જુન-અર્થે આવિયો તો, કાંઇ રહી મર્જાદ;
ભીષ્મ સાથે ભુવન ત્રણમાં, કોણ કરશે વાદ ? ૬૭

માબાપની સેવા વિશે તે, કુશલ એહૂનૂં મન્ન;
જિત-ઇન્દ્રી મુનિ મોટા બ્રહ્મચારચ રાજન્ન. ૬૮
સત્યવાદી શૂર સબલો; અવતરચો છે અઙ્ગ.
સેના તેજ પ્રતાપથી, રાખવા, શ્રીરઙ્ગ !" ૬૯

સ્તુતિ સેવકે એમ કરીઃ "તમે રાખજ્યો, ભગવાન !"
દ્રુપદી કહેઃ " કૃષ્ણજી ! આપવૂં જીત્યત-દાન. ૭૦
ચક્ર ધરતાં, દીનાનાયક ! કશી લાગે લાજ ?
દુઃખ નાવે તમને, પાણ્ડવ કેરૂં, મહારાજ ?" ૭૧

દ્રુપદી-વાયક સાંભલી, પ્રસન્ન થયા ભગવાનઃ
"તમ ભ્રાતથી એહૂનૂં મૃત્યુ છે, જેનૂં શિખણ્ડી નામ." ૭૨
ધર્મરાયે પૂછિયૂંઃ "એ કશી બોલ્યા વાત ?
ભીષ્મનૂં કેમ મૃત્યુ હોય, શિખણ્ડીને હાથ્ય ?" ૭૩

કૃષ્ણ વાણી બોલિયાઃ "સુણો, રાજા ! વાતઃ
ભીષ્મે જે પ્રાક્રમ કરયૂં, તે કહૂં તમ વિખ્યાત. ૭૪
કાશીરાજા તણી પુત્રીઃ અમ્બે, અમ્બા નામ,
અમ્બાલિકા એ ત્રણ્ય જાણો; તે રૂપ સુન્દર ધામ. ૭૫

તેનો માંડ્યો સ્વયંવર; તેડિયા અવનીરાય;
તે જાણુ થયૂં ભીષ્મનેઃ 'પરણાવૂં મુજ ભાય.' ૭૬

રથે બેશી સઞ્ચરયા; મણ્ડપમાં ગયા જાણ્ય;
સર્વે રાજા દેખતાં, કન્યા હરી નિરવાણ્ય. ૭૭
અજા કેરૂં યૂથ હોય ને, કેસરી હોયે એક,
વેર કરીને જાય નાસી, તો વાંસે કોણ વિશેખ? ૭૮

સર્વ રાજા રિહ્યા જોઈ; કોઈ ના સામો થાય;
ત્રણ્યને રથે ધરી ચાલ્યા, હસ્તિનાપુરી છે ત્યાંય. ૭૯
એક વાણી ઓચરેઃ 'મેં વરચો શલ્ય ભૂપાલ.'
વચન એવાં સાંભલી, ભીષ્મને ચડિયો કાલ. ૮૦

તિરસ્કાર કીધો નારયનેઃ 'તૂં કિહાં ન પામિશ ઠામ.'
સુણી વાણી સાંચરી આવી શલ્યને ગામ્ય. ૮૧
શલ્ય કહેઃ 'સુણ્ય, સુન્દરી! હરી ગયા ભીષમદેવ;
કેમ આવી ઇહાં લગે?' તવ નારય બોલી એવઃ ૮૨

'તમે મારા મનમાંઃ તમને વરી, રાજન!'
સુણી વાણી શલ્ય મુખથી, બોલિયા તવ વચનઃ ૮૩
'પરપુરુષના હાથ અડ્યા, તે કેમ વરિયે, નારય?
ઉપમાન બોલે પ્રજા અમને; ઇહાંથી જા નિરધારય.' ૮૪

તિરસ્કાર પામી પરવરી, ગઈ છે રામને ચરણ્ય.
ઋષિયે ભીષ્મને કહાવ્યૂંઃ "શૂં કરચૂં આચરણ? ૮૫
નારીને ગ્રહે, કાં જૂધ કરય; સમર્થ થૈને આવ્ય.'
ભીષ્મ ચાલીને ગયાઃ 'અમ યુદ્ધ ઊપરય ભાવ.' ૮૬

સઙ્ગ્રામ કરીને જીતિયા; તવ નારી બોલી આપઃ
'ભીષ્મનૂં મૃત્યુ મુજ થકી, એમ દિયો, સ્વામી! શાપ.' ૮૭
તે નારી જૈ અવતરી, દ્રુપદઘેરય આવતાર;
શિખણ્ડી છે નામ તેનૂં સુણ્ય, પાણ્ડુકુમાર! ૮૮

એ જ્યોધની ઉત્પત્ય ઇહાં, દ્રુપદી કેરો ભ્રાત;
એહપેં જૂધ કરાવિશું; ભીષ્મનો થાશે ઘાત. ૮૯
નર–રીત્યે અવતરચો તે, મારશે નિરવાણ્ય.
એહ આગલ્ય ભીષ્મજી, નાખશે આયુધ બાણ." ૯૦
વાત કહીને પ્રીછવ્યા; રલિયાત્ય થ્યા છે રાય;
તિવારે શ્રીકૃષ્ણજીને, પાણ્ડવ લાગ્યા પાય. ૯૧
વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
કહી સન્ધે ભાંગિયો; વન્દ્યા વૈકુણ્ઠરાય. ૯૨
સઞ્જે મુખથી સાંભલે; ધૃતરાષ્ટ્ર [13]ધૂણે શીસ;
ભીષ્મનો ત્યાં ભેદ દાખ્યો; શત્રુ થિયા જગદીશ. ૯૩
આધાર હૂતો એટલો, ભીષ્મ મહા બલવન્ત;
કૃષ્ણે દાખ્યો ભેદ તેનો; આણશે હવે અન્ત. ૯૪
કામ કપટી તણું જોન્તે, દાખિયો ઉપદેશ;
કૌરવ કેરો કાલ પ્રગટચો, યદુકુલ કેરો નરેશ. ૯૫
એમ કહીને કલકલ્યાં, ગાન્ધારી તાં માત;
ભીષ્મજીના બલ માટે, અર્જુનને કશી ઉપઘાત? ૯૬
કર્મકારણ સહૂ જાણે, અવિનાશી સ્વરૂપ;
અન્તરજ્યામી અવતરચા, ભુવન ચૌદનો ભૂપ. ૯૭
કહો, સઞ્જે! અમને, એક પ્રશ્ન પૂછું વાત:
પુત્ર દ્રુપદ તણો દારુણ, ભીષ્મનો જે ઘાત! ૯૮
સઞ્જે કહે: તે સાંભલો, પુત્ર નહીં, પુત્રીરૂપ;
નારી અમ્બે અવતરી, ભીષ્મ હણવા ભૂપ. ૯૯
પાણ્ડવ પ્રત્યે ઓચરચા, જે વૈકુણ્ઠનાથ વિચાર;
ફરી ધર્મે પૂછિયું: "સાંભલો, વિશ્વાધાર! ૮૦૦
નારી મરણ પામી થકી, કેમ ધરે નરદેહ?
જે જેમ તે તેમ સરજે, સાંભલ્યું છે તેહ. ૧

---

૧૩. સુણ્ય, ધીસ! ગૂ.

નારીથી નર ઊપજ્યો, તે [૧૪]વસમે છે વાત;
સન્ધે મારા મન તણો, ભાંજિયે, વૈકુણ્ઠનાથ!" ૨
કૃષ્ણ વાણી ઓચરેઃ "સાંભળો, પાણ્ડુકુમાર!
નરરૂપે અવતરી, દ્રુપદને ઘેરચ સાર. ૩
અમ્બે આવી અવતરી, દ્રુપદના ઘરદ્વારચ;
પ્રજામાં એમ જણાવ્યૂં જે, આવિયો ત્યાં કુમાર. ૪
સન્તાન ન્હોતૂં રાયને; સુતા પ્રગટી એક;
પ્રેમ છે નર–નારચને; પુત્રનો રાખ્યો [૧૫]વેખ. ૫
તે પેખતાં પ્રોઢો થયો; દિવ્ય શસ્ત્ર હથિયાર;
[૧૬]સીમાડા સર્વે નમે, બલવન્ત રાજકુમાર. ૬
સિંહલદ્વીપનો રાય સમરથ, મદેવન્ત અભિધાન;
ચન્દ્રરૂપા સુતા તેહની, પરમરૂપ–નિધાન. ૭
દ્રુપદસુતને તેમ દીધી; કરચા વિવા–કાજ;
જાન લૈને પરવરચો, પાઞ્ચાલ દેશનો રાજ. ૮
સાથે સાજન અતિ ભલી, જે વશવર્તો રાય;
અતિ મન્ય આનન્દે દ્રુપદ, સુત પરણાવા જાય. ૯
નાયકા–નગરે સર્વ પોતા; વરતિયો વિવાય;
પાંચ દિન રહી પરવરચા, આવિયા નિજ પુર માંય. ૧૦
ચન્દ્રરૂપા મન્ય વિચારેઃ 'જુવો કર્મની રેખ;
મારો ને ભરથારનો, આચાર દીસે એક.' ૧૧
તવ પત્ર લખિયૂં તાતનેઃ 'આ કશૂં કીધૂં કર્મ?
અવતાર એળે જાય મારો, ભર્તા વિનાં તાં ધર્મ. ૧૨
જો કપટ કીધૂં દ્રુપદે; ન કરે નરપતિ કોય;
વિક્રિયા વાધે ઘણી, જો સમર્થ સન્મુખ હોય.' ૧૩
લેખ લખીને મોકલ્યો, વિપ્રને તત્કાલ્ય;
વેગે જઇને પોંચિયો, જ્યાં મદેવન્ત ભૂપાલ. ૧૪

---

૧૪. વિશાલી સો. ગૂ. ૧૫. વિશેખ ગૂ. ૧૬. સીમોટા સો.

પત્ર આપ્યૂં રાયને; વાંચતાં વાધ્યો ક્રોધ;
ઊઠીને દલ સજ્જ કીધૂં: મહા બલિયા જોધ. ૧૫
ધન સમાન ગજ પાખરયા; હય તણો હિંસાર;
રથ તણા રણકાર વાજે; પાલા તણો નહીં પાર: ૧૬
છત્રીસ આયુધ અંગ ધરિયાં; કવચ, જગાં, ટોપ;
બોંતેર ગત્યે નીસાણ વાજે; મહા જોધનો જોપ. ૧૭
મન્વન્તર પૂરણ થયે, જેમ ધરે જલધર રૂપ,
તેમ સેન લેને સાંચરચો, સર્જ્ઞલદ્વીપનો ભૂપ. ૧૮
ધન પરે ગજઘટા ચાલે; આયુધ [17]વિદ્યુત-સાર;
પતાકા બહુ વિધવિધ રંગ, [18]ઇન્દ્ર ધનુખ-આકાર. ૧૯
પાઞ્ચાલ ઊપરત્ર સૈન્ય પલિયૂં, થિયૂં દ્રુપદને જાણ:
'કટક મારા માટે આવ્યૂં; મારશે નિરવાણ્ય. ૨૦
જૂધે પૂરૂં નવ્ય પડે; ઈ છે બલિયો રાય;
માન મૂકી નમૂં તો, ઊગરવાનો ઉપાય.' ૨૧
સોવણ કેરાં શકટ ભરિયાં; અશ્વનો નહીં પાર;
વિવિધ પેરચની [19]વસ્તુ ઘણી, ભરી ચાલ્યો ભાર. ૨૨
આવીને ચરણે નમ્યો: 'કાંઈ નહીં મુજ અન્યાય;
દૈવની મત્ય દોહલી, કલી કાંહી નવ્ય જાય.' ૨૩
તવ મહેવન્ત જ ઓચરચો: 'તેં કરચૂં કપટ અપાર;
શરણ આવ્યો મારવો, ક્ષત્રીનો નહીં અધિકાર.' ૨૪
તેડી લાવ્યો નગરમાં; દ્રુપદ કરે સન્માન;
[20]ઊતારીને આપિયાં, ભલાં ભોજન પાન. ૨૫
શિખણ્ડી મન્ય લાજિયો; તેહ ગયો શિવને દ્વારચ;
આસન બાંધી, પવન રૂંધી, માંડિયૂં તપ અપાર. ૨૬

---

૧૭. ધનુષાકાર ગૂ. ૧૮. આયુધ બિન્દુસાર ગૂ. ૧૯. °નાં વસ્ત્ર વારૂ સો. ૨૦. ઊતારા સુભટ આપી. સો.

તવ પુત્રી તેડ઼ી ગયો સ્થાનકય, સિદ્ઘંલદ્વીપનો રાય;
સુતાને ત્યાં દ્રવ્ય આપ્યૂં; સુખે બેઠી ખાય. ૨૭
શિખણ્ડીને તપ કરતાં, વહી ગયા ખટ માસ;
ગિરિજાપતિ પ્રસન્ન થૈ કહેઃ ' માગ્ય; પૂરૂં આશ.' ૨૮
વાત વગતે કહી દાખીઃ 'હૂં થયો છૂં ઉપમાન;
મહાતમ મારૂં રાખવાને, દિયો પુરુષ દેહીનૂં દાન.' ૨૯
કુબેરનો સુત તેડ઼િયો, મહારુદ્ર બોલિયા વાણ્યઃ
' ઊછીતૂં તન આપ્ય મુજને, માસ ખટ પરમાણ. ૩૦
પુનરપિ પાછૂં આપવૂં;' એમ કહે ઉમૈયાકન્થ;
' કૌરવ-પાણ્ડવ થાશે ભારથ, તિહાં એનો અન્ત. ૩૧
તે માટે અઙ્ગ આપને; સરે એહ્નાં કાજ;
સ્વજન સહૂ કો સન્તોક પામે; રહે દ્રુપદની લાજ.' ૩૨
પોતે સોંપ્યૂં જક્ષને; જક્ષનૂં લીધૂં અઙ્ગ;
પઞ્ચાલ મધ્યે પલી આવ્યો; મન્ય વરત્યો રઙ્ગ. ૩૩
સ્વજન સહૂ રલિયાત થયાં; ઊલટચ અઙ્ગ્ય ન માય;
તપ કરીને પુત્ર આવ્યા; હર્ષ્યો હૈયે રાય. ૩૪
વાત પૂછી પુત્રને, તવ્ય કહ્યો સર્વ મહિમાય;
નિજ નારચને તેડ઼વા માટે, સિદ્ઘંલદ્વીપ પલાય. ૩૫

ચોપાઇ

એક ક્ષોહ્ણી દલ સઙ્જ કરી, ગજ રથ ને ચપલ તાં તુરી,
ચાલ્યો દ્રુપદ કેરો તન્ન; ગયો શોક ને હરખે મન્ન. ૩૬
વિવિધ પેરચ વાજે નીસાણ; ચાલ્યા યોધા રાણોરાણ;
ગદા, ગર્જ, કાંતી, કરમાલ; ઇમ ચાલ્યા સઙ્ગે ભૂપાલ. ૩૭
નગર-છેહ કીધૂં પરિયાણ; બોહ્તેર ગત્ય વાજે નીસાણ;
જન મોકલ્યો નગર મોઝારચ; ચાલી આવ્યા રાજદ્વારચ. ૩૮
મહેવન્તને કીધૂં જાણઃ ' દ્રુપદ-સુત આવ્યો નિરવાણ્ય.'
રાજ કહેઃ ' એનૂં શૂં કાજ? ક્ષત્રીને બેસારી લાજ!' ૩૯

સેવક કહેઃ 'રાજા! અવિધારચ; એને સાહ્ય થયા ત્રિપુરારચ;
પૂર્વજન્મનો હૂતો શાપ, તે શઙ્કરે નિવારચૂં પાપ.'　　૪૦
સુણી રાય રલિયાત્ય થિયો; લઇ સેનને મલવા ગયો;
મલ્યો રાજા; મન્ય ધીરજ કરી; લે આવ્યો પોતાની પુરી.　　૪૧
'કારણ કોણ પધારચા, રાજ? કહો કાંઈ અમ સરણૂં કાજ.'
[21]કહે શિખણ્ડીઃ 'સાંભલ્ય, રાય! મેટચૂં પાતક; શઙ્કર થ્યા સાહ્ય.'　　૪૨
પઞ્ચ દિવસ રહી ચાલિયો; રાજાને મન્ય સન્ધે ગયો;
સ્રીને તેડી શિખણ્ડી વલ્યો; આવી માતપિતાને મલ્યો.　　૪૩
[22]ચન્દ્રરૂપા રલિયાત્ય જ થઇ; કેતા દિવસ એમ વીતા વહી;
માતપિતા રલિયાત્ય જ થઇ; જન્મ સફલ થયો તે સહી.　　૪૪
દિનદિન સુખ ને ભોગવિલાસ; વેગે પોહ્તા શઙ્કર પાસ;
દણ્ડવત પરણામ જ કરી, શિખણ્ડીયે વાણી ઓચરીઃ　　૫૫
'થઇ અવધ્ય પૂરણ, મહારાજ! લિયો શરીર; સરચાં બહુ કાજ.'
તેડી જક્ષ વદે શિવરાયઃ 'આવ્યો અવધ્યે; સ્યો ઉપાય?　　૪૬
એક માસમાં ભારથ થશે; તાહૂરી દેહી તૂંને આપશે;
મારે શરણે આવ્યો જેહ, પુનરપિ શોક ન પામે તેહ.　　૪૭
એ શરીરે એ પામે નાશ; તારૂં તન આવે તુજ પાશ.'
શિખણ્ડીને કહે ઈશાનઃ 'એહ શરીર કીધૂં તુજ દાન.'　　૪૮
વચન સુણી મનમાં વલકલ્યો; પ્રણામ કરીને પાછો વલ્યો;
નારીમાંથી નર એમ થયો.'' પાણ્ડવ કેરો સન્ધે ગયો.　　૪૯
વૈશમ્પાયન કહેઃ સુણ્ય, રાય! કહ્યો શિખણ્ડીનો મહિમાય;
કૃષ્ણે પાણ્ડવ પ્રત્યે કહ્યૂં, તે મેં તમને સર્વ ભાખિયૂં.　　૫૦

---

૨૧. ૪૨ c d બદલે ગૂ. માંઃ—
મોટૂં પાતક હતૂં તે ગયૂં, શંકરથી તે સર્વે થયૂં.
શંકર અમને થ્યા તુષ્ટમાનઃ આપ્યું અમને વરદાન,
મૂક્યો હાથ અમારે શીષ, એમ પ્રસન્ન થયા છે ઇશ.

૨૨. ચન્દરૂપાને આનન્દ અતિ, જાણે પુરુષ કામદેવ બની ગતિ. ગૂ.

પૂર્વછાયો

આવી મલિયો તાતને, અમ્બેનો અવતાર.
શ્રીહરિ એણી પેરચ ઓચરચા; સાંભલ્ય, પાણ્ડુ–કુમાર! ૫૧
ધૃતરાષ્ટર શોક જ ધરે: શત્રુ થિયા યુગનાથ;
દુર્યોધનબલ ભાંગશે, ભીષ્મનો થાશે ઘાત. ૫૨

---

[૧૬] ચોપાઈ હાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરે; સુણ્ય, જનમેજે રાય!
સઞ્જે વાણી જે કહે, તે કહૂં તુજ મહિમાય. ૫૩
પાણ્ડવને ત્યાં પ્રીછવ્યા, જે હતો મન્ય સન્દેહ;
તેણે વચને સહૂ હરખ્યા, પાંચે પાણ્ડવ તેહ: ૫૪
"શિખણ્ડીનો મર્મ અમને, દાખવ્યો, ભગવાન!"
તેણે સમે રજની ગઈ, ઊઠિયા રાજાન. ૫૫

* દિન સાતમો–પ્રવેશ

'સજ્જે સેના આપણી, શત્રુ કરવા ઘાત.'
વિવિધ પેરચની રચી સેન્યા; ધરચાં આયુધ હાથ્ય. ૫૬
રણસ્થમ્ભ પાસે આવિયા, પાણ્ડવ જોધા વીર;
વૈરાટ, દ્રુપદ, કાશીરાજા, મહારણના ધીર. ૫૭
ધર્મ; અર્જુન, ભીમ પાસે, નિકુલ ને સહદેવ,
અર્જુન–સુત ને ભીમ–કૂંવર, આવિયા તતખેવ. ૫૮
ધૃષ્ટદ્યુમન આવિયો, મહાબલિયો વિખ્યાત;
શિખણ્ડી ને સાત્વિક જાદવ; આવિયા તે સાથ્ય. ૫૯
ધૃષ્ટકેત જ રાય બલિયો, જયસેન મહારણશૂર;
અનેક રાજા એમ ચાલ્યા; જેમ સાગર પૂર. ૬૦

* અથદિન ૭ લખ્યો છે સો.

દલ સર્વે સાથ્ય ચાલ્યૂં, ઓપતા બહુ નરેન્દ્ર;
કૃષ્ણ તે એમ ઓપતા, જેમ શરદ-પૂન્યમ-ચન્દ્ર. ૬૧
પચ્ચાણનો નિર્ઘોષ કીધો; વાજિયાં નીસાણ;
ભૂપ સર્વ આનન્દ પામ્યા; ચાલ્યા રાણોરાણ. ૬૨
વાજિત્ર વાજે શોભતાં; શબ્દ સ્વર્ગે જાય;
પુષ્પવૃષ્ટિ સુર કરે; ઉલટય અઙ્ગ ન માય. ૬૩
પુત્ર-પ્રાક્રમ જુવે સુરપત્ય; અન્તરય દેવ-વૈમાન;
અપછરાના ઠાઠ ઊભા; વચ્ચે વર રાજાન. ૬૪
રણ મધ્યે આવી રિહ્યા; નીસાણના નિર્ઘોખ;
પાણ્ડવ કેરી સજ્યાને તે, ગયો સઘલો શોક. ૬૫
કૌરવ-જોધા સાંભલે, પાણ્ડવ-દલ-ઘેઘાટ;
હાંકી ઊઠ્યા જોધ સર્વે; વાલ્યો પાણ્ડવ-ડાટ. ૬૬
ભીષ્મ ઊઠી રથે બેઠા, સકલ યોધા સાથ્ય;
વિવિધ પેરર્યનાં ધરચાં આયુધ; બાણ ધારચાં હાથ્ય. ૬૭
રણતૂરય વાજે રણ વિશે; ગર્જના મેઘ સમાન;
આરોગીને સર્વે ચાલ્યા, રજની વીતે રાજાન. ૬૮
મુંખ ઢાલ દીધી કાલરૂપી; સઞ્ચરચા રણમધ્યઃ
'હવણાં પાણ્ડવ મારશૂં; ઘોર રચવૂં યુદ્ધ.' ૬૯
દુન્દુભિ વાજે, ગગન ગાજે, નીસાણ ને રણતૂરય;
એમ હર્ષ પામી ચાલિયા, જેમ સાગરપૂર. ૭૦
રણસ્થમ્ભ પાસે આવિયા તે, વૃષ્ટિ કરતાં બાણ;
સન્મુખ ઊભા રાય સર્વે, અર્જુન ને નારાણ. ૭૧
બાણ કેરી વૃષ્ટિ કીધી; કૌરવ પામ્યા ક્રોધઃ
'દલ ચાલો; કીજિયે, પાણ્ડવ દલની શોધ.' ૭૨

ચોપાઇ

ચાલ્યા યોધ યોધની ભણી; સમરથ યોધા આવ્યા અણી;
દ્રોણાચારય ને ધૃષ્ટદ્યુમન્ન; અશ્વત્થામા અર્જુન-તન્ન; ૭૩

કૃતવર્મા દ્રુપદ રાય; ભીમસેન ને શકુનિ ધાય;
કૃપાચાર્ય ને નિકુલ યોધ; શલ્ય સહદેવ કરે વિરોધ. ૭૪
ચિત્રયોધ શિખણ્ડી ભડે; કુઞ્જરશું કુઞ્જર આથડે;
ઘોડે ઘોડા; પાલે પાલ; સકલ યુદ્ધ થાયે ભૂપાલ. ૭૫
મારે બાણ તણા બહુ ઘાય; અશ્વ ગજ રથ ચૂરણ થાય;
વઢે વેગે લેવાને ધરા, રથ ખેંચી રહ્યા સૂર્ય ખરા. ૭૬
બાણ તણા અતિ ઘાયે હણે; ધન્ય ધન્ય તે મુખથી ભણે;
કરે ક્રોધ; આયુધ ફેરવે; ભીષ્મ પિતામહ આવ્યા તવે. ૭૭
બાણ તણો ટઙ્કારવ થિયો; સુણતાં સાસ સઞ્યાનો ગિયો;
હાથ થકાં તાં પડે આયુધ; રાય ફેફરાં દીસી મુખ–બુદ્ધય. ૭૮
જમ્બુક વિસરાં વાય ઘણું; "સેન ઘાસ પામે આપણું;
સજ થૈ રેજ્યો સર્વે વીર; વસમી વેલા છે આ ધીર. ૭૯
ભીષ્મ સાથ્ય કરવુ સઙ્ગ્રામ; કોપ્યો પન્નગ; જો જો, સ્વામ્ય!
મારી સેના કરશે ફેર; કરે કોણ એ સાથે વેર?" ૮૦
પાણ્ડવ કહે: "પુરુષોત્તમ! સુણો, ભય નિવારો ભીષ્મજ તણો."
હસી બોલ્યા કમલાનો નાથ: "જોધ થાવ; ગાણ્ડીવ લ્યો હાથ્ય. ૮૧
કાયરથાં નવ્ય સરે કાજ; ભીષ્મદેવને જીતો આજ;
કરો પુરુષાતન પ્રાક્રમ્મ; એમ રહેશે ક્ષત્રી–ધર્મ?" ૮૨
તવ ધર્મધોરિન્ધર ચાલ્યા યુદ્ધ; ધરિયાં વિધવિધ તણાં આયુધ;
પાસે અર્જુન ને નારાણ; ભીમપુત્ર પૂઠે નિરવાણ્ય. ૮૩
સહદેવ, નિકુલ રહ્યા છે પાશ; અવરત્ન રાય મન્ય લીલવિલાસ,
'ધન્ય ધર્મ;' કૃષ્ણ ઓચરે; 'રાજા ચાલી જૂધ કરે.' ૮૪
આવ્યા પિતામહ કેરે પાશ; દેખી આયુધ લિયે પ્રકાશ:
"ધન્ય ધર્મ આવ્યા યુદ્ધ કાજ; વલ્લભ છે હસ્તિનાપુર–રાજ. ૮૫
ભાઇ! સર્વ છે આ બે–અણી; પાસે ઊભા વૈકુણ્ઠધણી;
લોભ વિશ્વનો લાગો ધર્મ; આવ્યા છે કરવા આક્રમ્મ. ૮૬

તમ સાથે સઙ્ગ્રામ જ કશૂં? મારા મનમાં આશ્ચર્ય વશ્યૂં;
દેખી તમ દયા મુજ થાય; જાયો સ્થાનકય, ધર્મજ રાય! ૮૭
જય તમારી હશે, ધર્મરાજ! જો તમ મિત્ર હશે મહારાજ.
ધર્મ ઊપરય ક્યમ મૂકૂં બાણ? કેમ ચાલે કર, કિહાં નિરવાણ્ય? ૮૮
એટલ, રાય! તમારૂં તન્ન, બાણ સાધવા નહીં મુજ મન્ન.
તમે પ્રપઞ્ચ રચ્યો છે ઘણો, આરમ્ભ અમને જીત્યા તણો. ૮૯
અમને જીતશે શ્રીભગવાન; કામ તમારૂં નહીં, રાજાન!
તમે વાત વિમાશી હશેઃ 'દેખી ધર્મ દયા આણશે.' ૯૦
ભલે આવિયા; સાંભલ્ય વાત; તને દીઠે છૂં રલિયાત્ય,
કુલ રે'શે મારૂં તુજ થકી;" ભીષ્મદેવ વાણી ઇમ કથી. ૯૧
"મારે મન્ય તૂં-દુર્યોધન્ન, ડાબૂં ને દક્ષિણ લોચન્ન,
જો તૂં રાજ કરીશ, મુજ પુત્ર! એકોતેર ઓધારિશ સૂત્ર. ૯૨
તારે નામે નાસે પાપ; પ્રાણી તણા ટલશે સન્તાપ,
સ્થાનકય જા તૂં; મારા વીર! ધન્ય ધન્ય;" ભીષ્મ કહે રણધીર. ૯૩
"મારે વંશે તૂં પ્રગટ્યો; કુલને નરક તણો ભય મટ્યો;
કુલ-ઓધારણ ધર્મજ રાજ! ભોમ્ય અવતરચા ધર્મજ આજ. ૯૪
તારૂં મુખ દીઠે ફલ હોય, સકલ તીર્થ કીધાનૂં સોય.
વલો, ધર્મ! અમે થિયા પ્રસન્ન; હોશે જય તમારી, રાજન્ન! ૯૫
ફોગટ યુદ્ધ કરો શે માટ્ય? નથી યૂધ કરવાનો ઘાટ;
આવ્ય, ભીમ! કીજે સઙ્ગ્રામ; થાક્યો અર્જુન; દે વિશ્રામ." ૯૬
એમ કરતાં મધ્યાહ્ન જ થિયા; શૂર યૂધમાં થાકી રિહ્યા;
કહીં રાજા વલી ચાલિયા, યૂધ કરવા તતપર થિયા. ૯૭
ધર્મ કહેઃ "જાવ, પવનકુમાર! કરો યૂધ તમે સારોધાર."
કૃષ્ણ કહેઃ "રાજા! સુણો વાત; તમે પરિયાણ રચ્યૂં છે ઘાત." ૯૮
ચ્યાર મલી વિચારી વાતઃ 'ભીમસેનને થાશે ઘાત;
કષ્ટ પડ્યે તિહાં આડો ધરચો; લઇ ભીમને આગલ્ય કરચો. ૯૯

પ્રથમ લાખ તણાં જે નગ્ર, લઇ ભીમને કીધો અગ્ર;
હેડમ્બ સાથે હવૂં સઙ્ગ્રામ, લઇ ભીમનો દીધો ઠામ. ૯૦૦
ચક્રવર્તી નગરીમાં ગયા, ભીમ દૈત્યમુખે મેલિયા:
જૈમંત સાથ હવૂં સઙ્ગ્રામ, વૃકોદરે [1]તે કીધૂં કામ. ૧
કીચક કૈયો મારચો જેહ, ભીમસેન [2]મહાપ્રાક્રમી તેહ;
રાજરષ્ય ભોગવશો તમો; ફોગટ ભીમને શાનો દમ્યો? ૨

તમે જાણો છો: કરે આહાર; પણ તેનો દાતા જુગદાધાર;
ખાનો નથી તમારૂં દ્રવ્ય; સાંભલજ્યો તમે, રાજા સર્વ!" ૩
કૃષ્ણ વચન સાંભલી જવે, રાય સર્વ ત્યાં હરખ્યા તવે;
હસ્યા ભીમ, ધર્મ ને અર્જુન; હસ્યા વૈરાટ દ્રુપદ રાજન: ૪
"ધન્ય ધન્ય સ્વામી, શ્રીહરિ! ભીમ તણી તેં સાહ્યજ કરી."
ભીષ્મ કહે: "સુણો, કરુણાનાથ! સ્વામી! ભીમને કરચો સનાથ." ૫

ભીમસેન તવ્ય લાગા પાય: "હૂં બેઠાં ધર્મ યુદ્ધચ કયમ જાય?
હૂં તો ધર્મ તણો છૂં દાસ; ધર્મકાજ તન તજૂં, અવિનાશ! ૬
જ્યેષ્ઠ બાન્ધવ તાત સમાન; તે અર્થે આત્માનૂં દાન,
તે પામે હરિ કેરાં ચરણ, સેવક કેરા ઓધારણ. ૭

તમ પ્રતાપે કરૂં સઙ્ગ્રામ; જુવો, સ્વામી! મારૂં સઙ્ગ્રામ;
મન મનોરથ પૂરો, હરિ!" ચાલ્યા છે જૂધે [3]કેસરી. ૮
ભીમસેન આ રણે ચડચો, કૌરવ-દલમાં કેસરી પડચો;
ભીષ્મ સમીપે આવ્યો શૂર; માંડચો સેના [4]કેરો ચૂર. ૯

આવ્યા ભીષ્મ ચલાવી રથ; અતિ જૂધ્ધ માંડ્યૂં સમરથ;
વાંસેથાં અર્જુનનાં બાણ; રક્ષા-ભીમ કરે નારાણ. ૧૦
ભીષ્મ દયા મન માંહ્ય કરે: ડાબાં જમણાં બાણ જ ધરે;
ભીમ તણી રક્ષા તવ કીધ, અભેદાન ગાઙ્ગેવે દીધ. ૧૧

---

૧. પૂરી તેની હામ. ગૂ. ૨. ઘનૂં પ્રાક્રમ તેહ ગૂ. ૩. પરનરી ઓ.
૪. તણો ચકચૂર ગૂ.

"ધર્મ—આડચ[5] આવ્યા સઙ્ગ્રામ, તેણે વચને સમરથ સ્વામ્ય;
તેહ ભીમને દૂખૂં કેમ?" ગુરુ ગાઙ્ગેવ વિચારે એમ. ૧૨
તજી ભીમને રથ—પાંતરે, જોધ જોધને આડા ધરે;
તવ પાણ્ડવ વિચારે મન્ન: 'ભીષ્મદેવ તો આજ પ્રસન્ન.' ૧૩
હર્ખ્યા પાણ્ડવ ને ભગવાન: 'હુવા ભીષ્મ આજ કૃપાનિધાન.'
ઝાંખા કૌરવ કરતા વાતઃ 'ભીષ્મદેવ છલ્યા જદુનાથ્ય. ૧૪
પાણ્ડવ કેરી [6]રક્ષા કરે; ડાખાં જમણાં બાણ જ ધરે;
હવે ભીષ્મને કશૂં કહો? વાત મનમાં જાણી રહો. ૧૫
લજ્જા માટ્યે કરે સઙ્ગ્રામ; એહૂના મનમાં એવી હામ."
ઝાંખા કૌરવ થૈને રહ્યા; બોલ ફેરીને કર્ણે કહ્યાઃ ૧૬
"ચ્યન્તા કશી મ આણો, ભૂપ! જીતૂં અર્જુન—વિશ્વસ્વરૂપ;
જ્યાં હૂં ઊભો તાહરે સાથ્ય, ચ્યન્તા કશી મ આણો, નાથ! ૧૭
પાણ્ડવ મારી આપૂં રાજ; ભાંગૂં સર્વ તમારી દાઝ;
દસ બાણે સન્ધાને હણૂં; અવિચલ રાજ કરૂં તમ તણૂં. ૧૮
કશો શોક મન માંહે, ભૂપ? હૂં વહ્નિ, એ વનસ્વરૂપ.
ભીષ્મ ઊભા ત્યાં ન કરૂં જૂધ; જાશે પછે સર્વેની શૂધ. ૧૯
ચ્યન્તા મન્ય કશી છે વાત? જીતીશ અર્જુન ને જુગનાથ;
[7]એક મરન્તાં સન્ધા મરે; અર્થ આપણો પૂરો સરે. ૨૦
પૂર્વનૂં એમ છે વચન્ન; સહદેવ જોગણી જીતી એક દિન્ન;
દ્વારામતી ચાલ્યા સહદેવ: મલી જોગણી મારગ્ય એવ. ૨૧
વસ્ત્ર સહદેવે લીધાં હરી; ઊભાં શક્તિ પૂંઠે જ ધરી.
તવ્ય સર્વે તે થઈ દયાલ: 'માગ્ય, માગ્ય, વર આપૂં, ભૂપાલ!' ૨૨
સહદેવ કહે: 'વર આપો અશો, રક્તબીજ ત્યમ વાધ્યો જશો.'
તે શક્તે આપ્યૂં વરદાન; તવ્ય મનમાં આણ્યૂં અભિમાન. ૨૩
દ્વારામતીયે આવી ફરી, કૃષ્ણ સાથ્ય વાહી બાકરી:
'આવો, સ્વામી! જૂધે અનન્ત;' તેહની કૃષ્ણે પૂરી ખન્ત. ૨૪

---

૫. પસાઇ. ગૂ. ૬. કરૂણા સો. ૭. એમ કરતાં સર્વે. ગૂ.

માગ્યૂં વચન વૈકુણ્ઠને નાથ્ય: 'એહ્નૂં નીમ લિયો ને, ભ્રાત!'
સહદેવ કહે: 'આપો, ભગવાન! તોહ તણૂં શક્તિ-વરદાન.' ૨૫
કૃષ્ણ કહે: 'માગો મન સિદ્ધ; તેહ વર આપૂં પરમ પ્રસિદ્ધ.'
પાણ્ડવ પાંચે હોય જ્યાં અમે, સદા નિરન્તર રે'વૂં તમે.' ૨૬
તેહ દિવસનૂં છે વરદાન: પાંચ તિહાં છટ્ઠા ભગવાન;
પાંચ માંહ્યથો હણવો એક, [૮]આસકે મરશે વિશેક. ૨૭

તેહ્નો ભાર અમારે હાથ્ય; જીતૂં અર્જુન ને જુગનાથ;
મ કરિશ ભીષ્મ તણી વીનતી; એથી કારજ સરવૂં નથી. ૨૮
પૂર્ણ પક્ષ પાણ્ડવની કરે; આપણ સાથે કપટજ ધરે."
તત્ક્ષણ બોલ્યો દુ:શાસન: "સત્ય કહે છે કર્ણ વચન. ૨૯
કાય મ કે'શો ભીષ્મને કેણ; લખ્યૂં લાભશે; થાશે વેણ."
એમ વિચારે સર્વે મલી: "ભીષ્મથી જયની આશા ટલી." ૩૦

દુષ્ટ ચતુર્થાનૂં પરિયાણ: "નથી ભીષ્મ દ્રોણને જાણ;
આપણ રાજ પામશૂં જદા, સેવાહીણ રાખશૂં તદા." ૩૧
એમ કૌરવે જ્યાં કલી વાત, તેણે સમે થૈ છે રાત્ય,
શૂર સર્વે તે સ્થાનકચ થિયા; ભીષ્મદેવ ઊતારે ગિયા. ૩૨

સ્થાનકચ બેહૂ દલ આવિયૂં; રાત્ય પડી અન્ધારૂં થિયૂં.
[૯][આવ્યા તેને હેતે મલ્યા; નાવ્યા તે તો રણમાં ગલ્યા. ૩૩
ઉત્તમ અન્ન જમે છે જોધ; એક એકને દિયે પ્રતિબોધ:
"આપણ તજશો મનનો શોક, તોજ પામશો સ્વર્ગજ લોક." ૩૪

શૂર સર્વ વાતૂં કરે એવ: 'પરભાત્યે જૂધ કરશૂં ખેવ.'
એમ વિચારે બેહૂના વીર; ભીષ્મ મહાજૂધે રણધીર: ૩૫
"સમરો આપણે હરિનૂં નામ; કરશૂં રણ્ય ક્ષત્રીનૂં કામ;
કાલ્ય રણતીર્થમાં સ્નાન; દેશૂં આપણે આતમદાન. ૩૬

---

૮. આશા ગેહે સો. સઙ્ગે ક. આશીંગે ગૂ. ૯. અહીંથી ૧૧૯૬ મી સુધી સો. ક. માં નથી; કવિયેજ કદાચ પાછળથી ઊમેર્યૂં હોય!

એહ વાતની કરો આખડી; જાયે સ્વર્ગ વિમાને ચડી.
કૃષ્ણે દયા કીધી છે ઘણી, જે છે વૈકુણ્ઠ કેરા ધણી. ૩૭

સત્ય આપણું રાખો, શૂરધીર! ક્ષત્રી કુલ્ય નૈં આવો, વીર!
ધર્મ આપણો રાખશે હરિ;" ઊઠ્યા વીર વિચાર જ કરી. ૩૮

સેજે પોઢ્યા શૂર સુધીર; કાયર મન નથી રે'વૂં ધીર;
ચાર પોહ્ર તે રજની ગઈ; સેન એહૂ તે સજ્જ થઇ. ૩૯

પાણ્ડવ મનમાં હરખ્યા ઘણું: "કાલ્યે કાલજ કૌરવ તણું;
ત્યાં રજની વીતી પોર ચ્યાર, મુહૂર્ત એક પાછી નિરધારચ. ૪૦

ત્યાં ઉત્તમ વીર વિમાસે મન્ય, ઘટોત્કચ્ય ને અભેમન્ન્ય:
'કાલ્ય સન્યા વરશૂં આપણે; ભીષ્મજી સામા ચડશૂં રણે." ૪૧

એવી વાત મન્ય નિશ્ચે કરી, આવ્યા જ્યાં યુધિષ્ઠિર હરિ:
પારથને ચરણે જૈ પડ્યા, કાયાકાન્તિ જાણે હીરા જડ્યા! ૪૨

દણ્ડવત ત્રણ્યને કરી, અભેમન્યે વાણી ઓચરી;
કૃતાઞ્જલિ–કર નમિયો ચરણ્ય: "સુણો વીનતી, અશરણશરણ! ૪૩

એ બાન્ધવ કાલ્ય રણમાં પલૂં; કૌરવ સાથે જૂધે ભલૂં;
તમચરણ–પ્રતાપે ભાજૂં સર્વ; ઊતારૂં હૂં એનો ગર્વ. ૪૪

મામાજી! આપો આગન્યા, તો ભાંજૂં સર્વે ભીષ્મ જ વન્યાં;
પિતામહ રલિયાત્ય જ થશે, પુત્ર તણું જ્યારે યુદ્ધ પેખશે. ૪૫
તમે ભીષ્મ તણાં જાલવજ્યો બાણ, તો કૌરવ સર્વ કરૂં વૃન્દાણ;

પૂર્વછાયો

વૃન્દાણ કૌરવને કરી, પિતામહને મિશ શીસ;
ભીષ્મશૂં સન્મુખ રહૂં, જો કૃપા કરો, જુગદીશ! ૪૬

ના કૅશો માં, નાથજી! રમાપતિ રણછોડ઼!
પિતામહશૂં જુધ્ય પરવરૂં; ભડૂં ભીષ્મશૂં કોડ઼." ૪૭

[૧૭] ચોપાઇ

કૃષ્ણ કહેઃ "અર્જુન–ધર્મ ! સુણો; બે બાન્ધવનો હર્ષ જ ઘણો."
આજ્ઞા આપી દીનદયાલ; અન્તરચ ઓચ્છવ થિયા બે બાલ. ૪૮
ત્યારે હરિ કહેઃ "બાંધો હથિયાર વેગે; વીર! મ લાવો વાર;
પૂરણ ભાથા ભીડો ઘટા; જુગમ ભ્રાત રેહજ્યો સામટા. ૪૯
એક એકનૂં ઊપરચ કરો; દુષ્ટ તણાં દૈવતને હરો."
પુનરપિ ચરણે નામ્યૂં શીસ; મુસ્તકે હાથ મૂક્યો જુગદીશ. ૫૦
તિહાં પ્રેઢ વાસી; થિયૂં પ્રભાત; સૂર છતો થ્યો; વીતી રાત્ય.

દિન આઠમો–પ્રવેશ

દાતણ સ્નાન કીધૂં અભિમન્ય; હેતે કરે હરિનૂં પૂજન; ૫૧
નૈવેદ નારાયણને ધરે; દક્ષિણા દાન વાડવને કરે,
પછે ભોજન આરોગ્યા આપ; સુધારૂપ પરહરિયાં પાપ. ૫૨
તામ્બુલ તિલક કીધાં તે વાર; વસ્ત્રવિભૂષણ ધરયા શણગાર;
આયુધ અઙ્ગંચ સજ્યાં છત્રીસ; પછે પઞ્ચાલીને નામ્યૂં શીસ. ૫૩
વલતી સતી આપે આશીસઃ 'રક્ષા કરજ્યો શ્રીજુગદીશ.'
પછે ભીમકુંવરને સાદ જ કરયો; ઊલટ આવ્યો આનન્દ ભરયો. ૫૪
ત્રયોદશ શત હસ્તી સજ કરયા; અયુત એક રેવન્ત પાખરયા;
પાંચ સહસ્ર તે રથ જોતરયા; વિવિધ આયુધ ઊપરચ ભરયાં. ૫૫
અર્જુનસુત શીશ ધરિયૂં છત્ર; ત્રણ્ય શત વાગ્યાં વાજિત્ર.
તેનો શબ્દ સુણી અમર એમ વદેઃ
'આજ સુભટ રણે કો ચડિયો મદે!' ૫૬
બે અયુત પાલા દલ રીત્ય, જે રણમાં નવ્ય પામે ભીત;
તે અરુણ ઊગ્યે થિયા સાબદા; પાસે ત્રિશૂલ કરચ શોભે ગદા. ૫૭
અભિમન્ય લાગો અર્જુન–શરણ્ય; ઓપતાં અઙ્ગે ઢલકે આભરણ;
પ્રણમ્યા છે યુધિષ્ઠિર હરિઃ "પુત્ર! પધારો, આવો જય કરી." ૫૮

આજ્ઞા માગી ચઢિયો રથ્ય; અદ્ભુત આયુધ સોભે હથ્ય;
શ્વેત ધજા ત્યાં બીંદી શ્યામ; સુખદાયક સારથિનૂં નામ. ૫૯
રણથમ્ભ રોપ્યો છે જ્યાંહ, ઊલટ વેગે ચાલ્યાં ત્યાંહ.
તે સમે ભીષ્મજી રણને ભજે; પૂંઠે લઘુ કૌરવદલ સજે. ૬૦
તેમાં બલિયા રાય અપાર, જયદ્રથ ને કર્ણકુમાર;
અવરચ તણી સઙ્ખ્યા નવ્ય લહૂં; કૌરવનાં બલ કેતાં કહૂં? ૬૧

પૂર્વછાયો

કૌરવદલ ઝાંખૂં થિયૂં; અભિમન શોભે ચન્દ;
અર્જુનસુતને પેખતાં, ગતિભઙ્ગ થિયા મતિમન્દ. ૬૨

---

[૧૮] ચોપાઇ દાવટી

શકુનિ કહે: "સુણ્ય, દુઃશાસન! હો રાય કેરા ભ્રાત!
મારા મનમાં ખટપટો; શી કહૂં તુજને વાત? ૬૩
અર્જુન સરખો કોણ આવ્યો? કપિધ્વજ નહીં સઙ્ગ,
નહીં તેનો સારથિ ને, દર્પ ચમકે અઙ્ગ. ૬૪
કાને મુક્તાફલ ઠવ્યાં; જાણે રતિનાથ જ આવ્યા!
પોતાનૂં દલ પ્રબલ લૈને, ત્રિપુરશત્રુ જગાવ્યા. ૬૫
જાણૂં ભૃગુસુત સૂરેજ, ચન્દ્રવદન ચતુર સુજાણ;
રવિજ્યોત તે અર્કતેજ, દીસન્તો સપરાણ. ૬૬
ભુજાબલ એને અતિ ઘણું, તેને જોઇ હરખે શૂર;
સન્યા આપણીને એમ જાણે, ઊતરચૂં તેહનૂં નૂર. ૬૭
શૂરાતન અઙ્ગમાં જ શોભે; રોમાઞ્ચિત છે ગાત્ર;
ભીષ્મજી વિન્યા અન્ય જોધા; તેને ગણે તૃણમાત્ર. ૬૮
ત્રયોભઙ્ગ રથ એહનો; અભઙ્ગ કેઘે સાર;
કનકમે તેડ્યો સઘલો; નહીં લોહ લગારચ. ૬૯

ચઞ્ચલ તુરી ચાર તેહ્‌ના; ચોકડે જડિયાં રત્ન;
પચરઙ્ગાં શોભે પૂંછડાં; તેને ઝાલવે ઘણું જત્ન." ૭૦

ત્યારે સુણી વાણી શુકનિ કેરી, દુઃશાસન કહે વાણ્ય;
"ભાણેજ છે ભગવાનનો, અર્જુનસુત એહ જાણ્ય. ૭૧
અભિમન્ય અભિધાન એનૂં, સુભદ્રાસુત સાર."
વચન એવાં સાંભલીને, ઝાંખા થયા ઝૂઝાર. ૭૨

સુશર્મા ને શલ્ય રાજા, તે મુખે એવી વાણ્યઃ
'એનાં નેત્ર ઝાલી નવ્ય શકે, પાછા પલ્યાનાં પરિયાણ.' ૭૩
અભિમન્ય આવ્યો સાંભલી, કૌરવપત્ય બોલ્યો વાણ્યઃ
"શૂં ઊભા છો સુભટ સર્વે? લિયો એના પ્રાણ." ૭૪

"ભડકી મરો માં, બાપ મારા!" એમ વદે રુદયા-અન્ધ;
"નવછંક તે જોને રે એની; નથી ગમતી ગન્ધ. ૭૫
તે માટે તમે કરો પ્રાજે, શૂર બલિયા સર્વ;
રથ ભાંઝીને કરો ભૂકો; ઊતરે એહ્‌નો ગર્વ." ૭૬

કાકા કેરી સુણી વાણીઃ "મિથ્યા થયો રલિયાત્ય;
ભાંગી ભૂકો કરૂં, કૌરવ! પણ્ય સાંભલ્યે કહૂં વાત. ૭૭
જો નજરે દેખી નવ શકો, તો તમ ચક્ષુ ફોડો તેહ;
તુજ રુદાની ફૂટી છે પણ્ય, કપોલે છે જેહ. ૭૮

નેત્રે અન્ધ છે તાત તાહ્‌રો; રુદે અન્ધ તૂં, રાય!
મિત્ર ત્રણ્ય છે અન્ધ તારા, વલી અન્ધ તારી માય; ૭૯
અન્ધારામાં ગયૂં, કાકા! રાજ તારૂં સર્વ.
સાવધાન થૈને આવો સામા; હૂં ઊતારૂં આજ ગર્વ. ૮૦

કુમ્ભ પૂરો ભરયો પાપે, ઊણો નહીં અધવાલ;
સતીને તે સીદ દૂવી? તૂંને રૂઠા દીનદયાલ." ૮૧
એવી વજ્રવાણી સાંભલીને, કોપ્યા કૌરવ માત્ર;
સમુદ્ર-લોઢે પરવરયા, ને રોમાઞ્ચિત થયાં ગાત્ર. ૮૨

ત્યાં સુશર્મા ને શલ્ય આવ્યા, દુઃશાસન, જયદ્રથ;
બાણ શત શત સર્વે મૂક્યાં; ઢાંકી લીધો રથ. ૮૩

સુશર્મા સાયક ઘણાં નાંખે, વૃખાકાલ્ય જ્યમ બિન્દ;
પર્જન્ય પર્વત જેમ ઢાંકે, તેમ બાણે અભિમન-ચન્દ. ૮૪
ચન્દ્રવદનો તે થિયો; ત્રિધાર નાખ્યૂં બાણ;
તેણે સાયક સર્વ છેદ્યાં; જૈ કરયૂં વન્દાણ. ૮૫

એવૂં નિરખી આવિયો, તાં પવનવેગી વીર;
વપુ નિરખ્યૂં વાયુસુતનૂં; કૌરવ થ્યા તવ કીર. ૮૬
ત્યારે હિડમ્બાસુતે હાક મારી; રચ્યો નવલો રઙ્ગ;
હાક સુણતાં પ્રેયત પ્રગટ્યા; આવ્યા વીર અત્રઙ્ગ. ૮૭

તેનાં સ્વરૂપ હૂં શૂં કહૂં ? છે રાક્ષસરૂપ દેહ;
ભીમસુતની આજ્ઞાયે, આવ્યા રણમાં તેહ. ૮૮
કેને નાક નવ ગજ જેવડાં, અને દાંત મોટા બારચ;
કોય સીસવોણા કરે ડોટા; તેને ચરણ દીસે ચાર. ૮૯

કેને ઉરે નેત્ર શોભતાં; વદન વાંસે કીધ;
કેને શત બાહુ શોભતા; પર્વત કરમાં લીધ. ૯૦
કોય ભસ્મ નાખે; કરે ભડકા; વલી જૈને વલગે દેહ;
કૌરવ માંડ્યા કરડવાને, જે હતા રણમાં તેહ. ૯૧

કેનાં તાં નૈવેદ કીધાં; શ્રોત્ર છોંટી લીધ;
કોની જીભ ઝોંટી બારચ કાઢી; મહારથ મૂંગા કીધ. ૯૨
વલી ગગન્ય જૈ ગડેડાટ કીધો; વૃખા મુશલધાર;
પવન ઊડે; વહે વાદલ; બિન્દુ તણો નહીં પાર. ૯૩

પર્વત થૈને પડે ઊપરચ, કૌરવદલ જે ઠામ્ય;
ગજ, રથ, હય ને યોધ ચાંપ્યા; તેનો ન મલે નામ. ૯૪
તે સમે અભિમન્યુ રણમાં, બાણ મૂક્યાં બાર;
તે પૂંઠચે વલી મૂકિયાં, તે એકાદશ ને ચાર. ૯૫

એ વીરે સંહાર માંડયો, કૌરવદલનો ત્યાંહ;
ભાગી નાસી ત્યાં ગયા, સાગરજલ છે જ્યાંહ. ૯૬
કેસરીને પેખતાં કોરઙ્ગ, નાસી જાય વલી જેમ,
વાયુસુત-પુત્રે ડાટ વાળ્યો, કૌરવ નાઠા તેમ. ૯૭
અલઙ્કરણ કાઢી નાંખિયાં, કે ઊભા આયુધ છોડી;
'અમે પીપલા પાણ્ડવ તણા;' એમ કરગરે કર જોડી. ૯૮
વાયુવેગે વૃક્ષ હાલે, જાણે આવ્યાં બાણ!
ધર્મદ્વાર એ મગાવ્યો: 'પાણ્ડવો! મ કરશો વન્દાણ.' ૯૯
મોટા રાજા માણ મૂકી, જસ પલ્યા કે જોધ;
તેવે વૃષકેત આડો ફરીને, દિયે છે પ્રતિબોધ. ૧૦૦૦
કર્ણકૂંવર આડો ફરી, કૌરવદલ થમ્ભ્યૂં ખરૂં;
"પૂંઠે મારે પરવરો, હૂં અગ્ર જૂધે સઞ્ચરૂં. ૧

પૂર્વછાયો

ભાગે ક્ષત્રી ભૂંડા દીસે; પૂછે વન ગમાં કેમ જાય?
માતા પિતાને લાજ લાગે; નીચૂં નિહાલી બેસાય." ૨

---

[૧૯] ચોપાઇ

વૃષકેત કહે: "સુણજ્યો, શૂર! હવે રણ્ય જૂધ રચૂં પરિપૂર;
ગદુર-દલને પ્રાજે કરૂં; બલ સઘલૂં રાક્ષસનૂં હરૂં; ૩
અભિમન્યુને મૂકાવૂં ઘાટ; રોકૂં હૂં જૈ રણની વાટ;
પણ્ય પાણ્ડવજય હૂં પેખૂં આજ, સદા મિત્ર જેને મહારાજ." ૪
દીન વચન કહે દિનકર-તન્ન: 'ભક્તવછલ તમે, જુગજીવન!
સર્વ તણી શર્મ રાખો, હરિ!" હાંકયો રથ એ સ્તુત્ય જ કરી. ૫
રૂપ તણો નવ્ય લાભે પાર: અભિમન્યુ ને કર્ણકુમાર,
રથ ફેરવી સન્મુખ કરયા; ઊટણુ અભઙ્ગ અશ્વ જોતરયા. ૬
"જય તમારી થાશે ખરી; પાણ્ડવ-સન્મુખ નિત્યે હરિ;
પણ્ય નાસૂં તો લાજે મુજ માત; કર્ણ પિતાનો લાજે તાત. ૭

ભક્ત–નાશે લાજે ભગવાન; નાશે નરકે જાય જ તન્ન;
તે માટે કરિયે સઙ્ગ્રામ; આજ મ રાખિશ મનમાં હામ.” ૮

બે પોર વૂઠા તેણી વાર; ત્યાં દારુણ જૂધ રચ્યૂં નિરધાર;
વ્યોમે વિમાન ઊભાં ઘણાં; અપછરાની નાવે મણા. ૯
શૂરા ધીર વરવાનૂં મન્ન; કાયર નર તાં તજશે તન્ન;
જક્ષ, ભૂત, પિચાશ જ બહુ, જક્ષણી, શાકણી આવ્યાં સહૂ. ૧૦

રક્તપ્રિય રલિયાત્ય જ થશે, જે શિવ–ઉમયાની સેના હશે;
સીમલ, સકરા, વાયસ ઘણા; પાર ન આવે પઞ્ખી તણા. ૧૧
ઘોર દલમાં ભેરી વાદ; સરણાયોના વિસરચા સાદ;
સુણતાં સાદ શૂરાતન ચડે; કાયર–કરથાં આયુધ પડે. ૧૨

શૂરા ધીર ધડહડિયા ધોમ; ચરણપ્રહારે ધ્રૂજી ભોમ્ય.
પ્રથમ બાણ મૂક્યાં વૃષકેત; હરિભક્ત છે ધર્મ સમેત. ૧૩
તે બાણને કાપ્યાં અભેમન્ય; કૌરવ પાણ્ડવ કહેઃ ‘ધન્ય, ધન્ય;’
‘ધન્ય,’ વદે ભીષ્મજી તાત; ‘ચન્દ્રવંશી કુલવિક્ષાત!’ ૧૪

અભેમન્ય વિચારી વાત, તીવ્ર બાણ તવ્ય મૂક્યાં સાત:
ચારે ચક્ર છેદ્યાં ચાર; હયે ચાર નાંખ્યાં નિરધાર; ૧૫
એકે ધજા કીધી લોપ; ધનુશ ભાંન્યૂં ને પાડચો ટોપ;
રથ ભાંગ્યો ને મારચો સારથિ, ત્યારે કર્ણકૂંવર કોપ્યો મહારથી. ૧૬

ધનુષ તણો ટઙ્કારવ કરચો; ઉત્તમ બીજો રથ જોતરચો;
સારથિને કરચ સોંપી રાશઃ ‘કહેની, વીર! હવે કયાં જાશ? ૧૭

ધ્વજ રોપી રથ અગ્રે ફરી, ટોપ ધરચો મન સમરથ કરી;
ધનુષ ધરચૂં કરમાં પરચણ્ડ; ઇન્દ્ર ધ્રૂજ્યો; કમ્પ્યો બ્રહ્માણ્ડ. ૧૮
“જાલવજે હવે, જોધા પ્રૌઢ! રથ ભાંજીને કરૂં દિગ્મૂઢ;
આટલાયે મેં આલસ કરચૂં, જે અર્જુનસુતને સ્યાને હરૂં? ૧૯

તેં નેહ ન આણ્યો મનમાં રતિ, આ પેખ્ય બાણ મેં તારી વતી.”
સાયક તાણી સાંધ્યાં વીસ, અભિમન્ય ઊપરચ આણી રીસ. ૨૦

સામાં તાણી છેદ્યાં અર્ધ; અચુત તણો રથ કીધો ગર્દ;
દસ પોહતાં જૈ રથને પાશ; ચારે હયનો કીધો નાશ. ૨૧
ચારે ચક્ર જ ચૂરણ કરયાં; ધનુષ ટોપ આયુધ જ હરયાં.
એકે સારથિ મારયો સહી; એકે અભિમન્યની ગત્ય ગઈ; ૨૨
મોર્છા પામ્યો મહાબલવન્ત, જેણે કૌરવ જોધા કીધા ચન્ત.
મોર્છા નિરખી બાન્ધવ તણી, ઘટોત્કચ-મન્ય રીસ જ ઘણી. ૨૩
જૈ ગ્રહ્યો કર્ણસુતનો રથ; વ્યોમ વિશે ચાલ્યો સમરથ;
ઇન્દ્રાદિક આશ્ચર્ય પામિયા; સર્વ દેવ અલગા થૈ રહ્યા. ૨૪
દૈત તણૂં બલ દેખી ઘણું, કર્ણકૂંવર કોપ્યો; શૂં ભણું?
તેને જેમડ઼ ઝોલકી કીધો ધૂરચ; રણગર્વે કૈં ઘાણૂં શૂર. ૨૫
મુહૂર્ત માત્રમાં હેઠો ઊતરી, રણ રચવાને ચાલ્યો ફરી.
વ્યથા મટી અર્જુનસુત તણી; આયુધ ગ્રહ્યાં, જેની તીખી અણી; ૨૬
સાવધાન થૈ બેઠો રથ્ય; ધ્વજ, ધનુષ ને ટોપ સમરથ;
ધનુષ ધરતો ચાલ્યો રણહેત; ત્યાં સામો ઊભો વૃષકેત. ૨૭
તે સામો અભિમન્યુ સાર; પૃષ્ઠ વિશે દૈતનો પ્રહાર;
બે પાસાથી મારે જોધ; વચ્ચે વૃષકેત કરે વિરોધ. ૨૮
દૈત તણો તવ્ય હણિયો બાણ; તવ અભિમન્યને થિયૂં જાણઃ
ભીમકૂંવર પડ્યો પેખિયો, તવ્ય અર્જુનસુત તે રાતો થિયો. ૨૯
સાયક સાધ્યૂં સામ્પ્રત કરી; કાલહલ મૂક્યૂં કરચ શર ધરી;
વૃષકેતને વાગ્યૂં રુદે; મોર્છાંકૂંત થ્યો, નવ્ય વાણી વદે. ૩૦
રથ પાછો વાલ્યો રણધીર; વૃષકેત નયણે ચાલ્યાં નીર. ૩૧

પૂર્વછાયો

કર્ણકૂંવર રણમાં પડ્યો; મોર્છી થિયો મહાશૂર;
ભીષ્મ મનમાં કોપ્યા ઘણૂં; ચક્ષુ કીધી ક્રૂર. ૩૨
સઞ્જે કહેઃ રાય! સાંભલો, ગાન્ધારી સમેત;
કૌરવ કષ્ટ પામ્યા ઘણૂં; મોર્છાંકૂંત થ્યો વૃષકેત. ૩૩

ધૃતરાષ્ટ્ર એમ ઓચરે, દે મસ્તકે હાથઃ
"આગલ્ય, સઞ્જે! શું થયૂં? તે કહો વિસ્તારી વાત." ૩૪
ઋષિ કહેઃ "રાય! સાંભળો, પરીક્ષિત કેરા તન!
ભીષ્મપર્વ ભારથ-કથા તે, સુણો ભાવ ધરીને મન્ય." ૩૫

---

[૨૦] ચોપાઇ દાવટી

ભીષ્મ મન્ય કોપ્યા ઘણું, પાણ્ડવ પામ્યા ત્રાસ;
ચરણે લાગ્યા ચતુર્ભુજને, વીનવ્યા અવિનાશઃ ૩૬
"બાલક એહ ઉગારજ્યો હો; સુણો, કમલાકન્ત!
ભીષ્મજીનાં બાણ ઉપરચ, તમે રાખજ્યો ચ્યન્ત." ૩૭
ભીષ્મ કહે અભિમન્યુનેઃ "તૂં મેલ્ય પે'લાં બાણ;
હામ તારે હશે મનમાં; સાંભલ્ય વેણ, સુજાણ!" ૩૮
આજ્ઞા લઇને બાણ સાંધ્યૂં; પ્રણમ્યા જૈને પાય;
પ્રદક્ષિણા દે આવ્યૂં પાછૂં; કૌરવ વિસ્મે થાય. ૩૯
બીજૂં બાણ તાં સાંધિયૂં, તેણે કરચો ધજનો લોપ;
ભીષ્મ ભારથ્ય ચડ્યા ત્યારે, કીધો મનમાં કોપ. ૪૦
ત્રિભઙ્ગ કીધો ભ્રકુટી, ને રોમ ઉભાં થાય;
આંખ્યમાંથી ઝરે અગ્નિ; ઝાલ ચાલી જાય. ૪૧
ધજ પડતે મર્મ બોલ્યાઃ "સાંભલો હવે વાત;
બાલક તો બલિયો ઘણૂં; એને દેખાડૂં હાથ." ૪૨
એમ કહીને બાણ સાંધ્યાં, ગઙ્ગાતન્ય તે વાર;
ધનુષ ભાંગ્યૂં, ધજા પાડી, હય હણ્યા નિરધાર. ૪૩
અશ્વ આણ્યા ચ્યાર ઉત્તમ; ધનુષ સાહ્યૂં ધીર;
ધજા રોપી ધસ્યો સામો, વૃકોદર-સુત વીર. ૪૪
ધ્વજા તાં ફડેડાટ વાજે, રથ થકી આકાશ;
ગજ તણા ગડેડાટ ગાજે; સાંભલતાં જાય શ્વાસ. ૪૫

હય તણા હણેણાટ ત્યાં, દલ-મધ્ય સઘલે થાય;
તરુવરનો કડેડાટ કરતો, ધટુર ભીષ્મ સામો જાય. ૪૬
સન્મુખ આવી રિહ્યો ઊભો; હાંક મારી હદ;
ભીષ્મ કહે: "ભડકૂં નહીં; હૂં ઊતારૂં તુજ મદ." ૪૭
હાક-શબ્દે ધરા ધ્રૂજે; હિલોલ્યા સાહેર;
ઇન્દ્ર બ્રહ્મા થયા વ્યાકુલ; શૂર સઘલા સેર. ૪૮
હાંક પાડી સૈન્યમાં, તે બધિર કીધા સર્વ;
જોધા હતા ત્યાં જેટલા, ઊતરયા તેના ગર્વ. ૪૯
તાં ભીષ્મજીયે બાણ સાંધ્યાં, અસુર ઊપરચ સાર;
ત્યાં દૈત્યને દેખે નહીં; તવ કરે કોણ પ્રકાર? ૫૦
તાં ભત્રીજો આવ્યો ભીમનો; કરચૂં પિતામહને પ્રણામ;
અભેમન્યુ એવૂં ઓચરયાઃ "તમે છો અમારા સ્વામ્ય." ૫૧
સામસામાં બાણ સાંધ્યાં; કરે બેહૂ જણ ક્રોધ;
બાલક તાં બલિયો ઘણૂં, પણ્ય ભીષ્મ સાહ્યા ભડજોધ. ૫૨
સાયક સાંધ્યાં ભીષ્મદેવે; રથ કરયો શતખણ્ડ;
અન્ય રથ તત્ક્ષણ આણ્યો, તે ચડાવ્યો બ્રહ્માણ્ડ. ૫૩
ત્રીજા રથમાં તે બેઠો, તે કરયો શત ચૂર;
ચોથો ચલાવી આણિયો, તે પણ ભાંગ્યો ભૂર. ૫૪
એમ રથ અભિમન્યુના તે, ભાંજિયા શત એક;
ભીષ્મજીયે ભાવ આણી, લીધો રણનો છેક. ૫૫
વલી અભેમન્ય રથ્ય બેઠો, સુન્દર આયુધ સજ;
ચલાવ્યો રથ રણ વિશે, તે આરોપીને ધજ. ૫૬
'શાન્તન-સુતશૂં જૂધ રચશૂં, તેની લોપશૂં નહીં લાજ.'
નિરખવા આવ્યા નાગ મોટા, વલી આકાશથા આજ. ૫૭
ઈશ આવ્યા ઊમઙ્ગે, તે હર્ષ આણી મન્ય;
સહૂ એવી વાણ્ય ઓચરેઃ "ગઙ્ગેવ! તમને ધન્ય." ૫૮

ગઙ્ગેવ સામાં બાણ સાંધ્યાં, તેણે સારથિ-છેદન;
દેખતાં મન્ય દુઃખ આણ્યૂં; બ્રહ્મચારય કોપ્યા મન્ય. ૫૯
ચોલ સરખી ચક્ષ કીધી; ધનુષ લીધૂં ધીર;
એવૂં મુખથી ઓચરયા: "જૂધ જાલવે તૂં, વીર!" ૬૦
સાયક શાન્તનસુતે સાંધ્યાં, બાર ને બત્રીસ;
મુગટ ઊડ્યો મહારથીનો, જે હતો સુન્દર શીશ. ૬૧
તેનો શોક નાણ્યો મન વિશે, ને ચાંપી સાંધ્યાં બાણ;
સામાં સાંધ્યાં શાન્તન-સુતે, કરયૂં બાણને વન્દાણ. ૬૨
અભિમન્યુ આશ્ચર્ય પામિયો; મન્ય વિચારયૂં એમ:
"પિતામહશૂં પ્રૌઢ જૂધ, હૂં આચરૂં આજ કેમ? ૬૩
પછે કૃતેનામા બાણ સાહૂ્યૂં, સુભદ્રાસુતય હાથ્ય;
ત્યારે એવૂં મુખ્યથી ઓચરયા: "હવે નાખો તમે, નાથ!" ૬૪
ગઙ્ગેવે ત્યારે પેખિયાં, તે નિરખતાં સહૂ લોક;
સામાં સાંધી સુભદ્રા-સુતે, કરયાં સઘલાં ફોક. ૬૫
વલી ગઙ્ગેવે બાણ સાંધ્યાં, એકાદશ ને વીસ;
તે પણ સર્વે ભાંજિયાં છે, મન્ય આણી રીસ. ૬૬
ગઙ્ગાસુત જે બાણ નાંખે, તે તે ખણ્ડે જોધ;
પિતામહને પ્રભવ્યા; તવ્ય કીધો હૃદયા ક્રોધ. ૬૭
આંખ્ય તાં ઊંચી ચડી, તે કપોલે નિરધાર;
પિતામહ કહે: "કરૂં પ્રાજે; ચડી રીશ અપાર." ૬૮
કાલનામા બાણ સાહ્યૂં; આદરયૂં એમ મન્ય.
ધર્મ, અર્જુન વીનવે: "શ્રીકૃષ્ણ! તમને ધન્ય. ૬૯
ભીષ્મજીનાં બાણથી, તમે રાખજ્યો એ વીર."
શ્રીકૃષ્ણ વલતાં ઓચરે: "તમે, ધર્મ! રાખો ધીર. ૭૦
પાણ્ડવ કેરી જય થાશે; સાંભલો તમે, શૂર!
એને પિતામહે પતીજ્યા, જ્યારે યૂધ કીધૂં ક્રૂર." ૭૧

ત્યાં અભિમન્ય એવૂં ઓચરચો, તે પિતામહને મુખ્ય:
"પુત્ર કેરા પ્રભવ માટે, રખે ધરતા દુ:ખ! ૭૨

મોટા મનમાં ક્રોધ નાણે; ક્ષમા મનમાં અત્યન્ત;
અવગુણ મારા પરહરો, એવી તમારી મત્ય. ૭૩
હૂં તો કાષ્ટ કેરી પૂતલી, તે ઊછલૂં ઉત્પાત;
તમે ખેલાવો તેમ ખેલૂં છૂં, તેનો દોરડો તમ હાથ્ય. ૭૪

મારવો ઘટે તો મારજ્યો; તેનૂં દુ:ખ નહીં, દયાલ!
હાંસૂં કરશે સર્વ રાજા; બેસશે તમને ગાલ્ય. ૭૫
મૂંને મારચે લાજશો, વલી ઝાંખા થાશો, જયોધ!"
એવૂં વાયક સાંભલી, તવ્ય ગિયો ઘટચો ક્રોધ. ૭૬

વલી પિતામહ મન્ય વિચારે: "એ મૃત્યુ નહીં મુજ હાથ્ય;
અભિમન્યને મારશે, શતભ્રાત-ભગિની-નાથ; ૭૭
દુ:શીલા-ભરથાર કહાવે, જયદ્રથ તાં જેહ,
દ્રોણપર્વે ચક્ર-જૂધે, છેદશે શિર તેહ. ૭૮

પ્રભુ પરપઞ્ચ ઘણો કરશે; ત્યાં એ મરશે બાલ;
એ તો દૈહીત કેરો અંશ છે;" પછે છાંડયૂં સાયક-કાલ. ૭૯
સોક્ષમ સાયક કરચ ધરચૂં, ભીષ્મજીયે તેણી વાર;
તાં ગગન-મણ્ડલ ગાજિયો, તે ઘોરતકચ નિરધાર. ૮૦

આવી હેઠો ઊતરચો; તન્યૂં તે બ્રહ્માણ્ડ;
ભીષ્મ પાસે ધાઇ આવ્યો; રથ હલાવો ધજદણ્ડ. ૮૧
તવ ચક્ષુ તાણી દેત ઊપરચ; વેગલો થ્યો વીર;
વલી વાયુરૂપે વાંસે આવી, ઓચરચો મુખ્ય રીર. ૮૨

વલી સન્મુખ આવ્યો સૂડચ થૈને; ખડખડ કાઢચા દન્ત;
વલી વદન વાંકૂં કરી ઊભો; તાં કોપ્યા ભીષ્મ કલ્પાન્ત. ૮૩
કોપ કરીને મન્ય ધારચૂં: "એ માયાવી છે સાર."
એમ કહીને ત્રણ્ય બાણ લીધાં: 'એને હણૂં હૂં નિરધાર.' ૮૪

ત્રણ્ય સાયક પોખિયાં, તેનૂં કહૂં અભિધાન;
એક દૈતદમની, બે અસુરમારણ; એ બાણનૂં અનુમાન. ૮૫
તે બાણ તાણી મૂકિયાં, તે દૈત વાંસે ધાય;
અભેમન્યે બે ભાંજિયાં; એક દૈત વાંસે જાય. ૮૬

દૈત ગ્યો આકાશમાં, તિહાં બાણ પૂંઠે સત્ય;
ઇન્દ્ર બ્રહ્મા થિયા વ્યાકુલ; કે ગૈ સહૂની ગત્ય. ૮૭
તાંથી હેઠો ઊતરચો; પાતાલ્ય પેઠો જોય;
સાયક વાંસે ચડવડી તે, કરી મનમાં ક્રોધ. ૮૮

બાણ દેખી એમ બોલ્યો: "આ લાગ્યો લોહ ઝઞ્ઝાલ;"
નાગનામા ધારી નાઠો, ગિયા સાતમે પાતાલ્ય. ૮૯
દૈત્ય કહે: "નવ્ય ઊગરૂં, નવખણ્ડ પૃથ્વી મધ્ય;
હરિચરણે જાઉં તિહાં, રહે મારી શુદ્ધ્ય." ૯૦

ઉત્પતી ઊંચો ચડ્યો, આવ્યો કૃષ્ણને કદમ્મ્ય;
ત્યારે ભીષ્મે બાણ પાછૂં ગ્રહ્યૂં; હરિ હસિયા તેમ. ૯૧
કૃષ્ણ કહે: 'ધન્ય ભીષ્મજી! તમે વધારી કુલખ્યાત,"
જૂધ ત્યાંથી વિસમ્યૂં છે, જ્યારે થૈ છે રાત્ય. ૯૨

સહૂ સહૂને ગિયા થાનકે, મલી બેઠા સાથ;
કૌરવ કરે કલ્પના, પાણ્ડવને હરિ હાથ્ય. ૯૩
પરીક્ષિત સુતને કરચો પાવન, વૈશમ્પાયન ધન્ય;
હેત આણી મન્ય ધરજે, જનમેજે રાજન! ૯૪

ચોપાઈ

અભિમન્ય વાણી ઓચરે; શ્રીકૃષ્ણ ધર્મ બે શ્રવણે ધરે:
"સાર અમારી કીધી તમે, તો કુશલા ક્ષેત્ર આવ્યા છૂં અમે." ૯૫
શ્રીકૃષ્ણ કહે: "ધન્ય તારી બુદ્ધ્ય, કૌરવદલનો કીધો સોધ."
એમ કહીને આનન્દ પામિયા. અભેમન્ય ઊતારે ગિયા.
ચ્યાર પોહર તે રજની ગઈ; સેન્યા ત્યાં બેહૂની સજ થઈ. ૯૬]

દિન નવમો-પ્રવેશ

પ્રાતસમે ચાલ્યા સઙ્ગ્રામ; સૈન્ય સજે સર્વે રાજાન,
ભીષ્મદેવની રક્ષા કાજ, રથે ચડી આવ્યા સૌ રાજ. ૯૭
સમરણ સારઙ્ગધરનૂં કરી, તુલસી-માંજર મસ્તકચ ધરી,
પરમ ભાગવત લીધૂં રૂપ; આજ જીતવા વિશ્વસ્વરૂપ. ૯૮
ઘણું દાન દીધૂં તે વાર; આપ્યા ગજ, રથ ને તોખાર;
વિવિધ દાન તે દીધાં બહુ; સજી જોધા ચાલ્યા સહૂ. ૯૯
મનમાં ધારચાં ચરણ-મોરારથ; ભીષ્મદેવ ઊઠયા તે વાર;
કીધૂં સમરણ કૃષ્ણનૂં ઘણું, અન્તરજામી તેહ તણું. ૧૧૦૦
કૃષ્ણે જાણી વાત એવ; 'ધન્ય ભક્ત છે ભીષ્મ જ દેવ;
મારો ભક્ત પામે ઉલ્લાસ; પૂરણ એહ્નને પદની આશ. ૧
અર્જુન! ઊઠો, સજો શણગાર; આવે ભીષ્મજી ક્રોધ અપાર;
એહ્નના મનમાં એહ્નવી હામ: 'કાં મરવૂં, મારૂં સઙ્ગ્રામ.' ૨
આજના ભીષ્મ અજે કે'વાય; હર્ખ્યા સર્વે રાણારાય;
અર્જુન! આજ રાખજ્યો જતન્ન; એનૂં છે મારયાનૂં મન્ન. ૩
આજ ભીષ્મ પ્રલેનો રવિ; થાશે પાણ્ડવને ત્રિપુરના જવી;
આજના ભીષ્મ અજે અપાર, કરશે સેન્યાનો સહ્વાર." ૪
કૃષ્ણ કહે ભીષ્મબલ ખ્યાત; અર્જુન કેરૂં ધ્રૂજે ગાત્ર;
મહા જીતવો અર્ણવ-રૂપ; નદી સમાન પાણ્ડવના ભૂપ. ૫
પાણ્ડવવન, એ હુતાશન્ન; સમરથ કોણ યૂધે રાજન્ન?
પૃષ્ઠ થાબડી અર્જુન તણી; ચાલ્યા જોધા ભીષ્મજ ભણી. ૬
ભીમ, ધર્મ અને અર્જુન્ન; તેહ્નને સાથે જુગજીવન્ન;
વૈરાટ રાય, દ્રુપદ રાજન્ન; સાથ્ય શિખણ્ડી ધૃષ્ટદ્યુમન્ન. ૭
ઘટોત્કચ-ને નિકુલજ શૂર, અને અભેમન્યે આવ્યો પૂરથ;
સાત્વિક જાદવ ને સહદેવ, કાશીરાજ [1]પુરજિત એવ. ૮

[1] આવે છે. ગૂ.

દ્રુપદી કેરા પઞ્ચે બાલ, રણ્ય ચાલ્યા સર્વે ભૂપાલ;
એમ દલ સજ્યૂં પાણ્ડવ તણૂં, ભીષ્મ–ભય પાણ્ડવને ઘણૂં. ૯
સઞ્જે કહેઃ સાંભલ્ય રાજન! એણી વિધ્ય ચાલ્યો અર્જુન.
હવે આપણૂં કહૂં તે જાણ્યઃ દલ સાજ્યૂં કૌરવ નિરવાણ્ય. ૧૦
કર્ણ અને દુર્જોધન રાજન, સાથે શકુનિ દુઃશાસન;
જયદ્રથ, કૃતવર્મા સાર, કૃપાચાર્ય ને દ્રોણકુમાર, ૧૧
શતબાન્ધવ સુશર્મા તણા, [2]સંસપ્તક તાં આવ્યા ઘણા;
ખેમધર્મ ને વૃષકેત, કલિઙ્ગ વાલ્યા મહા રણક્ષેત્ર. ૧૨
ભૈરવ રાજા ને વિકર્ણ; ત્રિબોધ રાય ને શલ્ય રાજન;
ચિત્રસેન મહાબલવન્ત; દ્રોણાચાર્ય મહા મહન્ત.[3] ૧૩
ચિત્રકેત, લખમણકુમાર, ચિત્રબ્રહ્મા મહા ઝૂઝાર;
ચિત્રદેવ આવ્યો મહારથી; તેમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ. ૧૪
ધૃતરાષ્ટર કેરા શત બાલ, ચાલ્યા સર્વે રણ્ય ભૂપાલ;
કૌરવદલ ત્યાં [4]સાજ્યૂં એમ; સઞ્જે કહેઃ સાંભલ્ય, રાજન! ૧૫
રણથમ્ભ પૂજ્યો તે ઘડી, મહારથી રથ્ય બેઠા ચડી;
આવ્યા કરવા રણસઙ્ગ્રામ, શૂર ધીર સમરે હરિનામ. ૧૬
મર્જન તન્ય કીધાં તત્કાલ્ય, આરોગી ચાલ્યા ભૂપાલ;
[5]દલ સન્મુખ આવ્યા ગાઙ્ગેવ, સામા આવ્યા પૂરણ દેવ. ૧૭

ચોપાઇ દાવટી

સન્મુખ આવ્યા કૃષ્ણ, અર્જુન, મેલતા બહુ બાણ;
"ધન્ય ભીષ્મજી, ધન્ય તમને;" એવી કૃષ્ણ બોલ્યા વાણ્ય. ૧૮
"ભલે ભારથ આવિયા, સઙ્ગ્રામ કરવા આજ."
બાણ સાંધી બોલિયાઃ "સાંભલો, શ્રીમહારાજ!" ૧૯

---

૨. વૃષ૦થી-"રાય" નથી ક માં. ૩. વધારેઃ-બીજા અનેક સેના સજન્તઃ ક. પણ્ય આણે અન્ત, ગૂ. ૪. સજિયૂં જતન. ગૂ. ૫. આ પહેલાં ક માંઃ—'દલ સર્વે આવ્યૂં છે વહી, કૌરવ જોધા ઊભા સહી.'

ઇમ કહીને બાણ સાંધ્યૂં, પ્રણમિયા હરિ–પાય.
ઉત્તમ અક્ષર શોભતા; 'જય ધર્મની તાં થાય.' ૨૦
સત્ય પુરુષે ભાખિયૂં, તે વચન ગુરુ ગાઙ્ગેવ;
બાણ પાછૂં આવિયૂં; થાપિયૂં અશ્વમેવ. ૨૧

[૬]તેણે જોધા સર્વ પલિયા; ન રહે ઊભો એક.
પાણ્ડવ–દલ તાં ત્રાસ પામ્યૂં; ભીષ્મ–તાપ વિશેખ. ૨૨
અન્તરિક્ષથી રવિરથ ખઞ્ચ્યો; શૂર સર્વે જોય;
તેત્રીસ કોટિ દેવતા, થરથર કમ્પ્યા હોય. ૨૩

અપછરા આનન્દ પામી; વલી થઈ મનભઙ્ગ;
[૭]હર્ષ થયો વરવા તણો, [૮]પણ બ્રહ્મચારી–અઙ્ગ. ૨૪
મૃત્યુલોકમાં જે તજી તે, કેમ વઞ્ચવો આપણ ભોગ?
એણે પૂરણ સાધિયા, વૈકુણ્ઠ કેરા જોગ. ૨૫

હરિચરણથી અલગા રહે, તે નથી ભીષ્મ જ વાત;
એને વૈકુણ્ઠ આપશે, સન્મુખ ત્રૈલોકનાથ. ૨૬
આશા વસુ વરવા તણી, અપછરા થૈ મનભઙ્ગ;
વિચારી આશાસ દીધી, રુદે વરસો રઙ્ગ. ૨૭

ઇન્દ્ર કહે અપછરાને: "તમે પામિયાં ઉલ્લાસ;
ભીષ્મભેદ હૂં નવ્ય લહૂં, તો અવશ્ય કેહી આશ? ૨૮
વૈકુણ્ઠદાયક વિના ભીષ્મજી, ન રહે અલગા એવ."
પુષ્પની વૃષ્ટિ કરે, ધન્ય ધન્ય બોલે દેવ. ૨૯

દેવ વાજે દુન્દુભિ; સુર કરે જેજેકાર;
બાણવૃષ્ટિ ભીષ્મે માંડી; મેઘ મુશલધાર. ૩૦
અર્જુન આયુધ અતિ ધરે; પણ્ય કાંહીં ન પામે માગ;
ભીષ્મજીનાં બાણ આગલ્ય, લઈ નવ્ય સકે લાગ. ૩૧

૬. તે દેખી. ગૂ. ૭. ૨૪ c–d થી ૨૭ a–b સુધીનૂં સો. માં નથી; લખવી રહી ગઇ છે. ૮. બ્રહ્મચાર્ય એહનૂં અઙ્ગ. ગ.

જેણી દિશે અર્જુન વધે, તેણી દિશે ગાઙ્ગેવ;
અર્જુન કહે શ્રીકૃષ્ણને: "ઉગારિયે તમે, દેવ!" ૩૨
કરે કૃષ્ણની વીનતી, પાણ્ડવ પાંચે ભ્રાત:
"અર્જુનને રાખો, હરિ! વૈકુણ્ઠ કેરા નાથ! ૩૩
આગે સેવક ઘણા રાખ્યા; તે માટે તમ આશ;
પાણ્ડવ સેવક તમારા છે; રાખજ્યો, અવિનાશ!" ૩૪
"અમારો આધાર છો;" ભણે ભીમ સુજાણ;
"અર્જુન કેરી રક્ષા કરજ્યો, ભીષ્મ કેરે બાણ. ૩૫
જો ભીષ્મ તેને મારશે, લાગશે તમને લાજ;
દ્રુપદીની ભક્તિ માટે, પ્રસન્ન થાહો, મહારાજ! ૩૬
યૂધ કરતાં દિવસ [૯]ઊઠ્યો, પોહર પૂરા ત્રણ્ય;
ભીષ્મ કેરા બાણથી, કાંઇ આવ્યૂં છે આજ મરણ." ૩૭

વ્યાકુલ થયા તવ દેવતા, રવિ અને સુરપત્ય;
કોપ સબલો ભીષ્મને, અર્જુન ઉપરથ અત્ય. ૩૮
[૧૦]મનમાં ભીષ્મે જાણિયૂં: 'હરિ છે સમરથ;
પ્રભુ ચક્ર નહીં ધરે તો, મારશું પારથ.' ૩૯
એવૂં જાણી બાણ સાંધ્યૂં, [૧૧]નાગાસ્ત્ર શસ્ત્ર નિર્વાણ;
દેવ થરથર કમ્પિયા: 'હવે લેશે અર્જુન-પ્રાણ.' ૪૦
તેત્રીસ કોડ્ય વ્યાકુલ થયા; થર થર ધ્રૂજે ધરણ્ય;
પાણ્ડવ [૧૨]ચ્યારે થયા વ્યાકુલ; [૧૩]હવે મારશે અર્જુન. ૪૧
ભીષ્મદેવના કોપથી, ત્રૈલોક્ય પામ્યૂં ત્રાસ,
પાણ્ડવ કરતા વીનતી: 'તમે રાખજ્યો, અવિનાશ!' ૪૨
પાણ્ડવે પ્રણમ્યા કૃષ્ણજી: "રાખજ્યો, રણછોડ!
દીનાનાયક ભક્તપાલણ!" વીનવે કર જોડ્ય. ૪૩

---

૯. વૂઠો ક. ગૂ. ૧૦. ભીષ્મજીયે એ મન્ય વિચાર્યૂં ગૂ.
૧૧. રીસસહ્ત ગૂ. ૧૨. પાંચ ક. ૧૩. અર્જુન આવ્યૂં મરણ ગૂ.

પડ ચમ્મી આવિયા, દધિપૂર ગાણ્ડીવ;
કૃષ્ણ ક્રોધે ઊતરયા; રથ ગ્રહ્યો અર્જુન એવ. ૪૪
અશ્વ અર્જુન-હાથ્ય આપી, સુખ્ય થિયા [14]ભગવાન;
ભીષ્મ મનમાં હરખિયા; સન્તુષ્ટ થ્યા રાજાન. ૪૫

ભીષ્મ કહે: "પ્રભુજી! તમે, પાણ્ડવના પ્રતિપાલ."
કૌરવ સર્વે હર્ષિયા; અન્ધસુત ભૂપાલ: ૪૬
"આજ ભીષ્મે ભલૂં કીધૂં, આપણ્ય પામ્યા જીત્ય;
અર્જુનને તાં મારશે; આપણ ઊપરય પ્રીત્ય." ૪૭

વકારે છે વીર આવી: "જીત્યા ભીષ્મ જ તાત."
ગાણ્ડીવ મુખથા બોલિયા: "સાંભલો કૌરવ! વાત: ૪૮
ધર્મ કેરી જય હશે, જેહને પાસે છે અવિનાશ."
વચન સુણી પાણ્ડવ હર્ષ્યા; પામિયા ઉલ્લાસ. ૪૯

કૃષ્ણ કહે છે: "ધન્ય તમને, શન્તન કેરા સુત!
મન માહરૂં પ્રસન્ન થયૂં; સઙ્ગ્રામ તે અદ્‌ભુત." ૫૦
ભીષ્મ કહે: "શ્રીકૃષ્ણજી! [15]સમ્ભાલો આ બાણ."
[16]તદા ચેતા શ્રીહરિ, પાલવી ભીષ્મની વાણ્ય. ૫૧

પલ વેગ માંહે કૃષ્ણજીએ, ચક્રનૂં [17]ચેતન્ન;
ચક્ર રથનૂં ફેરવ્યૂં તે, હાથે જુગજીવન્ન. ૫૨
ભીષ્મ વલતા બોલિયા: "વડા ભકતાધીન;
વેદવાણી સત્ય કીધી, હવે થયા છે દીન. ૫૩

ભકતવછલ ભૂધરા! ધન્ય ધન્ય ક્રિપાલ!
પાણ્ડવ પાસે છો, હરિ! થાપો ધર્મ ભૂપાલ. ૫૪
વચન મારૂં રાખિયૂં; મોટા કરયો, મહારાજ!
પાપકર્તાને હણો; ધર્મનાં કરજ્યો કાજ. ૫૫

---

૧૪. નારાયન ગૂ. ૧૫. સબલ જોસાં બાણ. ગૂ. ૧૬. તેની ચન્તા શ્રી હરિને ગૂ. ૧૭. ચિન્તવન ગૂ.

વૈકુણ્ઠવાસી વિશ્વપાલણ! વિશ્વનો [18]આધાર!
અમ સરખા પતિતને, રાખવા [19]ચરણ મોઝારય. ૫૬

કૃપાનાયક આગલ્યે, મેં નાખવાં હથિયાર;
યૂધનૂં કારણ નથી; સાંભલો, જુગદાધાર!" ૫૭

વીનતી વિશેષે કીધી; પ્રસન્ન કીધા દેવ;
કૃષ્ણજી મુખ્ય ઓચરયા: "તમે ધન્ય છો, ગાઙ્ગેવ!" ૫૮
તેણે સમે રજની થઈ; સ્થાનકય આવ્યો સાથ;
પાણ્ડવ કરે છે વીનતી: "ધન્ય ધન્ય, જુગનાથ! ૫૯
[20]કૌરવરૂપી અસ્ત થિયો, ઊગ્યો પાણ્ડવ ભાણ."
"કાલ્ય ભીષ્મને મારશૂં," એમ કૃષ્ણ બોલ્યા વાણ્ય. ૬૦

દ્રુપદિયે પ્રણામ કીધો; વન્દિયા હરિ-પાય:
"ધરચૂં ચક્ર ચતુર્ભુજે, [21]તો રહી પાણ્ડવ-સાહ્ય. ૬૧

[22]કાલ્ય ગાઙ્ગેવ આવશે, યૂધ કરવા ભગવાન;
હવે તેને જીતિયે; ભક્તને દીજે માન." ૬૨

[23]સન્તોક દીધો સર્વને: "હવે શિખણ્ડીનૂં કાજ;
ભીષ્મજીને જીતવા, મૂકશૂં;" કહે મહારાજ. ૬૩

રાત્ય પડી; જૂધ વિસમ્યૂં; કૌરવ કરે પરિયાણ:
"કાલ્ય પાણ્ડવને જીતશૂં;" એમ વદે રાય સુજાણ. ૬૪

હર્ષ પામી પરવરે, કૌરવ લોભી દુષ્ટ:
'ભીષ્મ કેરાં બાણની, હવે કોણ ખમશે વૃષ્ટ?' ૬૫

પ્રાત થયૂં; રવિ પ્રગટ્યો, ને ભીષ્મ વઞ્ચે મરણ:
"દસ દિવસ પૂરા થયા, હવે રાખ્ય સ્વામી! શરણ્ય." ૬૬

---

૧૮. ઓધારણ ગૂ. ૧૯. હરિચરણ ગૂ. ૨૦. ગૂ. માં ૬૦-૬૧ ઊ. પા. ૨૧. થિયા પાંડવને ગૂ. ૨૨. ગૂ. માં ૬૨ મી નથી. ૨૩. ૬૪-૬૩ એમ ઊ. પા. ગૂ. માં.

દિન દસમો-જૂધે પ્રવેશ

સમરણ કરતાં કૃષ્ણનું, આપિયાં દાન અપાર;
આશા જાચક તણી પૂરી છે, મનવાઞ્છિત નિરધાર. ૬૭
સ્નાન દાન દયા ધરી, ચિત્તમાં રાખ્યા સ્વામ્ય;
આયુધ ધરીને આવિયા; મુખે જપે હરિનૂં નામ. ૬૮
ભોમ્યસેન્યા મન્ય ધરી, પરવર્યા કરવા યૂધ;
'ધન્ય, ધન્ય;' વદે ભૂપતઃ 'ભીષ્મ મોટી બુદ્ધય.' ૬૯
સજી રાજા સર્વ ચાલ્યા, શકુનિ દુઃશાસન;
ભીષ્મની દષ્ટે રિયા છે, રાય દુર્યોધન. ૭૦
કર્ણ બેઠા સ્થાનકે; અવરય ચડ્યા સાથ્ય;
ધર્મ પાસે આવિયા; આયુધ લીધાં હાથ્ય. ૭૧
વાજિત્ર શબ્દ સાંભલી, આવિયા પાણ્ડવ પઞ્ચ;
પાંચ ક્ષોણી સાથ્ય સેના, આવિયા જૂધ-સઞ્ચ. ૭૨
ઘટોત્કચ, અભેમન્ય, દ્રુપદ, અને શિખણ્ડી છે સાથ્ય,
વૈરાટ-આદે વીર ચાલ્યા, સાત્ત્વિક તે વિક્ષાત. ૭૩
વિવિધ પેરચનાં ધર્યાં આયુધ, ગદા બાણ પ્રચણ્ડઃ
'આજ કૌરવ સેનને, આપણે દેશૂં ડણ્ડ.' ૭૪
પાણ્ડવ ચારે ચડી ચાલ્યા; ધર્મ રહ્યા સ્વસ્થાન્ય;
ભીષ્મ પડતા પેખે રાજા, તો આપે આત્માદાન. ૭૫
ધર્મ પાસે ન રાખિયા; ભીષ્મની ઊપજે દાઝ;
પડતા દેખે ધર્મરાજા, તો કરે આત્મા ત્યાજ. ૭૬
એવૂં જાણી રાખિયા, સ્થાનકે ધર્મરાય;
ભીષ્મ સન્મુખ આવિયા; દૂરથકા પ્રણમ્યા પાય. ૭૭
પરમ હેતે કૃષ્ણ બોલ્યા: "ભીષ્મ! ધરજ્યો બાણ;
સઙ્ગ્રામ્ય અર્જુન સાથ્ય આવો;" એમ વદે છે નારાણ. ૭૮

વચન માન્યૂં કૃષ્ણજીનૂં; શર સાંધિયાં ભીષ્મદેવ;
અર્જુન ઊપરચ ધરી ચાલ્યા, સૈન્ય સહૂ તત્ખેવ. ૭૯
સઙ્ગ્હાર માંડ્યો સૈન્યમાં; પાણ્ડવ થિયે ભયભીત:
'વચન મૂક્યૂં આપનૂં; આ કશી થૈ પર ચિન્તય?' ૮૦
સૈન્ય-પાણ્ડવ ઠેલિયૂં, તવ થયો હાહાકાર;
કૌરવ સર્વે હરખિયા: 'પાણ્ડવ ફેડ્યો ઠાર.' ૮૧
કૃષ્ણ કેરી સ્તુતિ કરી, તવ પ્રસન્ન થિયા ભગવાન:
"શાલો તમારો તેડિજ્યો, વેગેશૂં, રે અર્જુન!" ૮૨
શિખણ્ડી તવ તેડિયો, આયુધ સુક્તિ બાણ;
આગલ્ય કીધો શિખણ્ડીને; ઓચરચા ભગવાન: ૮૩
"બાણ સાંધો ભીષ્મ ઊપરચ; સુણો, શિખણ્ડી વીર!"
સજી સહૂ પાછા રિહ્યા, જે હતા મોટા ધીર. ૮૪
ભીષ્મ સામા કૃષ્ણ અર્જુન, શિખણ્ડી પરચણ્ડ;
તેહ નારી અવતરી, પૂર્વે દીધો ડણ્ડ. ૮૫
નારચ-રૂપે અવતરી તે, લહે છે વરતાન્ત;
તે વારે ભીષ્મજી કહે: "સાંભલો, કમલાનાથ! ૮૬
નારચ સાથે યુદ્ધ કરૂં? તમે રચ્યો અધર્મ ઉપાય;
એ સામૂં ક્યમ નિરખિયે? બ્રહ્મચારચનૂં [24]બરદ જાય. ૮૭
પૃષ્ઠ ફેરી રિહ્યા ઊભા; તજ્યાં કરથાં બાણ.
કૃષ્ણ કહે: "સુક્તિ સાધી, હરો પિતામહ-પ્રાણ." ૮૮
ક્રોધ અર્જુનને ચડ્યો: "એ કશી બોલ્યા વાત?
પ્રથમ તેહને મારિયે, જે કરે ગાઙ્ગેવ-ઘાત. ૮૯
પિતામહને કેમ હણિયે? સુણો, શ્રીગોવ્યન્દ!"
અર્જુન અલગો લૈ કરી, પ્રીછવ્યો પરમાનન્દ: ૯૦
'કોણ મારે કેહને? તૂં, ક્યાં થયો મતિમન્દ?
જ્ઞાન ગીતા તણૂં કહ્યૂં, તે સમ્ભાલોને સમન્ધ. ૯૧

---

૨૪. વ્રત. સં. [illegible]

જ્ઞાન તારૂં ક્યાં ગયૂં, જે પ્રબોધ્યૂં પ્રત્યક્ષ,
મુજ હણ્યાને હણે, અર્જુન! જે દાખિયૂં સુરચક્ષ ? ૯૨
સભામધ્યે મારિયા; નારીનાં હરયાં ચીર;
કેશ દીઠા જેટલે, તવ મરણ પામ્યા ધીર." ૯૩
અર્જુનનો સન્ધે ટલ્યો; આનન્દ પામ્યો મન્ય:
"કર્તા કારણ તૂંય છે, શ્રીહરિ! તમને ધન્ય." ૯૪
શિખણ્ડીયે બાણ સાંધ્યૂં; વાગ્યૂં રદયા માંય;
ભીષ્મજી તવ પોઢિયા; સન્મુખ વૈકુણ્ઠરાય. ૯૫
કૌરવ કેરૂં સૈન્ય ભાગ્યૂં; થયો હોહોકાર;
સકલ જે પૃથ્વીપતિ, તે રુદન કરે અપાર. ૯૬
શન્તનસુત ભોમ્યે પડ્યા; હાવે કશૂં સઙ્ગ્રામ ?
દુર્યોધન તે સાંભલીને, મૂર્છા પામ્યો ઠામ્ય. ૯૭
ઘડી એક સૂધ્ય થઈ; કલકલે કૌરવ રાય;
શોક કરતો પલ્યો પાલો, ભીષ્મ સૂતા ત્યાંય. ૯૮
દુર્યોધનને સાથ્ય છે, પૃથ્વીપતિ રાય કોડ્ય;
ચરણ વન્દી ભીષ્મનાં, તે રિહા બેહૂ કર જોડ્ય. ૯૯
કૌરવે તાં રુદન માંડ્યૂં; [૨૫]અવરચ જે રાજન;
"રાય! રુદન નવ્ય કીજિયે; આ ક્ષેત્ર છે પાવન." ૧૨૦૦
જલપાન ભીષ્મે માગિયૂં, તે લાવિયા રણ માંય;
બેઠા કીધા ભીષ્મને; અમૃતજલ લૈ પાય. ૧
કૌરવ રાજા મલી બેઠાઃ "ધન્ય ગઙ્ગાતન!
અમારે તમે હતા સ્વામી, કુટુમ્બનૂં જતન. ૨
તમ વિના અમે કેમ રે'શૂં ? કોણ દેશે ધીર ?"
મોર્છાઇ ભોમ્યે પડ્યો, તવ સન્તોષે સર્વે વીર. ૩
તેણે સમે ત્યાં અગમ આવ્યૂં, ભીષ્મ દેખે તાતઃ
"ઉત્તરાયણમાં આવજ્યો, કાં કરિશ તૂંને ઘાત. ૪

---

૨૫. રડે સર્વે ગૂ.

ઉત્તરાયણમાં મરણ ઉત્તમ, સ્વર્ગ ભેદી જાય."
દેખતાં પાછૂં વસ્યૂં, તે જુવે રાણારાય. ૫
"ધન્ય પિતામહ! તમને;" બોલિયા સર્વે જોધ.
કર્ણ આવી પાય લાગોઃ 'ફોગટ [૨૬]કીધો ક્રોધ.' ૬

પૂર્વછાયો

સઞ્જે-વાણી સાંભલી, રાજા લાગૂં દુઃખ;
આસનથી અવની પડ્યો; મલી ગયૂં છે મુખ. ૭
દસ દિવસ પૂરા થયા, સઞ્જે કહ્યાં વચન્ન;
વૈશમ્પાયન બોલિયાઃ સાંભલો, પરીક્ષિતના તન્ન! ૮

[૨૧] ચોપાઇ

પાસેથી ગાન્ધારી રડે; મૂર્છાઇને અવની પડે;
મુહૂર્ત માત્રમાં શુધ જ થઈ; સઞ્જે પ્રત્યે વાણી કહી; ૯
ભીષ્મદેવના ગુણ સાંભરે; હૃદયે હરિ અલગૂં કરેઃ
મારા સુતનૂં છત્ર જ પડ્યૂં; વણથમ્ભે હવે મન્દિર દડ્યૂં. ૧૦
અરે સઞ્જે! જૂનૂં દ્રવ્ય ગયૂં; કૌરવ-કુલ ઊઘાડૂં થયૂં;
સઞ્જે વારી દિયે છે ધીરઃ બાણસજ્યાયે પોઢ્યા વીર. ૧૧
આવ્યૂં અગમ પાછૂં વાલિયૂં; પિતાવચન પૂરૂં પાલિયૂં;
કહી વાત ને મીંચ્યો રાય; ભીષ્મ તણા ગુણ કહ્યા નવ્ય જાય. ૧૨
ચાલ્યો ધર્મ, સમીપે જઈ; [૨૭]ભીષ્મદેવ તાં [૨૮]પોઢ્યા સહી;
સુણી ધર્મ મોર્છાણા અઙ્ગ; ત્યાં પાસે આવ્યા શ્રીરઙ્ગ. ૧૩
મૂરત-માત્રે થ્યા ચેતન્ન; રુદન કરે ધર્મરાજન્નઃ
"કુલ્ય-અન્ધ કાં હૂં અવતરચો? અવની કેરો લોભ જ કરચો. ૧૪
હૂં કાં અવતરચો કુલઅઙ્ગાર? સ્વજન કેરો કરચો સઙ્હાર."
પાસે સન્તોષે સર્વે મલી; ધર્મ પડે અવનીમાં ઢલી. ૧૫

---

૨૬. રાખ્યો ગૂ. ૨૭. પિતામહ તાં પડિયા સો. ૨૮. પડિયા ક.

નયણે નીર નદીની ચાલ્ય; વ્યાકુલ થિયા ધર્મભૂપાલ:
"ભીષ્મ વિના કોણ બોલાવશે? લાડ અમારાં કોણ પાલશે?" ૧૬
"તાત, તાત," કરી કરે રુદન; પાસેથા તે રડે રાજન;
કૃષ્ણે પ્રબોધ્યા છે ધર્મરાય: "મ કરો શોક તમે મન માંય. ૧૭
આ સંસાર નહીં કો તણો; શોક ન કરવો એનો ઘણો.
કોણ માત ને તાત કહિયે? સર્વે પવનની ગત્ય દેખિયે. ૧૮
નિદ્રામાં મન ભોગવે વિલાસ; જાગ્યો ત્યાં નર થિયો નિરાશ;
તે ગત્ય જાણી તજવો શોક; દુઃખ ધરે અજ્ઞાની લોક. ૧૯
કર્તા પુરુષ, કોય કારણ્ય હોય; તેનો દોષ તમને નો'ય."
કૃષ્ણ કહે: "સાંભલ્ય, રાજન! શોક ન કરવો આણે દિન." ૨૦

પૂર્વછાયો

એમ કહીને પ્રીછવ્યા, ધર્મરાય ભગવાન;
સન્તોખ્યા સર્વે મલી; (પણ્ય) દુઃખ થયૂં મેર-સમાન. ૨૧

૨૨] ચોપાઇ

ભીષ્મ ભણે: "સુણ્ય, કૌરવરાય! ઓસીસાનો કરો ઉપાય;
વિષમે મસ્તક ભોમ્ય મોઝારય." મલિયા કૌરવ તણા કુમાર; ૨૨
મન્ત્ર ભણીને મૂકે બાણ; નાવે મસ્તકને મેલાણ્ય;
અનેકવિધ કીધા ઉપાય; મસ્તક ભોમ્ય [1]સમીપે જાય. ૨૩
સર્વ મલી કીધા પરપઞ્ચ; કોય વાત ન આવે સઞ્ચ.
ભીષ્મ કહે: "તેડો પારથ, સેજદાયક જે સમરથ." ૨૪
વેગે કરીને મેલ્યા જન; અધવચને આવ્યા અર્જુન;
આવીને તે પ્રણમ્યા પાય; અર્જુન-નયણે નીર ન માય. ૨૫
ગદ્ગદ કણ્ઠે ભીષ્મ જ થિયા; એમ અર્જુન પ્રત્યે બોલિયા:
"ઓસીસૂં આપો, અર્જુન! [2]અતિ વિષમે છે મારૂં તન." ૨૬

૧. સમી નવ્ય થાય. ગૂ. ૨. અન્ત વિષે તમે છો મારા તન. ગૂ.

અર્જુન્ય ઊઠી લીધાં બાણ; મન્ત્ર ભણી સાંધ્યાં નિરવાણ્ય;
ઉત્તમ સેજ્યા અતિ પાથરી; ભીષ્મ પોઢિયા આદર કરી. ૨૭
ભીષ્મ કહે: "સુણ્ય, દુર્યોધન્ન! છે સમોવડ્ય કોય અર્જુન્ન ?"
"ધન્ય, ધન્ય," અર્જુનને કરે; નયણે નીર-સરોવર ભરે. ૨૮
અર્જુન વલિયા પ્રણમી પાય. ભીષ્મ કહે: "સુણ્ય, કૌરવરાય!
અર્ધ ભાગ પાણ્ડવને આપ્ય; બાન્ધવ સમાન કરીને થાપ્ય. ૨૯
અમે તમારૂં રણ છૂટા આજ; કરી યૂધ આવ્યા તુજ કાજ.
દ્રોણાચાર્ય ! સુણો વચન્ન: કહી પ્રીછવો દુર્યોધન્ન." ૩૦
રાજા મન્ય નવ્ય આવે વાત; ખોલ્યજ બેસી, જાયે ક્ષાત્ય:
"તમ પડ્યે નમૂં હૂં આજ, તો લજ્જા જાયે, શ્રીમહારાજ! ૩૧
તમ મારીને છત્રજ લિયૂં, તો ધિક પડ્યૂં મારૂં જીવિયૂં;
દ્રોણ, કર્ણ ને શલ્યજ પૂર, તે કરશે પાણ્ડવને દૂરય." ૩૨
દ્રોણ કહે: "તમે છૂટા ભાર; [3]સર્વે એહ છે એ વેહ્‌વાર;
પાણ્ડવ પાંચ હણ્યા નવ્ય જાય, જેને માથે વૈકુણ્ઠરાય. ૩૩
એ મારચા કેના નહીં મરે, જો દેવ દાણવ મલી યુદ્ધ કરે.
ભીષ્મ! તમારો ધન્ય અવતાર; મરણ સમે સન્મુખ મોરારય." ૩૪
દ્રોણાચાર્યનાં સુણી વચન્ન, ઝાંખો થયો દુર્યોધન્ન.
ભીષ્મ કહે: "જાવા દિયો વાત; રુચે નહીં હસ્તિનાપુર-નાથ." ૩૫
[4]બહુ સ્વાગત્ય ભીષ્મની આચરે; પુષ્પવૃષ્ટિ દેવ તાં કરે;
બાવના ચન્દન વરસે ખરા; પડિયા પુષ્પ તણા પાથરા. ૩૬
રણમાં ભીષ્મે કરચો નિવાસ; સૂતા ભીષ્મજી તાં કૈલાશ.
[5]ભીષ્મ અને દ્રોણ તણાં વચન્ન, માને નૈં કાંઇ દુર્યોધન્ન. ૩૭

પૂર્વછાયો

ભીષ્મ રાજા પ્રીછવ્યો; માને નહીં લગાર;
"પાણ્ડવ હંસજ અવતરચા, સતી શકિત-અવતાર. ૩૮

---

૩. સર્વેનો છે એ વાર. ગૂ. ૪. પાસે બહુ વધારો કરે સો. ક.
૫. સો. ક. બન્નેમાં આ લીટી રહી ગઇ છે.

જો તમને શાપે દ્રૌપદી, તો શીસ કરે શતખણ્ડ.
પાણ્ડવ અર્જુન અવતર્યા, શત્રુને દેવા ડણ્ડ. ૩૯
ખપ્પર માંડ્યૂં દ્રુપદીયે; ભરવાની છે ખાંત્ય;
કરી વીનતી રાખશે, પાણ્ડવને ભગવન્ત. ૪૦
નરનારાયણ એક છે; અન્તર મ લહો કોય;
જે વચ્ચે એ બે જણા, વેદ–વચન તે હોય." ૪૧
અનેક જ્ઞાને તે પ્રીછવ્યો; માને નહીં ભૂપાલ;
કર્ણ પ્રત્યે રાજા કહે: "આ બોલે આલપમ્પાલ." ૪૨
સેવાકારણ્ય મેલિયા, પાસે શકુનિ જોધ;
ઊઠી રાય સ્થાનક્ય ગયો; માન્યો નહીં પ્રતિબોધ. ૪૩
દ્રોણ પ્રત્યે બોલિયો: "કરો, તાત! અમ સાહ્ય;
ભીષ્મજી ભારથ્ય પડ્યા; રણ થમ્ભો તમે, રાય!" ૪૪

[૨૩] ચોપાઇ

દ્રોણ કહે: "કરશૂં સઙ્ગ્રામ; ક્ષત્રીવટનાં કરશૂં કામ;
અમે જમ્યા છૂં તારૂં અન્ન; યૂધે જાશૂં, દુર્યોધન! ૪૫
લખ્યા લેખ નવ્ય છૂટે કોય; વાંચ્યૂં તાં પ્રભુનૂં હોય;
ભડશૂં તાં પાણ્ડવને સાથ્ય; દર્શન થાશે વૈકુણ્ઠનાથ. ૪૬
વિદ્યાની પરીક્ષા લાધશે; અર્જુન સાથે યુદ્ધજ થશે;
વિદ્યા આજ થાશે પાધરી; રે'શે કોડ઼ જો જાશૂં મરી. ૪૭
તે માટે વઢશૂં સઙ્ગ્રામ; કરશૂં, રાય! તમારૂં કામ;
પછે જેહ્‌ને નિર્મ્યું હશે, તે નર તાં અવની પામશે." ૪૮
ઇમ કરતાં થયૂં પ્રભાત; પાછલી રહી બે ઘડ઼ી રાત્ય;
સૈન્ય સજાઇ સજે ખરી; દ્રોણાચાર્યે સેના વરી. ૪૯
વલી જે તહાંથી દલ ચાલશે, યૂધ પાણ્ડવ કરવા આવશે.
સૈન્ય સર્વ સજે સર્વ સાથ; તે માંડી સમ્ભલાવી વાત. ૫૦
ભીષ્મપર્વ સમ્પૂરણ થિયૂં; ધૃતરાષ્ટરને સઞ્જયે કહ્યૂં;
સઞ્જે કહે: હવે સાંભલ્ય, રાય! હવે દ્રોણ યૂધ કરવા જાય. ૫૧

દ્રોણ યૂધ જે કરશે સાર, સાંભલજે, રાજા! વિચાર.
ભીષ્મદેવ પોઢ્યા જેટલે, **ભીષ્મપર્વ** [૬]પૂરૂં તેટલે. ૫૨
વૈશમ્પાયન કહેઃ સુણ્ય રાય! કહ્યો ભીષ્મ તણો મહિમાય;
ગઙ્ગાસુતની નિર્મલ ક્ષાત; વિસ્તારી કયમ આવે વાત? ૫૩
પૃથ્વીમાં પ્રાક્રમ એમ કરચાં; સન્મુખ કૃષ્ણે આયુધ ધરચાં.
તમ પૂર્વજનો મહિમા જેહ, વિસ્તારચો કયમ જાયે તેહ? ૫૪
બ્રહ્મહત્યાનો નાસે દોખ; પામે ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ;
સ્ત્રીહત્યા બ્રહ્મહત્યા બાલ, **ભારથ** સુણ્યે જાય, ભૂપાલ! ૫૫
અનેક પાપના કર્તા જન્ન, સુણતાં પામે સ્વર્ગભુવન્ન.
જનમેજે તવ વન્દ્યા પાયઃ ધન્ય ધન્ય તમે, વૈશમ્પાય! ૫૬
[૮]અનેક દાન દીધાં રાજન્ન; વૈશમ્પાયન થયા પરસન્ન;
ભારથ ગઙ્ગા-જલ-કલ્લોલ; ઝીલે સહૂકો ઝાકમઝોલ. ૫૭
જનમેજે થયા રલિયાત્ય; ધન્ય ભીષ્મની અવિચલ ખ્યાત.
વૈકુણ્ઠે વિસ્તારી કહી, જેહ પુરાણે સુણિયૂં સહી. ૫૮
શ્રોતા-વકતા પાતક જાય; વકતા-પૃચ્છક પાવન થાય;
[૯]**ભારથ** સાંભલે ભાવજ ધરી, સેજે જાશે ભવસાગર તરી. ૫૯
ભારથ માંહે ભીષ્મની કથા; પુરુપ [૧૦]ત્રણનાં પાતક વૃથા;
[૧૧]કરચાં કર્મ કાઢે થડ થકાં, વકતા, શ્રોતા ને પૃચ્છકાં. ૬૦

પૂર્વછાયો

ભારથમાં ભીષ્મજ-કથા, જેમ જલ માંહે ગઙ્ગ;
પ્રેમ ધરીને સાંભલે, તેને સાહ્ય થાય શ્રીરઙ્ગ. ૬૧
ભીષ્મપર્વ ઉત્તમ કથા, જનમેજે-આધાર;
શ્રોતાજન! તમે સાંભલો; તેહને વછપદ હોય સંસાર. ૬૨

---

૬. સોંપૂં સો. ક. ૭. રુધિરાય. ગૂ. ૮. આ કડી પ્હેલાં સો. ક. માં ૧ લીટી વધારેઃ—પાવન મુજને કીધો સાર; વચન તમારે થ્યો આધાર. ૯. સો. ક. માં આ લીટી નથી. ૧૦. સ્ત્રી. ગૂ. ૧૧. ૬૦મી પછી ગૂ માંઃ—
"મહોદયમાં સ્નાનજ કરી, દિયે દાન બહુ ભાવે કરી;
તેહ દાનથી હરિપદ મલે, ભારથ સાંભલ્યે હત્યા ટલે."

શ્રોતા જે પ્રેમ સાંભળે, શુદ્ધ ચિત્તન બાલ.
મનોરથ-[12]સિદ્ધિ હરી; પૂરે શ્રીગોપાલ. ૬૩
ભાદ્રથ-કથા પવિત્ર છે, પતિતપાવન-છોડ;
શ્રોતાજન! સર્વે સાંભળો, ગાજો જે રણછોડ.[13] ૧૨૬૪

ઇતિશ્રીમન્મહાભારતે વૈકુંઠવિરચિત ભીષ્મપર્વ સમ્પૂર્ણ

૭ ની પુષ્પિકા:—

ઇતિ શ્રીમાહાભારથ ભિષ્મપર્વણિ ભાષા મિતા સંપુર્ન સંપુર્ણ ॥ સંવંત ૧૯૨૮ ના વર્ષે આસ્વન માસે કૃષ્ણ પક્ષે તિથૌ ૧૨ ભોમવાસરે સુદામાપુર મધ્યે વારતવ્ય । બાબરિયા કસુબિ નપર આણંદજિ લખંતમ પાનાપ ત્રાત ચિરંજિ: યથા યદિ સુંભ: મમ દોસ ન દિયતે: શ્રીરસ્તુ ॥
(પૃ. ૭૬-૧૨૩.)

સો ની પુષ્પિકા:—

ઇતિ શ્રીમહાભારતે ભીષ્મપર્વણી કથા સંપુર્ણ: । શુભં ભવતુ કલ્યાણ-મસ્તુ સંવત ૧૮૬૪ ના જેઠ વદિ આઠમી ગુરુવાસરે શ્રી સીતડિ મધ્યે વારતવ્ય લખિતંચ પંડ્યા મીમજી ગોરધનસુ પુસ્તક છે ॥ જે વાચે તી ॥શ્રી॥ ને નમસકાર છે ॥શ્રી॥

શ્રી   શ્રી
શ્રી   શ્રી   શ્રી
શ્રી   શ્રી
શ્રી   શ્રી   શ્રી
(પૃ. ૧-૭૨)

ગૂ. ની પુષ્પિકા:—

તિશ્રિ શ્રીમહાભારથે ભિષ્મપર્વની કથા સંપુર્ણમસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શુભં ભવતુ ॥ સંવંત્ ૧૯૨૬ ના વૈશાખ વદ ॥ ૮ ॥ ને વાર રવીવારે સંપુર્ણ લખ્યું છે તે સમજવું ॥ ૧ ॥ લખિતંગ મેહે શિવરામ નરહરજીના ॥ આત્મ અર્થે લખ્યું છે ॥ તેનો નિવાસ શ્રી લુણશી તથા હાથી-ગઢમાં છે જાણજ્યો ॥ યાદ્રશં પુસ્તકં દ્રષ્ટ્વા ॥ તાદ્રશં લખિતં મયા ॥ યદી શુધ્યં નસુધ્યં ॥ મમ દોશો ન દીયતે ॥ ૧ ॥ ઇતિ શ્લોક: જે વાંચે તેને અંમારા નમસ્કાર છે ॥ (પૃ. ૧-૬૭)

---

૧૨. તેના સીધી સદી. ગૂ. ૧૩. કડીનો સરવાળો:—
૧૧૧૦ કે; ૧૧૦૩ સો; ૧૨૫૪ ગૂ.

દ્રોણપર્વ

(૭)

સૂર્યપુરવાસી

શ્રીભાઉ-વિરચિત

श्रीकृष्ण:।

પુરવાસી કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૭. દ્રોણપર્વ

દ્રોણાભિષેકપર્વ—

કડવું ૧ લું—રાગ કેદારો

પ્રથમે પ્રણમૂં શ્રીગણપતિ, જિમ પામીઇ રે શુભ મતિ;
સરસ્વતી! કૃપા કરુ મુઝ દીનનિ રે. ૧
આદિ શક્તિ અમ્બે માત! ભુવન ચઉદ માંહિ તાહ્‌રી ખ્યાતિ;
એક વાત મન માંહિ ધરુ સેવકની રે. ૨
દ્રોણપર્વ ભારથિ છિ યેહ, કૃપા તમારીથી કહૂં તેહ;
રખિ છેહ દિઉ હૂં પતિત મૂઢનિ-રે! ૩
ઢાલ—મૂઢમતિ છૂં બુદ્ધિ નથી, રતિપતિ પાવન થાઉં;
વેદવ્યાસકૃત કથા પાવનિક, આંહિ **ભારથ-રસ** ગાઉં. ૪
વલી વીનવૂં વિષ્ણુ-જનનિ, યે અહનિંશ હરિગુણ ગાઇ;
શ્રવણપાન કીર્તિ-ગુણ સ્તવતાં, જનમકોટિ-દુઃખ જાઇ. ૫
દ્વિજવર દેવ દયા કરુ; દામોદર! દુઃખ ટાલુ;
ભાગ્યહીણ હૂં છૂં અપરાધી; પ્રભુ! તહ્મ્યો પ્રતિપાલુ. ૬
શ્રીગુરુચરણ પ્રણામ કરીનિ, શઙ્કરનિ નામૂં શીસ;
વાઘેશ્વરીની કૃપા થકી, હૂં ગાઉં ગુણ-જગદીશ. ૭

વૈશમ્પાઇન એણી પિરિ બોલ્યા: સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
ભીષ્મપર્વ વિસ્તારી કહ્યું મિં, વિધિ–પૂર્ણ મહિમાઇ. ૮
સુણી વચન જન્મેજે હરખ્યુ; કર જોડી લાગો પાઇ;
ત્યાહૂર પછિ યે કથા નીપની, તે મુઝનિ કહુનિ, ઋષિરાઇ! ૯
(વલતા) વૈશમ્પાયિન એણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, પરીક્ષિત–તન્ન!
ભીષ્મદેવ સૂતા શરશય્યાં; દુ:ખી થયુ દુર્યોધન્ન. ૧૦
પાણ્ડવના યોધા સહૂ આવ્યા, સજ્જ થઈ સઙ્ગ્રામિ;
કૌરવ સાંતરા થઈ આવ્યા, ભીષ્મદેવ યેહુનિ ઠામિ. ૧૧
કર જોડી કૌરવ કહિઃ "સ્વામી! યુદ્ધની આગ્ન્યા દીજે."
"કરુ યુદ્ધ ભવનૂં દુઃખ કાપી; સ્વર્ગવાસ સહૂ કીજે. ૧૨
એ સંસાર સ્વપન કરી જાણુ, રાખુ ક્ષત્રી–ધર્મ;
ક્ષત્રવટ યુદ્ધ કરી દેહ તિજિ, તે છૂટિ ભવનાં કર્મ." ૧૩
સુણી વચન આગ્નયા કરી ચાલ્યા; આવ્યા યુદ્ધ–ભૂમિ યાંહિ;
તેણિ સમિ સહૂ કો ઇમ કિહિ: "કુહુ, કર્ણ સુભટ રહુ ક્યાંહિ? ૧૪
સેનાપતિ પાખિ કુણ રાખિ? ભીષ્મદેવ પડિઆ ધરણિ;
અનાથ યયા આપણનિ જાણી; રક્ષા કરશિ સહી કરણુ. ૧૫
ભલો યોધ તાગો કરણુ કહીઇ; વાદ કીધુ ભીષ્મ–સઙ્ઘાતિ;
જરાસન્ધ સાથિ યુદ્ધ કીધૂં; એ રવિસુત છિ વિખ્યાત." ૧૬
ઇમ સકલ યોધા સમ્ભારિ છિ ત્યાંહિ, તવ આવ્યુ રવિતન્ન;
કૌરવ સહૂ આનન્દ પામ્યા; દેખી બોલ્યુ મુખિ વચન્નઃ ૧૭
"અભેદ એ પાણ્ડવ આપણનિ; રખિ ભ્રાન્તિ મનિ આણુ!
ચઉદભુવનપતિ યેહુનુ રથ હાંકિ, નર સહી અર્જુન જાણુ. ૧૮
એહ સંસાર સ્વપનવત જાણી, વિષ્ણુ તણું કરુ સ્મરણુ;
સ્વરગ પામશુ સહી સ્થાનકિ, ખત્રવટ યુદ્ધ કરી મરણુ. ૧૯
મૂંહનિ આવડુ શૂં સમ્ભારુ? સાંભલુ માહરી વાત;
કરુ યુદ્ધ; રક્ષા અહ્મ્યો કરશૂં, અતિ ઝાકમ વિખ્યાત. ૨૦

સહી મારૂં પાણ્ડવ અર્જુનનિ, કિ હૂં પામૂં મરણ."
એમ કહી રથિ આયુધ સજિઆં; તવ ઊતાવલુ વલ્યુ કરણ. ૨૧
ભાથા સેલ, ધનુષ, ગદા, ફરસી, ત્રિશૂલ, તોમર, બાણ,
સાંગિ એક વીરધ્વજિ, તોખાર અણાવ્યા સહી જાણિ. ૨૨
હેમકવચ પાણ્ડુ-અશ્વ શોભિ; સજ્જ થૈ (તેણિ) રથ ચલાવ્યા;
આગન્યા યુદ્ધ તણી માગવા, ભીષ્મદેવ કહિ આવ્યા. ૨૩
કર જોડી નમસ્કાર કરિઉ; કર્ણ કિહિઃ 'યુદ્ધાગન્યા દીજિ."
કિહિ ભીષ્મઃ "જાઉ રણક્ષત્રવટિ; સ્વર્ગવાસફલ કરિ લીજિ." ૨૪
કિહિ કર્ણનિઃ "તૂં છિ ભલુ;" એમ કહી આગન્યા દીધી.
રણસ્થાનક ટોલિ મિલ્યા; કર્ણિ વાત રાયસૂં કીધીઃ ૨૫
"સેનાપતિ કુણ કોહનિ કરિશૂં? સકલ યોધ છિ બલિઆ;
આપણી સેના માંહિ, સ્વામી! અનન્ત મહીપતિ મિલિઆ. ૨૬
દ્રોણાચારય કૃષ્ણસમ જોતાં, ઇન્દ્ર થકી અદકી ગતિ."
દુર્યોધન કિહિઃ "એહ તુ સાચૂં, તહ્મ્યો, કર્ણ! કુણ તે સતિ. ૨૭
સેનાપતિ કરીઇ સહી;" એહવુ, મન્નિ કરયુ રે વિચાર;
દ્રોણાચારય આગલિ જૈયનિ, દુર્યોધનિ કરયુ નમસ્કારઃ ૨૮
"સ્વામી! તહ્મ્યો સેનાપતિ થૈયનિ, સેનાની કરવી રક્ષાઇ."
સુણી દ્રોણ કિહિ; "આજ એહ પાણ્ડવ, કુણિ નહીં જીતાઇ. ૨૯
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વેરી છિ માહરુ, મૃત્યુરૂપ તેહનિ જાણિ;
તેશું યુદ્ધ નહીં કરૂં રણ માંહિ, તુઝનિ પ્રથમ કહૂં છૂં વાણિ." ૩૦
સુણી કર્ણ કિહિઃ "એ સાચૂં, સ્વામી! આવુ; કરીઇ સઙ્ગ્રામ.
પ્રાણ આપવા સહી એ સ્થાનક, સ્વામી! દુર્યોધનનિ કામિ." ૩૧
સુણી દ્રોણ સેનાપતિ થયા, વજડાવ્યાં નીસાણ;
સર્વ સેના આગલિ કર્ણિ રાખી, સકટવૃહ કરુ જાણ. ૩૨
ક્રૂર વૃહ પાણ્ડવિ કીધુ, તે આગલિ થ્યા અર્જુન.
સઞ્જે કિહિઃ શી કહૂં તેહની, શોભા તે, રાજન? ૩૩

ચ્યારિ પદારથ તેહ ધરિ છિ; તેહનુ સારથિ ભગવાન;
કરિ ગાન્ડીવ ધનુષ ધરિ છિ, ધ્વજાઇ છિ હનુમાન. ૩૪
આવ્યા વીર અન્યોન્યિ યુદ્ધિ; ગુરુ સાથિ છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
વિસ્તારીનિ કહૂં તુઝનિ પ્રાક્રમ; સુણિ, ધૃત્રાષ્ટર રાજન! ૩૫
શ્રોતાજને સહૂ કો સાંભલજ્યો, દ્રોણ તણું પ્રાક્રમ:
ભાઉ કહિ: ભારથ-પદ સુણતાં, છૂટિ બ્રહ્મવધ-કર્મ. ૩૬

કડવું ૨ જૂં—રાગ એજ

સન્જે કહિ: સાંભલીઇ, રાઇ! દ્રોણપર્વ તણુ કહૂં મહિમાઇ.
યદુરાઇ સાહિ પાણ્ડવ તણી રે. ૧
ઢાલ—સાહિ પાણ્ડવની કરિ રે, સમરથ સારંગપાણિ;
દિવસ પાંચ યુદ્ધ કરીનિ, ગુરુ દ્રોણિ તજિઆ પ્રાણ. ૨
સુણી અન્ધ ધરણી પડ્યુ; મૂર્છા વ્યાપી દેહિ;
પછે સચેત થૈયનિ બોલિઉ; સન્જિ પ્રતિ કહિ તેહ: ૩
અરે બાપડા દ્રોણ કિમ પડિઆ, વિસ્તારી કહિ વાત,
જેણિ શસ્ત્રવિદ્યા પ્રગટ કીધી, ત્રિભુવન માંહિ વિખ્યાત. ૪
હાવિ મિ જાણું સહી જે, શ્રીકૃષ્ણ વૈકુણ્ઠનાથ,
અર્જુન રહી જીતિ તે માટિ, રથ હાંકિ રહી સાથિ. ૫
બાલપણિ એણિ શોષી પૂતના; શકટાસુર સહ્યારયુ;
બગ-વછાસુરનુ અન્ત આણી; કેશી-કંસ વિડારયુ; ૬
વરુણ કહિથી નન્દ મૂકાવ્યુ; ગોવર્ધન ગિરિ તોલ્યુ;
કાલિનાગ નાથ્યુ કરી પ્રાક્રમ; કાલયવનનિ રોલ્યુ; ૭
જરાસન્ધ ભીમ કહિ મરાવ્યુ; શિશુપાલ શમાવ્યુ;
ઇન્દ્ર તણૂં અભિમાન ઊતારી, પારિજાતક વૃક્ષ લ્યાવ્યુ; ૮
અર્જુનનિ ગાન્ડીવ અપાવ્યૂં, અગ્નિનૂં અજીરણ શમાવા;
ગદા ભીમનિ અપાવી સહસ્રમણી; દૈતને ગઞ્જાવ્યાં. ૯

તેહ માટિ પાણ્ડવ છિ બલિઆ, ચેહ્નુ રથ હાંકિ હરિચરણ;
સઞ્જે! મિં કૃત નિશ્ચે જાણ્યૂં: એ છિ અશરણ–શરણ. ૧૦

હજી લાજ આપણી રાખિ છિ; કરિ આયુધ નથી ધરતુ;
સાઠિ લાખ પુત્રનિ લ્યાવી, સ્વયિં યુદ્ધ નથી કરતુ. ૧૧
નહીંતુ એક દિવસ માંહિ મારિ; ક્ષણ માત્ર માંહિ કરિ લેપ;
ઇન્દ્રાસન ત્રૂટી પગિ–આગલિ, જુવે કદૃષ્ટિ કરીનિ કોપ. ૧૨

વૈરાટ રૂપ સભાંઇ દેખાડ્યૂં; તવ જાણ્યા ભૂદેવ;
સુરિનર મુનિજન સેવિ સવિકો; પાર ન લહિ અશ્વમેવ. ૧૩
સાગર તણૂં જલ તોલાઇ, વલિ મેઘબિન્દુ કિહિવાઇ,
ભોમિ તણા તૃણની હોઇ સઞ્જ્ઞા, હરિગુણ કુણિ નવિ કલાઇ. ૧૪

એક તેજ માંહિથી ઉત્પત્તિ, નરનારાયણ–જોડિ;
તે હારવા કિમ દિઇ અર્જુનનિ? પૂરિ પાણ્ડુતનના કોડ. ૧૫
સહી પુત્ર મરણ થાશિ માહ્‌રા; સઞ્જે! સાંભલિ વાત;
કિહિ કથા વિસ્તારી મુઝનિ, દ્રોણ તણી વિખ્યાતિ. ૧૬

સુણી વચન સઞ્જે કિહિ: સાંભલિ કથા તણુ વિસ્તાર;
દ્રોણાચારય સેનાપતિ કીધા; હરખ્યા ગુરુ તેણી વાર: ૧૭
"માગિ, માગિ, વર આપૂં, રાજા!" સુણી ગુરુનાં વચન્ન;
કર્ણ દુ:શાસન શકુનિ મિલી, વિચાર કરિ, રાજન્ન! ૧૮
"યુધિષ્ઠિરનિ જીવતાં સાહી, આપુ અમનિ અશ્વમેવ;
ફેરી દ્યૂત રમાડી રાજિ હરાવી, કાઢિઇ વનિ તતખેવ." ૧૯
એહ્‌વાં કપટ જાણી ગુરુ કિહિ: "મૂર્ખ! શૂં બોલુ વાણિ?
મિં જાણ્યૂં, ધિરિ તેડી ધરમનિ, રાજિ અર્ધ અપાવેશ, જાણિ." ૨૦

તવ દ્રોણાચારય કપટ કરી બોલ્યા: "સહી વર આપૂં જાણિ;
અર્જુન નહીં હુઇ એહ્‌નિ પાશિ, તુ સાહેશ નિરવાણ." ૨૧
એમ કહી વર આપ્યુ દ્રોણિ, તે પાણ્ડવિ જાણી વાત;
આવીનિ દૂતિ સમ્ભલાવ્યૂં ધર્મનિ; બીધા મનિ સાક્ષાત. ૨૨

ધર્મિં અર્જુનનિ કહ્યૂં માંડીઃ "ગુરુઇ આપ્યૂં વરદાન;
સાહી જીવતુ મુઝનિ આપશિ, દુઃખ દેશિ દુર્યોધન રાજાન." ૨૩
સુણી અર્જુન કિહિ રાજાનિઃ "તહ્મ્યો રાખુ મનિ વિશ્રામ;
જુ તમનિ દ્રોણ સાહ્‌વાનિ આવિ, તુ હૂં મારેશ ઠામિ. ૨૪
હૂં જીવતાં કુણ સાહિ તમનિ? સ્વર્ગ મૃત્યુ કરૂં એક;
કરૂં પ્રતિગ્ન્યા જુ તમનિ સાહિ, સુણિ, ધર્મરાઇ! વિશેખ. ૨૫
વલી પ્રતિગ્ન્યા એક કરૂં છૂંઃ 'અસત ભાખિ ચેહ,
વલી ક્ષત્રી રણથુ પાછુ નાહ્‌સિ, સહી પાતક મુઝનિ તેહ." ૨૬
એહ્‌વી આશ્વાસના દીધી અર્જુનિ; વજડાવ્યાં નીસાણ;
કૈરવ સહૂ આવ્યા રણ–સન્મુખ; યુદ્ધ માંડ્યૂં વલિ નિરવાણ. ૨૭
દ્રોણાચાર્યિં બહુ બાણજ મૂકી, કીધુ દલ–સઙ્ઘાર;
અર્જુનિ બહુ કૈરવ દલનૂં, દહન કરચૂં નિરવાણ. ૨૮
શકુનિશૂં સિહિદેવ ભડિ છિ; મૂક્યાં બાણ અનેક;
મૂકિ અસ્ત્ર તે છેદિ આવતાં, અન્યોન્યિ રહિ એકેક. ૨૯
રાય યુધષ્ઠિર મનિ વિમાશિ; "અનેક વીર છિ સાહિ;
તે છતાં મુઝનિ કિમ સાંસિ?" એમ કહી યુદ્ધિ જાઇ. ૩૦
આવી બાણ છ મારચાં ગુરુનિ, કરી યુદ્ધ રાજન;
કૈરવ એક રાજાશૂં આવ્યુ, યુદ્ધ કરવા અભિમન્ન. ૩૧
મારી અશ્વ, રથ ભાંજા તેહ્‌ના; વિરથ કરયુ તે રાઇ.
લેઇ ખડ્ગ નિ કાપ્યૂં જૂસરૂં, અભિમન ઊપરિ ધાઇ. ૩૨
કાંપ્યુ પારથ–પુત્ર કર સાહી; અધર રહ્યુ મહી સાથિ;
"મૂક્યુ મનશૂં જાણું નહીં, મારૂં એ સહી પૃથ્વીનાથ." ૩૩
એમ કહી આવ્યુ શલ્ય ઊપરિ, મારી એક લિઇ સાંગિ;
અંહી પાછી નાંખી આવતી, અભિમનિ બિ કરી ભાંગિ. ૩૪
"ભલુ, ભલુ," કરી શલ્ય કિહિ, "ઓહ્‌રુ આવિ, કરીઇ સઙ્ગ્રામ."
તેણિ સમિ બાલક મનિ જાણિ, ભીમ આવ્યુ તેણિ ઠામિ. ૩૫

જોઇનિ કિહિ: "એ કયાંહુંથુ આવ્યુ, કાલરૂપ માહરિ કેડિ?
દેખી, ભૂપ! યુદ્ધ તિહાં કરવૂં; રથ–સારથિ માહરુ ખેડિ." ૩૬
સઞ્જે કિહિ: સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટ્ર! ભીમ તણુ મહિમાઇ.
ભાઉ કિહિ: સાયર–ગુણ હરિના, મિં મૂઢમતિ કિમ કિહિવાઇ? ૩૭

૭૩

૨. સંશપ્તકવધપર્વ—

કડવૂં ૩ જૂં—રાગ સામગ્રી

ભીમ શલ્ય ભૂપતિ કરિ યુદ્ધ તતખેવ જી;
વીર થયા ગ્રહી ગદા અશ્વમેવ જી. ૧
ઢાલ–અશ્વમેવ બિહૂ કરિ ગદા ગ્રહીનિ, ભડિ વીર અસંકં;
ધાઇ ધાઇ મારિ નિ ધરા ધ્રૂજિ, આથડાએ બહુ અંકં. ૨
સમીપિ થયા બિહૂ પડ્યા પ્રથવી; કૃતવર્મા આવ્યુ તહીં;
રથ માંહિ ઘાલી શલ્યનિ તે, લેઇ ગયુ તિહાંથુ સહી. ૩
શતાનીક કર્ણકૂંઅર સુકુલનુ, વ્રષકેતુ સાહમૂં જાઇ.
બિહૂ સુભટ સરખા આવિઆ; સંગ્રામ સબલુ થાઇ. ૪
કર્ણકૂંઅરિ બાણ મૂકી, વિરથ કીધુ તે વીર;
તવ મિલી પાશિ આવિઆ, સુત દ્રુપદીના નરધીર. ૫
તેણિ સમિ ગુરુ વિચારી, ધરમ પાશિ જાઇ;
યોધા કો પાશિ નથી તવ, નથી કો તેહનિ સાહિ. ૬
એહવૂં વિચારી ધસ્યા તિહાં; પઞ્ચાલના તે યોધ,
રથ ચક્ર રાખી ધરમનાં, તેણિ બાણ મૂકયાં ક્રોધિ. ૭
તેણિ આવતુ રાખ્યુ દ્રોણનિ, જિમ સિન્ધુ રિહિ મરજાદ;
સમીપિ આવ્યા ભીમ અર્જુન; ગાઢિ કરિ શંખનાદ. ૮
ફરી પાછુ દ્રોણ કિહિ: "સાંભલિ દુર્જોધન્ન!
ધરમનિ કિમ સાહૂં અહ્મ્યો? પાશિ ભીમ નિ અર્જુન્ન. ૯

તત્કાલ એ મૂકાવિ સહી, સો કરૂં આંહિ ઉપાય;
ભીમ અર્જુન અદષ્ટ થાઇ, તવ ગ્રહેશ હૂં રાઇ." ૧૦

તેણિ સમિ બોલ્યુ સુશર્મા, ત્રિગ્યત દેશનુ નાથઃ
"વૈરાટ કેરા નગરનૂં માહરી, વેર છિ એ સાથિ. ૧૧
(અહ્મ્યો) પાંચ ભ્રાત છૂં અતિ બલિઆ; કરૂં યુદ્ધ અર્જુન-સાથિ;
પ્રતિગ્યા પાલૂં ખરી હૂં; સુણિ તૂં, કૌરવ-નાથ!" ૧૨

ઇમ કહી દક્ષિણ દિશા અલગા, ગયા પાંચિ ભ્રાત;
પુન્યદાન કરી મોકલ્યુ એ, દૂત કિહિવા વાત. ૧૩
સુણી વાણી રાજા તણી, અર્જુન યુદ્ધિ જાઇ;
યુધિષ્ટિર કિહિઃ "માહરી હાવિ, કુણ કરશિ સાહિ?" ૧૪

અર્જુન કિહિઃ "ધૃષ્ટદ્યુમ્ન છિ, તે કરશિ તેહનુ અન્ત;
અભિમન, સાત્વિક, ગટોરગછ, રાખશિ સહી બલવન્ત." ૧૫
ઇમ કહી અર્જુન સાહમુ, સુશર્મા ગયુ વીર;
હાસિ કરતુ અતિ ઘણૂં, શઙ્ખનાદ કીધુ ધીરિ. ૧૬

કૃષ્ણ તે અર્જુનનિ કિહિઃ "એ હસિ છિ શા કાજિ?
મિં તુ એહવૂં પ્રીછિઊં, હરખિ સ્વર્ગિ જાવા આજ. ૧૭
તમ ચરણ-સમીપિ મારિ, ઊલટશૂં કરિ હાસિ."
ઇમ કહી પૂરયુ દેવદત્ત, પાઞ્ચજન્ય; પડિઉ ત્રાસ. ૧૮

તેજ બલ સહૂઇ ગયાં; બાણ તણુ કીધુ પ્રહાર;
નદી ચાલી રુધિરની નીક; થયુ છિ બહુ સંહાર. ૧૯
તેણિ સમિ-તિહાં દ્રોણ ધાયા; આવ્યા ધરમનિ પાશિ;
સમીપિ દીઠા યુધિષ્ટિરિ, પામિઆ મનિ ત્રાસ. ૨૦
ધીરજ આણી ધરયા ધર્મરાઇ; ધરિઆં ધનુષ નિ બાણ;
એક જુગન્ધર રાજા હતુ તેણિ, કરયુ પ્રહાર અતિશે જાણિ. ૨૧
મર્યાદા રાખી દ્રોણની; પછિ ઊપનુ ક્રોધ;

વાધ્રદન્ત નિ સીધસેન સાત્ત્વિક, યુધિષ્ઠિરનિ દસ જાણિ;
પછિ મૂક્યાં સકલ યોધિ તિહાં, દ્રોણ-ઊપરિ બાણ. ૨૩
વલી બાણ ત્રણશિ મૂક્યાં, દ્રોણ ગુરુઇ આણી રીસ;
જુગન્ધર વાધ્રદન્તની સેના, છેદ્યાં તેહનાં શીસ. ૨૪
તેણિ સમિ સુશર્માનિ જીતી, આવિઆ અર્જુન્ન;
કરિ દલ સઙ્ઘાર જાતાં, પણિ યુધિષ્ઠિર-પાશિ મન્ન. ૨૫
ધર્મ આગલિ આવિઆ; આનન્દ અઙ્ગિ ન માઇ.
એહ્‌વિ સૂર્ય અસ્તાઙ્ગત થયુ; સહૂ યોધ મન્દિરિ જાઇ. ૨૬
શ્રમિત નિદ્રાવશિ થયા; ગઇ રાતિ થયુ પરભાત;
સકલ દલ મિલી આવિઆં, બિહૂ રણભોમિ વિખ્યાત. ૨૭
અર્જુનિ આવી બાણ મૂક્યાં: " કરૂં દલ-સઙ્ઘાર."
તેણિ સમિ યોધ આવિઆ, બહુ ભૂપતિ તેણી વાર. ૨૮
સુધર્મા નિ વલી સુબાહુ, તેણિ કરયૂં યુદ્ધ અનન્ત;
પછિ બાણ મૂકી અર્જુનિ, તે બિહૂનુ આણ્યુ અન્ત. ૨૯
વલી ચેકિતાન યોધ હૂતા, સુશર્માના યેહ,
તિહાં ગયા અર્જુન યુદ્ધ કરવા, દક્ષિણ દિશાઇ તેહ. ૩૦
દસસહસ્ર નારાયણી યે, મોકલ્યા કૌરવની સાહિ;
નારાયણનાં વીર ગયા, તિહાં યુદ્ધ સબલૂં થાઇ. ૩૧
પછિ ક્રોધ આણી અર્જુનિ, એક મૂક્યૂં તીવ્રબાણ;
વિશ્વકર્માઇ આપેલૂં છિ, અછેદિ તે નિરવાણ. ૩૨
તેણિ યોધ બહુ સઙ્ઘારિઆ; વિકલ કીધા જાણિ;
અશ્વ ગજ નિ મહારથી, ધરણિ પડ્યા તિજી પ્રાણ. ૩૩
વલી વાયુ કેરૂં અસ્ત્ર મૂકિઊં, તવ નાહ્ઠા સહૂ કો યોધ;
ગજ અશ્વ રથ ત્રૂટી પડિ રણિ; અર્જુનિ કીધુ ક્રોધ. ૩૪
એક દસ શત સહસ્રધા, લક્ષ આયુધ મૂકિ જોડિ;
આગલિ જાતાં વાધિ ઘણાં, દસ લાખ થાઇ કોડિ. ૩૫

ઇમ બાણ મૂકી અર્જુનિ, દલ કરયૂં તિહાં સંહાર;
તેણિ સમિ ધર્મરાઇનિ ગ્રેહવા, દ્રોણ કરિ છિ વિચાર. ૩૬

ઊથલુ

વિચાર દ્રોણિ કરી વેગિ, રથ તિહાં હાંકયુ સહી;
ભાઉ કિહિ: ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તે સમિ, દ્રોણ આગલિ ગયા વહી. ૩૭

૧૧૦

કડવૂં ૪ થૂં—રાગ એજ

સઞ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાઇ જી!
દ્રોણનિ દેખી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાઇ જી. ૧
ઢાલ-ધાઇ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન; બાણ મૂકયાં ચ્યારિ;
દુર્મુખ આવ્યુ તેણિ સમિ; તેણિ કરયૂં યુદ્ધ અપાર. ૨
તેણિ સમિ તિહાં આવિઆ; દ્રોણિ વિચારયૂં મન્નિ;
"હાવિ સાહૂં હૂં ધર્મનિ; દૂર છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન." ૩
પઞ્ચાલનુ એ ભૂપતિ, શતજિત એહવૂં નામ,
તેણિ બાણ મૂકી દ્રોણનિ, મર્યાદ રાખી ઠામિ. ૪
એહવૂં જોઇ પ્રાક્રમ બાણ મૂકયાં, દ્રોણિ આણી ખેદ;
શતજિત સાચિ ભૂપતિનુ, કરયુ તવ શિરચ્છેદ. ૫
વલી આવિઉ શતાનીક, વૈરાટનુ તે ભ્રાત;
ત્રણ બાણિ તેહનિ મારિઉ; પડયુ ધરણીપાત. ૬
પછિ હાંકયુ રથ ઊતાવલુ; આવ્યા યુધિષ્ઠિરની પાશિ;
અકસ્માત દ્રોણ આગલિ દેખી, ધર્મ પામ્યા ત્રાસ: ૭
"સાહિ ઇહાં કોઇ છિ નહીં, સારથિ! રથ હાંકિ તત્કાલ."
આવ્યા નાહસી અભિમન પાશિ, જિહાં ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પઞ્ચાલ. ૮
નાસતા દેખી ધરમનિ, ભીમ નિ ગટોરગછ ધાઇ;
દીઠુ વૃકોદર દુર્યોધનિ, દલ સર્વનિ લેઇ જાઇ. ૯

પુત્ર પિતા તિહાં બિહૂ વીંટિઆ, તિહાં યુદ્ધ કરિ પ્રચણ્ડ;
અશ્વ ગજ રથ બહુ મહારથી, ભીમિ કરયા શતખણ્ડ. ૧૦

તેણિ સમિ ગુરુ આવિઆ, ધર્મરાઇ છિ યાંહિ;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન-સાત્ત્વિક-સર્વ સેના, ધૃષ્ટસેન, અભિમન ત્યાંહિ, ૧૧
ધસંયા તે સહૂ દ્રોણ-ઊપરિ; બાણ મૂકી ખેવ;
સાત્ત્વિક અભિમન બાણ મારિ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અશ્વમેવ. ૧૨

શત્રુસેન-ધૃષ્ટસેનિ પાંચ બાણિ, વ્યાકુલ કીધા દ્રોણ;
"અહ્મો જીવતાં યુધિષ્ઠિરનિ, કુહુ રે, સાહિ કોણ?" ૧૩
જોઇ પ્રાક્રમ દ્રોણ કોપ્યુ; બાણની કરી વૃષ્ટિ;
દઢસેન મારી પાડિઉ; યોધ નવિ દીસિ દષ્ટિ. ૧૪

એક ખેમરાજા મારિઉ, નવ બાણ મૂકી ખેવ;
એક છત્રજિતનુ કૂંઅર આવિઉ, તે પાડ્યુ અશ્વમેવ. ૧૫
દલ નિકન્દન ઇમ કીધૂં બહુ, ગુરુ દ્રોણિ આણી રીસ;
શોણિતની સરિતા વહી, પ્રલે કરિ જિમ ઇશ. ૧૬

યોધ પામ્યા ભઙ્ગં બહુ; દસ દિશિ નાઠા જાઇ.
ધર્મ-આદિ દ્રોણ-આગલિ, કુણિ નવિ રિહિવાઇ. ૧૭
પૂંઠ દેઇ સરવ પલિઆ; પાણ્ડુ-દલ થયાં ભઙ્ગં;
તવ શઙ્ખં પૂરયુ દ્રોણ ગુરુઇ; કૌરવ હરખ પામ્યા અઙ્ગિ. ૧૮

આનન્દ પામ્યુ દુર્યોધન; વજડાવ્યાં નીસાણ;
કરણ સુભટ આગલિ તિહાં, મુખ થિકુ ઉચ્ચરયુ વાણિ: ૧૯
"આજ પાણ્ડવનૂં સેન નાસિ, પમાડુ યે હારિ;
આજ એહ્વા મારીઇ, નહીં આવિ બીજી વાર. ૨૦

ભીમ વીંટયુ ચુહુ દિશિ, આપણિ યોધ અનન્ત;
પુત્ર સાથિ વૃકોદરનુ, આણીઇ તાં અન્ત. ૨૧
જીત આપણી નિશ્ચે હોઇ," એમ કિહિ દુર્યોધન.
કરણ કિહિઃ "એ આદિ છિ, ભીમ અનિ અર્જુન. ૨૨

અનેક વાઇક શૂં વદુ છુ? જુ જાણશિ એ ભીમ,
તુ કામ ટાલશિ આપણુ, વલી દ્રોણ જીતવાનુ નીમ. ૨૩
પ્રભવ્યા, દુઃખ દીધાં ઘણાં, તે વીસરિ કિમ આજ?
રખ્યુ એ નવિ ઓસરિ, જ્હાં લગિ હોઇ પ્રાણ સાજ. ૨૪
એ ફરી હવડાં આવશિ; દ્રોણનુ કરશિ નાશ;
ચાલુ આપણ સરવ જૈઇ, સાહિ ગુરુની પાશિ." ૨૫
એહવૂં સુણી કૌરવ આવિઆ, સકલ દલ લેઇ સઙ્ગિ;
પાણ્ડવ તિહાં સવિ આવિઆ; તે મિલ્યા અઙ્ગોઅઙ્ગિ. ૨૬
અન્ધ વલતુ બોલિઉ તિહાં: સાંભલુ, સઞ્જે! વાત;
દ્રોણિ પ્રાક્રમ બહુ કરચૂં; મહાઘોષ બલિઆ ખ્યાતિ. ૨૭
દ્રોણ-આગલિ કુણ નાઠા? રહ્યા કુણ? કિહિ, વીર!
અશ્વ એહના કુણ વર્ણ તે? કુણ સુભટ રણધીર? ૨૮
(સુણી) સઞ્જે કિહિઃ સાત્ત્વિકના છિ, અશ્વ શ્વેત સુજાણ;
યુધિષ્ઠિરના પીત-વરણા, શ્યામકેશ સહૂનિ જાણિ ૨૯
ભીમ ગ્રહિ દસ સહસ્ર મણની ગદા, અશ્વ ધૂખલ-રઙ્ગ;
ધનુષ આપ્યૂં વાયુઇ, તેહનિ, કુણ કરી શકિ ભઙ્ગ? ૩૦
ધનુષ રાવણ-હસ્તનૂં છિ, ગટોરગછનિ હાથિ;
કેશ ઊભા; પીતવર્ણ અઙ્ગિ; રાતાં નેત્ર રાક્ષસનાથ. ૩૧
અશ્વ રઙ્ગ કરી નવા નવા, તેહનુ કોઇ ન જાણિ પાર;
મિલ્યાં દલ બિહૂ અન્યોન્યિ, તેહનુ કહૂં તુઝનિ વિસ્તાર. ૩૨
ભીમ નિ દુમશરણ ભડિ; મુનિ કૃપા નિ સાત્ત્વિક;
ખત્રસેન આવ્યુ જયદ્રથ-સાહૂમુ; દ્રુપદ અનિ બાહ્લીક. ૩૩
બિદાનબિન્દુ વૈરાટશૂં વઢિ; વલી વઢિ ધરમ નિ શલ્ય;
અશ્વત્થામા નિ સુત અર્જુનનુ; ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ગુરુ સમતુલ. ૩૪
શતાનીક પુત્ર ઊલક તણુ, ભૂતરાજિ કીધુ નાશ,
દ્રુપદીના પુત્ર છિ તિહાં, કરણ આવ્યુ પાશિ. ૩૫

જય વિજય નિ ભૂપિત, એણિ ત્રણનુ આણ્યુ અન્ત;
એહૂનિ આગલિ રહી કો નવિ સકિ, એહવુ સૂર્યપુત્ર બલવન્ત. ૩૬
અલુમ્બુસ નિ ગટોરગછિ, પાડ્યુ રાજ શકુનિ-સાથ;
એમ અન્યોન્યિ સઙ્ગ્રામ આવ્યા, સકલ પ્રથવી-નાથ. ૩૭
તેહવિ સમિ હસ્તી ચઢી આવ્યુ, રાય દુર્યોધન;
ભીમ ઊપરિ આવ્યુ ધશી; ઉરિ ગદા મારી તન્નિ. ૩૮

ઊથલુ

ગદા મારી ભીમનિ ત્યાહરિ, વૃકોદર ક્રોધિ ભરયુ,
ભાઉ કહિઃ કૌરવપતિ; યુદ્ધ કરવા સઞ્ચરયુ. ૩૯
૧૪૯

કડવું ૫ મું—રાગ ગુડી

વૈશમ્પાયિન કહિઃ સુણિ રાઇ! ભીમ સુભટ દુર્યોધન પ્રતિ જાઇ;
શીસ ફેરવી મારી ગદા; ધજા ધનુપ હસ્તી પાડ્યુ તદા. ૧
કૌરવ-પતિ તવ વ્યાકુલ થયુ, એક મ્લેચ્છપતિ આવિઉ;
વીર વૃકોદરિ એક મેહ્લ્યુ બાણ, છેદ્યૂં શીસ; મ્લેચ્છિ તજિઆ પ્રાણ. ૨
નાઠૂં દલ; કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; તવ ભગદત્ત આવ્યુ ભીમનિ પાશિ;
સુપ્રતીક હસ્તીનૂં નામ; ચઢી શૂર આવ્યુ સઙ્ગ્રામિ. ૩
ધસ્યુ હસ્તી રથિ મૂક્યુ પાગ; ભાંગી રથ અશ્વ કીધા બિ ભાગ;
સાહી સૂંઢિ કરી નાખ્યુ મહી; બહુ આંટા ભરી ગ્રીવા ગ્રહી. ૪
(તવ) કૌરવસેનિ થયુ જિજિકાર; (તવ) ભીમસેનિ મનિ કરયુ વિચાર;
ગ્રહી સૂંઢ, આંટા કાઢિઆ; ઉદર હેઠલિ તે પિશી ગયા. ૫
પ્રાગજિત એક દેશનુ રાઇ, હસ્તી ચઢી ભગદત્ત પ્રતિ જાઇ;
તેણિ આવી મૂક્યાં બાણ; ચઢ્યુ કોપ ભગદત્તનિ જાણિ. ૬
તોમર સાંગિ હસ્તી પાડિઉ; પ્રાગજિત રાજા મારિઉ;
આવ્યા ધરમ સબલ સેના લઈ; સાત્વિક આગલિ ઊભુ જઈ. ૭

હસ્તીઇ રથ સૂંઢિ ગ્રહી, ઊડાડીનિ નાખ્યુ મહી;
યાદવ આગિ ઊભા રહ્યા; નાંખિ હસ્તી રથ નવિ જાઇ કિહાં. ૮

દન્તુસર પગનુ કરયુ પ્રહાર; બહુ પાણ્ડવ દલનુ કરયુ સંહાર;
મદગલિત મારિ ઉન્મત્ત; કરિ યુદ્ધ અદ્‌ભુત ભગદત્ત. ૯
સુપર્વા એક રાજા નામ, અતિશિ તેણિ કરયુ સંગ્રામ;
ગજદન્તુસર રુદિ ભેદિઉ, ભગદત્તિ મસ્તક છેદિઉં. ૧૦

તવ પાણ્ડવનિ પડિઉ ત્રાસ; સુહુ દિશાઇ થયુ નાશ;
તવ અર્જુનિ દીઠુ દલભઙ્ગ, સંસપતકનુ મૂકયુ સઙ્ગ. ૧૧
દક્ષિણ દિશા રણ જીતી કરી, તવ હાંકયુ રથ વેગિં નરહરિ;
આવ્યા ક્રોધ કરી મૂકયાં બાણ, ચઉદ ભગદત્તિ મારયાં નિરવાણ. ૧૨

તે શર અર્જુનિ કાપ્યાં આવતાં; બીજાં મૂકયાં મનભાવતાં;
પછિ પારથનિ ચઢિઉ કોપઃ "હાવિ હૂં એહનુ કરૂં લોપ." ૧૩
ત્રણ બાણિ ભાંજ્યુ રથ–ધ્વજડણ્ડ; હસ્તી–પાખર કીધા શતખણ્ડ;
તવ કોપ્યુ ભગદત્ત મહાવીર, હસ્તી એક કાઢ્યુ મહાધીરિ. ૧૪

હસ્તી ઊપરિ ચલાવ્યુ સહી; મૂકયાં અર્જુન ઊપરિ બાણ રહી;
તવ દીઠૂં અસ્ત્ર તે આવતૂં હરિ; તે લીધૂં રુદિ આવતૂં ધરી. ૧૫
તવ રહ્યૂં અસ્ત્ર થઈ નિર્માલ્ય; અર્જુનની કીધી સમ્ભાલ;
જોઇ પાર્થ મનિ વિસ્મિ થયુ, શ્રીકૃષ્ણશૂં વાઇક બોલિઉઃ ૧૬

"સ્વામી! અધ્રડતૂં કાં તહ્મ્યો કરુ? આવિ અસ્ત્ર તે પોતિ ધરુ;
હૂં કરિ નથી ધરતુ બાણ? સહી છેદત આવતૂં નિરવાણ. ૧૭
મિં યાહરિ કામ નીપજિ નહીં, તવ, પ્રભુ! રક્ષા કરજ્યો સહી.
કાં પ્રતિગ્યાનુ કરુ છુ ભઙ્ગ?" તવ સુણી વચન બોલ્યા શ્રીરઙ્ગઃ ૧૮

"અરે અર્જુન! તૂં જાણતુ નહીં, હૂં ચ્યારિ રૂપિ રહુ છૂં સહી;
એકાન્ત કારણ બીજૂં જૂઇ શ્રેષ્ઠ, એક નિદ્રા નવિ જૂઇ દષ્ટિ (?); ૧૯
હૂં સાથિ સહી જાણિ ચ્યારિ, લીધૂં અસ્ત્ર, તેહનુ કહૂં વિસ્તારઃ
નરકાસુર કહિ હૂતૂં એહ; પામ્યુ હૂં યાહરિ મારયુ તેહ. ૨૦

વૈષ્ણવ-અસ્ત્ર તૂં જાણિ સહી, એ સિહિવા કો સમરથ નહીં;
તે તુ મિં લીધૂં સહી આજ, હવિ અર્જુન! કરિ એહનુ ત્યાજ.'' ૨૧
એહવાં વાઇક શ્રીકૃષ્ણનાં સુણી, બાણવૃષ્ટિ નરિ કીધી ઘણી;
ઘણ્ટા ચે વિશ્વકર્માંની ઘડી, કટકા સાત થૈ પૃથવી પડી. ૨૨
તવ કોપ્યુ યુદ્ધ કરિ ભગદત્ત; પ્રેર્યુ હસ્તી એક મહા ઉન્મત્ત;
તવ અર્જુનિ મૂક્યૂં બાણ; પિઠૂં રુદિ શિર ભેદ્યૂં જાણિ. ૨૩
પાડિ ચીસ ચાલવાની નહીં ગત્તિ; ચાંપી પાગ પ્રેરિ ભગદત્ત;
થયુ વ્યાકુલ માનિ નહીં, દરિદ્રની સ્ત્રી પિરિ સહી. ૨૪
તે શરીર સહૂચી પડિઉ મહી, અરધચન્દ્ર અર્જુનિ ગ્રહી;
માર્યૂં રુદિ ભેદ્યૂં સહી જાણિ; પડ્યુ ભગદત્ત તિજિઆ પ્રાણ. ૨૫
પછિ કૌરવસેના વ્યાકુલ થઈ; શકુનિના બિ પુત્ર આવ્યા સહી;
એક બાણ મારી અર્જુનિ, ભેદ્યૂં રુદિ; પમાડ્યુ પતન. ૨૬
વલી પાંચશિ આવ્યા યોધ; તે માર્યા પાર્થિં મનિ ધરી ક્રોધ;
પછિ શકુનિ આવ્યુ તત્ખેવ; બહુ માયા કીધી અવશ્યમેવ. ૨૭
તવ બહુ આયુધની કીધી વૃષ્ટિ; અન્ધકાર માંહિ કો નવિ દીસિ દૃષ્ટિ;
જ્યોતિ-અસ્ત્ર મૂક્યૂં તેણી વાર, અર્જુનિ તવ ટાલ્યુ અન્ધકાર. ૨૮
તવ જલ-અસ્ત્ર મૂક્યૂં શકુનિ; સૂરય-અસ્ત્ર મૂક્યૂં અર્જુનિ;
સૂક્યૂં જલ; શકુનિ પડ્યુ દૃષ્ટિ; તવ અર્જુનિ કીધી બાણની વૃષ્ટિ. ૨૯
સહી ન શક્યુ; નાહ્નુ તત્ખેવ; દેવદત્ત પૂર્યુ અવશ્યમેવ;
અર્જુનિ દલ કર્યૂં સંહાર; દ્રોણાચારય આવ્યા તેણી વાર. ૩૦
તવ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ રણધીર; કરિ યુદ્ધ અન્યોઅન્યિ વીર;
પઞ્ચાલનુ એક નીલક નામિ, કરિ દ્રોણસુત-સાથિ સઙ્ગ્રામ. ૩૧
અશ્વત્થામાઇ એક બાણ મૂકિઉં; નીલરાજાનૂં મસ્તક છેદિઉં;
ભીમસેન તવ ક્રોધે ભર્યુ, રથ મૂકી રણ માંહિ પરવર્યુ. ૩૨
પછિ કૌરવપતિઇ મૂક્યાં પઞ્ચાસ, તવ કર્ણ સુભટ આવ્યુ ભીમ-પાશિ;
અન્યોઅન્યિ બહુ મૂકિ અસ્ત્ર, નાનાવિધનાં તે તિહાં શસ્ત્ર. ૩૩

તવ દ્રોણાચારય આવ્યા અવશ્યમેવ, પછિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાયુ તત્ખેવ;
ભૂતલ ભમિ તવ બિહૂ રાઇ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઊપરિ તે ધાઇ. ૩૪
દ્રુપદસુતિ મનિ આણિ રીસ; બિહૂ ભૂપતિનાં છેદ્યાં શીસ;
કર્ણ દ્રોણ–આદિ સહૂ મિલિ; કરિ યુદ્ધ સાત્વિક ભીમશૂં વલી. ૩૫
દ્રોણિ પાણ્ડવ-દલ કીધૂં નાશ; ભીમપ્રહારિ કૈરવ સહૂ ત્રાસિ;
અન્યોઅન્યિ દલ પડિઉં મહી; સૂર્ય અસ્તાઊંત પામ્યુ સહી. ૩૬
આપ–આપણિ મન્દિરિ જાઇ, સઞ્જે કિહિ: સુણિ, કૈરવરાઇ!
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા સહૂ સુણ્ઉ, અનન્ત મહિમા શ્રીહરિ તણ્ઉ. ૩૭
૧૮૬

---

૩. અભિમન્યુવધપર્વ—

કડવૂં ૬ ઠું—રાગ એજ

વૈશમ્પાયિન કિહિ: સુણિ, રાય! પૂરવ તાહૂરાતુ મહિમાઇ;
ગઈ રાતિ; હવુ પ્રાતસ્કાલ; દ્રોણ કહિ ગયુ દુર્યોધન ભૂપાલ. ૧
નામી શીસ મુખિ ઇમ બોલિઉ;
"સ્વામી! તહ્મ્યો વર આપ્યુ, તે શુ થિઉ?
આવ્યુ હાથિ શિ મૂકુ ધર્મ? રાખુ, તે મુઝિ કહુનિ મર્મ." ૨
સુણી વાઇક બોલ્યા ગુરુ દ્રોણઃ "અર્જુન છતાં ધર્મનિ સાહિ કોણ?
એ સહી જાણ નર-અવતાર, રથ હાંકિ ચેહ્નુ જગદાધાર. ૩
ઇન્દ્ર-ઈશિ એ નહીં જીતાઇ, તુ મિં કિમ સન્મુખ જોવાઇ?
જુ તૂં મુઝનિ કિહિ આજ, કરેશ યુદ્ધ અદ્ભુત, તાહ્રિ કાજિ." ૪
દુર્યોધન ચરણિ લાગી કિહિ: "સ્વામી! તૂં રાખિ તુ રાજિ રિહિ;
કાલિ અર્જુનિ મારયુ ભગદત્ત, સેન સહૂનુ આણ્યુ અન્ત. ૫
તહ્મ્યો ચેહ્વાનિ કરયા મૂર્છાઇ, અભિમન ચે બાલક કિહિવાઇ."
એમ કહીનિ લાગ્યું પાઇ; પછિ કિહિ દ્રોણ: "સુણિ, કૈરવરાઇ! ૬

અથવા આજ અભિમનનિ હણૂં, કારણ કહૂં વલી તેહજ તણું:
જો અર્જુન કહીં વેગલુ જાઇ, એક વુહુ વિકટ કરૂં હૂં, રાઇ! ૭
તો ભેદવા આંહિ કો સમરથ નથી, વિના અર્જુન મારૂં, એક મહારથી."
દ્રોણિ પ્રતિગ્ન્યા લીધી નિરધાર; શલ્યસુત બોલ્યુ તેણી વાર: ૮
"હૂં અર્જુનનિ જૈશ લઇ; તહ્મ્યો વુહુ–યુદ્ધ કરજ્યો નિર્ભિ થઇ."
સુણી કૌરવપતિ હરખ્યુ સહી; ઇમ વાત સહૂ નિર્ભિ કહી. ૯
શલસુતનિ સુશર્મા સાથિ સઙ્ગ્રામ; હરિ–અર્જુન ગયા તે ઠામિ;
ચક્રાવુ ગુરુઇ કીધુ સહી, મોટા યોધ મહારથી મધિ રહી. ૧૦
નાહ્ના વીર તે આગલિ થયા; વૃદ્ધ હૂતા તે પાછલિ રહ્યા;
દસ સહસ્ર યોધાનિ લઇ, આગલિ લખમણ ગયુ સજ્જ થઇ. ૧૧
શકુનિ, કર્ણ, શલ, દુર્યોધન્ન; મધિ દ્રોણસુત નિ દુઃશાસન્ન,
મુખિ દ્રોણિ રાખ્યુ જિદ્રથ, અચલી ભીમ જીતવા સમરથ. ૧૨
કરી વુહુ વજડાવ્યાં નીસાણ; દ્રોણિ વલતાં મૂક્યાં બાણ;
ઇચ્છા ધર્મ સાહ્વાની ધરી, પાણ્ડવદલ માંહિ ખેડ્યાં તુરી. ૧૩
સાત્વિક ભીમ શિખણ્ડી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, પાંચ પુત્ર દ્રૂપદીનાશૂં અભિમન્ન;
વૈરાટ દ્રુપદ–આદિ વલી, ધર્મ સહિત સવિ બિઠા મિલી. ૧૪
ચક્રાવાની જાણી વાત, દ્રોણાચારિ કીધુ ઉત્પાત.
(પછિ) ધરમરાઇ મનિ કરિ વિચાર, અભિમનશૂં બોલ્યા તેણી વાર:૧૫
"ચક્રાવુહુ રચ્યુ ગુરુ દ્રોણિં, તૂં સમરથ વિના ભેદિ કોણ?
એક જાણિં અર્જુન–રણછોડ, તે આપણનિ દેશિ ખોડિ. ૧૬
તૂં તુ જાણિં સહી એ ભેદ, જીતિ કૌરવનિ, વુંહુ એ છેદિ."
ધર્મ તણાં એહ્વાં સુણી વચન્ન, કર જોડી ઇમ કિહિ અભિમન્નઃ ૧૭
"હા સ્વામી! ભેદૂં દલ હણું, પણિ નથી લહિતુ નીસરવા તણું;
પિશી સંહૂ જાણું કરી છેદ; નીસરવા નવિ જાણૂં ભેદ" ૧૮
સુણી વચન ધરમ બોલ્યા વલી: "અહ્મ્યો રક્ષા કરેશૂં સરવ મિલી;
પિઠા તેણ તૂં કરજ્યે હાર; પછિ અહ્મ્યો ભાંજેશૂં કરી માર." ૧૯

ભીમ કિહિઃ " સુણિ, પુત્ર ! સર્વદા, મારી ભઙ્ગ કરૂં મારી ગદા;
તૂં આગલિથી કરજ્યે દ્વાર; પૂંઠિ અહ્મ્યો કરશું સહ્વાર." ૨૦
સુણી ધરમ–ભીમ તણાં વચન્ન, નામી શીસ ઊઠ્યુ અભિમન્ન;
કોપ સહિત અઙ્ગ તિહાં કડકડિ, પ્રથવી–ભારિ શેષ આકુ પડિ ! ૨૧
ધનુષબાણ બહુ ભાથા ભરી, સેવક રથ લ્યાવ્યુ સજ કરી;
પિહિરી ટોપ થયુ આરૂઢ; જોઇ યોધા થયા દિગ્મૂઢ. ૨૨
શઙ્ખનાદ સ્વર વેગિ કરી; હાંક્યુ રથ, તલિ આવ્યા તુરી;
અતિ બલ ગર્વિષ્ઠ હરખિ ભરયુ, કૌરવદલ–વ્યુહ જૈ ભેલુ કરયુ. ૨૩
સૂરય–ઉદિ માંડ્યુ સઙ્ગ્રામ, શઙ્ખનાદ–સ્વરિ છાંડી હામ;
બાણવૃષ્ટિ અભિમન બહુ કરિ; પૂંઠલિ પાણ્ડવ–દલ પરવરિ. ૨૪
ભલુ વીર અભિમન ઇમ ભડિ; રૂંઢ–મૂંડ અવની રડવડિ;
રહ્યા આગલિ તે કીધા ચૂર; કરી ધીર ગઢ માંહિ પિઠુ શૂર. ૨૫
વજડાવ્યાં વાજિત્ર કૌરવિ; નીકલવા સમરથ નહીં હવિ,
આવી દ્વારી ઊભુ દુષ્ટ જિદ્રથ; તિહાં પિસવા કો નહીં સમરથ. ૨૬
પિઠુ વીર અભિમન વ્યુહ માંહિ, અનન્ત દલ યોધા છિ ત્યાંહિ;
પાર્થપુત્રિ મનિ આણી કોપ, સકલ સેનનુ કીધુ લોપ. ૨૭
અભિમન મારિ આયુધ–ધાઇ, ગજરથ હય બહુ કટકા થાઇ;
મેહ્લિ બાણ જૈયનિ ત્રિશૂલ, ક્રૂરશી છેદિ કટકનાં મૂલ. ૨૮
સબલ સાંગિ લોહની તરવાર, મારી કટકનુ કીધુ સહ્વાર;
મસ્તક પડતાં દીસિ ઇમ્મ, તાડ તણાં ફલ મહી પડિ જિમ્મ. ૨૯
કાપી ધનુષ–ધજા પાડ્યા તુરી; કાપિ જોતર રથ ચક્ર જૂસરી;
ત્રૂટિ આભૂષણ રત્ન શોભા થે ઘણી; પાડ્યાં કુણ્ડલ મુગટ મહામણિ. ૩૦
પડિ અઙ્ગથી આયુષ આથડિ; પાડી ચીસ નિ યોધા પડિ;
અર્જુન–કૂંઅરનિ ચઢિઊં શૂર, જિમ વાધિ સાગરનૂં પૂર. ૩૧
પડ્યુ ત્રાસ શ્રવણિ સાંભલી, આવ્યા કૌરવ યોધા મિલી;
કૃપાચાર્ય, કર્ણ, કૃતવર્મા, શલ્ય, વેરી વાયસ મિલ્યા સકલ. ૩૨

દ્રોણસુત સાથિ દુઃશાસન્ન, શકુનિ સાથિ રાઇ દુર્યોધન્ન;
આવ્યા યોધ સહૂ કૌરવ તણા, બાણ તણી વૃષ્ટિ કરતા ઘણા. ૩૩
અભિમનિ બાણ મૂકી છેદિઆં, વલી ત્રણ ત્રણ સહૂનિ ભેદિઆં;
દસ બાંણિ મારિઉ કર્ણ; કમ્પારવ થૈ પડિઉ ધરણ્ય. ૩૪
અસ્વમેશ્વર, સુખણ્ડ, બલવન્ત, દિવ્યલોચનનુ આણ્યુ અન્ત;
મોટા ભૂપતિ ત્રણ કરિઆ નાશ, તવ શલ્ય મુદ્રેશ્વર આવ્યા પાશિ. ૩૫
તવ મૂકિઆં પારથપુત્રિ બાણ; છેદ્યા માદ્ર; મૂર્છા થૈ જાણિ;
જોઇ કૌરવ સહૂ નાશી ગયા; તિહાં દ્રોણાચાર્ય એકરથી થૈ રહ્યા. ૩૬
'જિ જિ' શબ્દ કરયુ સહૂ દેવિ, શઙ્ખનાદ ફૂંઅરિ કીધુ તત્ખેવ;
તવ આવ્યુ શલ્યનુ યે ભ્રાત; એક બાણિ કીધુ મહીપાત. ૩૭
સગા ઇષ્ટ શલ્યના બિહૂ યેહ, અભિમનિ સહૂ મારયા તેહ.
પામ્યા ત્રાસ સહૂ અભિમન થકિ; તેહૂનિ પાશિ કો આવી ન સકિ. ૩૮
કૃપાચારય સુગુરુ ઉચ્ચરિઃ "જુયો, અભિમન યુદ્ધ કિહિવુ કરિ?
મહા યોધ અતલી-બલવન્ત, સહી આપણ આણિ અન્ત." ૩૯
સુણી દુર્યોધન વિરિમ થયુ; કર્ણ શલ્ય સાહ્મૂં જોઈ બોલિઉ;
"એ અર્જુન-સુત બલવન્ત સહી;
તહ્મ્યો મારુ; બાંધુ; ફરી મિલશિ નહીં." ૪૦
સુણી વચન કિહિ દુઃશાસન્ન; "હૂં હવડાં છેદેશ તેહૂનૂં તન્ન."
એમ કહી મૂક્યાં બહુ બાણ; છેદ્યાં ફૂંઅરિ; મુખિ બોલ્યુ વાણિઃ ૪૧
"તિ દમી સાધ્વી; કાઢ્યાં ચીર; હવડાં; દુષ્ટ! તાહ્રૂં પાડૂં શીર."
પારથ-પુત્રિ મનિ આણી રીસ, તીવ્ર બાણ મૂક્યાં પચ્ચવીસ. ૪૨
રુદિ ભેદી જિમ પિસિ કાલ, રથ-ઉપરિથુ પડ્યુ તત્કાલ,
સારથિ રથ લેઇનિ નાઠુ જાઇ; દેખી કૌરવ સહૂ વ્યાકુલ થાઇ. ૪૩
પાણ્ડવિ વજડાવ્યાં નીસાણ. શઙ્ખનાદ અભિમનિ કરયુ જાણિ;
ધર્મ ભીમ પામ્યા ઉલ્લાસ. કૌરવ-દલ માંહિ પડિઉ ત્રાસ. ૪૪
વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! અભિમનનુ તૂંહ્નિ કહૂં મહિમાઇ;
ભાઉ કિહિઃ શ્રોતાજન! સુણ્ય, શ્રીહરિ મહિમાનુ જસ ઘણુ. ૪૫

કડવૂં ૭ મૂં—રાગ એજ

સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, રાજન્ન ! યુદ્ધિ હારયુ છિ દુઃશાસન્ન;
તવ તિહાં આવ્યુ કર્ણ સુજાણ, અભિમન ઊપરિ મૂક્યાં બાણ. ૧
કીધી વૃષ્ટિ; સહી છયાણુ ભાણ; પાર્થપુત્ર તવ બોલ્યુ વાણિઃ
"આવુ, કાકાજી! સેવા કરૂં; રણસઙ્ગ્રામિ હૂં નહીં ઉસરૂં." ૨
સિત્તેર સહસ્રતુ કીધુ પ્રહાર; ધજા ધનુષ કાપ્યૂં તેણી વાર;
ઢાંક્યુ કર્ણ; રથ દીસિ નહીં,
"ભલુ, ધન્ય, ધન્ય," સવિ કો કિહિ સહી. ૩

કર્ણ કિહિઃ "બાલક એ હોઇ, એહૂનિ શૂં મારૂં હૂં તે સોહિ ?"
આપ કૂંઅરનિ કહૂંઃ "કર ઘાતિ. તવ કર્ણ તણુ સુત આવ્યુ ભ્રાત. ૪
કરયુ અભિમન સાથિ સઙ્ગ્રામ; સબલ યુદ્ધ કીધૂં તેણિ ઠામિ;
બિહૂ યોધિ મિલી મૂક્યાં બાણ; અભિમનિ છયાણુ રથ–ભાણ. ૫
અર્જુન–કૂંઅરનિ ચઢિઉ કોપ; કાપી શસ્ત્ર નિ કીધુ લોપ;
એક તીવ્ર બાણ અભિમનિ મૂકિઊં; કર્ણસુતનૂં મસ્તક છેદિઊં. ૬

તવ તિહાં વર્ત્યું હાહાકાર; પાછુ રથ કર્ણિં વાલ્યુ તેણી વાર;
તેણિ અનન્ત દલ કરયુ સઙ્ઘાર; હય ગજ રથ નવિ જાણૂં પાર. ૭
છેદી અમ્બાડી; ચક્ર જૂસરી; દ્રોણિ મોકલ્યા ગજ બહુ ફરી;
તેણિ ચાંપી મારયા યોધજ બહુ; તેહ તણી સઙ્ખ્યા નવિ લહૂં. ૮
અભિમન મારિ આયુધ ધાઇં, યોધ તણા શત કટકા થાઇ.
કૌરવદલ ફરી વલ્યૂં ચઉ પાશ, ધૂમજવાલા લાગી આકાશિ! ૯
એકી ગઢ માંહિ એકલુ અભિમન્ન; વુહુ માંહિ રહ્યા બહુ રાજન્ન;
અભિમન–શોભા કહી નવિ જાઇ, હસ્તિયૂથ માંહિ જિમ મૃગરાઇ! ૧૦
વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ રાઇ! સકલ યોધ પાણ્ડવના ધાઇ;
ધર્મ, ભીમ, નિકુલ, સિહિદેવ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, સાત્વિક અશ્વમેવ. ૧૧
રક્ષા કરવા અભિમન તણી, આવ્યા યોધ સેના લેઇ ઘણી.
વુહુ તણુ કરવાનિ ભઙ્ગ, ગદા ભીમ ગ્રહી ઊભુ સઙ્ગિ. ૧૨

ત્રૂટી દલ પડિઉં ચઉ પાશિ; બહુ યોધાનુ કીધુ નાશ;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સાત્વિક ઇમ ભડિ, રૂંઢમૂંડ અવની રડવડિ. ૧૩
અનન્ત દલ કીધૂં સંહાર; આવ્યા વ્યુહ તણુ જહાં દ્વાર;
તિહાં જિદ્રથ ઊભુ વીર; એ સમોવડિ નહીં કો ધીર. ૧૪
બાણવૃષ્ટિ કીધી તેણિ ધણી; છેદી સેના પાણ્ડવ તણી.
ભીમ-આદિ યોધ સવિ કોઇ, જિદ્રથિ હારિ મનાવ્યા સોઇ. ૧૫
અચલ મેરુ જિમ હાલિ નહીં, તિમ જિદ્રથ મુખિ રહુ સહી;
કૂંઅર એકલુ છિ વ્યુહ માંહિ; કો પામિ નહીં જાવા ત્યાંહિ. ૧૬
ધર્મ ભીમ બહુ કરિ ઉપાય, જિદ્રથ આગલિ નહીં જવાઇ;
"હાઇ, હાઇ, હાવિ શૂં થશિ ? એકલા કૂંઅરનિ અહીં મારશિ." ૧૭
ઇમ દુઃખ ધરી ધર્મ આણીનિ ખેદ:
મુખ તણુ પુત્ર લિહિતુ નથી ભેદ;
હુઇ અર્જુન તુ કાઢિ સહી; અહૂમ્યો કોઇ જાવા સમરથ નહીં. ૧૮
રહુ દુષ્ટ દ્વારિ જિદ્રથ; પિંસવા દિઇ નહીં સમરથ."
ઇમ ધરી ક્રોધ ચાલ્યા શૂર, મારી કટક કીધૂં તે ચૂર. ૧૯
વલી આવી દ્વારિ લાગા સોઇ, પણિ પિસવા નવિ પામિ કોઇ;
સુણી અન્ધ કિહિઃ સઞ્જે! સુણુ, એ સન્ધે મુઝનિ ઊપનુ ઘણુ. ૨૦
જિદ્રથનિ એવડૂં પ્રાક્રમ્મ, યેથા દૂર રહ્યા ભીમ નિ ધર્મ!
કુણ પુણ્ય-મહિમાઇ કરી; તે કારણ મુનિ કહુ વિસ્તરી. ૨૧
સઞ્જે કિહિઃ તૂં સાંભલિ, રાઇ! એ બલિઉ શિવનિ મહિમાઇ;
દ્રુપદીનિ છલ કરવા કાજ, અન્ન-ઉદક જિદ્રથિ કીધુ ત્યાજ. ૨૨
બિઠુ શિવનૂં ધરીનિ ધ્યાન; આવ્યા રુદ્ર કિહિઃ "માગિ વરદાન."
જિદ્રથ કિહિઃ "વર આપુ સહીઃ હૂં પ્રતિ પાણ્ડવ ચાલિ નહીં. ૨૩
કૃપા કરુ મૂંનિ, શિવરાઇ! મુઝથી પાણ્ડવે આજે થાઇ."
સુણી વચન શિવ બોલ્યા ઇમ્મઃ "અર્જુન આગલિ પામિ કિમ્મ? ૨૪
હરિ વશિ, યેહનુ હાંકિ રથ, તેહનિ જીતવા કોણ સમરથ?
નરનૂં આક્રમ હૂં લહૂં નહીં; ચ્યારિ પાણ્ડવ! તૂં જીતિ સહી. ૨૫

અર્જુન છિ તિહાં નર–અવતાર, તેહનુ કો નવિ જાણિ પાર;
તે વિના જીતશુ પાણ્ડવ ચ્યારિ.''
શિવિ વર આપ્યુ સ્વપન–મુઝારિ. ૨૬
તે કારણ માટિ, સુણિ, રાઇ! પાણ્ડવ કુણિ નહીં તિહાં પિસાઇ;
રહ્યુ દ્વાર રાખી જિદ્રથ; કરિ યુદ્ધ ભીમશૂં સમરથ. ૨૭
તવ યુધિષ્ઠિર મેહ્લ્યાં બાણ; કાપી ધજા ધનુષ, તે નિશ્ચે જાણ;
ભીમિ રથ ભાંજી કરયુ ચૂર; પણિ પિસવા નવિ પામિ શૂર. ૨૮
વુહુ–મુખિ કરિ અભિમન્યુ જોઇ; પૂંઠિ સાહિ નવિ દીસિ કોઇ;
ભ્રત મન જાણી આણ્યુ કોપ,
ચે આગલિ આવી, કરિ તેહનુ લોપ. ૨૯
સૂંઢ અઙ્કુશ અમ્બાડી ધજ, કાપિ બાણિ બહુ પાડિ ગજ;
કાપિ રથ પૈડાં જૂસરી; વાંસબન્ધ આંકડા નિ ધરી, ૩૦
થૈ કટકા ઊડિ આકાશિ; અશ્વ સારથિનુ કરિ નાશ;
રક્તં કુણ્ડલ આભૂષણ સહી, તેણિ અતિ શોભા પામી મહી. ૩૧
વ્રખસેનનુ રથ ભાંજિઉ; અવન્તીનુ રાજા ગાજિઉ;
પાશિ આવી ન સકિ કોઇ; રહ્યા વેગલા ડગમગ જોઇ. ૩૨
ચે આગલિ આવિ તેહનુ નાશ; વીંટી ચોપ્ર રહ્યા ચુહુ પાશિ;
રુકમરથ કૂંઅર શલ તણુ, બોલ્યુ વચન: "કૌરવપતિ! સુણ." ૩૩
દીધી ધીર ઇમ કહી: "રાજન્ન! હૂં હવડાં હણૂં અભિમન્ન."
ઇમ કહી બાણ મૂક્યાં અનેક; પછિ અભિમનિ મારચૂં બાણજ એક. ૩૪
રુકમરથ મરણ પામ્યુ સહી; આવી સકલ સેના તેહ્ની વહી;
કોટાનકોટિ આવ્યા બહુ ધીર; ચુહુગમ માંહિ વીંટયુ અભિમન વીર. ૩૫
દુર્યોધન દેખી તવ હસ્યુ; બહુ દલ જાણી આનન્દ વસ્યુ;
કૂંઅરિ અતિ મનિ આણી કોપ, ગાન્ધર્વાસ્ત્ર લીધૂં કરવા લોપ. ૩૬
તેણિ મારી તિહાં સેના બહુ; ગજરથ–અશ્વ બહુ; સઙ્ખ્યા નવિ લહૂં.
સાત મહીપતિનુ આણ્યુ અન્ત, કરી યુદ્ધ અતિ બલવન્ત. ૩૭

પામ્યા ત્રાસ ગ્રુહુ પાશિ ભમિ. દુર્યોધન આવ્યુ તેણિ સમિ;
લખમણ આવ્યુ રાયનુ તન્ન; તેનિ વ્યાકુલ કીધુ અભિમન્ન. ૩૮
નેત્રિ ક્રોધ, મુખિ બોલિ વાણિઃ "હવડાં હૂં તાહૂરા લેશ પ્રાણ;
કહૂં છૂં તે તૂં ભ્રાતજ માટિ, સાંભલિ મોકલૂં સ્વર્ગજ-વાટ." ૩૯
મૂક્યૂં બાણ અભિમનિ ઇમ કહી; મુગટ સહિત મસ્તક પાડ્યૂં સહી;
હાહાકાર થયુ તવ ત્યાંહિ, અતિ આક્રન્દ કૌરવ-દલ માંહિ. ૪૦
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, રાજન્ન! અતિ દુઃખ પામ્યુ દુર્યોધન્ન;
આણી ક્રોધ મૂક્યુ નિઃશ્વાસ; વલિ ચઉદ સહસ્ર યોધા કીધા નાશ. ૪૧
તે અભિમનિ મરણ પમાડ્યા મહી; તવ કૌરવ ભિ પામ્યા છિ સહી.
વલી યોધા આઠ સહસ્ર; હસ્તી સાતશિ આવ્યા મદમસ્ત; ૪૨
તે સરવિનિ છેદી પાડ્યા ધરણ્ય; યે આવ્યા તે પામ્યા છિ મરણ;
એકલુ યુદ્ધ કરિ; બહુ કીધા નાશ; હજી કોઇ સાહિ નહીં એહૂનિ પાશિ.૪૩
જિદ્રથ યુદ્ધ કરી રહી દ્વારિ; પિસવા કો નવિ પામિ નિરધાર;
ચુહુ માંહિ અભિમન એકલુ ભડિ, દેખીઇ શીસ જિમ તાડફલ પડિ! ૪૪
બાહૂરિ ભીમ દલનુ કરિ અન્ત; ધર્મ સાત્ત્વિક ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત;
કરિ યુદ્ધ મનિ આણી ખેદ; શિવવચનિ જિદ્રથ થયુ અભેદિ. ૪૫
અર્જુન વિના કુણ કરિ નાશ? સુણી ધૃતરાષ્ટર થયુ ઉલ્હાસ.
ભાઉ કહિઃ શ્રોતા! સુણ સહી, શ્રીહરિ વિના બીજુ કો નહીં. ૪૬
૨૭૭

કડવૂં ૮ મૂં—રાગ સારંગ

સઞ્જે કિહિઃ ધૃતરાષ્ટર! સુણ; યુદ્ધિ આવ્યુ દુર્યોધન્ન;
તે સરવ સાથિ એકલુ, કરિ યુદ્ધ તે અભિમન્ન. ૧
બહુ બાણ મારી પાર્થપુત્રિ, કરયા તે સહૂ ભઙ્ગ.
પછિ ક્રોધ કરી આવિઉ, જિદ્રથ તેહ અભઙ્ગ. ૨
ચુહુગમાં વીટયુ અભિમનનિ; ત્રૂટી પડયા અશ્વમેવ;
બહુ પારધિ મિલી ઘેરિઉ, મરઘનિ તત્ખેવ. ૩

વન્દાર હણ્યુ એક ભૂપતિ; કૃતસુત આણ્યુ અન્ત;
પછિ ધસ્યુ બ્રેહદ્દબલ દ્રોણનુ સુત; કૃપા કરણ બલવન્ત. ૪

એહેંસી મારાં કૃપાચારયનિ; પચાસ બ્રેહદ્બલ-ધીશ;
દસ બાણ મારયાં અશ્વત્થામાનિ; કર્ણનિ એકવીસ. ૫

ઇમ બાણ આવિ દશોદિશિથી; પછી ચડ્ી કૂંઅરનિ રીસ;
કૃપા કીધુ વિરથ મારી, બાણ તે પચવીસ.

પછિ અશ્વત્થામાઇ મૂકિઆં, પચવીસ અન્યોઅન્યિ;
વલિ સાઠિ મેહલ્યાં કૃતવર્માઇ, સિત્તેર તે અભિમન્નિ. ૭

પુત્ર-રક્ષાકારણિ વલિ સાત, દ્રોણિ મૂક્યાં બાણ;
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરી, નીફલ કરયાં નિરવાણ. ૮

એક અસ્ત્ર લેઇ દ્રોણ-ઊપરિ, કૂંઅરિ મૂક્યૂં બાણ-કાલ;
તે અશ્વત્થામાઈં આવતૂં, છેદિઊં તત્કાલ. ૯

એક દેશ કોશલ તણુ ભૂપતિ, બ્રેહદ્બલ વિખ્યાત;
તેણિ યુદ્ધ કરયૂં અતિ ઘણૂં, અદ્દભુત અભિમન સાથિ. ૧૦

ધજા ધનુષ કાપી વિરથ કીધુ, તવ ખડ્ગ લીધુ હાથિ;
ક્રોધ કરીનિ બાણ મૂકી મસ્તક છેદ્યૂં મુગટ સઘાંતિ. ૧૧

પછિ આવ્યા યોધ તેહૂના, સહસ્ત્ર દસ સઙ્ગ્રામિ;
ક્ષણ એક માંહિ પાર્થપુત્રિ, હણ્યા તે સહૂ-ઠામિ. ૧૨

પછિ કર્ણિ મૂકિઆં, શર તિહાં પઞ્ચાસ;
તે દેહ વેધી નીસરયાં; તેણિ કૂંઅર પામ્યુ ત્રાસ. ૧૩

રગત ચાલ્યૂં શરીરિ બહુ, તેણિ થયૂં અતિશિ દુઃખ;
દૂરથી દષ્ટિ દેખીઇ, જાણિ, ફૂલ્યાં કેસૂ-વ્રખ્ખ ! ૧૪

તવ ક્રોધ કરી અભિમનિ બાણ, મૂક્યાં તીક્ષણ-માત્ર;
રુધિર ચાલ્યૂં દેહિ કર્ણનિ, હવૂં જાજરૂં ગાત્ર. ૧૫

રથ પાલા લેઇ નાઠા, તેહ તણુ, કૂંઅરિ આણ્યુ અન્ત;
એહૂવિ માગધપતિ વેગિ, આવિઉ તિહાં બલવન્ત. ૧૬

એક બાણ-પ્રહારિ થયુ વ્યાકુલ; પડ્યુ પૃથ્વી-મુઝારિ;
વલિ કેતિકા અશ્વ કુઞ્જર, તેહ્‌ના હણ્યા ત્રણિ વાર. ૧૭

પછિ પુત્ર આવ્યુ દુઃશાસનનુ, તેણિ કરચૂં યુદ્ધ અનન્ત.
"વસ્ત્ર કાઢ્યાં મુઝ માતનાં તાત તાહ્‌રિ; હાવિ આણું તાહ્‌રુ અન્ત. ૧૮
રખિ નાહ્‌સી જાતુ તૂં;" એમ કહી, કૂંઅરિ કીધુ કોપ;
પાંચ બાણ મારી અશ્વસારથિ, પાડિઆ કરીનિ કોપ. ૧૯

તેહ્‌ની સાહિ અનેક રથ આવ્યા, સજ થૈ શાલ્વ-ભૂપાલ;
નવ બાણ મૂકી કૂંઅરિ, વિરથ કીધુ તત્કાલ. ૨૦
યે કો આવિ દૃષ્ટિ આગલિ, કરિ તેહ્‌નુ નાશ;
ફેરવી રથ ચુહુગમાં મારિ; તેણિ સવિ પામ્યા ત્રાસ. ૨૧

બાણ મૂકિ વિવિધ પિરિનાં, વલિ ખડ્ગ નાખિ ધાઇ;
ધાઇ ધશિ નિ ધડવડિ, પાછો જાંગડ નાવિ પાઇ. ૨૨
રગતપાત વરતિ ખલભલ્યા, સહૂ યોધ નાહ્‌ઠા જાઇ,
તે દ્રોણ આગલિ જૈ રહ્યા, સહૂ મહારથી નિ રાઇ. ૨૩

પછિ દ્રોણ ગુરુ કિહિ કર્ણનિ; "કિમ પડિ એ બલવન્ત?
હાવિ આપણ સરવનુ એ, સહી આણશિ અન્ત." ૨૪
કર્ણ કિહિઃ "રે ગુરુ માહ્‌રા! થયાં, ગાત્ર જરજર આજ;
પ્રાણ રાખી રહુ છૂં યે, રખિ લાગિ મુઝ લાજ!" ૨૫

એહ્‌વી સુણી વાણી, વિચારિ, ગુરુ-ભૂપતિ-કર્ણ;
દ્રોણ કિહિ; "કર્ણ! હાવિ, પમાડવુ સહી મરણ. ૨૬

વિરથ કરુ અશ્વસારથિ, એહ્‌નાં ધનુષ આયુધ છેદિ;
અર્જુન તે આવ્યા પછી, નહીં થાય આપણિ ભેદ. ૨૭

સમિ થયુ નર આવશિ ઇહાં, તુ વુહુ કરશિ નાશ;
એ જાઇ ઇહાંથુ જીવતુ તુ, થાઇ આપણનિ હાસિ. ૨૮

પ્રતિગ્ન્યા મિથ્યા જશિ માટિ, કરુ એક ઉપાય;
કાપુ આયુધ એહ્‌નાં તહ્‌મ્યો; પછી સહી જીતાઇ." ૨૯

તવ સુણી વાઇક દ્રોણનાં, કર્ણનિ ચઢિઉ કોપ;
દસ બાણ મૂકી ધનુષ રથ અશ્વ, કવચ કીધાં લોપ. ૩૦
વિરથ થયુ, આયુધ નહીં પાશિ, તવ વિમાશિ અભિમન્ન:
"મૂંહિ મારવા ઉપદેશ કર્ણનિ, કહ્યાં ગુરુઇ વચન." ૩૧
ચિન્તાતુર મનિ વિચારી તવ, ઊડિઉ તે આકાશિ;
એક ખડ્ગ ખેડું હસ્ત છિ, નથી અન્ય આયુધ પાશિ. ૩૨

અન્તિરક્ષ જ્યાહરિ ઉત્પતુ, સહૂ યોધ પામ્યા ત્રાસ;
'હાવિ ત્રુટી પડશિ કુણ-ઊપરિ? કુહુનુ કરશિ નાશ?" ૩૩
આકાશિ ઊંચૂં જોઇ રહ્યા, ભિ ત્રાસ પામ્યા યોધ;
તેણિ સમિ દ્રોણ-બાણિ, ખડ્ગ કાપ્યૂં ક્રોધિ. ૩૪

તવ એક બાણ મૂકી રવિસુતિ, ખેડૂં કીધૂં ચૂર;
તવ હેઠુ આવ્યુ કુંઅર વેગિ; રથચક્ર ગ્રહૂં એક શૂરિ. ૩૫
જિમ કૃષ્ણ-હસ્તિ સોહિ સુદર્શન, તે રીતિઇ શોભિ વીર;
તે ફેરવિ ઊભુ ચૌગમાં; કુણ આગલિ આવિ ધીર? ૩૬

ધાઇ ધસિ નિ ધસમસિ, કોપિઉ અન્તઃકરણિ;
બહુ યોધ હયગજ મહારથી, કૂંઅરિ પમાડ્યા મરણ. ૩૭
જિમ શરત્કાલિ રવિ સોહિ, તારામણ્ડલ માંહિ ચન્દ્ર,
જિમ મેરુ શોભા ધરિ છિ જ્યાહરિ, મેહ આવિ ધરણ્ય, ૩૮

એહવૂં જોઇ પ્રાક્રમ, કરણ વીરિ, તવ ચક્ર છેદ્યૂં ખેવ;
તવ પાર્થપુત્રિ ગદા મહીથી, કરિ ગ્રહી અશ્વમેવ. ૩૯
અશ્વત્થામા તણ રથ ભાજ્યુ, અશ્વ કરચા તેહ્‌ના નાશ;
તવ કાલકેત રાજા આવિઉ; કરિ ગદા ગ્રહી રહ્યુ પાશિ. ૪૦

તેહ્‌નિ કૂંઅરિ પાડિઉ, સિતુતિર તેહ્‌ના યોધ;
વલી કઇ એક દેશના મહારથી મારચા, અભિમનિ કરીનિ ક્રોધ. ૪૧
એહવૂં પ્રાક્રમ જોઇ મહારથીઇ, મિલી વીંટયુ વીર;
ગ્રહી ગદા આગલિ આવિઉ, સુત દુઃશાસનનુ ધીર. ૪૨

તવ અભિમનિ મારી કરયુ વ્યાકુલ, અનિ ચઢિઉ કોપ;
અશ્વ રથ ધજા ધનુષ ભાંજી, કરયો તેહુનો લોપ. ૪૩
પછિ આવ્યા અગ્નિ અગ્નિ ભિડૂ, શરીરિ કરિ ગદાઘાઇ;
હાડ ભાંગ્યાં શરીરનાં; શોણિત; પડિ નિ બિઠા થાય. ૪૪
વિષપાનની પિરિં થયા વ્યાકુલ; તવ ચઢિ છિ મનિ રીસ;
અન્યોઅન્યિ ભિડૂ છિ ફેરવી, કરગદા મારી શીશિ. ૪૫
તવ પડ્યુ પ્રથવી પારથ-પુત્ર; તિજ્યા તત્ક્ષણ પ્રાણ;
પછિ દુઃશાસનસુત તિજી મૂર્છા, ઊઠિઉ નિરવાણ. ૪૬
અભિમન તવ મરણ પામિઉ, પણિ સરવનિ મનિ ભ્રાન્તિ;
તવ પડ્યા ત્રુટી મહારથી, તે છઇ મિલી કીધી ઘાત. ૪૭
અશ્વત્થામા, દ્રોણ, જિદ્રથ, દુર્યોધન નિ કરણ,
દુઃશાસનના પુત્ર શૂં, એ છઇ, મિલી પમાડ્યુ મરણ. ૪૮
તિહાં શબ્દ થયુ બહુ બુમ્બારવ, વજડાવ્યાં નીસાણ;
તે વાત જાણી પાણ્ડવિ; સેના હવી ભઙ્ગાણ. ૪૯
તવ દુઃખ પામ્યા યુધિષ્ઠિર; સહૂ યોધ દિઇ છિ ધીરઃ
'શૂરવીર અભિમન કહાવિ, બહુ હણ્યા કૌરવ-વીર.' ૫૦
તેણિ સમિ અસ્તાઙ્ગત થયુ રવિ, સહૂ સેન શિબિરિ જાઇ,
તવ વલ્યા કૌરવ વાજતિ; આનન્દ અગ્નિ નવિ માઇ. ૫૧
ધૃતરાષ્ટ્ર સન્તોષ પામ્યુ, સઞ્જેનિ લાગુ ચરણિ.
ભાઉ કહિઃ હૂં પતિતનિ, પ્રભુ! રાખિ તૂં નિજ શરણિ. ૫૨
૩૨૯

કડવૂં ૯ મૂં—રાગ વેરાડી

સઞ્જે કહિઃ સાંભલિ, રાજન! અવસુકન થાઇ છિ અર્જુન;
પક્ષી આનન્દ પામ્યાં ઘણાં, માંસ ભક્ષ કરવા યોધ તણાં. ૧
તિહાં રુધિર તણી ચાલી નદી; યોગણીઇ તવ વાણી વદી.
પાણ્ડવ સહૂ કો શિબિરિ ગયા; સેના ઊતારી દુઃખિઆ થયા. ૨

રાઇ યુધિષ્ઠિર બિઠા છિ જ્યાંહિ, સકલ યોધ મિલી આવ્યા ત્યાંહિ;
તવ રાઇ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહી: "હૂં ઊફરુ કો પાપી નહીં: ૩
મિ મોટૂં કીધૂં દુષ્ટ કર્મ; કૂંઅર રણિ મોકલ્યુ તે અધર્મ;
દ્રોણરૂપી દાવાનલ માંહિ, બાલકનિ મોકલિઉ ત્યાંહિ. ૪
કરી યુદ્ધ પડિઉ અભિમન્ન; શુ ઉત્તર દેઇશૂં અર્જુન ?
કૃષ્ણા, સુભદ્રા નિ દેવેશ, તે આગલિ શુ ઉત્તર દેશ ?" ૫

ઇમ ધરિ દુઃખ, મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં આવ્યા વેદવ્યાસ.
અર્ધ્યપાદ્ય પૂજા તે કરી, ધરમરાઇ વાણી ઉચ્ચરી: ૬
"કૃપાનાથ ! સાંભલુ, કહૂં, વ્યાસ ! છ રથી મિલી કરયુ કૂંઅરનુ નાશ;
કૌરવિ ક્ષત્રીનુ સહી લોપ્યુ ધર્મ, છ જણિ મિલી કીધૂં દુષ્ટ કર્મ. ૭

અભિમનનૂં શૂં કરૂં વિખાણુ ? બહુ ભૂપતિના તેણિ લીધા પ્રાણ."
કરિ વાત નિ મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં બોલ્યા વેદવ્યાસ: ૮
"તૂં કાં દુઃખ ધરિ, ધર્મ ધીર ! છાંડશિ ધીર બીજા તે, વીર !
બાંધી કેડિ કરિવા સઙ્ગ્રામ; કૂંઅર પામ્યુ અવિચલ ઠામ. ૯

તેહ તણૂં દુઃખ ધરવૂં ફોક; તેણિ ખ્યાતિ કીધી ત્રિલોકિ;
રણસઙ્ગ્રામિ પામ્યુ મરણું; વિષ્ણુલોક પામ્યુ હરિચ્ચરણુ. ૧૦
તૂં સર્વગ્ન્યાની નાણિ સહી; મરણ તણુ ભિ એ આણીશ નહીં;
મિથ્યા ભવ એ સઘલી સૃષ્ટિ, શિવ બ્રહ્માદિક ઇન્દ્ર અદષ્ટ." ૧૧

સુણી વાઇક બોલ્યા ધર્મરાઇ: "કુહુ એ સન્ધે માહ્રરા મન માંહિ;
મ્રતલોક જ્યે ધરિઊં નામ, દેહ પડિ આત્મા જાઇ કુણિ ઠામિ ? ૧૨
સુરિનર મુનિ મોટા હુઇ નાશ; મ્રત તે શૂં છિ ? કુહુ, મુનિ વ્યાસ !"
વ્યાસ કિહિ: "સુણિ, ધર્મ ! એહ, એક વચન, નારદિ કહ્યૂં જ્યેહ; ૧૩
એકચિન્ત થૈ સાંભલજ્યો, ધર્મ ! શ્રવણ કરિ છૂટિ સરવ કર્મ;
બ્રહ્માઇ સૃષ્ટિ કીધી મહીં, તિહાં લગિ મ્રત હૂતૂં નહીં. ૧૪

ભારાક્રાન્ત પૃથ્વી બહુ થઈ; બ્રહ્મા—આગલિ રડતી ગઈ:
'સ્વામી ! પિતા માહ્રુ છિ તૂંઅ; રસાતલિ હાવિં જૈશ હૂંઅ. ૧૫

મિં તુ નહીં સે'વાઇ છિ ભાર;' વચનિ બ્રહ્મા કોપ્યા તેણી વાર;
ચઢ્યુ ક્રોધ અદ્દભુત વિકરાલ; નેત્રવહ્નિ નીકલ્યુ તેણિ કાલિ; ૧૬
વ્યાપી અગ્નિ દશોદિશિ પાસિ; પ્રલિકાલ માંડ્યુ સહૂ નાશ,
તવ વિચારચૂં વિષ્ણુ–મહાદેવિ; બ્રહ્મા કહ્નિ આવ્યા તત્ખેવ; ૧૭
આશ્રિજ્ય પામી લાગુ પાઇ: 'કિમ પધારચા વિષ્ણુ–શિવરાઇ?
કુણુ કારય સેવક મનિ ધરિ.' તવ શઙ્કરિ વાણી ઉચ્ચરી: ૧૮
'નાભિકમલિ તાહ્‌રી ઉત્પત્તિ; તુઝ નિત્રિ પ્રગટ્યુ વહ્નિ સત્તિ;
તે સૃષ્ટિ કીધી છિ ભવ-થાટ; ભિ એહ કરુ છુ તે શા માટિ?' ૧૯
સુણી વચન બ્રહ્મા ઇમ કિહિ: 'ભારાક્રાન્ત પૃથ્વી કિમ રિહિ?
તેણિ આવી મુઝનિ કહ્યૂં; ચઢ્યુ કોપ; એહ તુ ઇમ રહ્યૂં.' ૨૦
શિવ કિહિ: 'બ્રહ્મા! સાંભલિ વાત; સઙ્ઘાર તણૂં કારણ મુઝ હાથિ;
તૂં બિહુ સૃષ્ટિનૂં કરવા કાજ; પ્રતિપાલન કરશિ મહારાજ. ૨૧
તહ્મ્યે કોપ શમાવુ સહી; હૂં વિના કો અન્ય સઙ્ઘારિ નહીં.'
તવ તેડ્યુ વહ્નિ; શમાવ્યુ કોપ; બહુ સાગર વક્ષ સમ કીધાં લોપ. ૨૨
તવ શિવ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ બિઠા મિલી, વિચાર મનિ કરી ધારચૂં વલી;
જિમ આવિ, મ્રત પામિ જિમ્મ, મ્રત ઊપજિ સહૂ કરીઇ તિમ્મ." ૨૩
એહ્‌વુ વિચાર કરિ જ્યેટલિ, એક સ્ત્રી ઊપજિ તેટલિ.
નેત્ર થકી પ્રગટી તે નારિ; મેહ્‌લિ ક્રોધિ તે નિરધાર. ૨૪
કૃષ્ણ વસ્ત્ર; લોચન રાતાં સહી; દક્ષિણ દિશિ જોઇ ઊભી રહી;
વિકલ દૃષ્ટિ દીસિ વિકરાલ. શિવ વક્તા બોલ્યા તત્કાલ: ૨૫
'અરે અબલા! તાહરિ મ્રત નામ, સઙ્ઘારવાનૂં તુઝને સોંપૂં કામ;
તિહાં કુહુની નહીં ધરવી લાજ; અન્તરિ વહેરુ મા; કરેશ કાજ. ૨૬
રઙ્ક રાઇ મોટા મુનિ મહન્ત, અવધિ કરજે સહૂનુ અન્ત.'
એહ્‌વૂં વૃચન અબલાઇ સુણી, અતિ ચિન્તાતુર થૈ તે ધણી: ૨૭
'એ કારય શૂં મુઝનિ દીધ, બાપ! નિર્દિ દુ:ખ–કર્મ કરવૂં પાપ?
પામી દુ:ખ દેવા એ રડિ; બ્રહ્મા! કિહિ: 'રખિ આંસૂ પડિ!' ૨૮

વચનિ નારદ તણિ વરથી, પુત્ર પામ્યુ સોઇ;
પુત્રી-શઙ્કા કરિ તેહ, જાજુલમાન સોવણ હોઇ. ૫
તેણિ કરયાં મન્દિર હેમનાં; સ્થિતિ-પાત્ર સૌ સુવરણ;
વાત જાણિ ચોરિ આવી, પુત્ર કરિઉ તિહાં હરણ. ૬
જાણી દેવ સુવર્ણનુ તેહ, લેઇ ગયા વન માંહિ;
કરયુ વધ વિષ્ઠાનિ દેખી, નાખી દીધુ ત્યાંહિ. ૭
દુઃખ આણિ ભૂપતિ કિહિઃ 'આ શુ થયુ ઉત્પાત?'
તેણિ સમિ નારદ આવિઆ; સર્વ કહ્યુ વૃત્તાન્તઃ ૮
'હાવિ શોક તજિ તૂં મન તણુ; થિર નહીં કો સંસારિ;
મ્રત તુ છિ સર્વ કોઇનિ; જો તૂં, કોઇ રહ્યુ છિ નિરધાર? ૯
મરુત સરીખુ ભૂપતિ, જેણિ જગ્ન કીધા સોઇ;
અજીર્ણ વહ્નિનિ ઊપનૂં, પણિ ગયૂં તેહ સોઇ. ૧૦
વલી શાલિહોત્ર રાજા સતવાદી, અશ્વમેધ શત કીધા સાક્ષાત;
તેણિ વૃષ્ટિ કરાવી સરવ મહીઇ; હેમ તણુ વરસાદ; ૧૧
પણિ તેહ સરીખુ ગ્રસ્યુ કાલિ. પુરૂરવા એક રાઇ,
દસ સહસ્ર હસ્તી જગ્ન-દાનિ, બ્રહ્મભોજન પ્રણમી પાઇ; ૧૨
તેહ સરીખુ નવિ રહ્યુ; વલી, અન્ય કહૂં હૂં વાતઃ
ઉશીનરનુ સુત શિબિ ભૂપતિ; ત્રિભુવનિ તેહ્‌ની ખ્યાતિ. ૧૩
તેણિ અશ્વરથ હેમ ગાઇ આપ્યાં, મેઘ-બિન્દુ-સઙ્ખ્યાઇ;
બ્રહ્મભોજન બહુ દાન કરયાં; વલી, બહુ અસઙ્ખ્ય દક્ષિણાઇ; ૧૪
તેહ્‌ની દૂધ ઘ્રત મધુની નદી ચાલી; ખીર કર્દમ ખાંડ;
શર્કરાશૂં સુગતિ કરી, વિપ્ર ભોજન કરિ અખણ્ડ. ૧૫
ઇમ જગ્ન કીધા અતિ ઘણા, પણિ તુહિ આવ્યુ અન્ત.
વલી સુત દશરથ તણુ રઘુ, પ્રાક્રમી સતિવન્ત, ૧૬
યેહ્‌નૂં નામ લહિતાં અઘ જાઇ, તારણ યે ત્રિભુવન્નિ;
તેહ્‌ના નામના પરતાપથી, થાઇ પતિત પાવન્ન; ૧૭

યેણિ રાવણ રોલિઉ, મારિઉ ઇન્દ્રજિત, કુમ્ભકર્ણ;
વચન પાલ્યાં માતપિતાનાં, જૈ વશિઆ એ અરણ્ય; ૧૮

ભાર ભોમિનુ યેણિ ઊતારયુ; સરવની પૂરી આશ;
અગિઆર સહસ્ર વરસ રાજિ કીધૂં; પુર સહિત ગયા વૈકુણ્ઠવાસ; ૧૯
તેહ સરીખા નવિ રહ્યા. ભગીરથ મહાવીર,
પૂર્વજ તારવા પોતાના, ગઙ્ગાજી લ્યાવ્યુ ધીર. ૨૦

દિલિપનિ ઘિરિ ગાન્ધર્વ સવિ, મિલી કરતા કાજ;
સહસ્ર અપાછરા નાચ કરતી; નીતિ ચલાવિ રાજિ; ૨૧
પણિ તેહ સરીખા અંત પામ્યા. વલી માન્ધાતા મહીપતિ,
યૌવનાશ્વ દેહથી ઉપનુ; નહીં માત-ઉદરિં ઉત્પત્તિ. ૨૨

અઙ્ગુષ્ટ ધાવ્યુ ઇન્દ્ર-અનુ તે, પુષ્ટ થયુ દિન બારિ;
ભગીરથ નવ ખણ્ડ મહી ફરયુ, દિવસ એક મુઝારિ. ૨૩
કહૂં પૃથવી માંહિ હારી, છત્યુ સકલ સંસાર,
તેહ પણ અવધિઇ ચાલિઆ. વલી અન્ય મહીપતિ, નહીં પાર. ૨૪

વલી એક શશિબિન્દુ ભૂપતિ; એક લાખ ઘિરિ નારિ;
તેહૂનિ પુત્ર તિહાં બહુ ઊપના, એકેકીનિ એક હજાર. ૨૫
જગ્ન કરી હેમ રત્ન આપી દક્ષિણા; કરાવ્યાં ભાવતાં ભોજન;
એહૂવા ધર્મિષ્ટનિ ગ્રસ્યા કાલિ, તુ તૂં શું દુઃખ ધરિ, રાજન? ૨૬

વલી એક ભૂપતિ હવુ; કહૂં તેહૂનુ મહિમાઇ;
વીસ સહસ્ર વિદ્યારથી ભણિં; રાઇ-મન્દિરિ વેદધ્વુનિ થાઇ. ૨૭
તે વિદ્યારથી ભણતા સાંભલી, પિત્રિદેવ થયા રલિઆતિ;
તે પુણ્ય થકી ચાલી નદી, તે ચરમવતી વિખ્યાત. ૨૮

વલી એક ધર્મિષ્ટ રાજા, હવુ ગોપાલ રાજન;
છત્રીસ જ્યોજન પોહૂલુ કરિઉ મણ્ડપ, લાંબુ શત જ્યોજન, ૨૯
વીસ જ્યોજન કરી વેદી, કરી મધિ સોવરણ;
બ્રહ્મભોજનની સઙ્ખ્યા નહીં; દક્ષિણા આપી ધરણ. ૩૦

પચવીસ પર્વત અન્નના, તે રહ્યા આદ-અહાપ;
તિહાં નદી ચાલી ઘ્રત તણી; તે શ્રવણથી જાઈ પાપ. ૩૧
વસ્ત્ર આભરણ રહ્યાં તિહાં; જ્યક્ષ ઉદિ થયુ એક;
તેહ સરીખા નહીં રહ્યા; વલિ ગયા અન્ય અનેક. ૩૨
વેણુ રાજા તણુ સુત યે, ધર્મિષ્ઠ થયુ ભૂપાલ,
તેહનિ પ્રથવી ખેડાતી અન્ન, આપતી તત્કાલ; ૩૩
તેણિ દેવદાનવ જ્યક્ષ મિલી, અવની દોવરાવી જાણિ;
સોવણની મહી કરી આપી, વિપ્રનિ નિરવાણ. ૩૪
સાઠિ સહસ્ર સાતશિ હસ્તી, કરિઆ તે સોવરણ;
કરી જગ્ન વિપ્રનિ દાન આપ્યાં, તુહી પામ્યા મરણ. ૩૫
જ્યમદગ્નિ-સુત ફરશુરામ, તેહ્‌ની શી કહૂં તુઝનિ વાત?
નક્ષત્રી પ્રથવી કરી એક-વીસ વાર વિખ્યાત. ૩૬
સમુદ્ર ઠેલી કોંકણ માધ, કરિઉ જૈ વિશ્રામ;
અયુત ચોસઠ હણ્યા ક્ષત્રી; સહસ્રાર્જુનનુ ફેડ્યુ ઠામ. ૩૭
તૂં જોનિ, રાજા! વિચારી; દુઃખ ધરિ તે શોક;
એહ્‌વા ગયા નિ બહુ જાશિ; કો સ્થિર નહીં ત્રૈલોકિ. ૩૮
આખ્યાન એ વંશાવલી, સાંભલિ પાતક જાઇ;
બાલ-સ્ત્રી-બ્રહ્મહત્યા, શ્રવણ થકી મૂકાઇ.' ૩૯
ઇમ કહી નારદ કથા, ગયા તે સ્વસ્થાનિ."
વ્યાસ કિહિઃ "સાંભલિ, ધર્મરાઇ! તૂં શૂં દુઃખ ધરિ, રાજાન? ૪૦
સુરનર જ્યોગી મહન્ત મુનિવર, યેહ પામિ ગતિ,
તેહ થકી અધિક તાહ્‌રુ કૂંઅર પામ્યુ સતિ. ૪૧
તૂં શોચ કુહુનુ કરિ છિ? તે ચન્દ્રનુ અવતાર;
કલા પામી પૂર્ણ જૈ મિલ્યુ, તે ઇન્દુનિ નિરધાર. ૪૨
તહ્‌મ્યો ધીરજ આણી કરુ યુદ્ધ નિ કૌરવ થશિ સહી નાશ."
ઇમ કહી શીખ માગી વલ્યા, નિજ સ્થાનકિ વેદવ્યાસ. ૪૩

વ્યાસ તિહાં ચાલ્યા સહી, તદ્‌મ્યો, શ્રોતા! સવિ શ્રવણિ ધરુ;
આનન્દ પામી એકચિત્તિ, અહર્નિશ હરિ–સમરણ કરુ. ૪૪/૪૨૦

—•—

૪. પ્રતિજ્ઞાપર્વ—

કડવું ૨૧ મૂં—રાગ મલ્હાર

વૈશમ્પાયન બોલિઆ: સાંભલિ, જન્મેજે રાઇ રે!
સંસપતકનિ જીતી વલિઆ અર્જુન, સન્ધ્યા સમિ તવ થાઇ રે. ૧
વાલ્યુ રથ તવ વેગિ હરિઇ; અર્જુન કિહિ: "સુણુ, નાથ રે!
કુશલ નથી આજ આપણિ, એહ્‌વૂં, જાણૂં છૂં મન સાથિ રે. ૨
અવશુકન હુઇ દેહનિ, મુખિ હોઠ સૂકિ, રુદિ ફાલ રે."
કૃષ્ણ કિહિ: "કલ્યાણ છિ." આવ્યા, સરવરિ સન્ધ્યાકાલિ રે. ૩
કરી સમરણ સન્ધ્યા તણૂં, બિશી રથિ શિબિરિ જાઇ રે;
"અરે નાથ! રણિ આપણિ, દુન્દુભિ શિ નવિ થાઇ રે? ૪
કૂંઅર સન્મુખ આવતુ ધાહિ; આજ નહીં શા માટિ રે?
મૌન ધરી બિઠા સહૂ, શોક ધરિ ઊચાટ રે." ૫
ધર્મ–આદિ બિઠા મિલી તિહાં, આવિઆ અર્જુન રે;
દેખી રાઇ કૃષ્ણ–પાર્થનિ, ગાઢિ કરિ રુદન રે: ૬
"અરે દૈવ! તિ શૂં કરયૂં? ત્રુટી મનિ માહરી આશ રે;
ચક્રાવુહ કીધુ ગુરુ દ્રોણિ; કિમ કરી કૂંઅર થયુ નાશ રે? ૭
સુન્દર તન કોડામણુ; કાયા કોમલ ગાત્ર રે;
હૂં ઘર માંહિથી નવિ કાઢતુ; વીસરતુ નહીં ક્ષણ માત્ર રે. ૮
આક્રમ બલ જાણી રાખતુ; રખિ જાણૂં, કોઇ કરિ ઉત્પાત રે!
જુ બાણ મૂકિ ક્રોધશૂં, તુ શેષ લગિ જાઇ ખ્યાતિ રે. ૯

કુણ પૂછશિ, ભૂખ્યુ, તરસ્યુ? કૂંઅર! ખૂંચતી હશિ ધરણ રે,
પે સુખશય્યાઇ પોઢતુ, વાઇ વીંઝણા, તલાંસતા ચરણ રે; ૧૦
આગ્ન્યા માહરી વિના કિમ ગયુ? સુભદ્રા દ્રુપદી જુઇ વાટ રે;
વજ્રલોહમિ રુદિ માહરૂં, ફાટતૂં નથી શા માટિ રે? ૧૧
કૃષ્ણજી! તિહાં મુઝનિ તહ્મ્યો, શિં નવિ જણાવી વાત રે?
બાણ મૂકી તિહાં થકી વુહુ, કરતુ કૌરવ-ઘાત રે. ૧૨
નીસાણ વાજિ દુષ્ટ કૌરવનાં, રુદિ લાગિ માહરિ ઘાઇ રે;
હૂં અર્જુન જુ હણૂં હવડાં, કૌરવનુ પ્રલિ થાય રે." ૧૩
ઇમ કરિ છિ કલ્પાન્ત ત્યાહરિ, બોલ્યા પુરુષપુરાણ રે:
"જુ તૂં, અર્જુન! એમ કરિ છિ તુ, અન્ય તિજશિ પ્રાણ રે. ૧૪
હાવિ ધીરજ દિ સર્વ યોધનિ, ક્ષોભના પામિ છિ યે મનિ રે.
વીસરુ, શૂં અહ્મ્યો કહી તૂંહિ, ગીતા તે, અર્જુન રે? ૧૫
તેહ તુ પામ્યુ સ્વર્ગસદન; કરુ રણ તણુ બહુ સંહાર રે.
તે સ્થાનકિ બિહુ આપણિં; તે ચન્દ્રનુ અવતાર રે." ૧૬
સુણી અર્જુન ધર્મનિ કિહિ છિ: "કૂંઅર કિમ થયુ નાશ રે?
કુણિ મારયુ કિમ કરી? કુહુ તહ્મ્યો, કુણ હૂતા પાશિ રે?" ૧૭
ધર્મ કિહિ: "વુહુ રચ્યુ ગુરુઇ, ચક્રાવુહ છિ યેહ રે;
ભેદવા કો સમરથ નહીં, કૂંઅર જાણતુ હૂતુ તેહ રે. ૧૮
તે નીસરવા નહીં લિહિ થાનક; કહૂં, કરશૂં સાહિ રે;
તવ જિદ્રથ આવી રહ્યુ દ્વારિ, અહ્મ્યો નવિ પિસાઇ રે. ૧૯
આગ્ન્યા કિમ લોપાઇ શિવની? તિહાં એકલુ અભિમન્ન રે;
મહારથી ખટ મિલી મારિઉ, તે દુ:શાસનનિ તન્નિ રે. ૨૦
જિદ્રથનિ નહીં દયા આવી; તવ કૂંઅર પામ્યુ મરણ રે."
અર્જુન એહવૂં સાંભલી તવ, મૂર્છાગત પડિઉ ધરણ રે. ૨૧
"હાઇ, હાઇ, પ્રભુ!" ઇમ કિહિ; અર્જુનનિ ચઢિઉ કોપ રે:
"સૂર્ય અસ્તાગત મધિ દિવસિ, જિદ્રથ કરવુ લોપ રે." ૨૨

સકલ યોધ શ્રીહરિ દેખતાં કહ્યૂ: "સતિ મારેસ સોઇ રે."
આવી ચરણિ લાગુ ધર્મ-નૃપણનિ, તવ કહ્યૂ: "એ વધ નવિ હોઇ રે. ૨૩
ઇન્દ્ર-આદિ આવી કરિ, એહની રક્ષા સોઇ રે."
"પિહિલાં મારૂં તેહુને પછિ, એહનિ મારૂં સોઇ રે. ૨૪
સૂરય-અસ્તાઊંત વિના નવિ હણૂં, તુ દેહ કરૂં માહ્‌રુ ત્યાજ રે."
પ્રતિગ્ન્યા દીધી ખરી: "કાષ્ટ-અક્ષ તણૂં કરવૂં કાજ રે. ૨૫
માતપિતા બ્રહ્મઘાતકી, ગોબાલક સ્ત્રી આપ રે;
જુ જિદ્રથનિ મારૂં નહીં તુ, એ સહૂ માહ્‌રિ શિરિ પાપ રે. ૨૬
ગુરુસ્રી-ગામી, મિથુન દિવાકરિ, દ્રોહી વિશ્વાસઘાત યેહ રે,
કન્યા તણુ વિક્રિ કરિ, મહા-પાતક ઊપજિ તેહ રે; ૨૭
જુ દેહ રાખૂં એહનુ તુ, પાતક મુઝનિ સાર રે."
ઇમ કહી પ્રતગ્ન્યા અર્જુનિ; કરયુ ધનુષ તણુ ટંકાર રે. ૨૮
પાઞ્ચજન્ય શઙ્ખ પૂરયુ શ્રીહરિઇ; દેવદત્ત પારથ-વીરિ રે;
સેના સહૂ શાંતરી કરી, યોધનિ આપી ધીર રે. ૨૯
ત્રિભુવનિ શબ્દ જૈ પુહુતુ; દેવ, દૈતિ, વરુણ, ઇન્દુ, સોઇ રે,
સમુદ્રિ તાં મરજાદા તિજી; 'શૂં થાશિ?' કિહિ સવિ કોઇ રે. ૩૦
કૌરવ ત્રાસ તે પામિઆ; સુણી જિદ્રથનિ પડી ફાલ રે;
તવ દુર્યોધન-આગલિ જૈ કહ્યૂં: "હાવિ માહ્‌રુ ખૂટુ કાલ રે. ૩૧
કીધી પ્રતગ્ન્યા પારથિ, તે સહી, માહ્‌રુ કરશિ લોપ રે.
હાવિ હૂં તુ નાહ્‌સૂં સહી; પુત્રઘાતથી ચઢિઉ કોપ રે. ૩૨
તહ્મ્યો રક્ષા કરુ માહ્‌રી, કરણ-દ્રોણ મિલી સાહિ રે;
તહ્મ્યો સરવ રાખુ તુ રહૂં, નહીં તુ મિં કિમ કરી રિહિવાઇ રે?" ૩૩
જિદ્રથનાં વાઇક સુણી શલ્ય કર્ણ કિહિ દુર્યોધન્ન રે:
"અહ્મ્યો રક્ષા કરીશૂં સહી, સરવં યોધ મિલી, રાજન્ન રે! ૩૪
તૂં છિ અતિ ઘણુ પ્રાક્રમી; અર્જુન સમતોલ હોઇ રે."
જિદ્રથ કિહિ: "ગુરુ દ્રોણ કિહિ, તુ સતિ માનૂં સોઇ રે." ૩૫

પછિ દ્રોણ પાશિ સહૂ આવ્યા; વૃત્તાન્ત કિહિ જિદ્રથ રે;
કહ્યું: "હૂં છૂં સમતોલ તેણિ, બલવીરયિ પારથ રે? ૩૬
અર્જુન ભીરૂ કરી શકૂં તુ રહૂં, તુ તહ્મ્યો કરુ સાહિ રે."
દ્રોણ કિહિ: "અર્જુન પ્રાક્રમી; તેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠરાઇ રે. ૩૭
આહ્મ્યો રક્ષા તાહ્રી કરૂં; તૂં પ્રાક્રમી છિ બલવન્ત રે;
તિં જગ્યન-જ્યાગ કીધા ઘણા; હાવિ શૂં દુઃખ અન્તિ રે? ૩૮
સ્થિર તિહાં કો રિહિશ નહીં; અતનૂં દુઃખ ધરવૂં ફોક રે;
ક્ષત્રીવટિ મરણ પામતાં સહી, સુખ પામેશ સ્વર્ગલોકિ રે. ૩૯
શકટ-વુહ, રક્ષા કરૂં;" એહ્વૂં, સાંભલી દ્રોણ-વચન્ન રે,
તવ મન વાલી જિદ્રથ વલિઉ; સહૂ શિબિર ગયા રાજન્ન રે. ૪૦
સઞ્જે કિહિ ધૃતરાષ્ટરનિઃ શીધ્રિ થાશિ વીર જિદ્રથ રે.
ભાઉ કિહિ: જીતશિ સહી, યેહ્નિ, સાહિ હરિ સમરથ રે. ૪૧
૪૬૧

કડવૂં ૧૨ મૂં—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયિન કિહિ ભૂપતિનિ; સુણિ, જન્મેજે! વાત;
વિચાર કરિ પાણ્ડવશૂં શ્રીહરિ, બિઠા પાંચિ ભાત. ૧
ઇન્દુ, ઇશ, બ્રહ્મ, મુનિ સાહિ કરવા, ઉ[દ્યત] વરુણ સહૂ દેવ;
ધરિ દુઃખ; ચિન્તા અર્જુનનીઃ 'શૂં થાશિ અવશ્યમેવ?' ૨
આણી ખેદ હરિ કિહિ પારથનિઃ "સાંભલિ સાચૂં, વીર!
જિદ્રથ બલિઉ કિમ પડશિ? સાહિ એહ્નિ બહુ ધીર. ૩
કિહિ, ભાઇ! પૂછ્યૂં નહીં અમનિ; તિં કરી પ્રતગ્ન્યા આજઃ
'સૂરય અસ્ત મધ્યિ દિવસિ,' તે કિમ થાશિ ત્યાજ? ૪
દ્રોણ-આદિ તિહાં મહારથી; છિ જિદ્રથ બલવન્ત;
શકટ-વુહુમ્ યેહ્નિ સાહિ સકલ દલ, કિમ થાઇ તેહ્નુ અન્ત?" ૫
સુણી વચન પારથ અતિ ક્રોધિ, કિહિઃ "સાંભલુ, શ્રીરઙ્ગ!
યે કો સાહિ કરિં, તેહ્નિ જીતી, જિદ્રથનુ કરૂં ભઙ્ગ. ૬

ઇન્દ્ર, ઈશ, પાતાલ-શેષ રક્ષા, કરિ તેહ્‌ની નિરવાણ,
તુ હૂં જીતેશ સહૂ કોનિ; જિદ્રથ મારૂં પ્રમાણ. ૭
આવડું શું મુંહિ તહ્‌મ્યો બીહાવુ? કુણ માત્ર છિ જિદ્રથ?
હૂં કિમ હારૂં? ચઉદ ભુવનપતિ! તૂં સાહિ છિ સમરથ ૮
જે કો સમરણ કરિ, રિપુ જીતિ, નામ તણિ મહિમાઇ,
તેહ તૂં, સ્વામી! સન્મુખ માહરિ; મુંહિ કુણિ જીતાઇ?" ૯

સુણી કૃષ્ણ તે હરખ પામ્યા, કિહિ: "ભલિ ધન, અર્જુન!
તૂંહિ દૃઢ વિશ્વાસ છિ માહરુ, તુ સહી રિપુ થાશિ પતન. ૧૦
તૂંહિ કોઇ જીતિ નહીં ત્રિભુવનિ; કુણ માત્ર એ? જાણિ."
શ્રીહરિનાં એહ્‌વાં વચન સાંભલી, અર્જુન બોલ્યા વાણિ: ૧૧
"સ્વામી! તહ્‌મ્યો જાઉ ઉત્તરા કહિ, વલિ દ્રુપદી સુભદ્રા-પાસિ;
રુદન કરતાં તેહ્‌નિ રાખુ; શોક કરુ તેહ્‌નુ નાશ." ૧૨
શિબિર વિપિ તવ આવ્યા સ્વામી, સુભદ્રાનિ કિહિ વાણિ:
"અરે ભગિની! એ પુત્ર તણુ, નહીં શોક કરવુ, જાણિ. ૧૩
જે ગતિ સુરિનરનિ તાં હુઈ છિ, સુગત પામિ તેહ;
રણસંગ્રામિ અનન્ત ભડ મારયા; ખ્યાતિ ત્રિભુવનિ એહ. ૧૪
સતિ વચન કહૂં છૂં તુઝનિ; 'જિદ્રથનુ કરૂં અન્ત;'
પ્રતગન્યા કરી છિ પારથિ; હણવુ તે બલવન્ત. ૧૫

ઉત્તરાનિ તૂં રાખિ રુદન કરતી; તૂં કરિ મનિ દુઃખ લાજ;
મ્રત તુ છિ સરવ કોઇનિ, કો કાલિ, કો આજ." ૧૬
સુણી વચન સુભદ્રા પછી, દુઃખ ધરી કરિ વિલાપ;
"તહ્‌મ્યો, પાર્થ જીતાં પુત્ર મરણ પામ્યુ, તેહ અહ્મારાં પાપ. ૧૭
ધિક યોધ પાઞ્ચાલ પામિ, રાખિ સક્યા નહીં પુત્ર;
હાવિ બલ છિ તે કામ શિ આવિ? માહ્‌રૂં ગયૂં ઘરસૂત્ર." ૧૮
ઍમ ધરિ દુઃખ; આંસૂ પાડિ; દ્રુપદી કરિ છિ વિલાપ:
"હાઇ, હાઇ, પુત્ર! તિ શૂં કીધૂં? માહ્‌રિ પૂર્વજન્મનૂં પાપ." ૧૯

આલોટિ મહીં; આંગ પછાડિ; ઉત્તરા–દુઃખ અનન્ત;
ઊઠાડી તવ આંસૂ લોહ્યાં, આશ્વાસન કરિ ભગવન્તઃ ૨૦

"અરે એ હતુ સ્વર્ગ સ્થાનકિ આપણિ, બિહુ ઇન્દુ તણુ અવતાર;
યે ગતિ હુઇ ધર્મ–અર્જુનનિ, તે ગતિ પામ્યુ નિરધાર." ૨૧
ઇમ આશ્વાસન દેઇનિ, રોતાં રાખ્યાં ભગવાનિ;
દર્ભ–સાથરિ નર સૂવાડી, ગયા સહૂ સ્વસ્થાનિ. ૨૨

ધર્મ–આદિ સહૂ કો આપણિ, શિબિરિ કરિ છિ વિચાર;
નિદ્રા તુ નવિ આવિ ચિન્તામિ, દુઃખ ધરિ છિ અપાર: ૨૩
"જિદ્રથ કિમ જીતાશિ અર્જુનિ? કિમ ઊગરશિ દેહ?
અહ્મ્યો પુણ્ય શાં કીધાં મહીસ્થલિ, યે જીતાશિ તેહ?" ૨૪

ઇમ ધરિ દુઃખ; શુભ વાચ્છિ નરનિ; નિદ્રા થૈ સવિ ત્યાજ.
તેણિ સમિ મધિરાતિ સમિ, દારુક પ્રતિ કિહિ મહારાજ: ૨૫
"અરે સારથિ! સાંભલિ સાચૂં, મુઝનિ દુઃખ અતિ એહ;
અર્જુન દેહ તિજિ, તવ મિં કિમ, દેખી શકાશિ તેહ? ૨૬

તવ મિં આયુધ ધરવાં પડશિ, કરવા કૌરવ–અન્ત;
અર્જુન–ઊફરુ કો નહીં માહરિ, અર્ધ શરીર બલવન્ત. ૨૭
પ્રાણવલ્લભ એહ માહરુ; એહ પાખિ ઘડી નવિ રિહિવાઇ;
જિદ્રથ–વધ કરવાનિ અર્થિં, આયુધ વિના કિમ જીતાઇ? ૨૮

તેહ માટિ તૂં જૈ દ્વારકા લ્યાવિ, માહરાં આયુધ તત્ખેવ;
નામ કહૂં તે અશ્વ જોતરી, રથ લ્યાવિ તૂં અશ્વમેવ. ૨૯
ચક્ર સુદર્શન, સારઙ્ગ ધનુપ, અનેક અસ્ત્ર યે બાણ,
તુમર, ગદા કુમોદકી અન્ય, આયુધ સરવ તૂં જાણિ. ૩૦
કવચ ટોપ સહિત તે લ્યાવજ્યે, કરવા જાશૂં સઙ્ગ્રામ;
પાઞ્ચજન્ય પૂરૂં તવ શીઘ્રિ લ્યાવિ, રણ હુઇ યેણિ ઠામિ. ૩૧
સુખ પામિ પાણ્ડવ તે કરવૂં; સાંભલિ, સારથિ! સોઇ."
કિહિ દારુક: "સ્વામી સાહિ યેહૂનિ, તેહૂનિ જિ નિશ્ચિ હોઇ." ૩૨

ઇમ કહીનિ ચાલ્યુ તે વેગિ; તવ જાગિઆ અર્જુંનઃ
"શૂં થાશિ ? જિદ્રથ કિમ જીતેશ ?" અતિચિન્તા–ધરચૂં મન્ન. ૩૩
તવ આવ્યા વેગે શ્રીહરિજી; પારથ લાગ્યુ ચરણિઃ
"સ્વામી ! પ્રતગન્યા કિમ થાશિ પૂરણ ? જિદ્રથનૂં કિમ મરણ ? ૩૪
જાણી વાત કૈરવ સજ થયા, રક્ષા કરવા કાજિ;
દ્રોણાદિક જીતાશિ કિમ કરી, સેનાપતિ, મહારાજ ?" ૩૫
સેન તુ તિહાં બહુ મિલ્યૂં છિ, ચિન્તાતુર અર્જુંન્ન.
ભાઉ કિહિઃ ચિન્તા કશી, ચેહૂનિ સાહિ જગજીવન્ન ? ૩૬

ઊથલુ

સાહિ જગજીવન્ન રે, તેહૂનિ તુ ચિન્તા નહીં.
ભાઉ કિહિ, જિદ્રથનિ, પછિ કિમ જીત્યુ સહી. ૩૭

૪૯૮

કડવૂં ૧૩ મૂં—રાગ આંદોલ

સ્વામી એણી પિરિ બોલ્યા અવિનાશ રે,
આસનાવાસના દીધી ઘણી [તાસ] રે. ૧
ઢાલ–આસનાવાસના દીધી હરિઇઃ "સાંભલિ, રે અર્જુંન !
ધીરજ રાખી ભજન કરિ તૂં, ભગવન્તનૂં એકિ મન્નિ. ૨
શોક કીધિ રૂપ બલ વર્ણું, તેજ તન્નનં જાઇ;
દુઃખ પામિ મિત્ર હોઇ ચે; શત્રુનિ હસારથ થાઇ." ૩
ઇમ કહી આત્મગ્યાન–દૃષ્ટિ, વિચારિ ભગવન્તઃ
"અરે અર્જુંન ! એહ તણૂ પશુપતિ–અસ્ત્ર થકી હુઇ અન્ત. ૪
તેહ તુ છિ મહાદેવ કન્હિ, જૈ માગીઇં તુ હુઇ નાશ."
ઇમ કહી બિહૂંઇ ધરચૂં ધ્યાન શિવનૂં; જૈ રહ્યા કૈલાસિ. ૫
અચલ મોટુ પરવત હેમ, પરવાલી તણા છિ શત રગં;
વનસ્પતિ ભાર અઢાર ફૂલી, પુષ્પ છિ નાના રંગ; ૬

અમૃત સરોવર કમલ દેખી, હવા આશ્ચિર્જય મન્નિ;
કૈલાસ પરવત તેજપુઞ્જ મહા; જ્યુગતિ જોઇ અર્જુંન્નિ: ૭
મહાદેવ બિઠા જટા ધારી; ભસ્મલેપન અઙ્ગિ;
શિરિ સોહિ વિરાજતી, દેખી એ મધિ ગઙ્ગ; ૮
અર્ધાઙ્ગિ બિઠી આદિ માતા; નન્દી ભૃઙ્ગી ચેહ;
રુણ્ઢમાલા ગ્રીવાઇ ભુજઙ્ગમ, કપૂર ગૌરજ દેહ, ૯
અપચ્છરા નાચિ; વાઇ વેણા; હોઇ છિ જેજેકાર;
દીઠા શિવ બિહૂઇ પાશિ જઈનિ કરયુ તિહાં નમસ્કાર. ૧૦
દણ્ડવત કરીનિ સ્તુતિ કરિ: "કરતા નિ હરતા ચેહ,
કલ્યાણકારી સરવનિ, શિવરૂપ છિ તૂં તેહ." ૧૧
જોઇ શિવ આશ્ચિર્જયે થયા; હશી વચન કિહિ તેણી વાર;
થયા બિઠા નિ કુશલ કહ્યું: "કાંઇ આગ્ન્યા દીજિ નિરધાર." ૧૨
"વરદાન માગ્યૂં આપીઇ" સુણી, સ્તુતિ કરિ હરિ સોઇ.
વરદાન આપિ દુ:ખ કાપિ: "અન્ત નવિ લિહિ તાહરુ કોઇ." ૧૩
વલી સ્તુતિ તાં કરી અર્જુંનિ. દણ્ડવત કરી કિહિ વાણિ:
"સ્વામી ! અસ્ત્ર પાશુપત આપીઇ, જિદ્રથથા રિહિ મુઝ પ્રાણ." ૧૪
શિવ કિહિ: "મિં જાણિઊં; જાઉ, અમૃત સરોવર ચેહ,
તિહાં પાશુપતાસ્ત્ર છિ સહી; જૈ શોધિ લ્યાવુ તેહ." ૧૫
સુણી નરહરિ તિહાં આવિઆ, જલ અમૃત સરોવર ચેહ,
ભુજઙ્ગ અનન્ત તિહાં પ્રૌઢા દીઠા, સહસ્ર ફણીધર તેહ. ૧૬
અર્જુંન કિહિ: "સહી શિવિ વાહ્યા, અસ્ત્ર દેખીઇ ન અશ્વમેવ."
એહૂવૂં જોઇ પારથિ સ્તુતિ કરી, તિહાં સર્પ તણી તત્ખેવ. ૧૭
ધનુષ તે વલતાં થૈ રહ્યાં; અર્જુંનિ લીધૂં તેહ;
તે લેઇ પાછા આવિઆ, કૈલાસપુર માંહિ એહ. ૧૮
અર્જુંન ધરી બિહૂ હસ્તિ આવ્યા, શમ્ભુ કેરિ પાશિ;
દેખાડ્યૂં તાણીનિ શિવિ; કહી મન્ત્રવિદ્યા પ્રકાશ. ૧૯

પુનરપિ પાછૂં સરોવર તણા, જલમદ્ધિ મૂક્યૂં તેહ;
શિવ કિહિ: "જા તૂં સમરણ કરજે, તવ આવશિ અસ્ત્ર એહ. ૨૦

કૃપાલ થૈ શિવિ શીખવી વિદ્યા; પછિ શીખ માગી તત્ખેવ;
તિહાં કૃષ્ણ અર્જુન આવિઆ, શિબિર વિપિ અશ્વમેવ. ૨૧

ધર્મરાઇનિ ચરણિ નમીનિ, કહ્યું સર્વ વૃત્તાન્ત:
"પાશુપતાસ્ત્ર લ્યાવ્યા શિવ કહ્નિથા; કૃપા તે ભગવન્ત." ૨૨

એહવૂં સુણી આનન્દ પામ્યા, યે જ્યોધ બિઠા છિ ભૂપ;
દણ્ડવત તિહાં શિવનિ કરચુ: "તૂં અકલ આદિ-સ્વરૂપ." ૨૩

ઇમ નિશા ગૈ; રવિ ઉદિ પામ્યુ; હવુ પ્રાતસ્કાલ;
નિતિ સ્નાન સન્ધ્યા હોમ કીધાં, યુધિષ્ઠિરિ ભૂપાલિ. ૨૪

ફલ આહાર આપ્યા વિપ્રનિ, વલિ વિવિધ દક્ષિણા દાનિ;
સોવ્રણ-મઢી શત ગાઇ કપિલા, દત્ત કરચાં રાઇ, જાણિ. ૨૫

નીસરચા બાહ્‍રિ સભા માંહિ આવ્યા; ભલાં રાઇ શુકન:
જલકુમ્ભ લેઇ સ્ત્રી સાહ્‍મી મિલી; ભલા વિપ્ર દિઇ આશીર્વચન. ૨૬

પ્રાશન કરી દાધ આવિઆં, સર્વતોભદ્ર આસન્ન;
સરવ જ્યોધા સભાં બિઠા તિહાં, આવિઆ જગજીવન. ૨૭

તવ અર્ઘ્યપાદ્ય પૂજા કરી હરિની, જ્યુધિષ્ઠિર કિહિ વાણિ:
"કૃપાલ થઈનિ, પ્રભુજી! રાખવા અર્જુન-પ્રાણ. ૨૮

કૌરવ જલનિધિ બૂડતાં, તહ્મ્યો નાવરૂપ આધાર;
સાર કીધી, પ્રભુ! તહ્મ્યો, દુઃખ પડિ કૈં વાર. ૨૯

લાજ રાખી તહ્મ્યો દ્રુપદીની; તહ્મ્યો સભા પૂરિઆં ચીર;
પ્રતગ્ન્યા પાલી કરી તહ્મ્યો, રાખીઇ, શ્રીયદુવીર!" ૩૦

શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: "રાઇ! સાંભલુ, જિદ્રથ કરાવૂં નાશ;
નિરધાર મારૂં જાણજ્યો તહ્મ્યો; રાખુ દૃઢ વિશ્વાસ." ૩૧

ઇમ કહી રથ બિઠા હરિ; સાત્વિક લીધા સાથિ;
અર્જુન છિ તિહાં આવી રહ્યા, ચૌદ લોક કેરુ નાથ. ૩૨

સાવધાન ધજાઇ હનુમાન બિઠા; સજ્જ કરીનિ રથ,
બાણ-આયુધ ધરચાં અગ્નિ; સામ્પ્રત થયા પારથ. ૩૩

શીઘ્રિ રથ ચલાવ્યુ હરિઇં; સજ્જ કીધુ તેહ;
ચઢી બિઠા બિહૂ જણા, સાત્ત્વિક-સાથિ એહ. ૩૪
સૂરય બિસિ ચન્દ્રનિ રથિ, તિમ આવ્યા તે ત્યાંહિ;
સહૂ સામ્પ્રત સજી સેના, આવ્યા જ્યુધિષ્ઠિર છિ યાંહિ. ૩૫
સઙ્ગ્રામિ સહુ દલ નીસરચૂં; વજડાવ્યાં નીસાણ;
અર્જુન કિહિ સાત્ત્વિકનિ; "તહ્મ્યો એક કરવૂં, જાણ: ૩૬
રક્ષા કરવી જ્યુધિષ્ઠિરની; તહ્મ્યો છુ બલવન્ત,
માહ્રરી ચિન્તા કરશુ નહીં; જિદ્રથનુ આણૂં અન્ત. ૩૭

જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણુ, વર આપ્યુ છિ દ્રોણિ."
સાત્ત્વિક કિહિ: "તહ્મ્યો છતાં, ધર્મનિ ગ્રહિ એહ્વુ કોણ?" ૩૮
ઇમ કહી પૂરયુ શઙ્ખ પાઞ્ચજન્ય; દેવદત્ત શઙ્ખ વિશાલ;
ગર્જના કરી આવિઆ ભડ, રણભોમિ ભૂપાલ. ૩૯

ધૃતરાષ્ટર એહ્વૂં સાંભલી, સઞ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિ:
માહ્રરિ પુત્રિ કહ્યૂં નવિ માન્યૂં; એ આવ્યા પુરુષ પુરાણ. ૪૦
અધર્મ કીધુ દુષ્ટ ચ્યારિ મિલી, તુ જિ કિહાંથી હોઇ?
ધર્મ તિહાં જિ જાણજ્યો; માહ્રરા પુત્ર મરણ થશિ સોઇ. ૪૧

સમરથ છિ એહ શ્રીહરિ; હાંકિ પારથનુ રથ;
લેઇ આયુધ ધરચૂં પોતિ, રાખવા પારથ. ૪૨
સઞ્જે કિહિ: આવડૂં શૂં, ગ્યાન આવ્યૂં આજ?
તે વારે બુદ્ધિ તાહ્રરી કિહાં ગઇ, હરિ આવ્યા વિષ્ટિ કાજિ? ૪૩
જલ ગયૂં સરોવર મધિથી, પછિ પાલ બાંધિ શૂં હોઇ?
અંત આવિ ત્યાહ્રરિ કરિ શોચના; આગલિથી નવિ ચેતિ કોઇ. ૪૪
તમ પાસિ આવ્યા માગવા, તવ પાંચ નવિ આપ્યાં ગામ;
અકર્મ તુઝ શિરિ પાપ બિહૂં, જે ક્ષત્રી પડિ સઙ્ગ્રામિ. ૪૫

હાવિ શી શોચના કરિ તૂં? સાંભલિનિ તૂં, રાઇ!
અર્જુનિ યે વિધિ મારિઆ, તે કહૂં જ્યુદ્ધ-મહિમાઇ. ૪૬
શ્રોતાજન! સહૂ સાંભલુ; હાવિ જ્યુદ્ધ થાશિ પ્રૌઢ;
ભાઉ કિહિ: સાંભલુ, સ્વામી રક્ષા કરિ ગરુડારૂઢ. ૪૭

૫૪૫

૫. જયદ્રથવધપર્વ—

કડવું ૧૪ મૂં—રાગ આંદોલ

સ્વામી! એણી પિરિ બોલ્યા ઋષિરાઇ રે;
જાઇ રાત્રિ, નિ કૌરવ સજ થાઇ રે. ૧
ઢાલ—કૌરવ સજ થૈ આવિઆ, રણભોમિ થાનક યાંહિ;
જિદ્રથની રક્ષા-કારણિ ગુરુઇ, શકટવુહુ કરિઉ ત્યાંહિ. ૨
જિદ્રથ પ્રતિ કિહિ: "અહ્મ્યો છૂં મહારથી; કરશૂં તાહ્નરી સાહિ;
અશ્વત્થામા, કરણ, શલ, ગુરુ, કૃપા નિ વલી રાઇ. ૩
ચૌદ સહસ્ર સહસ્ર એક રથ, અશ્વ લાખ જ એક,
સાઠિ સહસ્ર જ્યોધા રાખવા, લાખ ડોઢ પાલા વિશેખ. ૪
દેવ ઇન્દ્ર આવિ તુ તુઝનિ, નહીં જીતાઇ કોઇ;
જિદ્રથના સાત સહસ્ર જ્યોધા, રહ્યા રક્ષા કરવા સોઇ. ૫
દોઢ સહસ્ર જ્યોધા ગજ સાથિ, રહ્યુ દ્રુમશરણ વીર;
દુઃશાસન વિકરણ આગલિ, દલ લેઇ આગલિ રહ્યા ધીર. ૬
વુહુ કરિઉ જ્યોજન બાર પોહ્નલુ, શત ગાઉ ચોવીસ;
તે માંહિ રચના સુ રચાવુ; વુહુ પ્રગટવુ; ગુરુ રવિ શશિ. ૭
તે મધિ રાખ્યુ તિહાં જિદ્રથ, સીંચી અગ્નિજલ સોઇ;
દુર્જ્યોધન પૂંઠિ રહ્યુ છિ, બહુ જલ આગલિ હોઇ. ૮
શકટમુખિ રહ્યા દ્રોણ ગુરુ, શ્વેત ધજ અશ્વરથ સાર;
પતાકા છત્ર મુગટ ઉજ્જ્વલ, પ્રલિ જિમ ત્રિપુરારિ. ૯

દ્રોણશોભા શી કહૂં ? જોઇ, હરખિઉ રાજન;
આકાશમારગિ રહ્યા જોવા, શઙ્કર સુર મુનિજન. ૧૦
ગુણ ગાન્ધ્રવ કિન્નર જ્યક્ષ કિહિ; 'શૂં થશિ?' પામ્યા ત્રાસ;
'જિદ્રથ તુ છિ પ્રાક્રમી, બહુ જ્યોધ રાખિ પાશિ.' ૧૧
સુરલોક સહૂ જોવા રહ્યા, તવ આવ્યા રણિ અર્જુન;
ધજાઇ ગરજિ કપિ વીર; રથ હાંકિ જગજીવન. ૧૨

દ્રુમશરણ રહ્યુ આગલિ, તિહાં આવ્યુ રણધીર;
દેવદત્ત પૂર્યુ અર્જુનિ; પાઞ્ચજન્ય યદુવીરિ. ૧૩
ઘોર ગર્જિત શબ્દ-શઙ્ખિ, જ્યોધ પામ્યા ત્રાસ;
અશ્વ ગજ ઊપર થકી, મહી પડ્યા પામી નાશ. ૧૪

બલ વીર્ય લીધાં હરી કમ્પી, ચિત્કાર શબ્દિ સોઇ;
ભૂતાવલીની ચીસથી, કૌરવ વ્યાકુલ હોઇ. ૧૫
અર્જુન કિહિઃ "સ્વામી! રથ ચલાવુ, દ્રુમશરણ-સેના માંહિ;
કૃપાલ થાવૂં, પ્રભુ! જિદ્રથ, જિમ જીતાઇ ત્યાંહિ." ૧૬

એહ્વૂં સુણી હાંકયુ રથ હરિઇં; અર્જુનિ મૂકયાં બાણ;
બહુ ગજ રથ મહારથી, ધરણી પડ્યા તિજી પ્રાણ. ૧૭
એક બાણિ કરી છેદ્યુ રથનિ; બીજિ હસ્તી પાડ્યુ ધરણિ;
સારથિ હણ્યુ ત્રીજી બાણિ; પછિ જ્યોધ પમાડ્યુ મરણ. ૧૮

બાણ મૂકી વિધવિધનાં, બહુ ધરી મન માંહિ કોપ;
તાડ ફલની પિરિ પડિ શિર, દ્રુમસેનનિ કરયુ લોપ. ૧૯
મસ્તક વિના ધડ ગ્રહી આયુધ, ફેરવિ ચૌપાશિ;
કેટલા કિહિઃ "નરનારાયણ, કિહાં છિ રે કરીઇ નાશ. ૨૦

અર્જુન પ્રાક્રમ એમ વાધ્યૂં, જિમ્મ સાગરિ પૂર;
ભઙ્ગાણ દલમધિ પડ્યૂં; અશ્વ નર કરયા ચૂર. ૨૧
દલ પડ્યૂં જાણી આવિઉ, રણમધિ દુઃશાસન્ન;
બહુ હસ્તી સાથિ પરવરિઉ, યુદ્ધ-અર્થિ જિહાં અર્જુન્ન. ૨૨

આવતુ દેખી દેવદત્તનિ, પઞ્ચજનિ પૂરયુ અવિનાશિ,
તેણુ હસ્તી નાહ્ઠા; સકલ દલ; રણમધિ પડિઉ ત્રાસ. ૨૩
ઊપરિ ઊપરિ જ્યોધ નાહ્ઠા; દુઃશાસન થયુ ભઙ્ગ;
હાંકી રથ પછિ આવિઉ, ગુરુ દ્રોણ કેરિ સઙ્ગિ. ૨૪
ઊપરિ મારિ બાણ પારથ, લક્ષધા કરિ વૃષ્ટિ;
લેઇ બાણ મૂકિ, અધર સૂકિ, દેખીઇ નવિ દષ્ટિ. ૨૫
શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: "એ દ્રોણ સાથિ, બલ તણું નહીં કામ;
દિન દસ લગિ નહીં થાઇ પ્રાજિ, સુભટ એ સઙ્ગ્રામિ. ૨૬
ગુણ સ્તુતિ વાણી નિર્મલ વદન્યો, દ્રોણગુરુ-સઙ્ગાતિ."
ઇમ કહી દીધી શીખ; ચાલ્યા, દ્રોણ જિહાં છિ વિખ્યાત. ૨૭
અર્જુન કિહિ: "ગુરુજી! તહ્મ્યો, પાણ્ડુ પિતાનિ સ્થાન;
કૃપાલ થાવૂં; અશ્વત્થામા, તિમ હૂં છૂં સન્તાન. ૨૮
શ્રીકૃષ્ણજી નિ તાહ્મ્યો મુઝનિ, પ્રીછવ્યૂં કલ્યાણ;
જિદ્રથનિ છતૂં; પ્રાણ રિહિ, તિમ તહ્મ્યો કરવૂં જાણ." ૨૯
સુણી વાણી દ્રોણ કિહિઃ "સાંભલિ, અર્જુન! સોઇ;
મુંહિ જીતી સુખિ જા તૂં; તુઝ સમોવડિ નહીં કોઇ. ૩૦
એટલે મુઝ શિરિ બોલ ન આવિ, દ્વેષ નવિ કરિ રાઇ."
ઇમ મૂક્યાં બાણ બહુ; સઙ્ગ્રામ સબલુ થાય. ૩૧
નવ અસ્ત્ર મૂકી કૃષ્ણ અર્જુન; ચ્યારિ બાણિ હનુમન્ત;
ગાણ્ડીવ કાપી પ્રતિજ્ઞા છેદી; જુવે શ્રીભગવન્ત. ૩૨
નરનારાયણ ઢાંક્યા શરિ; અર્જુન ચઢિઉ કોપ;
સાઠિ બાણિ શર સહૂ છેદિઆં; સેન સકલ કરિઆં લોપ. ૩૩
પૂજા કીધી ગુરુ તણી, સાતશિ મૂકી અસ્ત્ર;
વલી મારચાં સહસ્ર લક્ષ કોટિ, અસઙ્ખ્ય જાતિ શસ્ત્ર. ૩૪
વધાવ્યા રે દ્રોણનિ, વલી જ્યોધ પામ્યા નાશ;
હય ગજ નાસે મોકલા, સુહુગમ પામ્યા નાશ. ૩૫

કુહુના કાપ્યા પાગ શિર; કુહુનાં, નાસિકા નિ કરણ.
કુહુનાં છેદ્યાં રુદિ જઈ; તે ઢલી પડિઆ ધરણિ. ૩૬
ઊડિ રથ ચક્ર જૂસરી; કટકા થૈ ગૈ આકાશિ;
ગજ—સૂંઢિ છેદી અમ્બાડી; અશ્વ તણુ બહુ હુઇ નાશ. ૩૭
નાહૂઠૂં દલ સહૂ દ્રોણ દેખી, બાણ મેહ્લ્યાં ક્રોધિ;
પાંચ મારયાં કૃષ્ણ—અર્જુનનિ, મારયાં ત્રણિ કપિ જ્યોધ. ૩૮
કરયા વ્યાકુલ નરહરિનિ; અર્જુનિ કરિ ધરયૂં બાણ.
તેણિ સમિ કિહિ હરિ અર્જુનનિઃ "મહાબાહુ એ ગુરુ જાણિ. ૩૯
અભઙ્ગ એ નહીં ઓસરિ, દિન દસ કરિ સઙ્ગ્રામ.
આપણિ જાવૂં આગલિ, જિદ્રથ કેરિ કામિ." ૪૦
અર્જુન કિહિઃ "સ્વામી! ભલૂં;" ઇમ કહી ચલાવ્યુ રથ;
મૂકી જ્યમણા દ્રોણનિ, ચાલિઆ હરિ પારથ. ૪૧
દ્રોણ કિહિ અર્જુનનિઃ "અરે, જીત્યા વિના જાઇ કિમ્મ?"
"અરે સ્વામિ! રમૂં છૂં તુઝ સાથિ પુત્ર હોઇ પિતાશૂં તિમ્મ. ૪૨
પિતા જાણી લાડ તમશૂં, અશ્વાત્થામાનિ હૂં ઠામિ."
ઇમ કહી ચાલ્યા તિહાં રથકી, આવ્યા જ્હાં, અનન્ત ભડ સઙ્ગ્રામ. ૪૩
કૃતવર્મા નિ કામ્બોજ છિ; સેના રહી છિ અનન્ત;
ધસ્યા તે ઊપરિ સહી; રથ હાંક્યુ શ્રીભગવન્તિ. ૪૪

ઊથલુ

ભગવન્તિ રથ રણ—મધિ હાંક્યુ; યુદ્ધ તિહાં થાશિ ઘણૂં;
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટ્ર! મહિમા કહૂં હાવિ તેહ તણ. ૪૫
૫૯૦

કડવૂં ૧૫ મૂં—રાગ સારઙ્ગ

સઞ્જે વાણી બોલિઆઃ સુણિ, ધૃતરાષ્ટ્ર રાઇ!
કૃતવર્માઇ યુદ્ધ કરયૂં રે; સાંભલિ, કહૂં મહિમાઇ.

ઢાલ-મહિમા કહૂં હૂં તેહ તણુ, સાંભલિ, રે રાજન્ન!
કૃતવર્માઇ બહુ બાણુ મૂકી, ઢાંકિઉ અર્જુન્ન. ૨
રણસઙ્ગ્રામિ જ્યોધ પડિઆ; દલ પાણ્ડવનુ કીધુ અન્ત;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યૂં પારથિ; તેજ ધરયૂં ભગવન્તિ. ૩
હવા આશ્રિજ્ય દ્રોણુ-આદિ જ્યદ્રુપતિનૂં જોઇ રૂપ;
વલી સજ્જ થૈ એક આવિઉ, ભોજરાજ નામિ ભૂપ. ૪
તેણિ દસ બાણ મારયાં પારથનિ, પચીશિ પૂજ્યા દેવ;
વલી સાત બાણુ મૂકી પારથનિ, વ્યાકુલ કીધુ તત્ખેવ. ૫
તેહ્નિ સાહિ જયાદવ આવિઆ, યુદ્ધ હવૂં તિહાં અતિ પ્રૌઢ.
"ચાલુ ઇહાંથી શીઘ્રિ, અર્જુન!" ઇમ કિહિ ગરુડારૂઢ. ૬
મોહબાણુ મૂક્યૂં પારથિ; રથ હાંક્યુ જગદાધારિ.
કૃતવર્માઇ જૈ ખાલિઉ, રથચક્રનુ રાખણહાર. ૭
ઉત્તમ-ઉજાઇ ચ્યારિ મારયાં; ધૃષ્ટદ્યુમનનિ ત્રણિ;
બહુ બાણુ મારી જયાદવિ કાપી, ધજા ધનુપ પાડયાં ધરણિ. ૮
કમઠ પ્રૌઢાં ગ્રહી તેણિ, બાણની કીધી વૃષ્ટિ;
જયાદવ જાણી રાખિઉ, પણિ, કાંક્યુ (?) નવિ દીસિ દષ્ટિ. ૯
એટલિ જૈ મિલ્યા પારથનિ, જાણિ સેન કરતા માર!
વરુણનુ સુત સન્તાઉલ, ધસ્યુ, ગદા લેઇ તેણી વાર. ૧૦
શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ નાખી. છૂટી, હસ્તિ વાગી સોઇ;
વલી પાછી, સન્તાઉલ-શિર, છેદિઉં સહૂ જોઇ. ૧૧
હાહાકાર થયુ; સહૂ ઇમ કિહિ: "આ અસમ્ભવ વાત;
તેહ્નિ આયુધિ ફરી તેહ્નિ વધિઉ, તે કહીઇ ઉત્પાત." ૧૨
ધૃતરાષ્ટર કિહિ સઞ્જેનિ: મુઝિ મોટુ સન્દે એહ;
ફરી પાછી સન્તાઉલનિ, કિમ વાગી તેહ? ૧૩
સઞ્જે કિહિ: રાઇ! સાંભલુ, એહ્નુ વરુણ કહીઇ તાત;
વરુણા, સાંનદી, દક્ષ-મધિ, આદિ છિ એહ્ની માત; ૧૪

તેણિ વરુણ કન્હિ વર માગિઉ: "માહરુ પુત્ર નહીં હુઇ નાશ."
તેણિ ગદા આપી પુત્રનિ, ઇમ વાણી કહી પ્રકાશ: ૧૫
"યે કરિ યુદ્ધ તૂં સમોવડિ, કરિ ગ્રહી હથિઆર,
અન્ત પામિ તે સહી, એ ગદા કરિ પ્રહાર. ૧૬
યે કોઇ યુદ્ધ નહીં કરિ તુઝશૂં, આયુધ વિના હુઇ યેહ,
તે ઊપરિ જુ મૂકેશ તુ, ફરી પડશિ તાહ્‌રિ દેહિ." ૧૭

હરિઇ ભ્રાન્તિ કરી મોહ પમાડિઉ, વીસરયુ સહૂ તે આપ;
એહ્‌વુ શૂર રણ માંહિ પડ્યુ, તે કૃષ્ણજીનિ પ્રતાપિ. ૧૮
કામ્બોજના સુત સુદક્ખણિ, આવી મૂકિઆં દસ બાણ;
શ્રીકૃષ્ણનિ શિરિ ત્રણિ મારયાં; સાત અર્જુન જાણિ. ૧૯
પછિ સાંગિ મારી પૂંઠિથી, તે નરિ કરી કટકા વીસ;
ધ્વજ રથ ધનુષ તિલ તિલ કરયાં; અર્જુનિ ધરી તવ રીસ: ૨૦
તે મન્ત્રી સર ભેદ્યૂં રુદિ; સુદખ્ખણ પડ્યુ સહી ધરણિ;
યિમ કમલડાંડી પડિ ભાંગી, તિમ તે પામ્યુ મરણ. ૨૧

ચલવચલ થયૂં દલ; આવિઆ, દસ સહસ્ત્ર તેહ્‌ના જ્યોધ;
તે આવતા પાડ્યા અર્જુનિ, ક્ષણ માત્ર માંહિ કરી ક્રોધ. ૨૨
દલ પડ્યૂં જાણી સુદખ્ખણનૂં, તેહ્‌નુ પુત્ર આવ્યુ ખેવ;
સન્તાઉલ નિ વલી અચ્યન્તિ, કરયૂં યુદ્ધ અશ્વમેવ. ૨૩

બહુ બાણ મૂકી પારથિ, તે મોહ પમાડ્યા જાણિ;
શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: "તૂં કિહ્ન મોહ કશુ? વેગિ હણ એહ્‌ના પ્રાણ." ૨૪
ઇન્દ્રાસ્ત્ર મૂકી અર્જુનિ, બિહૂનાં શીસ છેદ્યાં સોઇ;
વલી તેહ્‌ના જ્યોધ આવ્યા પાશિ, તે હણ્યા સર્વે કોઇ. ૨૫

માર માર કરતા તેહ ચાલ્યા, સહૂ કોનુ આણતા અન્ત;
પછિ તિહાંથી ચાલિઆ, રથ હાંકિઉ ભગવન્તિ. ૨૬
અર્ક દેશનુ ભૂપતિ, તે આવ્યુ રણસઙ્ગ્રામિ;
તેહ પાડ્યુ અર્જુનિ; નદી રુધિરની વહી તે ઠામિ. ૨૭

વલી મ્લેચ્છ આવ્યા કેટલા, તેહ પમાડ્યા નાશ;
દેશદેશના ભૂપતિ બહુ, આવ્યા અર્જુન-પાશિ. ૨૮

પૂરવ, પશ્છમ, ઉત્તર, દખ્ખણ-દેશપતિ હૂતા યેહ,
અર્જુન વીંટયુ બિહૂ ગમાં, ઢાંકિઉ સહી શરિ તેહ. ૨૯
પછિ ઇન્દ્રસુત કોપિ ચઢ્યુ; બહુ બાણ મૂકી વૃષ્ટિ;
સહૂ જ્યોધ નાહૂઠા દસોદિશિ; રહી ન શક્યૂં કોઇ દષ્ટિ. ૩૦

નાઠા કો પડ્યા પ્રથવીઇ; કોનાં છેદ્યાં શીસ:
મોકલા દ્રોડિ અશ્વ ગજ; મહી પડિ પાડી ચીસ. ૩૧
રૂંઢમૂંડ રણ માંહિ રડવડિ; હસ્તી તણાયા જાઇ;
શોણિત-સરિતા પૂર ચાલી; શબ્દ શુ સહૂ થાઇ? ૩૨

ઇમ પ્રલિ કીધુ પારથિ; દિન પુહુર થયુ તેણી વાર;
ઇમ પ્રાજિ કીધા પારથિ, છસહસ્ર હણ્યા સરદાર. ૩૩
બાકી જ્યોધની સઙ્ખ્યા નહીં; પગ મેહ્લવા નહીં માગ;
અશ્વ, રથ મહા પ્રૌઢ કુઞ્જર, કરી કીધા બિ ભાગ. ૩૪

હાંકયુ રથ તવ આવિઆ, જિદ્રથ કેરિ પાશિ;
આવતુ દેખી પારથનિ, કૌરવમતિ થયુ ત્રાસ. ૩૫
આવ્યુ આગલિ દ્રોણનિ; દુઃખિ ભરયુ કિહિ વાણિ:
"જિદ્રથ તે આગલિ ગયુ અર્જુન, મૂકતુ તે બહુ બાણ." ૩૬

જિદ્રથ કિહિ: "તહ્મ્યો દીધુ આવવા, માટિ કરુ માહ્‌રી સાહિ;
પિસવા દીધુ; લાજ રાખુ સવિ; જાણુ સિદ્ધાન્ત, ગુરુરાઇ! ૩૭
વલી જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણૂં, તહ્મ્યો આપિઉં વરદાન;
તુ ઇહાં કિમ આવવા દીધા, તહ્મ્યો અર્જુન નિ ભગવાન?" ૩૮

દુર્જ્યોધન કિહિ: "અન્ન ખાધૂં અહ્મારૂં, જિ ઇચ્છુ પાણ્ડવની આજ;
ઇચ્છુ છુ શુભ પાણ્ડવ તણૂં, અહ્મનિ કરુ છુ લાજ. ૩૯
અપરાધ અહ્મારુ ક્ષમા કરજ્યો, દુઃખવશિ કહૂં વાણિ."
દ્રોણ કિહિ: "તૂં જાણજે સતિ; તુઝ અર્થિ તિજવા પ્રાણ. ૪૦

પ્રાણ લગિ હૂં જ્યુદ્ધ કરૂં છૂં; સાંભલિ, રે તૂં રાઇ!
તહ્મ્યો જાઉ દલ સબલ લેઇ, અર્જુનશૂં જ્યુદ્ધ કરવાઇ. ૪૧
હૂં જાઊં ગ્રહવા જ્યુધિષ્ઠિરનિ, તે એકલુ જ્યુદ્ધિ હોઇ.
તુઝનિ આપૂં કવચ એક, તેહ્નિ નવિ ભેદિ કોઇ. ૪૨
બલ વૃદ્ધિ પામિ ચિમ તૂં, તાહ્રુ કુણ કરી સકિ નાશ?
સાન્નિધિ થૈ જા જ્યુદ્ધ કરવા, અર્જુન કેરિ પાશિ." ૪૩
ઇમ કહી કવચ આપિઊં, રાઇ અઙ્ગિ ધરિઊં સોઇ;
અભિષેક કરી કિહિ કવચ–મહિમા:
"તૂંહ્નિ નહીં જીતિ જ્યોધ કોઇ. ૪૪
ઇન્દ્રિ પિહિરચૂં કવચ એહ તુ, વૃત્રાસુરતુ કરયુ નાશ."
એહ્વૂં સુણી હરખ પામ્યુ દુર્જ્યોધન; થયુ તવ મનિ ઉલ્લાસ. ૪૫

ઊથલુ

થયુ મનિ ઉલ્લાસ રે, અર્જુનશૂં યુદ્ધિ ગયુ;
સહૂ સેના તત્પર સઙ્ગિ લેઇ, રક્ષાઇ જિદ્રથની જૈ રહ્યુ. ૪૬
૬૩૬

કડવૂં ૧૬ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવાનિ અર્થિં, દ્રોણ સુભટ યુદ્ધિ જાઇ. ૧
આવી પાણ્ડવ સેના ધસમસી, સાત્ત્વિક નિ ધૃષ્ટદ્યુમન્ન;
ભીમ નિકુલ સિહિદેવ દ્રુપદ, મછ ધર્મ કાશી રાજન્ન. ૨
મૂકી બાણ ગુરુઇ ચુહુગમાં, વીંટયુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત;
જાણી દ્રોણ પછિ આવ્યા એકલા; કૌરવ જ્યોધ આવ્યા અનન્ત. ૩
મિલી દલ બહુ એક ભાવિ, ચિમ પામિ જમુના-ગઙ્ગ;
શલ્ય ધર્મ, દુઃશાસન સાત્ત્વિક; નિકુલ બલ-સિહિદે-સઙ્ગિ. ૪

આવ્યુ ભીમ ગ્રદા ગ્રહીનિ; કૌરવદલ કરયુ સંહાર.
ગુરુઇ બાણ મૂકી પાણ્ડવ-દલ, નાશ કરચૂં તેણી વાર. ૫

સામસાહ્મા જોધ આવ્યા, ગટોરગછ અલમ્બુસ વીર;
જિદ્રથ શકટવુહ-રક્ષાઇ, ગુરુઇ, રાખ્યા અશ્વત્થામા ધીર. ૬

દુઃશાસન સાત્વિક કરયુ ગ્રાજિ; શકુનિ સિદ્ધ પલાઇ;
પ્રેરયુ રથ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સાથિ; જયુદ્ધ અદ્ભુત થાઇ. ૭

રથિ રથ આથડ્યા તવ કાંગમિ, ઊતરયુ દ્રુપદકુમાર;
ગ્રહી ખડ્ગ કાંગમિ રથ ગુરુનિ, બિહૂ જોઇ તેણી વાર. ૮

મારી અશ્વ રથ કટકા કીધા; જાણ્યૂં: "હાવિ મુનિ કરશિ લોપ."
જોઇ દ્રોણ આશ્ચિન્ત્ય થૈ શસ્ત્રિ, કાપ્યૂં ખડ્ગ ધરી કોપ. ૯

નાખ્યુ રથ ઊપરિથી હેઠુ, અનિ વલિ મૂક્યાં બાણ;
આવતાં સાત્વિકિ સહી કાપ્યાં, નહીંતુ લહિતુ પ્રાણ. ૧૦

ચઢ્યુ કોપ ગુરુનિ યાદવ પરિ; અસ્ત્ર તણી કરિ વૃષ્ટિ;
'આવ્યૂં મ્રત, હાવિ આવિ ઢૂકડૂં;' સાત્વિક થયુ અદૃષ્ટ. ૧૧

કરિ યુદ્ધ સરખા બિહૂ પ્રાક્રમી, બાણવૃષ્ટિ કરિ અન્યોન્યિ;
વેધ્યાં શરીર શોભા ઇમ દીસિ, જાણૂં કેસૂ ફૂલ્યાં વન્નિ! ૧૨

ભલૂં યુદ્ધ જાણી જયક્ષ કિન્નર, વ્યોમિ રહી જુઇ દેવ;
વૈમાન આણ્યાં ઢૂકડાં, અપછરા ગણ-ગાન્ધ્રેવ. ૧૩

"અદ્ભુત યુદ્ધ મહા અનોપમ;" એહ્વી બોલિ વાણિ.
કાપ્યૂં ધનુષ ગુરુનૂં સાત્વિકિ, અનેક પૂંઠિ જાણિ. ૧૪

ચે આયુધ મૂકિ તે કાપિ; ગુરુ મનિ કરિ વિચાર;
અગ્નયસ્ત્ર મૂક્યૂં જોઇ સાત્વિકિ, ગુરુઇ વારુણાસ્ત્ર તે વાર. ૧૫

જોઈ પ્રાક્રમ ગુરુ અતિ મનિ હરખ્યાઃ "ભલુ, ભલુ, સાત્વિક વીર!
માહ્રા અસ્ત્ર કુણ સિહિ તુઝ પાખિ? મહા પ્રાક્રમી ખરુ ધીર." ૧૬

ધર્મ કહિઃ "સુણિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન! ભીમ! સાત્વિકની કરુ સાહિ;
વઢી વારતુ યુદ્ધ કરિ દ્રોણશૂં; રખિ પ્રાજિ તવ થાઇ!" ૧૭

સુણી વચન ધાયા સહૂ જયોધા; આવ્યા દ્રોણનિ પાશિ;
તેહવિ વીર સહૂ આવ્યા કૌરવ; અન્યોઅન્યિ હુઇ દલ નાશ. ૧૮
ભીમસેન મોટુ મહા જયોધ; પાડ્યૂં દલ ભઝાંણ;
પામ્યા ત્રાસ નાહઠા ચુહુપાશિ; કૌરવ–દલ થયૂં હાણિ. ૧૯
સઞ્જે કિહિ; સાંભલિ તૂં, રાજા! અર્જુનની વિખ્યાતિ;
કરિ વાટ, પારથ જાઇ ચાલ્યુ; રથ હાંકિ યુગતાત. ૨૦
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરીનિ, મન–વેગિ રથ જાઇ;
સૂર્ય તણા રથથી ગતિ અદકી; ચૂકવિ બાણ જયદુરાઇ. ૨૧
તેણિ સમિ ભૂપતિ બિ આવ્યા, અવન્તીના સહી જાણિ;
મહાવિદાધન મારયુ અર્જુનિ; દસ બાણિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨૨
તેહનુ ભ્રાત લોહ્ડુ અનબિન્દુ, આવ્યુ મહા બલવન્ત;
શાશિ ગદા મારી હરિનિ પછિ, અર્જુનિ આણ્યુ તેહનુ અન્ત. ૨૩
પછિ આવ્યા જયોધ તેહના; વલી તેહનુ કીધુ નાશ;
તેણિ સમિ કૌરવ–દલ આવી, ફરી વલ્યૂં ચુહુપાશિ. ૨૪
તેણિ સમિ અર્જુન કિહિ હરિનિ; અશ્વ થાકયા અશ્વમેવ;
તૃષાવન્ત થયા; આ સરોવર છિ; જલપાન કરાવુ, દેવ! ૨૫
કાઢુ બાણ અશ્વદેહ–મધિથી, નહીંતર થાશિ નાશ;
હૂં ઇહાં રહી ગાઞ્જીવ ધરી ઊભૂં; આવવા નહી દિઊં કો પાશિ. ૨૬
તહ્મ્યો નિર્ભિં થૈ જલપાન કરાવુ." સુણી અશ્વ ધોયા જયદુવીરિ;
જલપાન કરાવી અસ્ત્રજ કાઢ્યાં, હરિત શ્યામશરીર. ૨૭
કૌરવદલ આવ્યૂં જોઇ વેલા, કરયુ અદ્દભુત સઙ્ગ્રામ;
કાપિ અસ્ત્ર, મારિ વલિ અર્જુન; બહુ દલ હણ્યૂં તેણિ ઠામિ. ૨૮
દેવઋપિ આશ્રિજય થૈ જુઇ; અશ્વ હુઇ છિ સુન્દરશ્યામ;
ઋષીશ્વર સરોવર તપ છાંડી, આવ્યા જોવા તેણિ ઠામિ. ૨૯
કીધી બીંત, ઠાંઠ જોઇ કિહિઃ 'ભલુ ધન્ન અર્જુન!'
ટાલી થાક અશ્વ સ્વસ્થ થયા; રથ ફેરવ્યુ જગજીવન્નિ. ૩૦

કાઢ્યાં સાલ બાહૂરિ આવી; જોતરિઉ રથ તેણી વાર;
એહા ચઢી; ચાલ્યા વાયુ-વેગિ, કરતા મારામારિ. ૩૧
સકલ જ્યોધ ઊભા સહૂ ભાલિ, પણિ કો નવિ સાહ્‌મુ થાઇ;
તેણિ સમિ તિહાં દલ બહુ લેઇ; આવ્યુ દુર્યોધન રાઇ. ૩૨
વાત સાંભલી સરોવર કેરી, આશ્ચિર્જ્ય થયુ રાજન;
"દ્રોણ અર્જુનનિ આવવા નહીં દેસિ,
એહ્‌વી, આશ હતી (સહુનિ) મનિ. ૩૩
તેહ્‌નિ તિહાં મૂકીનિ આવ્યા; હાવિ સહૂનુ કરશિ નાશ;
જિદ્રથનિ નાશ હાવિ કરિ સહી; આપણિ થયા નિરાશ." ૩૪
સુણી વચન કૃષ્ણ કિહિ અર્જુનનિઃ "આ શૂં કિહિ સહૂ વાણિ?
સહી તૂં જીતેશ જિદ્રથનિ: જિ આપણુ તૂં જાણિ." ૩૫
કહી રથ હાંક્યુ હરિ વેગિ; દષ્ટિ પડ્યુ જિદ્રથ;
તેહવિ ફેરી આગલિ આવ્યુ, દુર્યોધન સમરથ. ૩૬
પિહિરયૂં કવચ ગુરુનૂં આપિઉં, અનેક અસ્ત્ર ધરી બાણ;
દુર્યોધન દેખી અર્જુન પ્રતિ, કિહિ સારર્ઙ્ગપાણિઃ ૩૭
"મારિ દુષ્ટનિ; કૌરવપતિ આવ્યુ, દ્રુપદીનુ દુઃખ દેનાર;
વનિ કાઢ્યાં તે કષ્ટ સમ્ભારી, કરિ એહનુ સહ્‌ઁાર." ૩૮
હાંક્યુ રથ; ધશી આવ્યુ કૌરવપતિ, મુખિ બોલતુ વાણિઃ
"અરે અર્જુન! હવડાં તૂંહિ મારેશ; હવડાં મૂકિ તાહરાં બાણ. ૩૯
વલી તાહ્‌રા કૃષ્ણનિ કિહિજે, કરવૂં હુઇ તે કરજે આજ."
ઇમ કહી સામ્પ્રત થૈ ઊભુ, યુદ્ધ કરવાનિ કાજિ. ૪૦
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ તૂં, રાજા! યુદ્ધ તણુ મહિમાઇ.
ભાઉ કિહિઃ યુદ્ધિ જિ પામિ, સાહિ ચેહ્‌નિ વૈકુણ્ઠરાઇ. ૪૧

ઊથલુ

સાહિ ચેહ્‌નિ વૈકુણ્ઠરાઇ રે, જિ તે પાંમિ સહી;
સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, રાજા! હાવિ યુદ્ધ કિમ થયૂં તહીં. ૪૨

૬૭૮

કડવું ૧૭ મું—રાગ સારંગ

વૈશમ્પાયન કહિ ભૂપતિનિ: સુણિ, જન્મેજે રાય!
દુર્યોધન અર્જુન યુદ્ધિ આવ્યા, કરયુ અન્યોઅન્યિ ઘાઇ. ૧
મૂકિ બાણ પારથ, તે નવિ વાગિ; પુષ્પ તણી પિરિ હોઇ;
પર્વત સરીખુ આગલિ ઊભુ, જોઇ આશ્રિજય હરિ જોઇ: ૨
"અરે અર્જુન! શૂં થયૂં? અસ્ત્ર નથી, ભેદતાં એહૂનૂં અંગ."
સુણી અર્જુન કહિ કારણ: "સૂણુ, કહૂં, શ્રીરંગ! ૩
ગુરુઇ કવચ બન્ધાવ્યૂં એહૂનિ, તેણિ કરી એહ અભેદ્ય;
ઇન્દ્ર તણૂં યદા વજ્ર ભાગિ, પણિ એહ અભેદ્ય [અછેદ્ય]. ૪
પણિ એહૂનિ પિહિરયૂં સ્ત્રીની પિરિ; નથી લહ્યુ પૂરણ ભેદ.
ઊતારી પિહિરયા પછી આપણિ, કરશૂં એહૂનુ છેદ." ૫
ઇમ કહી બાણ મારયાં ન ખમિ; હવુ વ્યાકુલ રાજન;
ધજા ધનુષ કાપ્યૂં, અશ્વ મારયા; શંખ પૂરયુ અર્જુનિ. ૬
પાઞ્ચજન્ય પૂરયુ અવિનાશિ; ગાજયુ અતિ હનૂમન્ત;
પામ્યા ત્રાસ નાઠા સહૂ જયોધા, પડયા તિજી પ્રાણ અનન્ત. ૭
શિખર પડિ પર્વતનાં; દધિ ઊલટિ; ચલ્યુ શેષ તવ ધરણિ;
હરયાં તેજ–બલ; અશ્વ ગજ ચલિઆ; બહુ ભડ પામ્યા મરણ. ૮
તેણિ સમિ પાણ્ડવના જયોધા, અર્જુનની કરવા સાહિ,
આવવાની મનસા કરિ, પણિ દ્રોણ–આગલિ નવિ પિસાઇ. ૯
ધર્મ ભીમ સાત્ત્વિક સિહદેવ, સાહિ નિકુલ તેણિ ઠામિ;
તેણિ સમિ અલમ્બુસિ આવી, ભીમ સાથિ માંડયુ સઙ્ગ્રામ. ૧૦
નેવૂં બાણ ગુરુનિ ધર્મિ મારયાં; દ્રોણિ મારયાં પચવીસ;
સાંગિ એક મારી પછિ ધર્મિ, અતિ મનિ આણી રીસ. ૧૧
વઝ્ઝાર કરતી સ્વર–ઘણ્ટા, ગુરુઇ દીઠી આવતી પાસિ.
કહિ દ્રોણ: "એ નવિ વલી પાછી, સહી કરિ એ માહરુ નાશ." ૧૨
ઇમ જાણી બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકી, ભસ્મ કીધી આવતી તેહ.
દીઠું ધર્મિ અસ્ત્ર આવતૂં, અગ્નિ ઝરતૂં ચેહ. ૧૩

મૂક્યૂં બાણ બ્રહ્માસ્ત્ર ધર્મિં, સમાવવા અન્યોઅન્યિ;
કાપ્યૂં ધનુષ દ્રોણનૂં રાઇ, તવ ક્રોધ ઊપનુ અતિ મન્નિ. ૧૪
ગદા એક મારી ધર્મનિ, દ્રોણિ ફેરવી તે શીશિ;
વલી એક મૂકી ધર્મરાઇ, તે કટકા કરી વીસ. ૧૫
તે જોઇ ક્રોધ પામ્યા ગુરુ, લેઇ નવ બાણ મૂક્યાં ખેવ;
મારયા અશ્વ, ધજા ધનુષ કાપી, વિરથ કરયુ અવસ્યમેવ. ૧૬
તે જોઇ દ્રોણ ધાઇ ધર્મનિ ગ્રિહિવા; તવ આવ્યુ તિહાં સિહિદેવ;
તેહ્નિ રથિ બિશાનિ નાઠા, ધર્મરાઇ તત્ખેવ. ૧૭
બ્રેહત્ક્ષેત્ર આવ્યુ પાણ્ડવ ઊપરિ, ખેમધુરત સુજાણ;
નેઉ બાણ મારી મહીઇ પાડ્યુ; ખેમધુરતિ તજિઆ પ્રાણ. ૧૮
પડ્યુ ભઙ્ગ; કૌરવદલ નાહૂં ચુહુદિશિ; પામ્યા ત્રાસ;
વીરધન્વા આવ્યુ એક યોધુ, ધૃષ્ટકેતનિ પાશિ. ૧૯
કરયૂં જયુદ્ધ અદ્દ્ભુત અન્યોઅન્યિ; ધૃષ્ટકેતિ ધરીનિ ક્રોધ,
વીરધન્વાનિ પાડ્યુ પ્રથવીઇ, તિલ તિલ કરી તે જ્યોધ. ૨૦
દુર્મુખ ભઙ્ગ થૈયનિ નાઠુ, સિહિદેવશ્યૂં સઙ્ગ્રામ;
નિર્મિત સુત વીરન્ધવા કેરુ, મરણ પામ્યુ તેણિ ઠામિ. ૨૧
સોમદત્ત આવ્યુ સઙ્ગ્રામિ, દ્રુપદીના સુત સઙ્ઘાતિ;
પાંચ બાણ પાંચિ તે મારયાં; પડ્યા મૂર્છાઇ તે ભ્રાત. ૨૨
તવ જાગ્યા વીર ઊઠ્યા અતિ ક્રોધિ, મિલી મૂકિ બહુ બાણ;
રથ છેદ્યુ કૂંઅરિ અર્જુનનિ; ધર્મપુત્રિ ધજા, જાણિ; ૨૩
પાડ્યુ સારથિ નિકુલ તણિ સુતિ; સિહિદેવ સુતિ છેદ્યૂં શીસ;
સોમદત્ત પડ્યુ મહી જાણી, અલમ્બુસ આવ્યુ ધરી રીસ. ૨૪
ભીમસેન સાથિ જયુદ્ધ માંડયૂં; બાણ તણી કરી વૃષ્ટિ;
નવ બાણિ વીંધ્યુ સહી રાખસ; ચઢ્યુ ક્રોધ, રગત-દૃષ્ટિ. ૨૫
ભીમ તણા ત્રણિ સારથિ હૃતા, તેહ્નુ આણ્યુ અન્ત;
પાલા ચ્યારશિ મારયા તેહ તણા, અસુર મહા બલવન્ત. ૨૬

ભીમસેન મૂર્છાં મહીઇ પડ્યુ; હવુ રણ માંહિ હાહાકાર;
ધાયુ વીર ગટોરગચ્છ આવ્યુ, કરતુ મુખ્યિ મારોમારિ. ૨૭

જાગ્યુ ભીમ ક્રોધ કરી ઊઠ્યુ; અલમ્બુસ હવુ અન્તરધાન;
બાણ વીર ઊપરિથી નાખિ; ભિ પામ્યા રાજાન. ૨૮
અગોપિ થયુ આવિ વલિ જાઇ; ધરિ નાનાવિધનાં રૂપ;
કરિ ગર્જના શબ્દ ભયંકર; પામ્યા ત્રાસ સુર-ભૂપ. ૨૯

પડ્યા જ્યોધ અશ્વ ગજ રથ, નદી ચાલી, રુધિર તણી તેણી વાર;
વિષ્ણુ-અસ્ત્ર તવ ભીમિ મૂકી, તવ ટાલિ માયા નિરધાર. ૩૦
નાઠા દૈત્ય વ્યાકુલ થઇનિ; આવ્યા દ્રોણનિ પાશિ;
વલિ ચાલ્યુ તિહાંથી અન્ય પાશિ, પાણ્ડુ-દલ કરવા નાશ. ૩૧

સુણી શોર થયુ તવ વેગિ, ભીમપુત્ર બલવન્ત;
બહુ વીર રાક્ષસ સરીખિ સરીખા, જ્યુદ્ધ કરિ છિ અનન્ત. ૩૨
મૂકિ બાણ; માયા નવી નવી કરિ; ઊડિ અન્તિરક્ષિ; પડિ ધરણિ;
રાક્ષસ યુદ્ધ કરિ વલી બિહુ, કોઇ નવિ પામિ મરણ. ૩૩

મારિ બાણ એકલુ અલમ્બુસ; સહૂ જ્યોધ પમાડ્યા ત્રાસ;
નિકુલનિ ત્રણિ, ધર્મનિ તિહુત્તિર, વલિ ગટોરગચ્છનિ પચાસ. ૩૪
પાંચ પાંચ પાંચિ સુત કૃષ્ણાના, ભીમ ઊપરિ પચીસ;
મૂક્યાં બાણ સવિ પાણ્ડવ જ્યોધ પર, અતિ મનિ આણી રીસ. ૩૫
તવ કોપ્યુ ભીમપુત્ર ફાલ મારી, ચઢ્યુ રથ ત્રિહિવા હાથિ;
શીસ ફેરવીનિ નાખ્યુ હેઠુ, લેઇ અફાલ્યુ અવની-સાથિ. ૩૬
પરવત મારિ અતિ પ્રૌઢા; વ્રખ સમૂલાં લેઇ ધાઇ;
એહ માંહિ નવિ ઓસરિ, એકએકનિ કરિ ઘાઇ. ૩૭

ઊઠી બાઝુ ગટોરગછનિ; થયુ રૂપ પરચણ્ડ;
ગટોરગછનિ બાથિ ઘાલી, કરચાં અસ્ત્ર તેહનાં ખણ્ડ. ૩૮
રાઢિ બહુ કીધી ઘણી, પાણ્ડવ-સેન કીધૂં ચૂર;
વકારચુ વંકરચુ તે ઘણુ; અલમ્બુસ વાધ્યૂં શૂર. ૩૯

રમતિ જોઇ ભીમસુતિ; પછી વછૂટયુ વીર;
અલમ્બુસ કીધુ આકલુ; તે ધરિ નવિ સકિ ધીર. ૪૦
ગટોરગછ મહા પ્રાક્રમી, તે સબલ પુહુતુ સઙ્ગિ;
હથિઆર સવિ હેઠાં કરીનિ, આવિઉ અઙ્ગોઅઙ્ગિ. ૪૧
એક એકનિ બાથિ ભીડિ, પાડ્યુ પડિ નહીં કોઇ;
કૌરવ પાણ્ડવ તણી સેના, સર્વ ઊભા જોઇ. ૪૨
ઘડી એક બલ જોઇ તેહૂનૂં, પછિ ગટોરગછિ ઊંચુ કીધુ;
શીસ ઊપરિ ફેરવીનિ, અવની ઊપરિ દીધુ. ૪૩
પછાડ્યુ તે પ્રથવી સાથિ, બલ કરીનિ બલવન્તિ;
અલમ્બુસનુ આણિઉ તિહાં, ગટોરગછિ તાં અન્ત: ૪૪
પાકૂં ચીભડૂં યિમ જાઇ રેંહૂશા, તિમ ફાટી ગયુ સોઇ.
પામ્યા ત્રાસ કૌરવ; પડ્યુ રાખસ; પરવત સરખી કાયા હોઇ. ૪૫
જિ જિ શબ્દ હવુ રણિ પાણ્ડવનિ; પામ્યા અતિ આનન્દ.
ભાઉ કિહિ: જિ હોઇ તેહૂની, ગાઇ ગુણ શ્રીગોવિન્દ. ૪૬

ઊથલુ

ગાઇ ગુણ ગોવિન્દ રે, તેહૂનિ સદા સુખ રિહિ;
સાંભલિ, રે કૌરવપતિ ! ઇમ સઞ્જે વાણી કિહિ. ૪૭
　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　૭૨૫

કડવૂં ૧૮ મૂં—રાગ દેશાખ

સઞ્જે કિહિ: રાઇ ! સાંભલુ, જિદ્રથ-યુદ્ધની વાત રે;
ખ્યાતિ તે કહૂં અર્જુન તણી રે. ૧
શઙ્ખ-શબ્દ કરિ છિ પ્રૌઢા, વારોવારિ અવિનાશ રે;
ત્રાસ તે પામિ શબ્દ થકી રે. ૨
ઢાલ—નાશ કૌરવ પામવાનિ, શઙ્ખ પૂરયુ દેવિ;
તેણિ સમિ ધર્મ પાઞ્ચજન્ય સુણી, વ્યાકુલ હવા અક્ષમેવ. ૩

સાત્ત્વિક વેગિ તેડિઆ તિહાં, ગદગદ કણ્ઠિ વાત;
બોલાઇ નહીં; વ્યાકુલ થયા; નેત્રિ વહિ આંસૂપાતઃ ૪
"અરે યાદવ! સાંભલુ, પાઞ્ચજન્યનુ થાઇ નાદ;
દેવદત્ત શિ નથી વાજતુ, અર્જુનના શઙ્ખનુ સાદ? ૫
મુઝનિ ચિન્તા ઊપની એ, જાણું, અર્જુનનુ હવુ છિ નાશઃ
તેણિ ક્રોધ કરી આયુધ ગ્રહી, યુદ્ધ કરિ છિ અવિનાશ. ૬

શઙ્ખ જુ નથી વાજતુ તુ, કુશલ કિમ્મ અર્જુન?
એકલા યુદ્ધ કરતા હશિ તે, શત્રુ બહુ રાજન્ન. ૭
તે માટિ ચિન્તા છિ ઘણી, સાત્ત્વિક! સાંભલિ સોઇ;
મિત્ર અર્જુન-ઊપરુ નહીં, અન્ય તાહ્મરિ કોઇ. ૮

તે માટિ તહ્મ્યો જાઉ તિહાં, હૂં એટલૂં માગૂં માન;
વિપત-વેલા જાઇ છિ, અસ્ત થાવા આવ્યુ ભાણ. ૯
ઉદિ પામ્યુ સૂર્ય તવનુ, યુદ્ધ કરિ છિ સઙ્ગ્રામિ;
એકલુ; કો નથી પૂંઠિ સાહિ; જાઉ તહ્મ્યો તેણિ ઠામિ. ૧૦

કૌરવ રહ્યા છિ ગડગડી; શઙ્ખનાદ સ્વર કરિ તેહ;
સમરથ તરવા કો નહીં, રણ દ્રોણસાગર એહ. ૧૧
એકલુ શૂં કરતુ હશિ? માટિ, તહ્મ્યો જાઉ સઙ્ગ્રામિ."
સાત્ત્વિક કિહિઃ "તહ્મ્યો સતિ જાણુ, તિજૂં પ્રાણ પાર્થનિ કામિ. ૧૨

પ્રાણવલ્લભ ભીમ અર્જુન સમો-વડિ નહીં માહ્મરિ કોઇ;
તહ્મ્યો કુહુ તે આજ હૂં, અગ્નિઇ પિસૂં સોઇ; ૧૩
પણિ કૃષ્ણ-અર્જુનિ કહ્યૂં છિ મુઝનિઃ 'રક્ષા કરજ્યો રાઇ.'
કદાપિ ગુરુ આવી ગ્રહિ તુ, શ્રમ માહ્મરુ મિથ્યા થાઇ. ૧૪
હૂં ગયા પૂંઠિ તહ્મારી રક્ષા, કુણ કરશિ ઇહાં ધીર?
તે દેખાડુ મુનિ, જાઉં પછિ, જ્યાં પારથ નિ જ્યદુવીર." ૧૫
ધર્મ કિહિઃ "હૂં રહેશ ઇહાં, માહ્મરિ બલિ કરી સોઇ;
ધૃષ્ટદ્યુમન ભીમ શિખણ્ડી, એ પ્રાક્રમી સવિ કોઇ." ૧૬

સાત્વિક કહિ: "તહ્મારી આગ્ન્યા, કરિ કૃષ્ણ નિ અર્જુન,
તુ તિહાં મિ જાવૂં સહી, સાંભલીઇ, રાજન! ૧૭
તહ્મ્યો દુઃખ તિજુ; કૃલ્યાણ છિ, યેહૂનિ સાહિ વૈકુંણ્ઠનાથ;
ઇહાંથી જ્યોજન ત્રણિ છિ; જૈ મિલૂં પાર્થનિ સાથિ. ૧૮
દ્રોણ ગુરુ તાં મુખિ રહ્યા છિ, વલિ જ્યોધ છિ સહસ્ર ચ્યારિ;
અન્ય હસ્તી-જ્યૂથ ઊપરિ, જયવન છિ નિરધાર. ૧૯
સકલ રથ-સેના છિ બહુ સાથિ, વલિ ભલા ગજ શિસાત;
જાટ ઉત્તર દિશાના આવ્યા, નવશિ હસ્તી છિ સાથિ. ૨૦
પ્રૌઢ પાપી જયવંન જાતિ, હિમાચલના રહિનાર;
અર્જુન કહિ તુ જવાશિ જુ, એ સવિ થાઇ સહ્વાર." ૨૧
તવ રથ લ્યાવ્યુ સજ કરીનિ સારથિ, દારુક તણુ લઘુ ભ્રાત;
પછિ સ્થાનક કરી શતસહસ્ર, સોવ્રણ આપિઆં વિખ્યાત. ૨૨
ભીમનિ કહિ: "તહ્મ્યો જ્યુધિષ્ટિરની, સબલ કરજ્યો સાહિ."
આગ્ન્યા માગી ધર્મની પછિ, સાત્વિક વેગિ જાઇ. ૨૩
રથ હાંકયુ વાયુવેગિ તેણિ, આવ્યા ગુરુનિ પાશિ:
"સાહિ ધરમિ મોકલ્યુ, દલ કરૂં દ્રોણનૂં નાશ." ૨૪
પછિ મારયાં પાંચ તેહનિ, તિહાં સાત્વિકિ સોઇ;
વલી ૭ ગુરુઇ; આઠ જ્યાદવિ; જ્યુદ્ધ અનુપમ હોઇ. ૨૫
દ્રોણ કહિઃ "તાહરુ ગુરુ ગયુ; મુનિ છાંડી ઇહાંથી જાણિ;
તૂં કિમ જાએશ જીવતુ?" સુણી, સાત્વિક બોલ્યુ વાણિઃ ૨૬
"સ્વામી! કૃપા કીધી શિષ્યનિ, તિમ હૂં શિષ્ય પારથ."
ઇમ કહી જ્યમણા દ્રોણ મૂકી, હાંકિઉ તિહાં રથ. ૨૭
કરણસેના કરી પ્રાજિ, રથ હાંકિઉ તેહ શૂરિ;
તવ કૃતવર્મા આવ્યુ પ્રાક્રમી, યુદ્ધિ વાધિ જિમ દધિ-પૂર. ૨૮
તેણિ બાણ મૂક્યાં ઘણાં, સાત્વિક-મૂર્છા હોઇ;
તિણિ મૂર્છા સારથિઇ, કૃતવર્મા પાડ્યુ સોઇ. ૨૯

રાજા સાથિ લેઇનિ, આવિઉ વૃકોદર જાણિ;
કૃતવર્મા ભીમિ ખાલિઉ, સાત્ત્વિક ગયુ નિરવાણ. ૩૦
તવ પાણ્ડવના જ્યોધ આવિઆ; તે કરિ છિ સઙ્ગ્રામ;
કૃતવર્માઇ સવિ ટેલિઆ; નહીં પિસવાનું ઠામ. ૩૧
પાંચ શર મારચાં ધરમનિ; આદિ ભીમનિ સાત;
મૂર્છા પમાડ્યુ વાયુસુતનિ; ધજા ધનુષ કીધાં પાત. ૩૨
તવ ઊઠ્યુ વૃકોદર ગદા લેઇનિ, કૃતવર્માનિ મારી શીસિ;
તેણિ બાણ મૂકી આવતી તે, કરી કટકા વીસ. ૩૩
ત્રણ બાણિ મૂર્છા થયુ; શિખણ્ડી રથ વાલ્યુ જાઇ;
પિસવા પાણ્ડવ નવિ પામ્યા; સવિ જ્યોધ વ્યાકુલ થાઇ. ૩૪
ઘુમ્બારવ સુણી ભાગિઉં દલ: તવ સાત્ત્વિક વલ્યુ ખેવ;
કૃતવર્માનુ ભઙ્ગ કરી, સારથિ હણ્યુ અશ્વમેવ. ૩૫
વલી જીતી સરવનિ મારી, મારગ કરતુ જાઇ;
આગલિ આવ્યા પ્રૌઢ હસ્તી, હણવાની નહીં સઙ્ખ્યાઇ. ૩૬
મહુત રાઇ ઊપરિથી પાડ્યા, તવ ગજ પામ્યા ત્રાસ;
મોકલા દ્રોડિ; ચાંપ્યૂં બહુ દલ; કરયુ તિહાં તેણિ નાશ. ૩૭
જલસન્ધ સ્વામી હસ્તીનુ, તેણિ કરયુ બહુ સઙ્ગ્રામ;
સાત્ત્વિકિ મારી શીસ પાડ્યૂં; રહ્યુ સૂંઢનિ ઠામિ. ૩૮
તેણિ હસ્તી શોભા પામિઉ, રુધિરિ કરી ગતિ વરણ,
યિમ મેરુ પરવત થકી, ગેરૂ ઝરિ છિ નીઝરણ. ૩૯
પછિ તે ગજ ભાઙ્ગ પામ્યુ; બહુ જ્યોધના લીધા પ્રાણ;
તવ સેન નાઠૂં; સકલ દલ કૌરવ પડ્યૂં ભઙ્ગાણ. ૪૦

ઊથલુ

ભઙ્ગાણ જાણી દ્રોણ દુર્જ્યોધન, વેગિ સહૂકો જૈ મિલ્યા;
ભાઉ કિહિઃ સાત્વિક વચિ, ધાતી દસોદિશ તે વીંટી વલ્યા. ૪૧

૧૯૬૬

કડવૂં ૧૯ મૂં—રાગ કેદારુ

સાત્વિકદલ કૌરવદલ મધિ જતાં, ગુરુદ્રોણ અથડાઇ;
યુદ્ધગમાં યુદ્ધ કરિ મહાયોધ, આગલિ ઊભુ ખિતિરાઇ. ૧
સબલ મૂકિ બાણ જ્યાદવ, સંગ્રામ સબલુ થાઇ;
ભાંજુ રથ કૌરવપતિ નાઠુ ત્યાહારિ, આવ્યુ સુદર્શન એક રાઇ;
સાત્વિક કૌરવદલ મધિ જાઇ રે. ૨
વલી કમ્બોજ બાબરદેશપતિ, આવ્યુ અંગ નિ વલી બંગ રે;
જાટ જ્યવન આવ્યા કાશ્મીરી, મહાજ્યોધ છિ તૈલંગ; સાત્વિ૦ ૩
સહૂ કોઇ ક્ષણ એક માંહિ, સાત્વિકિ પાડ્યા ધરણિ રે;
કોઇ નાઠા કોઇ અથડાયા, અદૃશ છતા, કોઇ પામ્યા મરણ; સાત્વિ૦ ૪
નાઠૂં દલ દેખી દુર્જ્યોધન, આવ્યુ સેન લઇ અન્ય રે;
દેખી શૂર ધાયુ જ્યાદવ અતિ, ક્રોધ ધરીનિ મન્નિ; સાત્વિ૦ ૫
મૂકી બાણ ત્રણશિ જ્યોધ મારયા; ગજ હણ્યા આશરિ ચ્યાહરિ રે;
અર્જુનથી અદકૂં કરયૂં પ્રાક્રમ; દુર્જ્યોધન પામ્યુ હારિ; સાત્વિ૦ ૬
આવ્યા જ્યોધ પાંચશિ ભીમ દેશના, કીધી વૃષ્ટિ તેણિ પાહણુ રે;
તેહનિ મહીઇ પાડ્યા સાત્વિકિ, પાંચશિ મૂકી બાણ; સાત્વિ૦ ૭
દુઃશાસનના રાઉત વલી આવ્યા, સહસ્ર એક મહાજ્યોધ રે;
તેહ મોકલ્યા સવિ યમદ્વારિ; વલિ લક્ષ એક આવ્યા ધરિ ક્રોધ; સાત્વિ૦ ૮
તેહ સહૂ મારી મહી પાડ્યા; કાપ્યાં સહસ્રનાં શીસ રે;
અતિ પ્રાક્રમિ સાત્વિક ઇમ શોભિ, પ્રલિકાલિ યિમ ઇશ; સાત્વિ૦ ૯
છેદિ શીસ તાડફલ યિમ મહીઇ, રડવડતાં દીસિ રૂંઢ રે;
ઊડિ જ્યોધ અશ્વ રથ પત્ર યિમ,
ગજકુમ્ભસ્થલ કટકા સૂંઢ; સાત્વિ૦ ૧૦
નાહ્ઠા જ્યોધ આવ્યા દ્રોણ-પાશિ,
'રાખિ, રાખિ, અહ્મ્યો થ્યા નાશ રે;'
સુણી દ્રોણનુ સારથિ કિહિ:
"સ્વામી! રથ હાંકૂં કહુનિ પાશિ? સાત્વિ૦ ૧૧

આ પાશિ ભીમ ધરમ ધૃષ્ટદ્યુમન, કરિ સેના-સઙ્ઘાર રે;
કહુ તુ રથ હાંકું, સાત્ત્વિક છિ તિહાં,"
સુણી ગુરુ કિહિ તેણી વારઃ સાત્ત્વિ૦ ૧૨
"હાંકિ સારથિ! રથ સાત્ત્વિક જહાં." ફેરચા અશ્વ તેણિ સુણી વચન;
તવ દલ બિહૂ લેઇ સાત્ત્વિક સાહ્મુ,
આવ્યુ વારિ દુઃશાસન; સાત્ત્વિ૦ ૧૩
દીઠુ દૃષ્ટિ જયાદવિ અસ્ત્ર મૂકી, અશ્વ કરચા શતખણ્ડ રે;
મારચા જ્યોધ; નાઠુ દુઃશાસન;
જૈ રથિ દ્રોણનિ વલગુ ઠણ્ડિ; સાત્ત્વિ૦ ૧૪
દેખિ દ્રોણ: ખેદ કરી બોલ્યાઃ "સાંભલિ દુઃશાસન રે!
કાં નાહસિ છિ, રાજકૂંઅર? જીવતુ છિ રાજન્ન; સાત્ત્વિ૦ ૧૫
વૈર તુ સવિ થયૂં તુઝ વડિ; હમી સાખ્વી, સહી માનિ રે;
કિમ નાહસિ છિ રાજકૂંઅર થૈ? સઙ્ગ્રામ કરિ, રાજાન! સાત્ત્વિ૦ ૧૬
વલી કહૂં, ભરતાપુર તાહારા કન્થ, (?) ખાંડચા તિલ તિમ્મ રે;
ગયૂં તેલ યિમ થયા નિશ્રિ, યિમ,
કહૂં પાણ્ડવનિ તે કિમ્મ? સાત્ત્વિ૦ ૧૭
હાવિ નાહસિ કિહાં? તાહરૂં બલ, પ્રાક્રમ સવિ ગયૂં કિહાં રે?
ઢાલ્યા દ્યૂત વિધિ યે પાસા, તે અસ્ત્ર થૈ વાગિ ઇહાં; સાત્ત્વિ૦ ૧૮
તૂં નાહસિ પણિ, મુખિ રહૂં જોઈઇ, કિહાં રિહિવાશિ, પાપી રે?
પિસિ ઉદરિ ગન્ધારીનિ, નહીં તુ તૂંહિ નાંખશિ કાપી; સાત્ત્વિ૦ ૧૯
તૂંહિ પ્રથવી માંહિ કો નવિ રાખિ, યુદ્ધ તણું કરજ્યે કાજ રે;
બીહિ તુ તેડી ધર્મરાઇનિ, કાં નથી આપતુ રાજિ? સાત્ત્વિ૦ ૨૦
ભીમ ગદા લેઇ સન્મુખ મિલશિ, તુ તાહરુ આણશિ અન્ત રે;
રુધિરપાન કરશિ સહી તાહરૂં, ગુણ તેહનિ તાહરા અનન્ત;" સાત્ત્વિ૦ ૨૧
એહવાં કહણ વાચિક બોલ્યા બહુ, પણિ મુખથી ન કહ્યું વચન રે;
કરવા યુદ્ધ સાત્ત્વિક-સઙ્ઘાથિ, ચાલ્યુ દુઃશાસન; સાત્ત્વિ૦ ૨૨

ચાલ ચુપૈની

દુઃશાસન સુણી ચાલ્યુ સઙ્ગ્રામિ, સાત્વિક ઊભુ ચેણિ ઠામિ;
દ્રોણિ કીધુ મનિ વિચાર, આવ્યા દ્રુપદદલ ગેણિ ઠારિ. ૨૩
વીરકેત જ્યોધ પાણ્ડવનુ જાણિ, તેહૂના દ્રોણિ લીધા પ્રાણ;
નવ આવ્યા તિહાં તેહૂના ભ્રાત; કીધા તે ગુરુઇ મહીપાત. ૨૪
ચિત્રસેન સુધન્વા નામ, ચિત્રકેત પડ્યુ કરી સઙ્ગ્રામ;
તવ ધાઇ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમન વીર; આપણિ રથિ જૈ બિહુ તે ધીર. ૨૫
બ્રેહદખેત્ર કેકયનુ ભૂપ, યુદ્ધ કરવા આવ્યુ ધરી ધીર રૂપ;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યૂં ગુરુઇ બલવન્ત; બ્રેહદખેત્રનુ આણ્યુ અન્ત. ૨૬
તવ યોધ આવ્યુ શીસપાલ, તેહૂનૂં શિર છેદ્યૂં ગુરુઇ તત્કાલ;
ધૃષ્ટકેત આવ્યુ તેહૂનુ ભ્રાત; તે મરણ પામ્યુ; મહી હવુ પાત. ૨૭
વલી આવ્યુ તિહાં તેહૂનુ તન્ન; ગુરુઇ કરયુ તેહૂનિ પણિ પતન્ન;
જરાસન્ધ તણુ સુત આવિઉ, તે ગુરુઇ હારિ મનાવિઉ. ૨૮
ક્ષેત્રધન્વા સુત ધૃષ્ટદ્યુમન તણુ, તેણિ આવી પ્રાક્રમ કીધુ ઘણુ;
તવ ગુરુ દ્રોણિ કીધી રીસ; એક બાણિ છેદ્યૂ તેહૂનૂં શીસ. ૨૯
તવ દ્રુપદ મનિ ચઢિઉ કોપ; પુત્ર સુદ્ધિ જાણી થયા લોપ;
પછિ દ્રોણ ઊપરિ ચાલ્યુ સઙ્ગ્રામ, આવ્યુ ધર્મભીમ છિ તેણિ ઠામિ. ૩૦
ગદગદ કણ્ઠિ કિહિ ધર્મ વાતઃ "અરે ભીમ! સાંભલિ કહૂં, ભ્રાત!
બલિઉ તૂં છિ મહાબલવન્ત; વિરાટમધિ કૈચક આણ્યુ અન્ત. ૩૧
વન્ન પૂરણ થયા જુ તહ્મ્યો, જઇ મલ્લ મારી રાખ્યા અહ્મ્યો;
તેથી સવિ અહ્મ્યો પામ્યા સુખ, નાહૂનપણિ પામ્યા મહા દુઃખ. ૩૨
અતિ દુઃખ માંહિ દુઃખ ઊપનૂં આજ, સાત્વિક મોકલ્યુ અર્જુનનિ કાજિ;
તેહ ન આવ્યુ; શૂં થયૂં મરણ? શઙ્ખ પૂરિ છિ અશરણશરણ. ૩૩
દેવદત્ત શબ્દ થાઇ નહીં, તુ અર્જુન પડ્યુ, જાણુ સહી;
તેણિ કરી હરિ પામ્યા કોપ; પૂરિ શઙ્ખ; સેના કરિ લોપ. ૩૪
સહી આયુધ હરિઇ લીધાં હશિ; માહરા મન માંહિ એહવૂં વસિ;
વલી મિ કીધૂં દુષ્ટજ કામ; સાત્વિકનિ મોકલ્યુ સઙ્ગ્રામિ. ૩૫

વૈશમ્પાયન કહિઃ સુણિ, રાઇ! કરણિ દીઠુ ભીમ કાલરૂપ—
આવ્યુ બેશી રથ બિશી જાણિ; વાયુપુત્ર ઊપરિ મૂકિ બાણ;
મારી કેઃપ સહિત ભીમિ ગદા; અશ્વ સારથિ હણ્યા તદા.
નાહ્ઠુ કર્ણ પામી અતિ ત્રાસ; બીજિ રથિ બિશી આવ્યુ ભીમપાસિ.
કીધૂં યુદ્ધ અન્યોઅન્ય બલવન્ત; વલિ અશ્વ રથનુ આણ્યુ *
નાહ્ઠુ કરણ જોઇ બીજી વાર; દુર્યોધનિ તવ કરયુ વિચાર.
દુર્જિ ભ્રાત મોકલ્યુ કરણ—સાહિ; મિલ્યા બિહૂ, જયુદ્ધ અદ્ભુત *
વાયુપુત્રિ મનિ આણી રીસ; દુર્જિ તણૂં તવ છેદ્યૂં શીસ.
તવ આવ્યુ દુર્મુખ તેણિ ઠામિઃ વાયુપુત્રશં કીધુ સઙ્ગ્રામ;
ભીમિ ક્રોધ સહિત મારી ગદા; દુર્મુખ મરણ પામ્યુ તદા.
તેહ્નિ રથિ બિઠુ કરણ વીર; ધર્મ ઊપરિ ધાયુ તે વીર;
ભ્રાત જાણી વઢિ આણી દયા; કુન્તીઇ વર આપ્યુ માટિ કીધી મયા.
ભીમ ધાઇ મારિ ક્રોધ આણી; દ્રુપદીનિ દુઃખ દીધૂં તે જાણ
ચૌદ બાણ મૂક્યાં ભીમિ શીસિ; સારથિનૂં શીસ છેદ્યૂં આણી રીસ.
ભાંજ્યુ રથ; અશ્વ કીધા મરણ; વિરથ થયુ તવ નાઠુ કરણ.
દુર્યોધનિ મોકલ્યા તવ ભ્રાત; ભીમ ઊપરિ આવ્યા તે સાત.
વાયુપુત્રિ તે મારયા ઠામિ; સાંભલુ, કહૂં તેહ્નાં નામઃ
ચિત્રાયુધ, શક્રજિત, વિકરણ, સત્ર, સન્મિત્ર, દુષ્ટ હવુ મરણ;
વલી કહૂં ચિત્રસેન વિખ્યાત; પૃથ્વીઇ પડિઆ જ્યોધા સાત;
પામી હર્ષ ભીમિ કીધુ સિંહનાદ; સુણી ધર્મનિ હવુ ઉહ્લાદ.
વલી આવ્યા પાંચ પુત્ર તાહ્રા, તેહ્નિ વૃકોદરિ સહ્રારયા.
વલી પૂંઠિથી આવ્યાં સાત; તેહ મરણ થૈ હવા મહીપાત.
વાયુપુત્રિ કરયુ બહુ લોપ; દેખી કરણનિ ચઢિઉ કોપ;
એકત્રીસ કૌરવ ભીમિ પમાડ્યા મરણ; દેખી દુઃખ પામ્યુ તે કરણ.
આવી માંડ્યુ બહુ સઙ્ગ્રામ, ભીમનિ વીટ્યુ તવ તેણિ ઠામિ;
તવ વાયુપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ, રવિસુત કેરૂં ધનુષ કરયૂં લોપ.

વળી બીજૂં અલ્યૂં તે કર્યૂં નાશ; ઇમ કાપ્યાં ધનુષ પચાસ;
ત્યાહ્રિ કોપ ચઢ્યુ ભડ કરણ; કાપ્યૂં ભીમ-ધનુષ પડ્યૂં ધરણિ. ૩૨
મૂકી અસ્ત્ર અનેક અન્યોઅન્યિ; આવતાં અસ્ત્ર છેદિ રવિતન;
તવ વાયુપુત્રિ મૂકી એક ગદા; તે આવતી કાપી કરણિ તદા. ૩૩
ચઢ્યુ કોપિ વૃકોદર-વીર, ખડ્ગ કરિ લેઇ ધાયુ ધીર;
દીઠુ કાલરૂપ ભીમ કરણિ; કાપી ખડ્ગ નાખ્યૂં તે ધરણિ. ૩૪
જોઇ વાયુપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ: " કહિ, રવિસુત! તાહ્રુ કરૂં લોપ."
ઇમ કહી મૂક્યાં ત્રણિ બાણ; કાપ્યુ કાન કુણ્ડલ સહિત જાણિ. ૩૫
ખડ્ગ ગ્રહી ભીમિ મારી ઢાલ; ચૂકવી રવિસુતિ તત્કાલ;
કુઞ્જર પડિઆ છિ યે ધરણિ, ભીમ લેઇ નાખિ મારવા કરણ. ૩૬
નાખ્યાં અશ્વગજરથ ગ્રહી પાગિ; છેદિ કરણ આવતાં કરિ બિ ભાગિ.
તવ રવિસુત જોઇ પામ્યુ ખેદ; ભીમનાં આયુધ કરયાં સવિ છેદ. ૩૭
કાપ્યાં અસ્ત્ર બાણ ગદા માત્ર; ભીમિ મારી કરયાં જાજરાં ગાત્ર.
આપ્યુ વર કુન્તાનિ જાણી, ભીમ મારયુ નહીં દયા આણી. ૩૮
બોલ્યુ કરણ; કહિ: " સુણિ, ભીમ! હાવિ લિહિ યુદ્ધ કરવાનુ નીમ;
હાવિ આવેશ મા માહ્રિ પાસિ; માતવચનિ નથી કરતુ નાશ. ૩૯
શંધણિઉ તૂં શૂં લહિ સઙ્ગ્રામ? બહુ ખાધાનૂં તાહ્રિ કામ;
વનિ જૈ કન્દમૂલનુ કરિ આહાર; યુદ્ધ જ્યોગ તૂં નહીં નિરધાર." ૪૦
ભીમનિ ગલિ ધનુષ ઘાલિઉં; કરણિ ચપસી ભીમનિ ઝાલિઉ;
ભીમ સલસલી સકિ નાંહિ; ' ભલુ કર્ણ,' સરવે કહિ ત્યાંહિ. ૪૧
ગલૂં સાહી ભીમનિ નાખ્યુ ઠેલી: " ભ્રાત માટિ દિઉં છૂં મેહ્લી."
એહ્વૂં જોઇ પ્રાક્રમ અર્જુન, ચઢ્યુ કોપ ઊપરિ-રવિતન. ૪૨
સાંભલુ સવિ કો શ્રોતાજન! હાવિ જ્યુદ્ધ થાશિ કર્ણ-અર્જુન.
ભાઉ કહિ જોડી બિહૂ હાથ: પેહ્લનિ જીતાડશિ વિશ્વનાથ, ૪૩

ઊથલુ

વિશ્વનાથ જીતાડિ તે જીતિ, બાકી સરવિ અન્ય રે;
મહારથી કર્ણ સાથિ: યુદ્ધ થાશિ કરણ-અર્જુન રે.

કડવં ૨૧ મૂં—રાગ રામગ્રી

રાઇ ધૃતરાષ્ટર સુણી વચન જી;
પુત્રવધ જાણી હવૂં દુઃખ મન્નિ જી. ૧

ઢાલ–દુઃખ પામી અતિ ઘણું, સઞ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિઃ
ભીમ આદિ કો નવિ રિહિ; માહ્રરા પુત્ર તિજશિ પ્રાણ. ૨

સાત્વિક દલ સઙ્ઘારતુ આવ્યુ, પારથ કેરિ પાસિ;
ભીમિ હય ગજ યોધ બહુ મારયાઃ કૂંઅર કીધા નાશ. ૩
સઞ્જે કિહિઃ પછિ પારથનિ, કર્ણ ઊપરિ ચઢિઉ કોપ;
બાણ મૂકી નસાડ્યુ કરણ; અશ્વરથ કીધા લોપ. ૪

સાત્ત્વિક કરિ સઙ્ગ્રામ બહુ; રથ જ્યોધ કરયા બહુ નાશ;
અલવિખ રાજા એક કૌરવતુ, આવ્યુ યુદ્ધ કરિવા પાશિ. ૫
તેણિ તાં જયુદ્ધ કીધૂં ઘણૂં, ત્રણિ બાણ મૂકી અભેદ્ય;
અલવિખ રાજા તણૂં તિહાં તુ, કરયૂં શીસ તે છેદ. ૬

કલિઙ્ગ–બઙ્ગ તણા ભૂપતિ, કરયુ બિહૂનુ નાશ;
જઇ રહ્યુ આગલિ માન દેઇ; "ધન્ય, ધન્ય," કિહિ અવિનાશ. ૭
પારથ અતિ તિહાં ખેદ કરતુઃ "રખિ ધર્મનિ સાહિ દ્રોણ!
સાત્ત્વિક શાહનિ આવિઉ, તિહાં રાઇ–રક્ષા કોણ? ૮

તહ્મ્યો આવ્યા શીદ મુઝ પાસિ? હાવિ ચિન્તા ત્રણિ;
દિવસ તિહાં થોડુ રહ્યુ છિ; જિદ્રથ થાશિ કિમ મરણ? ૯
ભૂરિશ્રવા સઙ્ગ્રામિ આવ્યુ, ઓ પિહિલુ આવ્યુ ક્રોધિ;
તહ્મ્યો તુ થાક્યા છુ સહી; કિમ હણાશિ તે જ્યોધ? ૧૦
ધર્મનિ કુણ તિહાં રાખશિ? તહ્મ્યો માર્ગિ હવા આશ્રાન્ત;
સાહિ કરવી તહ્મારી, છિ ભૂરિશ્રવા બલવન્ત." ૧૧
તેણિ સમિ તે આવ્યુ ધશી, મુખિ વચન બોલિ રીસિ;
"અરે સાત્વિક! માતુલના શીસ (!) તાહૂરૂં હવિ છેદેશ શીસ. ૧૨

કૃષ્ણ-અર્જુન દેખતાં પાડૂં; સુખી કરૂં દુર્યોધન."
સાત્વિક કિહિ: "માહરાં અસ્ત્ર હોઇ, તિહાં લગિ ન પામૂં પતન." ૧૩
ઇમ કહી સન્મુખ આવ્યા બિહૂ; બાણ તણી કરિ વૃષ્ટિ.
આકાશ છાયૂં ઢાંકિઉં; બિહૂ યોધ ન દીસિ દૃષ્ટિ. ૧૪
અન્યોઅન્ય છેદિ આવતાં; વિરથ હવા તેણી વાર.
ગદા તોમર ધનુષ ફરસી, કાપ્યાં સવિ હથિઆર. ૧૫
અઙ્ગાઅઙ્ગિ આવ્યા મલ્લયુદ્ધિ; આયુધ નહીં કુહુનિ હાથિ;
ઢીંક પાટૂ ઘાઇ કુણી, ગ્રહી ભીડિ છિ બાથ. ૧૬
કરચરણ ભીડી મચરડિ; અઙ્ગિઅઙ્ગ ભાંજિ મલ્લ;
શરીર મારિ શીસ કૂટિ, જાણિ ગજ વલગા ભલ્લ! ૧૭
પડિ હેઠા થાઇ બિઠા; ભીડિ ભચરડિ બાથ;
સાત્વિક ઊંચુ ઊંચલી, લેઇ પછાડ્યુ મહી સાથિ. ૧૯
કાખિ માંહિ તેહ ઘાલિઉ; ગ્રહી કેશ નમાવ્યૂં શીસ.
ખડ્ગ લીધૂં હાથ જોઇ, પાર્થનિ કિહિ જગદીશઃ ૧૮
"અરે અર્જુન! શિષ્ય તુઝ, સાત્વિકનુ આણિ અન્ત;
સુધિ લેવા આપણી આવ્યુ; કરી યુદ્ધ અનન્ત. ૨૦
આપણી દૃષ્ટિ દેખતાં, કિમ થાવા દીજિ નાશ?
ભૂરિશ્રવા એહૂનિ મારશિ, થશિ આપણનિ ઉપહાસ. ૨૧
તે માટિ મૂકાવિ સાત્યકિનિ; છેદિ શીસ નિ હાથ."
એહવૂં સુણી, ગાણ્ડીવ હાથિ ગ્રહી, કિહિઃ "સુણ વૈકુણ્ઠનાથ! ૨૨
ઘટિ મનિ નહીં, ફૂડ કરૂં છૂં, વચનથી તમ, દેવ!"
બાણ મૂકી પાડિઉ હસ્ત, ભૂરિશ્રવાનુ તત્ખેવ. ૨૩
પડ્યુ પૃથ્વીઇ દુઃખી થઇઃ "અરે સુણિ વાત, પારથ!
અઘટતૂં તિં કરયૂં શાહૂનિ, ક્ષત્રિધર્મિ સમરથ? ૨૪
તુઝ સાથિ હૂં વઢતુ નુહુતુ, તુ શિ કરિ મુઝનિ ઘાત?
કૃષ્ણ-વાઇક શૂં કરયૂં? શૂં કહિશ ધર્મનિ વાત? ૨૫

સઙ્ગતિ જેહવા તણી કરીઇ, તેહવા થૈઇ જાણિ;
ગુરુઇ શ્યું એહવું ભણાવ્યુ, નીચ કર્મ નિરવાણુ? ૨૬
રથ અસ્ત્ર પાખિ જે હોઇ, અન્યશું કરિ સઙ્ગ્રામ,
મહન્ત હોઇ તેહ નવિ મારિ; એ નીચનું સહી કામ." ૨૭
ઇમ કહી આસન અસ્ત્ર કરિ બિઠુ, બ્રહ્મ તણુ લેઇ વાનઃ
"ધિક એ સંસાર કહીઇ;" નિન્દા કરિ ભગવાન. ૨૮
અર્જુન કિહિ ભૂરિશ્રવાનિઃ "એ સતિ કિહિ છિ વાણિ;
માહરુ કુંઅર મારયુ મહારથી, છ મિલી લીધા પ્રાણ. ૨૯
માહરાં અસ્ત્ર જાઇ ય્હાં લગિ, રક્ષા કરૂં જે માહરુ હોઇ."
અર્જુન કિહિઃ "મુનિ મહન્ત મોટા–તણી હજ્યો મૂંનિ ગતિ."
કૃષ્ણ કિહિઃ "ગરુડારૂઢ થૈ, મહા રૂપ લેઇ જા સતિ." ૩૧
એહવી સુણી વાણી કૃષ્ણની, સાત્વિક પામ્યુ ખેદ;
ગ્રહી ખડ્ગ વેગિ કરી શાસ, ભૂરિશ્રવાનૂં કીધું છેદ. ૩૨
હાહાકાર થયુ સહૂ ઇમ કિહિઃ "સાત્વિક કરયુ અધર્મ."
ધિક્કાર શબ્દ જે હવુ રણિઃ "દુષ્ટ કીધું કર્મ." ૩૩
ધૃતરાષ્ટ્ર કિહિઃ સઞ્જે! સુણ; મુનિ એક અહીં સન્દેહ;
સાત્વિક સાહ્યુ ભૂરિશ્રવાઇ; મારિઉ શિ નવિ તેહ? ૩૪
સઞ્જે કિહિઃ સાત્વિક તણુ, સન્તી નામિ કેહિ તાત;
બાહ્લીક પિતા ભૂરિશ્રવાનુ, બિહૂઇ કરયૂં યુદ્ધ વિખ્યાત. ૩૫
સાત્વિક–પિતાઇ ઇમ ગ્રહ્યુ હૂતુ, ભૂરિશ્રવાનુ તાત;
તેણિ માગ્યુ વર ઇશ્વર પાસિઃ "માહરિ પુત્ર હોઇ વિખ્યાત." ૩૭
સન્તુષ્ટ થઇ ઇશ્વર કિહિઃ 'તાહરિ હશિ જે સન્તાન,
તેહ કરશિ એમ સન્તી–સુતનિ સહી માનિ."
તે માટિ સાત્વિક તણૂં, ભૂરિશ્રવાઇ ઝાલ્યૂં શીસ;
મરાઇ તે કુણિ નહીં જેહનિ, રાખિ શ્રીજગદીશ. ૩૮
વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય, એ સવિ, સાત્વિક જાણિ સોઇ.
ભગવન્ત સરીખુ સાહિ તેહનિ, અન્તર કિમ કરી હોઇ? ૩૯

ધૃતરાષ્ટ્રનિ સઞ્જે કિહિઃ જિદ્રથ-યુદ્ધ સુણિ, રાય!
ભાઉ કિહિઃ જિ સદા તેહ્નિ, યેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠરાઇ. ૪૦

૮૯૧

કડવું ૨૨ મૂં-રાગ સારઙ્ગ

વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! અર્જુનશૂં યુદ્ધિ કર્ણજ જાય;
દુર્જ્યોધન સાથિ છિ બહુ વીર; કૃતવર્મા વલી આવ્યુ ધીર. ૧
ફરી સેના વલી ચુહુપાસિ; ભીમ-સાત્વિક-અર્જુનિ દલ કર્યૂં નાશ;
મૂક્યાં બાણ રથિ પઞ્ચાસ: સકલ દલ તણુ કરવા નાશ. ૨
અન્યોઅન્યિ મૂકિ છિ અસ્ત્ર; નાનાવિધનાં તેહ તુ શસ્ત્ર;
તે કાપ્યાં અર્જુનિ આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનિ ભાવતાં. ૩
તવ પારથ-મનિ ચઢિઉ કોપ; અશ્વરથ સારથિ કર્યુ લોપ;
બીજિ રથિ ગિશી નાહ્નુ કર્ણ; અર્જુન કિહિઃ "સુણ, અશરણશરણ! ૪
દિવસ અન્ત પામવા થયુ સહી, તૂં વિના સાહિ કો બીજુ નહીં;
પ્રતિજ્ઞા માહરી પૂરી થઇ, તિમ કરવૂં તહ્મ્યો. શ્રીયદુરાઇ!" ૫
એહવાં વચન જાણી પારથ, હાંક્યુ રથ દેખીઇ જિદ્રથ;
કર્ણ કૃતવર્મા આવ્યા ફરી, દુર્જ્યોધન સેના લેઇ કરી. ૬
યુદ્ધ પરસ્પર હવૂં અનન્ત; સાત સહસ્ર યોધનુ આણ્યુ અન્ત.
હાવિ આવ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ; તવ બાણ આઠ માર્યાં પારથ. ૭
પાંચ કૃષ્ણનિ ત્રણિ હનુમન્ત; અર્જુનનિ તેહ મારિઆં અનન્ત.
તવ પારથનિ ચઢિઉ કોપ; છેદી શીશ સારથિ કર્યુ લોપ. ૮
ધજા ધનુપ સવિ છેદ્યાં મહી; તવ નારાયણ બોલ્યા સહી:
"છેદિ શીસ, શૂં જુઇ, પારથ? મૂકી બાણ તૂં પાડિ જિદ્રથ." ૯
ધર્યૂં ગાઞ્ડીવ અસ્ત્ર કરવા નાશ. વલી વચન બોલ્યા અવિનાશઃ
"અરે અર્જુન! તૂં સાચૂં માનિઃ જિદ્રથનિ પિતાઇ આપ્યૂં વરદાન. ૧૦

વૃદ્ધક્ષેત્ર કહીઇ તેહ્નુ તાત; તેહ્નુ પુત્ર જિદ્રથ વિખ્યાત;
ત્યાહ્રિ આકાશથી થૈ એહ્વિ વાણિઃ
'હોશિ સુત બલવન્ત નિરવાણ. ૧૧
પિતા-અદષ્ટિ પડ્શિ શીસ ધરણિ, અકાલચિંત થાશિ તેહ્નુ મરણ.'
વૃદ્ધખેત્રિ સુણી આકાશવાણિ, વર આપ્યુ જિદ્રથનિ જાણિઃ ૧૨
'ચેટો માહ્રા પુત્રનિ કરિ મરણ, પ્રથમ શીસ પડિ તેહ્નૂં ધરણિ.
જિદ્રથ-શીસ ચેહ્નિ કરિ પડિ, તેહ્નૂં શીસ અવનીઇ રડ્વડિ.' ૧૩
વૃદ્ધખેત્રિ વર આપ્યું એહઃ 'શત કટકા થૈ પડ્શિ તેહ.'
ઇમ ટીલૂં કરી આપ્યૂં રાજિ; વૃદ્ધખેત્ર ગયુ તપ-કાજિ. ૧૪
તે માટિ, અર્જુન! સુણિ તૂં વાત, મોકલિ શીસ જ્યાં એહ્નુ તાત."
એહ્વાં વચન સુણી અર્જુન, થઇ આરતિ અતિશિ મન્નિ. ૧૫
દીનવચન અર્જુન ઉચ્ચરિઃ "તૂં વિના સાહિ કો નવિ કરિ.
પ્રતિગ્ન્યા માહ્રી પૂરણ થાઇ, તિમ કરવૂં તહ્મ્યો, શ્રીયદુરાઇ!" ૧૬
એહ્વાં વચન સુણી પારથ, હાંક્યુ રથ, તિહાં દીઠુ જિદ્રથ.
તવ કર્ણ કૃતવર્મા આવ્યા ફરી; વલ્યુ દુર્યોધન સેન લઇ કરી. ૧૭
યુદ્ધ પરસ્પર હવૂં અનન્ત; સાત સહસ્ર યોધનુ આણ્યુ અન્ત.
આવ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ, વઢ્વાનિ તિહાં સાહ્મુ પારથ ૧૮
"દીનનાથ! તૂં દીન દયાલ, સેવકજનની કરિ પ્રતિપાલ;
જુ અરત પામિ કસ્યપતન્ન, તુ મિ આસવુ હુતાશન." ૧૯
વદન વિકાશ્યૂં શ્રીઅવિનાશિ, ચૌદલોકનુ અર્જુનિ દીઠુ વાસ.
પારથ કિહિઃ "સુણ, વૈકુણ્ઠરાઇ! સકલ સૃષ્ટિ દેખૂં મુખ માંહિ. ૨૦
વલી નદી તિહાં દેખૂં વિશેખ, તિહાં સન્ધ્યા કરિ મુનિ એક."
કૃષ્ણ કિહિઃ "સુણિ, અર્જુન! વાત,
કરિ સન્ધ્યા તિહાં જિદ્રથ-તાત. ૨૧
એહ્વી જ્યુગતિ તૂં મેહ્લિ બાણ, પડિ શીસ ઉછઙ્ગિ એહાન જાણિ;
અદષ્ટયૂં તેહ્નિ ખુલિ જૈ પડિ, ત્યાહ્રિ પિતા-સુતનાં શિર રડ્વડિ. ૨૨

પુત્રવધ જાણશિ એહનુ બાપ, બાલી ભસ્મ કરશિ દેઇ શાપ.
જુ એહવી વિધિ, અર્જુન ! થાઇ, તુ આપણિ જિદ્રથ હતાઇ." ૨૩

એહવાં વચન સુણી અર્જુન શ્રીહરિનૂં સમરણ કીધૂં મનિ;
ચરણકમલિ લેઇ મેહલ્યૂં શીસ,
તવ લીધૂં બાણ ગાન્ડીવ ધરી રીસ; ૨૪

મૂક્યૂં તીવ્ર અસ્ત્ર આણી ખેદ; જિદ્રથનૂં મસ્તક કર્યૂં છેદ;
યિમ પંખી ઊડિ અન્તરિક્ષ સોઇ, તિમ શિર ઊડાડ્યૂં, ન જાણિ કોઇ. ૨૫

બાણિ બાણિ કરી ઠેલ્યૂં જાઇ, જ્હાં વૃદ્ધખેત્ર કરિ સન્ધ્યાઇ;
પડ્યૂં શીસ તેહનિ ઉચ્છંગિ જઇ, ઊઠ્યુ પછી સન્ધ્યા પૂરી થઇ. ૨૬

મસ્તક પડ્યૂં શત કટકા થઇ, પછી જિદ્રથ-શીસ પડ્યૂં સહી;
પિતાપુત્ર મસ્તક બિહૂ પડ્યાં, નદી તીરિ અવની રડવડ્યાં. ૨૭

એણી યુગતિ જિદ્રથ મારિઉ, પછિ અર્જુન હરિઇ ઉગારિઉ;
ભગતવછલ એહવા દીનદયાલ, સેવકજનની કરી પ્રતિપાલ. ૨૮

શઙ્ખનાદ સાત્વિક ભીમ કરિ, ત્યાહરિ દુર્યોધન અતિ દુઃખ ધરિ.
પૂર્યુ પાઞ્ચજન્ય શ્રીઅવિનાશિ, સુણી ધર્મ પામ્યા ઉલ્લાસ. ૨૯

અતિ શબ્દ હવુ જૈજૈકાર, કૌરવ સઘલા કરિ વિચાર;
કૃપાચાર્ય અશ્વત્થામા વલી, આવ્યા યુદ્ધિ યોધા સવિ મિલી. ૩૦

અર્જુન-પ્રાક્રમ વાધ્યૂં પૂર; બહુ ગજ રથ દલ કર્યૂં ચૂર.
કૃપાચારયિ બહુ મૂક્યાં બાણ, તે પારથિ કાપ્યાં નિરવાણ. ૩૧

અન્યોઅન્ય મૂકિ બહુ અસ્ત્ર; અદ્ભુત યુદ્ધ કરિ મૂકી શસ્ત્ર;
તવ ગુરુ ઊપરિ કીધી રીસ; રથ અશ્વ છેદ્યૂં સારથિ-શીસ. ૩૨

કૃપાચાર્ય મૂર્છાવશિ થયુ; સારથિ રથિ ઘાલી લેઇ ગયુ;
અશ્વત્થામા નાઠુ થૈ ભઙ્ગ; આવ્યુ કરણ અતિશિ મનિ રઙ્ગ. ૩૩

ઉત્તમ ઊજાણા યોધ ચેહ, થાક્યુ અર્જુન જાણી આવ્યા તેહ.
સાત્વિક યુદ્ધ કરિવા સજ થયુ; તે અર્જુન-હરિશૂં બોલિઉ: ૩૪

"હાંકુ રથ, પ્રભુ! આવ્યુ કરણ; હવડાં હૂં એહ્નૂં કરૂં મરણ."
કહિ કૃષ્ણઃ "સાંસતાનૂં કાજ;
કહિશ પ્રપઞ્ચ; સમિ નહીં એહ્નુ આજ. ૩૫
ચઢ઼ી રીસ, આવિ ક્રોધિ ભરયુ; અતિબલિ કુણિ નવિ જાઇ આવરયુ.
સાંગિ એક રવિરાઇ કહિ, તે કુણિ નહીં જાઇ કીધી મનિ. ૩૬
તે રાખી મુકી છિ તાહ્‌રિ કાજિ, શૂં ચાલિ આપણિ જુ મૂકિ આજ?
છિ બલિઉ, કુણિ નવિ જીતાઇ,
પણિ એક ખોડિ યે હારિ નિ નાશી જાઇ. ૩૭
ઊતાવલનૂં તાહ્‌રિ નહીં કામ; બલિઉ છિ, સાત્ત્વિક! કરશિ સઙ્ગ્રામ.
વલિ આ રથ ચક્રના છિ રાખનાર; કરિ યુદ્ધ કર્ણશૂં નિરધાર." ૩૮
ઇમ કહી શઙ્ખ પૂરયુ અવિનાશિ; સુણી દારુક રથ લ્યાવ્યુ પાસિ.
કહિ હરિઃ "બિસુ, સાત્ત્વિક! એણિ રથિ;
ભલુ વીર તૂં છિ સમરથ." ૩૯
હાંકયુ રથ જ્યાદવ બલવન્તિ; કરયૂં યુદ્ધ કર્ણ સાથિ અનન્ત;
ગણ ગાન્ધ્રવ સુર અન્ત્રિક્ષ જોઇ,
આહ્‌વૂં યુદ્ધ હવૂં નવિ, કિહાં હોઇ. ૪૦
દુર્જ્યોધન દુઃશાસન બિહૂ ભ્રાત, કરયા વ્યાકુલ સાત્વિકિ વિખ્યાત;
છેદ્યુ રથ; કર્ણનુ સારથિ હણ્યુ; જ્યાદવિ પ્રાક્રમ કીધુ ઘણુ. ૪૧
ભીમનુ ભાગ જાણી મારયુ નહીં; સૂર્ય અસ્તાક્રાંત પામ્યુ સહી.
હરિઇ અર્જુન ચાંપ્યુ હૈયા–સાથિ;
"ધન્ય વીર!" ઇમ કહિ વૈકુણ્ઠનાથ. ૪૨
"તિં પાલી પ્રતિગ્ન્યા; જિદ્રથ મારિઉ;
આજ તુઝ સરીખુ કો નવિ થયુ;
આહ્‌વુ પ્રાક્રમ કુણિ થાઇ નહીં; હૂં આશ્ચિર્ય પામ્યુ છૂં સહી. ૪૩
સાત ક્ષોહ્‌ણીનુ આણ્યુ અન્ત." અર્જુન કહિઃ "સુણ, શ્રીભગવન્ત!
એ સવિ તાહ્‌રુ છિ મહિમાઇ; તહ્મ્યો વિના કુણ કરિ સાહિ. ૪૪

મોહ્‌ટા કરુ છુ અહ્મનિ તહ્‌મ્યો;
તુઝ ચરણરજ સમતોલ નહીં અહ્‌મ્યો."
વાલ્યુ રથ નરહરિઇ વેગિ કરી; ચાલ્યા આગલિ સાત્ત્વિક ભીમ કરી. ૪૫
ચાલ્યા જોતા યે રણિ પડ્યા મરણ, રૂંઢ મૂંડ પથરાઇ ધરણિ;
રત્ન કુણ્ડલ પડિઆં આભરણ, તારા ત્રુટી પડિઆ જાણિ ધરણિ! ૪૬
આવ્યા વેગિ હરિ ધર્મનિ પાસિ; દીધાં આલિઙ્ગન: થયુ ઉલ્લાસ;
ગદગદ કણ્ઠિ ઇમ કિહિ વાત: "શત્રુ-સમુદ્ર તરી આવ્યા ભ્રાત. ૪૭
તે મહિમા તહ્મારુ સવિ, હરિ! પાલી પ્રતિગ્ન્યા, કીધી ખરી.
યેહ્‌નિ પાસિ છિ શ્રીઅવિનાશ, મનવાઞ્છિત પુહુચિ તેહ્‌ની આશ. ૪૮
આદિ એક તૂં રૂપ અનન્ત; સુર મુનિ બ્રહ્મા નવિ લહિ અન્ત;
સૃષ્ટિ કર્તા, હર્તા પ્રભુ પ્રતિપાલ; જીતિ ત્રિભુવનનિ, તૂં હોઇ કૃપાલ. ૪૯
યેહ્‌નિ તૂં સમદૃષ્ટિ જોઇ, તે સન્મુખ રહી નવિ જુઇ કોઇ;
કદૃષ્ટિ જુઇ જુ એહ કરી કોપ, પડિ ઇન્દ્ર, બ્રહ્માણ્ડ થાઇ લોપ." ૫૦
ધર્મિં સ્તુતિ કીધી અનન્ત: "મારયુ જિદ્રથ, હરિ! બલવન્ત."
શ્રોતાજન! સાંભલજ્યો સોઇ, શ્રીહરિ સાહિ વિના નહીં કોઇ. ૫૧
ભાઉ કિહિ: હરિ ગુણસાગર પ્રૌઢ, કિમ વિસ્તારી કહૂં મતિમૂઢ?
યેહ્‌ની સાહિ દીનદયાલ, તેહ કાપિ સદા ભ્રમજાલિ. ૫૨
૯૪૩

કડવૂં ૨૩ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન બોલિઆ: સુણિ, જન્મેજે રાજન!
જિદ્રથ જયોધ પડ્યુ જાણી, દુ:ખી થયુ દુર્જયોધન. ૧
દ્રોણ આગલિ જૈ રહ્યુ, ગાઢિ કરિ આંસૂપાત:
"સ્વામી! આજ હણ્યૂં અર્જુનિ, દલ આ ક્ષોહ્‌ણી સાત. ૨
માહ્‌રા ભ્રાત મારયા એ ભીમડિ; સાત્ત્વિકિ કરયુ સઙ્ઘાર;
મિં કરાવ્યૂં કુલ નિકન્દન; માહ્‌રૂં જીવ્યૂં તે ધિક્કાર. ૩

આવવા દીધા તહ્મ્યો તેહ્નિ; શત્રુશૂં રાખુ પ્રીતિ;
માહ્‌રા મિત્ર તે વેરી થયા, દૈવ થયુ વિપરીત. ૪

હૂં મારિ આત્મા તિજુ તેહ્નુ, હૂં રણી થાઇશ કિમ્મ?
હાવિ માહ્‌રિ પ્રાણ તિજવા કિ, વધ કરૂં પાણ્ડવ યિમ્મ? ૫
હૂં દુષ્ટ ભૂંડુ દુરાત્મા, કિહાં જાઊં? શી કરૂં પિરિ?
બ્રહ્માણ્ડ ત્રુટી પડિ નહીં; પ્રથવી નવિ દિઇ મુનિ વિહિરિ. ૬

હાવિ આજ મારૂં પાણ્ડવનિ, કિ ટરૂં માહ્‌રુ દેહ ત્યાજ;
સેના-બખ્તર ઊતારૂં નહીં, શત્રુ હણ્યા પાખિ આજ. ૭

પ્રતિગ્ન્યા એક કરૂં, ગુરુ! આપુ યુદ્ધ-આગ્ન્યાઇ."
સુણી વાણી દ્રોણ કિહિઃ "સાંભલિ, રે તૂં રાઇ! ૮

ભૂંડા! દુષ્ટ મુનિ વચન-રૂપિઆં, કાં મારિ છિ તૂં બાણુ?
શૂં નથી લહિતુ યુદ્ધ કરૂં હૂં? તુઝ અર્થિં આપેશ પ્રાણ. ૯
મિં પ્રથમ તુઝનિ નવિ કહ્યૂં યે, નિકન્દન કુલનૂં હોઇ;
વિદુરિ યે વાઇક કહ્યાં વલી, વારયુ તૂંનિ સહૂ કોઇ. ૧૦

તહ્મ્યો દુષ્ટ ચ્યાહ્‌રિ મિલ્યા, તૂં, કર્ણ, શકુનિ, દુઃશાસન;
આજ તેહ તુ કિહાં ગયા છિ? તેણિ વારયુ નહીં અર્જુન? ૧૧
વનિ કષ્ટ દીધાં, ચીર કાઢ્યાં, નગ્ન કરાવી નારિ;
તે પાપ વજ્ર થે ઊપનૂં; ફલ ભોગવુ; કરુ આહાર. ૧૨

તૂં વચન કિહિ તે થકી માહ્‌રિ, મ્રત ભલૂં જુ ઇહાં હોઇ;
જીવિત ધિક્ક પરવશ થકા, આશા કરિ પરની કોઇ." ૧૩
ઇમ કહી ક્રોધિ ગુરુ કિહિઃ "સાંભલિનિ તૂં, રાઇ!
પઞ્ચાલના જ્યોધ હણ્યા વિના, નહીં કવચ ઊતારૂં કાઇ. ૧૪

અશ્વત્થામાનિ કિહિજ્યો એટલૂંઃ 'એક શ્યામકનામિ જ્યોધ,
તે સાથિ તૂં વઢેશ માં; વલિ મ રાખેશ મનિ ક્રોધ. ૧૫
દેહદમન કરિ દયા ધર્મ, વિષ્ણુશૂં રાખિ સતિ,
મા કરેશ દ્રોહ બ્રાહ્મણ તણુ; પરી નામિ સહી છિ મ્રત, ૧૬

મિં તિહાં જાવૂં સેન-પાણ્ડવ-મધિ, અર્જુનનિ કાજિ;
તાહૂરૂં વલિ દલ ઇહાં થકૂં, હૂં નિશ્ચિ યુદ્ધ કરૂં આજ." ૧૭
એહ્‌વૂં સુણી દુર્યોધન ગયુ, આવ્યુ કર્ણ કેરિ પાસિ:
"સ્વામી! ગુરુઇ નર આવવા દીધુ; જિદ્રથ કરાવ્યુ નાશ." ૧૮
કરણ કિહિ: "તૂં દ્રોણનૂં ભૂંડૂં, મા બોલેશ, રે રાઇ!
અર્જુન જ્યોધ બલવન્ત છિ, તે કુણિ નહીં જીતાઇ. ૧૯
યેહ્‌નિ રાખિ કૃષ્ણ તેહ્‌નુ, અન્ત ન કરી સકિ કોઇ;
ઇહાં વાંક કુહુનુ છિ નહીં, યે દૈવ કરિ તે હોઇ: ૨૦
સવલાનૂં અવલૂં કરિ, માથિ મોહુ રાખણહાર;
બહુ દુઃખ દીધાં વનગુપતિ, રાખ્યા જગદાધારિ. ૨૧
હાવિ જ્યુદ્ધ તિહાં કરવૂં ખરૂં;" એહ્‌વુ કરયુ મનિ વિચાર.
તેણિ સમિ આવ્યા જ્યોધ પાણ્ડવના, કરિ ગ્રહીનિ હથિઆર; ૨૨
ખડ્ગ તોમર ગદા ફરસી, સાંગિ બાણ શીંડમાલ;
એહ્‌વૂં જોઈ દલ બહુ લેઇ યુદ્ધિ, આવ્યુ દુર્જ્યોધન ભૂપાલ. ૨૩
ભીમ, ધર્મ, દ્રુપદ, શિખણ્ડી, ગટોત્ગછ, ધૃષ્ટદ્યુમન્ન,
એ આદિ સવિ કોનિ મારવા, પાંચ કૃષ્ણાના તન્ન. ૨૪
ધર્મિ કાપ્યુ ધર્મપુત્રિ; મૂર્છા પમાડ્યુ રાઇ;
"પડ્યુ, પડ્યુ, કૌરવપતિ," હવુ, શબ્દ સુણી ગુરુ ધાઇ. ૨૫
જાગ્યુ દુર્જ્યોધન્ન આવિઉ; દ્રોણિ કરયુ બહુ સગ્ર્રામ;
પઞ્ચાલના ૭ સહસ્સ યોધા, આવિઆ તેણિ ઠામિ. ૨૬
આગલિ તે શિખણ્ડી હવુ, પ્રથમ ભાગિ નિશા અન્ધાર;
ઘોર શબ્દ પેખી ઉલૂક કાલૂ, અપશુકન્ન ઉપચાર. ૨૭
રથ અશ્વ પડ્યા, શત્રુંસ્વર કરિ જ્યોધ પામ્યા ત્રાસ;
નદી ચાલી રુધિરની બહુ; વીર પડ્યા મહી નાશ. ૨૮
તવ ધરયાં આભરણ મુગટ કુણ્ડલ, કલસ મેખલા હાર;
પથરાઇ પૃથ્વી રતનિ બહુ, મૂલિ હોઇ ઝાતકાર. ૨૯

તેણિ રાત્રિ શોભા ધરિ; સેના મેઘની પિરિ જાઇ;
રથ અશ્વ ગજ તે મેઘ જાણિ; દુર્યોધન તે વાઇ; ૩૦
ખડ્ગ વીજ નિ દ્રોણ–અર્જુન–રૂપિઆ વરસાદ;
બાણપ્રછવડા શઙ્ખસ્વરિ, ગર્જના થાઇ વિખ્યાત. ૩૧
દ્રોણિ હણ્યૂં દલ પાણ્ડવ કેરૂં, સહસ્ર તે દસ વીસ;
સમ્બી રાજા એક પાણ્ડવ તણું, તે ભૂપતિનૂં છેદ્યૂં શીસ. ૩૨
કલિઙ્ગ ભૂપતિ તણુ સુત આવ્યુ, નામ તેહ તણૂં શૂર;
ભીમિ મારી ફાલ જઇ, એક મુષ્ટિઇ કીધુ ચૂર. ૩૩
તેહ્નુ ભ્રાત આવ્યુ તેહ મારિઉ; જૈરાજ કરયુ એક અન્ત;
ઇમ સેન મારી કરયૂં પ્રાજિ, ભીમિ મહા બલવન્ત. ૩૪
એક સાંગિ મારી કરણિ તે, આવતી ગ્રહી ભીમિ હાથિ;
નાખી પાછી શકુનિઇ, તે કાપી પાડી મહી સાથિ. ૩૫
દુર્દમન નિ દુષ્કરણ બિહૂઇ, યુદ્ધ કરયૂં ભીમ–સઙ્ઘાતિ;
ભીમિ ફાલ મારી રથિ જૈયનિ; પાટૂ–ઘાઇ કરયુ ઘાત. ૩૬
અવની સઙ્ઘાતિ પછાડીનિ, બિહૂના લીધા પ્રાણ.
જોઇ ત્રાસ પામ્યા જ્યોધ કિહિઃ 'હાઇ, હાઇ,' એહ્વી વાણિ. ૩૭
"ધન, ધન" કિહિ ધર્મ–આદિ સાત્ત્વિક; "ભલુ વૃકોદર વીર!
તૂં વિના એહ્વૂં કુણ કરિ, બાપ? તૂં શૂર–શિરોમણિ ધીર." ૩૮
ધૃતરાષ્ટ્ર એહ્વૂં સાંભલીનિ, મૂકિ મુખિ નિઃશ્વાસ:
નામ સુણતાં ભીમ તણૂં હૂં, પામૂં છૂં મનિ ત્રાસ. ૩૯
શ્રોતાજન! સવિ સાંભલુ, પ્રાક્રમ પાણ્ડવ પ્રોઢ;
ભાઉ કિહિઃ સેવક–શિરિ ગાજિ, મહિમા ગરુડારૂઢ. ૪૦

૯૮૩

કડવૂં ૨૪ મૂં—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ. જન્મેજે રાઇ રે!
પુત્ર–વેર જાણીનિ બાહ્લીક, સાત્ત્વિકશું યુદ્ધિ જાઇ રે. ૧

રી પ્રતગ્ન્યા યુદ્ધ કરિ, જ્યાદવ દસ મૂકી બાણુ રે;
છ્ર્ં કરયુ, બાહ્લી વલ્યુ પાછુ; આવ્યુ અશ્વત્થામા જાણિ રે; ૨
ીમપુત્ર આવ્યુ ગુરુસુતશં, ગટોરગછ એહૂવૂં નામ રે;
ાહમિ રથ રીંછ-ચામિ આવરિઉ; સીંચાણુ છિ ધજા-ઠામિ રે. ૩
ીસ તલવાર, આઠ ચક; આયુધ ધરયાં અનન્ત રે;
ય ગજ દીસિ અસુર-ભયંકર, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત રે. ૪

શકુંનાદિ કૌરવ ભે પામ્યા; પાહ્ણવૃષ્ટિ કરિ કોપિ રે;
આયુધ વિવિધ ઊપરિથી નાખિ, રહી અન્ત્રિક્ષ અલોપ રે. ૫
સકલ સેન નાઠૂં યુદ્ધપાસિ, અતિ મન્ન માંહિ ત્રાસ રે;
દ્રોણપુત્ર આયુધ ધરી અશ્વત્થામા, રહ્યુ એકજ પાસિ રે. ૬
મૂક્યાં બાણ, રાક્ષસ તેણિ વીંટયુ; અદ્ભુત કીધુ સંગ્રામ રે.
આવ્યુ પુત્ર ગટોરગછનુ, અર્જુનપર્વા એહૂવૂં નામ રે; ૭
તેણિ વૃષ્ટિ કીધી પખ કેરી; ઢાંકયુ ગુરુ કેરુ તન્ન રે.
કાપ્યુ દ્રોણસુત એક બાણિ કરી, રાક્ષસ હોઉ મહી પતન્ન રે. ૮

તવ કોપ્યુ ભીમસુત પુત્રવધ જાણી, રગતનેત્ર વિકરાલ રેઃ
"અરે કિહાં જાએશ હણી પુત્રનિ? હવડાં આણેશ કાલ રે. ૯
નથી ઊલખતુ તૂં મુઝનિ, હૂં ભીમસુત, પાણ્ડુ કુલિ અવતાર રે!
અસુર તણા સ્વામી કુમ્ભકર્ણ, રાવણ સરીખુ નિરધાર રે." ૧૦

ઇમ કહી આયુધ બહુ મૂક્યાં, તે કાપ્યાં નિરવાણ રે.
માયાવી રાક્ષસ થયુ, સણગ સંક્રાંતિ જાણિ રે. ૧૧
જલ પ્રવહિ નીઝરણ સૃઙ્ગથી, અ યુધ થૈ પડિ ધરણિ રે;
વ્યાકુલ થયા જ્યોધા તે દેખી, હય ગજ નર આભરણ રે. ૧૨

વજ્ર સહસ્ર મૂકી તે ટાલ્યૂં, ત્યાહ્રિ મેઘ હવુ નિરવાણ રે;
આવ્યુ ઘોર શબ્દ વલિ રાક્ષસ, વૃષ્ટિ કરિ રહી પાહ્ણ રે. ૧૩
પવનાસ્ત્ર મૂકી સુત-દ્રોણિ, ટાલ્યુ મેઘ અન્ધકાર રે;
વિચિત્રરૂપ રાક્ષસ યે હૂતા, તેહ્નુ કરયુ સંહાર રે. ૧૪

તેણિ રાત્રિ શોભા ધરિ; સેના મેઘની પિરિ જાઇ;
રથ અશ્વ ગજ તે મેઘ જાણિ; દુર્જ્યોધન તે વાઇ; ૩૦
ખડ્ગ વીજ નિ દ્રોણ–અર્જુન–રૂપિઆ વરસાદ;
બાણઅછપ્ડા શઙ્ખસ્વરિ, ગર્જના થાઇ વિખ્યાત. ૩૧
દ્રોણિ હણ્યૂં દલ પાણ્ડવ કેરૂં, સહસ્ર તે દસ વીસ;
સમ્બી રાજા એક પાણ્ડવ તણ્ું, તે ભૂપતિનૂં છેદ્યૂં શીસ. ૩૨
કલિઙ્ગ ભૂપતિ તણુ સુત આવ્યુ, નામ તેહ તણૂં શૂર;
ભીમિ મારી ફાલ જઇ, એક મુષ્ટિઇ કીધુ ચૂર. ૩૩
તેહ્નુ ભ્રાત આવ્યુ તેહ મારિઉ; જૈરાજ કરયુ એક અન્ત;
ઇમ સેન મારી કરચૂં પ્રાજિ, ભીમિ મહા બલવન્ત. ૩૪
એક સાંગિ મારી કરણિ તે, આવતી ગ્રહી ભીમિ હાથિ;
નાખી પાછી શકુનિઇ, તે કાપી પાડી મહી સાથિ. ૩૫
દુર્દમન નિ દુષ્કરણ બિહ્નઇ, યુદ્ધ કરયૂં ભીમ–સઙ્ઘાતિ;
ભીમિ ફાલ મારી રથિ જૈયનિ; પાટૂ-ઘાઇ કરયુ ઘાત. ૩૬
અવની સઙ્ઘાતિ પછાડીનિ, બિહ્નના લીધા પ્રાણ.
જોઇ ત્રાસ પામ્યા જ્યોધ કિહિઃ ' હાઇ, હાઇ, ' એહ્વી વાણિ. ૩૭
" ધન, ધન " કિહિ ધર્મ–આદિ સાત્ત્વિક; " ભલુ વૃકોદર વીર !
તૂં વિના એહ્વૂં કુણ કરિ, બાપ ? તૂં શૂર-શિરોમણિ ધીર." ૩૮
ધૃતરાષ્ટ્ર એહ્વું સાંભલીનિ, મૂકિ મુખિ નિઃશ્વાસઃ
નામ સુણતાં ભીમ તણૂં હૂં, પામૂં છૂં મનિ ત્રાસ. ૩૯
શ્રોતાજન ! સવિ સાંભલુ, પ્રાક્રમ પાણ્ડવ પ્રૌઢ;
ભાઉ કિહિઃ સેવક–શિરિ ગાજિ, મહિમા ગરુડારૂઢ. ૪૦
૯૮૩

કડવૂં ૨૪ મૂં—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ. જન્મેજે રાઇ રે !
પુત્ર–વેર જાણીનિ બાહ્લીક, સાત્ત્વિકસૂં યુદ્ધિ જાઇ રે. ૧

કરી પ્રતગ્ન્યા યુદ્ધ કરિ, જ્યાદવ દસ મૂકી બાણુ રે;
મૂર્છા કરયુ, બાહ્લી વલ્યુ પાછુ; આવ્યુ અશ્વત્થામા જાણિ રે; ૨
ભીમપુત્ર આવ્યુ ગુરુસુતશં, ગટોરગછ એહ્‌વૂં નામ રે;
લોહમિ રથ રીંછ-ચામિ આવરિઉ; સીંચાણુ છિ ધજા-ઠામિ રે. ૩
ત્રીસ તલવાર, આઠ ચક્ર; આયુધ ધરયાં અનન્ત રે;
હય ગજ દીસિ અસુર-ભયંકર, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત રે. ૪
શઙ્કનાદિ કૌરવ ભે પામ્યા; પાહ્‌ણવૃષ્ટિ કરિ કોપિ રે;
આયુધ વિવિધ ઉપરિથી નાખિ, રહી અન્તિરક્ષ અલોપ રે. ૫
સકલ સેન નાઠૂં ચુહુપાસિ, અતિ મન્ન માંહિ ત્રાસ રે;
દ્રોણપુત્ર આયુધ ધરી અશ્વત્થામા, રહ્યુ એકજ પાસિ રે. ૬
મૂક્યાં બાણ, રાક્ષસ તેણિ વીંટયુ; અદ્‌ભુત કીધુ સઙ્ગ્રામ રે.
આવ્યુ પુત્ર ગટોરગછનુ, અર્જુનપર્વા એહ્‌વૂં નામ રે; ૭
તેણિ વૃષ્ટિ કીધી પષ્પ કેરી; ઢાંકયુ ગુરુ કેરુ તન્ન રે.
કાપ્યુ દ્રોણસુત એક બાણિ કરી, રાક્ષસ હોઉ મહી પતન રે. ૮
તવ કોપ્યુ ભીમસુત પુત્રવધ જાણી, રગતનેત્ર વિકરાલ રે:
“અરે કિહાં જાએશ હણી પુત્રનિ? હવડાં આણેશ કાલ રે. ૯
નથી ઉલખતુ તૂં મુઝનિ, હૂં ભીમસુત, પાણ્ડુ કુલિ અવતાર રે?
અસુર તણા સ્વામી કુમ્ભકર્ણ, રાવણ સરીખુ નિરધાર રે.” ૧૦
ઇમ કહી આયુધ બહુ મૂક્યાં, તે કાપ્યાં નિરવાણ રે.
માયાવી રાક્ષસ થયુ, સણગ સઙ્ગાતિ જાણિ રે. ૧૧
જલ પ્રવહિ નીઝરણ સઙ્ગથી, અશ્વત્થામા ચૈ પડિ ધરણિ રે;
વ્યાકુલ થયા જ્યોધા તે દેખી, હય ગજ નર આભરણ રે. ૧૨
વજ્ર સહસ્ર મૂકી તે ટાલ્યૂં, ત્યાહ્‌રિ મેઘ હવુ નિરવાણ રે;
આવ્યુ ઘોર શબ્દ વલિ રાક્ષસ, વૃષ્ટિ કરિ રહી પાહ્‌ણ રે. ૧૩
પવનાસ્ત્ર મૂકી સુત-દ્રોણિ, ટાલ્યુ મેઘ અન્ધકાર રે;
વિચિત્રરૂપ રાક્ષસ યે હૂતા, તેહ્‌નુ કરયુ સઙ્ઘાર રે. ૧૪

સાંગિ એક મૂકી હૈડમ્બિઇ, નિરમી રુદ્રની ચેહ રે;
સાહી આવતી અશ્વત્થામાઇ, લેઇ પાછી મારી તેહ રે. ૧૫
રથ અશ્વ સારથિ સહ્વાંતિ લેઇ, ગૈ પૃથ્વી-મુઝારિ રે;
આવતી જોઇ ઊતરયુ રાક્ષસ, નહીંતુ કરતી સહ્વાર રે. ૧૬
ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રથિ જૈ બિહુ, કરિ તિહાં બહુ સઙ્ગ્રામ રે;
ત્રણશિ ગજ, રથ સહસ્ર-સહ્વાંતિ, ભીમ આવ્યુ તેણિ ઠામિ રે. ૧૭
ગુરુઇ યુદ્ધ અદ્‌ભુત તિહાં કીધૂં, કોપિ કરયુ સહ્વાર રે;
એક અક્ષોહણી રાક્ષસ મારયા; વલિ અનન્ત દલ, નહીં પાર રે. ૧૮
પાંચ સુત દ્રુપદના મારયા, શત્રુજિત, જલનિક નામ રે,
સુતવૈજલ, અશ્વ, ચવનિક, પડ્યા કરી સઙ્ગ્રામ રે. ૧૯
રુકમાલી ચન્દ્રદેવ વ્રખદુ:ખ, વલિ મરણ પામ્યા ત્રણિ રે;
ભીમપુત્ર મૂર્છાંગત પાડ્યુ; બહુ દલ પાડ્યૂં ગુરુસુતિ ધરણિ રે. ૨૦
ભીમસેન વીટયુ બાહ્લીકિ; આવી દસ મૂકયાં બાણ રે;
કોપ્યુ વૃકોદર; ગદા લેઇ મારી; શીસ પાડ્યૂં; તિજ્યા પ્રાણ રે. ૨૧
ધાયુ ધીર કૌરવદલ મારી, બહુ ગજ પાડ્યા ધરણિ રે;
દસ ભ્રાત દુર્જ્યોધન કેરા, ભીમિ પમાડ્યા મરણ રે. ૨૨
નાગદન્ત, રૂઢરથ, વીરબાહુ, ક્રથી, પ્રમાથી બલવન્ત રે,
જય-અરિ, વીર, સહસ્ર, અઘોભુજા, ધહસુ, હુવા દસ અન્ત રે. ૨૩
દસ બાણ મારયાં કૌરવનિ: વ્રખરથ કરણનુ ભ્રાત રે,
તેહ મરણ પામી મહી પડિઉ ગદા તણિ ઘાતિ રે. ૨૪
ચઢ્યૂં શૂર, સાયરપૂર યિમ વાધૂં, તિમ વાયુપુત્ર બલવન્ત રે;
સાત ભ્રાત શકુનિ તણા આવ્યા, તેહ પમાડ્યા અન્ત રે. ૨૫
વલી એક મારયુ ભૂપતિ, સેનચન્દ્ર નામિ ખ્યાતિ રે;
પાંચ પુત્ર શકુનિ તણા આવ્યા, યુદ્ધિ ભીમ-સહ્વાંતિ રે; ૨૬
ગજાક્ષ, વિભુ, ચિત્ર, ભગ, ભાનુદત્ત, પાંચિ પમાડ્યા પતન રે.
જોઇ પ્રાક્રમ અદ્‌ભુત ભીમ કેરૂં, દુ:ખી હવુ દુર્જ્યોધન રે. ૨૭

કરણુ પ્રત્તિ કિહિઃ "અરે મિત્ર! તૂં, સતિ કરિ તાહરૂં વચન્ન રે;
આજ સમિ છિ તહ્મ્યો કહ્યુ તેઃ 'હૂં મારેશ અર્જુન્ન રે.'" ૨૮
સુણી કરણ કિહિઃ "અરે રાજા! ચિન્તા મા કરેશ તૂં મન્નિ રે;
સાંગિ એકવીરા, મહીમાંથી, જીતૂં ત્રણિ ભુવન્ન રે. ૨૯
વ્યાકુલ મા થાએશ તૂં, રાજા! તિલક કાઢૂં, પાણ્ડવ કરૂં અન્ત રે;
પઞ્ચાલનિ મારૂં હૂં પિહિલાં; વલિ જ્યોધ હણૂં અનન્ત રે. ૩૦
પૃથ્વી લેઇ આપૂં હસ્તિ તાહરિ; નપાણ્ડવી કરૂં, જાણિ રે."
કરણ તણાં એહવાં વચન સાંભલિ, કૃપાચારજ્ય કિહિ વાણિ રેઃ ૩૧
"ભલુ, ભલુ, તૂં કરણુ! મહાભડ, વચન કરયૂં, તૂં શૂર રે;
ભાગિ દુર્જ્યોધનનૂં, તુઝ સરીખુ, સાહિ સાગરપૂર રે. ૩૨
મુખિ બોલિ જિ હોઈ તુ, તિહાં તૂં જીતિ આજ રે;
પણિ પ્રાક્રમિ નહીં જીતુ પાણ્ડવ, સાહિ ચેહ્નિ મહારાજ રે. ૩૩
ગાન્ધ્રવ લેઈ ચાલ્યુ બાંધી, તુ તૂં શૂં બલ કાહ્વિ રે?
તુ આપણનિ મૂકાવ્યા અર્જુનિ, તુ શૂં બલ દેખાડિ હાવિ રે? ૩૪
વૈરાટપુર વિવિ ગયા આપણ, લીધાં અસ્ત્ર સઘલાં જાણિ રે;
તે વેલા બલ કિહાં ગયૂં'તૂં તાહરૂં?
તુ શૂં આજ કરિ આપવિખાણ રે? ૩૫
તિહાં તુ એકલુ હૂતુ અર્જુન, ઇહાં તુ સાહિ શ્રીરણછોડ રે;
ચૌદ ભુવનપતિ રથ હાંકિ, બિઠા નરનારાયણ જોડિ રે. ૩૬
અણબોલ્યુ યુદ્ધ કરુ, શૂં બોલિ? દીઠા પછિ અર્જુન્ન રે,
કરી જ્યુદ્ધ નાહ્સિ નહીં તુ ખરુ; સતિ જાણૂં તાહરૂં વચન્ન રે. ૩૭
દેવ, દૈતિ, માનુષ, જ્યક્ષ, કિન્નર, મધિ નથી એહ્વુ કોઇ રે;
તૂં શં મનોરથ કરિ, મૂઢ? ધર્મ તિહાં જિ હોઇ રે." ૩૮
સુણી વચન પ્રજલ્યુ કર્ણ કિહિ; અતિશિ મનિ ચઢ્યુ કોપ રેઃ
"તે હૂં જાણૂં છૂં અર્જુનનિ, એક-વીરા સાંગિ કરૂં લોપ રે. ૩૯
એક પડ્યા પૂંઠિ દુઃખિઆ થૈ, પાંચિ તિજશિ પ્રાણુ રે;
અરે મૂઢ! સાંભલિ તૂં, બ્રાહ્મણ! શં મુખિ બોલ્યુ વાણુ રે; ૪૦

મોટા કરિ અતિ પાણ્ડવનિ, કૈરવનિ વખોડિ પાપી રે?
આજ પછી એહવૂં કહેશ તુ, જીભા તાહ્‌રી નાખેશ કાપી રે. ૪૧.
અહ્મ્યો શૂં બલિઆ નથી? માટિ ભલૂં મનાવિ ધર્મ રે;
જિતુ દૈવ તણિ વશિ છિ; ઉદ્યમ કરવુ નરિ શર્મ રે. ૪૨
કૈરવપતિના જિનિ અર્થિં, હૂં તિહા કહૂં છૂં જાણિ રે;
અરે અધર્મી બ્રાહ્મણ મહાનિન્દક! તૂં શૂં બોલિ વાણિ રે?" ૪૩
કર્ણવચન સુણી અશ્વત્થામાનિ, અતિશિ ચઢિઉ કોપ રે;
લેઇ ખડ્ગ ઊતરયુ રથિથી: "સાંભલિ, કર્ણ! કરૂં તાહ્‌રુ લોપ રે. ૪૪
અરે દુષ્ટ પાપી? માહ્‌રા માતુલનિ, શિ દિઇ છિ તૂં ગાલિ રે?"
ઇમ કહી આવ્યુ દેખી દુર્યોધનિ, ઝાલ્યુ બાથિ તત્કાલ રે. ૪૫
કરણ કિહિ: "રે મૂકુ, મહારાજા! પૂર્ણ કરૂં એહ્‌ની આશ રે;
આવિ, અધર્મ બ્રાહ્મણ! યુદ્ધ કરીઇ; કરૂં હવડા તાંહ્‌રુ નાશ રે." ૪૬
કૃપાચારજ્ય કિહિ: "ભગિનીસુત! ક્રોધ કરુ મનિ ત્યાજ રે;
બોલ્યાનાં ફલ એહ્‌વાં પામશિ; વાદવેલા ન હુઇ આજ રે. ૪૭
શત્રુ હાસિ કરશિ; ઇમ કિહિશિ: 'વઢી મુઆ માંહોમાંહિ રે."
સુણી ક્રોધ મૂક્યુ અશ્વત્થામાઇ, હશી બિહૂ ગોલ્યા ત્યાંહિ રે. ૪૮
શઙ્ખનાદ કર્ણ કરી સજ થઇ, પાણ્ડવ દલમધિ યુદ્ધિ જાઇ રે.
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા! સુણજ્યો, ભગતજનનુ મહિમાઇ રે. ૪૯
૧૦૩૨

કડવૂં ૨૫ મૂં—રાગ અશાઉરી.

મુનિજી કિહિ: તૂં સાંભલિ, રાઇ! કર્ણ સુભટ તવ યુદ્ધિ જાઇ;
અતિમા સાંભલિ પાણ્ડવ તણુ રે. ૧

ઢાલ—પાણ્ડવસેના માંહિ કરણ આવ્યુ, કરિ દલ સહ્‌ંહાર;
ગજ અશ્વ જોધ બહુ હણ્યા, તેહનુ ન જાણું પાર. ૨

દલનિકન્દન દેખી પારથનિ, મનિ ચઢિઉ અતિશિ કોપ;
ત્રણિ બાણ મૂકી ધનુષ-રથ-સારથિનુ કરયુ લોપ. ૩
પછિ કૃપાચારજ્યનિ રથિ બિશી, કરણ પામ્યુ હારિ;
દુર્જ્યોધન સામ્પ્રત સેન લેઇ, આવી જોયૂં તેણી વાર. ૪
કૃપાચારજ્ય ગુરુસુત જ્યોધ સહૂ, ધશી આવ્યા રાઇનિ પાસિઃ
"કિઞ્ચિત, રાઇ! ભિ ન પામેશ, અહ્મ્યો સર્વનુ કરૂં નાશ. ૫
અહ્મ્યો જીવતાં તૂં યુદ્ધ કરિ, તે ઘટિ નવિ સહી આજ."
એહ્વાં દ્રોણસુતનાં વાઇક સુણી, બોલ્યુ દુર્જ્યોધન મહારાજઃ ૬
"તમ પિતા મુઝનિ ઉવેખી, પાણ્ડવનિ સઙ્ગ્રામ,
સ્નેહ રાખિ શત્રુ સાથિ; તહ્મ્યો રખિ કરુ તિમ, સ્વામિ! ૭
માહ્રા ભ્રાત બહુ રણ માંહિ પડ્યા; જીવિત ધિક માહ્રૂં આજ;
તૂં પ્રાક્રમી શિવ સમોવડિ, જીતવા, શૂરા શત્રુ-રાજ. ૮
ગુરુઇ તુ નીમ લીધુ, પઞ્ચાલ કરવા અન્ત;
હાવિ વિલમ્બ તુ શાહ્નિ કરુ? યુદ્ધ કરિ શિ ન બલવન્ત?" ૯
સુણી દ્રોણ કિહિઃ "સતિ એ, પાણ્ડવશૂં અમ પ્રીતિ;
સાંખતા તિહાં નહીં યુદ્ધ વિધિ, દેવ-દૈતિની ઇમ રીતિ. ૧૦
શૂં કિહિ તૂં અહ્નનિ? કર્ણ શલ્ય, કૃપા અલકૂં છિ વિખ્યાત;
ગલૂં પાણ્ડવ-સેનનિ પણિ, એક આશ્રિજ્ય વાતઃ ૧૧
અર્જુન દીઠુ ચેટલિ બલ-વીર્ય પામિ નાશ;
અભિ જાણુ એ સહી, એહ્નિ સાહિ શ્રીઅવિનાશ. ૧૨
હાવિ હૂં તાં જાઊં છૂં રણ વિષિ, કાંઇ કિહિશુ મુખિ વાત;
ભઙ્ગ પાડૂં જ્યુધિષ્ઠિર-દલ, વલિ અનન્ત-મહીપતિ-નાથ." ૧૩
ઇમ કહી આવ્યુ મધિ-સેના, અનિ મૂકતુ બહુ બાણ;
પઞ્ચાલના દસ જ્યોધ પ્રૌઢ્ા, તે હણ્યા સહી નિરવાણ. ૧૪
તાહ્રિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ ધશી; આગલિ શસ્ત્રિ કીધી વૃષ્ટિ;
અશ્વત્થામા છાહિઉ, નવિ દેખીઇ તે દષ્ટિ. ૧૫

ત્યાહરિ દ્રોણસુતિ મૂક્યાં સાત શર, ઢાંકિઉ ધૃષ્ટદ્યુમન્ન;
તે કાપ્યૂં આયુધ દ્રુપદસુતિ; મુખિ બોલિઉ તે વચન્નઃ ૧૬
"અરે ભૂંડા! પિતા તાહ્રા તણુ, કરવા ઇચ્છૂં અન્ત;
હૂં અવતરયુ અગ્નિ થકી; સહી કરેશ તિહાં કલ્પાન્ત. ૧૭
કાલિ મારેશ દ્રોણ—આદિ, સરવતુ ખિ હોઇ;
રાત્રિ આડી આજ છિ; કરવૂં ધટિ કરિ સોઇ. ૧૮

કિહિ, ભાઇ! બ્રાહ્મણવ્રત મૂકી, શીદ ધરુ ક્ષત્રી—ધર્મ?
દયા મૂકી વધ કરુ છુ, શૂં આચરુ એ કર્મ?" ૧૯
ઇમ કહી માંડયૂં યુદ્ધ બહુ; કરિ આયુધ—ધાઇ;
અન્યોઅન્યિ કાપિ આવતાં, પણિ કોઇ નવિ પ્રાજિ થાઇ. ૨૦

દ્રાણસુતિ તવ ક્રોધ આણી, મારી વિરથ કીધુ વીર;
ભઙ્ગ પામ્યુ દ્રુપદસુત તે, એહવુ અશ્વત્થામા ધીર. ૨૧
સોમદત્તિ આવી સબલ કીધૂં, યુદ્ધ સાત્વિક—સાથિ;
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરિ; ભલા વાવરિ બિહૂ હાથ. ૨૨

રથ અશ્વ પાડ્યા પૃથ્વીઇ, સાત્ત્વિકિ ધરયુ મનિ ખેદ;
એક બાણિ રથ પાછુ ઠેલ્યુ; બાલ્હીકનૂં શિર. થયૂં છેદ. ૨૩
તવ બહુ વીરિ આવી વીંટિઉ, સાત્વિક તિહાં યુદ્ધપાસિ;
મહા યુદ્ધ યાદવિ કરયૂં; દલ બહુ કરયૂં કૌરવ નાશ. ૨૪

અન્ધાર અતિ રણિ આવરયુ; નહીં યોધ દીસિ દૃષ્ટિ;
આપણું—પિઆરૂં નહીં જાણિ; કરિ બાણ કેરી વૃષ્ટિ. ૨૫
ફરી ફોજ સવિ આપ—આપણી; રણિ પડ્યા યોધ શૂર ધીર;
એકી ગમાં ફોજ દ્રોણની, એકી ગમાં વૃકોદર—વીર. ૨૬

દુર્જ્યોધનિ દીધી આગન્યા: "પાલા માત્ર યે કો હોઇ,
નાખી આયુધ પ્રકટ કરુ દીવી, જ્યોતિ હાથિ ધરુ સવિ કોઇ." ૨૭
સુધ આણી તેલ દીવી, કરી તેહનુ નહીં પાર;
અન્તરિક્ષ ઝાલી રહ્યા રણ—મધિ; હવૂં તેજ ઝાંકાર. ૨૮

નિશા શોભા ધરિ અતિ, દસિ દિશાઇ થયુ ઉદ્યોત;
રતન આભરણ કવચ કુણ્ડલ, મિલી તિહાં બિહૂ જ્યોતિ. ૨૯
પાંચ રાખી રથ વિપિ, એક અશ્વિ, ગજિ તે ત્રણિ;
તવ દ્રોણ શોભા શી કહૂં? ટોપ કવચ કુણ્ડલ કરણિ. ૩૦
તવ પાણ્ડવિ કીધી પ્રકટ દીવી, હસ્તીનિ વિપિ સાત;
રથ આગલિ દસ, બિ અશ્વ આગલિ, ધજાઇ એક વિખ્યાત. ૩૧
સૂર્યનાથી અધિક જ્યોતિ, થઇ રહૂ ઝાત્કાર;
ફેર ચક્ર રાખ્યા સળગતાં બ્રહ્માઇ તેણી વાર. ૩૨
"ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રખિ આવવા ન દીજિ," ઇમ કિહિ રાજન;
"કરણ તુ સહી મારશિ એક–વીરા સાંગિ અર્જુન. ૩૩
હાવિ ભીમ માહરિ ભાગિ છિ; હૂં હણું," કિહિ દુર્યોધન;
કૃતવર્મા યુદ્ધિ આવિઉ, જ્હાં યુધિષ્ઠિર રાજન. ૩૪
ભૂરિ રાજાનિ સાત્વિક ભડિ; વલિ કરણ નિ સિહિદેવ;
નિકુલ સાથિ શકુનિ; ભીમ–સુત નિ દુઃશાસન એવ. ૩૫
શિખણ્ડી નિ કૃપાચારય, વઢિ છિ બલિઆ દોઇ;
વ્રખસેન નિ વૈરાટ રાજા, અશ્વત્થામા નિ દ્રુપદ સોઇ; ૩૬
શલ્ય સાથિ શતાનીક; અલમ્બ નિ અર્જુન;
મધરાતિ નિ સમિ માંડિઉં યુદ્ધ, સુભટ અન્યોઅન્ય. ૩૭
કૃતવર્માઇ કાપ્યાં શસ્ત્ર; ધર્મ વિરથ કીધુ રાઇ;
બીજિ રથ બિશા યુધિષ્ઠિર, ભઙ્ગ પામીનિ જાઇ. ૩૮
ભૂરિ રાજાશું સાત્વિક ભડિ; અન્યોઅન્યિ મૂકિ બાણ;
એક સાંગિ મારી યાદવિ, ભૂરિરાઇ તજિઆ પ્રાણ. ૩૯
અશ્વત્થામા આવ્યું ગટોરગચ્છશું, અસ્ત્ર કીધી વૃષ્ટિ;
અન્યોઅન્યિ ઢાંકયા આયુધ, નહીં દેખીઇ તે દૃષ્ટિ. ૪૦
એક બાણિ મારી પાડિઉ, ભીમપુત્ર થયુ મૂર્છાઇ;
રથ વાલી રણ થકી; સારથિ લેઇ તે જાઇ. ૪૧

જોઇ કોપ પામ્યુ વૃકોદર, તવ આવ્યુ દુર્યોધન;
તવ કવચ કાપ્યૂં ભીમનૂં; મૂકચાં બાણ અન્યોઅન્યિ. ૪૨
સવિ બાણ છેદ્યાં સાંગિ તોમર; તવ ભીમ ચઢ્યિઉ ક્રોધિ;
એક બાણ મૂકી અશ્વ રથ, સારથિનુ કીધુ લોપ. ૪૩
ભઙ્ગ પામ્યુ કૌરવપતિ, જોઇ ભીમિ કરયુ શઙ્ખનાદ;
સિહિદેવશૂં સઙ્ગ્રામ કરિ કર્ણ; વીરમન્ત્રિ વિખવાદ. ૪૪
તવ સારથિ મારયુ કરણનુ, સિહિદેવિ શત લેઇ બાણ;
રવિસુતિ તવ કીધુ વિરથ, માદ્રીસુત નિરવાણ. ૪૫
આયુધ કાપ્યાં સરવ તેહ્નાં; ધરયૂં ચક્ર યે રથિ;
તે આદિ આવી કરિ કટકા, એહ્વુ સૂર્યસુત સમરથ. ૪૬
ગજ અશ્વ નર મરણ પમાડ્યા, તે મારિ ઊચલી સિહિદેવ;
અધવચથી કટકા કરિ કાપી, કરણ મહા ભડ ખેવ. ૪૭
સિહિદેવ નાઠુ, ધસ્યુ કરણ, જૈ પાસિ બોલ્યુ વચન;
ધનુષિ ઠેંશી ઠેલી કહ્યૂં: "વઢ્યુ જા તૂં ય્હાં અર્જુન. ૪૮
આજ પછિ મા કરેશ યુદ્ધ; જા ઘિરિ; જોશિ વાટ તાહ્રી સર્વ."
દુઃખી થૈ સિહિદેવ કિહિઃ "આજ ઊતારયુ માહ્રુ ગર્વ." ૪૯
ધૃતરાષ્ટર કિહિઃ શિ નવિ મારિઉ ? મુનિ એહ વિસ્મિ વાત.
સઞ્જે કિહિઃ જાવા દીધુ તે માટિ, કર્ણિ વચન આપ્યૂં માત. ૫૦
હાવિ સાંભલિ, રાજા! હૂં કહૂં, તુઝનિ યુદ્ધનુ વિસ્તાર.
ભાઉ કિહિઃ યેહ્નિ કૃષ્ણ સારથિ, તેહ કિમ પામિ હારિ? ૫૧
૧૦૮૩

કડવૂં ૨૬ મૂં—રાગ એજ

શલ્ય તણુ તૂં સુણિ સઙ્ગ્રામ; વૈરાટ આવ્યુ છિ તેણિ ઠામિ;
અઘોર નિશા મધિનિ સમિ રે. ૧
ઢાલ–માધનિશા આવ્યુ મછ શલ્યશૂં; કરયૂં યુદ્ધ અનન્ત;
શતાનીક પુત્ર વૈરાટનુ, માદ્રીપતિઇ કીધુ અન્ત. ૨

મછપતિ નાહુઠુ ભઙ્ગ ધરીનિ; મૂર્છા પમાડ્યુ સોઇ;
અર્જુન સાથિ અલમ્બુ રાક્ષસ, યુદ્ધ સબલૂં હોઇ. ૩
રથ આઠ ચક્રનુ; અશ્વ શુચિમુખ; વીંટી કરેણની માલ;
રુધિર ટીપાં પડિ ધજાથી, એહ્વી અસુર કેરી ઝાલિ. ૪

રથ મહ્યુ રીંછ–ચરમશું; તેણિ બાણ મૂક્યાં અનન્ત;
તવ બાણ મૂકી પારથિ, રથ–અશ્વ–સારથિનુ [કરયુ] અન્ત. ૫
હવુ વ્યાકુલ અસુર નાહુઠુ; સેના પામી ભઙ્ગ;
તવ શકુનિ મૂર્છા હવુ રણિ, યુદ્ધ કરિ નિકુલ–સઙ્ગિ. ૬

ધૃષ્ટદ્યુમન આવ્યુ દ્રોણશું; તેણિ કરયૂં યુદ્ધ અનન્ત;
દ્રુમશરણ એક કૌરવ તણુ, તેહ્નુ દ્રુપદસુતિ આણ્યુ અન્ત. ૭

એક સાંગિ મારી દ્રોણનિ, ધૃષ્ટદ્યુમન ધરી મનિ ખેદ;
કર્ણ વીરિ આવતી વજ્ર–ધારાઇ કીધી છેદ. ૮
મહારથી તે સાતિ મિલી, વીંટી વલ્યા ચુહુપાસિ;
બાણ આવિ દશોદિશથા, છાણુ રવિ આકાશિ. ૯

ધૃષ્ટદ્યુમન રણિ રહી એકલુ, રથ ફેરવિ બલવન્ત;
મારિ શરે શર, મહારથી સાતિ, તેહ્ના આયુધનુ કરિ અન્ત. ૧૦
કર્ણ–દ્રોણ–આદિ સહૂ, ધૃષ્ટદ્યુમનિ કીધા ભઙ્ગ;
એહવૂં અતુલ પ્રાક્રમ જોઇ રક્ષાઇ, આવ્યા સાત્વિક–સઙ્ગિ. ૧૧

શલ્ય શકુનિ અલમ્બુસ નિ, દુર્યોધનના વે ભ્રાત,
ગજ લક્ષ હય સવા લાખ લેઇ, કરિ યુદ્ધ નર–સઙ્ઘાતિ. ૧૨
અતુલ યુદ્ધ અર્જુન કરિ; રથ પ્રેરયુ જગજીવનિ;
કર્ણ દ્રોણ આદિ સર્વ છિ તિહાં ભડિ, સાત્વિક ધૃષ્ટદ્યુમન. ૧૩

અસ્ત્ર શસ્ત્ર આયુધ ગદા, બાણિ કરિ સબલુ માર;
વાધ્યૂં પ્રાક્રમ બિહૂ મિલી, કરયૂં દલ સઙ્ઘાર. ૧૪
સાત્વિક શોભા શી કહૂં ? પ્રલિ–કાલિ એહવુ ઇશ !
બાણ મૂકિ છિ જેટલાં, તેટલાં છેદિ શિષ્ય. ૧૫

ગજ અશ્વ નર કડકા થઇ, ઊડિ સરિ આકાશિ;
ભઙ્ગ પામ્યૂં સેન-કૌરવ, નાહ્ઠૂં જાઇ સુહુપાસિ. ૧૬
ત્રાસ પામ્યા યોધ દેખી; હવુ તિહાં હાહાકાર;
અર્જુનિ કીધૂં પ્રતિદલ તિહાં; શલ્ય પામ્યુ છિ હારિ. ૧૭
ઠામિ ઠામિથી નાહ્સિ સહૂ, ધીરજ છાંડી ધીરિ;
દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિ; પઞ્ચજન્ય શ્રીયદુવીરિ. ૧૮
સાત્ત્વિકિ કીધી ગરજના; શઙ્ખનાદ કરયુ ધૃષ્ટદ્યુમન્નિ;
દલ-ભઙ્ગ જાણી દ્રોણ કર્ણ છિ, તિહાં આવ્યુ દુર્યોધન્ન. ૧૯
નિઃશ્વાસ મૂકી દુઃખિઉ થૈઈ, કિહિઃ "સુણ, ગુરુ! તહ્મ્યો કરણ!
વધારી વઢવાડિ તહ્મ્યો, માંહ્રા ભ્રાત કરાવ્યા મરણ. ૨૦
જુ અર્જુન દીધુ આવવા, માહ્રુ બહેવી કરાવ્યુ નાશ;
પ્રીતિ રાખી વઢુ નહીંતુ, શિ ન જાઉ તેહ્નિ પાસિ? ૨૧
પ્રથમ ઇમ જુ જાણતુ તુ, નહીં માંડત યુદ્ધનૂં કાજ;
ખરાખરૂં પાસૂં કરુ તુ શિ ન, પ્રબલ યુદ્ધ કરુ આજ?" ૨૨
એહ્વાં વાઇક સાંભલી, કર્ણ દ્રોણ ચઢિઉ કોપ;
બાણ મૂકી બાલિ વહિ, તિમ પાણ્ડવ દલ કરયૂં લોપ. ૨૩
એકી ગમાં મારિ દ્રોણ કોપિ, એકી ગમાં ભડ કરણ;
ગજ અશ્વ યોધા મહારથી, રણિ પડ્યા પામી મરણ. ૨૪
કુહુના છેદ્યા પાગ કર, કુહુની નાસિકા કર્ણ નિ શીસ;
નાહ્ઠા કો અધમુઆ પાડ્યા, ઇમ કરી કરણિ રીસ; ૨૫
કો પડિ નિદ્રાવશિ થકા; મીંચ્યાં નેત્ર ઢલિઆ ધરણિ;
અતિ વ્યાકુલ સમીપ થઇ બહુ જ્યોધ પામિ મરણ. ૨૬
સાત્ત્વિક વીંટયુ સરવિ મિલી, સેન પાણ્ડવનૂં પામ્યૂં ભઙ્ગ;
એહ્વુ પ્રલિ જાણી પૃથ્વીઇ; સતિ વચન કિહિ શ્રીરઙ્ગઃ ૨૭
"અરે બાપ! અર્જુન જોનિ, કર્ણ દ્રોણ કરિ સંહાર;
ધન્ય, સાત્ત્વિક એકલુ રહ્યુ; યુદ્ધિ કરિ વડી વાર. ૨૮

ફેરવુ દલ યોધ આપણા, જાઇ સાહિ સાત્ત્વિક–સાથિ;
દીવી નાખુ સરવ ક્રો, આયુધ ગ્રહુ તહ્મ્યો હાથિ." ૨૯

એહ્વી સુણી વાણી જ્યોતિ નાખી, સુભટ સવિકો ધાઇ.
અર્જુન કિહિઃ "હુણૂં કર્ણનિ; રથ હાંકુનિ, જદુરાઇ! ૩૦
એ નિકન્દન કરશિ સેન આપણૂં, સહી સૂર્યસુત બલવન્ત;
હૂં તુ હવડાં જાયેશ નાશી, કાં કરયુ એહ્નુ અન્ત." ૩૧

તેણિ સમિ આવ્યા ધરમ કિહિઃ "સાંભલુ, રે શ્રીરઙ્ગ!
બુમ્બ પાડિ યોધ આપણા; દલ આપણૂં પામિ ભઙ્ગ." ૩૨
એહ્વાં વાઇક સુણી પારથનિ, મન માંહિ આવ્યુ ખેદઃ
"સ્વામી! રથ હાંકુ રણ વિપિ; કર્ણનૂં શિર કરૂં છેદ. ૩૩

મુઝનિ આપુ આગન્યા, આજ મારૂં કિ પામૂં પતન્ન."
એહ્વી સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિઃ "સાંભલિ, રે અર્જુન્ન! ૩૪
એ યોધ મહાબલ પ્રાક્રમી, સુરરાજ સરીખુ સોઇ,
એ સમોવડિ યુદ્ધ કરિ એહ્વુ, નથી તિહાં નર કોઇ. ૩૫

એક તૂં રિહિ સન્મુખ એહ્નિ; ગટોરગચ્છ યુદ્ધ કરિ બલવન્ત;
હેડમ્બાનન્દન ભલુ છિ, તેહ્ના, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત. ૩૬
દેવ–દૈતિ–માનુપ યુદ્ધ બિહિ; કુશલ આયુધિ ત્રિભુવનિ ગતિ;
તેત્રીસ કોડિ સુર યક્ષ કિન્નર, જીતવા યેહ્ની મતિ. ૩૭

એહ્વુ ભીમ–પુત્ર છિ પ્રાક્રમી, મોકલીઇ સઙ્ગ્રામિ;
એક સાંગિ છિ તેહ કહ્નિ; તિહાં લગિ તાહરૂં નહીં કામ. ૩૮
તૂં–નિમિત્તિ રાખી રહુ છિ, રથ ઊપરિ દીસિ તેહ;
એકવીરા નામ યે તેહ્નૂં, સુરરાઇ આપી યેહ. ૩૯

ભીમપુત્રનિ મોકલુ, તે, કરશિ સહૂનુ નાશ,"
ઇમ કહીનિ તેડ્યુ કૃષ્ણ; સુણી, ગટોરગચ્છ આવ્યુ પાસિ. ૪૦
નર–નારાયણ આગલિ જઇ, તેણિ કરયુ તિહાં નમસ્કારઃ
"આગન્યા આપુ, પ્રભુ! મુઝનિ; ત્રિભુવન કરૂં સંહાર." ૪૧

શ્રીકૃષ્ણ કિહિઃ "રે બાપ! જા તૂં; કરુ કર્ણશૂં સઙ્ગ્રામ;
સમિ વેલા આજ છિ; તું, અવસરિ આવ્યુ કામિ. ૪૨
સમુદ્ર શત્રુરૂપિઆ–મધિ, પડ્યા તાહ્રા તાત;
નાવ થઇનિ તારવા તૂં પુત્ર ત્રિભુવનિ વિખ્યાત. ૪૩
અહ્મ્યો તિહાં નથી ચાલતૂં; કર્ણ કરિ દલનુ નાશ;
સિંહ આવિ એક યિમ, મૃગયૂથ પામિ ત્રાસ. ૪૪
ઉદ્ધારિ કુલનિ; રખિ લજ્જા! જીતિ તૂં જૈ કરણ."
આશ્રિજ્ય અર્જુન થયા સુણી, વચન–અશરણશરણ. ૪૫
પારથ કિહિઃ "જાઉ, પુત્ર! કરવા, સઙ્ગ્રામ કર્ણનિ સાથિ;
આધાર માહ્રિ ત્રણનુ, વલિ રાઇ શ્રીયદુનાથ. ૪૬
એક સાત્ત્વિક, ભીમ બીજુ, ત્રીજુ, પુત્ર! તૂં ધન્ય;
તાહ્રી સાહિ સાત્ત્વિક મોકલૂં, જૈ મારિ ર્હાં રવિતન્ન." ૪૭
એહ્વાં સુણી વાઇક સજ થયુ, ગટોરગછ બલવન્ત.
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા! સાંભલુ, ઇહાં થશિ યુદ્ધ અનન્ત. ૪૮

૧૧૩૧

કડવૂં ૨૯ મૂં—રાગ ગૌડી

વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ રાઇ! માગી શીખ ભીમપુત્ર યુદ્ધિ જાઇ;
મેઘસ્યામસુન્દર તવ રૂપ; રથિ વીંટ્યાં કરેણનાં પુષ્પ; ૧
કવચ ટોપ પાખર આભરણ; અતિ શોભા ધરિ કુણ્ડલ કરણિ;
મુખિ નીકલિ પાવકની જ્વાલ; કૌરવદલ આવ્યૂં તત્કાલ. ૨
જોઇ કરણ–મનિ આનન્દ વશ્યુ; ગટોરગછ દેખીનિ હસ્યુ;
કૌરવ સહૂઇ પામ્યા ત્રાસઃ 'આવ્યુ કાલ; કરશિ સહૂનુ નાશ.' ૩
આવી યુદ્ધ માંડ્યૂં કર્ણનિ સાથિ; ભીમપુત્ર વાવરિ ભલા હાથ;
દુર્યોધન દલ પ્રેરિ યેટલિ, અસુર એક આવ્યુ તેટલિ. ૪
જરાસુર રાક્ષસનુ તે પુત્ર; પાણ્ડવનુ કહાવિ તે શત્રુ;
કૌરવપતિ આગલિ જૈ રહ્યુ; સમાચાર માંડી સવિ કહ્યુઃ ૫

"આવ્યુ તુઝ કહિ તાહરૂં કરિવા કામ; શત્રુ ભીમ તણ્ઉ ટાલૂં ઠામ."
સુણી આનન્દ્યુ દુર્યોધનઃ "જા, રે શૂર! વેગિ હણિ ભીમતન. ૬
પાણ્ડવનિ મારશૂં સહી અહ્મ્યો, રાક્ષસતુ વધ જૈ કરુ તહ્મ્યો."
સુણી જટાયુ આવ્યુ સઙ્ગ્રામિ, ગટોરગછ ઊભુ યેણિ ઠામિ. ૭
મિલ્યા બિ રાક્ષસિ રાક્ષસ સોઇ; અરે યુદ્ધ અદ્દભુત બહુ હોઇ.
કર્ણ દુઃશાસન મિલી દલ બહુ, પાણ્ડવ-સેન સઙ્ઘારશૂં સહૂ. ૮
એકલુ ભીમસુત તેહ ભડિ; તેહૂનિ બહુ કૌરવ યોધ નડિ.
ગટોરગછ વ્યાકુલ અતિ થયુ; પડ્યૂં પાણ્ડવદલ, જોઇ કોપિઉ. ૯
મૂકી બાણ કાપ્યાં શસ્ત્રજ સહી; મૂકી અસુર રથ ઊતરયુ મહી;
મુષ્ટિ એકતુ કરયુ પ્રહાર, હેડમ્બ-સુતનિ દસમિ દ્વારિ. ૧૦
ચોલ્યાં નેત્ર; મીંચ્યાં; કલ થઇ; જાગ્યુ એક મારી મૂકી જઇ;
ઝાલિ હસ્ત નિ ઘાલ્યુ બાથિ; ઊંચુ અફાલ્યુ અવનિ-સાથિ. ૧૧
હાથથી છૂટયુ જટાયુ જાણિ, માયા પ્રકટ કીધી નિરવાણ;
તેણિ હેડમ્બ પછાડ્યુ મહી; કરિ યુદ્ધ; મારિ ઊંચલી સહી. ૧૨
કરિ અન્યોન્યિ વજ્રની પિરિ પ્રહાર; હેડમ્બ હવુ પાવક તેણી વાર;
પ્રજલ્યુ જટાયુ નિ ચઢિઉ કોપ; જટાયુ હવુ વાયુ; વહ્નિ કરયુ લોપ. ૧૩
રાક્ષસરૂપ લેઇ ધરયુ સર્પ; ગરુડ થૈ ગટોરગછિ હરયુ દર્પ.
હવુ મેઘવલુ; હવુ પવન; હસ્તી સીંધ થૈ પડિ અન્યોઅન્યિ. ૧૪
સૂર્ય થયુ જટાયુ તેણી વાર; રાહુ થૈ ભીમપુત્રિ કરયુ આહાર;
અનેક રૂપ માયાવીઇ કરયાં; વલતાં બિહૂઇ આયુધ ધરયાં. ૧૫
ભાલાં ભોગલ નિ ગુરજ ગદા; કરિ યુદ્ધ; મારિ બિહૂ તદા.
પછી ભીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપઃ 'હાવિ દુષ્ટનિ હૂં કરૂં લોપ.' ૧૬
ઊડયુ ઊપરિ; અન્તિરક્ષ જૈ પડ્યુ; જાણિ ઔઢ પર્વત ગડગડ્યુ!
ગ્રહી ચરણ ઊંચલ્યુ લેઇ શીસ; ઘણ્ટી તણી પિરિ ફેરવ્યુ દિશિ; ૧૭
કીધુ ચૂર; મૂક્યુ મહી સાથિ; ઝાલ્યા કેશ ખડ્ગ ગ્રહી બીજિ હાથિ;
વાયુપુત્ર મનિ આણી ખેદ, જટાયુ તણૂં કીધૂં શિરછેદ. ૧૯

અર્ધૂ શીસ હસ્તિ ચાલિઉ; દુર્યોધન છિ તિહાં આવિઉ;
મસ્તક નાખ્યૂં રથ ઊપરિ જાણી; શઙ્ખનાદ કીધુ નિરવાણ. ૧૮
હશી વચન બોલ્યુ ભીમતન્ન: "આ લિ મસ્તક, દુર્યોધન્ન!
વલિ જાણિ યુદ્ધિ રહ્યા રવિતન્ન; તેહૂનૂં તુઝનિ આપેશ વદન્ન." ૨૦
જોઇ સવિ કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; ગટોરગચ્છ આવ્યુ કર્ણનિ પાસિ;
મારી સેન સવિ કીધૂં ભઙ્ગ; નાહઠા યોધ; રહ્યુ કર્ણ એક સઙ્ગિ: ૨૧
મૂકિ બાણ અન્યોઅન્યિ ભડિ ઇમ્મ, ઇન્દ્ર વૃત્રાસુર વઢિઆ યિમ્મ;
કવચ બિહૂનાં કટકા થયાં, રગતપલાશ યેહૂવાં ફૂલિઆં. ૨૨
મારિ બાણ દેહ માંહિ ભેદિ ઇમ્મ, સર્પ બિલ માંહિ પિસિ યિમ્મ;
માયા પ્રકટ કરી તેણી વાર; અસુર કોટિ થયા, નહીં પાર. ૨૩
અહી, આયુધ પર્વત નિ વૃક્ષ, મારિ કર્ણ નિ રહ્યાં અન્ત્રિક્ષ;
સાંગિ ગદા તોમર નિ ત્રિશૂલ, ફરશી નેજા કણ્ટક–મૂલ, ૨૪
વાહિ ખેડાં ખપુઆ તરવાર, આવિ રવિસુતનિ કરતાં માર;
કોપિ કરણ આવતાં તત્ખેવ, માયા સકલ ટાલી અશ્વમેવ. ૨૫
મૂકયૂં ચક્ર હેડમ્બિ એક; આવતૂં રવિસુતિ છેદ્યૂં વિશેખ;
આવતૂં રવિસુતિ છેદ્યૂં યદા, વલી પૂંઠલિથી મારી ગદા. ૨૬
તેહ આવતી કીધી છેદ, ભીમપુત્ર મનિ પામ્યુ ખેદ;
પછિ ઉતપતિઉ તેહ અન્ત્રિક્ષ; કરિ વૃષ્ટિ કરણ ઊપરિ વૃક્ષ. ૨૭
કોપિ કરણ આવતાં ચુહુપાસિ; રાક્ષસ કોટિલક્ષ કીધા નાશ;
ઢાંકયુ ભીમપુત્ર દીસિ નહીં દષ્ટિ; વેષ્યુ ઠામિ ઠામિ કરી બાણવૃષ્ટિ. ૨૮
રથ ભાંજ્યુ; કરણિં કરયુ કોપ; ગટોરગચ્છ પછિ થયુ અલોપ;
અગટ અસ્ત્ર રવિસુત કરિ બહુ; કાપિ અસુર આવતાં સહૂ. ૨૯
પછિ ઊચ્યુ ઊડયુ આકાશિ; પડયુ ધરણિં, મ્હેત થઇ નિઃશ્વાસ;
શઙ્ખનાદ કીધુ તવ કરણિં; સહૂઇ જાણ્યૂં યે પામ્યુ મરણ. ૩૦
ફરી હરખ વેગલા રહી જોઇ; પણિં પાસિ નવિ આવિ કોઇ;
ક્ષણ એક થઇ યેટલિ, ઊઠયુ વીર ગટોરગચ્છ તેટલિ. ૩૧

વધ્યૂં શીસ ઉર પેટ વદન, મેનાક પર્વત ચેવડૂં તન;
બહુ ચાંપ્યા; ભક્ષ કીધા બહુ; ફરિ દશોદિશિ નાહ્ઠા સહૂ. ૩૨
ઘડી એકિ જલ ઘડીઇ પાવક-જ્વાલ; પિઠુ વીર પછિ ગયુ પાતાલિ;
ફરી સ્થાનકિ આવ્યુ તે યાંહિ, રથિ બિશી કરણ ઊભુ ત્યાંહિઃ ૩૩
" અરે સૂર્યપુત્ર! સાંભલિ, કહૂં વાત; હવડાં શિર કરૂં તાહરૂં મહીપાત."
માયા રચી રણ મધિ સહી; નિજ રણિ પડિ આયુધ થૈ મહી. ૩૪
હવુ વ્યાકુલ કર્ણ જુઇ આકાશિ; માયાવી પર્વત થયુ નાશ;
વલી મેઘ થૈ ગાજિ ગડગડિ, કરિ વૃષ્ટિ પાષાણ પ્રૌઢા પડિ. ૩૫
હણ્યૂં દલ બહુ, રવિસુત ચઢિઉ કોપ, વાયુ-અગ્નિ મેઘ હવુ અલોપ;
પછિ હવુ વાઘ રીંછ સર્પ સહી; દસોદિશિથી આવ્યા વહી. ૩૬
પક્ષીજાતિ વલી રૂપ અનેક; લખ કોટિ અસુર થાઇ એક;
પડિ પાહણ પર્વત નિ વૃક્ષ; ચાંપ્યા કો; મારયા કો; કીધા ભક્ષ. ૩૭
કૌરવાદિક જોઇ પામ્યા ત્રાસ; મારી કરણિ સવિ કીધા નાશ;
રાક્ષસરૂપ ધરિ છિ બહુ; રવિસુતિ તે સંહારયા સહૂ. ૩૮
મહાબલિઉ છિ અતિ બલવન્ત; કેટલા યોધનુ આણ્યુ અન્ત;
રક્તનેત્ર જાણિ શિવ વિકરાલ, જાણિ આજ કરશિ પ્રલિકાલ! ૩૯
તિમ રવિસુતિ કીધૂં; ધરિઉ કોપ; માયા સકલ ચરિ કીધી લોપ;
ભીમપુત્રનિ ચઢી તવ રીસ; મૂકી સાંગિ યે નિરમી ઇશિ. ૪૦
તે આવતી ગ્રહી કરણિ હાથિ; મારી પાછી; રથ લેઇ ગૈ અશ્વસાથિ;
જોઇ ઊતરયુ ભીમપુત્ર તત્કાલ; સાંગિ મારી રથ લેઇ પાતાલિ. ૪૧
દેવદાનવ યક્ષ અન્તરિક્ષિ જોઇઃ 'ધન, ધન, કરણ સમુ નહીં કોઇ.'
આવ્યુ ગટોરગચ્છ બિશી બીજિ રથિ; કરણ વીર યોધુ છિ સમરથ. ૪૨
ત્રણિ બાણ વલિ મૂકયાં કરણિ; ભાંજ્યુ રથ; અશ્વ-સારથિ હવુ મરણ;
ગટોરગચ્છ પામ્યુ અન્તરધાન; સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, રાજાન! ૪૩
અસુર એક અલાયુધ નામિ, આવ્યુ, દુર્યોધન ચેણિ ઠામિ.
પૂર્વ વૈરી પાણ્ડવનુ યેહ, લક્ષ યોધા લેઇ આવ્યુ તેહ.

ભીમ ઊપરિ તેહનિ છિ રીસ; આવી દુર્યોધનનિ નામ્યૂં શીસઃ
"સ્વામી! હૂં છૂં વેરી પાણ્ડવ તણુ; ભીમિ અમ કુલ–વધ કીધુ ઘણુ.૪૫
હેડમ્બ–બકાસુરનુ કીધુ અન્ત; કિમિંર અસુર હૂતું બલવન્ત;
હેડમ્બા સ્ત્રી રાખિ ઘિરિ; તે દુઃખ છિ; લેશ તેહનૂં વિર. ૪૬
તે માટિ વાલિ દલ તાહરૂં, રાઇ! હૂં કરૂં યુદ્ધ, પાણ્ડવ વશિ થાઇ."
દૈતિ તણાં એહવાં સુણી વચન્ન, અતિ મનિ હરખ્યુ દુર્યોધન્નઃ ૪૭
"અરે વીર! સાંભલિ બલવન્ત! ભીમ તણુ, જા, તૂં કરિ અન્ત."
એહવાં વચન રાજાનાં સુણી, ચાલ્યુ અસુર સેના લેઇ ઘણી. ૪૮
શ્રોતાજન! સાંભલજ્યો એહ, ગટોરગછનૂં પ્રાક્રમ છિ યેહ.
ભાઉ કિહિ બિહૂ કર જોડિઃ કૃપા કરજ્યો શ્રીરણછોડ! ૪૯

૧૧૮૦

કડવૂં ૨૮ મૂં—રાગ એજ

સઞ્જે કિહિઃ સાંભલિ, તૂં રાઇ! અસુર અલાયુધ યુદ્ધિ જાઇ;
ગટોરગછ સરીખુ સમરથ; ગજ સમાન અશ્વ; વજ્રમિ રથ. ૧
ગાર્ધવના સરીખુ તેહનુ સાદ; ભીમ–આગલિ કરયુ શઙ્ખનાદ;
દેખી યોધ આશ્ચિર્ય બહુ થયા; ભીમસેનનિ આગલિ ગયા. ૨
હરખ્યુ રાક્ષસ જોઇ તે વાર; 'આવ્યુ શત્રુ, હાવિ કરૂં સઙ્ઘાર.'
ઇમ કહી તેણિ મૂક્યાં બાણ, ભીમ અસુરિ ઢાંક્યુ નિરવાણ: ૩
સેન સકલ પાડ્યૂં મહી સાથિ; ગદા એક પ્રોઢી ગ્રહી હાથિ;
મારી શીસિ ફેરવી ધરી કાલ; તૂંબલા મધિથી નીકલી અગ્નિજવાલ. ૪
અલાયુધ ઇમ પ્રાક્રમ કરયુ બહુ; પ્રાજે કરતુ સેના સહૂ;
પાડ્યા અશ્વ, રથ કરયા લોપ, તવ ભીમનિ ચઢિઉ કોપ. ૫
જોઇ અતિ રાખસ કેરુ ક્રોધ, મૂકી અસ્ત્ર અધવચિથા કીધુ રોધ;
હેઠુ ઊતરયુ વ્યાકુલ થઇ, મારી મુષ્ટિ રાખસનિ જઇ. ૬
અન્યોઅન્યિ મારિ પડઘાઇ; પડિ ભોમિ વલી બિહા થાઇ;
ગદા સાંગિ ભોગલ તરવાર, ગ્રહી ચરણ હરતીનુ કરિ માર. ૭

હણ્યા અશ્વ માંહોમાંહિ અનન્ત, તવ અર્જુનનિ કિહિ ભગવન્તઃ
"અસુર પ્રાક્રમ સબલુ કરિ,
હય ગજ દલ (તે) આપણૂં હણ્યૂં મરિ." ૮

ઇમ કહી તેડ્યુ ગટોરગચ્છ પાસિઃ "જા, રે વીર ! કરુ અલાયુધનુ નાશ.
થાઇ વ્યાકુલ સહી તાહરુ તાત; હણી એહનિ જાજ્યે કરણ-સઙ્ઘાતિ." ૯
ચાલ્યુ રણિ વીર સુણી વચન્ન; ભીમ ગયુ ચ્હાં છિ રવિતન્ન;
માંડ્યૂં યુદ્ધ રાખસિ અન્યોઅન્યિ; અલાયુધિ વિચાર એક કીધુ મન્નિ. ૧૦

મારી મોગલ લોહ્ના તણી, વાગી શીસિ હેડમ્બનિ ઘણી;
વલી સાંગિ મૂકી પૂંઠિથી, જોઇ ભીમપુત્ર ઊતરિઉ રથથી. ૧૧
રસાતલિ રથનિ લેઇ ગઇ, ઊડ્યુ ભીમપુત્ર રહ્યુ અન્ત્રિક્ષ જઇ.
રુધિર તણા વરસિ વરસાદ; અન્ત્રિખથી વરખા કરિ પાત. ૧૨

પાડિ છિ પર્વતશિખર અનેક, કોપિ ધાઇ; ગદા મારિ અકેક;
શિખર અનેક યિમ પર્વત તણાં, અન્યોઅન્યિ લેઇ નાખિ ઘણાં. ૧૩
ખૂટ્યાં શ્રખ, આયુધ નહીં લેશ, નાખી મુગટ બિહૂઇ સાહ્યા કેશ;
ઊંચુ ઊંચલી નાખિ મહી સાથિ; ભીડી ભચરડી અઙ્ગ ચરણ હાથ. ૧૪

તવ ભીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપઃ 'એ પાપીનિ હાવિ કરૂં લોપ.'
ઇમ કહી ઊડ્યુ તે આકાશિ; પડ્યુ ત્રુટી ઊપરિ કરિવા નાશ. ૧૫
ગ્રહી પૃથ્વીઇ નાખ્યુ સહી; કાઢ્યૂં ખડ્ગ વઢિ શીસ ગ્રહી;
શઙ્ખનાદ કીધુ ગડગડાટ; કૌરવ દલ તણુ વાલ્યુ ડાટ. ૧૬

પાણ્ડવ આનન્દ પામ્યા ઘણું; ગટોરગછિ શીસ ગ્રહ્યૂં તેહ તણું;
લેઇ નાખ્યૂં રથિ-દુર્યોધન્નઃ "આ લિ તાહરા વાહ્લાનૂં વદન્ન. ૧૭
વલી કહ્યૂં: જાઊં કરણ-પાસિ, તેહ શીસ આપેશ કરી નાશ."
ઇમ કહી કીધુ નાદ શઙ્ખ તણુ; દુર્યોધન્ન ભિ પામ્યુ ઘણુ. ૧૮
હવુ હરખ ધર્મ-કૃષ્ણ-અર્જુનઃ "ભલુ પુત્ર! તૂં ત્રુ ધન્ય ધન્ય."
કૃષ્ણ તણાં એહવાં સુણી વચન્ન,
કૂદ્યુ ગટોરગચ્છ આવ્યુ જ્હાં રવિતન્ન. ૧૯

માંડ્યૂં યુદ્ધ, બિહૂ સરીખા શૂર, કૌરવદલ સવિ કીધૂં ચૂર;
કરણિ પાંચ તીવ્ર મેહૂલ્યાં બાણ, ગટોરગછ વ્યાકુલ થયુ જાણિ. ૨૦
તીવ્ર બાણ દસ મારયાં સહી; રથ સારથિ અશ્વ પાડ્યા મહી;
યે કો યોધ હૂતા કરણ પાસિ, તેહૂનુ ભીમપુત્રિ કીધુ નાશ. ૨૧
પછિ પામ્યુ તેહ અન્તરધાન; બીધા યોધ સુભટ રાજાન.
અન્ત્રિક્ષ જોઇ કરણ પામ્યુ ત્રાસઃ 'રખિ પડિ માહૂરુ કરશિ નાશ.' ૨૨
એહૂવૂં વિચારીનિ મૂક્યાં બાણ; શરિ કરી છાહુ અન્ત્રિક્ષ જાણિ;
બાંધી હાહડી દિશોદિશિ સહી; કરણ સુભટ મધિ રહ્યુ તહીં. ૨૩
ભીમપુત્રિ મનિ કરયુ વિચાર; હવુ મેઘ માયાઇ તેણી વાર;
અગ્નિ તણુ વરસિ વરસાદ; લાગી હાહડી બલવા વિખ્યાત. ૨૪
પડિ અશ્વ આયુધ નહીં પાર, ગદા સાંગિ તોમર તરુવાર;
શલ્યા મોગલ ચાઇ છિ વૃષ્ટિ, નાંખિ અસ્ત્ર કો દીસિ નહીં દષ્ટિ. ૨૫
શિખર પાહૂણ પર્વત બહુ પડિ, તેણિ અશ્વ ગજ બહુ રડવડિ;
અદષ્ટ થકુ આજિ ગડગડિ; યોધ કો ન દીસિ, આયુધ પડિ. ૨૬
નાહૂઠા યોધ, સવિ પામ્યા ત્રાસ; કૌરવદલ સવિ કીધૂં નાશ;
કરણ થોભ્યુ તેણિ સમિ, અસુર અનન્ત અન્ત્રિક્ષ રહી ભમિ. ૨૭
વાધ્યા અસુર લક્ષ કોડ અનન્ત; પડિ આયુધ; દલ થાય અન્ત;
ચાંપી મારિઆ ગજ મહારથી; અવરિ યોધ અશ્વ–સઙ્ખ્યા નથી. ૨૮
કરણ સુભટનિ ચઢિઉ કોપ; આવતાં આયુધ કરયાં તે લોપ;
થાક્યુ કરણ અસ્ત્ર છેદિ અનન્ત, પણિ તેહૂનુ નહીં આવિ અન્ત. ૨૯
અસુર–વૃદ્ધિ–માયા ફરી થાઇ; નાખિ અસ્ત્ર; કો નવિ રહ્યૂં જાઇ;
પડિ પાહૂણ પર્વત આકાશિ; ચાંપી દલ મારયૂં નાહૂઠૂં સુહુપાસિ. ૩૦
રહ્યૂં યુદ્ધ, કુણ સાથિ ભરિ? ભરિ ચમ્પાઇ શલ્યા પડિ;
તવ તિહાં વરત્યુ હાહાકાર; માંહોમાંહિ તિહાં કરિ છિ વિચારઃ ૩૧
"પાણ્ડવનૂં પાસૂં કરિ દેવ; અન્ત્રિક્ષથી મારિ અશ્વમેવ;"
નાહૂસિ, 'અનાથ થયા,' ઇમ કહી,
કૌરવ અસ્ત પામ્યા યુદ્ધ કરિ નહીં. ૩૨

રહ્યુ કરંણ, એટલુ શૂં કરિ? પડિ આયુધ પ્રાણી બહુ મરિ;
પડ્યુ ભઙ્ગ; બહુ પામ્યા ત્રાસ; શબ્દ સુણુગમાં થાએ નાશ. ૩૩
દ્રોણાચાર્ય આદિ સહૂ યોધ, જોઇ આશ્ચિર્ય પામ્યા ક્રોધ:
"કહુ, ભાઇ! એહૂનુ શુ કરવુ સચ્ચ?"
મિલી સહૂ પરઠ્યુ પરપઞ્ચ; ૩૪
કૃપા દ્રોણ શલ્ય દુઃશાસન; શકુનિ સાથિ સહૂ દુર્યોધન;
આવી ઊભા સવિ કર્ણનિ પાસિ;
કહિ રવિસુત: "હાવિ કરવુ નાશ. ૩૫
નકોરવી એણિ કીધી ધરા; યોધ હારિ પામ્યા સવિ ખરા;
એ આવ્યુ પર્વતશું અહીં; એહ તુ કુણુનિ મૂકિ નહીં. ૩૬
યોજન દેહ યેહૂનુ વિકરાલ; દીસિ કૃતાન્ત સરીખુ કાલ."
સરવ મિલિ કહિ: "સાંભલિ, કરણ! નિશ્ચિ એહૂનૂં કરવૂં મરણ. ૩૭
સાંગિ એકેવીરા! તૂં કહિ; તેણિ પાડિ પૃથ્વીઇ એહૂનિ;
આપણિ સવિ પામ્યા સહી નાશ; શિ અર્થિં આવશિ રહી પાસિ? ૩૮
મૂકિ, વિચાર મા કરિ તૂં મનિ; જીવેશ તુ જીતેશ, અર્જુન;
એ દુષ્ટ રાખસનુ કરિ સહ્વાંર." સુણી કર્ણિં મનિ કરચુ વિચાર: ૩૯
"સાંભલુ ગુરુ નિ દુર્યોધન! એ સાંગિ જીતેશ અર્જુન;
નપાણ્ડવી કરવાનિ અરથિ, રાખી સાંગિ એહ તુ સમરથ." ૪૦
કિહિ દ્રોણ: "સાંભલિ તૂં, કરણ! તેણિ ટૂકડે આણ્યૂં મરણ;
નપાણ્ડવી તૂં કરતુ કરિ, નકોરવી કીધી તે ખેરિ." ૪૧
પછિ કરણિ શોક મનિ કરી, વિરાધ સાંગિ તે હાથિ ધરી:
"રાખ્યુ અર્જુન શ્રીમહારાજિ; પાડવિઉ ભીમપુત્ર આજ. ૪૨
એ નિશ્ચિ કૃષ્ણનિ ગમતૂં કામ; રહ્યુ અર્જુન; મારૂં એહૂનિ ઠામિ;
સહી મરણુ થાઇ એ વડિ; મૂકૂં સાંગિ યિમ એ દૃષ્ટિ પડિ." ૪૩
એહૂવૂં વિચારચૂં કરણિ મન સાથિં;
લીધી સાંગિ વીજલી સરખી હાથિ;
કોલ થયુ કરતુ બહુ નિકન્દન, રાખી હૂતી કરવા વધ અર્જુન. ૪૪

કવચ કુણ્ડલ આપી ઇન્દ્રનિ, પિતાવચનિ માગી લીધી તે કહિ;
કિહિ સઞ્જેઃ લેવા ઇચ્છતી તે પ્રાણ,
પ્રત તણી ભગિની સહી જાણિ. ૪૫
મૂકી સાંગિ ચાલી આકાશિ; માયા સકલ કીધુ તેણિ નાશ;
નાહ્નુ રાખસ દેખી વ્યાકુલ થઇ; સાંગિ રુદિ મધિ પીઠી જઇ. ૪૬
બાહ્નરિ નીકલી ગઇ આકાશિ; પડી આગલિ જૈ ઇન્દ્રનિ પાસિ;
ગટોરગચ્છ પર્વત પાડ્યુ મહી; પડ્યુ સેન–કૌરવ–મધિ જઇ. ૪૭
પાણ્ડવકાર્ય કરિવા ધરચુ રાગ, ચાંપ્યૂં દલ, હણ્યૂં સુહુપાસિ;
એક ક્ષોહ્નણી તણ્ કરચુ અન્ત, પડ્યુ ભીમપુત્ર બલવન્ત. ૪૮
મરણ પામ્યુ એ તેણી વાર, કૌરવદલિ હવુ જેજેકાર;
પાણ્ડવ પાંચિ દુઃખિઆ થયા; નારાયણ આનન્દ પામિઆ. ૪૯
પાઞ્ચજન્ય પૂરચુ અવિનાશિ; નાચિ, હસ્તિ તાલી દેઇ કરિ હાસિ;
ચાપી પૂઠિ પાણિ અર્જુન, કરચુ નાદ વલી જગજીવન્નિ. ૫૦
અર્જુન આશ્ચિજ્ય પામ્યુ ઘણું; આણી દુઃખ અતિશિ પુત્ર તણું,
બોલ્યુ પારથઃ "સુણ, મહારાજ! શોક અતિ, દુઃખ પામ્યા આજ. ૫૧
ગટોરગચ્છ સરીખુ પુત્ર મરિ, તૂં સ્વામી! શિ હાસિજ કરિ?"
સુણી વચન બોલ્યા અવિનાશઃ હાવિ કર્ણ સહી જાણ થ્યુ નાશ. ૫૨
સાંગિ તણિ બલિ તે ગાજતુ; તેણિ કરીનિ તૂંહ્નિ ભાંજતુ;
એ આયુધ હોઇ જુ એહ્નનિ પાસિ, તુ કુણિ નવિ ચાલિ, પામિ ત્રાસ. ૫૩
ઇન્દ્ર–ઇશિ–આદિ સરવ હોઇ, કર્ણ જીતવા સમરથ નહીં કોઇ;
ભીમપુત્રનિ જાણુ મુઉ નથી, મુઉ કર્ણ જાણ, સાંગિ ગૈ હસ્તથી. ૫૪
કવચ કુણ્ડલ લેઇ ગયુ સુરરાજ; પુત્ર જાણી તાહ્નરૂં કીધૂં કાજ;
ઇન્દ્રનૂં કીર્તન મુખિ જપતુ નામ, તેણિ કરી તાહ્નરૂં સીધૂં કામ. ૫૫
એ રવિ–સુત મરણ થાઇ કુણિ નહીં,
ગાઞ્જીવનં અખિ ભાથા તાહ્નરા ખૂટિ સહી;
માહ્નરૂં ચક્ર સુદર્શન પાછૂં ફરિ,
તુ કુણ એહ્નવુ વીર, જે વધ એહ્નનુ કરિ? ૫૬

ગયાં કવચ કુણ્ડલ નિ ગદા, કરૂં હાસિ તે જાણી સર્વદા;
ગયૂં કષ્ટ; કલ્યાણ થયૂં તુઝ; તેણિ નાચૂં હર્ષ થાઇ મુઝ." ૫૭
ગોરગઝનુ જાણી નાથ, ધૃતરાષ્ટ્ર મનિ પામ્યુ ઉલ્લાસ;
કહિ કથા તૂં, ચતુર સુજાણ! સઞ્જે મુખિ બોલ્યુ પછી વાણિ. ૫૮
ભાઉ કહિઃ પ્રભુ! તૂં અવિનાશિ!
રાખિ તૂં મુહિ ચરણનિ પાસિ. ૫૯
૧૨૨૯

કડવૂં ૨૯ મૂં—રાગ દેશાખ

શ્રીહરિ બોલિઆ રેઃ "સાંભલિ, અર્જુન! કહૂં વાત;
કર્ણ મહા પ્રાક્રમી રે, તૂં વિના કુણિ નવિ થાઇ ઘાત. ૧
શીલ વ્રત આચરિ રે, ગોબ્રાહ્મણ કેરુ પ્રતિપાલ;
અસ્ત્રવિદ્યા આવડિ રે, ચેહવૂં રવિતેજ તપિ મધ્યકાલ. ૨
દુષ્ટસઙ્ગતિ થકી રે, ભૂંડુ કહિવુ! તૂં શૂં જાણિ?
દેવ કરી માનતુ રે, હાવિ માનુષ થયુ નિરવાણ. ૩
તેહ પણ હજી લગિ રે, કો સમરથ નહીં કરિવા અન્ત;
તેહ વધ તુ થશિ રે, કહૂં સાંભલિ તૂં એકચિન્તિઃ ૪
રથચક્ર એહનૂં ગ્રસિ રે, પૃથ્વી રણ માંહિ, સહી પાલુ થાઇ,
તે સમિ મારેશિ રે, તુ તે સમિ મરણ થાઇ. ૫
તહ્મ્યો કારણિ રે, અસુર તણુ બહુ આણ્યુ અન્ત;
જરાસન્ધ આદિશૂં રે, શિશુપાલાદિક બલવન્ત. ૬
આંહિ દૈતિ જે હૂતા રે, અલાયુધ આદિ કરયા નાશ;
ભીમપુત્ર મારિઉ રે; તેહથી મન માંહિ થયુ ઉલ્લાસ. ૭
નહીંતુ માહરિ મારવુ રે, થાત સુદર્શન ચક્ર લેઇ હાથિ;
એહવુ કો નથી હાવિ રે, પછિ યુદ્ધ કરત એહનિ સાથિ. ૮
અસુર સઙ્ઘારવા રે, મિ ધરયુ છિ ઇહાં અવતાર;
એહવા વીર રણા પૂંઠિ રે, પૃથ્વી કરશિ સહૂ સઙ્ઘાર. ૯

સ્વામીજી ! બહુ વાત કરૂં છૂં, ઇચ્છૂં છૂં બહુ કામ;
માહરૂં મન સ્થિરતા કિમ રહિ, જુ તહ્મ્યો છાંડુ હામ ?" ૮
સુણી વાણી દ્રોણ ગુરુ એ, ઊઠ્યા બહુ ભડ-ભાગ;
બાણ ભાથા કર ગ્રહીનિ, ચાલ્યા રણિ બહુ રાગિ. ૯
ક્રોધ-પૂરિત તવ આવિઆ, પાણ્ડવના દલ-મધ્ધિ;
પછિ બાણ મૂકી અતિ ઘણાં, બહુ યોધ ટાલી શુધ્ધિ. ૧૦

એક દસ શત સહસ્ત્ર યોધા, દસ સહસ્ત્ર મૂકિ જોડિ;
આગલિ જાતાં લખ ગઇ, દસ લાખ વાજિ ક્રોડ. ૧૧
ઇમ બાણ મૂકિ દ્રોણાચાર્ય, કરચૂં દલ સંહાર;
અશ્વ ગજ રથ મહારથી, રણિ પડ્યા બહુ નિરધાર. ૧૨

બાણ છૂટિ નિ રથ ત્રૂટિ, ફૂટિ હસ્તી-શીસ;
રૂંઢમૂંડ યોધા પડિ પૃથ્વીઇ, થાઇ કટકા વીસ. ૧૩
દ્રોણાચારયિ કોપ ધરી, દલ પાડ્યૂં બહુ નાશ;
તે વીર નાહ્ઠા આવિઆ, શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન પાસિ: ૧૪

"અરે સ્વામી ! તહ્મ્યો સાંભલુ, તમ ગુરુ દ્રોણ છિ જેહ,
કટક દલ સવિ પાડ્યૂં પૃથ્વીઇ, મૂકી બહુ બાણ તેહ. ૧૫
બાણ મૂકિ અતિ ઘણાં, તેહ્નની સહ્ખ્યા કહી નવિ જાઇ;
હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી ! કરુ રક્ષા, અહ્મ્યો નહીં રહિવાઇ." ૧૬

વચન એહ્વાં સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા ઇમ્મ:
"અરે અર્જુન ! દ્રોણ ભડ તે, હારિ પામિ કિમ્મ ? ૧૭
શસ્ત્રવિદ્યા ભેદ જાણિ, વલી પ્રાક્રમી બહુ બલવન્ત;
બાણ મિથ્યા હોઇ નહીં; તેહ્નુ કોઇ ન આણિ અન્ત. ૧૮

દ્રોણગુરુ નવિ થાઇ પ્રાજે; માનવા એક દેવ;
એહ્નિ એહ્વી પ્રતગ્ન્યા છિ જે, સવિ શસ્ત્ર નાખિ ધરણિ ખેવ, ૧૯
પછિ પાછાં લિહિ નહીં જુ, જાણિ આવ્યૂં મરણ;
વાઇક પાછૂં નવિ ફરિ, જુ રોપ મૂકિ ધરણિ. ૨૦

સ્વર્ગ અંત પાતાલ ત્રણિ, રસાતલિ જુ જાઇ,
યુધિ શસ્ત્ર નાખ્યાં તે નવિ ગ્રહિ; ફરી પાછાં નવિ સાહિ. ૨૧

તે માટિ એક ભેદ રચીઇ, યિમ શસ્ત્ર નાખિ એહ;
દ્રોણ ગુરુનિ પુત્ર છિ, એક, અશ્વત્થામા ચેહ, ૨૨
સુભટ શૂરુ આકગી અતિ-વલ્લભ છિ તે જાણિ;
નાશ પુત્રનુ થયુ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખિ ભોમિ નિરવાણ, ૨૩
તે માટિ; અર્જુન! ધરમનિ, મોકલુ ગુરુનિ પાસિ;
દ્રોણ આગલિ ઇમ કિહિ: 'તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ.' ૨૪
એહવી સુણતાં વાણિ શસ્ત્ર નાખિ, તુ સરિ સઘલાં કાજ;
પછિ આપણિ હણી કૌરવનિ, સહી લીજિ રાજિ." ૨૫

અર્જુન વલતુ ઇમ વદિ: "સ્વામી! યુધિષ્ઠિર નહીં જાઇ;
અસતિ વાઇક નહીં વદિ; કદાચિ એ તુ ધર્મરાઇ." ૨૬
વૈશમ્પાયન ઇમ ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે! તૂં વાણિ;
અર્જુનશૂં આગ્યા કરી, દલ જાઇ સારઙ્ગપાણિ. ૨૭

તત્ખેવ વેગિ આવિઆ રે, કૌરવના દલ મધ્ધિ;
પ્રૌઢ યોધા મહારથી, દ્રોણ કરિ છિ યુદ્ધ. ૨૮
પ્રણામ કીધુ દ્રોણ ભડિ, તવ બોલિઆ અવિનાશ:
"અરે દ્રોણ! શૂં યુદ્ધ કરિ છિ? તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ. ૨૯

તુઝ પ્રાણપિ અતિ વલ્લભ હૂતુ, અશ્વત્થામા ચેહ,
સઙ્ગ્રામ કરતાં રણ વિષિ, પડ્યુ પૃથ્વીઇ તેહ." ૩૦
દ્રોણ કિહિ: "મુઝ પુત્ર બલિઉ, અભઙ્ગ ભડ તે જાણિ;
નાશ તેહનુ છિ નહીં; તૂં મિથ્યા બોલિ છિ વાણિ. ૩૧

અરે ધૂરત યાદવાં! કાં અનરથ બોલિ તૂં આપ?
વિશ્વાસઘાતી છલ કરી, પર-અર્થિ લહિ શીસિ પાપ. ૩૨
અનેક ભડ તે હણ્યા આગિ, તેહની ન જાણૂં ગતિ;
જુ ધર્મ આવિ કિહિ મુઝનિ; તુ સહી માનૂં સતિ." ૩૩

વચન એહવાં સાંભલીનિ, કૃષ્ણ આવ્યા ત્યાંહિ,
ભીમ અર્જુન નિકુલ સિહિદે, યુધિષ્ટિર છિ યાંહિ: ૩૪
"અરે સુભટો! સાંભલુ, દલ દ્રોણ કરિ સહ્વાંગ;
ઉત્પાત વરત્યુ આપણિ; રણિ કુણ ચઢશિ વાહરિ? ૩૫
કૌરવ બલિઆ પ્રાક્રમી, તે કુણિ નહીં જીતાઇ;
આપણિ તેહનિ જીતવાનિ, એક ઇહાં છિ ઉપાઇ. ૩૬
રાઇ યુધિષ્ટિર! સાંભલુ, જાઉ દ્રોણ ગુરુનિ પાસિ;
જૈ કહુ તુઝ પુત્ર યે, અશ્વત્થામા પામ્યુ નાશ. ૩૭
એહવુ પુત્રનુ વધ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખશિ તત્ખેવ;
તે માટિ તહ્મ્યો શીઘ્ર થૈ, ધર્મ! જાઉ તિહાં અશ્વમેવ."

ઊથલુ

"અશ્વમેવ જાઉ રણ વિષિ," એહવાં કૃષ્ણ-વાઇક સાંભલી,
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિઃ પછિ ધરમ તે બોલ્યા વલી

કડવું ૩૧ મું—રાગ ગૌડી

રાઇ યુધિષ્ટિર બોલ્યા વાણિઃ "સાંભલિ સાચૂં, ચતુરસુજાણ!
અસતિ વાઇક મિ કિમ બોલાઇ? નપાણવી જુ પૃથ્વી થાઇ,
અંત આજ મુઝ આવિ સહી, તુહી અસતિ હૂં બોલૂં નહીં.
પૃથ્વી તણૂં આહરિ નહીં કાજ; અન્તિ નરકિ પડું, મહારાજ!"
ઋષિ કિહિઃ સાંભલિ તૂં, રાજન! ધર્મ તણું નિશ્ચય એહવૂં ?
સતિવાદી યે કહાવિ રાઇ, જૂઠ વાઇક તેણિ કિમ કિહિવાઇ?
જુ રવિ પશ્ચિમ પ્રગટિ સહી, શેષનાગ ધરણી ધરિ નહીં,
સાગર લોપી જલ થલિ કરિ, તુહિ અસતિ વાઇક ધર્મ ન ઊચરિ
જુ પૃથ્વી રસાતલ માંહિ જાઇ, જુ હુતાશન શીતલ થાઇ,
વર્ણ અઢાર નહીં ભેદાભેદ, વચન વાઇક ન થાઇ વેદ,

એહવાં અરિષ્ટ જુ થાઇ સહી, તુહી ધર્મ સતિ મૂકિ નહીં.
યુધિષ્ઠિર કિહિઃ "સાંભલુ, સ્વામિ ! રાજિ તણું માહરિ નહીં કામ." ૬
તવ વચન બોલ્યા શ્રીભગવાન, આડી દૃષ્ટિ ભીમનિ કીધી સાનઃ
"જા રે વીર ! તૂં વિહિલુ થઇ, હણિ અશ્વત્થામા હસ્તી તે સહી. ૭
દ્રોણપુત્ર-નામિ હસ્તી યેહ, વેગિ હણિ છલ કરિવા તેહ."
સુણી વચન ભીમ સઞ્ચરયુ; અશ્વત્થામા હસ્તી-વધ કરયુ. ૮
કરી કાજ ભીમ આવ્યુ ત્યાંહિ, ધર્મરાઇ કૃષ્ણ બિઠા યાંહિ;
પાસિ જૈયનિ બોલ્યુ વાણિઃ "સ્વામી ! અશ્વત્થામાઇ તિજયા પ્રાણ." ૯
નારાયણ તવ બોલ્યા ઇમ્મઃ "અશ્વત્થામા પડિઉ તે કિમ્મ ?
સુણી વચન ભીમ ઇમજ કિહિઃ "ગદાપ્રહાર મારુ કિમ સિહિ ? ૧૦
મિ મારી રીસ આણીનિ ગદા, પામ્યુ મરણ, પડ્યુ તે તદા."
સુણી વચન ધર્મનિ કિહિ અવિનાશ;
"ઉઠુ શીઘ્રિ જાઉ દ્રોણનિ પાસિ. ૧૧
એહવૂં વાઇક તૂં કિહિજ્યે સહી, અશ્વત્થામા રણિ પડિઉ મહી."
નારાયણિ કહી છલ-ગતિ, રાઇ યુધિષ્ઠિરિ તવ માન્યૂં સતિ. ૧૨
શીઘ્રિ થઇ ધર્મ આવ્યા ત્યાંહિ, દ્રોણ યુદ્ધ કરિ છિ યાંહિ.
ભેટયા ભૂપતિ; દીધાં માનઃ "કહુ, ધર્મ ! આવ્યા કુણિ કામિ ?" ૧૩
વચન સાંભલી બોલ્યા ધર્મઃ "અરે દ્રોણ ગુરુ ! લાગૂં કર્મ;
અશ્વત્થામા રણ માંહિ રહ્યુ યેહ, હવડાં ભીમિ હણિઉ તેહ." ૧૪
ધર્મવચન દ્રોણિ માન્યૂં સહી, તત્ક્ષણ અસ્ત્ર તે નાખ્યાં મહી;
તિણિ બાણ દ્રોણ ઇમ વદિ, પુત્રશોક આણી અતિ રુદિઃ ૧૫
"અરે રાઇ ! વાઇક સાંભલુ, અશ્વત્થામા ગજ છિ ભલુ;
હસ્તી પુત્ર બિહૂનાં નામ સમાન, તેહ માંહિ કુણ હણિઉ રાજાન ?" ૧૬
કિહિ ધરમઃ "હૂં તે નવિ લહૂં; સુણી વાત તુઝ આગલિ કહૂં;
નર અથવા કુઞ્જર કો હણ્યુ; વિચાર ન જાણૂં તેહજ તણુ." ૧૭
છલ જાણિ ગુરુ દ્રોણ કોપિઉઃ "અરે કુન્તીસુત ! તિ તુ ધર્મ લોપિઉ.
ધૂર્ત કૃષ્ણ-સઙ્કેતિ ફરી મતિ, સ્વારથ માંહિ તિ નીગમ્યૂં સતિ." ૧૮

અનેક વચન દ્રોણિ કહ્યાં મર્મ, રુદિ બાણ થૈ વાગાં ધર્મઃ
" લોભ રાજિનુ લાગુ તુહિ, અસતિ વાઇક આવી કહ્યૂં મુહિ. ૧૯
જુ ધર્મિ ધર્મ મૂક્યુ જાણિ, તુ માહ્‌રિ ધરવાં નહીં બાણ."
નાખ્યાં અસ્ત્ર અવની ક્રોધિભરી, દ્રોણાચારયિ નવિ લીધાં ફરી. ૨૦
આવ્યા ધર્મ તવ શ્રીહરિ પાસિ; પછિ અર્જુન કિહિ છિ અવિનાશઃ
" જા, રે વીર! વેગિ લેઇ બાણ; દ્રોણાચારય હણિવા નિરવાણ." ૨૧
કિહિ અર્જુનઃ " યુદ્ધિ જાણૌં નહીં; એહ તુ માહ્‌રુ ગુરુ છિ સહી;
સ્વામી! સ્મૃતિ વેદ ઇમ કિહિ, ગુરુ-પિતા માંહિ સન્ધિ નહીં. ૨૨
દ્રોણ ઊપરિ હૂં કિમ કરૂં પ્રહાર? માહ્‌રુ બોમિ નહીં ઝાલિ ભાર.
નપાણ્ડવી જુ પૃથ્વી થાઇ, તુહી અર્જુન નહીં યુદ્ધિ જાઇ." ૨૩
એહ્‌વાં વચન સુણી સારઙ્ગપાણિ, અર્જુનશૂં ઇમ બોલ્યા વાણિઃ
" અરે વીર! હૂં કહૂં છૂં આપ, તે માટિ નહીં તુઝનિ પાપ. ૨૪
પારથ! જો માહ્‌રા મુખ માંહિ, શી ગતિ દેખિ છિ તૂં આંહિ?"
વદન વિકાસ્યૂં વિશ્વાધારિ, ભુવન ત્રણિ દીઠાં મુખ-મુઝારિ. ૨૫
"કૌરવ સતિ તિહાં પામ્યા મરણ, એહ્‌વૂં દેખીઇ, અશરણશરણ!"
અર્જુનનિ કિહિ શ્રીઅવિનાશઃ "પાણ્ડવ ઘણું પમાડ્યા ત્રાસ. ૨૬
રખિ અર્જુન! ઇમ જાણિ તૂંઇ: હવડાં કૌરવનિ મારૂં હૂંઇ;
એણિ દમી સાધ્વી સભા-મુઝારિ, સહી મરણ પામ્યા તેણી વાર." ૨૭
નારાયણ-મુખ જોઇ અર્જુન્ન, લાગુ ચરણિ વિહ્વલ થૈ મન્નિ;
અહર્નિશ મુનિ ધ્યાઇ મહન્ત, તુહિ પાર નવિ પામિ અન્ત. ૨૮
અર્જુનિ સ્તુતિ કીધી ઘણી, વેગિ આવ્યા ધૃષ્ટદ્યુમન ભણી;
દ્રુપદસુતનિ દીધી આશઃ " જાઉ યુદ્ધ કરિવા દ્રોણનિ પાસિ. ૨૯
નાખ્યાં શસ્ત્ર, તેહ્‌નિ મારુ જઇ; એહ તુ માહ્‌રુ ગુરુ છિ સહી."
એહ્‌વાં વચન ધૃષ્ટદ્યુમન સુણી, તત્ક્ષણ આવ્યુ દ્રોણજ ભણી. ૩૦
દ્રુપદસુત આવ્યુ યેટલિ, પ્રાણ તિજ્યાં દ્રોણિ તેટલિ;
પ્રણામ કરી, ધરીનિ ધ્યાન, મિલ્યૂં તેજ જૈયનિ ભગવાનિ. ૩૧

દ્રોણાચાર્યિ ઇમ તજિઆ પ્રાણ; દ્રુપદસુતિ તવ લીધાં બાણ;
મન્ન માંહિ અતિ આણી રીસ, દ્રોણાચાર્યનૂં તવ છેદ્યૂં શીસ. ૩૨
હાહાકાર તવ હવુ અતિ સાંહિ; અતિ અરિષ્ટ કૌરવદલ માંહિ;
આવી વાત કૌરવનિ પાસિ; દ્રોણાચાર્ય ગુરુ પામ્યા નાશ. ૩૩
દુર્યોધન એહ્‌વૂં સાંભલી, પડ્યુ ધરણિ, તવ મૂર્છા વલી;
શિથિલ દેહ, મુખિ નવિ બોલાઇ; ભગન કટી, ઊધરશી રોમરાઇ. ૩૪
વૈશમ્પાયન કહિઃ સુણિ, ભૂપ! દુર્યોધન થયુ વિકલ-સ્વરૂપ;
દ્રોણાચાર્ય ઇમ પામ્યા મરણ, હાવિ યુદ્ધ થાશિ તાગી કરણ. ૩૫
રવિસુત છિ પ્રાક્રમ અતિ પ્રૌઢ, સાંભલતાં થૈઇ દિગ્મૂઢ.
સમરયા સ્વામી વૈકુણ્ઠનાથ; વિપ્ર ભાઉ કહિઃ થાઉ સનાથ. ૩૬
૧૩૨૭

[ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત
દ્રોણપર્વ સમ્પૂર્ણ]

---

૬. કર્ણપર્વ-સાર

કડવૂં ૩૨ મૂં—રાગ એજ

ઋષિ કહિઃ સાંભલિ, રાજન્ન! અતિ ભિ પામ્યુ દુર્યોધન્ન;
આણી દ્રોણ-દુઃખ થયુ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં તાગી કર્ણ આવ્યુ પાસિ.
દુર્યોધનશૂં ઇમ બોલિઉઃ "રાઇ! મનિ વિહ્‌વલ કિમ થયુ?
શા માટિ દીન થઇ બિહુ સાર? હવડાં પાણ્ડવ પાંચ મનાવૂં હારિ.
શા માટિ દુઃખ આણુ તહ્‌મ્યો, મ્હાં લગિ જીવૂં હૂં આહ્‌મ્યો?
અરે રાઇ! તૂં એહ્‌વૂં જાણિ, પાણ્ડવ પાંચ હણૂં એક બાણિ.
તજિ શોક બિસુ નચિન્ત; સહી આપણી થાશિ જીત;
માહ્‌રા મન માંહિ અતિ ઘણી રીસ; હવડાં હૂં જૈ છેદૂં શીસ.
નિષ્કણ્ટક કરી ન આપૂં રાજિ, તુ તિહાં મુઝનિ લાગિ લાજ.
જુ નહીં લ્યાવં ગ્રાગ્ર-અર્જાન્ન. તુ તજિ રાજિ નિ જાઉં વન્નિ;

પાણ્ડવનૂં પ્રાક્રમ શૂં ઘણિ? બહુ યોધા સાથિ આપણિ;
નપાણ્ડવી પૃથ્વી કરી દિશેં; શત્રુસાલ ટાલી જસ લિહૂં."
એહ્‌વી આશ્વાસના દીધી ઘણી; પછિ કરણ સુભટ ચાલ્યુ રણ
મહારથી સાથિ દસ સહસ્ર; તેહ્‌નિ છિ નાના વિધનાં અસ્ત્ર;
સેનાં સાહત શણગારયા સહૂ, બલ પ્રાક્રમ ભડ બોલિ બહુ;
હસ્તિયૂથ આગલિ કરયાં સહી; પાલા સુભટની સંખ્યા નહીં,
મદગલ વીત(?)હય કરિ હીંસાર; તેહ્‌નિ નાનાવિધ સણગાર;
રતનજડિત્ર સોવ્રણ પલાણ; ઊપરિ ભાથા, ભરિઆં બાણ.
ચમર શીસિ બાંધ્યા ગજ ધાઇ, હક્કારયા રણ ઊપરિ જાઇ;
તે ઊપરિ બિઠા મહાવીર, શરશિરોમણિ તે તિહાં ધીર.
રણ-મુહિ ચઢિઆ ભડ શૂર, યિમ વાધિ સાગરનૂં પૂર;
અઙ્ગિ સેના ઊપરિ ભાથા વસ્ત્ર; પ્રૌઢાં ધનુષ; જાણિ ભેદ--શસ્ત્ર.
મુગતાફલ સોવ્રણ કણ્ઠિ માલ; રાતાં લોચન દીસિ વિકરાલ;
એક આણ્યુ અનુપમ રથ જોતરી; કરણ-આગલિ આણ્યુ સજ
શલ્ય સુભટ તિહાં આવી મિલ્યુ, વચન થકી પાછુ નવિ ચલ્યુ;
વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! સુભટ કરણ યુદ્ધિ સજ થાઇ.
ક્રોધ સહિત અર્ક્કું કડકડિ, પૃથ્વી-ભારિ શેષ આડુ પડિ.
સજી આયુધ કર્ણ બિઠુ રથિ; શલ્ય સારથિ છિ સમરથ.
તવ નીસાણિ દીધુ ઘાઇ; નાનાવિધ વાજિત્ર-શબ્દ થાઇ;
દલકદલમાં દિઇ દડદડી; વાઇ નફેરિ તુરઙ્ગિ ચઢી.
વાજિ કંસાલાં રણતૂર, રણશીંગાનિ શબ્દિ ચઢિઆં સૂર;
એહ્‌વી યુગતિઇ ચાલ્યુ કરણ, ત્રણ વારિ તવ ધ્રૂજી ધરણિ.
જાણ્યૂં, પૃથ્વી સવિ થાઇ એક, પ્રૌઢ ભારિ શિરિ દાઝિ શેખ;
અમરાવતી તણુ યે ધણી, સુરપતિનિ આરતિ યૈ ઘણી.
સવા ભાર હેમ આપિ યેહ, સ્તુતિ કરવા સમરથ નહીં તેહ;
રવિસુત-પ્રાક્રમનુ નહીં પાર; ઇન્દ્રાસન તે લિહિ નિરધાર.
ક્રોધપૂરિત કર્ણ આવ્યુ ત્યાંહિ, શ્રીકૃષ્ણ સાથિ પાણ્ડવ દલ યાંહિ;
ધસ્યા સુભટ યુદ્ધ કરવા મિલ્યા; પાણ્ડવનાં દલ-મધિ ભલ્યા.
અન્યોઅન્યિ કરિ સઙ્ગ્રામ; બહુ સુભટ પડ્યા તેણિ ઠામિ;

ઇમ સઙ્ગ્રામ કરિ ભડ કરણ; બાણવૃષ્ટિ દલ પાડ્યૂં ધરણિ;
મછરાઈ દ્રુપદ ભડ જેહ, કર્ણપ્રહારિ તેણિ તિજિઆ દેહ. ૨૧
કાશીરાજ શિખણ્ડી વીર, અન્ય વીર બીજા બલધીર;
જે ભૂપતિ પાણ્ડવનિ પાસિ, કરી યુદ્ધ પામ્યા તે નાશ. ૨૨
આવ્યા શેષ પાણ્ડવનિ સાથિ, તે મરણ પામ્યા કર્ણનિ હાથિ;
સૂર્યપુત્ર એહવૂં યુદ્ધ કરિ, પાણ્ડવ-દલ તિહાં નહીં ઉગરિ. ૨૩
અતિશિ ક્રોધ ધરી બહુ મન્નિ, વેગિ આવ્યુ ત્યાં અર્જુન.
નારાયણ ઇમ બોલ્યા વાણિઃ "સાંભલિ, અર્જુન ચતુરસુજાણ! ૨૪
યુદ્ધ કરિવા આવિ કર્ણ વીર, શલ સારથિ છિ સાહાબલધીર;
સહી યુદ્ધ કરશિ નિરધાર; પૃથ્વીઇ સિહિવાઇ નહીં ભાર. ૨૫
હાવિ આપણિ કરીઇ ઇમ્મ, તાહ્નરા જ્યેષ્ઠ ભ્રાત જીતાઇ જિમ્મ;
સજી આયુધ રથિ બિસુ તહ્મ્યો, સારથિ થૈ રથ હાંકૂં અહ્મ્યો." ૨૬
અર્જુન કિહિઃ "માહ્નરુ જ્યેષ્ઠ ભ્રાત, તે ઉપરિ કિમ કરૂં હૂં ઘાત?"
સુણી વચન નારાયણ કિહિઃ "અરે અર્જુન! તૂં કાંઇ નવિ લહિ? ૨૭
તિ નવિ દીઠૂં માહ્નરૂં વદન, સહી કૌરવ પામ્યા પતન?
જો તૂં વિચારી મનશૂં તેહ; હજી તાહ્નરિ મનિ છિ સન્દેહ?" ૨૮
સુણી પાર્થ તવ લાગુ ચરણિ; યુદ્ધ કરિવા આવ્યુ ત્યહાં કરણ;
થયા સારથિ જગજીવન; ધનુષ બાણ લીધાં અર્જુનિ. ૨૯
આવી કર્ણસમીપિ રહ્યા; યુદ્ધ કરિવા સપરાણા થયા;
કર્ણ સુભટ તવ બોલ્યુ ઇમ્મઃ "હાવિ, પાર્થ! તૂં જાએશ કિમ્મ?" ૩૦
ઇમ કહી બહુ મૂક્યાં બાણ; અન્તિક્ષ મારગિ છાયુ ભાણ;
તે છેદ્યાં અર્જુનિ આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનભાવતાં. ૩૧
પછિ એક બાણ મૂક્યૂં પારથિ, અઙ્ઠ કરમ પાછુ કરયુ રથ;
તવ કોપ્યા ભડ કર્ણિ સુજાણ, અર્જુન ઉપરિ મેહ્લ્યા બાણ. ૩૨
જેણિ અઙ્ઠ કરમ રથ પાછુ કરયુ, સહી જીતિ આપણનિ ખરૂ."
સુણી કર્ણ તવ થયુ ગનબઙ્; અર્જુનનિ મનિ અતિશિ રઙ્ગ. ૩૪
શ્રીહરિ કિહિઃ "અર્જુન! તૂં ધન્ય, તિ સન્તોષ્યૂં માહ્નરૂં મન,"
સુણી વચન અર્જુન કિહિ વાણિઃ "હૂં આગલિ કર્ણ શૂં પ્રમાણ?" ૩૫
અર્જુન બોલ્યુ આણી અભિમાનઃ "મુઝ પ્રાક્રમ અદ્ભૂં, ભગવાન!"
લેઇ તીવ્ર બાણ કર્ણ ઉપરિ ધસિ, અઙ્ઠ કરમ રથ પાછુ ખસિ. ૩૬

યે વારિ શસ્ત્ર મૂકિ કરણ, ભિ ધનુષ રથ પાછુ ઠેલ્યુ ધરણિ;
અતિ અભિમાની બહુ અર્જુન, તે નારાયણનિ નવિ ગમ્યૂં મનિ. ૩૭
ભુવન ત્રણિનુ યેહ વિસ્તાર, રથ ઊપરિ લેઇ બિઠા ભાર;
અર્જુન મનિ નહીં જાણિ તેહ, ભવન ચૌદ રથ ઊપરિ યેહ. ૩૮
ઋષિ કહિઃ સાંભલિ તૂં, રાજન! હરિ અર્જુનનૂં ઊતારિ માન.
વિપ્ર ભાઉ કહિઃ કાંઇ નવિ લહૂં; સાધુ-સકૃતિથી મહિમા કહૂં. ૩૯
૧૩૩૬

કડવું ૨૩ મું—રાગ રામગ્રી

ઋષિ ઇમ બોલ્યાઃ સુણિ, રાજન જી!
અર્જુન આણિ ગર્વ અતિ મનિ જી. ૧
ઢાલ-અર્જુન અતિ ગર્વ આણ્યુ; ચઢી ગોવિન્દનિ રીસ;
ભાર પૃથ્વી તણુ પાછુ, કરયુ શ્રીજગદીશિ. ૨
અર્જુન ઊપરિ બાણ મૂક્યૂં, ખેદ આણી કર્ણ;
આકાશમારગિ ઊડાડિઉ, યોજન એક પ્રમાણ. ૩
પારથ વલતૂં ઇમ કહિઃ "રાખીઇ, શ્રીમોરારિ!
કર્ણ-પ્રાક્રમ અતિ ઘણૂં, સહિવાઇ નવિ મિ પ્રહાર." ૪
એહવાં વાક્ય સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા વાણિઃ
"અરે અર્જુન! આપણિ રથિ, ભાર પૃથ્વી જાણિ. ૫
તુહી રથ આકાશિ ઊડયુ, અતિ કર્ણ-પ્રાક્રમ પ્રૌઢ;
શૂં ગર્વ આણિ અતિ ઘણુ? તુઝ મતિ કાં થૈ મૂઢ?" ૬
અર્જુન એહવૂં સાંભલી, શ્રીહરિનિ લાગુ ચરણિ,
ભાર મૂકી ભુવન ચૌદનુ, આણિઉ રથ ધરણિ. ૭
પછિ શ્રીકૃષ્ણજીઇ રથ ખેડયુ, કરણ કેરિ પાસિ;
બહુ બાણ મૂકી પારથિ, દલ કરયૂં કૌરવ નાશ. ૮
એક બાણિ અનેક બાણ છૂટિ, ચાલિ જોડાજોડિ;
આગલિ જાતાં લક્ષ થૈ, દસ લક્ષ વાજિ ક્રોડ. ૯
ઇમ બાણ મૂક્યાં પારથિ, તવ કર્ણ લાગી રીસ;
વિકટ ગતિ અતિ તીવ્ર પ્રૌઢાં, બાણ મૂક્યાં વીસ. ૧૦

પઞ્ચ બાણિ વેધિઆં શ્રીકૃષ્ણ-શરીર જાણિ;
રથ ઊપરિ પડ્યાં પાછાં, પારથશું નિરવાણ. ૧૧
પઞ્ચ બાણિ પાડ્યુ ક્ષેહ, ધ્વજ થકી હનુમન્ત;
આકુલ વ્યાકુલ અતિ ઘણું, દેહ રુધિર વહિ અનન્ત. ૧૨
જોઇ પ્રાક્રમ કર્ણ કેરૂં, કૃષ્ણ અર્જુન બેહ;
અતિ ક્રોધ આણી બાણ તાણી, ધસ્યા ભડ ત્હાં તેહ. ૧૩
પછિ કર્ણ ઊપરિ બાણ મૂક્યાં, મન માંહિ આણી ખેદ;
એક બાણ મૂક્યૂં રવિસુતિ, આવતૂં કીધૂં છેદ. ૧૪
ઇમ અન્યોન્ય સઙ્ગ્રામ કરતાં, ગગનિ છાહ્યુ ભાણ;
અન્તિરક્ષ મારગિ રહ્યા જોવા, દેવતા મુનિ, જાણિ. ૧૫
ઇમ બાણ મૂક્યાં અતિ ઘણાં, ભડ ઇન્દ્રસુત અર્જુનિ.
સારથિ છિ શ્રીકૃષ્ણજી, પણિ કર્ણનિ નહીં મન્નિ. ૧૬
ઇમ યુદ્ધ કીધૂં અતિ ઘણૂં, તવ કર્ણિ આણી રીસ;
રથ ભાંજ્યુ અર્જુનનુ, ઉડાડ્યુ મુગટ શિરિ દીસિ. ૧૭
પછિ અર્જુનિ પોણ કરીનિ, ગ્રહ્યૂં હાથિ બાણઃ
"એક બાણે કર્ણ કેરા," અર્જુન કિહિઃ "લહૂં પ્રાણ." ૧૮
પ્રાક્રમી તુ કર્ણ છિ પણિ, કરતા શ્રીજગદીશ;
પછિ કાલ કીધુ કર્ણ તણુઃ "અર્જુન! છેદિ તૂં શીસ." ૧૯
કોપ લાગુ થયુ રાતુ તવ, રુદિ બાણ વાગ્યૂં દેહિ;
શસ્ત્રવિદ્યા સમરિ નહીં ત્યાહરિ, થયુ ચિત્તવિભ્રમ તેહ. ૨૦
શસ્ત્ર લેવા જઇ પ્રોઢું; અવરિ આવિ બાણ;
આક્રમ વાગ્યૂં અતિ ઘણું; દેહ થયુ પર્વત-પ્રાણ. ૨૧
તિજી ક્રોધ આણ્યુ કર્ણ તાગી, હવુ પૃથ્વીઇ ભાર;
શેષ મસ્તકિ થયા વ્યાકુલ, પડ્યા સહી તેણિ ઠાહરિ. ૨૨
ભાર વ્યાકુલ થઇ પૃથ્વી વિમાશી મનિ વાંતઃ
"એશૂં પૂર્વિ વિર છિ માહરિ, આજ દિઊં એહનિ ઘાત. ૨૩
શત્રુ કેરૂં સાલ ટાલૂં, રહી નારાયણનિ પાસિ;
સમિ સાધૂં, વ્યાકુલ છિ દલ માહરૂં;" ઇમ કિહિ અવિનાશ. ૨૪
ઇમ ક્રોધ આણી બાણ મૂક્યાં, કરણ સુભટ છિ બેહ,
અર્જુન વીરિ આવતાં, શસ્ત્ર છેદ્યાં તેહ. ૨૫

પારથ ઊપરિં પ્રેરિઆં; વાણિ બોલિઆ ભગવાન:
"કર્ણ મારી રાજિ આપૂં; થાઉ શીઘ્રિ સાવધાન." ૨૬
સુણી વાણી રીસ આણી, બાણ મારચાં ત્રણિ;
વાયુ-વેગિ આવિઆં, ભેદ્યાં શરીરિ કરણ. ૨૭
પ્રહાર પડિઆ અતિ ઘણા; તવ બોલિઆ રવિતન:
"શલ્ય! વાઇક તણ્યો સુણ, રથ હાંકુ જ્હાં અર્જુન." ૨૮
શલ્ય કિહિ: "સુણિ, કર્ણ! સાચૂં, બલિઆરૂં ભરવી બાથ;
રથનિ તે દોષ ન કશુ; તુઝ ચાલતા નથી હાથ." ૨૯
ઇમ કહી રથ ખરુ કીધુ; કોપ ચઢિઉ કરણ;
બાણ સાંધી ધસ્યુ ભડ તવ, ભાર નાખ્યુ ધરણિ. ૩૦
પદ શબ્દ પરધા થકી, ધરતીઇ દીધુ વિહિર;
રથચક્ર ખૂતાં પૃથ્વી મધિ, યિમ આવતુ હરિ મેરુ. ૩૧
ઇમ કર્ણ-રથ અવની ગલ્યુ, અર્ધ દેહ પૃથ્વી મુઝારિ;
શસ્ત્રવિદ્યા સૂઝિ નહીં; બલહીણ થયુ તેણી વાર. ૩૨
પછિ કૃષ્ણ ઇણી પિરિ બોલિઆ: "શું જુઉ છુ, પારથ?
હણિ તૂં વેગિ કર્ણનિ; બલહીણ ખૂતુ રથ." ૩૩
ઇન્દ્રસુત અતિ ક્રોધ આણી, કરિ બાણ કેરી વૃષ્ટિ;
રોમ રોમ શરીરિ ભેદિઆં, કર્ણ દેખાઇ નહીં દૃષ્ટિ. ૩૪
મન્ત્ર ભણી આયુધ શસ્ત્ર મૂક્યાં, વિરિમ થયુ રણિ કર્ણ;
બહુ બાણ મૂક્યાં અર્જુનિ, ત્યાહરિ પડ્યુ પૃથ્વી મરણ. ૩૫
પણિ પ્રાણ કણ્ઠિ રહ્યા વલગી, અતિ કષ્ટિ જાણિ;
અર્જુન સાહમૂં જોઇ તાંગી, બોલિઉ મુખિ વાણિ: ૩૬
"અરે અર્જુન! ભ્રાત માહરા! દુ:ખ છિ મુઝ અપાર;
ઊંચી નીચી ભોમિં ઇહાં છિ, મુઝ શીસ ખાડ મુઝારિ. ૩૭
બાણ-રૂપી ઉસીસૂં મુઝનિ, આપવૂં નિરવાણ."
અર્જુન વીરિ શીસ ઊંચલી, તલિ ત્રણિ મૂક્યાં બાણ. ૩૮

[ઊથલુ]

ઇમ બાણશય્યાઇ કર્ણ પોઢ્યા; રથ સેવક લેઇ પલ્યુ.
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિ: પછિ વાત સઝે કહી વલ્યુ. ૩૯
૧૮૦૫

કડવું ૩૪ મું—રાગ એજ

વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ, રાઇ જી!
રણભોમિ પરિઉ કર્ણ તે કાઇ જી;
બાણ અતિ ભેદ્યાં, કષ્ટ તે થાઇ જી.
બાણશય્યાઇ સૂતા, પ્રાણ ન જાઇ જી. ૧
મનિ વિચારી શ્રીહરિઇ વાત જી;
તવ શીખ માગી પાંચિ ભ્રાતિ જી. ૨

ઢાલ–શીખ અર્જુનશું કરી, હરિઇ વિપ્ર લીધૂં રૂપ;
વૃદ્ધ કરિ લીધી લાકડી; આવ્યા જ્હાં કરણ ભૂપ. ૩

બાણશય્યાં પોઢિઉ; સોંસરાં નીકલ્યાં બાણ;
વિપ્ર દેખી શીસ નામ્યૂં; ઉચ્ચરયુ મુખિ વાણિ. ૪
કર્ણ કિહિઃ "સુણિ, વિપ્ર! સાચૂં, અપાર મુઝનિ દુઃખ;
દર્શન થયૂં દુઃખ વામિયૂં; હવિ થયૂં મુઝનિ સુખ." ૫
સુણી વાણી વિપ્ર બોલ્યાઃ "ધન, ધન, તાગી કરણ!
સઙ્ગ્રામિ બહુ દલ હણ્યૂં; તુઝ રણ યોગ્ય સાહી મરણ. ૬
અરે ધન તૂં, વિપ્રદાતા! વિપ્ર તણુ વિશ્રામ!
ખ્યાતિ જાણી હૂં આવિઉ, યાચવા કેરિ કામિ. ૭
પુત્રી પોઢી થઇ માહરી, પરણવાનિ યોગિ;
દ્રવ્ય માહરિ અપેક્ષિત; હૂં વૃદ્ધ વ્યાપક રોગિ. ૮

તે માટિ તુઝનિ યાચવાનિ, આવિઉ છૂં આજ;
કાંઇ દ્રવ્ય દક્ષિણા આપીઇ, યિમ સરિ પુત્રી-કાજ." ૯
સુણી વાણી કર્ણ કિહિઃ 'કાંઇ નથી સાંભલિ આંહિ;
રત્નજડિત્ર સોવ્રણ મણિ, છિ માહરા મુખ માંહિ. ૧૦
તે માટિ તમ કાર્ય થાશિ, એક પાહણ લ્યાવુ, દેવ!
દાંત પાડી, હેમ કાઢી, આપીઇ તત્ખેવ." ૧૧
વિપ્ર કિહિઃ "હૂં નવિ કરૂં, પ્રતિગ્રહ સેવા કામ;
આવ્યા હુઇ તુ જાઉં આંહિથી, મુઝ આપશિ ભગવાન." ૧૨
કર્ણ કિહિઃ "મુનિ! ક્ષણુ રહુ, હૂં આપૂં ધન અત્રમેવ."
તવ ફાલ મારી પાહણ ગ્રહી, દન્ત પાડિઆ તત્ખેવ. ૧૩

શર્મ કીધુ કુલ મારતાં, તેણિ સોસરા પડિઆ ઘાઇ;
કણ્ઠિ પ્રાણજ રહ્યા વલગી; બોલવા શુદ્ધિ નવિ કાંઇ. ૧૪
કર લાંબુ કર્ણિ કરચુ: 'લીજિ, દાન, વિપ્ર મહારાજ!'
ત્યાહરિ કિહિ બ્રાહ્મણ: "નહીં લહું, એ ઉચિષ્ટ મારિ આજ. ૧૫
પખાલીનિ આપીઇ તુ, લીજિઇ એ દાન,"
"જલ લ્યાવુ તુ પખાલૂં, હૂં લહૂં સરવ ગ્નાન." ૧૬
વિપ્ર કિહિ: "જલ લ્યાવિઇ તુ, થાઇ સેવા-દાન;
આપવાનુ ધર્મ નહીં, તેણિ, રીત્રિ નહીં ભગવાન." ૧૭
પછિ કર્ણિ હાથ માંહિ, ઝાલિઉં નિજ બાણ;
તાણી મારચૂં પૃથ્વી વિષિ, નીકલ્યાં ગઙ્ગા જાણિ. ૧૮
પછિ પખાલી સોવ્રણ શુદ્ધ કીધૂં, આપવા માંડચૂં દાન;
તવ પ્રગટ રૂપ કરચૂં પોતિ, ચતુર્ભુજ, ભગવાનિ. ૧૯
શઙ્ખ ચક્ર ગદા પદ્મ સોહિં, કણ્ઠિ કૌસ્તુભમણિ-માલ:
"માગિ, માગિ, કર્ણ! આવૂં;" ઇમ બોલ્યા દીનદયાલ; ૨૦
"અરે ધન, ધન, તૂં હેમદાતા! કરૂં હૂં સમતોલ;
માગિ વર ઇચ્છા ગમિ, તાહરુ સહી થાપૂં બોલ." ૨૧
પરબ્રહ્મ જાણી બોલીઉ: "વર આપીઇ;" કિહિ કરણ;
"સ્વામી! દહન મુઝનિ દીજિઇ, ચ્યાં કૂંઆરી હુઇ ધરણિ. ૨૨
ધન્ય જીવવૂં માહરૂં યે, મુહ્નિ મિલ્યા જગજીવન;
સનાથ દેહ તે થયુ માહરુ યે, કૂંઆરી ભોમિ દહન." ૨૩
સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ: "આહસ્યો દહન હિઉં જાણિ,
સકલ પૃથ્વી મધિ સોધી, જ્હાં કૂંઆરી નિરવાણ." ૨૪
એહવી વાચા આપી કૃષ્ણજીઇ, તવ પ્રાણ તિજિઆ કરણિ;
પછિ તેહનિ ખાંધ ઘાલી ચાલ્યા, હરિ જોતા હીંડિ ધરણિ. ૨૫
ભોમિ કહીં લાધિ નહીં, આવિઆ સાગરતીરિ;
સમુદ્ર ઊપરિ બાણ લેઇનિ, સાંધિઉં યદુવીરિ. ૨૬
તવ ભિ પામ્યુ સાગર બાપડુ, તે આવિઉ શ્રીહરિ પાસિ;
ચરણિ લાગી વીનતી કરિ: "સ્વામી! કાંઈ કાર્ય હિજિ દાસ." ૨૭
ત્યાહરિ સમુદ્રનિ શ્રીહરિ કિહિ: "દહન-અર્થિં આપુ ઠામ;
કૂંઆરી મહી કર્ણ-અર્થિં દહન દેવા કામિ." ૨૮

"સ્વામી! વચન તમારૂં સતિ કરિવા, કુહુ તુ પાછૂં લહૂં ચરણ;
કૂંઆરી મહી નથી; અહીં દહન કીધા, ક્રોડ જાણ." ૨૯
વચન માન્યૂં તેહ તણૂં, ચાલ્યા અશરણશરણ;
ભોમિ સોધિ દહન-અર્થિં, ખાંધિ લીધુ છિ કરણ. ૩૦
સોધતા સોધતા આવિઆ, તેહ તુ હેમપર્વત પીઠિ;
તિહાં યવ-પ્રમાણિ સોધતાં, કૂંઆરી મહી દીઠ. ૩૧
તિહાં હાથ ઊપરિ કર્ણ રાખી, દહન કરયૂં ભગવાનિ;
યવ-પ્રમાણનિ આસરિ કર્ણ, ઉદ્ધરયુ, રાઇ! જાણિ. ૩૨

ઊથલુ

ઉદ્ધરયુ સહી કર્ણ તાગી; સેવકનિ કીધી મયા;
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિઃ હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી! કરુ દયા. ૩૩

૧૪૩૮

કડવૂં ૩૫ મૂં—રાગ એજ

વલિ ઇમ બોલ્યા ઋષિરાઇજી, કર્ણદહન કરી હરિ જાઇજી;
તત્ક્ષણ આવ્યા પાણ્ડવ પાસિ જી, હરખિ મિલિઆ શ્રીઅવિનાશજી. ૧
ઢાલ–અવિનાશ આવ્યા પાણ્ડવદલ માંહિ, સવિ કર્ણની કહી વાત;
ભક્ત માટિ ઉદ્ધારિઉ, ત્રૈલોકિ ચાલી ખ્યાતિ. ૨
એહવી સુણી વાણી ઋષિ તણી, રાઇ જન્મેજે કિહિ વાણિ;
સ્વામી! એક સન્ધે ઊપનુ, ભાંજીઇ તહુસ્યો નિરવાણ. ૩
કર્ણ ભડ મહાપ્રાક્રમી યે, બાણાવલિ વિખ્યાત,
તેહનાં શસ્ત્ર મિથ્યાં કિમ હવાં? મુન્નિ એહ વિસ્મિ-વાત. ૪
બાણ અર્જુન તણૂં કર્ણિં, છેદિઉં નહીં એક;
તેહની મન્ત્રવિદ્યા શસ્ત્રની, કિહાં ગૈ? કુહુ મુન્નિ વિશેખ. ૫
એહવી વાણી સાંભલીનિ, બોલિઆ ઋષિરાઇ;
હૂં કથા કહૂં છૂં એહ તણી, યિમ સન્ધે તાહરુ જાઇ: ૬
એકવારનિ સમિ કર્ણ વીરિ, વિમાસ્યૂં મન માંહિઃ
"શસ્ત્રવિદ્યા ભણૂં પ્રૌઢી, યિમ પૃથ્વી પ્રાજે થાય. ૭

કો ગુરુ કરૂં મહાપ્રાક્રમી, ફરશરામ નામિ જેહ,
"જેણિ એકવીસ વાર કરી, પૃથ્વી નક્ષત્રી તેહ." ૮
વિચાર એહવુ કરીનિ તેણિ, વિપ્ર ધરિઉ વેષ;
વિદ્યા—અર્થિ આવિઉ જ્યહાં, ફરશરામ નરેશ. ૯
આગલિ જૈ ઊભુ રહ્યુ, ત્યાહરિ બોલ્યા ફરશરામઃ
"કહિ, રે વિપ્ર! તૂં છિ કિહાંનુ? તૂં આવ્યૂં છિ શિ કામિ?" ૧૦
એહવી સુણી વાણી ફરશરામની, ભડ કર્ણ બોલ્યુ વાણિઃ
"સ્વામી! શસ્ત્રવિદ્યા તણિ અર્થિં, આવિઉ નિરવાણ." ૧૧
વચન એહવૂં સાંભલી, ફરશરામિ રાખ્યુ પાસિ;
શસ્ત્રવિદ્યા તણુ બહુ, અહર્નિશ કરિ અભ્યાસ. ૧૨
ઇમ કરતાં બહુ દિવસ ગયા; પામિઉ વિદ્યાસાર;
મન્ત્ર પૂર્ણ જાણ્યુ ભેદનુ, કોઇ નવિ જાણિ પાર. ૧૩
ઈમ કરતાં એક વારનિ સમિ, વિદ્યા ભણિ છિ રાઇ,
તવ આલસ આવિઉ ઋષિનિ, નિદ્રાઇ નવિ રહિવાઇ. ૧૪
તવ કર્ણ-ઉછંગ્રિ પોઢિઉ, ફરશરામ કહિ જેહ;
શાચ્રિ રવિસુત રહ્યુ બિહુ; વાયુ નાંખિ તેહ. ૧૫
તેણિ સમિ તિહાં ઇન્દ્ર આવી, વિમાસિ મન માંહિઃ
'કર્ણ છલ કરી ભણ્યુ વિદ્યા, કુણિ નવિ જીતાઇ.' ૧૬
સુરરાઇ એહવૂં વિચારી, હવુ જાતિ ભમરી જાણિ;
તવ કર્ણના ઉછંગ્રં હેઠલિ, જૈ રહ્યુ નિરવાણ. ૧૭
શસ્ત્રવિદ્યા નાશ કરવા, જાંઘિ કરડી ઇન્દ્રિ;
રુધિર કાઢ્યૂં તિહાં થકી, ફરશરામનિ છિ નિન્દ્ર. ૧૮
જાંગિ કરડિ દુઃખ ઘણૂં, ત્યાહરિ વિમાસિ મનિ ઇમ્મઃ
"નિદ્રા આવી ઋષિરાઇનિ, પગ પાસુ કરૂં કિમ્મ? ૧૯
કર્ણ કહિઃ "સ્વામી રખિ જાગિ, હવા છિ નિદ્રાવન્ત."
ઇન્દ્ર દુઃખ દિ અતિ ઘણૂં; તિહાં રુધિર વહિ છિ અનન્ત. ૨૦
ચાલ્યૂં રુધિર જવ કર્ણ તણૂં, ફરશરામનિ ઉષ્ણ લાગૂં અઙ્ગ;
શાચ્રિ જાગા ઊઠી બિઠા, તવ નાઠુ ઇન્દ્ર અસઙ્ગ. ૨૧
ઋષિ કહિઃ "શાચ્રિ! તાહરિ, નીસર્યૂં રુધિર કિમ દેહ?

શિષ્ય કહિઃ "સ્વામી ! સાંભલુ, આવ્યુ જન્તુ એક;
તે જંઘાતલિ જૈ ભિડુ, કરડવાનિ વિશેષ. ૨૩
મિ જાણ્યૂં: 'કિમ જગાડૂં ? નિદ્રાઇ પોઢ્યા સ્વામિ;'
હલવડાં તરછોડી વછોડું, તવ ગયુ નાશી હામિ." ૨૪

સુણી વાણી ફરશરામિ, જોયૂં સાહમૂં કર્ણઃ
"અરે મૂઢ ! બ્રાહ્મણ તૂં નોહિ; તૂં રાહી ક્ષત્રી-વર્ણ. ૨૫
અરે રુધિર નીકલતાં લગિ, ધારણ નવિ રહિ વિપ્રનિ ઘરણિં;
તુઝ મુખ તુ ક્ષત્રી તણું, નહીં હુઇ બ્રાહ્મણ વરણુઃ ૨૬
જન્તુઇ છિદ્ર પાડ્યૂં મોટૂં, હવૂં કષ્ટ અતિ તુઝ,
તે ધિરજ રાખ્યૂં અતિ ઘણું, તિ જગાડ્યુ નહીં મુઝ. ૨૭
વરણ તૂં ક્ષત્રી વિનાં, બીજુ નહીં નિરધાર;
તે માટિ મુઝનિ કહિ સાચૂં, નહીંતુ શાપ દિઉં આ ઠાહુરિ." ૨૮
તવ દીન થૈ કર્ણ ઉચ્ચરયુઃ "સ્વામી ! સહી ક્ષત્રી ભૂપ;
વિદ્યા-અર્થિં આવિઉ છૂં, ધરી બ્રાહ્મણ-રૂપ." ૨૯
એહવી સુણી વાણી રામ કહિઃ "તૂંહિ નહીં વિદ્યા હુઇ સિદ્ધ;
મન્ત્રવિદ્યા નહીં ફલિ તુઝનિ, રણ વિધિ," શાપજ દીધુ. ૩૦
"તિ સેવા કીધી અતિ ઘણી, માટિ જીવતુ મેહલૂં આજ."
એહવુ શાપ પૂર્વિં હવુ છિ, સુણિ, જન્મેજે મહારાજ ! ૩૧
તે માટિ કર્ણ-વિદ્યા વિષિ, બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થૈ જાણિ;
શાપ તણા કારણ થકી, નવિ આવિ આયુધ બાણ. ૩૨
તે માટિં કર્ણ રણ માંહિ પડ્યુ; હવુ અતિ હાહાકાર;
દુર્યોધન એહવૂં સાંભલી, મૂર્છા પામ્યુ તે વાર. ૩૩
સુભટ સહૂ ટોલિ મિલ્યા, રાઇ કેરિ પાસિ;
શલ્ય કહિઃ "કાલિ કરૂં પ્રાજિ, પાણ્ડવ સહિત અવિનાશ." ૩૪

આશ્વાસના કીધી દુર્યોધનની, ઊઠાડ્યુ ગ્રહી હાથ;
ધારણ દીધી અતિ ઘણી, મિલી સરવિ સાથ. ૩૫
દુર્યોધન કહિઃ "હાવિ આશ કેહની ? મહારથી યા ત્રણિ;
બુદ્ધિ આધાર હુતુ તેહનુ, ભીષ્મ, દ્રોણ નિ વલી કરણ. ૩૬
હાવિ જીવી હૂં શૂં કરૂં ? વલી કેહનિ જાઉં શરણિ ?
સુભટો ! સવિ કો સાંભલુ, હાવિ તે આવ્યૂં મરણ." ૩૭

અશ્વત્થામા કિહિ રાઇનિ: "તહ્મ્યો ધીરજ રાખુ આપિ;
પાણ્ડવનિ પ્રાજિ કરૂં, યેણિ મારિઉ મુઝ બાપ. ૩૮
હાવિ સઙ્ગ્રામ કરતુ આપણિ, મન કઠણુ કીજ્યઇ, રાઇ!
ધિરય આપુ સરવ કુહુનિ; થનાર હુઇ તે થાય." ૩૯
દુર્યોધન કિહિ: "શૂં કરૂં? હાવિ રાજિ કેરી આશ!
સ્વજન સવિ કો નાશ પામ્યૂં, હાવિં થયુ નિરાશ." ૪૦
દુર્યોધન કિહિ શલ્યનિ: "એક તાહરૂ છિ આધાર;
પાણ્ડવ સાથિ યુદ્ધ કરિવા, કરુ કાંઇ વિચાર." ૪૧
શલ્ય કિહિ: "અર્જુન પ્રાક્રમી, વલી સાથિ સુન્દરશ્યામ;
તેહ સાથિ યુદ્ધ કરવૂં, નવ ઘાલિ કો હામ." ૪૨
સુભટ સવિ મિલી કિહિ શલ્યનિ, વિચારીનિ બુદ્ધિ:
"એક દિવસ રહ્યુ છિ હાવિ, તહ્મ્યો કીજ્યઇ યુદ્ધ." ૪૩
શલ્ય કિહિ: "નહીં મુઝ આશરુ; કરૂં અર્ધ દિવસ નિરવાણ;
અરધ દિવસ રાઇ દુર્યોધન, કરિ તે પરમાણ." ૪૪
સેનાપતિ તે શલ્ય કીધુ, વરત્યુ જૈજૈકાર;
સરપાવ આપ્યા શોભિતા, સેનાપતિ અધિકારિ. ૪૫
હાવિ યુદ્ધ કરશિ શલ્ય રાજા, સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
સઞ્જે કિહિ ધૃતરાષ્ટ્રનિ, પાણ્ડવ તણુ મહિમાઇ. ૪૬
શ્રોતાવક્તા! સાંભલુ, પુહુચિ મનની આશ;
ભારથ-પદ સાંભલતાં શ્રવણિ, હોઇ વૈકુણ્ઠવાસ. ૪૭
એહવી અમૃત વાણી હરિ જાણી, હરખિઆ મહારાજ;
પછિ યુદ્ધ કુણ સુભટિ કીધૂં? કિમ્મ પામ્યા રાજિ? ૪૮

ઊથલુ

કિમ રાજિ પામ્યા સુભટ? કિમ હણ્યા કૌરવ-દલ-અરિ?
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિ: તહ્મ્યો સદા સેવુ શ્રીહરિ. ૪૯

૧૪૮૭

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત કર્ણપર્વ સમ્પૂર્ણ

પુષ્પિકા:—ઇતિશ્રી દ્રોણપ્રવ કરણપ્રવ સંપુરણ સમાપ્તે ॥ સંવત **૧૮૬૯**ના વરખે ભાદરવા વદ ૮ દને વાર સુકરે ॥ શ્રીરામજી ॥

કર્ણપર્વ

(૮)

સ્કંભતીર્થનિવાસી

શ્રીવિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ :।

સ્કમ્ભતીર્થવાસી મકરકુલોત્પન્ન દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૮. કર્ણપર્વ

૧. કર્ણપર્વ—

કડવૂં ૧ લૂં—રાગ અશાઉરી

શ્રીશૈલસુતાત્મજનિ સ્તવૂં યે ગ્યરૂઉ શ્રીગણરાઇ રે,
પાઇ રે લાગૂં નેહ ધરી રે. ૧
સુખદાતા સુરનાયક! હૂં સ્તવન કરૂં શિર નામી રે;
સ્વામી! વિઘ્ન હરુ વેગિ કરી રે. ૨

ઢાલ—સ્વામી! વિઘ્ન હરુ વેગિ કરી, આપુ નિજ ઉપદેશ;
તુઝ કીર્તન શુભમતિ પામવા, તૂંહિ સમરૂં, અમરેશ! ૩
હંસવાહની હરખિ સેવૂં, પ્રણમી લાગૂં પાઇ;
મૂંહિ દીન જાણી દયા આણી, કૃપા કરન્યો, માઇ! ૪
શ્રોતાજન! મન સ્થિર કરીનિ, સાંભલજ્યો સવિ કોઇ.
કહૂં કથા કર્ણપર્વ તણી, યે અખિલ પાવન હોઇ. ૫
નરનારી યે કો સાંભલિ, આણી મનિ ઉલ્લાસ,
ગર્ભવાસિ તે નવિ અવતરી, કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૬

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિઃ સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
દ્રોણનૂં આક્રમ અતિ ઘણું,[1] તે કહિતાં પાર ન થાઇ. ૭
અરે, નિજ આક્રમ પાણ્ડવ તણૂં તેણિ હણ્યૂં સૈન્ય અનન્ત;
પઞ્ચ દિવસ યુદ્ધ કરીનિ, પછિ પડ્યા દ્રોણ મહન્ત. ૮

દુર્યોધન-આદિ દેઇનિ, બહુ સુભટ બલિઆ યેહ,
આચાર્યસુત કહિ શીઘ્ર ચૈયનિ, આવતા હોઆ તેહ. ૯
દ્રોણનૂં દુઃખ મન માંહિ ધરી,[2] આપ પછાડિ રણધીર;
આશ્વાસના દેઇ અતિ ઘણી, પછિ સન્તોષ્યા સહૂ વીર. ૧૦

[3]અશ્વત્થામાનિ પ્રતિબોધ કરીનિ, પછિ સઞ્ચરયા સવિ તેહ;
પછિ સેનાપતિ તે કર્ણ કીધા, મહા સુભટ બલિઉ યેહ. ૧૧
કર્ણ સુભટ મહાપ્રાક્રમી, અનિ શકુનિ દુઃશાસન,
[4]મન્દિર વિષિ બિઠા જઈ, જ્હાં હૂતુ દુર્યોધન. ૧૨

વિમાસણ કરતા [5]હવા, દુઃખ ધરિ મન-સઙ્ઘાતિ;
ઉદ્વેગસહિત નિશા ગઈ, ઉદિ થયુ ત્‍હાં પરભાત. ૧૩
કર્મકાલ સુભટિ સાંચવ્યુ, કુલધર્મ યે કહિવાઇ;
પછિ યુદ્ધ કરિવા [6]રણ બ્યપિ, સવિ કો તતપર થાઇ. ૧૪

પછિ કર્ણ સેનાપતિ કીધુ, દેવરાવ્યુ અભિષેક;
આનન્દભેટિ આપતુ હવો, વિપ્રનિ દાન અનેક. ૧૫
[7]પાણ્ડવ સહૂઇ સજ થયા, કરવા ધર્મ-વરોધ;
પછિ યુદ્ધ કરવા શીઘ્ર ચૈયનિ, સઞ્ચરયા સહૂ યોધ. ૧૬

---

૧. સુભટે સહ્યું નવિ જાઈ. બ. ૨. રોયો પછે રણ°. બ.
૩. અશ્વત્થામા તણાં વાયક સાંભલી અવશમેવ,
આપાપણાં સ્થાન વિષિ સહુ સાંચર્યા તતખેવ. બ.

૪. રયણી વિષે. બ. ૫. અતિ ઘણી, સુપ નહી મન સિદ્ધાંત. બ.
૬. કારણિ, સાંપ્રદ થાય. બ. ૭. પાંડવે કર્મ તે કરયાં, જમ નોહે ધર્મ-વિરોધ. બ.

મહાયુદ્ધ માંડચૂં રણ વિષિ, કરી કૃષ્ણ કેરૂં સ્મરણ;
ધૃતરાષ્ટ્રના સુત દેખતાં અર્જુન, [૮]મારશિ કરણ. ૧૭
પછિ જન્મેજે કહિઃ રણિ પડ્યો, એ કરણ રાઇ સુજાણ,
તે સાંભલીનિ ધૃતરાષ્ટર, [૯]આક્રન્દ કરતા નિજ પ્રાણિ? ૧૮

વૈશમ્પાયન બોલિઆ; સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
તિ પ્રશ્ન મુઝનિ પૂછિઉ, તેહૂનુ કહૂં મહિમાઇ. ૧૯
ભીષ્મ દ્રોણ પડ્યા પછી, સહૂ કરચૂં દલ સહ્વાર;
પછિ કૌરવ કેરા સેન માંહિ, થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૨૦

તેણિ સમિ કર્ણરાઇ બોલ્યોઃ "સાચૂં કહૂં હૂં એહ;
તૂંહિ વિદુરિ વચન કહ્યાં ઘણાં, તહ્મ્યો કહ્યં ન માન્યૂં તેહ. ૨૧
મહારથી જે કોઇ પડિઆ, સંગ્રામનિ ઉપદેશિ,
તેહૂનિ સમ્ભારી દુઃખ મન વ્યપિ, તૂં રાઇ! મ ધરેશ લેશ." ૨૨

ધૃતરાષ્ટર કહિઃ દ્રોણનિ વલી, બીજુ ભીષ્મ કહિવાઇ;
તે સુભટનાં દુઃખ મન વ્યપિ, સઞ્જે! કહ્યાં નવિ જાઇ. ૨૩

દ્રોણનિ પડતાં રણ વ્યપિ, થૈ રહ્યુ મહા ઉત્પાત;
પછિ માહ્‌રા પુત્ર શૂં કરતા હવા? મૂહ્નિ કહુ વિસ્તારી વાત. ૨૪

એહૂવાં વાચક સાંભલી, સઞ્જે વદિ મુખથી વાણિઃ
કૌરવ દલ અવટાઇણૂં, તે તાહ્‌રાનૂં કૃત જાણિ. ૨૫

દ્રોણનિ પડતાં રણ વ્યપિ, શોકાતુર બહુ વિધિ હોઇ;
અવિલોકતાં અરિષ્ટ તે, દેખતાં હવા સવિ કોઇ. ૨૬

આયુધ પડિ નિય પાણિથી, દીસિ સહૂ કો દીન;
આક્રમ સરવે નાશ પામ્યૂં; બિઠા છિ જે મતિહીન. ૨૭

ત્યાહૂરિ દુર્યોધન કહિઃ "સાંભલુ, સુભટો! કહૂં સુખિ એહ,
તહ્મ્યો માટિ મિ પાણ્ડવ સાથિ, સઙ્ગ્રામ માંડ્યો એહ. ૨૮

---

૮. મારચો. બ. ૯. કચમ ધરતો હતો. બ.

કાયરપણું મનિ આણવું, શૂરનિ ન ઘટતૂં હોઇ;
[10]તે માટિ સઙ્ગ્રામ કરિવો, સાંભલુ સરવે કોઇ. ૨૯
આ કર્ણ સાહ્મૂં જોઇનિ, મન માંહિ ગ્રહી મતિ ધીર;
એહ આગલિ રણ માંહિ, રહી નવિ સકિ અર્જુન વીર. ૩૦
[11]યુદ્ધ કરતાં ભીમસેનનિ, મારિ હેલા માત્રિ મુઝારિ;
ચેણિ ગટોરગછનિ યુદ્ધથી, હેલાં પમાડ્યો હારિ." ૩૧
એહ્વૂં કહીનિ કરણનિ, સેનાપતિ કીધો રણ માંહિ;
પછિ યુદ્ધ કરિવા રણ વ્યપિ, આવી રહ્યા ઊભા ત્યાંહિ. ૩૨
બાણ મૂકતુ ચેહ્લુ પાવક, રીસિ કરી બલવન્ત;
તેણિ સમિ પાણ્ડવ તણૂં પછિ, હણ્યૂં સેન અનન્ત. ૩૩
અર્જુનિ ક્રોધ રુદે ધરી, ધનુષિ ચઢાવ્યૂં બાણ;
પછિ કર્ણનિ મારચૂં રણ વ્યષિ, તે પડ્યુ થૈ ગતપ્રાણ. ૩૪

ઊથલુ

પડ્યો થઈ ગતપ્રાણ રે, એહ્વુ સુભટ કો બીજુ નહીં;
વિષ્ણુદાસ કિહિઃ એહ્વૂં સાંભલી, ધૃતરાષ્ટર ધરણિ ઢલ્યુ સહી. ૩૫

કડવૂં ૨ જૂં—રાગ ગોડી

વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ, રાઇ! મહીપતિનિ મનિ શોક ન માઇ;
અઙ્ગ તણી તે ચેતન ગઇ, પડ્યો રાઇ મૂર્છાગત થઈ. ૧
સુભટ માત્ર તિહાં વિસ્મિ હોઇ; રાણી રુદન કરિ સહૂ કોઇ;
સઞ્જે વિદુર મિલ્યા અશ્વમેવ, બિહુ કરચુ ત્યાહાં રાઇનિ તત્ખેવ. ૨
ત્યાહ્રિ વિખાણ કર્યૂં અતિ ઘણૂં, ધન્ય પ્રાક્રમ બલ પાણ્ડવ તણૂં;
મારચુ સુભટ કરણ મહાપાત્ર, તુ દુર્યોધન તે કેહી માત્ર? ૩

---

૧૦. "જય તથા પ્રાજય ઈશ્વરી ઇછા તણે વશ હોય." બ.
૧૧. ભડવા થકો ભીમસેન ભાગો. બ.

કવણ પડ્યા રણિ યુદ્ધ કરી? સઞ્જે! કિહિ મુઝનિ વિસ્તરી;
તેણિ સમિ જોડી બિહૂ પાણિ, વલતા સઞ્જે બોલ્યા વાણિઃ ૪
મહાક્રોધ મન માંહિ ધરયુ; શકુનિ તણો વધ સિહિદેવિ કરયુ.
અદ્‌ભુત યોધ હણીનિ ત્યાંહિ, ભીષ્મદેવ પડ્યા રણ માંહિ. ૫
મહાકોશલ દેશ ભણીઇ પઞ્ચાલ; રાજિ કરિ દ્રુપદ ભૂપાલ;
તેણિ મારયા યોધ અનન્ત; પછિ પડ્યા ગુરુ દ્રોણ મહન્ત. ૬
ભીષ્મ દ્રોણનિ[1] પડતાં ખેવ, રિષ્ટિ મારી પડ્યા ભીષ્મદેવ;
યોધ સહૂના કટકા કરી, પડ્યો કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૭
[2]એહ રવિસુત યે છિ કરણ, અર્જુનહાથિ પામ્યુ તે મરણ;
સઙ્ગિ રાઇ દ્રુપદ મહાબલી, તેહૂનિ પાપિ નાખ્યા દલી. ૮
રણ માંહિ ધાયુ વૃકોદર વીર, પાડ્યુ ભગદત્ત મહાધીર;
ભૂરિશ્રવા રણ માંહિ સઞ્ચરયુ, સાત્વિકિ વધ તેહનુ કરયુ. ૯
યમ ઇન્દ્રિ મનિ રાખ્યુ મહાધીર, મારયો વૃત્રાસુર મહાવીર,
રામિ હણ્યો રાવણનિ જિમ્મ, કર્ણનિ અર્જુનિ મારયો તિમ્મ. ૧૦
આંહિ તુ કર્મ દુર્યોધન કરિ, તેહ તુ રાઇ રુદિ માંહિ ધરિ;
એહવૂં સુખ તૂં પામ્યુ સહી, હાવિ શોક મનિ ધરિસુ નહીં. ૧૧
એહૂવાં વાક્ય શ્રવણિ સાંભલી, કૌરવપતિ મુખિ બોલ્યુ વલીઃ
મુઝ સુભટિ મનિ આણી ક્રોધ, કવણ હણ્યા પાણ્ડવના યોધ? ૧૨
વલતા સઞ્જે બોલ્યા વાણિઃ અહો ભૂપ! મન નિર્ભે આણિ;
ભીષ્મદેવિ શૂરાતન ધરયૂં, કુન્તીભોજ-દલ ચૂર્ણ કરયૂં. ૧૩
દ્રોણે દ્રુપદ રાજા તણૂં, અકલિત સેન મારયૂં તે ઘણૂં;
ખટરથી મોહૂટા યે રાજન, રણ માંહિ વિરથ કરયુ અભિમન. ૧૪

---

૧. 'ની પડતાં દેહ, રહ્યું સેન પાંડવનું યેહ, તેહનુ અર્ધ કટકે વધ કરી, બ.

૨. એકવીશ સાતે અતિ વિકર્ણ, ભીમ તણે કરિ પામ્યા મર્ણ.
સિંધુ રાજા જયદ્રથ મહાબલી, તે પાર્થે નાખ્યો દલી. બ.

દુઃશાસન–પુત્ર નિરધાર, તેણિ હણ્યો અભિમન્ન કુમાર;
નીલ રાજા વારૂ ભડ્યુ, દ્રોણપુત્રનિ હાથિ પડ્યુ. ૧૫
જન્મેજિ! એ દુર્મુખનિ હાથિ, રણ માંહિ પડિઉ સઘલુ સાથ;
બાકી રણ માંહિ અતિ ઘણું, હણ્યૂં સેન યે પાણ્ડવ તણું. ૧૬
એહ મિ તુઝનિ કહ્યો ઉપાય, રહ્યા સુભટ તે સાંભલિ, રાઇ!
કૃપાચારય કૃતવર્મા યેહ, દ્રોણપુત્ર સાથે છે તેહ; ૧૭
શલ શકુનિ દુર્યોધન તણા, બલિઆ બન્ધવ છિ અતિ ઘણા;
ચિત્રસેન તે સાધુ ઉદાર, તમ સુત સાથે છે નિરધાર. ૧૮
કૌરવપતિ વલતૂં ઉચ્ચરિ, એહથુ અર્થ એકુ નવિ સરિ;
માહ્‌રા પુત્ર તે પ્રાજિ થશિ; રણ માંહિ જિ પાણ્ડવ પામશિ. ૧૯
કર્ણ પડ્યો આશ્રિન્ય મુઝ થાઇ; મનિ વિશ્વાસ ન આવિ, રાઇ!
[3]રવિ શશીની કલા યે હોઇ, કર્ણ પ્રાણ તિજિઆ તે સોઇ; ૨૦
સમુદ્ર તણું કો શોષિ વારિ, તુહી કર્ણ નવિ પામિ હારિ;
કર્ણ માટિ પાણ્ડવશૂં વિર કરી, મુઝ પુત્રિ શ્રદ્ધા તેહ ધરી. ૨૧
ચન્દ્રની કલા વાધિ છિ યિમ્મ, કર્ણ વૃદ્ધિ પામ્યો છિ તિમ્મ.
દાનકીર્તિ સચરાચરિ રહી, અનેક દેશ યેણિ જીત્યા સહી. ૨૨
મચ્છ દેશનિ વલી ગન્ધાર, માલવ દેશ તણ નહીં પાર,
શઅઁ પઞ્ચાલ નિ વલી વિદેહ, કાશી કોશલ પ્રૌઢક યેહ, ૨૩
શૂરસેન ગૂર્જર નિ અઙ્ગ, નૈષધ દેશ નિ વલી કલિઙ્ગ;
એહ્‌વા અનેક દેશ છિ બહુ, યુદ્ધ કરી યેણિ જીત્યા સહૂ. ૨૪
સકલ કલા ગુણ યેહ માંહિ હોઇ, તેહ્‌નિ કિમ અર્જુન મારિ સોઇ?
પર્વત સકલ મધિ યમ મેર, મહીતલ–માધ યથા કુબેર, ૧૫
ઉચ્ચૈઃશ્રવા હય–મધિ સર્વથા, સુર માંહિ મુખિ શચીપતિ યથા,
આયુધધાર અનેકજ હોઇ, કર્ણ–સમોવડિ બીજુ ન કોઇ. ૨૬
'મારયુ કર્ણ,' સાંભલી ત્યાંહિ, હૂં બૂડૂં સત સાગર માંહિ;
એણિ દુઃખિ જીવૂં છૂં સહી, તુ મુઝ સમોવડિ કોણ કો નહીં. ૨૭

[illegible] તો એ કર્ણ ન હતે કોય." ખ.

કિ હૂં વિષ ખાઇનિ મરૂં, કિ હૂં અગ્નિ માંહિ સઞ્ચરૂં ?
કિ હૂં પર્વત શિખર પર ચઢ़ી, તિજૂં પ્રાણ હૂં ત્યહાંથુ પડ़ી ? ૨૮
પણિ જીવવૂં નવિ ઘટિ આજ, કહૂં છૂં તિજી મન કેરી લાજ.
ભૂપવચન સુણી નિય રુદિ, વલતુ સઞ્જે વાણી વદિ: ૨૯
યશ શોભા લક્ષ્મી છિ ઘણી, યશ વિભૂતિ સવિ પોતા તણી;
આવિ વૈમાન કાયર થાઇ, ઇમ તુઝનિ ઘટિ નહીં, રાઇ ! ૩૦
એહ્વાં વાઇક શ્રવણિ સાંભલી, સઞ્જે પ્રતિ રાઇ બોલ્યા વલી:
કર્ણ પડ્યો તે વાત જ ખરી, સઞ્જે ! તે વાત કુહુ વિસ્તરી. ૩૧
દુર્યોધન મનિ ચીતવિ ચેહ, દૈવિ વિપરીત કીધૂં એહ;
ભીષ્મ દ્રોણ મારચા છલ કરી; હણ્યુ કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૩૨
કર્ણ તણો ભય આણી મન્નિ, પાણ્ડવ જૈ વસિ તે વન્નિ;
મહાબલિઉ જાણિ સહૂ કોઇ, બે કુહુનુ નવિ આણિ સોઇ. ૩૩
ગણના માંહિ કુહુનિ નવિ ગણિ, તે કિમ કર્ણનિ અર્જુન હણિ ?
ત્યાહ્ર પછિ, સઞ્જે ! રણ માંહિ, દુર્યોધન શૂં બોલ્યુ ત્યાંહિ ? ૩૪
[4]દાતા કર્ણ મહા સુભટ સુજાણ, અતિ ઘણૂં શૂં કરૂં વિખાણ ?
સકલ શૂર માંહિ બલિઆ ચેહ, શૂં બોલતા હવા મુખિ તેહ ? ૩૫
તે કિહિ મુઝનિ વિસ્તારી, વીર ! સઙ્ગ્રામ વ્યપિ કુણ રહ્યા રણધીર ?
કેહી પિરિ શલ્ય સારથિ થૈ, કર્ણ તણે રથિ બિહુ જૈ ? ૩૬
કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરિવા ત્યાંહિ, કિમ પાણ્ડવ આવ્યા રણ માંહિ ?
દ્રોણ પડ્યા પૂઠિથી ચેહ, સઞ્જે ! કિહિ વિસ્તારી તેહ. ૩૭
તેહ કથા સાંભલવા તણી, મુઝનિ [5]ચિન્તા છિ મનિ ઘણી.
તવ વચનિ આવ્યુ વિશ્વાસ, બિહૂ કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૮

૭૩

---

૪. દ્રોણપુત્ર મહાસુભટ સુજાણ, કૃતવર્મા કૃતવીર્ય વખાણ. શલ્ય શકુનિ મહાબલિયા જેહ, બ. ૫. ઈછા. બ.

કડવૂં ૩ જૂં—રાગ ધન્યાશ્રી

સઞ્જે વાણી ઉચ્ચરિ; સાંભલુ, કૌરવ રાઇ!
જે તિ મુઝનિ પૂછિઉં, તેહ્નુ કહ્ં મહિમાઇ. ૧

દ્રોણપુત્ર–આદિ દેઇ, નાહ્સતા હવા સવિ કોઇ:
તેણિ સમિ તિહાં અર્જુનિ, તેહ નૈણિ દીઠા સોઇ. ૨

ઢાલ–અર્જુનિ દીઠા સહી આકલા, થયા સહૂ કો એવ;
ત્યાહ્રિ દુર્યોધન આસવાસના, દેતા હવા તત્યેવ. ૩

ભયાનક અતિ થયા ત્યાહ્રિ, વાઇક ન ધરિ મન માંહિ;
સન્ધ્યાકાલ–સમુ થયો ત્યાહ્રિ, રણા સરવ કો ત્યાંહિ. ૪
કૌરવો બિઠા મિલી સહૂ, તેહ કરિ મનિ વિચાર:
"આપણિ શૂં કરિવૂં ઘટિ, તેહ્વુ કહુ પ્રકાર. ૫

યશ તણુ દાતા રણ વિષિ, યશ આપિ છિ જગદીશ."
આચારયસુત વલતુ વદિ: "સાંભલુ, પૃથ્વી–ધીશ! ૬
સાવધાન થાઉ તહ્મ્યો સર્વ કોઇ, પ્રભુ પૂરશિ મનિ હામ;
કર્ણનિ સેનાપતિ કરીનિ, આપણિ કીજિઇ સઙ્ગ્રામ. ૭

મહાબલિઉ તે સબલ વઢશિ, એ કહી સાચી વાત."
એહ્વૂં સાંભલી દુર્યોધન, થયો મનિ રલિઆતિ. ૮
સહ્રાન એહ્વૂં સાંભલી, મન માંહિ થઇ આસ.
"સતિ વાઇક કહ્ં તે સાંભલુ; આણ્યો મનિ ઉલ્લાસ. ૯
[૬]ભીષ્મ દ્રોણ અતિ બલિઆ, પણિ આપણ–ઊપરિ નહીં નેહ;
પાણ્ડવ ઊપરિ સ્નેહ ધરતા, સઙ્ગ્રામ કરતા તેહ. ૧૦
તે કપટ કરીનિ પાણ્ડવે, તેહનો આણ્યો અન્ત;
કૌરવનિ કો નથી બીજુ, તુઝ સમોવડિ હિતવન્ત. ૧૧

૬. બે સુભટ મારયા ભીષ્મ ને વલી દ્રોણ ભણીએ જેહ.
કાંઇ એક પક્ષ પાંડવ તણો, રણ મધ્યે કરતા એહ. બ.

હાવિ સેનાપતિ થાઉ તહ્મ્યો, યુદ્ધ કેરુ જે હોઇ;
રણમધિ તુઝનિ દેખતાં, નાહ્સી જશિ સવિ કોઇ." ૧૨
સઞ્જે કિહિઃ તમ પુત્ર મિથ્યા, ચિન્તવિ છિ ત્યાંહિ;
૭એ કર્ણ માટિ જીતવાનિ, ઈછિ નિય મન માંહિ. ૧૩

ત્યાહ્રિ કર્ણ વાઇક ઉચ્ચરિ, રાઇનિ કરી પ્રણામઃ
"પાણ્ડવ સાથિ શ્રીકૃષ્ણજી, માટિ કરિ છિ સઙ્ગ્રામ. ૧૪

હાવિ સઙ્ગ્રામ કરિવુ માહ્રિ; હણું યાદવ-યોધ;
અર્જુનનિ પ્રાજે કરૂં;" બોલિઉ આણી ક્રોધ. ૧૫

પછિ દુર્યોધન રલિઆતિ થયુ, દેખતાં યોધ અનેક;
વિધિ-યુક્તિ સાથિ કર્ણનિ, કરાવ્યુ અભિષેક. ૧૬
મહારથી સવિ મન વ્યપિ, પામિઆ હર્ષ અપાર;
જશકીર્તન વદિ બન્દીજન; વરતિઉ જેજેકાર. ૧૭
"પ્રભાતિ આપણિ યુદ્ધનો, આરમ્ભ કરશું, રાઇ!"
ત્યાહ્રિ કર્ણ કિહિઃ "જીવતુ મુઝ-આગલિ કો નહીં જાઇ." ૧૮

એહ્વું સાંભલી હર્ષ્યા સુભટ; ૮ટલ્યુ મન કેરુ શોક;
૯પાછલી રાતિનુ સમુ હવો, કરયુ વાજિત્રનુ નિર્ઘોષ. ૧૯
ગજ અશ્વ રથ તત્પર કરી, પાલા તણો નહીં પાર;
સાવધાન કર્ણ થયુ સહી, યે સુભટ પરમ ઉદાર. ૨૦

ખટ કર્મ કીધાં; કાર્ય સીધાં; આપ્યાં ત્યહાં બહુ દાન;
સઙ્ગ્રામ કરિવા સાંચરિ, આયુધ સજી બલવાન. ૨૧

તે રથ બ્યપિ બેઠો જઇ; સોહિ પતાકા શ્વેત;
૧૦રથ ખેડ્યુ નિર્ઘોષ થઇ, ચાલિઉ કરી સઙ્કેત. ૨૨

---

૭. "જે કર્ણ માટિ હું જય પામીસ, જુધે તાં રણ માંહિ." બ.
૮. સવિ નાસ પામ્યાં દુખ. બ. ૯. "ગજરથ અશ્વ સાંપ્રત હવા, મન સબલ પામ્યા સુખ." બ. ૧૦. ધ્વજ વિષે જેહને ગજાંકુશ, તે કરો મન......બ.

આભરણ અગ્નિ ઓપતાં, તેજ સૂર્ય સરીખૂં હોઇ;
અનેક વિધિ આયુધ ભલાં, ધરતા હવા સવિ કોઇ. ૨૩

શઙ્ખનાદ કરયુ સહી કરણિ, ધરી મનશું ક્રોધ;
દ્રોણનૂં દુઃખ ગયૂં વીસરી, સાવધાન થયા સવિ યોધ. ૨૪
પછિ ચક્રાવુહ જીત્યુ સહી; મન માંહિ હર્ષ ન માઇ;
તેણે સમિ અર્જુન પ્રતિ, બોલ્યા યાદવરાઇ: ૨૫

"આ કર્ણસેના જે સહી, મન વ્યપિ રાખી ધીર;
એહ્નિ મારતાં ઘણૂં તુઝનિ, સુખ હોઇ શરીરિ." ૨૬

અર્ધચન્દ્રવુહ રચ્યુ સહી, અર્જુનિ તે રણ માંહિ;
પછિ યુદ્ધનુ આરમ્ભ માંડિઉ, કૌરવ–પાણ્ડવિ ત્યાંહિ. ૨૭

દુન્દુભિ વાજાં ગાજતાં; હય તણા બહુ હીંસાર;
વાજિત્ર વાજિ અતિ ઘણાં, તેહ્નુ ન જાણું પાર. ૨૮

તેહ્નૂં વર્ણન કરતા હવા, સુભટ પરમ ઉદાર;
રણ વિધિ ભારથ રચાયુ, અપરમ યુદ્ધ અપાર. ૨૯

ગજ અશ્વ રથ રણ માંહિ પડ્યા; પાલાનુ ન આવિ અન્ત;
બહુ મહારથી યોધા પડિઆ; ઇમ ભાગૂં દલ અનન્ત. ૩૦

પછિ કૌરવ કેરા સેન માંહિ, સઞ્ચરયુ અર્જુન વીર;
ગજયૂથ માંહિ જૈ રહ્યુ, વૃકોદર મહાધીર. ૩૧

એક ગજ ઊપરિ આવ્યુ ચઢી, ખેમદત્ત ભણીઇ યેહ;
ભીમસેન ઊપરિ બાણવૃષ્ટિ, મેહ્લતુ હવુ રણિ તેહ. ૩૨

ભીમસેન મેહ્લતુ હવૂ, રણ માંહિ ઊટ અશ્વમેવ.
તે છેદિ ઊલક આવતાં, ક્ષણ માત્ર માંહિ તત્ખેવ. ૩૩
ખેમદત્ત મહાબલિઉ; ગજયૂથ નાહ્ઠાં જાઇ;
[11]ભીમ તે ચક્રુ થયો વિહ્વલ; રણ માંહિ રહ્યૂં નવિ જાઇ. ૩૪

૧૧. "ભીમનો હસ્તી હેલા માંહિ, બ. તહે તણી પુઠે ધાય." બ.

ભીમિ ક્રોધ મન માંહિ ધરી, એક ગદા મેહ્લી ત્યાંહિ;
[12]પ્રાણ તિજીનિ તેહ પડ્યા, સવિ રણભોમિ માંહિ. ૩૫
[13]પછિ સેના પાણ્ડવની મારવા, રણ વિધિ લાગુ સોઇ;
એહ્‌વિ ભીમ નિકુલ તિહાં ગયા, જે મહાબલિઆ હોઇ. ૩૬
પછિ બિન્દુ અનુબિન્દુ બલિઆ, આવ્યા હૂતા યેહ,
સાત્વિકના સંગ્રામથી, પડિઆ રણ માંહિ તેહ. ૩૭
પછે [14]સુભટ કૃતવર્મા અતિ, ચિત્રસેન બલિઉ યેહ,[15]
તે યુદ્ધ બિહૂ કરતા હવા, રણ નવિ છાંડિ તેહ. ૩૮
શરવૃષ્ટિ બહુ કરતા હવા, મન માંહિ ધરી બહુ રીસ;
એક બાણથી છેદ્યૂં પછિ, ચિત્રસેનનૂં શીસ. ૩૯
પ્રતિબોધ રાય ચિત્રસેનનુ, રણિ તેહ્‌નુ આણ્યુ અન્ત;
પછે અશ્વત્થામા વૃકોદર, વલગ્યા બેહૂ બલવન્ત. ૪૦
બહુ બાણ મારર્યાં દ્રોણપુત્રે, કરી [16]વચન-વિવાદ;
શર સહસ્ર ભીમિ મેહ્‌લિઆં, પછિ કીધુ શઙ્ખનુ નાદ. ૪૧
એક એકનાં ક્વચ કાપ્યાં; કરિ બાણની વૃષ્ટિ;
તેણિ દાવાનલ અતિ પ્રજલિ, તેહ્‌વૂં બહુ અરિષ્ટ. ૪૨
પછિ યુદ્ધ કરતાં હવી મૂર્છા, ગતચેતન હવા નિદાન;
રથ વાલી બિહૂના સારથિ, લેઇ ગયા સ્વસ્થાનિ. ૪૩

ઊથલુ

સ્વસ્થાનિ લેઇ ગયા સારથિ, તેહ માંહિ કાંઇ સન્ધે નહીં;
વિષ્ણુદાસ કિહિ: તે સાંભલી, પછિ ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યુ સહી. ૪૪
૧૧૭

---

૧૨. "ગતપ્રાણ થઇ ષેમધુત પડચો પછી રણ માંહિ" બ.

૧૩. "પછિ કર્ણ સેના પાંડવી મારવા લાગો સોય." બ. ૧૪. સુભુજ સેના મલી. અ. ૧૫. રાય...તે કરયા કોણે નવી જાય. બ.

૧૬. મન માંહિ. અ.

કડવૂં ૪ થૂં—રાગ ગોડી

રાઇ ધૃતરાષ્ટર એણીપિરિ બોલિ; ધન, સઞ્જે! મતિ તાહ્‌રી;
પછિ અર્જુન શૂં કરતુ હવુ, તે વાત કિહિ વિસ્તારી. ૧
પછિ સઞ્જે કિહિઃ [1]ધૃતરાષ્ટર! સુણિ, રાખીનિ મતિ ધીર;
સહીસપ્તક સાથિ યુદ્ધ કરયૂં, રણ માંહિ અર્જુન વીર. ૨
ચતુરઙ્ગ દલ કરયૂં તે ચૂરણ, ત્યાહ્‌રિ વર્ત્યું હાહાકાર;
[2]ત્યાહ્‌રિ દ્રોણપુત્ર ક્રોધ કરીનિ આવિઉ તેણી વાર : ૩
"સુભટ માત્ર માંહિ શિરોમણિ, મિ તાહ્‌રી ગતિ જાણી;
આપિ યુદ્ધ, અર્જુન! તૂં મુઝનિ," એહ્‌વી બોલ્યુ વાણી. ૪
વલતા અર્જુન વાઇક કિહિ છિ, પ્રભુનિ કરી પ્રણામ :
"મિ નથી મારયા સહીસપ્તક, તુ કિમ કરૂં સઙ્ગ્રામ?" ૫
કૃષ્ણ કિહિઃ "હૂં આજ એહ્‌વૂં, દેખૂં છૂં તે આંહિ;
અશ્વત્થામા સાથિ યુદ્ધ તૂં, કરિ અર્જુન! રણ માંહિ." ૬
દ્રોણપુત્રિ પછિ સાઠ બાણ મેહ્‌લી હૃદે કૃષ્ણનૂં ભેદ્યૂં;
[3]તે બાણિ હેલા માત્ર માંહિ, ધનુષ અર્જુનનૂં છેદ્યૂં. ૭
દ્રોણપુત્રનૂં પ્રાક્રમ દેખી, વિસ્મે પામ્યા દેવ;
[4]વલી મૂર્છા પામ્યા કૃષ્ણ-અર્જુન, રથ પર પડ્યા તત્ખેવ. ૮
અર્જુન કિહિઃ "આ [5]રણ વ્યપિ, હણવા ઈછિ આજ;
એશૂં હૂં સઙ્ગ્રામ કરૂં છૂં; તહ્મ્યો જોજ્યો, મહારાજ!" ૯
દ્રોણપુત્રનાં પછિ અર્જુનિ, છેદ્યાં બાણ અનન્ત;
વલી યુદ્ધ કરતા હવા, તે સુભટ મહાબલવન્ત. ૧૦
ગજ રથ અશ્વ અસઙ્ખ્ય તણુ, રણ માંહિ હવુ સઙ્ઘાર;
વલી આવ્યુ સહીસપ્તક સાથિ, કરવા યુદ્ધ અપાર. ૧૧

---

૧. તહ્મો સાંભલો, ધૃતરાષ્ટ્રરાય રણધીર. બ. ૨. "હવે દ્રોણ પુત્ર ત્યહાં આવ્યો, આણી મન્ય ક્રોધ અપાર." બ. ૩. ત્રીસ બાણ તાં તતક્ષણ મેહેલ્યાં, ધનુષ પાર્થનું. બ. ૪. "કૃષ્ણ ધનંજય બાણનલમાં, જે પડચો તતખેવ." બ. ૫. આપણને બ.

[6]અનન્ત વીર પડ્યા રણ માંહિ, સહીસપ્તક કેરા ત્યાંહિ;
તિહાંથુ અર્જુન આવ્યુ વેગિ, દ્રોણપુત્ર છિ યાંહિ. ૧૨
પછિ દ્રોણસુતિ બહુ બાણ મેહ્લ્યાં; પાર ન જાણૂં તેહ;
તેણિ પાર્થ નિ કૃષ્ણ તણુ, રુધિરવર્ણ થયુ દેહ. ૧૩
શ્રીકૃષ્ણ તણી આગન્યા લેઈ પછિ, અર્જુનિ મૂક્યાં બાણ;
રથ લેઇનિ નાહ્ટૂ પછિ, સુભટ વીર સુજાણ. ૧૪

પછિ કર્ણ તણા સેન માંહિ, ગયુ અશ્વત્થામા શૂર;
પછિ સહીસપ્તકનૂં સેન સહૂ, અર્જુનિ કીધૂં ચૂર. ૧૫
ગજિ આરૂઢ થૈ પછિ આવ્યુ, ડણ્ડધાર બલવન્ત.
શ્રીકૃષ્ણ કહિઃ "તૂં મેહ્લિ બાણ, પારથ! ત્યાંહિ અનન્ત." ૧૬
પછિ અર્જુનનિ અનન્ત બાણ, મારતુ હતુ [7]બલવન્ત;
હસ્ત ચરણ છેદ્યાં તેહ્નાં; પાર્થિ કીધુ [8]કલ્પાન્ત. ૧૭
પછિ એક બાણિ ડણ્ડધારનૂં તત્ક્ષણ છેદ્યૂં શીસ;
હસ્તી તેહ્નુ હેલાં હણ્યો, તે પડ્યુ પાડી ચીસ. ૧૮
ડણ્ડધારનુ ભ્રાત-ડણ્ડ ચે, તે બલિઉ સુભટ ઉદાર;
તે મારયુ આવતુ અર્જુનિ, પછિ વર્ત્યુ હાહાકાર. ૧૯

વલી સહીસપ્તક માંહિ પાર્થ ગયુ, ત્યાહ્રિ બોલ્યા વૈકુણ્ઠરાઇ:
"હાવિ કર્ણશૂં યુદ્ધ કરિવા, તૂં શિન્ન તતપર થાઇ?" ૨૦
શ્રીકૃષ્ણનાં વાઇક સુણીનિ, હદે ધરી મતિ ધીર;
દુર્યોધનનિ કર્ણ [9]હણિવા, ત્યહાં આવ્યુ અર્જુન વીર. ૨૧
પછિ મન્ત્ર [10]પૂજતિ બાણ અર્જુનિ, મેહ્લ્યૂં; દુઃખ વીસારયૂં;
કર્ણ અનિ દુર્યોધન કેરૂં, સેન સબલ સહ્વારયૂં. ૨૨

સુભટ સહૂ બલવન્ત દેખતાં, સાથ સહૂકો ભાગ્યુ;
પાણ્ડવનુ એક પાણ્ડય રાઇ, તે યુદ્ધ કરિવાનિ લાગુ. ૨૩

---

૬. "અનેક યોધ પડા, સંસત્યક વીર પડયા રણ માંહિ." ખ.
૭. તે ભૂપ. ખ. ૮. વિરૂપ. ખ. ૯. હતા. ખ. ૧૦. પ્રયોજી. ખ.

त्याहरि अश्वत्थामा वीर वदिः "सुणि, पाण्डय ! वाइक सोइः
युद्ध करी तुझनि सन्तोषि एहवु, नथी मुझ विना कोइ." २४
धनुषि धनुष, रथि रथ छेद्या, बाणि बाण अनेक;
द्रोणपुत्र मेहलतु हवु, पवनास्त्र जे एक. २५
पछि राजाइ पवन-अस्त्र मूकी, ते छेद्यूं तत्काल;
हस्ती ऊपरि चढ़ीनि आव्यु, पाण्डयराइ भूपाल. २६
हस्ती हेला मांहि पाड़िउ, कीधु महा कल्पान्त;[११]
[१२]पाण्डयराइ रणभोमि व्यपि पड्यु, आण्यो तेहनो अन्त. २७
दुर्योधनि आचार्यपुत्रनी, बहु आश्वासना कीधी;
मन मांहि अति आनन्द ऊपनु; तव विप्रि आशिष दीधी. २८
कृष्णदेव कहिः "अहो, धनञ्जे ! सांभलि सत्य उपाय;
शीघ्र थइ आपणि त्यहां जैयि, ज्हां दुर्योधन राइ." २९

पछि कृष्णदेव-अर्जुन दल मांहि, शीघ्र सञ्चर्या त्यांहि;
महायुद्ध वली कौरवशूं, करता हवा रण मांहि. ३०
को नाह्ठा, को वढ़्या सुभट, केटला धरि मनि क्रोध;
[१३]पछि कर्णनि मारता हवा, पञ्चाल केरा योध. ३१
[१४]पछि कर्ण सुभटनि घेरयु पाण्डवि, मन मांहि राखी धीर;
महा युद्ध रण मांहि हवूं, पड़िआ बहु रणधीर. ३२

धृष्टद्युम्नशूं पाञ्चालीना पांच पुत्र जे होइ,
भीमसेन सिहिदेव निकुल, [१५]तत्पर थया सवि कोइ. ३३
कवच टोप [१६]सेना सहू सज्जिनि, ग्रह्यां धनुष अनि बाण;
महायुद्ध करता हवा ते, बलिआ सुभट सुजाण. ३४

---

११. माहाविनाण. ब. १२. "पांडयराय गतप्राण थै भूमि विषे पडयो निर्वाण." ब. १३. "पछि कर्ण मारतो हवो, पांचाल तणा बहु योध." ब
१४. "पछि पांडवने सुभट जई घेर्यो कर्णराय रणधीर."
महायुध ते समे हवुं, रण विषे पडया बहुवीर." ब.
१५. °शुं, सांप्रद. ब. १६. सनाह धरि बहु. ब.

હસ્તીઇ હસ્તી આથડ્યા, રથ સાથિ રથ સોઇ;
[17]તે જોતાં ઉત્પાત થયુ, સવિ સેન અવટાયૂં જોઇ. ૩૫
કૌરવના ગજ અષ્ટ પછિ, મારતુ હવુ સિહિદેવ;
પછિ કર્ણ તણી પૂઠિ યોધા, ધાઇ આવ્યા તત્ખેવ. ૩૬
સિહિદેવ નિ વલી દુઃશાસન, કરતા હવા સઙ્ગ્રામ;
પ્રાજે કો પામિ નહીં; તેહ્નાં, મન માંહિ મોહ્ટી હામ. ૩૭
પછિ સિહિદેવિ એક બાણ મેહ્લ્યૂં, કાલરૂપ યે હોઇ;
શરીર માંહિ સોંસરૂં નીસરયૂં, ત્યહાં પ્રાણગત થયુ સોઇ. ૩૮
રથ વાલીનિ [18]આવ્યુ સારથિ; મન માંહિ શોક ન માઇ;
દુર્યોધનની સેના વ્યપિ, પછિ આવ્યા યુધિષ્ઠિર રાઇ. ૩૯
પછિ કર્ણ પ્રતિ નકુલ ઉચ્ચરિઃ "મનથી મેહ્લી લાજ;
દિવસ કેટલે તૂં પાપીનૂં, દરસન થયૂં છિ આજ. ૪૦
મહાબલિઉ સઙ્ગ્રામ વ્યપિ, તૂં સુભટ માંહિ શાર્દૂલ;
એ અવની માંહિ અખિલ [19]આવ્યૂં, અનરથ કેરૂં મૂલ. ૪૧
[20]વલી વલી હૂં કહૂં છૂં તુઝનિ, તૂં જોજે કરી વિચાર;
પણિ તાહ્રા દોષ થકી ત્યહાં થશિ, કૌરવ-કુલ-સઙ્ઘાર. ૪૨
તુઝનિ મેહ્લી જીવતુ ઇહાંથી, મિ તુ સત્ય નથી જાવૂં;
પાપી! તાહ્રુ નાશ કરીનિ, કૃતારથ મિ થાવૂં." ૪૩
કર્ણ કહિઃ "યુદ્ધ કરયા વિના, કોઅકટ આપ વિખાણિ;
મહાનુભાવ નવિ કહી દેખાડિ, સકલકલા યે જાણિ." ૪૪
એહ્વૂં કહી એક એક ઊપરિ, મેહ્લ્યાં બાણ અનન્ત;
તેણિ કરી નભ પૂર્ણ હવૂં, તે દીસિ શોભાવન્ત. ૪૫
કર્ણ તણિ બાણિ તવ ભેદ્યૂં, માદ્રીસુતનૂં ગાત્ર;
નાહ્હુ નિકુલ રણ છાંડીનિ, રહી ન શકયુ પલમાત્ર. ૪૬

---

૧૭. "હય સાથે હય, પાલે પાલા, અવટાયા સર્વ તેહ." ખ. ૧૮. ગયો. ખ. ૧૯. અવિઘા. ખ. ૨૦. "પાપી, હું તુજ પ્રત્યે કહુ છું; જો મન કરિ વિચાર." ખ.

પછિ કર્ણિં ધનુષ કણ્ઠ માંહિ ઘાલી, તાણ્યુ નિકુલ ત્યાહરિ:
"પેહલિ બોલ બોલતુ હૂતુ, તે બલ દેખાડેશ ક્યાહરિ?" ૪૭
સરખા સાથિ યુદ્ધ કીજીઇ, આણી મનિ વિશ્વાસ.
આણ્યુ તુહી પણિ મારયુ નહીં, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૪૮
૧૬૫

કડવું ૫ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે રાઇ!
કર્ણનૂં પ્રાક્રમ અતિ ઘણૂં; [1]સુભટ સહૂ પ્રાજે થાઇ. ૧
તે આગલિ નવિ રહી શકયુ તે, માદ્રી તણુ સુત ચેહ;
કુન્તી તણાં વાઇક થકી, જીવતુ મેહલ્યુ તેહ. ૨
ધૃષ્ટદ્યુમન સાહમુ કર્ણ આવ્યુ, બે મહાબલિઉ હોઇ;
એહવૂં યુદ્ધ કરતાં પ્રહર બિ, પૂરણ હૌઆ સોઇ. ૩
રણ માંહિ એહવિ આવ્યા ધશી, પઞ્ચાલ કેરા યોધ;
શતખણ્ડ કીધાં સરવ કો, કરણિ ધરી મનિ ક્રોધ. ૪
ક્ષણ માત્ર કો રહી નવિ શકિ, નાહસી ગયા સવિ વીર;
કર્ણના બાણપ્રહારથી, કો નવિ રહ્યા રણધીર. ૫
રણ વ્યાપિ કૃતવર્મા [2]સાત્યકિ, કરિ યુદ્ધ અપાર;
શ્રુતિસોમ શકુનિ ભલા ભડિ; થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૬
એહવિ કૃપાચાર્ય જૈ રહ્યા, ધૃષ્ટદ્યુમન હૂતુ યાંહિ;
ત્યાહરિ અપરિમિત બાણ મૂકી સુત–દ્રોણિ વેધ્યુ ત્યાંહિ. ૭
અવિલોકતાં તેણિ સમિ, વિસ્મિ થયા સવિ દેવ;
ધૃષ્ટદ્યુમન પરવશ થઇ, રણ માંહિ પડ્યુ તત્ખેવ. ૮
સાવધાન થયુ ત્યાહરિ સારથિનિ, ઉચ્ચરયુ વાઇક ઇમ્મ:
"રથ પાછુ [3]વાલિ વેગિ કરી, જાઇઇ તે આશ્રમ્મિ." ૯

---

૧. સુભટે સહ્યું નવિ જાય. બ. ૨. શતાનીક. બ. ૩. વાલી એ સ્વામીજી, કાહો તો. બ. ૪. હય ચાર. બ.

એહ્વિ સમિ કૃપા વાઇક કહિ, મનિ પ્રેમ ધરી અપાર;
એહ્વિ કૃષ્ણિ અર્જુનનુ, રથ ખેડ્યુ [4]તે સાર. ૧૦

તેણિ સમિ આવ્યુ શિખણ્ડી, હેલામાત્ર મુઆરિ;
કૃપાસઙ્ઘાતિ યુદ્ધ કરતુ, હવો તેણિ ઠારિ. ૧૧

[5]અન્યોઅન્ય સુભટ બલિઆ, યુદ્ધનુ લહિ તે મર્મ;
બહુ બાણ મૂકી શિખણ્ડીઇં, તેહ તણૂં છેદ્યૂં ચર્મ. ૧૨

બહુ બાણ ત્યહાં મેહ્લ્યાં કૃપાઇં; દલ કરયૂં મારી ચૂર;
ત્યાહ્રિ મૂર્છાગત થૈ પડ્યુ, શિખણ્ડી મહાશૂર. ૧૩

શિખણ્ડી મોહ પામતાં, મન થકી મેહ્લ્યુ ગર્વ;
ત્યાહ્રિ પાણ્ડવની સેના વ્યપિ, નાહ્સવા લાગા સર્વ. ૧૪

એહ્વિ પાર્થ ક્રોધ ધરી હૃદે, ઊભુ રહ્યુ અશ્વમેવ;
ત્યાહ્રિ સુશર્માના સપ્ત બાન્ધવ, આવિઆ તત્ખેવ. ૧૫

ચન્દ્રદેવ નિ ચિત્રદેવ, ત્રીજુ ચન્દ્રવર્મા વીર;
[6]એ સર્વ સુભટ સાથ લેઇ, આવ્યુ સુશર્મા ધીર. ૧૬

પારથ ઊપરિ બાણ-વરસા, મેહ્લવા લાગા ત્યાંહિ;
અર્જુનિ ક્રોધ હદિ ધરી, [7]સાતે હણ્યા રણ માંહિ. ૧૭

એહ્વિ સહીસપ્તક આવ્યુ સહી, તેણિ યુદ્ધ કરયૂં અપાર;
ત્રિલોક માંહિ તેણિ સમિ, થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૧૮

એકલુ અર્જુન તિહાં વઢિ, મન વ્યપિ મોહ્ટી હામ;
એહ્વિ યુધિષ્ઠિરનિ દુર્યોધન, કરતા હવા સઙ્ગ્રામ. ૧૯

ધર્મરાઇ દુર્યોધનનુ, રથ કરયુ શતખણ્ડ;
[8]ગજ છેદ્યા, અશ્વ મારયા, ભાંજ્યૂં ધનુષ પ્રચણ્ડ. ૨૦

---

૫. "બહુ સુભટ બલિઆ યુધના, તે લહે સઘલા મર્મ." ખ. ૬. "સત્ય, સૌશ્રુત, શત્રુંજય અને સુશ્રુમા નિર્ધાર." ખ. ૭. શતસહસ્ર મારયા ત્યાંહિ. ખ. ૮. હય મ્યારશું છેદિ ધ્વજ, ભાંજ્યુ...તે. ખ.

તેણિ સમિ રાઇ દુર્યોધન, અતિ દુઃખિઉ મનિ હોઇ;
[9]એહ્વિ સમિ અશ્વત્થામા, કર્ણ આવ્યુ સોઇ. ૨૧

એહ્વિ સમિ રાઇ યુધિષ્ટિર પાસિ, [10]આવી રહ્યા સવિ કોઇ;
પછિ કૈરવ નિ પાણ્ડવ તણૂં, મહાયુદ્ધ દારુણ હોઇ. ૨૨

તે સરવ દેખતાં અમર, વિસ્મે થયા અશ્વમેવ;
ધર્મરાઇનિ લીધા વીંટી, તે વેલા તત્ખેવ. ૨૩

ગજે ગજ, તુરીઇ તુરી, અનિ રથિ રથ તે ઠારિ;
પાલિ પાલા અવટાઇ છિ, તેહ તણુ નવિ જાણૂં પાર. ૨૪

કો રહ્યા, નાહ્ટા સુભટ શૂરા, કો કાઢ્તા ગજદન્ત;
કો ગદા-ખાણિ યુદ્ધ તિહાં કરતા હવા [11]અનન્ત. ૨૫

વલી મુષ્ટિ પાટૂ ઘાઇ, કો કરતા હવા રણધીર;
રણ વ્યપિ બહુ ભડતા હવા, કો વીર સાથે વીર. ૨૬

પારકા નિ પોતા તણા, રણ મધિ કો ન જણાઇ;
[12]ઇમ કૈરવ પાણ્ડવ તણી, સેના બહુ અટવાઇ. ૨૭

ત્યાહ્રિ દુર્યોધન સારથિનિ, સાને કરી સમઝાવુ :
[13] "હાવિ રાજા ભણી રથ વેહ્લુ વાલિ;"
તે સારથિ રથ લ્યાવ્યુ. ૨૮

[14]દુર્યોધન ક્રોધ કરીનિ આવ્યુ, ચ્હાં હૂતા ધર્મકુમાર;
વલી યુદ્ધ બિહૂ કરતા હવા, મનિ ધરી ક્રોધ અપાર. ૨૯

તેણિ સમિ રાજા દુર્યોધન, આકલુ થયુ રણ માંહિ;
એહ્વિ યુદ્ધ કરવા ધર્મશૂં, કૃતવર્મા આવ્યુ ત્યાંહિ. ૩૦

---

૯. "એહવે અશ્વસ્થામા કર્ણ કૃપ તતકાલ આવ્યા ત્યાંહ." બ. ૧૦ જૈ રહ્યા તતખેવ. બ. ૧૧. બલવંત. બ. ૧૨. "એણી પેરે કૌરવ પાંડવ તણી સેના તણો ક્ષય થાય." બ. ૧૩. "હાવિ યુધિષ્ઠિર રાજા ભણી રથ શીઘ્ર ચલાવ્ય." બ. ૧૪. સારથિ રથ ચલાવ્યો ત્યહાં, બ.

રણ વ્યપિ બન્ન્યો અભડ્ઞું છિ; [15]કુહુનુ ન આવિ નાશ;
અર્જુનને બાણે કરી પૂર્ણ, ઢાંકિઉં આકાશ. ૩૧

એહવિ દુર્યોધન આવ્યુ સહી, દેખતાં સુભટ અનેક;
રથ અશ્વ છેદ્યા અર્જુનિ, વલી બાણ મેહલ્યુ એક. ૩૨

તવ દ્રોણપુત્રિ આવતાં, શતખણ્ડ કીધુ તેહ;
[16]અર્જુનિ તેણિ બાણિ છેદ્યૂં, કવચ નિ ટોપ બેહ. ૩૩

વલી કૃપાચારયનૂં ધનુષ છેદ્યૂં, મન માંહિ રાખી ધીર;
વલી યુદ્ધ કરિવા કર્ણશૂં, આવિઉ અર્જુન વીર. ૩૪

કર્ણિં તે શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ, સિત્તેર મેહલ્યાં બાણ;
ત્રણ બાણ મેહલ્યાં પાર્થ ઊપરિ, પછિ ગાજ્યુ ચતુરસુજાણ. ૩૫
શત બાણ તવ સાત્યકિ, મેહલતુ હવુ તત્ખેવ.

ત્યાહરિ આવ્યા દ્રુપદ શિખણ્ડી, શકુનિ, નકુલ સિહિદેવ. ૩૬

બહુ બાણ તે મેહલ્યાં તિહાં, આગમી પોતિ મરણ;
તે સરવ સાથિ યુદ્ધ કરતુ, હવો ક્ષત્રી કરણ. ૩૭

મહાક્રોધ આણી મન વ્યંપિ તે મૂકિ બાણ અનેક;
પછિ સેન દુહુદિશિ કરયૂં, ત્યાહરિ રહુ અર્જુન એક. ૩૮

કર્ણ અર્જુન યુદ્ધ કરતાં, કો ઉસરિ નહીં તત્ખેવ;
એહવિ સૂર્ય અસ્તાકઁત તણ, તવ સમુ થયુ અશ્વમેવ. ૩૯

ઊથલુ

અશ્વમેવ રાજા સુભટ બહુ, અતિ યુદ્ધ કરી શ્રાન્ત થયા;
વિષ્ણુદાસ કહિઃ આપઆપણિ, સ્થાનક વ્યપિ સહૂ કો ગયા. ૪૦
૨૦૫

---

૧૫. યુદ્ધે ન પામે નાસ. બ. ૧૬. "અર્જુને તેહનુ ધનુષ છેદ્યુ કનક ભૂષણ જેહ" બ.

કડવું ૬ ઠું–રાગ મારૂ

[1]રાય સઞ્જે પ્રતિ કહિ છિઃ મુઝ મનિ નિશ્ચે હોઇ.
હૂં જાણું છૂં, અર્જુન આગલિ, નહીં ઊગરિ કોઇ.
પાણ્ડવ બલિઆ [2]અતિ ઘણું, મુખિ કરશિ સહૂનુ આહાર;
[3]યેણિ દૈત્યજ મારિઆ; [નિવાત–]કવચનુ આણ્યુ કાલ;
યેણિ અર્જુનિ યુદ્ધ કરીનિ, સન્તોષ્યા ત્રિપુરારિ;
તે આગલિ પુત્ર [4]શ્યૂં કરતા હવા, તે વાત કુહુ વિસ્તારિ.
વલતુ સઞ્જે [5]વાણી વદિઃ સુણિ, ભૂપતિ પરમ ઉદાર!
તાહૂરા પુત્ર અતિ દુઃખિઆ થયા, તે મનિ કરિ વિચાર.
ત્યાહ્રિ કર્ણ વાઇક ઇમ બોલ્યુ, હાથ ઘસિ નિ લાજિઃ
"હીણપ્રાક્રમી પાણ્ડવ આગલિ, આપણિ હોઆ પ્રાજિ. ૫
તે શ્રીકૃષ્ણ–પ્રતાપ માટિ, જય પામિ પાણ્ડવ વીર;
પ્રભાતિ હૂં સરવનિ હણું, તહ્મ્યો, રાખુ નિજ મતિ ધીર." ૬
પ્રભાતકાલ [6]હવો; સહુ ચાલ્યા કરવા માહા સઙ્ગ્રામ,
દુર્યોધન પાણ્ડવ જીત્યાની [7]કરી હદિશં હામ. ૭
ત્યારિ કર્ણ કિહિ: "માહ્રી વિદ્યાનં સકલ [8]કારણ દેખાડૂં;
કિ પાંડવ મુઝનિ મારિ, કિ હૂં તેહંનિ [9]નાશ પમાડૂં. ૮
આગિ ઇદ્રિ ધનુષ સમર્પ્યૂં ફરશુરામનિ હાથે,
તેહ આપ કરિ ગ્રહી યુદ્ધ મિ કરવું પાણ્ડવ સાથે. ૯
અર્જુનના [10]શરખી માહારિ બાકી [11]સર્વ સજાઈ હોય,
એહનિ સારથિ કૃષ્ણ[દેવ] છિ [12]તેહવો માહ્રિ નથી કોય. ૧૦
તે શરખો [1]આપણિ શલ્ય છિ; સત્ય જાણો મન માંહિ.
તે માહ્રૂરો સારથિ હોઇ તો યુદ્ધ કરૂં જૈ ત્યાંહિ." ૧૧

---

૧. રાય ધતરાષ્ટર કહે સુણી સંજે, મુજને. બ. ૨. અગ્નિ તણો, પૂઇ કરચો જેણે આહાર. બ. ૩. "જુધ દૈત નિવાતકવચનો, આણિ રણિ સંઘાર." બ. ૪. માહરા. બ. ૫. વાત કહે. બ. ૬. ☞ અહીંથી સં. ૧૭૧૩ વાળી પ્રત શરૂ થાય છે. થએ તારે સરવ કરવા ચાલા સંગ્રામ. ૭. કરે મંનમાં ૮. કલા ૯. ઠાર. ૧૦. સમરૂં. ૧૧. સરવસ જોડ. ૧૨. એટલી માહારે પાડ.

દુર્યોધન એહવૂં (વાક્ય) સાંભલી મનમાં થયો રલીઆત્ય;
કહ્યૂં: "કર્ણ! હૂં સૈન્ય લેઇનિ આવૂં તુઝ સહુધાત્ય." ૧૨
પછિ કર્ણ સાવધાન થયો માહ ધીરપણૂં મન્ય આણી.
તેણિ સમિ વલી શલ્ય પ્રત્યે દુર્યોધન બોલ્યો વાણી: ૧૩

અહો શલ્ય! તૂં માટિ [૧૩]હૂં રણમાં રૂડૂં ભાવ્યો;
[૧૫]'કર્ણ તણૂં સારથિપણૂં કરિ', એ પ્રારથવા આવ્યો. ૧૪
[૧૬]તુઝ દેખીનિ એ સમરાંગણ્ય સુભટ સહૂકો ત્રાહૂસિ;
[૧૭]યમ અર્જુન નિ એક કૃષ્ણ, ત્યંમ કર્ણ તણિ તૂં પાસિ. ૧૫

તે તે સુભટ [૧૮]પડ્યા રણમાં યે માહાબલીઆ હોય.
કર્ણ સર્ઘાંત્યિ તુઝ દેખી ઊભા ન રહિ કોય." ૧૬

શલ્ય કિહિ: "હૂં હીન-પ્રાક્રમી, એહવૂં તુઝ મન્ય આવિ,
યે તૂં મુઝનિ કર્ણ તણૂં સારથિપણૂં કરાવિ." ૧૭

ક્રોધ-વાઇક ઇમ શલ્ય ઉચરયો: "અરે પાપી! શૂં બોલિ!
હૂં એકલો સંગ્રામ [૧૯]કરૂં, પણ નહીં કો માહરિ તોલિ. ૧૮
[૨૦]પ્રાહરિ પર્વત ચૂર્ણ કરૂં અનિ વસુધા પાણ્ય વિદારૂં;
કિહિ તો સમુદ્ર તણૂં જલ શોષૂં, કો ન સકિ ખલ માહરૂં. ૧૯

અણપ્રીછ્યૂં અવિચારૂં વાયક આંહાં બોલ્યો તૂં ઇમ્મ.
સૂતપુત્રનો મુનિ સારથિ કરવા ઇછિ ક્યમ્મ? ૨૦

જો ત્યિ એહવાં વાક્ય કહ્યાં તો યુદ્ધ [૨૧]કરૂં નવિ લેશ."
અતિ ક્રોધિ ઊઠી ત્યાંહાંથો, [૨૨]સઞ્ચરયો શલ્ય નરેશ. ૨૧

---

૧૩. એક. ૧૪. મુજને અતી રૂડું મુને ભાવે. ૧૫. "જો કરણ તણા સારથી થાઓ તો પારથ અહીં ના આવે. ૧૬. તમોને દેખીને સલરાજા. ૧૭. "જંમ અરજુનને કૃષ્ણ સારથી તંમ તમો કરણની પાસે." ૧૮. ઉભા. ૧૯. કરૂં રણમાં. ૨૦. "કેહે તો વસુધાને વીડારૂં: સમુદ્ર જલ સોષું સાર.
કોઈ બલ નવ લેહે માહારૂ: ધરા આભ કરૂં એકાકાર."
૨૧. ના કરૂં લવલેશ. ૨૨. સલ્ય ચાલ્યો માદ્રદેસ.

દુર્યોધન કિહિઃ "અહો શલ્ય! હૂં તવ વચને મન્ય રાચ્યૂં.
તુઝથી અધિકો કર્ણ નહીં, એ તૂં બોલ્યો મુક્ષ સાચૂં. ૨૨
આર્તિવન્ત પૂરુષની રાખવા પોતે બરદ કહાવૂં;
શત્રુ સર્વનિ શલ્યરૂપ તિંય સાચૂં નામ ધરાવ્યૂં." ૨૩
દુર્યોધન કિહિઃ "હૂં મુઝ–અર્થે વાકય કહૂં છૂં એહ:
તુઝ સરખો કો સુભટ નથી, રણ માંહ્ય રાષિ ચેહ." ૨૪
શલ્ય કહિ: "સારથિપણૂં હવિ મિ કરવૂં નિરધાર.
એ રણમાં કહ્યૂં કર્ણનૂં હૂં નહીં કરૂં (એક) લગાર." ૨૫
દુર્યોધન કિહિ: "(અહો) શલ્ય! તૂં આણે મન્ય વિશ્વાસ;
એક માર્કણ્ડેયનૂં ઉક્ત છિ તે *તુઝનિ કહૂં અતિહાસ. ૨૬
માહ્‌રા પિતાનિ કિહિ માર્કણ્ડેયઃ સાંભલિ, કૌરવરાય!
કોઇ કાલિ દેવ દાનવશૂં યુદ્ધ અપરિમિત થાય. ૨૭
હાહાકાર તવ થૈ રહ્યો રે ભુવન ત્રણ્ય મોઝારય.
પ્રથમ યુદ્ધ તારકિ કરૂં; તે રણમાં પામ્યો હારય. ૨૮
ત્રણ્ય પુત્ર તેહનિ હવા રેઃ એક નામ કમલાક્ષ,
બીજો પુત્ર [૨૩]તે વિષ્ણુમાલી, ત્રીજો તે તારકાક્ષ. ૨૯
ત્રોહિ મલીને માહાતપ માંડયોઃ બ્રહ્મા થયા તુષ્ટમાન;
કહ્યૂં: પુત્ર! માગો મન્ય ભાવિ તે આપૂં વરદાન. ૩૦
તારકસુત વલતા વદિ તે બ્રહ્માનિ શિર નામી:
પ્રાણી માત્રથી અહ્મો ન મરીંઇ, એ વર આપો, સ્વામી! ૩૧
(પછિ) બ્રહ્મા કહિઃ મૃત્યુરૂપ સૃષ્ટિમાં અમર નહીં કો પ્રાણી.
તે માટિ બીજો વર માગો, એ કારણ મન્ય જાણી. ૩૨
[૨૪]કરી વિચાર વિરઞ્ચિ અતિ પછિ એહવૂં બોલ્યા ત્યાંહિઃ
ત્રણ્ય ભુવનમાં [૨૫]રહ્યાં થકા અહ્મો વિચરૂં ત્રિભોવન માંહિ; ૩૩

*સાંભર. ૨૩. તેહનો વીદૂ નાંમ કાહાવે.
૨૪. આરાધન કરી વીરંચી પ્રતે, ૨૫. અમો પરવરઃ પણ ખીજુ નહી મંન માંહે.

સહસ્ર [૨૬]વર્ષે તે નગર પછિ મલિ એગઠા થારિ,
એકે બાણે [૨૭]વેધ કરિ, અહો મરૂ, પિતામહ ! ત્યારિ. ૩૪

[૨૮]સત્ય વર આપી અનિ વિધ્યાતા હોઆ અંતરધ્યાન.
[૨૯]નર રચવા ત્રણ્યે નગર વિચારી જોયૂં આભીંતર જ્ઞાન; ૩૫

પછિ મયદાનવનિ જૈ કહ્યૂં, તેણિ નગર રચ્યાં તતકાલ;
એક કનક, એક રૂપ્ય તણૂં. એક લોહમિ અધિક વિશાલ. ૩૬

સ્વાંગ કનક, અંત્રીક્ષિ રૂપ્યમય; કહ્યૂં ન જાય વિખાણ;
લોહમિ નગર રહિ વસુધાતલિ શતજોયન-પ્રમાણ. ૩૭

ઘર-પ્રાકાર અનેક-અટાલી-યુક્ત્ય મનોહર દીસિ.
અનેક-દ્વાર-વિરાજિત રચના, યે જોતાં મન હીંસિ. ૩૮

હેમ નગરનો તારકાક્ષ તે થૈ રહ્યો આધકારી.
રૂપ્ય નગર કમલાક્ષ ભોગવિ માહાપ્રાક્રમ-બલધારી. ૩૯

લોહમિ નગર તણો અધિપતિ તે વિદ્યુન્માલી કહાવિ,
ત્રણ્ય ભુવનમાં માહાબલીઓ, યેહની યમલી કો નાવિ. ૪૦

એણી પ્રકારિ ત્રણ્યે બાંધવ રાજ્ય કરિ અવશ્યમેવ.
મનમાં યે ઇચ્છા કરિ તે ત્યાંહાં પામિ તતખેવ. ૪૧

તારકાક્ષનો પુત્ર હરિ તેણિ માહા ઉગ્ર તપ કીધો.
વિરઞ્ચિ પ્રગટ હવા કારણિ સત્ય બોલ કરિ દીધો. ૪૨

હરિ કહિ: 'બ્રહ્માજી ! મુઝનિ એક વર કરો પસાય:
સ્વામી ! અહ્માર નગર વિષિ એક અમૃત વાપી થાય. ૪૩

તેણિ સમિ બ્રહ્માજી અંતરધ્યાન હવા વર આપી.
હેલાં માત્ર માંહાં નીમી એક અમૃત કેરી વાપી. ૪૪

---

૨૬. જોજન ત્રણ. ૨૨. કો વધ. ૨૮. "વરદાંન આપી બ્રંમા વલીઆ: થયા ઉનમત બલીયા સોંચે." ૨૯. અહીંથી ૪૪ મીના પૂર્વાર્ધ પર્યંત સો. માં નથી.

પછિ ઉન્મત્ત હવા તે દાનવ માહાબલીઆ યે હોય.
ત્રણ્ય લોકમાં દેવ સુરેશ્વર દુષિ કરચા શ્રવ કોય. ૪૫
તેણિ સમિ [30]જઇ અમર કહિ શ્રી બ્રહ્માનિ શિર નામી:
'ત્રૈલોક્યમાં તારકસુત આગલિ કયમ રહીઇ અહ્મો, સ્વામી?' ૪૬

બ્રહ્માજી વલતા ઇમ બોલ્યાઃ 'અમર! તહ્મો અવિધારોઃ
યે પાપી તમનિ દુષદાયક [31]તે તાં દૈષી અહ્મારો. ૪૭
જાઓ શર્ણ્ય માહાદેવ તણિ; ત્યાંહાં [32]કિહિજ્યો નિજ વૃત્તાન્ત.
ઇશ વિના [33]કોણિ પાપીનો આણી ન સકિ અન્ત.' ૪૮

બ્રહ્માનિ પછિ મુક્ષ કરી સુર ત્યાંહાં આવ્યા તતખેવ.
મન એકાગ્રપણિ સ્તવ્યા ત્યારિ પ્રસન્ન થયા માહાદેવ. ૪૯
બ્રહ્મા કહિઃ 'તારકસુત આગલિ અમર દુષી શ્રવ થાય.
[34]તહ્મ વિના તેહનો નાશ કરી કો ન સકિ, શંભુરાય!' ૫૦

પછિ ઇશ કિહિઃ 'હું [તેહને] મારીશ હેલાં માત્ર મોઝારય.'
ત્યારિ [35]દિવ્યરૂપ અમરિ રથ નીમોં; બિઠા શ્રીત્રિપુરારય. ૫૧

રુદ્ર કહિઃ સારથિ કરો કો મુઝપિ અધિકો (હોય) [યેહ;]
[36]તે તાં મિ એણિ રથ બિઠા દૈત્ય હણ્યે તેહ.' ૫૨

પછિ [37]બ્રહ્માનિ સારથિ કરચા રે; વરત્યો જેજેકાર.
[38]દાનવ હણવા ઇશ સંચરચા આણી પ્રેમ અપાર. ૫૩

જઈ યુદ્ધનો [39]સમિ રચ્યો પૂરવા અમરની હામ.
પાશુપતાસ્ત્ર બાણ મેહેલી શિવ કરે માહા સઙ્ગ્રામ. ૫૪

---

૩૦. સરવ. ૩૧. તેહનો દયાડીએ અહ્મારે. ૩૨. જઇ કેહેજો મતાંત. ૩૩. એ પાપીનો કોએ ના આંણે અંત. ૩૪. "તમ થકી તેહેનો નાસ થાસેઃ બાકી કોણ કરે સંભુરાઅ." ૩૫. દેવ અમર મલી. ૩૬. તારે અમો રથ બેસીને દઇત હણ્યા તેહ." ૩૭. "પછે વિરંચીને કરા સારથી, આણી મન ઉલ્લાસ." ૩૮. "તતપણ બ્રમાજી રથે બેઠાઃ ગીરજાપતની પાસ." ૩૯. આરંભ કરે.

ત્રણ્યે પુર તેણિ સમિ બલીનિ ભસ્મરૂપ થયા ત્યાંહિ.
તારકાસુત ત્રણ્ય પાપી પછિ પડ્યા રણ માંહિ. ૫૫
પરમ ક્રિપા કીધી માહાદેવિ; વચન પોતાનૂં પાલ્યૂં.
જયજયકાર હવો ત્રિભોવનમાં; અમર તણૂં દુઃખ ટાલ્યૂં." ૫૬
દુર્યોધન કિહિઃ "અહો શલ્ય! તૂં સાંભલ્ય સત્ય ઉપાય.
તે માટે હવિ કર્ણ તણૂં સારથિપણૂં કરય, રાય! ૫૭
રુદ્રરૂપ એ કર્ણ ભણિજિ, [૪૦]તૂં તે વિરંચિ સમાન્ય.
તેણિ ત્યાંહાં [૪૧]કર્યૂં ત્યમ ત્યિ કરવૂં કાર્ય નિદાન્ય. ૫૮
[૪૨]તે માટિ વલી સાંભલ્યઃ તુઝનિ હૂં કહૂં એક અતિહાસ."
દુર્યોધન રાજા ઇમ બોલિ; કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૫૯/૨૬૪

કડવૂં ૭મૂં—રાગ ધવલ ધન્યાશી

દુર્યોધન કહિઃ "શલ્ય! સાંભલો, કર્ણ તણું બલ યેહજી,
શ્રીફરશુરામ થકી [૧]બહુ વિદ્યા નિશ્ચે પામ્યો એહજી; ૧
ત્રિપુરા દૈત્ય હણવા યારિ મ્યલીઆ દેવ સર્વાંતિ ઇશજી,
ત્યાંહાં માહાબલીઆ જાણીનિ તેડ્યા ફરશુરામ (રુષિ)ધીશજી. ૨
રુદ્ર કહિઃ 'તહ્મો દૈત્ય સર્વનિ હેલાં મારો આજ જી.
તમ પાવિ સુર સર્વ તણાં નહીં કાર્ય કરિ માહારાજ જી.' ૩
ત્યારિ રામ કિહિઃ 'એ દાનવ બલીઆ [૨]દિવ્ય[અ]સ્ત્ર બહુ જાણિજી.
તે માટિ એ સાહ્મો રહિનિ ધનુષ હાથ્ય કોણ તાણિ જી? ૪
હૂંમાં કાંઇ એવડી વિદ્યા દિવ્ય અસ્ત્રનૂં જ્ઞાનજી,
તોહે પણ સંગ્રામ કરૂં; મુહ્નિ આયસ દ્યો, ભગવાનજી!' ૫

૪૦. તુ વીરંચીને ઠાંમ. ૪૧. તારકસુત મારા તંમ કરવુ એહે કામ.
૪૨. વલણ—એ કાંમ કરવુ સરવથા.

કડવૂં ૭મૂંઃ—૧. નીજ. ૨. દેવ અંત સરવ આંણેજી.

અનેક આયુધ અદ્ભુત ધરીનિ ચાલ્યા રણમાં રામજી.
વિવિધ પ્રકારિ દૈત્ય સર્ઘાતિ [3]કીધો માહા સઙ્ગ્રામજી. ૬
બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટિ કરી, ત્યારિ અસુરનિ [4]હવૂં જ્ઞાનજી.
પુરમાંથી બહુ માર કરચો; જાંણ્યૂં: આવ્યા શ્રીભગવાનજી. ૭
ત્યારિ દિવ્યઅસ્ત્ર મૂંકી દૈત્યપુત્રે ભેદ્યું રુક્ષનૂં ગાત્રજી.
ત્યાંહાં રથકી મૂકયા પછિ હેલાં જાણિનિ મહા પાત્રજી. ૮
[5]રુદ્ર સમીપ રહ્યા ત્યાંહાં આંવી ત્રાહિ વદિ મુક્ષ વાણીજી:
'એ દાનવ સાથિ યુદ્ધ કરિ એહવો નથી કો પ્રાણીજી. ૯
દિવ્ય અસ્ત્ર [6]મૂકીનિ માહરૂં કરચૂં જાજરૂં અઙ્ગજી.
તુઝ વિન [7]એહનિ કો મારિ? સાંભલ્ય, કહૂં, પતિ-ગઙ્ગજી!' ૧૦
એહવૂં કહી શ્રીરુદ્ર તણી ત્યાંહાં પૂજા બહુવિધિ કીધીજી.
નિગમ ચ્યારના મંત્ર ભણીનિ તવ આશી [8]મુક્ષ દીધીજી. ૧૧
ક્ષણમાં [9]રુષ્ટ હવા ગિરિજાપતિ; તવ આપ્યૂં વરદાનજી:
'સકલ [10]દિવ્ય અસ્ત્રવિદ્યાનૂં તુઝનિ થજો જ્ઞાનજી.' ૧૨
અનેક વર બીજા વલી આપી તવ શિર મેહલ્યો હાથજી:
'હવિ, રુખ્ય! પધારો સ્થાનક્ય;' એહવૂં બોલ્યા(ગાજીરીઝા)નાથજી. ૧૩
ફરી પ્રણામ વલ્યા રુષિનાયક, આનંદ અઙ્ગ ન માયજી:
'કો એક રૂડો શિષ્ય મલિ તો કરૂં પરમ ક્રિપાયજી.' ૧૪
એહવી મનમાં ઇછા ધરતાં માંડચો તપ માહા ઉગ્રજી.
તેણિ તપિ[11] ત્રિભોવનમધ્યે સુરનર હોઆ વિગ્રજી. ૧૫
એમ કરતાં બહુ કાલ ગયો રે માહા તપથી વન માંહિજી.
ચિરંજીવ થઇ રુક્ષનાયક પછિ રહ્યા તે ત્યાંહિજી. ૧૬
તે રુક્ષિ કરિ શરણ્ય ગયો એ કર્ણ રદિમાં જાણીજી;
'અરે સ્વામી! હું શિષ્યરૂપ છૂં;' એહવી બોલ્યો વાણીજી. ૧૭

---

૩. માંડચો તાંહાં. ૪. થઉ જાંણીજી.
૫. દ્રોણ (?). ૬. મુનીએ મારૂ. ૭. એકે નવ મરે. ૮. રૂષીને.
૯. પ્રસંન થઆ. ૧૦. અસ્ત્ર દીવાસ્ત્રાતણું. ૧૧. સમે.

દેવપુત્ર શરપો ત્યાંહાં જાણી હર્ક્ષા હૈડામાંહિજી.
૧૨દિવ્ય અસ્ત્ર તણી યે વિદ્યા સર્વ સમર્પી ત્યાંહિજી. ૧૮

એહવા ગુરુ હરિરૂપ થકી યે વિદ્યા પામ્યો સર્વજી,
એ કર્ણ આગલિ સાહ્મો રહી ૧૩કો સુભટ મન્ય કરિ ગર્વજી? ૧૯

સૂતપુત્ર તાં ૧૪અપયશ એહવો રખે, રાયજી! જાણોજી.
દેવપુત્ર એ કર્ણ ૧૫ધરિ. તહ્મો રદિ જ્ઞાન શન આણોજી? ૨૦

કુણ્ડલ કવચ સહિત [એ] જનમ્યો દીર્ઘ બાહુ વિશાલજી.
રિપુદલ ઘ્રાત હણેવા ઊભો રહ્યો દીશીઇ ૧૬કાલજી. ૨૧

લોહકપાટ ૧૭શરપૂં વક્ષસ્થલ; સૂંઢિ સમા કર શોભિજી.
તે કર્ણ આગલિ જુઓ, રાયજી! કોણ સુભટ વલિ થોભિજી? ૨૨

૧૮સૂર્યસમાન્ય કાંત્ય જલહલિ; સૂતપુત્ર ક્યમ હોયજી?
સિંહપુત્ર ક્યમ મૃગલી પ્રસવિ; રદિ વિચારી જોયજી. ૨૩

તે માટિ તહ્મો થાઓ સારથિ. ૧૯વેગ વાર મ લાયજી.
તમ પાપિ કુન્તાસુતનિ જીતિ નહીં કો રાયજી.” ૨૪

એહવૂં સુણિ દુર્યોધન અતિ હર્શા આલીઘન દીધૂંજી:
૨૦“જા; મિ સૂતપણૂં આચરવૂં,” સત્ય વચન કરચ દીધૂંજી. ૨૫

“હૂં હિત અથવા કોહૂનિ અહિત કરૂં રહી રણ માંહિજી,
પણ રક્ષે કર્ણ મુઝ ઊપરિ, રાજા ક્રોધ ધરિ મન માંહિજી! ૨૬

---

૧૨. “બેહુ કર જોડીને કરણ ઊભો રહો છે તાંહેજી.” ૧૩. ને કરે. ૧૪. આપજશ. ૧૫. કાહાવે. ૧૬. જાણે કાલજી. ૧૭. વજ્ર. ૧૮. આ પહેલાં ૨ કડી વધુ:—

“કરણ સરખો પ્રાક્રમી: વલી બાંણાવલી સુર કાહાવેજી.
તેજવંત અતિ ઘણું રૂડો: એ સમોવડ કો નવ આવેજી.”

૧૯. જસ તમોને થાએજી. ૨૦. “કરણ હરખ પાંમો તે મંનમાંઃ કારજ હાવે સીધુજી.” ૨૧. “સલ કહે સમોવડ માહારેઃ કૌરવ પાંડવ રૂંણ માંહેજી. રખે કરણ મુજ ઊપર રાજા............”

અનેક આયુધ અદ્ભુત ધરીનિ ચાલ્યા રણમાં રામજી.
ત્રિવિધ પ્રકારિ દૈત્ય સઙ્ઘાતિ [3]કીધો માહા સઙ્ગ્રામજી. ૬
બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટિ કરી, ત્યારિ અસુરનિ [4]હવૂં જ્ઞાનજી.
પુરમાંથી બહુ માર કરચો; જાણ્યૂં: આવ્યા શ્રીભગવાનજી. ૭
ત્યારિ દિવ્યઅસ્ત્ર મૂંકી દૈત્યપુત્રે ભેદ્યું રુક્ષનૂં ગાત્રજી.
ત્યાંહાં રથકી મૂકયા પછિ હેલાં જાણિનિ મહા પાત્રજી. ૮
[5]રુદ્ર સમીપ રહ્યા ત્યાંહાં આંવી ત્રાહિ વદિ મુક્ષ વાણીજી:
'એ દાનવ સાથિ યુદ્ધ કરિ એહવો નથી કો પ્રાણીજી. ૯
દિવ્ય અસ્ત્ર [6]મૂકીનિ માહરૂં કરચૂં જાજરૂં અઙ્ગજી.
તુઝ વિન [7]એહનિ કો મારિ? સાંભલ્ય, કહૂં, પતિ-ગઙ્ગજી!' ૧૦
એહવૂં કહી શ્રીરુદ્ર તણી ત્યાંહાં પૂજા બહુવિધિ કીધીજી.
નિગમ ચ્યારના મંત્ર ભણીનિ તવ આશી [8]મુક્ષ દીધીજી. ૧૧
ક્ષણમાં [9]રુષ્ટ હવા ગિરિજાપતિ; તવ આપ્યૂં વરદાનજી:
'સકલ [10]દિવ્ય અસ્ત્રવિદ્યાનૂં તુઝનિ થજો જ્ઞાનજી.' ૧૨
અનેક વર બીજા વલી આપી તવ શિર મેહલ્યો હાથજી:
'હવિ, રુખ્ય! પધારો સ્થાનક્ય;' એહવૂં બોલ્યા(ગાજીરીઝા)નાથજી. ૧૩
કરી પ્રણામ વલ્યા રુષિનાયક, આનંદ અઙ્ગ ન માયજી:
'કો એક રૂડો શિષ્ય મલિ તો કરૂં પરમ ક્રિપાયજી.' ૧૪
એહવી મનમાં ઇછા ધરતાં માંડચો તપ માહા ઉગ્રજી.
તેણિ તપિ[11] ત્રિભોવનમધ્યે સુરનર હોઆ વિગ્રજી. ૧૫
એમ કરતાં બહુ કાલ ગયો રે માહા તપથી વન માંહિજી.
ચિરંજીવ થઇ રુક્ષનાયક પછિ રહ્યા તે ત્યાંહિજી. ૧૬
તે રુક્ષિ કેરિ શરણ્ય ગયો એ કર્ણ રદિમાં જાણીજી;
'અરે સ્વામી! હું શિષ્યરૂપ છૂં;' એહવી બોલ્યો વાણીજી. ૧૭

---

૩. માંડચો તાંહાં. ૪. થઉ જાંણજી.
૫. દ્રોણ (?). ૬. મુનીએ માર. ૭. એકે નવ મરે. ૮. રૂષીને.
૯. પ્રસંન થઆ. ૧૦. અસ્ત્ર દીવાસ્ત્રાતણું. ૧૧. સમે.

દેવપુત્ર શરષો ત્યાંહાં જાણી હર્ક્ષા હૈડામાંહિજી.
[12]દિવ્ય અસ્ત્ર તણી યે વિદ્યા સર્વ સમર્પી ત્યાંહિજી. ૧૮

એહવા ગુરુ હરિરૂપ થકી યે વિદ્યા પામ્યો સર્વજી,
એ કર્ણ આગલિ સાહ્મો રહી [13]કો સુભટ મન્ય કરિ ગર્વજી? ૧૯

સૂતપુત્ર તાં [14]અપયશ એહવો રષે, રાયજી! જાણોજી.
દેવપુત્ર એ કર્ણ [15]ધરિ. તહ્મો રદિ ગ્યાન શાન આણોજી? ૨૦

કુણ્ડલ કવચ સહિત [એ] જનમ્યો દીર્ઘ બાહુ વિશાલજી.
રિપુદલ ભ્રાત હણેવા ઊભો રહ્યો દીશીઇ [16]કાલજી. ૨૧

લોહકપાટ [17]શરપૂં વક્ષસ્થલ; સૂંઢિ સમા કર શોભિજી.
તે કર્ણ આગલિ જુઓ, રાયજી! કોણ સુભટ વલિ થોભિજી? ૨૨

[18]સૂર્યસમાન્ય કાંત્ય જલહલિ; સૂતપુત્ર ક્યમ હોયજી?
સિંહપુત્ર ક્યમ મૃગલી પ્રસવિ; રદિ વિચારી જોયજી. ૨૩

તે માટિ તહ્મો થાઓ સારથિ. [19]વેગ વાર મ લાયજી.
તમ પાપિ કુન્તાસુતનિ જીતિ નહીં કો રાયજી.” ૨૪

એહવૂં સુણિ દુર્યોધન અતિ હર્શી આલીઘન દીધૂંજી:
[20]“જા; મિ સૂતપણું આચરવૂં,” સત્ય વચન કરચ દીધૂંજી. ૨૫

“હૂં હિત અથવા કોહ્નિ અહિત કરૂં રહી રણ માંહિજી,
પણ રક્ષે કર્ણ મુઝ ઊપરિ, રાજા ક્રોધ ધરિ મન માંહિજી! ૨૬

---

૧૨. “જેહુ કર જોડીને કરણ ઊભો રહો છે તાંહેજી.” ૧૩. ને કરે. ૧૪. આપજ. ૧૫. કાહાવે. ૧૬. જાણે કાલજી. ૧૭. વજ. ૧૮. આ પહેલાં ૨ કડી વધુ:—

“કરણ સરખો પ્રાક્રમી: વલી આંણાવલી સુર કાહાવેજી.
તેજવંત અતિ ઘણું રૂડો: એ સમોવડ કો નવ આવેજી.”

૧૯. જસ તમોને થાએજી. ૨૦. “કરણ હરષ પાંમો તે મંનમાં: કારજ હાવે સીધુજી.” ૨૧. “સલ કહે સમોવડ માહારે: કૌરવ પાંડવ રંણ માંહેજી. રષે કરણ મુજ ઊપર રાજા..........”

ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "[22]શિવ-રથ્ય યમ બ્રહ્મા, પાર્થ કહિ પરબ્રહ્મજી,
સુરપતિનિ યમ સમીપ માતલિ, તહ્મો અહ્મારી ત્યમ્યજી." ૨૭
ત્યારિ હક્ષો શલ્ય વદિ મુક્ષ વાણીઃ "નિર્ભિં થા હવિ, કર્ણજી!
રણમાં અશ્વ સબલ સાચવૂં યાંહાં લગિ પામૂં મર્ણજી." ૨૮
ત્યારિ દુર્યોધન કિહિઃ "યોગ્ય સારથિ, કર્ણ! તહ્મારી આજજી.
એ વિરઞ્ચિ-માતલિપિ અધિકો; હર્વિં સરચૂં મુઝ કાજજી." ૨૯
ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "તૂં અહો સારથિ! કલ્પ્ય હવિ રથ માહ્‌રોજી,
જે સઙ્ગ્રામ કરીજિ રણમાં, યેણિ રહિ યશ તાહ્‌રોજી." ૩૦
ત્યારિ લોહમિ રથ કલ્પ્યો એક નૌતમ ગન્ધર્વનગરાકારજી.
જૈત્રરથ છિ નામજ તેહનૂં; કો નહિ લહિ તેહનો પારજી. ૩૧
અનેક પિરિનાં આયુધ [23]વેગિ મૂક્યાં તેહ મધ્યજી.
સ્વામી આગલિ મૂક્યાં આણી યે કો ન લહિ વિધ્યજી. ૩૨
તે દેષીને સૂર્ય-તણો સુત પામ્યો હર્ષ અપારજી.
બ્રહ્મા મન્ત્રિ અભિષેક કરાવ્યો તતક્ષણ તેણી વારજી. ૩૩
ત્યારિ પ્રદક્ષણા કીધિ રથ પાષલિ સમરી આદિત્ય દેવજી;
શલ્ય તણી ત્યાંહાં આજ્ઞા માગી બિઠો રથ તતક્ષેવજી. ૩૪
ત્યારપછી આરૂઢ થયો રે મદ્ર દેશનો રાયજીઃ
'હવિ હણૂં કુન્તાના કૂંઅર;' આનન્દ અઙ્ગિ ન માયજી. ૩૫
ઘન મધ્યે યમ અર્ક શોભીએ, રથ [24]શોભિ ત્યમ કર્ણજી.
તે દેષીનિ [25]કાયર સુભટ તેહવા પામતા મર્ણજી. ૩૬
પણ દુર્યોધન કહિઃ "ભીષ્મ દ્રોણથી ના સરચૂં કાર્ય માહ્‌રૂંજી.
[26]આજ હણી અર્જુનનિ હવડાં [27]યશ વિસ્તારૂં તાહ્‌રૂંજી. ૩૭
યમ વજ્ર ધરી સુર[રા]જ ભડિ, ત્યમ તાહ્‌રી મુઝનિ આસજી.
યમ ત્યમ કરી, [28]રાધે! અર્જુનનિ હેલાં કરયે નાશજી. ૩૮

---

૨૨. શીવને બ્રાંમા જમ, પારથને. ૨૩. મેહેલાં, વેગે રથની. ૨૪. પર બેઠા તંમ. ૨૫. ડરપા સહુ સુભટ, સન રાગે અસરણ-સરણજી. ૨૬. હેલાં. ૨૭. તમારો જસ વાધે આજજી. ૨૮. હણજે.

અથવા ધર્મ તણા સુતનિ તૂં કરયે નાશ આહા વારજી.
અથવા ભીમ–નિકુલ–સિહિદેવનિ બહુ વિધિ કરયે મારજી. ૩૯
માર્ગિં જતાં (તુહિ) શકન હુયો રે અતિ રૂડાં અવશ્યમેવજી.
[29]દ્રિષ્ટ માત્રથી સર્વ સૈન્યનિ ભસ્મ કરો તતષેવજી." ૪૦
ત્યારિ વાજિત્રના નીર્ઘોષ ગડગડિ; જય બન્દીજન બોલિજીઃ
'આજ ત્રૈલોક્ય [30]વિધિ બલીયો, જો, કર્ણ સમો નવ તોલિજી. ૪૧
ત્યારિ યોદ્ધ [31]સહુ ત્યાંહાં સામ્પ્રદ હોઆ; મનમાં મોટી આશજી.
[32]રાય કહિ પછિ આજ્ઞા માગી. કિહિ શેવક વિષ્ણુદાસજી. ૪૨
૩૦૬

કડવું ૮ મૂં—રાગ રામગ્રી

સન્જિ બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાયજી!
કર્ણ તણો [1]હવિ કહૂં ઉપાયજી. ૧
દ્વિતીય દિવસનૂં[2] યુદ્ધ વિશેપજી.
[3]તે વિસ્તારી કહૂં નીશેપજી. ૨
ઢાલ–[4]નીશેપ વિસ્તારી કહૂં; તૂં રાય! સાંભલ્ય ધિરિ.
ક્યમ યુદ્ધ કીધૂં પારથ સાથિ, કહૂં માંડી પિરિ. ૩

---

૨૯. દ્રષ્ટ દેપતાં. ૩૦.—માં જોતાં. ૩૧. સરવે તતપર થઆ. ૩૨. "માહાબલીઆ ચઢા રણમાંહેઃ સેનનો કરવા નાસજી.

વલણ

કરવા સેનાનો નાસરે કરણ સુભટ રણમાં ચઢો.
તે દેખી પાંડવ દલ ધસીઊઃ સનમુખ અરજુન ગડગડો."

કડવૂં ૮ મૂં:–૧. કહુ મહીમાએજી. ૨. કહુ વીરતારજી. ૩. હાવે જુધ થાશે અપરંપારજી.

૪. "અપાર જુધ. વીસ્તારી કહું. રાએ થાસે અતીસે કેહેર."

ત્યાંહાં કર્ણ કહિઃ "રે સારથિ! રથ હાંકય માહ્‌રો સોય.
હવિ શીઘ્ર થૈઇ, જૈઇ ત્યાંહાં, યાંહાં પાણ્ડુસુત હોય; ૪

પ્રથમ યાંહાં પારથ રહ્યો રે અથવા યુધિષ્ટર રાય,
વૃકોદર શૂં નિકુલ સિહિદેવ રણે નાહ્‌શી જાય. ૫

માહ્‌રાં કંકપત્ર વિશાલ સાયક ક્યમ સિહિશિ આજ?
અવરચશૂં આંહાં યુદ્ધ કરવાનૂં નહીં માહ્‌રિ કાજ. ૬

આજ પાણ્ડુના સુત રણ્ય હણી પછિ કરૂં બીજૂં કામ.
'દુર્યોધનનિ જય પમાડુ,' એહવી મનમાં હામ." ૭

ત્યારિ શલ્ય મનમાં ક્રોધ આણિ બોલીઓ મુક્ષ માંહિઃ
"પાણ્ડવની અવગણના કરિ, તુજ્ઞ ન ઘટિ આંહિ. ૮

યે સત્યવાદી ધર્મ [તત્પર] માહારથી કિહિવાય;
દિવ્યાસ્ત્રમાં સર્વે કુશલ તે રણ ક્યમ [6]હણાય? ૯

યાંહાં લગી નથી સાંભલ્યો, ગાઞ્જીવનો નિર્ઘોષ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શૂં લવિ? [7]મન્ય રોષ માણે શોક. ૧૦
યાંહાં લગી ભીમિ નવિ હણ્યા ગજદન્ત વ્યોહ્‌ણા જાય,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શૂં લવિ? તિ યુદ્ધ કેહિ પિરિ થાય? ૧૧

યાંહાં લગી ધર્મ તણિ શરે છાહ્યો નહીં આકાશ,
ત્યાંહાં લગિ મિથ્યા શૂં લવિ? પણ નેટચ પામીશ નાશ ૧૨

યાંહાં લગી માદ્રી-સુત તણૂં લાઘવ ન દીઠૂં સર્વ,
ત્યાંહાં લગી [8]બલ સહૂ તાહરૂં; તૂં શોક આણિ ગર્વ." ૧૩

એહવાં શલ્યનાં વાયક [9]મન્ય ધરીનિ પ્રજ્વલ્યો મન માહિં;
[10]યમ બધિર હોઇ ત્યમ થૈ રહ્યો; પછિ ન બોલ્યો વલી ત્યાંહે. ૧૪

---

૫. બાંણે, એ કેમ રેહેસે આજ. ૬. જીતાએ. ૭. સુપ કેહે તે સરવે ક્રોધ. ૮. મીથા તુ લવેઃ મંનમાં આણિ ગરવ. ૯. સાંભલી. ૧૦. તવ મુન્ય થઇને બેઠા કરણ.

ત્યારિ માહારથી દેષી કર્ણનિ કૌરવ કરિ માહા સોર.
આનન્દ પામ્યા યોદ્ધ સર્વે; શબ્દ કીધો ઘોર. ૧૫

ત્યાંહાં ભેરી દુન્દુભિ–નાદ ની નિર્ઘોષ વર્ત્યા જાણ્ય.
એમ પુત્ર તાહ્‌રા રણ્ય રહ્યા; ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલ્ય વાણ્ય. ૧૬
યારિ કર્ણ આવ્યો રણ વિષિ, ત્યારિ થયો માહા ઉત્પાત.
[11]આરિષ્ટ ત્યાંહાં શાં શાં હવાં, તૂં, રાય! સાભલ્ય વાત. ૧૭
ચલી પૃથવી શેષ–શિરથી, રથચક્ર કેરિ ઘાય.

[માહારણ] ભયાનક [થઇ રહ્યું]. સર્વે વાય [12]સામા વાય. ૧૮
[13]સૂર્ય–વર્જિત નભ હવો, માહા તિમિર પ્રગટ્યાં એવ.
અતિ રુધિરમિ ત્યાંહાં વૃષ્ટિ હોઇ આકાશથી અવશમેવ. ૧૯
નક્ષત્રમણ્ડલ પડિ ત્રૂટી; મૃગ પશુ [14]ડાબા જાય.
[15]બહુ અગ્નિ ઊઢિ ગગનમાં; તેણિ ધ્વજા બલતી જાય. ૨૦

સહૂ વાહન કેરી ચક્ષુમાંથી ઝરિ અશ્રુ–પાત.
[16]એહવા બહુ ઉત્પાત વરતિ; રાય! સાંભલિ વાત. ૨૧
વલી કર્ણનો રથ ચાલતાં રથ પડ્યા ભોમિ મુઝાર.
ખર વાયસ કેરા સ્વર સુણિ નિ વિચારિ વલી ત્યારિ. ૨૨

એહવાં અપશુકન મન્ય [17]નવિ ધરયાં; દેવિ પરેરયો ત્યાંહિઃ
'આજ પાણ્ડુના સુત નાશ થાશિ [18]સરિ સહી રણમાંહિ.' ૨૩
ત્યારિ સૂતપુત્ર સમીપ સહૂકો વદિ જયજય વાણ્યઃ
'આજ પાણ્ડુસુતનિ કર્ણ [19]સહી જીતશિ રણમાં, જાણ્ય.' ૨૪

ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "હૂં હણૂં અર્જુન આજ સહી નિદાન."
ત્યારિ શલ્ય કહિઃ "[20]તિ નવિ મરિ. તૂં કાં કરિ અભિમાન? ૨૫

---

૧૧. તાંહાં હાહાકાર સબલો થઓ ૧૨. સામટા. ૧૩. ભ્રમાંડ તે ભેચભીત થઇઃ માહા તીવ્ર તાપ પ્રગટો પેવ. ૧૪. તસૂી બહુ જાત. ૧૫. આ લીટી નથી. ૧૬. આ પહેલાં :–"સબદ કો સુણે નહીઃ થાએ ઊલકાપાત."
૧૭. માં. ૧૮. એહેવુ વીચારે. ૧૯. હણશે, સહી. ૨૦. એ નાં મરે

રાષનાર તેહનિ કૃષ્ણ બલીઓ ભક્તજન-વિશ્રામ.
ચેહની ગમાં ગોવ્યન્દજી રહ્યા તેહનૂં સકિ લેઇ કો નામ? ૨૬
જો ઇંદ્રિ યમ નિ વરુણ [21]બ્રહ્મા કરિ એહની સાર,
તોહિ પણ્ય હૂં પાર્થનિ મારૂં સહી નિરધાર. ૨૭
[22]બલ સર્વ માહરૂં નિઅંઝછી કાં કરિ મિથ્યા વાત?
આજ રણ વિષિ પાણ્ડુના સુતનિ [23]નેટિ કરવા પાત. ૨૮
રથ હાંક્ય વિહિલો શીઘ્ર થૈ;" એમ વદિ વાણી-ગર્વ;
"આજ રણ વિષિ ઊતાવલો જઇ હણૂં પાણ્ડવ સર્વ. ૨૯
યમ પાપ ગઙ્ગાજલ હરિ, માહા [24]તિમિર ટાલિ અર્ક,
યમ નામ નારાયણ તણિ બહુ નાશ પામિ તર્ક, ૩૦
યમ સિદ્ધ ઔષધ વ્યાધિનિ, જલ અગ્નિને તતષેવ,
ત્યમ પાણ્ડુના તન [રણ]વિષિ હૂં સહી હણૂં અવશમેવ." ૩૧
તવ વાયુવેગિ રથ ચલાવ્યો શલ્ય સૂતિ ત્યાંહિ;
દૂર થકી દ્રિષ્ટિ પડી સેના પાણ્ડવી રણ માંહિ. ૩૨
ત્યારિ હરીષ અતિ પામ્યો સહી રાધ્ય તણો સુત ચેહ:
'હવિ પાર્થ મુઝનિ ક્યમ મલશિ?' વિચારી મન્ય તેહ. ૩૩

ઊથલો

વિચારી મન્ય [25]તેહ રિ; જય પામવાની આસ.
પછિ ત્યાર પૂછિ શૂં હવૂં, કરજોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૪
૩૪૦

કડવું ૩ જૂં—રાગ ધન્યાશ્રી

સઞ્જિ કિહિ: સુણ્ય, પ્રથવીપતિ! આવ્યો કર્ણ ત્યાંહાં શુભમતિ;
દીઠી પાણ્ડવ સેના [1]ત્યાંહિ, તવ આનન્દ [2]હવો મન માંહિ. ૧

---

૨૧. આવે, વલી બ્રંમા. ૨૨. "બલ માહારૂં. ૨૩. નથી જાણતો: સહુ કાં..." ૨૩. હણ્યુ હુ સાક્ષાત. ૨૪. તીવ્ર મોહોટા. ૨૫. કરણ એહવું.
કડવૂં ૯મૂં:—૧. સોહોર. ૨. પાંમ્યો મનમાં જોર.

યે યે મલિ જન માર્ગિં જતાં, તે પ્રતિ બોલિ આવતાં:
“કો દેપાડે(મુહિ)અર્જુન વીર, [3]ધનુર્વિદ્યા યે જાણિ ધીર. ૨
પાર્થ તણું સ્થાનક [યે] હોય, તે મુઝનિ દેપાડો કોય.
યે ગુડાકેશનૂં કિહિ અભિખ્યાન, તેહનિ આપૂં ઉચિત દાન.” ૩
કો કહિ: ‘ધનઞ્જિ [ઊભુ] અહીં,’ તે માગિ તે આપૂં સહી.
વલી શકટ એક સુવર્ણિં ભરી આપૂં મન્ય અનુકમ્પા કરી. ૪
વલી શતધેનુ દાસી શત યેહ, શત હયવરશૂં આપૂં તેહ.
સુન્દર કનક તણા રથ બહુ, તેહનિ આણી આપૂં સહૂ. ૫
હયવર માહા તેજી તોષાર આપૂં, કો તેહનો ન લહે પાર.
માહા મદનિ ઝરતા માતઙ્ગ, સુવર્ણ [4]કવચ પિહિરયાં (યેહનિ) અઙ્ગ; ૬
તે સઘલા આપૂં તેહનિ, અર્જુનની સિદ્ધિ કિહિ યે મુંનિ.
શત નારી-રૂપિ સુન્દરી કણ્ઠિ [5]રત્નમિ હારજ ધરિ, ૭
[6]યે દીઠિ સિદ્ધિ પામિ કાજ, તેહ અણાવી આપૂં રાજ.
વલી અશ્વ [7]પાંચસિહિ ઉજ્જવલ વર્ણ, [આણી આપૂં;” કિહિ કર્ણ.] ૮
“ગ્રામ ચૌદ માહા પ્રૌઢા યેહ, [8]મહા સમદ્ધિં ભરીઆં તેહ,
[9]તે આણી આપૂં તેહનિ, યે અર્જુન દેપાડુ મુહિ. ૯
વલી નિષ્ક સુવર્ણ અનન્ત આણીનિ આપૂં ગુણવન્ત.
યે કો પાર્થ દેપાડિ આજ, તેહનાં સારૂં સઘલાં કાજ.” ૧૦
એહ્વાં વચન રણ્ય કિહિતો જાય; શલ્ય તણિ મન ક્રોધ ન માય.
એહવી કર્ણ તણી વાણી સાંભલી, દુર્યોધન-મન્ય [10]ઉપની રલી: ૧૧
“એથી સરશિ [11]માહ્‌રાં કાજ. [12]એ પાણ્ડવનિ મારશિ આજ.”
એહવૂં સુણી કર્ણે તતખેવ શંખ-નાદ પૂરયો અવશમેવ. ૧૨

---

૩. જે કાહાવે ધનુરવિદાનુ ધીર. ૪. કુલ વીરાજે અંગ. ૫. રતન આભુપણ ભરી. ૬. અરજુન દેપાડે સીધાં કાજ. ૭. પાએ સોવરણ. ૮. હેત કરીને આપુ નેહ. ૯. જે માગે. ૧૦. પોહોતી. ૧૧. સઘલાં. ૧૨. એમ કેહે દરજોધન રાજ.

વલી સિંહનાદ કીધ્યો તતકાલ; સુરનરશૂં [13]કાંપ્યા દિગપાલ:
ત્યારિ રણ્ય વાજિત્ર વજારચાં સર્વ. વીર રહ્યા મન્ય આણિ ગર્વ. ૧૩
[14]એહવાં વાક્ય કર્ણનાં [15]સુણી, રથ રાષી [16]બોલ્યો આફ્ણી:
"શા માટિ અભિમાનિં [17]સહી મિથ્યા ધન પાંકિ રણ્ય રહી? ૧૪
પાત્ર વિના કો આપિ દાન? જોનિ મન્ય વિચારી જ્ઞાન.
[18]ક્યાંહાં વઢવૂં તિ બલિઆ, રાય? અર્જુન, કહૂં, તિ નહીં જીતાય. ૧૫
[19]કણ્ઠિ શિલા કો બાંધી અન્ધ સમુદ્ર તરવા ઇછિ મન્દ. ૧૬
[20]તાહરિ શૂં કૌરવનિ ઘિર? પાણ્ડવ સાથિ શાહનૂં વિર?"
ત્યારિ કર્ણ કહી: "બલ માહરિ સહી; કરૂં પ્રાણ પાણ્ડવશૂં રહી. ૧૭
જો વજ્ર ધરી આવિ સુરધીશ, અથવા સાહિ કરી [21]એહનિ ઇશ,
તોહિ રણમાં નવિ ઓસરૂં; હવડાં [22]સર્વ ક્ચર્ઘણ કરૂં. ૧૮
પાસૂં ગ્રહ્યૂં ન મૂંકિ ચેહ, માનુભાવનો પન્થા તેહ.
મિત્ર થકો વલી જે [23]રિપુ થાય, તે કુમ્ભીપાક માહા નર્ક પચાય. ૧૯
જોનિ, પક્ષ તિ માહરો ગ્રહ્યો, પાણ્ડવનિ પરશંસે રહ્યો.
બલ મારૂં કાં ઓછૂં કરિ? કિહિ છિ: 'પાણ્ડવ તિ [24]ક્યમ મરિ?" ૨૦
ત્યારિ શલ્ય કહિ: "વાયક સુણ્ય સત્ય. પાણ્ડવની [25] નવ જાણિ ગત્ય.
ઢાંક્યો અગ્નિ યમ ભરિમ કહી, ત્યમ કુન્તા સુત પાંચે સહી. ૨૧
દેવરૂપ તણા પાંચે રહ્યા, તે માનુષ તિ કેહી પેરિ લહ્યા?
તેહ પાર્થ તણો મહિમાય અવની માંહિ કહ્યો નવિ જાય." ૨૨

૧૩.—શેષ ડોલ્યા. ૧૪. એહવા અનૂત(?)વાક્ય. ૧૫. સાંભલી. ૧૬. રાલ બોલો વલી. ૧૭. ધરે, એહેવી વાંણી સલ ઓચરે. ૧૮. કાં અધવપુત્ર ને કાં વલી રાએ. ૧૯. જનમ તણો જે કાહાવે આંધ, તે. ૨૦. તુ કૌરવ ઉપર રાખે મેહેર, તુને. ૨૧. જુગદીસ. ૨૨. સરવને ચુરણ કરૂં. ૨૩. રૂઠાએ, તેહને સીર તો દોસજ થાએ. ૨૪. નહીં. ૨૫.—તણી તુને. સીંગત.

હવિ શલ્ય બહુ ઉપમાનિ શરિં કર્ણ પ્રતિ વાણી ઉચરી:
"પાણ્ડવનિ શિર શ્રીઅવિનાશ;" એહ્‌ કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૪
૩૬૪

કડવૂં ૧૦ મું—રાગ કેદારો

શ્રીશલ્ય કિહિ: "સાંભલ્ય [તૂં] વાત: સૂત કહીઇ તાહ્‌રો તાત.
[1]વિક્ષાત-યશ પાણ્ડવ માહાપ્રાક્રમી રે. ૧
તે માહાબલીઆ કુન્તાજાત, પાણ્ડુરાય [તે] યેહનો તાત,
કહ્‌ં વાત, તે આગલિ તૂં શૂં લહિ રે? ૨
ઢાલ-તે આગલિ તૂં શૂં [2]પોહોચાઇ? ક્યાંહાં અર્જુન બલધારી?
તેહના યશ પ્રાક્રમ તણી તૂંહિ કહ્‌ં કથા વિસ્તારી. ૩
યમ રણમાંહિ સિંહ રહ્યો માહા પ્રૌઢ-શિરોમણિ શાન્ત,
તે શૂં સ્વાદ્યાં કરિ શ્રગલો પોતે [3]પામવા અન્ત. ૪
મદોનમત્ત [4]સહી વનમાં યેણિ મારગ કીધો રુન્ધ,
પણ શશ તણો સુત સાહ્‌મો આવી કરવા ઇછિ યુદ્ધ. ૫
યમ કૃષ્ણ સર્પ મણિધર માહા મોટા બલ્લમાં પિઠો જાણી,
કાષ્ટ વડિ કો બાલક તેહનિ ત્યાંહાથો કાઢિ તાણી. ૬
યેહનૂં શૂં બલ જાણિ મૂરખ જલ મલ્યો મણ્ડૂક?
તે યમ તે શૂં કરિ બૂંબારવ મૂકી મુક્ષથી હૂંક. ૭
ઘણિ મૃગલી શશક પરેર્યો, સિંહની શૂં ગત્ય જાણિ?
આજ મૃગેન્દ્રપણૂં પામ્યો [5]અન્તિ એહવૂં મન્ય આણિ. ૮
તમ તૂં કર્ણ! કૌરવે પરવર્યો પાર્થપણું મન્ય ભાવિ.
બીજા સહૂ પ્રમાણ કરિ પણ મુઝ મન્ય વાત ન આવિ. ૯

કડવૂં ૧૦ મૂં-૧. વીખ્યતેજ પાંડવ માહાજતીતિ આગલ તમો કા. હાવો હીણમતી." ૨. પાહોચી સકે. ૩. મરવા. ૪. હરતી વન વસે, જેણે કીધો રોધ. ૫. પણ અંત આવ્યો નાં જાણે.

યમ આકાશિ મેઘ ગડગડિ [6]વાયુ–સારથિ પાસિ,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ [7]પ્રષ્ટિ થકી તૂં નાહ્સિ. ૧૦
વલી વિભાવસુ પ્રગટયો વનિ જાણિ વાયુ–સારથિ થાય,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ; પાસિ તિ ન જવાય. ૧૧

યાંહાં લગી [8]સાહ્મો નથી સાંભલ્યો ગાણ્ડીવનો નિર્ઘોષ,
ત્યાંહાં લગી ગર્વ કરી તૂં રણમાં; વલતૂં [9]સર્વે ફોક. ૧૨
યાંહાં લગી તેહના [10]સ્યન્દનનો રે નથી સાંભલ્યો શબ્દ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા [11]વાદ કરિ છિ. કાં થયો અબુદ્ધ ? ૧૩

યમ મૂષક વૃષભુક પ્રતિરે, શૃગાલ સિંહનિ જાણિ,
વલી યમ શશક કુઞ્જરનિ દેષી ગર્વિ બોલિ વાણિ, ૧૪
[12]યમ ષદ્યોત ભડિ રવિ આગલિ, યથા પાપ નિ પૂન્ય,
ત્યમ અર્જુન આગલિ તૂં, રાધે ! રહિ કરી, કહૂં, મુન્ય." ૧૫

કર્ણ કિહિઃ "તૂં[13] ગુણઅવગુણમાં શૂં જાણિ, મતિ–હીન ?
માહરૂં [14]બલ 'નીંદી, અર્જુન તૂં શૂં વિષાણિ દીન ? ૧૬
હૂં અર્જુનનૂં સહૂ બલ જાણૂં, યેહનિ વાસુદેવની આસ;
તે ન હોત તો હેલાં માત્રમાં પાંચે પામત નાશ. ૧૭

(પણ)માહરા બલની શૂં ગત્ય જાણિ, અસ્ત્ર તણા વલી મર્મ ?
આજ સઙ્ગ્રામ વિષિ રહી રણમાં ભાંજૂં તાહરો ભર્મ. ૧૮
ભુવન ત્રણ્યમાં માહરાં સાયક ષમી સકિ નવિ કોય.
એકે બાણે વન્ધ્યાચલને ચૂર્ણ કરૂં; તૂં જોય. ૧૯

અથ[વા] કહિ તો મેરુ સમૂતો કાઢી નાખૂં આજ,
તો અર્જુનનો શો આશરો ? તાહરૂં શૂં છિ કાજ ? ૨૦

---

૬. તેહનો સારથી વાયુ કેહેવાએ. ૭. તે પાસે નવ જવાએ. ૮. રણમાં. ૯. થાસે. ૧૦. નાદનો. ૧૧. લવે છે. ૧૨. જમ ષર ચરે સાલના ષેત્રમાં, તે. ૧૩. તુ ના જાંણ ગુણ. ૧૪.–રાબલપ્રાક્રમને નંદે.

એહવાં અસ્ત્ર; કૃષ્ણ-અર્જુન [15]સાથિ આણ સિદ્ધિ નહીં કો માહરાં,
(પણ)આજ રહ્યો રણ માંહિ પ્રજ્વલૂં વચન સુણીનિ તાહરાં. ૨૧
(પણ) સાંભલ્ય તાહરા દેશ તણી રે [16]ક્ષાત્ય; કહૂં હૂં તુઝનિ.
[17]આજ સમરાંગણિ રહી ધર્મવાક્ય વલી સમ્ભલાવિ છિ મુઝનિ. ૨૨
[18]અનાર્ય દેશ, મદ્રાધિપતિ! તાહરો; બ્રહ્મદ્વેષી લોક.
ધર્મ તણો કો માર્ગ ન જાણિ, તો શૂં બોલિ ફોક? ૨૩
માંસ મદ્ય સહૂ આહાર કરિ, યાંહાં લજ્જાનો નહીં લેશ,
નિજ પર [19]નરમાં ભેદ [ન] આણિ, [20]એહવો અનાર્ય દેશ. ૨૪
પિતા પુત્રી, ભગ્યની [નિ] ભ્રાતા કરિ એકઠાં પાન.
મદવશથી વલી અશુભ [21]આચરિ; પણ આણિ મન્ય જ્ઞાન. ૨૫
નિજ પુરુષ જોતાં અન્ય પુરુષશૂં વિલસિ નારી ત્યાંહિ.
સ્વામી તણી ત્યાંહાં [22]અર્ગલા [ન] આણે કો મન માંહિ. ૨૬
દયા, દાન નિ ધર્મ તણી કો વાત ન જાણિ લોક,
તો ધર્મ તણા ઉપદેશ [23]કહી મુઝિ પ્રતિબોધિ છિ ફોક. ૨૭
એહવો દેશ, તેહવો વલી રાજા; પ્રજા તેહની તેહવી.
તે શૂં ધર્મ તણી ગત્ય જાણિ? વાણી બોલે એહવી! ૨૮
મિં પ્રથમ પક્ષ કીધો કૌરવનો ક્ષત્રધર્મ વિસ્તારી;
(આજ) રણ-આંગણમાં પ્રાણ સમર્પીશ દુર્યોધન-હિતકારી. ૨૯
પણ માહાપાપી મિત્રદ્રોહી [24]તુઝ શરખો નહીં હોય:
સ્વપક્ષનૂં બલ-નાશ કરી પરપક્ષ [25]વિકારિ કોય. ૩૦

ઊથલો

પરપક્ષ વિકારિ[25] કોય પાપી મુઝનિ મોટી આસ."
ત્યાર પછી શી કથા હવી, કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૧

૩૯૫

---

૧૫. પાખે, કો નવ સકે સહી માહારાં. ૧૬. કતવ. ૧૭. ધરમ રહીત વદે તુ વાએક, તે દૂપ લાગે મુજને. ૧૮. અધમ. ૧૯. નારમાં. ૨૦. એહેવો તાહારો દેસ. ૨૧. ઓાચરે: નવ આંણે મંન ગ્નાન. ૨૨. મરજાદા. ૨૩. મુજને: તુ સુ કેહે છે ફોક. ૨૪. કાહાવે, તુજ. ૨૫. વીખાંણે.

કડવું ૧૧ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી! ઇ મદ્રાધિપ ઉચરિ વાણી એ,
આણી અભ્યન્તર દુઃખ ઘણું રેઃ ૧
"સ્વામી! એ સાંભલિ વૈકર્તન[1] વાત રે,
[2]પાત હશે રે સહી તાહરો રેઃ ૨
ઢાલ—[2]પાત હસે રે તાહરો, તું દ્વેષ મૂઝશું માણિ.
સકલ ગુણ[3] માહરિ વિષિઃ તું, રાય! સાચૂં જાણિ. ૩
હું બલાબલ માહારથી કેરૂં સર્વ જાણું આજ.
વલી હિતાહિત સઘલૂં લહૂં, [4][લહૂં] કાજ—અકાજ. ૪
[5]શ્રમ ષેદ રથ હય માહારથીનૂં બલ હૂં આણી જ્ઞાન,
સકલ આયુધ માત્રનાં પણ કહૂં માંહી માન. ૫
વલી મૃગ પશુ ષેચર તણા બહુ શબ્દ જાણૂં સોય.
શસ્ત્રના મન્ત્ર-પ્રયોગ-ગતિ તે સર્વ [6]મુઝમાં હોય. ૬
અતિ ભાર નિ લઘુતાપણૂં, શુભ અશુભ[7]-સૂચક સર્વ.
નર તણા મનનૂં સર્વ કારણ ધરિ યે કો ગર્વ; ૭
તે માટિ તૂઝનિ કહૂં છૂં મન્ય મૂકી લાજઃ
વિજય તુઝનિ સર્વથા નહીં હોઇ રણમાં આજ." ૮
ત્યારિ કર્ણ કહિઃ "જા, દુષ્ટ પાપી! શૂં લવિ રહી પાશ?
આ ગદા [8]માટિ સર્વથા તૂંહિ કરૂં હવડાં નાશ." ૯
ત્યારિ ફરી સાહ્મો શલ્ય બિઠો ધરી મનમાં રીસઃ
"તાહ્રો મારયો નવિ મરૂં, મુહિ રાષિ શ્રી જગદીશ. ૧૧
જો મારે તો મારચે; હૂં રહ્યો તાહ્રિ પાશ.
[9]પણ દ્રષ્ટાન્તપૂર્વક, કર્ણ! તુઝનિ કહૂં એક અતિહાસ. ૧૧

કડવું ૧૧ મું:—૧. વીક્રત. ૨. નીપાત. ૩. તાહારા. ૪. એ કહુ છુ તાહારે કાજ.
૫. "સરવ હેવ માહારે રથ સુહુરતઃ તે સરવ જાંણુ સાંન."
૬. સુષમાં. ૭. કહીએ. ૮. માહારી તણે પ્રતાપે તુજને પમાડુ નાસ.

એક સમુદ્ર-ઉપકણ્ઠિ સુન્દર દેશ માહા વિખ્યાત.
ત્યાંહાં સુધ્યર્માક રાજા વસિ. તૂં, કર્ણ! સાંભલ્ય વાત. ૧૨
તેહનૂં નગર સુન્દર અતિ વિરાજિત કનકમિ અતિ આસ.
વલી દુર્ગ પાપલિ [૧૦]શોહતો, તેહનો કો ન જાણિ પાર. ૧૩
[૧૧]પ્રાક્રમર મેડી માલીઆં [૧૨]પુર છજાં બહુ હોય.
વલી ચોક સુન્દર, [૧૩]ચોવટાં ત્યાંહાં [૧૪]રમ્ય સુન્દર સોય. ૧૪
[૧૪]પુર પાશ જલનિધિ ગડ્ગડિ, યેહનૂં અતિ ભયાનક રૂપ.
[૧૫]સહૂ ધર્મ-મારગ આચરિ; ઇમ પ્રજા પાલિ ભૂપ. ૧૫
તેહના નગરમાં એક વસિ છિ ધનપાલ [૧૬]વેશ ઉદાર.
[૧૭]તેહના ધન તણી સઙ્ખ્યા નહીં, કિહિતાં ન આવિ પાર. ૧૬
તેહનિ [૧૮]સદન સૂંદર કામ્યની: [૧૯]વપુ ગૌર કેરે વર્ણિ;
મુખ ચન્દ્ર શરપાં જલહલિ; [૨૦]કુણ્ડલ વિરાજિત કર્ણિ. ૧૭
અઙ્ગ્ય આભર્ણ ઓપતાં રે, [૨૧]રત્નના કણ્ઠિ હાર.
વલીં ચર્ણે નેઉર રણઝરિ; કહી મેખલા-ઝમકાર. ૧૮
અતિ વસ્ત્ર નાના ભાત્યનાં પિહિરતી અઙ્ગિ, જાણિ.
ગજવાલ્ય-ચાલિ ચમકતી, બોલતી મધુરી વાણી. ૧૯
વલી પુત્ર-પૌત્રાદિક ઘણા ઘિરિ, સ્વજનનો નહીં પાર.
વલી અશ્વ મહિષી ધેન બહુ ગજ રથ, ભરયા ભણ્ડાર. ૨૦
તે નિત્યદાન [૨૨]એક આપિ, વલી અન્ન નિ જલદાન.
યે કો ઘિરિ આવિ સહી તેહનિ [૨૩]આદરિ સમાન. ૨૧

---

૯. "એક દ્વપ તે પુરવ તણુ છેઃ તુ કરણુ સાંભલ, ઇતીહાસ." ૧૦. સુદર સોભે. ૧૧. પરસાલ. ૧૨. ગોખ. ૧૩. ચોગમાં. ૧૪. રંભા. ૧૪. પુર પાછલ સમુદ્ર ગરગડે. ૧૫. તાંહાં સરવ વરણ ધરમ-. ૧૬. આહા તેજ અતી ઉદાર. ૧૭. "જતન વસે તેહજ તણીઃ તેહેનો કહુ વીસ્તાર." ૧૮. ચંદ્રવદન. ૧૯. બહુ. ૨૦. ઝાલ. ૨૧. કંઠે વીરાજે હાર. ૨૨. આપે વીપ્રને, જલ સહીત અંનદાંન ૨૩. તેહને ઘણાં આદરમાન.

ઘૃત [૨૪]સાલ્ય ષટરસ કરિ ભોજન કુટુમ્બશૂં પરિવાર.
ઉછીષ્ટ રહિ તે બાહ્રરચ નાષિ [૨૫]વેગે સારોધાર. ૨૨

[૨૬]ભુક્તશેષ તે અન્ન કેરો, શીથ પડીઆં તેહ,
કો એક રમતો કાગ આવી [૨૭]નિત્ય ષાઇં તેહ. ૨૩

વેશ્ય–સુત તેહનિ દેષતાં તે દયા આવિ મન્ન.
ઉછીષ્ટ [૨૮]અન્ન હતું સહી આણી નપાવિ અન્ન. ૨૪

એમ શાક [૨૯]ઓદન દુગ્ધ મધુ માંસ ઘૃતશૂં સાર;
ઉછિષ્ટ ભોજન સર્વનૂં કરિ એકઠૂં નિર્દ્ધાર. ૨૫

વાયસ તણા હિતકારણિ [૩૦]થાઇ દયા મન માંહિ.
સહૂ મલિ કૌતક–કારણિ; [૩૧]આણિ નિ નાષિ ત્યાંહિ. ૨૬

તે કરિ ભક્ષણ કાક નિર્તિં; કુઅર ઊભો જોય;
પાલવા–અર્થિં ઝાલવાનિં શીઘ્ર તત્પર હોય. ૨૭

[૩૨]પછિ ગ્રહી તેહની શીઘ્ર તાં ઘર વિષિ લાવ્યા બાલ.
હેમપઞ્જરમધ્ય ઘાલી કરિ નિત્ય પ્રતિપાલ. ૨૮

તેહનિ વસ્ત્ર અઙ્ગિ ધરાવ્યાં શોભતાં સુન્દર સાર,
વલી વિવિધ્ય પિરચનાં અઙ્ગે ભૂષણ ઘડાવ્યાં નીધાર. ૨૯

એક હાર કણ્ઠિ આરોપ્યો; નેપુર ધરાવ્યાં ચર્ણ્ય.
કાકનિ અવિલોકતાં દીશીઇ સુન્દર વર્ણ્ય. ૩૦

કીંકણી સુન્દર શોભતી અઙ્ગિ ધરાવી તત્ર;
રમઝમ સુન્દર વાજતી; તેણિ શોભીઇ અતિ વિચિત્ર. ૩૧

---

૨૪. સાકર. ૨૫. તે સાંભરો નીરધાર. ૨૬. "ભક્ષ કરતાં અંત જે સેસ રેહે, તે બાહાર નાંષે તેહ." ૨૭. રહો તાં વલી તેહ. ૨૮. રેહેજે સરવનુઃ તે તાંહાં નપાવે. ૨૯. પાકને દધી દૂધઃ જલપાન તે અતીસાર. ૩૦. દયા મનમાં થાએ. ૩૧. મીન બાહાર નપાવતા જાએ. ૩૨. "પછે સીઘ્રે ઝાલો તેહનેઃ જે વઇસ કેરે બાલ."

કેટલિ દિવશિ વૃદ્ધ પામ્યો; પ્રૌઢ દીસિ કાય.
પક્ષી મલ્યા જોવા બહુ, પણ પાસિ કો નવિ જાય. ૩૨

પુર મધ્ય બાંધ્યૂં પાંજરૂં. બહુ લોક જોવા જાય.
નરનારય તેહનિ દેખતાં આનંદ અઙ્ગિ ન માય. ૩૩

ઉછીષ્ટ ભોજી કાક તે બહુ ગર્વ આણિ મન્યઃ
'ભૂતલ્ય વિપિ કો મુઝ [૩૩]સમો સહી નથી પક્ષી અન્ય. ૩૪

[૩૪]કો મેલવો પક્ષી બહુ ધગ[ગરુડ સાર]સ ભૂર.
મમ ચઞ્ચ–પક્ષૈં પ્રહારથી તેહનિ કરૂં [૩૫]મારી ચૂર.' ૩૫

ઇમ અહર્નિશ [૩૬]ગર્વિષ્ઠ વાયક ધ્વક્ષૈં બોલિ ત્યાંહિ.
બહુ પ્રૌઢ પક્ષી જાત્યનિ કાંઇ નવી ગણિ મન માંહિ. ૩૬

એમ દિવસ બહુ ત્યાંહાં વહી ગયા. કો સમિ વૈસ્યકુમાર,
સમુદ્રનિ ઉપકણ્ઠ ચાલ્યા ગ્રહી પઞ્જર સાર. ૩૭

ત્યાંહાં રમ્ય વાડી અભિનવી. રમવાનિ લાગા બાલ.
પછિ વૃક્ષ–ડાલિ કાકપઞ્જર બાંધીઉં તતકાલ. ૩૮

એહવિ હંસ બહુ આકાશ માંહાંથી ઊડતા તતષેવ,
[૩૭]જલનિધિ તણો તટ રમ્ય દેષી ઊતરયા અવશ્યમેવ. ૩૯

ગરુડ–વગત્ય [છિ] ચેહની; [૩૮]ગો–ષીર સરષા દેહ.
રક્ષા ચઞ્ચ વિશાલ સહી; [૩૯]સર્વાઙ્ગૈં શોભિ તેહ. ૪૦

એહવા હંસ [૪૦]દેષી વૈશ્યસુત કોતક વિપિ ચિત હામ.
જૈ ધ્વાક્ષૈં પ્રતિ બોલીઆ મનમાં ધરિ અભિરામ. ૪૧

---

૩૩. સમોવડઃ કો નથી પંક્ષીજન. ૩૪. "કોહોને લેપામેવ ગણે નહી, ગજ ગરૂડ સારસ હંસ." ૩૫. મારીને ભંગ. ૩૬. ગરવ વાધ્યોઃ એમ વાએક બોલે તાર. ૩૭. સમુદ્રજલ સનીધ દેષી. ૩૮. સોભા સોવરણ દેહ. ૩૯. મત સાર–ફૂલ કરીએ તેહ. ૪૦. દીઠા કાગ સુતે.

ઊથલુ

મનમાં ધરી અભિરામ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં.
વિષ્ણુદાસ કહિઃ સર્વ સાંભલો; હવે તેહ કથા બોલીશ સહી.

કડવૂં ૧૨ મૂં–રાગ દેશાખ

સજ્જિ[૧] કહિઃ તેણિ સમિ કાંઇ વૈશ્ય તણા[૨] કુમાર રે,
સાર રે વચન કહિ[૩] ત્યાંહાં કને રે[૪]: ૧
"આ હંસ સહુ[૫] ટોલિ મલ્યા બહુ ગર્વ રદિમાં આણિ રે;
જાણિ રિ અમ શરષો[૬] બીજો નહીં રે. ૨
ઢાલ–બીજો નહીં પક્ષી અમ શરષો; મિથ્યા કરિ છિ ગર્વ.
પણ તુઝનિ [૭]કાંઇ મનમાં નથી ગણતા, એ બિહા તે સર્વ ૩
નિધિ–ઉપકણ્ઠિ રહી એમ બોલિઃ [૮]ટલિ શૂં એહનિ સાન?
તે માટિ [૯]બલિભુક્! તુઝ વિન કો નહીં ઉતારિ માન." ૪
વૈસ્યપુત્રનૂં વાક્ય સુણીનિ કાક વદિ મુક્ષ વાણિ;
અભિમાની ત્યારિ અન્ધ થયો; ગત્ય દેવ તણિ નવિ જાણીઃ ૫
'કવણ હંસ મુઝ આગલિ [૧૦]કહીઇ? આંહાં તિડો અવશમેવ;'
એહવૂં કિહિતાં હંસ સર્વ કો ત્યાંહાં આવ્યા તતષેવ. ૬
ત્યારિ વાયસ કિહિઃ રે હંસ! તહ્મો મોટા કયમ કિહેવાઓ?
હંસ-નામ ત્યજો કિ અધુના મુઝ સમોવડિ થાઓ. ૭
ભૂતલમાં કો નથી વિહંગમ માહારિ જોડિ ઊડિ.
દેવિ પ્રેરયો[૧૧] કેડ્ય કરિ તો જલનિધિમાં તે બૂડિ.' ૮

કડવું ૧૨ મું—૧. સલ. ૨. તણો. ૩. કેહતો. ૪. તું મીત્ર મંન વીચાર. ૫. બહુ. ૬. કો નથી બીજો એહવું વાએસ મંન વિચારે. ૭. અમો નથી જાણતા જે બેઠા છું સરવ. ૮. ટલીને સુધસાન. ૯. વલી. ૧૦. તેહને. ૧૧. ફેરો મુજ સાથે આવે તો.

'માન સરોવર વાસ અમારો;' હંસ બાપડ્યા બોલિ;
'વાયસ-અણ્ડ[12]-મધ્યથી પ્રગટયો કયમ આવિ અમ તોલિ?' ૯
એહવૂં કહિતાં પઞ્જરમાંથી પાસિ [13]પડિઓ પેવ;
અનેક પિરચની ઊડણ ઊડતો[14] તવ બોલ્યો અવશમેવ: ૧૦
'અરે મૃણાલો![15] તમ્યો સર્વમાં [16]અતિ બલિયો યે કહાવિ,
તે તાં શીઘ્ર થૈ દેષાડો યે માહારિ જોડિ આવિ. ૧૧
કોહો તો હૂં આકાશિ ઊડૂં[17], કોહો તો હૂં પાતાલ,
કોહો તો આડો દેશ દેશની રે હૂં ઊડૂં તતકાલ. ૧૨
કોહો તો સ્વલ્પ[18] ઊડણી ઊડૂં, કોહો તો ગરુડ હરાવૂં,
કોહો તો સઘલા હંસ માત્રનિ [19]સાયર-ઝમ્પ કરાવૂં. ૧૩
કોહો તો [20]સઘલી દિશ વિપિ રે હેલામાં જૈ આવૂં,
કોહો તો સુરપતિ-ભવન્ય [21]તણૂં રે અભિજ્ઞાન લેઇ આવૂં.' ૧૪
એહવૂં કહી બહુ સોહોર કરિ રે; ઊડી આઘો જાય.
[22]તેહ દેખતાં હંસ સર્વનિ દુઃખ સહ્યૂં નવિ જાય. ૧૫
તેહમાંથી એક હંસ ઊઠીનિ[23] હસી વચન મુખ બોલિ:
'માનસરોવર વાસ અમારો. કયમ આવૂં તુઝ તોલિ? ૧૬
તુઝમાં ગત્ય, એહવી નહીં અમમાં; એ તૂં નિશ્ચિ જાણ્ય.'
એમ કરતાં વલી ચાલ્યો[24] જોઇએ, યોજન અર્ધ પ્રમાણ. ૧૭
કોટાકોટી બીજા બહુ પંખી જોવા આવ્યા[25] ત્યાંહિ.
કાક તણાં એહવાં [26]વચન સુણીનિ હસ્યા [27]સર્વ મન માંહિ. ૧૮
વૈસ્યપુત્ર જૂઇ ત્યાંહાં ઊભા કાક તણૂં યે કર્મ.
'હમણાં હંસ હરાવ્યો,' કહિ; બાકી ન[28] લહે મર્મ. ૧૯

૧૨. ઇન્દ્ર. ૧૩. પાસે આવ્યો, તતખેવ. ૧૪. ઊડે કણ તે અવં. ૧૫. મારગ ચાલે. ૧૬. કોઈ બલીઓ કાં. ૧૭. જાઉં. ૧૮. સવલી, અવલી. ૧૯. સાએરમાં ઝંપલાવું. ૨૦. સઘલા દેશ. ૨૧. તણી રે સુધ-લેઇને. ૨૨. એહવુ હંસ સઘલા દેખતાં. ૨૩. ઊઠીઓ. ૨૪. ચાલો જઈએ. ૨૫. મલીઆ. ૨૬. વાએક સાંભલી. ૨૭. પછે. ૨૮. ના જાણે.

એહવૂં સુણતાં હંસ–કાક એ ઊડ્યા તાં આકાશ.
પક્ષી સર્વ જૂઇ ત્યાં ઊભા, પણ કો નવિ જાઇ[29] પાશ. ૨૦
એક ઊડણીની ગત્ય એહુની; હરિષ ઘણો મન માંહિ.
પછિ શત ઊડણીની ગત્ય કાકિ વેગે લીધી ત્યાંહિ. ૨૧
પછિ હંસ પૂઠેથી જાઇ બિસતો [30]દ્વીપવૃક્ષ યાંહાં આવે.
કાક કિહિ; 'શ્યૂં થાકો પક્ષી? [31]એહવૂં મુજનિ ભાવિ.' ૨૨
એહવૂં સુણતાં વાયસ બીજા હરિષ ધરી મન્ય હસતા:
'આજ હવી યશ–પ્રાપત્ય અમને,' વાણી એહવી વદતા. ૨૩
ત્યારિ હંસ કહે 'વાયક[32]! તૂં સાંભલ્ય; શ્રાન્ત[33] હવો દેહ માહારો.
રષે પડૂં જલનિધિમાં ત્રૂટી! સાથ વ્યષૂટો તાહારો.' ૨૪
ત્યારિ કાક [34]ગર્વતાશ્યૂં નવિ બોલ્યો; 'નામ ત્યજાવૂં તાહારૂં.
આજ હંસ[35] બહુ લોક વિષિ રે નામ ધરાવૂં માહારૂં.' ૨૫
ત્યારિ હંસને ક્રોધ ચઢ્યો મન્ય; તવ આકાશે આવ્યો.
ભર–સમુદ્રમાં પાંષ તણે વશ હંસ કાકને લાવ્યો. ૨૬
જોતાં દહોદશ વૃક્ષ ન દીસિ, નહીં બેટ નિ ગ્રામ.
ત્યાંહાં આવીનિ હંસ ઉતપત્યો આણી મન્ય અભિરામ. ૨૭
શ્રાન્ત થયો વાયસ ત્યારિ જોતાં; શરીરની ગત્ય ભાગી.
પાંષ સર્વ[36] નીશરી ગઇ. ત્યારિ અંગેં વેદના લાગી. ૨૮
[37]ચ્યોહો દિશે વેગિ જોવા લાગો; વૃક્ષ ન દીસિ ત્યાંહિ.
અપાર જલનિધિ ભયાનક દેષી દૂષ પામ્યો મન માંહિ. ૨૯
ત્યારિ જલચર જીવ [38]જૂએ રને રહ્યા વિકાશી મૂષ.
[39]સાંસ–પીંડ એ પક્ષી પડે તો વિહિચી કરીઇ ભક્ષિ. ૩૦

૨૯. આવે. ૩૦. ધરતી. ૩૧. મુજ મનમાં એહવું આવે. ૩૨. સાંભલ્ય વાયસ. ૩૩. સસ્ત. ૩૪. હંસસુ. ૩૫. સકલ હંસ દેષતા નામ હરાવી ધરાવુ. ૩૬. સરવની ગઇ ગત તારે મહાવેદના. ૩૭. ચ્યોહો દસ જોતાં ત્રષ નાં દીસે: રોવા લાગે તાંહે. ૩૮. રહ્યાં જુવે છે, વીકાસીને. ૩૯. આ પંષી પડે જલમાં તો.

એહવૂં દેપતાં[૪૦] બ્રાહ્મં તણો મન્ય દુઃખ સહૂં નવિ જાય.
શીઘ્રપણે વલી ઊંચો ઊડે[૪૧] આકુલવ્યાકુલ થાય. ૩૧
ત્યારિ ગર્વ તજીની વાયસ બોલ્યો હંસ પ્રતિ તેણી વારઃ
'આ દુસ્તર[૪૨] જલમાં તૂં પાપિ હવિ કોણ કરિ માહારી સાર? ૩૨
[૪૩]અભ્યાગત તાહારો જાણીનિ શરણમાત્ર મૂહ્નેં આપો.
સન્મુખ થૈ નિ, હંસરાયજી! બહુ દુઃખ માહારાં કાપો. ૩૩
હૂં વાયસ દારુણ મહાપાપી, ક્રોધી ને [૪૪]અહઙ્કારી.
જાતિસ્વભાવ [૪૫]માટિ નવિ જાણૂં, ફિડ઼િ ધરીયે તાહારી.' ૩૪
ઇમ કાલાવાલા કરિ હંસનિ; દયા[૪૬] હવી તતખેવ.
પડ઼ો જલમાં ત્યારિ ચરણે ગ્રહીને [૪૭]પ્રષ્ટે ધરચો તતખેવ. ૩૫
અટલાયો વાયસ ત્યારિ [૪૮]અધિકો, મુપમાં પિઠૂં આપ.
ઉત્તમશૂં અભિમાન કરચૂં તે માટિ લાગૂં પાપ. ૩૬
કાઢ઼ીનિ ઉપકણ્ઠે નાક્ષો પૂર્વતણે સ્વસ્થાન્ય.
પ્રાણરહિત સરપો વલી[૪૯] દીસિ, ટલી સાન ને વાન. ૩૭
[૫૦]ત્યારિ અપર હંસ કહેઃ 'અહો વાયસ! પૂછૂં છૂં અમ્હો તુઝનેઃ
દુસ્તર જલમાં કેહિ પિરિ ઊડ્યા? કોહો વિસ્તારી મુઝને.' ૩૮
ત્યારિ લજ્જા પામી વાયસ બોલ્યો: 'હૂં અપરાધી તમાહારો.
[મિ અપરાધ યે કરચો હોઇ, ક્ષમા કરુ તે માહારો.] ૩૯
વૈશ્ય-અન્ન-ઉછીષ્ટ ભોજનથી[૫૧]અહઙ્કારિ ભારચો,
[૫૨]તેમાં હૂં હીનજાતિ શૂ[૫૩] જાણૂં મહિમા તહ્મારો? ૪૦
આસવાસના દેઇ વાયસને ઊડચા સહુ[૫૪] આકાશ;
હેલામાત્રમાં ત્યાંહાંથી આવ્યા માન-સરોવર-પાશ." ૪૧

---

૪૦. કેહેતાં. ૪૧. ચઢીને. ૪૨. અધાત. ૪૩. આપ કતારથ. ૪૪. માહા-અં. ૪૫. માહારો ભુંડો છે, ગત નવ જાણી. ૪૬. ઉતપાત હવો. ૪૭. પંક્ષે ગ્રહ્યો. ૪૮. જલ મુપ પડો આપ. ૪૯. તે. ૫૦. "અપાર હંસ બીજા બહુ બોલા, અમો પુછુ છુ તુજને." ૫૧. ને, અતિ. ૫૨. તે માટે. ૫૩. છુ; ના જાણો. ૫૪. હંસ.

શલ્ય કહિ: "તૂં, સૂતપુત્ર રે! કાક-સમોવડિ આજ,
હંસ-તુલ્ય માહારિ મન્ય ભાવિ અર્જુન શ્રીમાહારાજ. ૪૨
કૌરવના ઉછીષ્ટ તણો[55] નિત્યિ ભોગવે તૂં કાગ.
[56]તે માટિ તે હંસ-તુલ્ય રે ગુડાકેશ માહાભાગ. ૪૩

ઊથલો

ગુડાકેશ માહાભાગ રે," એહવાં શલ્યનાં વાયક સાંભલી
વિષ્ણુદાસ કેહે: તેણે[57] સમિ રહ્યો કર્ણ મનમાં[58] પ્રજ્વલી. ૪૪
૪૮૧

—×—

કડવૂં ૧૩ મૂં-રાગ કેદાર ગુડી[1]

સઞ્જે કેહે: સુણ્ય, કૌરવના પતિ! [2]વચન-લીધો ગત્યસાર,
શલ્ય તણાં એહવાં વાયક સુણીનિ બોલ્યો સૂતકુમાર: ૧
[3]"અરે સારથી! પેડ્ય હિવિ રથ, કહૂં છૂં, અર્જુન-પાશ.
એક બાણ મેહેલી બેહુ જણનિ શીઘ્ર પમાડૂં નાશ. ૨

હૂં જાણૂં છૂં: એ બેહુ બલિઆ નરનારાયણ-અવતાર.
[4]પણ એ આગલે જય હૂં નવિ પામૂં. માને તૂં નિરધાર. ૩
પણ પુર્વિં એહવૂં[5] છિ કારણ તે તૂજને કહૂં, રાય!
[6]જામદગ્નનો શાપ હવો; રખે તે અહીં સાચૂં થાય! ૪
એક સમે હૂં વિદ્યા ભણતો કૌરવ-પાણ્ડવ-સંઘાતે.
દ્રોણાચાર્ય પ્રેમ ધરીનિ શીષવતા બહુ રંગાતે. ૫

---

૫૫. તણા દુ:નીત કરે ભોગવીલાસ. ૫૬. "તે માટે હંસ તુલનો ગરૂડ કહીએ: શ્રીકૃષ્ણ કેરી પાસ." ૫૭. તે સાંભલો. ૫૮. રૂદે.

કડવૂં ૧૩ મૂં:—૧. અંદોલ ગોડી ૨. વચને વેધો કરણ સલ તણે રે; એહેવાં. ૩. ઢાલ-હાવે સારથી પેડ રથને. ૪. "ક્ષણ એકમાં એ બેહુ જણને હવડાં પમાડુ હાર. ૫. એક કહુ છુ કારણ, સાંભલ કહુ સત· રાએ. ૬. "ફરસરાંમનો સરાપ છે તે, રખે સાચે થાએ.

દ્રોણ કહેઃ 'યે વિદ્યા શીખ્યા, તે દેષાડો અમને.
બાણ તણી ગત્ય-લાઘવ જોઇને ક્રિપા કરૂં છૂં તમને.' ૬
પછિ પ્રથક પ્રથક દેષાડી સર્વે માહાવન મધ્યે આવી.
કૌરવ-પાણ્ડવ-આગલિ જોતાં મુજ વિદ્યા મન્ય ભાવી. ૭
ત્યારિ દ્રોણ કહિઃ 'જા, નહીં ભણવૂં. કર્ણ ! કવણ વિક્ષાત ?
રાજપુત્ર જોતાં તૂં અધિકો, એ તાં કૂડી વાત.' ૮
ત્યારિ ચિત્તમાં બહુ દૂખ પામ્યો; કીધો મન્ય વિચાર :
'હવિ ક્યાંહાં જાઉં ? મુન્હે કોણ ભણાવિ ? કરવો કવણ પ્રકાર ? ૯
એમ કરતાં શ્રીસૂર્યે માહારા મનની પૂરી આસ :
'વિપ્ર-વેષ[9] ધરી જાઉ અધુના ફરશુરામને પાશ.' ૧૦
એહવાં અર્ક તણાં વાયક સાંભલતા આનન્દ્યો મન માંહિ;
વિપ્રવેષ[10] ધરીનિ આવ્યો ભાર્ગવ[11] હૂતા યાંહિ. ૧૧
એહવૂં વાડ્વ શરષૂં રૂપ દેષતાં તવ બોલ્યા માહારાજ:
'કિહે રે, કવણ [12]તૂં ? શે કાર્યે મુજ કને આવ્યો આજ ?' ૧૨
'હા સ્વામી ! હૂં [13]નિર્ધન છૂં : કુટુમ્બ બહુ પરિવાર.
દાતા જાણી [14]તુજ કને આવ્યો; કાંઈ આપો [15]નિર્દ્ધાર.' ૧૩
ફરશુરામ કહેઃ [16]'શરીર માત્રે હૂં રહ્યો [છૂં] આવી.
કાંઇ ધન ગ્રહેવાની કરી પ્રાર્થના, મુજ મન્ય વાત ન ભાવી. ૧૪
પણ અસ્ત્ર તણી યે અદ્દભુત વિદ્યા તેહ ભણાવૂં આજ.
પણ ક્ષત્રના સુતને શીષવશે, શરશે તાહારાં કાજ.' ૧૫
ત્યારિ હરિષ ધરી [17]ગુરુભક્ત્ય ઘણી મિ કરવા માંડી ત્યાંહિ.
અનેક પિરચની વિદ્યા શિક્ષો [18]આદરશૂં મન માંહિ. ૧૬

---

૭. તે જાત. ૮. પાસે, હાવે. ૯.—રૂપ ધરીને જા તુઃફરસ°. ૧૦. રૂપ ધરી તાંહાં. ૧૧. ફરસરામ છે. ૧૨. કારણ તુ આવ્યો: તે મુજને કેહેને આજ. ૧૩. માહા. ૧૪. તમ પાસે. ૧૫. મુજને સાર. ૧૬. સરીતા-તીરે આંહાં રહો. ૧૭. ગુરૂસેવા : તે કરવા. ૧૮. આનંદસુ.

પછિ કિપા કરી મુજ્ને રુક્ષે સમર્પ્યૂં બ્રહ્મઅસ્ત્ર યે બાણ.
[20]સ્વર્ગાધીશની તેણે સમિ ત્યાંહાં તતક્ષણ હોઉં જાણ. ૧૭

અર્જુનના હિત–કારણિ ઇન્દ્રે કરયા અનેક ઉપાય.
ઘણા દિવસ જોતા ફ્રિ પણ કશ્રં વિઘન નવિ થાય. ૧૮
કોએક સમિ [21]મમ અંકું વિષિ રે પોઢ્યા [22]શ્રીરુક્ષ–ઇશ.
[23]ત્યારી વજ્રકીટનૂં રૂપ ધરી ત્યાંહાં આવ્યો સ્વર્ગાધીશ. ૧૯

[24]ઊરુ હેઠલે [25]મુજ સ્પર્શ કરંચો ત્યાંહાં જોઈ મર્મનો ઠામ.
તોહિ ચરણ મિ ત્યાંહાં ન હલાવ્યો; જાણ્યૂં જાગશે રામ. ૨૦
પછિ જંઘા અધિ પિશીને [26]રુધિર માંસ શ્રવ પાધૂં.
[27]પણ મિ માહાધીરચ સ્થકી ન હલાવ્યૂં આસન બાંધૂં. ૨૧

પછિ ફૂટી[28] નીસરી, ફ્રશુરામને મસ્તકય ચટકો દીધો.
તવ જાગ્યા રુક્ષ હેલા માત્રમાં, મુજ ઓલમ્ભો દીધો. ૨૨

[29]અંગ નિર્ષતાં વજ્રકીટનૂં દર્શન પામ્યા રૂક્ષ;
મનમાં જ્ઞાન ધરી મુજ પ્રતિ વાણી બોલ્યા મૂક્ષઃ ૨૩

'આ રુધિર અંગ ગલે કાં તાહારૂં? સાચી કિહિ મુજ વાણી.'
'ગુરુસેવા માટિ સ્થિર રાક્ષો કેટભવ[30] મન્ય જાણી.' ૨૪

ફ્રશુરામ મન્ય જ્ઞાન ધરીને બોલ્યા રહી મુજ પાશઃ
'કીટસ્પર્શથી હૂં જાગ્યો, તૂં પામ્યો હોએ નાશ. ૨૫

---

૧૯. રૂપેસવરે મુને. ૨૦. તવ ઇંદ્રરાએને તે ૨૧. મંચક વિષે. ૨૨. રૂષી તે ધીસ. ૨૩. મુજ ખોલામાં નીદ્રા કીધી જંઘા પર મુકી સીસ. ૨૪. આ કડી પૂર્વે:—
"તેણે સમે ઇંદ્રે વિચારઃ આજ લાગ પાંમો અનુપ.
પરપંચ કરીને પરવરો: ધરી ભમરા કેર રૂપ"
૨૫. પરવેસ. ૨૬. રૂધીર પાંન કરૂ તે સોએ. ૨૭. "તોહે હુ ડગો નહીઃ ચટકો વજ્રસમ હોએ." ૨૮. બાહાર. ૨૯. અગની રાપતાં. ૩૦. કીટ. પ્રભાતે.

પણ કો ક્ષત્રી શરખો; [31]વિપ્રવેષ નહીં આપ.
સત્ય કહે, [32]નહીંતરિ હૂં હવડાં તુજને દેઇશ શાપ.' ૨૬
ત્રાસ [33]ધરી મનમાં હૂં બોલ્યોઃ 'વિદ્યાનો છૂં કામી,
[34]સૂતપુત્ર; અપરાધ કરચો મિ. કરુણાનિધિ તૂં સ્વામી.' ૨૭

ત્યારિ રામ કહિઃ 'કાંઇ કપટવિદ્યાઇ [35]હાર્દ ગ્રહ્યૂં તિ માહારૂં,
તો મરતી વેલાં બ્રહ્માસ્ત્ર તે નિઃફલ હરયો તાહારૂં.' ૨૮
તે માટિ દૈવી ગત્ય તે, કોણે કલિ નવિ જાય.
રામશ્રાપથી[36] વચન તાહારૂં રણે રણ્ય સાચૂં થાય! ૨૯
તોહે પણ રણ્ય અર્જુનને મારૂં, જો રાખિ ભગવન્ત.
માહારી જોડ્ય જમલિ કો નાવિ, આણૂં સર્વનો અન્ત. ૩૦
પ્રલિકાલ યેહવો પાવક પ્રજ્વલે, તેહવો અર્જુન જાણૂં;
તોહે પણ બાણ તણી બહુ વૃષ્ટિ અન્ત તેહનો આણૂં. ૩૧

યદ્યપિ અર્જુન જલનિધિ શરખો, ગર્વવાયક [37]મુક્ષ બોલે,
તોહે પણ અસ્ત્રે કરૂં નિવારણ; મુજ આગલિ કોણ તોલે? ૩૨
યદ્યપિ અર્જુન મેઘ શરીખો, [38]તાહારિ તાં માહાપાત્ર,
[39]દ્વન્દ્વ યુદ્ધ અસ્ત્રે રણિ કરતાં હૂં આગલિ કોણ માત્ર? ૩૩
યદ્યપિ અર્જુન વાયુ સરીખો, યેહની ગલમલ કો નવિ જાણિ,
પણ કૃષ્ણ નો હો તો [40]હૂં સાહામો રહી ધનુષ માત્ર નવ્ય તાણિ. ૩૪
યદ્યપિ અર્જુન [41]અર્ક-સમોવડિ તુજ મન્ય રૂઅડૂં ભાવિ,
કુરુક્ષેત્ર રણમાં રહી વઢતાં માહારી જોડિ ન આવિ. ૩૫
દ્વાદશ મેઘ મલી સામટા કરિ અગ્નિનો નાશ,
ત્યમ હૂં બાણિ કરૂં નિવારણ રહી અર્જુનને પાશ. ૩૬

---

૩૧. તુ દીસે છે વીપ્ર નાં હોએ આપ. ૩૨. હવડાં તુ સાચુ, કે. ૩૩. પાંમી ગુરૂ પ્રતે બોલો. ૩૪. હુ સુરજપુત્ર. ૩૫. તે રૂદે. ૩૬. વચનથી. ૩૭. એમ. ૩૮. તાહારા મનમાં પાત્ર. ૩૯. જુધ કરતાં રણ વીષેઃ મુજ. ૪૦. મુજ આગલ, ધનુષ બાણ કોણ તાણે. ૪૧. સુરજ સરખો.

[42]પાણ્ડવ ચારિ દહન કરૂં ત્યારિ હણ્યા જીવના કોટિ,
તે મુજ વિન કો અર્જુન-કરિથી ષમિ બાણુનિ ડોટિ?[43] ૩૭
ત્રિભોવનમાં કો અર્જુન સરખો નહીં ધનુર્દ્ધર કહીએ,
મુજ આગલે તે ન રહે ઊભો, દીઠા વિન શૂં લહીએ? ૩૮
વલી જોયે; રણમાં અસ્ત્ર મારાં નાનાવિધ્યનાં હોય,
દિવ્ય અસ્ત્ર ને બ્રહ્માસ્ત્રને ગન્ધર્વ મનુષ્યાસ્ત્ર સોય. ૩૯
હૂં અર્જુનને આજ રહી રે રણમાં ભેદ પમાડૂં;
યશ આપૂં કૈરવ સઘલાને મનમાં ભલૂં ભવાડૂં. ૪૦

ઊથલો

[44]મનમાં ભલૂં ભવાડૂં" એહવી કર્ણે વાણી કહી.
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે સાંભલી [45]ત્યાંહાં રાયશ્ં બોલ્યો રહી. ૪૧
૫૨૨

કડવું ૧૪ મૂં—રાગ સારંગ

સઞ્જિ કિહિઃ તેણે સમિ વલી શલ્ય બોલ્યો ત્યાંહિઃ
"અર્જુન સાહામો સુભટ કો વલી રહી સકે રણ માંહિ?" ૧
ત્યારિ કર્ણ કહેઃ "તૂં થયો કાયર આજ સહી નિરધાર.
તે માટિ મુહે વચન એહવાં [1]કિહિ છિ સારોદ્ધાર. ૨
નાહાશી ગયો નહીં ઊગરિ આ રણિ ચઢ્યો યે આજ.
માહારે સારથિ છિ અતિ ઘણા, કાંઇ નથી તાહારૂં કાજ." ૩
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "કાં દૂહવણ આણિ? વચન બોલ્યો હાશ,
યાંહાં લગી તૂં રણમાં પડિ ત્યાંહાં લગી રહૂં તવ પાશ. ૪

---

૪૨. "પાંડવે નારે દહન કરૂંઃ તે રે હણ્યા જીવ કોડ." ૪૩. જોડ.
૪૪. રણમાં ભલો ભમાડું. ૪૫. સલસુ તાંહાં બોલો સહી રે.

કડવું ૧૪ મૂંઃ—૧ વદે છે તીછકાર.

પછિ પાણ્ડવશૂં[2] ભડૂં મન્ય ક્રોધ આણીનિ, કર્ણ!
જય હોય દૈવી-ગત્ય કદા કે નેટ પામૂં મર્ણ." ૫

ત્યારિ કર્ણ પરસ્યંસા કરિઃ "તૂં ભલો વીરાધ્ય વીર.
રથ હાંકય વિહેલો શીઘ્રતા, યાંહાં રહ્યો ધનંજે ધીર." ૬

ત્યારિ વાયુ-વેગે રથ ચલાવ્યો મેઘ [3]ગાયો યમ.
દૂરિથી દષ્ટે પડી પાણ્ડવી સેના ત્યમ. ૭
ત્યારિ સૂતપુત્રે કરચો મુક્ષ સીહનાદ વિશાલ.
સુર જક્ષ ગુણ ગાન્ધર્વ સાથે કમ્પિઆ દિગપાલ. ૮
કર્ણ કાયા ક્રોધથી ચરહરે અફ્રિ અફ્રૂં.
મુક્ષ વદેઃ "વિહિલો હાંકય રથઃ હવડાં પમાડૂં ભફૂં.' ૯
વાજિત્રના નિર્ઘોષ તવ[5] સૂત-સૈન્યમાં બહુ થાય.
કમ્પવા લાગી મેઘની, સુભટે [6]રહ્યૂં નવિ જાય. ૧૦
"યમ [7]શચીપત્ય આસુરીસેના હણે જૈ[8] ક્ષણમાંહિ,
ત્યમ પાણ્ડવસુતની હણું[9] સેના રહીનિ રણમાંહિ." ૧૧
દષ્ટદ્યુમ્ન [10]પાણ્ડવ તણી સેના તણો પતિ કહિવાય,
[11]અપસવ્ય મૂકી સુધિષ્ટિરને, રથ હકાવ્યો રાય. ૧૨
ધૃતરાષ્ટ્ર ત્યારિ એમ કેહેઃ તૂં કહિ, સઞ્જે! તેહ,
કયમ યુદ્ધ કર્ણે ત્યાંહાં કરચૂં? મુહ્ને કહો કારણ એહ. ૧૩
યે પાણ્ડવી સેના સબલ બહુવિધિ રહિ છિ યાંહિ,
દષ્ટદ્યુમ્ન ભીમ સમીપ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ. ૧૪
વલી કોણ કોણ સુભટ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ,
કોણ કોણ મમ સુત તણી રક્ષા કરી ઊભા આંહિ? ૧૫

---

૨. સાથે જુધ કરે બહુ. ૩. ગરગડ. ૪. દરણે ક્રોધસુ. ૫. વાજેઃ કરણ સેન્યા માંહે. ૬. સહુ. ઇંદ્ર. ૭. જેમ જઇ તહિ. ૯. હણી. ૧૦. સેનાપતી પાંડવનો કેહે. ૧૧. "અસ્વ મુકી જુધાષ્ટીરે રથ હકારે રાઞે."

માહાયુદ્ધ દારુણ કયમ હવૂં? મુક્ષ કહ્યૂં કહી પિરિ જાય?
[12]તે મૂનિ સાંભલવા તણી મનિ ધણી ઇચ્છા થાય. ૧૬
[13]અમાનુષ કર્મનો કર્તા ધનઞ્જે માહાધીર;
તેહનિં આગલિ કર્ણ વિન કો [14]રહિ રણમાં વીર? ૧૭
સઞ્જે કહે તેણે સમિ વ્યૂહુ તણી રચના એહ,
તાહારા–પુત્ર–રક્ષા–કારણિ રચતા હવા શ્રવ તેહ. ૧૮
[15]હાર્દીક નિ વલી ક્રિપાચારય માગધપુરના રાય,
દક્ષણમાં તે રહ્યા ઊભા, વલી[16]કલ્યા નવ્ય જાય. ૧૯
વલી વામપાશિ [17]ચે રહ્યા શકુનિ ઉલૂક સુજાણ,
હાક દીએ રણમાં રહ્યા મૂકતા બહુ [વિધ]બાણ. ૨૦
ગાન્ધાર દેશ તણી[18] બહુ યે પાર્વતી, રાજાન!
ચ્યોહો ગમાં [20]પાખલિ ફ્રરિ જોતાં મન્ય ધરી અભિમાન. ૨૧
સંસપ્તક [21]ઊભો સહી રથ સહિત સહસ્ર છત્રીસ,
તે કૃષ્ણ અર્જુન સાથિ ભડશિ મન્ય [22]આણી રીસ. ૨૨
કામ્બોજ દેશ તણા બહુ, [23]બાહ્લીક યવન ઉદાર,
તે કર્ણની આજ્ઞા રણ વિષિ [24]પાલિ રથી નિરધાર. ૨૩
મધ્ય સેના વિષે ઊભો કર્ણ [25]વીર પ્રચણ્ડ,
યે યુદ્ધ કરતાં ખલભલે સુરનર સહિત બ્રહ્માણ્ડ. ૨૪
વલી ચિત્રવર્મા રહ્યો [26]અગ્રે પુત્રશૂં નિરધાર.
તેણે વાહનીમુખ શોભીઇ. [27]રણ્ય થૈ રહ્યો ઝાતકાર. ૨૫
[28]ગજ મત્ત પીંગલ વિષે બેઠો દુસ્યાસન ગુણવન્ત.
સિના પાછલે રહ્યો ઊભો આણવા [29]બહુ અન્ત. ૨૬

૧૨. સાંભલવા સંગ્રામ તણી. ૧૩. કરમાંહે ધનુષ ગ્રહાં છે. ૧૪. નાં રહે રણવીર. ૧૫. વલી. ૧૬. અસ્વત્થામાને ક્રપાચારજ. ૧૭. બલે. ૧૮.રહા ઉભા. ૧૯. તણો રાએ વલી પરવતી. ૨૦. પાસે રહા જે આણતા અભીમાન. ૨૧. રહા છે ઉભા: સેન સહિત. ૨૨. ધરી બહુ. ૨૩. બહુ રાજા: ધાલજીવન માહા ઉદાર. ૨૪ પાલતા હવા. ૨૫. માહા.–૨૬. ઉભો: અગ્ર. ૨૭. થઇ રહો હાહાકાર. ૨૮. મદનીગલ ઉપર. ૨૯. સરવનો.

તે પૂઠે દુર્યોધન રહ્યો; [30]તેહની વર્ણના કેહી પિરિ થાય?
જાણે દૈત્યસેના પ્રતિ ચાલ્યો અમરશું સુરરાય! ૨૭
કવચ પિહિરયૂં [31]રત્નમિં; રથ કનકમિ [32]ઝાઝુલ્ય.
બહુ ભાત સાથે પરવરયો; જાણે [33]વિભાવસુનિ કુલ! ૨૮
[34]તેહની રક્ષા-અર્થે પરવરયા બહુ દેશ કેરા રાય.
અશ્વત્થામા માહારથી સઞ્જય [35]મલ્યા રણમાં જાય. ૨૯
માતઙ્ગ ઊપરિ શૂર બિઠા, ચેહનાં મદિઝરતાં અઙ્ગ.
રથ તણી [36]સઙ્ખ્યા નહીં; એમ ચઢ્યા તવ-સુત-સઞ્જય. ૩૦
[37]અસવાર કોટાકોટિ પૂઠિ પરવરયા પરમાણ.
જાણે મેઘદ્વાદશ નભ વિપિ સઞ્ચરયા સહી નિર્વાણ! ૩૧
[38]વૈજયન્તી પતાકા ફરહરિ [39]રણમાં સોય.
[40]આયુધ તણી ચોતિ કરી ત્યાંહાં વીજ ઝલકિત હોય. ૩૨
હસ્તી અકેકા આગલે શતલક્ષ ઊભા યોદ્ધ;
[41]નગ્ન આયુધ કરચ ગ્રહી તે રહ્યા આણી ક્રોધ. ૩૩
રથ ફરિ ચોહો [42]દશે સૈન્યમાં કિલકિલા શબ્દ અપાર,
જાણે જશે ઊઠી ગગનમાં તેણે સમિ નિરધાર! ૩૪

ઊથલો

તેણે સમિ નિરધાર, એહવી [43]તવ સુતિ રચના કરી.
વિષ્ણુદાસ [44]કિહિ: પાણ્ડવતણી હવિ કહૂં સેના વિસ્તરી. ૩૫
૫૫૭

---

૩૦. વરણુવ. ૩૧. રાએ અંગે. ૩૨. ઝુલ. ૩૩. વૃત્રાસુરને કુલ. ૩૪. તે નરપીને પરવરા. ૩૫. સંગ મલી સહુ જાએ. ૩૬. રક્ષા કારણ ચઢ્યા રણ સુત રંગ. ૩૭. આ કડી નથી. ૩૮. વલી ધ્વજા. ૩૯. જોતાં મનમાં જોધ. ૪૦. આ અને નીચેની લીટી નથી. ૪૧. "આઉધ કરમાંહે અંહીં આણી મનમાં ક્રોધ." ૪૨. દસ અતી ઘણા, સબદ કલાહલ. ૪૩. તેહેવી ત્યાં રચના. ૪૪. દાસ સેજે કેહે હાવેઃ પાંડવ તણી કથા કહૂ વીસ્તારી.

કડવૂં ૧૫ મૂં-રાગ ભીમપલાશી

સઞ્જે બોલ્યોઃ સાંભલ્ય, રાય રે!
તવ સુત કેરો [1]અતિ મહિમાય રે. ૧
ચાલ્યૂં દલ તે રણમાં સત્ય રે,
વીર તણી કો ન [2]લે ગત્ય રે. ૨

ઢાલ-વીરની ગત્ય ન લહે કો, અકેકપિ[3] બલીઆ સહી.
હવિ પાંડુસુતની[4] સહુ સેના રણ વિષે યેં આવી રહી. ૩
યમ દેવ દાનવ વઢ્યા પૂર્વે સબલ દલ સામ્પ્રત કરી,
ત્યમ પાંડુસુત તવ સુત સઙ્ગ્રાતિ વઢિ ક્રોધ રિદે ધરી. ૪
સેના-મુક્ષે[5] યારિ કર્ણ દીઠો ત્યારિ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહીઃ
"અરે અર્જુન! આજ બહુવિધિ કૌરવી સેના રહી. ૫

વ્યુહ તણી રચના સબલ કીધી સૂતપુત્રે અતિ ઘણી.
કો ગણી ન સકિ આજ વનમાં સુભટસઙ્ખ્યા[6] તેહ તણી. ૬
યમ આપણા દલમાં સહુનિ બાધા કશી નવિ ઊપજિ,
તે વિરચ કરચો[7] અર્જુન રહિયે, [8]કાર્ય શ્રાદ્ધિ નીપજે. ૭
[9]એહતુ પક્ષ કરવા વીર બહુ નૃપ સર્વ કો આવી મલ્યા,
મહા પ્રાક્રમી નિ શૂર સબલાઃ બલે નવિ જાએ કલ્યા." ૮

ત્યારિ પાર્થ કરસમ્પુટ કરી નૃપ પ્રતિ તવ બોલ્યો સહીઃ
"યેહવી શીષામણ દેવી ઘટિ તે દીજીઈ રણમાં રહી." ૯
રામ કહિઃ "તૂં કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરય વેગે[10] વલી.
[11]ભીમસેન રાજા સયોધનશું [સુ]ભડ તે રણમાં મલી. ૧૦

કડુવું ૧૫ મૂંઃ-૧. તણો કહુ મહીમાએ રે. ૨. જાંણે. ૩. અણુકંપે. ૪. °ના કહુ મહીમાઃ સહુ સેન્યા આવી રહી. ૫.-વીપે ૬. -સેના. ૭. કરો...સહી. ૮. જમ કામ સમીરાઢે ચઢે. ૯. "એહેની પક્ષ કરવા કારણેઃ સહુ નટ ટોલે વલ્યા." ૧૦. કોપે. ૧૧. "ભીમ સાથે દુરજોધંન તે રંણમાં સુભટ બલી."

વૃ[ષ]સેન સાથે નિકુલ બલીઓ, શકુનશૂં સિદ્દિદેવ તાં,[૧૨]
દુઃશાસન શૂં સતાનીક, મમ પુત્ર વઢશે પેંવ[૧૩] તાં. ૧૧
[૧૪]શનીપુઙ્ં કૃતવર્મા સઙ્ઘાંતિ, શિખણ્ડી કૌરવ[૧૫] મલ્યો,
[૧૬]દ્રષ્ટધૃષ્ય વઢશે દ્રોણસુતશૂં, બલિ નવિ જાએ કલ્યો. ૧૨

દ્રૌપદીના પુત્ર પાંચે કૌરવના સુતશૂં ભડિ.[૧૭]
એમ સબલ [૧૮]રક્ષા કરો[૧૮] રણમાં; [૧૯]આપણો કો નવિ પડિ. ૧૩
પણ ક્રિપાચારય સાથિ હૂં તાં સ્વઈ [૨૦]જયછનિ આથડૂં."
[૨૧]રણ દિવ્ય દારુણમાં હણું, કિ નેટિ નિશ્ચિ હૂં પડૂં." ૧૪

એહવૂં ધર્મ કેરૂં વચન સુણતાં [૨૨]પાર્થ મનમાં ગિહિગયો.
બહુ વીરને આપી આજ્ઞા; દક્ષમૂક્ષ તે આવી રહ્યો. ૧૫
યમ અગ્નિ શોભે હોમતાં [૨૩]સપ્તધા કાયા વિસ્તરી,
ત્યમ પાર્થ રણમાં કૃષ્ણ સાથે તેહવી યુક્તિ પરવરિ[૨૪]. ૧૬

બ્રહ્મેન્દ્ર ઈશિને વરુણ પૂર્વે રથ-વિધિ જાણિ ચઢ્યા !
બહુ ક્રોધ આંણિ રણ વિષિ દાનવ સઙ્ઘાંતિ જૈ ચઢ્યા. ૧૭
તે રથ વિષે પાર્થ બિઠો દૂરથી દીઠો સહી;
ત્યારિ શલ્ય કિહિ રે કર્ણ પ્રતિ :"[ઓ]અર્જુન આવ્યો અહીં. ૧૮

એહના શ્વેત ઘોડા સબલ શોભે, ધ્વજાએ કપિવર રહ્યો.
ગાંડીવ(નો) નિર્ઘોષ સુણતાં [૨૫]એ એંધાણિ મિ લહ્યો. ૧૯
જેહને વારિવારિ પૂછતો તે પાર્થ હેલાં આવીઓ.
એ હોએ અર્જુન સર્વથા, મન વિષે માહારે ભાવીઓ. ૨૦

---

૧૨. આંહે. ૧૩. તાંહે. ૧૪. સુકનીસુત. ૧૫. °સુ ભડયો. ૧૬. આ લીટી નથી. ૧૭. વઢો. ૧૮. રાખ્યા. ૧૯. સંગ્રાંમ થાસે ઘોર. આ પછી એક લીટી વધુઃ—"ભીરૂએ ભીરૂ ભરેઃ નવ છાંડવો ઠોર." ૨૦. નીસે આવહુ. ૨૧. "રણ માંહાં જુધ દારૂણ કરી, એહેને મારૂ કે હુ પહુ." ૨૨. પારથ રણમાંહે ગએ. ૨૩. તે સરવ ઠાંમે વીરતરો. ૨૪. પરવરો. ૨૫. સબદ તે ગગંન ગએ.

આજ [૨૭]તુમુલ શરષો શબ્દ રણમાં સાંભલ્યો મિ આંહાં રહી;
અર્જુન–કરથી વાજતી ગાણ્ડીવ–પરતઞ્ચા લહી.[૨૮] ૨૧
આ રેણુ ઊડિ ગગન્યમાં, તેણે [૨૯]અર્કમણ્ડલ આવર્યૂં.
ષર પવન વાતિ મિ લહ્યૂં: દલ પાણ્ડુસુતનૂં પરવર્યૂં.[૩૦] ૨૨

ઊથલો

દલ પાણ્ડુસુતનૂં પરવર્યૂં:[૩૦] ઉતપાત[૩૧] તાં દીસિ ઘણા.”
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે અતિ ભયાનક; નામ કહૂં હવિ તેહતણાં. ૨૩
૫૮૦

કડવૂં ૧૬ મૂં—રાગ વેલાઉર

સઞ્જે કિહિ: ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલો તાહરા સૈન્ય તણી યે વાત.
કર્ણ પ્રતિ ત્યારિ શલ્ય કિહિ છિ, દેષી મન્દ[૧] શુકન ઉતપાત: ૧
“અર્જુન આવ્યો રણ[૨]મઘ્ય કૃષ્ણદેવ યેહને છે સહાય:
મન્દ[૧] શુકન હોએ સહી આપણે, તે માટિ એ નહીં જીપાય. ૨
રેણુ સબલ ઊડિ રણમધ્યે; [૩]વાય સાહામો વાય.
[૪]ગૃધ્ર કાક ઉલૂક પોકારે; મૃગ ડાબાં યમણાં જાય. ૩
અન્ધકાર પ્રગટ્યો માહાદારુણ; સૂર્યબિમ્બ નવિ દીસે આંહિ,
રુધિરવૃષ્ટિ ઉલૂક તારાગણ પડે તે ત્રૂટી અભ્યની માંહે. ૪
કબન્ધ અનેક ઊડતાં દેષૂં: જાણે મેઘ ચઢ્યો આકાશ!
ગ્રામસિંહ શૃગાલી[૫] સાથિં કરિ શબ્દ આપણિ પાશ. ૫

---

૨૭. આજ મે તો વજ્ર સરષો: સબદ સાંભલો સહી. ૨૮. આહી.
૨૯. સુરજ ... ... આવરે. ૩૦. પરવરે. ૩૧. દેષી અતી ઘણુ.

કડવૂં ૧૬ મૂં–૧. માંન. ૨. દલ. ૩. વાઊ આપણ સા°. ૪. “હુ જાંણુ છુ કરણ રાજાઃ પાછુ નહી જવાએ. ૫. વનસીહ સાથેઃ રહે કેમ તે પાસ.

[6]ક્રવ્યાદ પક્ષી પશુ આવ્યા આંમિષ ભક્ષ કરેવા કાજય;
કિહિ છેઃ 'વીર[7]ટલે એ કયાહારી ? કાર્ય આપણાં શિઝિ આજ. ૬
કમ્પિ મેઘની; દહોદશ જોતાં અગ્નિ પ્રગટ[8] ઊડે[9] તતષેવ.
ધ્વજા પતાકા બલતાં દેપી તેણે દુઃષ પામ્યો હૂં એવ. ૭

વાહન ધૂજ્જે[9] સર્વ સૈન્યમાં; ચરણભારિ નિર્વાણ્ય.
[10]પર્વતપ્રાય શરષા વારણ ઝૂંબપાત કરતા જાણ્ય. ૮
હવિ પાણ્ડવ કેરા સૈન્ય વિષિ રે શઙ્ખં તણા હોઇ બહુ નાદ.
[11]સૂરાતનભિરિ શૂર ધસે અનોઅન્ય ત્યાંહાં કરતા સાદ. ૯

દુન્દુભિના[નિર્ઘોષ ગરગડિ; વાજિ ગોમુષ ભેરી તાલ
જોઉનિ], નિર્ઘોષ કરિ ઊભા અનેક દેશ તણા મહીપાલ. ૧૦
રથનેમીના શબ્દ સુણીનિ ચાતુક મોર કરિ કિઙ્કાર.[12]
સુવર્ણરત્ન-[13]ષણ્ચિત વિરાજિત ધ્વજ તણો [14]ન લાભિ પાર. ૧૧

જો, અર્જુનની ધ્વજા વિષિ કપિ બિઠો દીસે પ્રચણ્ડ.
તે આગલિ કોણ[15] યોધા આપણા યેથી ભય પામિ બ્રહ્માણ્ડ. ૧૨
શબ્દ હોઈ ગાણ્ડીવ ધનુષના; જાણે ગર્જિ દ્વાદશ મેઘ !
ત્યાંહાંથા બાણ પડિ આવી આંહાં યેહનો છિ(માહા)અદ્ભુત વેગ. ૧૩

અર્જુનના બહુ બાણ રથકી રે માહારથી [16]રણ પડતા જાણ,
[17]ક્ષીણ પૂન્યથી યમ પડે તારાગણ નભથી નિર્વાણ્ય. ૧૪
બાજૂબન્ધ સુગન્ધિ ચર્ચિત[18] અનેક સુભટના યે હાથ,
[19]અર્જુન કેરાં બાણ થકી હૂં પડતા દેષૂં આયુધ સાથ્ય. ૧૫

---

૬. દૂરવાપી પંક્ષી બહુ આવ્યા. ૭. વઢે વીકારેઃ કામ આપણાં થાશે આજ. ૮. પ્રગટે. ૯. ભઆંનક. ૧૦. "પસુપ્રાંણ વીના તે દેખુઃ સુ કર વીષાંણ" ૧૧. "સાહાંમસાહાંમા હુકલેઃ કરતા માંહોમાંહે વાદ." ૧૨. ચીકાર. ૧૩. –સોભા. ૧૪. નહી પાર. ૧૫. આપણ કોસા માત્રઃ ૧૬. પડતા નીરવાંણ. ૧૭. "સાહામસાંહાંમા જોધા અફલાએઃ થાએ કચરઘાણ." ૧૮. –રચતાં. ૧૯. "અરજુન થકી રે હવડા દેખુઃ પડતા ભોમી સાથ."

વાસુદેવ સાથે એ અર્જુન એક રથે હોઆ આરૂઢ.
તે સન્મુષ[20] રહી કોહો કોણ વઢશે?
(એ એવો) મિથ્યા ગર્વ કરે કાં, મૂઢ?" ૧૬
શલ્યતણું એહવૂં વાયક સાંભલતાં [21]ક્રોધ કર્ણમન્ય સહ્યો ન જાય:
[22]"વિરિનો યશવર્ણન રણમાં તુજને કરવો ન ઘટિ, રાય!" ૧૭
શલ્ય કિહિ: "તૂં કર્ણ! સાંભલિ; વલી એક (તુજને કહૂં) દૃષ્ટાન્ત:
કો એક પુરુષ જલ અસહ્ય[23] લેઈનિ વરુણ તણો કયમ આણે અન્ત? ૧૮
અથવા [24]શુષ્ક કાષ્ઠ-સમૂહે પાવક પ્રગટ્યો પમાડે નાશ,
અથવા વાયુ ગૃહિ કો કરમાં, [25]સમુદ્ર તણી ઈછિ આસ. ૧૯
ત્યમ અર્જુનનિ આજ [26]સહી રણ્ય જીતી ન સકિ કો યૂધ-સુજાણ.
તેહવો રાજા ધર્મ યુધિષ્ટિર, [27] ભીમસમાનિ નહીં કિહિના પ્રાણ. ૨૦
તેહવા નિકુલ સિહિદેવ પ્રાક્રમી, દ્રષ્ટદ્યુમ્ન [28]પ્રમુખ બહુ રાય.
તે આગલિ જય કયમ પામીશે? એ માહારિ મન્ય આશ્ચર્ય થાય."૨૧
એહવૂં કિહિતાં બેહુ દલ મલીઆં; પરસ્પરિ જીતવાની આસ.
કર્યૂં યુદ્ધ કેહીપિરિ રણમાં, કરજોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૨
૬૦૨

કડવૂં ૧૭ મૂં—રાગ [1]ભાણમલાર

રાય બોલીઆ રે સન્જે પ્રતિ વીનતી:
કયમ વઢીઆ રે પાણ્ડવ સાથિ શુભમતિ? ૧

---

૨૦. સાથે રહી કોણ; મીથા કરે ગરવ મુઢ. ૨૧. કરણે ક્રોધ સહે ન જાએ. ૨૨. "વેરીને સુ અતિ વપાંને તુને ના ઘટે સલરાએ." ૨૩. લેએ તો વરણનો નાવે અંત. ૨૪. સુકા કાષ્ટમાં અગની પ્રગટે પાવક કરવા નાસ. ૨૫. સમુદ્ર તરવા આસ. ૨૬. સકે કો જીતી: નવ સકે કો નીરવાંણ. ૨૭. ધરમધોરંધર. ૨૮. કો જાંણ. ૨૯. સનમુષ રાએ.

કડવૂં ૧૭ મૂં:—૧. ભાણમતી.

એ સુણતાં રે હરિષ ઘણો મન્ય માહારિ,
ભારથની રે પુણ્યકથા [2]મુઝ તાહારિ. ૨
ત્યારિ બોલ્યા રે સન્જે મન્ય [3]આદર ઘણેઃ
તહ્મો સાંભલો રે, રાયજી! [4]મન્ય નિશ્ચલપણિ. ૩
[5]ત્યારિ અર્જુન રે દલમાંથી અલગો પડ્યો,
તવ સુતના રે સૈન્ય [6]વિપિ આવી વડ્યો. ૪
સંસપ્તક રે હુતા, ત્યાંહાં ક્રોધે[7] ઘણો,
તેહ[નિ હરિષ રે] યોદ્ધ[8] આવી મનમાં વશો. ૫
તવ ધાયા રે [9]નિવાતકવચ સાથે સહુ,
[10][તવ] અર્જુન [રે] વેગે જઇ વીટચો સહુ. ૬
[11]"જય પામિ રે," દુર્યોધન એહવૂં મન્ય ધરી,
ચાલ્યા [12]મૃત્યુનિ રે માથે રણમાં પગ કરી. ૭
[13]બહુ મારિ રે ગદા સાંગ્ય ફરશી ગ્રહી;
બહુ બાણની રે વૃષ્ટિ કરે ઊભા રહી. ૮
[14]તવ વ્યાકુલ રે કીધો પાર્થ બાણાઉલી,
અકલાણો રે; યેહનિ કોણ સકિ કલી? ૯
[15]તવ બોલ્યો રેઃ "કૃષ્ણદેવ! કરુણા કરો.
એ દૈત્યના રે રથ સઘલા આઘા કરો." ૧૦
ત્યારિ કૃષ્ણે રે શઙ્ખનાદ પૂરચો સહી.
ત્યારિ પ્રથવી રે કમ્પારવ હોઇ[16] રહી. ૧૧

---

૨. મુજને કહે. ૩. આનંદ ઘણો. ૪. મહીમા, રંણ તણો. ૫. "જાઇ અરજુન રેઃ દલમુખે આવી અડે." ૬. સેન સાથે આવી બહે. ૭. આત્રી. ૮. મંન માંહે આતી હસો. ૯. કવચક સાથે સાહી. ૧૦. "અરજુને રેઃ વેધા બહુ વેગે જઇ." ૧૧. દૂપ પાંમો રે. ૧૨. માહુલ રે. ૧૩. આ લીટી નથી. ૧૪. આ પહેલાંઃ–" સાંહાંમસાંહાંમા રેઃ જોધે જોધ ઢુકસે તહી." —આ ૯ મી કડી પહેલાં ૧૨ મી કડી આવે છે. ૧૫. આ ૧૦ મી કડી નથી. ૧૬. થઇ તહી.

ત્યારિ સૈન્યમાં રે ભઙ્ગ પડ્યો સહુ પેષતાં,
તવ અર્જુન રે પ્રગટ થયો હરિ દેષતાં. ૧૨
યમ મેઘથી રે અર્ક પ્રગટ થાએ સહી,
ત્યમ અર્જુન રે વ્યૂહ વચિ આવ્યો રહી. ૧૩
તવ કીધી રે બાણવૃષ્ટિ,[17] કહી નવિ જાય.
[18]બહુ પડીઆ રે રથ સાથે મોટા રાય. ૧૪
બહુ છેદ્યા રે ગજ રથ હય, સઙ્ખ્યા નહીં.
સર મારિ રે ક્રોધ સઙ્ક્રાન્તિ ત્યાહાં રહી. ૧૫
તવ વીટચો રે પુનરપિ અર્જુન વીરને;
બહુ મારિ રે સાઙ્ગ્રચ ગદા અતિ ધીરને. ૧૬
સંસપ્તક રે [19]અર્જુન સાથ્ય વઢિ રહ્યા.
એહવે તવ સુત રે પાણ્ડવ ઊપરિ [20]આવિયા. ૧૭
[21]તેણે મારચો રે, રિષ્ટકદન કરચૂં બહુ.
પાણ્ડવનૂં રે સૈન્ય સબલ મારચૂં સહુ. ૧૮
[22]મુક્ષ કર્ણજ રે પાષલે સહુ કૌરવ રહ્યા.
[23]ધશી આવ્યા રે રામ યુધિષ્ઠિર યાંહાં લહ્યા. ૧૯
તવ મૂકયાં રે બાણ અસઙ્ખ્ય, ઊભા રહીઃ
"કો આવો રે વઢવા મુજ સાહામો સહી." ૨૦
એહવૂં કિહિતાં રે દ્રષ્ટદ્યુમ્ન–[24]પ્રમુષ હતા,
તે મારિ રે કર્ણને [25]અર્જુન નાવતાં. ૨૧
[26]રણિ ગોમુષ રે ભેરી શઙ્ખ વાજિ બહુ.
[27]બહુ મેહેલે રે બાણ ઊભા તે સહુ. ૨૨

---

૧૭. યુદ્ધ ઘણું થાએ. ૧૮. તવ. ૧૯. ભડે અરજુન સાથે બહુ સહો. ૨૦. આવી રહો. ૨૧. "તેણે મારૂ રેઃ રીષ કદલ કરવા બહુ." ૨૨. "જે કારણ રેઃ પાછલ સહુકો પરવરા." ૨૩. વલી આવ્યો. ૨૪. મુષે રહો જતાં. ૨૫. અર્જુન આવતા. ૨૬. "રણમુષે રેઃ ભેરીસબદ વાજે બહુ." ૨૭. "તારે મારે રેઃ બાણ ગદા તેહને સહુ."

બહુ કાયર રે કૌરવદલમાંથી પડ્યા.
અતિ ક્રોધ રે પાણ્ડવના[૨૮] સઙ્ગી ભડ્યા. ૨૩
વલી કર્ણે રે બાણવૃષ્ટિ કીધી ત્યાંહાં.
બહુ મારિ રે પાણ્ડવના હુતા થાંહાં. ૨૪
દલ ઊપરિ રે [ધસિ જોધ વલી વલી.]
ગજ પડીયા રે [૨૯]હાહો દલ નાહાસિ વલી. ૨૫
રથ ભાંયા રે કનકવર્ણ ચિત્રિત બહુ,
[૩૦]હય નાસિ રે સૈન્ય તણા ચોહોદશ સહુ. ૨૬
એહવાં કર્ણના રે બાણ-પ્રહાર કો નવિ સહિ.
કર જોડી રે વિષ્ણુદાસ વાણી કહિ. ૨૭
૬૨૯

કડવું ૧૮ મૂં—રાગ રામગ્રી

એણી પિરિ બોલ્યા સઞ્જે સત્ય જી:
સુણ્યો ધૃતરાષ્ટ્ર ! ત્યાંહાં શી થઈ ગત્ય જી. ૧
કરણે કીધૂં રણિ[૧] કલ્પાન્ત જી;
ઘણા વીરનો આવ્યો[૨] અન્ત જી. ૨
ઢાલ-અન્ત આણ્યો વીરનો,[૩] કો ન થોભે રણિ રાય;
રથ સહસ્ર ભાંજ્યા કનકના [૪]મૂક્ષ કહ્યા કેહી પિરિ જાય ? ૩
સાતસિહિ ગજ ભદ્રજાતક, અયુત ત્યાંહાં તોખાર;
પાલા તણી સઙ્ખ્યા નહીં, કિહિતાં ન આવે પાર. ૪
પઞ્ચ શર પછિ ક્રોધથી મૂકીઆં કર્ણિ ત્યાંહિ;
પાઞ્ચાલપતિ પાંચે હણ્યા જોતાં [૫]રહી ક્ષણ માંહે. ૫

---

૨૮. સાથે જઇ ભડે. ૨૯. રણ માંહાં કો ના સકે હલી.
૩૦. "હોએ નાસ રે: સેનાપત દોહોદસ સહુ."

કડવૂં:—૧. માહા. ૨. આવ્યો. ૩. તેહનો. ૪. તે કેહી પેરે ગણાએ. ૫. જોતાં રહ્યા રણ માંહે.

એક ભાનુકેત [6]પરાક્રમી, બીજો ચિત્રસેન[7] સુજાણ;
[8]સેના બીહૂ સુરસેન પાંચે હવા ત્યજતા પ્રાણ. ૬

પાઞ્ચાલપતિ [9]યારિ પડ્યા ત્યારિ હવો હાહાકાર;
રાય યુધિષ્ઠિર શોચે[10]ઘણું: "હવે થશે કવણ પ્રકાર?" ૭

ત્યારિ ક્રોધ આણી પાણ્ડવે અદ્દભુત મેહલ્યા બાણ;
કૌરવતણી સેના વિપિ સંહાર કીધો[11]જાણ. ૮

વૃષસેન[12] કુંઅર કર્ણનો તે રહ્યો પૂઠે જાણ્ય;
તે પિતા કેરી કરિ રક્ષા, સબલ મારિ[13]બાણ. ૯

દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ વલી સાત્વકી, દ્રુપદી કેરા બાલ;
ઉતપતી સૈન્ય વિપિ ગયા, વૃપસેન[12] ગ્રહ્યો તતકાલ. ૧૦

ત્યારિ બાણવૃષ્ટિ કરી[14] ઘણી કર્ણે રહીનિ ત્યાંહિ;
[15]આકલાણા ત્યારિ વીર સર્વે, મૂર્છાઓ ક્ષણ માંહિ. ૧૧

ત્યારિ અન્ય સુત યે કર્ણનો આવ્યો [16]ધરી ત્યાંહાં ક્રોધ;
પાણ્ડવતણા[17] ત્યારિ સૈન્યમાં તેણે કરચો જૈ[18] રોધ. ૧૨

ત્યારિ સુષેણે ભીમના કરથી[19] ધનુપ છેદ્યું પેવ.
વલી સાતે બાણે [20]રદે ભેદ્યુ, ગાળ્યા અવશ્યમેવ. ૧૩

ત્યારિ ધનુપ બીજૂં કરચ ધરી સજ્જ કરચૂં તેણીવાર;
ત્યારિં કર્ણસુતનૂં ચાપ હેલાં કરચૂં કટકા ચાર. ૧૪

ત્યારિ બાણ મારચાં રદેમાં અતિ ક્રોધ આણી કાય;
[21]ગ્રાહેતેર વડે રાધાતણો સુત હણ્યો રહી રણ માંય. ૧૫

---

૬. મહાપ્રાક્રમી. ૭. °કેત. ૮. સેના સુર પાંચે હતા; તે. ૯. હણો જારે. ૧૦. રૂએ. ૧૧. વરતો. ૧૨. °કેત. ૧૩. મેહેલે. ૧૪. કીધી. ૧૫. "કલ્યાંણ સરવ વીરને હોઍ; જો તતકાલ જઇએ તાંહે." ૧૬. ધસી મંન ક્રોધ. ૧૭. તણી સેના વીષે; ૧૮. સબલો. ૧૯. હાથ થકી ગદા છેદી પેવ. ૨૦. તે રૂદે મારાં. ૨૧. સાંબ પ્રાહારે પડો સહી; હણો રાધાસુત રણમાંહે."

પછિ ભાનુષેણુ પરાક્રમી તેણે મારચાં પનર બાણ;
[22]ત્યારિ ભીમસેને કર્ણસુતના હણ્યા જોતા પ્રાણ. ૧૬
શિર પડ્યૂં પ્રથવી શોભીએ, જાણિ કમલ જલમાં સોય;
દેવતાં બહુ દ્રૂપ ધરિ, યે વીર તાહારા હોય. ૧૭
ત્યારિ ભીમસેનિ ત્રણ્ય શર લેઈ [23]દીર્ઘ પાડી ચીસ;
દુઃશાસનનિ [24]રદિ મારચાં સબલ આણી રીસ. ૧૮
પટ બાણ મારચાં સબલ સુત, ઉલૂકને અગીઆર;
સુષેણને[25] બાવીસ મારચાં, કરચો રણ્ય સંહાર. ૧૯
ત્યારિ કર્ણ મન્ય ક્રોધિ ચઢ્યો, તેણે સબલ મેહેલ્યાં બાણ;
બહુ યુધિષ્ઠિરના યોધના તતકાલ લીધા પ્રાણ. ૨૦
ત્યારિ ધર્મરાય કોપિ ચઢ્યો, એહવૂં વચન બોલ્યો ત્યાંહિઃ
"કાં સૈન્ય મારિ કર્ણ ઊભો રહીને રણ માંહિ? ૨૧
નિત્ય પાર્થ સાથિ વાદ કરતો, યુદ્ધ કેરી[26] હામ;
[27]તે મારિ બલીઆ યોદ્ધ કોશૂં સૈન્ય સાથે કામ. ૨૨
દેપાડ્ય બલ યે તાહારૂં, [28]યે હોઇ તાહારે હાથ્ય;
કૌરવ તણા હિત કારણે તૂં રહી વઢે અમ સાથ્ય. ૨૩
આજ કોડ મૂજનિ અતિ ઘણુ તાહારૂં જુદ્ધ જોવા કાજ્ય;
તે માટિ માહા[29] ક્રોધ આણી વઢે રહી રણ[30] માઝ્ય." ૨૪
એહવૂં કહીનિ ધર્મપુત્રે મેહેલીઆં દશ[31] બાણ;
'કર્ણ કેરા[32] રણવિષિ હૂં લેઉં હવડાં આણ.' ૨૫
[33]ત્યારિ વૈકર્ત્તન કોપિ ચઢ્યો; નવ[34] બાણ લીધાં પ્રૌઢ;
ત્યારિ યુધિષ્ઠિરને રદે મારચાં, થયા નૃપ[35] દિગ-મૂઢ. ૨૬

---

૨૨. "તે માહારથી હાર પાઇને; પડ્યો પ્રથવી ત્તણ." ૨૩. રૂદે મારાં આંણી રીસ. ૨૪. °ની પાસે જઇને સબલ પાડી ચીસ. ૨. "સુષેણ આવી વીસ મારાં; જે કર દલ સંધાર." ૨૬. કરાની. ૨૭. "કો આજ તોયો છે સહીઃ કરણના પ્રાંણ લે આ ઠાંમ." ૨૮. જો બલ હોએ તા°. ૨૯. મન. ૩૦. મુઝસુ આજ ૩૧. સાત. ૩૨. તાહારાં. ૩૩. તારે કરણ મનમાં કોપીઓ. ૩૪. એક......°ધુ. ૩૫. નર.

બહુ વીર જોતાં યુધિષ્ઠિરને [36]રદે કીધા પ્રહાર;
રથ છત્ર ભાંજી વિરથ [37]કીધાં હેલાં માત્ર મોઝારચ. ૨૭

ત્યારિ બીજે રથ ત્યાંહાં આણાવી આરૂઢ થયા તતકાલ;
કર્ણનૂં પ્રાક્રમ દેખતાં મન્ય પ્રજ્વલ્યા મહીપાલ. ૨૮

યમ આજ્ય[38] હોમિ અગ્નિ [39]વાધિ, ક્રોધ વાધ્યો ત્યમ;
[40]'હવિ હણૂં અધુના કર્ણનિ,' રાય વિચારિ ઇમ. ૨૯
[41]એક સુવર્ણપૂંખ વિશાલ દૃઢ ચાપિ ચઢાવ્યૂં બાણ;
યમ દણ્ડ શરખૂં મહા દારુણ હણે ક્ષણમાં પ્રાણ. ૩૦

સુરરાજ કેરા કર વિષિથી વજ્ર છૂટિ યમ્મ;
વલી યુધિષ્ઠિરના કર વિષિથી બાણ છૂટૂ ત્યમ્મ. ૩૧
મહારથીના ઉર વિષે વાગૂં જઇ [42]નિરધાર;
[43]રથ વિખેથી અવ્યની પરિ ઊડી પડ્યો તેણીવાર. ૩૨

ત્યારિ હાહાકાર હવો સહી કૌરવ તણા દલ માંહિ;
રાય દુર્યોધન શોચા[44] કરે: 'શૂં કરચૂં દૈવે આંહિ?' ૩૩
રાય યુધિષ્ઠિરના[45] સૈન્યમાં "જય" શબ્દ બોલે વાણ્ય;
[46]શંખ દુન્દુભિ-નાદના નિર્ઘોષ વર્ત્યા જાણ. ૩૪

રાયની પરશંસા કરિ [47]સર્વ કો બલિઆ ત્યાંહિ;
ચેહના યૂધ આગલિ કર્ણ શરષો પડ્યો અવ્યની માંહિ.[48] ૩૫

મહુર્ત્ત એક થયા પછી સાવધાન હોઓ કર્ણ:
'ક્યાંહાં ગયો રાજા યુધિષ્ઠિર? હવડાં પમાડૂં મરણ.' ૩૬

---

૩૬. કરા હઇડે. ૩૭. કીધો: રંણ મધે તેણી વાર. ૩૮. અહુતી. ૩૯. માંહે: તવ. ૪૦ "આજ હણુ કરણ જે રંણમાં: રાએ વિચાર મંન એમ." ૪૧. "સોવરણચાપ વીસાલ કહીએ: તે ધનુષ ચઢાવું બાંણ." ૪૨. તેણીવાર. ૪૩. "રથ ઉપરથી પડો અવનીમાં: તે કરણે ખાધી હાર." ૪૪. વીચાર. ૪૫. ને સેના વીષે. ૪૬. "સંખધુની ગડગડે બોલે ને ફરી. જાંણ." ૪૭. પરમ બલીઆ હોએ." ૪૮. સોએ.

ત્યારિ ધનુષ[49] વિસ્ફારણ કરી બહુ બાણ મૂક્યાં ત્યાંહિ;
પાણ્ડવી સેના ન્યાશ કરતો સઞ્ચરચો રણ માંહિ. ૩૭

ઊથલો

સઞ્ચરચો રણ માંહિ રે; કયમ પરાક્રમ તેહનૂં લહૂં ?
વિષ્ણુદાસ કહિઃ વલી યુદ્ધ માંડૂં, તે કથા માંડી કહૂં. ૩૮
૬૬૭

કડ્વૂં ૧૯ મૂં–રાગ ધન્યાશી

સઞ્જે એહવૂં બોલીઆ રેઃ સાંભલ્ય, રાય સુજાણ!
કર્ણે ક્રોધ રદિ ધરી રે રણમાં મૂકચાં રે બાણ. ૧
યુધિષ્ઠિર રાય ઢાંકીઆ રે; વ્યાકુલ કીધો રે દેહ;
[1]સારથિ રથ આપશું રે ભાંજિનિ નાખ્યો રે તેહ. ૨
ઢાલ–તેહનો રથ ભાંજ્યો સહી, વ્યાકુલ થયો તવ રાય;
રથ અન્ય ઊપરે શીઘ્ર બિઠો ક્રોધ આણી કાય. ૩
ધનુષ લીધૂં હાથમાં; બહુ બાણ મૂકચાં[2] ત્યાંહિ;
ત્રીસ શર કર્ણની મારચાં, ક્રોધશૂં [3]રણ માંહિ. ૪
ચ્યાલીશ મારચાં સુષેણને, શતસેનને પઞ્ચાશ,
શત્યેર મારચાં શલ્યને; રથ કરચા [4]સહુના નાશ. ૫
તૃહોતેર મારચાં કર્ણને, મારચાં રહી નિરધાર;
જઈ સબલ ભેદ્યાં રદિમાં [6]આશીવિષ–આકાર. ૬
ત્રણ્ય ત્રણ્ય બાકી[7] સર્વનિ ઉરમાં હણ્યાં તતષેવ.
[8]રાય યુધિષ્ઠિર એમ સૈન્ય મારિ રણ્ય રહી અવશ્યમેવ. ૭

---

૪૯. બે ટંકારવ.

કડ્વૂં ૧૯ મૂંઃ–૧. "સારથી ઘોડા હણ્યા; રથ ભાંજ્યો તાંહાં તેહ." ૨. મારાં જાંણ. ૩. નીરવાણ. ૪. બેહુના. ૫. પુનરપી. ૬. વીજલીને આકાર. ૭. મારાં. ૮. "રાએ જુધીષ્ટરે સેના સરવે; રણ હણી તતષેવ."

અધરથી તવ કોપે ચઢ્યો કાંઇ હશીને મન માંહિ;
એક [9]ભલૂકીં યુધિષ્ટિરનૂં ચાપ છેદ્યૂં ત્યાંહિ. ૮
વલી સાહ્ય શર માહા [10]અંશુગામી રહે મારચાં જાણ્ય.
રથયૂથ મારી કરચા કટકા; વિકલ કીધા પ્રાણ. ૯
ત્યારિ વીર જે પાણ્ડવતણા માહારથી મોટા ત્યાંહિ,[11]
[12]રાય યુધિષ્ટિરનિ રાખવા આવી રહ્યા રણ માંહિ, ૧૦
દ્રષ્ટધુમ્ન નિ શિખણ્ડી, [13]દ્રુપદી કેરા તન્ન,
કર્ણ આગલિ રહ્યા ઊભા કરીનિ દ્રઢ મન્ન. ૧૧
નિકુલ નિ સહદેવ આવ્યા, ભીમ માહા પરચણ્ડ,
શતસહસ્ર ભાર તણી ગદા ઝાલી તદા ભુજદણ્ડ. ૧૨
શિશુપાલસુત નિ કાશિરાજા, કરુપ યે ભૂપાલ,
[14]વલી મછ્ય કૈકય આવીઆ, દીસતા જાણે કાલ ! ૧૩
વલી કોશલપતિ કૈકેય[15] રાજા [16]પ્રભદ્રક માહાવીર,
યુધિષ્ટિરને રાખવા આવી રહ્યા રણધીર. ૧૪
વલી સાત્ત્વકી ને જનમેજે પાઞ્ચાલપતિ રાજાન,
તેણે વિવિધપિરનાં બાણ મૂકચાં, [17]તેહનાં કહૂં અભિધાન. ૧૫
વરાહદન્ત ને વિપાઠક,[18] નાલીક[19]ને વછદન્ત,
[20]યે મૂકતાં ગજરથ હયતણા રણ્ય શીઘ્ર આવિ અન્ત. ૧૬
વલી ચટકમુખ[21] ને અર્કચન્દ્રક ક્ષુરપ્રિય[22] નિદાન;
એ આદિ દેઇનિ [22]અસ્ત્ર કેરાં અસઙ્ખ્યાત અભિધાન. ૧૭
[23]એહવાં ઉગ્ર આયુધ મૂકતાં કૌરવી સેના માંહિ,
ગજ અશ્વ મારી રણ વિપિ કલ્પાન્ત કીધૂં ત્યાંહિ. ૧૮

---

૯. ભોગલ મુઠી. ૧૦. અસુરઆંમી. ૧૧. જાંણ. ૧૨. "તે રાત્રે જુધીષ્ટરની રક્ષા કરવા આવી રહા માહારાંણ." ૧૩. વલી દ્રૂપદ તંન. ૧૪. "મછદેસી વલી આવીઆ; તે દીસતા માહા વીકાલ." ૧૫. કોરંગ. ૧૬. ભદ્રકેત. ૧૭. સાંભલ. ૧૮. ત્રીપાઠક. ૧૯ નાલીકંન મછદન્ત. ૨૦. "તે મુકતાં છુટે નહી જોતાં નાં આવે અંત." ૨૧. કંટકમુખ. ૨૨. કમલપીત. ૨૩. અંત નાં જાંણ. ૨૩. મહા અદભુત જુધ કીધુ કો°.

રથ સબલ ભાંગ્યા કનકના, ધ્વજ પતાકા છત્ર,
ઊંટ પર ને [24]અમ્બાડીશું પડે મેંગલ તત્ર. ૧૯
કવચ માંહિથી અઙ્ગ ભેદ્યાં, ચાપ કરથી જાણ્ય.
[25]શરત્રાણથી શર કરયાં અલગાં રણ વિષે નિર્વાણ્ય. ૨૦
માહા પ્રૌઢ વારણ[26] તણાં કુમ્ભસ્થલ પડે અતિ ઠાંય.
કૌરવતણી સેના પડે; રથ રહ્યૂ કેહી પિરિ જાય? ૨૧
પાણ્ડવતણી સેના વિષિ સિંહનાદ કરતા યોદ્ધ;
તેણે કરી બલ[27]ક્રોધશું તત્ર સૈન્ય કીધૂં રોધ. ૨૨
તે દશોદશથી બાણ મૂકે સૈન્યમાં નિરધાર;
જાણિ મેઘ દ્વાદશ શામટા કરિ વૃષ્ટિ ભૂમ્ય મોઝારય! ૨૩
ત્યારિ કર્ણ ઊપરિ જઈ પડ્યા પાણ્ડવતણા જે શૂર;
કર્ણ: રહે જાતો [28]રણ તજી! કરિ યુદ્ધ અમશું, ભૂર! ૨૪
શું યુધિષ્ઠિર[29] સાથે વઢે, યે ધર્મરાય[30] પવિત્ર?
પઞ્ચ બાણ મૂક્યાં[31] અમારાં, [32]એ ધર્મરાય વિચિત્ર." ૨૫
એહવૂં વચન તેહનું સાંભલીને[33] કર્ણ પામ્યો ખેદ;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકી પાણ્ડવે સેના [34]કરી શ્રવ છેદ. ૨૬
કર્ણરૂપી [34]અગ્નિ રણમાં ઉતપત્યો ઉતપાત;
પાણ્ડુસુત-વન[35] દશોદશથી જાય કરતો[36] પાત. ૨૭
ત્યાંહાં બાણવૃષ્ટિ કરિ રહ્યો; જાણિ પ્રલેકાલી[37] મેઘ!
નવિ ચલિ પાછા વીર કો શરતણા માહા વેગ. ૨૮
સર્વ સૈન્ય મારી કરયૂં અલગૂં, રહ્યા કેવલ રાય,
ત્યારિ કર્ણ કહે: "રે યુધિષ્ઠિર! હવિ જીવતો કયમ[38] જાય? ૨૯

---

૨૪. અંબાડી; તે પાડીઆ ભટ તત્ર. ૨૫. લોહઅંકસનાં સીસ કરાં. ૨૬. કુંજર. ૨૭. વલી. ૨૮. જીવતો, કહુ કરો મારી ચૂર. ૨૯. ધરમરાએ. ૩૦. પુનવંત શરીર. ૩૧. તુ. ૩૨. જે કનક પુપતીર. ૩૩. સાંભલી; મંન...…ખેદ. ૩૪. સંધારૂં અશ્વમેવ. ૩૪. આગનીમાં થઓ માહા ઉતપાત. ૩૫. –સુતને. ૩૬. કરતા ઘાત. ૩૭. પ્રલેકારી. ૩૮. કાંહાં.

કૌરવતણૂં પાસૂં ગ્રહ્યૂં મે સર્વ મૂકી ધીરચ,[૩૯]
તે માટિ [હૂં] રણ્ય વઢૂં છૂં; આદરી એહવી પિરચ. ૩૦
તે માટિ દુખ[૪૦] મન વિષે કાંઇ[૪૧] રષે આણો, રાય!
આજ કરુણા આંહાં[૪૨] કરૂ તો ધર્મ-ક્ષત્રી જાય.'' ૩૧
એહવૂં કહી [૪૩]નારાચ મૂક્યાં તીક્ષ્ણ નિ માહા ક્રૂર;
રાય યુધિષ્ઠિરનૂં [૪૪]વર્મ ભાંજી કરૂં તતક્ષણ ચૂર. ૩૨
રુધિરમિ અઙ્ગ હવૂં સહી; ત્યારિ કોપીઓ મહીપાલઃ
એક સાંગ્ય લીધી કર વિષિઃ 'કર્ણનો આણૂ[૪૫] કાલ? ૩૩
અગ્નિજવાલા પ્રગટી [૪૬]મૂક્ષ-અગ્રથી તેણીવાર;
[૪૭]ઘણ્ટા-વિભૂષિત શબ્દ કરતી વછૂટી નિરધાર. ૩૪
આકાશ-મધ્યે[૪૮] ઉત્પતી, ગઇ રહિ કરવા ભેદ;
આવતી [૪૯]તતક્ષણ સપ્ત બાણે કરી કર્ણે છેદ. ૩૫
વલી ધર્મપુત્રે ચ્યાર બાણે[૫૦] હણ્યો કર્ણ કઠોર.
ત્યારિ ઉભય દલ-મધ્યિ રહી કરતા હવા બહુ સોર. ૩૬

ઊથલો

કરતા હવા બહુ સોહરિ રે, તેહમાં કાંઇ સન્ધે નહીં.
પુનરપિ યુદ્ધ સબલ રચ્યૂં; વિષ્ણુદાસ કહે [૫૧]તે સહુ કહૂં રહી. ૩૭
૭૦૪

કડવૂં ૨૦ મૂં—રાગ શામેરી

સઞ્જે કેહેઃ સાંભલ્ય વાત, રણ્ય કર્ણે કરચો ઉત્પાત.
જાણે પન્નગ પૂછે ચાંપ્યો! એમ અન્તર મધ્યે કાંપ્યો. ૧

---

૩૯. વેર. ૪૦. કાંઇ. ૪૧. દુખ. ૪૨. તમોને. ૪૩. ને રાએ ઉપરઃ બાંણ મેહેલાં ક્રુર. ૪૪. ચરમ છેદી. ૪૫. આંણવા. ૪૬. સહી સુષ અગ્નિથી. ૪૭. કરકડાટ સબલ કરતી. ૪૮. મારગ. ૪૯. કરણે બાંણ મારીઃ કરી સતખંડ છેદ. ૫૦. બાંણ જ મારાંઃ ૫૧. તે કહુ સહી.

એક ભલ્લ[1] ગ્રહીનિ હાથ્ય, ભાંન્યો રથ ધ્વજા સર્ઘાત્ય.
ચ્યોહો ઘોડા સાથિ સૂત, મારી [નિ] કીધૂં અદ્દભુત. ૨
વલી ભાંગ્યૂં શિરનૂં છત્ર, રણ્ય યોદ્ધ જુએ સહુ તત્ર.
રથ હાંકચો અદ્દભુત વેગ; જાણે ગાજે[2] દ્વાદશ મેઘ ! ૩

કહે કર્ણ: "સુણો, શલ્ય સાહજી ! [3]કહેવા સાચવિ રણમાં વાજિ !
જઇ ઝાલૂં[4] રાયનો તનજી," મુક્ષ બોલ્યો કર્ણ વચનજી. ૪
'ક્યમ મારૂં ધર્મનો જાત ?' ઇમ મન્ન્ય વિમાસી વાત;
"જાઓ યજ્ઞ કરો આરમ્ભ; [ઘેરિ] બિઠા પૂજો બમ્ભ. ૫

તહ્મો ક્ષત્રમાં [છો] હીન; તે માટિં થાશો[6] દીન.
મુજ શરપા યોધ સર્ઘાત્ય, તહ્મો નવિ કરવી રણ્ય-વાત. ૬

તાહારૂં ધર્મધુરન્ધર નામ, તિ નવિ કરવો સઙ્ગ્રામ.
જાઓ હસ્તિનાપુરમાં પેવ, જૈ રાજ્ય કરો અવશ્યમેવ. ૭
આંહાં દારુણ કરવૂં કર્મ, ક્ષત્રીનો એહવો ધર્મ:
નવે સાંપિ તાતનિ પુત્ર, નવિ ગણિ ભ્રાત ને મિત્ર." ૮

એહવૂં કહીનિ મૂકયા રાય, પછિ સૈન્ય સાહામો ધાય;
બહુ કદન[7] કરૂં ત્યાંહાં આવી; મૂકે અસ્ત્ર નાનાવિધ્ય લાવી. ૯

હસ્તી ઊપરિ મૂકિ ઘાય, રણમાં થોભ્યું નવિ જાય;
મારચા અશ્વ તણો નહીં પાર, [8]રથ ચૂર્ણ કરચા તેણીવાર. ૧૦
પર વેસર ઊંટ અમ્બાડી, [9]શર-ઘાત થકાં સહુ પાડી;
ગજ પર્વત શરપા પડતા, ત્યાંહાં વીર અનોઅન્યે ભડતા. ૧૧

એક ચાપ વિપિ શર લીધૂં, તેણે [10]છિન્નભિન્ન ત્રવ કીધૂં;
ગજગજ [ઊ]પિરિ નાહાઠા જાય, [11]હય કોણે ત્યાંહાં ન સહવાય. ૧૨

કડવું ૨૦ મું:-૧. ભોગલ. ૨. ગાજ઼ા. ૩. સાચવને હાવે રંણુ વાજી. ૪. ઝાલો. ૫. સુખથી કરણ વદે વચંન. ૬. દીસો છો. ૭. નીકંદન. ૮. રંણમાં ચુરંણ કરા. ૯. એણી પેરે સેના રંણ પાડી. ૧૦. છાંતુમાંતુ આરાધન કીધુ. ૧૧. જુધ કોણે નવ સેહેવાએ.

૧૨રથ સૂતહીન થઈ નાહાસિ, બહુ વીર પડિ રણ્ય ત્રાહાસિ;
[ઇમ] મારી કીધૂં આંદોલ, જાણિ નાવ ૧૩હવૂં દ્રહ બોલ!
શોણિતની સરિતા થાય, નર અશ્વ તણાયા જાય;
૧૪રથ ફેરા કીધા સાત; રણ્ય સૈન્ય કરચૂં અવ પાત.
ત્યારિ તવ સુત પામ્યો હર્ષ; વાગિ દુન્દુભિના નિર્ઘોષ;
૧૫વાગા શંખ તણા ત્યાંહાં નાદ; કરે યોદ્ધ અન્યોઅન્ય સાદ.

કૌરવ અવ ટોલિ મલીઆ, ત્યારિ પાણ્ડવ ૧૬ત્યાંહાંથી પલીઆ.
રાય ધર્મ થયા સાવધાન; ૧૭પાસે સહુ તેડ્યા પરધાન:
"બલ સર્વ તમારાં ખૂટાં; અથવા ૧૮શૂં હૈઆં ફૂટાં?
આજ અર્જુન નહીં મમ સઙ્ગ, યે કરિ કર્ણનો ભઙ્ગ.
અવ સૈન્ય આપણૂં કાંહિ? ૧૯કો લાવ્યો પાર્થનિ આંહાં.
યશ પામ્યો ૨૦માહારો નાશ, યારિ કર્ણ રહ્યો મુજ પાશ.
ઓ દીસે સૈન્ય પલાય! ૨૧રણ થોભ્યૂં કેહી પિરિ જાય?
એહના સૈન્યમાં જયજયકાર; ૨૨માહારિ દુઃખ તણો નાવિ પાર.
૨૩બહુ વીર એકઠા થાઓ, મારો કર્ણનિ કિ રણ્ય સાહો."
એમ કહે યુધિષ્ઠિર રાય, ક્રોધેથી ધ્રૂજે કાય:

"ક્યાંહાં ભીમ ગયો મમ ભ્રાત? તેહને સમ્ભલાવો જઇ વાત:
'કર્ણે કીધૂં [છે] કલ્પાન્ત, સર્વ સૈન્યનો આણ્યો અન્ત.
તુજ વિન રહી રણમાં આજ, માહારૂં નહીં કરે કો કાજ."
એહવૂં રાયનૂં વાયક જાણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી. ૨૨

૧૨. કો રથ થકી ઊતરીને નાહાસે. ૧૩. બુડુ જલબોલ. ૧૪. રથ ફેરી કીધા છે સ્યાંત. ૧૫. વાજે સંખ તાલને નાદ હોએ. આનંદમાં બહુ સાદ. ૧૬. પાછા. ૧૭. તવ પાસે તેડા. ૧૮. હઇઆં તમારાં ફુટાં. ૧૯. આ કોણ લાવો તે આંહાં. ૨૦. તાહારો. ૨૧. રણમાં થોભ્યું નવ જાએ. ૨૨. માહારા દૂષ તણો નહી પાર.
૨૩. "મારો કરણને જીતતો સાહો, એમ કહુ જુધીષ્ટર રાઓ;
ક્રોધ થકી ધ્રુજે છ કાએ, વચન રોસભરા કહે રાએ."

કહ્યુંઃ 'કર્ણ કેહી પેરિ જાય ?' [૨૪]દહો દશ જૈ વીટચો રાય;
દ્રષ્ટદ્યુમ્ન [૨૫]પ્રમુખ યે વીર, ધાયા ક્રોધ આણીનિ ધીર. ૨૩
કરિ બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટ, જોતાં દીસે આરિષ્ટ.
રથ છત્ર અમ્બાડી [૨૬]ભાંજિ, પણ કર્ણ ન પામિ પ્રાજે. ૨૪
ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર જેહ[૨૭] રથ ઊપરિ બિઠા તેહ;[૨૮]
હાકિ [૨૯]શિર ઊપરિ આવી, નિજ સેના સહુ બોલાવી. ૨૫
ત્યારિ ભીમે સાંભલી વાતઃ 'કર્ણે [૩૦]કીધૂં ઉત્પાત;
મારચૂં સૈન, ન લાભે પાર; [૩૧]રણિ જોતો પવનકુમાર. ૨૬
[૩૨]માહા ક્રોધ ચઢ્યો મન માંહિઃ "હવિ કર્ણને મારૂં આંહિ."
ત્યાંહાં પ્રગટ કરચૂં નિજ[૩૩] રૂપ, દેખી આયુધ નાખિ [૩૪]ભૂપ. ૨૭
"કિહિશે,[૩૫] પારથ પાખિ આજ, [૩૬]શીધૂં નહીં એકો કાજ."
સઞ્જે કેહેઃ સાંભલ્ય, રાય! ભીમસેન તે રણિમાં જાય. ૨૮
"[૩૭]દુષ્ટને જૈ મારૂં આજ તો શીઝે માહારૂં કાજ;
રણ્ય જીતૂં," એહવી આસ, કર જોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૯
૭૩૩

કડ્વૂં ૨૧ મૂં—રાગ મલાર

સઞ્જે એહવૂં બોલીઆઃ સાંભલ્ય, કૌરવના ભૂપ રે!
[૧]ભીમસેન મન્ય ક્રોધશું ત્યાંહાં અદ્દભુત કીધૂં રૂપ રે. ૧
[૨]તેહની વર્ણવના કયમ કહી સકૂં, જો મુજ મૂક્ષ જિહ્વા એક રે ?
શત રસનાએ વર્ણવૂં તોહે નવિ આવિ છેક રે. ૨

---

૨૪. એહેવુ કહીને વીટો રાએ. ૨૫. સીધંડીવીર. ૨૬. પાડે, બાંજે, તોહે કરણ. ૨૭. એવ. ૨૮. તતપેવ. ૨૯. સહુને સીર પર. ૩૦. કીધો માહા. ૩૧. એહેવુ જોતાં. ૩૨. તવ. ૩૩. માહા. ૩૪. તાંહાં ભૂપ. ૩૫. કેસુ. ૩૬. ના સીધુ એક તાંહાં કાજ. ૩૭. કરણ દૂષ્ટને માર.

કડવૂં ૨૧ મૂંઃ—૧. "ભીમસેને તાંહાં ક્રોધસુ રુપ કર અનુપ રે." ૨. "તેહનુ વરણ કેમ કરઃ મમ મુખ જીભા એક રે."

પર્વત [૩]પ્રૌઢ સમો થઓ દીસતો કજ્જલ-વર્ણ રે.
મુગટ વિરાજિત[૪] કનકમિ તેહને, કુણ્ડલ ઝલકિ કર્ણ રે. ૪
પિરિપિરિનાં ભૂષણ [૫]અઙ્ગ્ય ધરી ત્યાંહાં ધાયો આણી વેગ રે.
તડિત-ચોત્ય સુરચાપશૂં જાણિ ચઢિઆ દ્વાદશ મેઘ રે! ૪
અનેક આયુધ કરચ ધરચાં, તેહનો નવ્ય જાણૂં પાર રે.
ધનુષ [૭]પ્રચણ્ડ ગદા ગ્રહી તવ ચાલ્યો પવનકુમાર રે. ૫

તેહના [૮]પદક્રમથી પ્રથવી ડગે, દિગ્પાલ ભયાતુર થાય રે,
[૯]થડ઼ મૂલસ્થકી ગરીવર ચલિ, તેહનાં શૃઙ્ગ તે અલગાં થાય રે. ૬
ત્યારિ શેષનાગ સલકચો સહી, ભય પામ્યા સુરનર [૧૦]નાગ રે,
રણખેત્ર વિષે ચાલ્યો સહી યારિ ભીમસેન [૧૧]માહાભાગ રે. ૭

પ્રલિકાલિ [૧૨]પ્રગટચો વન્ય પાવક દીસિ યમ્મ રે.
મનમાં ક્રોધે પ્રજવલે વૃકોદર દીસિ ત્યમ્મ રે. ૮
યમ સેના [૧૩]દાનવની પ્રતિ ધાઈ વજ્ર ગ્રહી સુરરાય રે,
ત્યમ કૌરવની સેના વિષિ [૧૪]વૃકોદર ક્રોધિ ધાય રે. ૯

યારિ હિરણ્યકશ્યપ મારચો સહી, [૧૫]નરહરિનૂં લીધૂં શરીર રે,
ત્યમ કૌરવ-દલ ઊપિરિ ધસો [૧૬]ધરી ક્રોધ વૃકોદર વીર રે. ૧૦
યારિ વૃત્રાસુરને મારવા ઇન્દ્રે [૧૭]કીધૂં યમરૂપ રે,
તેહવૂં રૂપ [૧૮]પ્રગટ થયૂં દીશીઇ રણમાં વૃકોદર ભૂપ રે. ૧૧
[૧૯]યમ દક્ષયજ્ઞ હણવા શિવિ વીરભદ્ર પ્રયુઞ્જ્યો યમ્મ રે,
ભાઇ! કૌરવ સેના ઊપરિ ભીમસેન [૨૦]ચઢ઼યો રણ્ય ત્યમ્મ રે. ૧૨

---

૩. સરપો પ્રોઢ દીસે એ કજલવરણ રે. ૪. °જે કનકમાં: કુંડલ. ૫. ધરાં, તાંહાં. ૬. જાણે દાવાનલ ઊલટો: ચઢો. ૭. બાંણ પ્રોઢાં ધરી, ચાલો. ૮. પદપ્રાહારથી: પ્રથવી કંપાએ રે. ૯. "ક્રોધે જાણે કાલ સરપો: દીગપાલ ભઆંનક થાએ રે." ૧૦. મંન રે" ૧૧. ભડ જંન રે. ૧૨. °કાર પ્રગટો હવડાં, પવંન પાવક જંમ રે. ૧૩. અસુરની વીષે. ૧૪. ધાઓ વ્રંકોદર જાએ રે. ૧૫. નરસીહનુ ધરૂ. ૧૬. ક્રોધે. ૧૭. ધરૂં. ૧૮. માહા દીસી એ, વીર ૧૯. "તારકને હણવા સીવે: ધરૂ રૂપ જંમ રે." ૨૦. ચાલો તંમ રે.

યમ જલનિધિ [21]ચાલે વેગશૂં, ભાઇ ! અમાવાસ્યાને દિન રે,
ત્યમ કૌરવ–દલ સંહારવા [22]ચાલ્યો ક્રોધ ધરીનિ મન્ન્ય રે. ૧૩
[23]દીર્ઘ સ્મશ્રૂ મૂક્ષ શોભીઇ, આરક્ત નેત્ર વિશાલ રે;
અરે નાશ કરેવા વિશ્વનિ જાણિ આવ્યો જઙ્ગમ કાલ રે ! ૧૪
[24]રાય ધર્મ કહ્નેને આવી રહ્યો એહવૂં પ્રગટ કરી નિજ રૂપ રેઃ
"હવિ કાં ચિન્તા મનમાં ધરો ? મૂહ્નેને [25]આપો આજ્ઞા, ભૂપ રે !"૧૫
એહવૂં રૂપ ભયાનમક ભીમનૂં દેખી [26]નૃપ પામ્યા ત્રાહાસ રે.
એ કૌરવ સઘલાને હણે, [27]એહવો આવ્યો મન્ય વિશ્વાસ રે. ૧૬
કહ્યુંઃ "યુદ્ધ કરે રણમાં રહી; કાં થાવા ઘો અસૂર રે ?
કર્ણ–પ્રમુખ કૌરવ ઘણા તૂં મારી કરચે ચૂર રે." ૧૭
ત્યારિ પ્રદક્ષણા કરી રાયને વલી લાગો આવી ચરણ્ય રેઃ
[28]"આજ મુજ આગલથી રણ વિષે રખે નાહાશી જાતો કર્ણ રે ! ૧૮
બ્રહ્માણ્ડ વિષિ યાંહાં હશે ત્યાંહાંથી [29]મારવો નિરધાર રે.
તહ્નો શોચા [30]મૂક્ષથી મૂકયો, રખે દુઃખ ધરો લગાર રે !" ૧૯
ત્યારિ નિજ સેનાપતિ સર્વનિ એહવૂં વાયક [31]કિહિ તતખેવ રેઃ
"તમ્યો રાજાની રક્ષા કરો [32]શીઘ્ર રહીને અવશ્યમેવ રે." ૨૦
ત્યારિ ભેરી શઙ્ખ પ્રમુખ [33]સહી નીસાણે વલીઆ ધાય રે;
પછિ [34]યે ત્યાંહાં હુતા સહી તે આવીને લાગા પાય રે. ૨૧
[35]સિંહનાદ કરિ ગર્જના મૂક્ષ વદતા એહવી વાણ્ય રેઃ
"આજ કૌરવ કેરા દલપતિ, તે નિશ્ચિ ભાગા જાણ્ય રે." ૨૨

---

૨૧. સાથે. ૨૨. ભીમસેન ચાલ્યો વંન રે. ૨૩. માહા વીકાલ મુખ સોભીએઃ રતુ નેઅન. ૨૪. "આગ્ના માગી ધરમ પાસેઃ રહ્યો પ્રગટી રૂપ રે." ૨૫. આજ્ઞા દીજે. ૨૬. ભેએ પામ્યા મુક્યો ગરવ રે. ૨૭. મંન આવ્યો વીસવાસ સરવ રે. ૨૮. "આજ મુખ આગલ થકોઃ ભાઇ રખે નાહાંસે કરંણ રે." ૨૯. હું મારૂ. ૩૦. મંનથી મેહેલજોઃ માં દૂખ. ૩૧. તેડાવીને; વાએક કહું છુ સેવરે. ૩૨. સજ થઇ. ૩૩. પુરે. જે જોધા હુતા. ૩૫. "સંઘનાદ કીધો સહીઃ જે મુખ વદતા વાંણ રે."

ત્યારિ આજ્ઞા માગી રાયની ભીમસેન ૩૬વલ્યા રણમાંહિ રે.
ત્યારિ યોદ્ધ અપરિમિત રાયના તે ૩૭દૂરિ રહ્યા ક્ષણમાંહિ રે. ૨૩
ત્યાંહાં પ્રૌઢ સમીરણ ૩૮પ્રગટ્યો, જાણે પ્રલે કાલનો ૩૯વાયુ રે!
રજ ઊડી પિસિ ચક્ષુમાં; રણમાં થોભ્યૂં નવિ જાય રે. ૨૪

ગિરિશૃઙ્ગ ૪૦પડે ત્રુટી તદા, ત્યાંહાં વૃક્ષ[ડાલિ] બહુ ૪૧ભાજિ રે.
ત્યાંહાં દ્રષદ ૪૨સકલ ઊડી કરી શિર કૌરવને વાજિ રે. ૨૫
ઉતપાત ૪૩પ્રગટ હોઆ અભિનવા, ત્યાંહાં૪૪મન્દ શુકન બહુ થાય રે,
૪૫શકુન્ત કોલાહલ કરિ; મૃગ ડાબાં જમણાં જાય રે. ૨૬

ત્યારિ કૌરવ શ્રવ ટાલિ મલી ૪૬રણમાંહિ વિચારી વાત રે:
"આજ દલ ૪૭આપણનાં ક્ષય હશે; રણ્ય વર્ત્તિ છિ ઉત્પાત રે." ૨૭
એહવૂં કેહેતાં તત્ર દ્રિષ્ટે પડ્યો ભીમસેન માહાવિકરાલ રે.
જાણિ સર્વ હમડાં હણિ ૪૮સામટા, ૪૯યમ ધાઓ આવે કાલ રે. ૨૮

ત્યારિ સિંહનાદ ભીમિ કર્યો; જાણિ ગર્જિ દ્વાદશ મેઘ રે!
નિજ તાત તણૂં ચિન્તન કરચૂં, યેહનો છે અધિકો વેગ રે. ૨૯
૫૦જાણિ પ્રલિકાલે પરવરયા યેહવા દીસે શ્રી અવિનાશ રિ;
ત્યમ કૌરવદલ સર્વ સામટૂ હણવાને આવ્યો પાશ રે. ૩૦

એહવૂં રૂપ અસમ્ભવ દેખતાં કૌરવ શ્રવ ૫૧કાંપ્યા ત્યાંહે રે;
"હવે શી વિધિ કરશો?" રાય કહે:"કાંઇ૫૨વિચારો મન માંહિ રે."૩૧
ત્યારિ ભીમસ્વરૂપ દેખી કરી ૫૩દલમાં પડ્રી ભઙ્ગાણ રે;
ત્યારિ ગજ ઊપરિ ગજ નાહાસતા ૫૪તે-હોઆ રણમાં, જાણ રે. ૩૨

---

૩૬. રંણુમાં જાએ રે. ૩૭. રક્ષા કરતા રાએ રે. ૩૮. સમો. રંણુ. ૩૯. ૦કારનો. ૪૦. સીખર. ૪૧. સંરવે. ૪૨. લોહ ગદા ઊડી શરી: ૪૩. હોએ તાંહાં. ૪૪. વલી. ૪૫. સહુ આકંદ કુલાહલ કરે: અગલાં ડાબાં જાએ રે." ૪૬. વીચારે સરવ વાત રે. ૪૭. આપણાં માંહેઃ હસે કાંઇ ઊતપાત રે. ૪૮. હણવા. ૪૯. ધાઓ આવે છે. ૫૦. જાંણે કાલ એ પરવરોઃ ૫૧. પાંમા તાપ રે. ૫૨. વીચારોની આપ રે. ૫૩. કૌરવ દલમાં. ૫૪. તેહવા તજતા પ્રાંણ રે.

નાહસિ રથ માહા સુભટના, ત્યાંહાં નાહાસિ બહુ અસવાર રે;
ધનુષ બાણ કરથી પડે, નાસતા તેણી વાર રે. ૩૩
[55]એમ સૈન્ય વિશસ્થલ સહુ થયૂં, પણ કર્ણ તણે નહીં મન્ન્ય રે;
[56]એહવા ભીમ સાથે રણે રહી વહિ, તેહવો કો નવિ દીસે અન્ય રે. ૩૪
ત્યારિ કર્ણ ભણી આવ્યા [57]સહી તવ કુન્તા કેરો જાત રે,
વિષ્ણુદાસ કહિ ક્યમ યુદ્ધ કરયૂં, તે માંડી કહૂં [58]વિક્ષાત રે. ૩૫
૭૬૮

કડવૂં ૨૨ મૂં–રાગ વસન્ત

સન્જે કહિઃ સુણયો, રાયજી રે ! યારિ આવ્યો વૃકોદર વીર,
તવ સેના [1]સહુ કદન કરી રે રાખી મનમાં ધીર. ૧
ત્યારિ શલ્ય [2]કહિ કર્ણને રેઃ "ભીમ [3]કરિ ઉતપાત.
ઘણુ થઉ ક્રોધિ ભરયો રે, યેહનો પુત્ર થયો રણપાત. ૨
વલી બીજૂં દુઃખ [4]અભિમન્યનું રે; એહનિ રદિ શાલિ ઘાય.
[5]તે ક્રોધ અહીં રણિ મૂકશે રે; તે માટિ નહીં જીતાય. ૩
આહાવૂં રૂપ ભયાનક એહતણૂં રે મિ નથી સાંભલ્યૂં ક્યાહારિ;
ધરયૂં હતૂં પૂર્વે સહી રે, શત કૈચક મારયા યારિ. ૪
ત્રૈલોક્ય વિષિ એહવો નહીં રે, કો રહિ ભીમ આગલિ આજ;
તે માટિ આંહાં આપણે રે શૂં ઘટિ તે કરવૂં કાજ ? ૫
હૂં જાણૂં છૂંઃ સત્ય માનયે રે, [6]એ હણશે તુજને આંહાં.
તે માટિ રણ છાંડીએ રે, જો આવે [7]તવ મન માંહાં." ૬

---

૫૫. "એમ સરવ વીભલ થઊઃ પણ કરણને નહી મંન રે." ૫૬. "એહવો ભીમ સાથે રણ રેહેઃ એહેવો ન દીસે કો અંન રે." ૫૭. દીઠો. ૫૮. સાક્ષાત રે.

કડવૂં ૨૨ મૂંઃ—૧. સરવ નીકંદન કરી મનમાં રાખી મત ધીર રે. ૨. વચંન કેહે. ૩. કરસે માહા. ૪. જુધ અભીનકું. ૫. તે માટે ગદા મારસેઃ તે કહી પેરે જીતાએ. ૬. એ કહું તુજને આંહેઃ ૭. તમારા ચીત માંહે

ત્યારિ હશિ કર્ણ મૂક્ષ ઊચરચો રેઃ હૂં જાણૂં છૂં [8]એહનો પ્રાણ;
આજ ભુવન ત્રણ્ય વિષિ સહી રે કો ન ષમિ માહરાં બાણ. ૭
પણ કેચક મારચા સામટા રે, દ્રુપદસુતાને કાજ્ય;
મૃત્યુ લક્ષૂં કરય એહને રે તો કોણે ન થાએ ત્યાજ્ય. ૮
મૂને ઈચ્છા હુતી અતિ ઘણી રે, અર્જુનશં વઢવા કાજ;
જો પારથ મુજને મારતો રે કિ હૂં [9]હણતો તેહને આજ. ૯
પણ વિચમાં વિઘન હવૂં સહી રે, ગત્ય દૈવતણી નિરધાર;
તે માટિ કલપ્યૂં [10]નોહે સહી રે, હોએ હોનાર પદારથ સાર. ૧૦
બાણ [11]એ રણિ મૂકીને રે હૂં એહને કરૂં અહીં વિગ્ર."
[12]પછિ રથ ષેડો ઉતાવલો રે અર્જુન પાસે શીઘ્ર. ૧૧
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "રુચતૂં નથી રે મૂહ્‌ને વચન તાહારૂં આંહિ;
આજ યે એ સાહામો યુદ્ધ કરિ રે, તે પડિ સહી [13]રણમાંહિ." ૧૨
"હાકય હવે રથ માહારો રે": કર્ણ વદિ મુક્ષ વાણ્ય;
"ક્યમ સિહિશિ શર માહરાં સહી રે રણમાં [14]રહી નિરવાણ્ય? ૧૩
આજ ભુવન ત્રણ્ય વિષિ સહી રે [15]કો ન ષમિ માહારાં બાણ!
સુરરાજ સમો પ્રાજિ કરૂં રે ત્યાંહાં કવણ ભીમ પ્રમાણ?" ૧૪
ત્યારિ શલ્ય માહાક્રોધિ કરી રે રણ રથ ષેડ્યો માહાવેગ;
સિંહનાદ કર્ણે કરયો રે, જાણિ [ગાજિ] દ્વાદશ મેઘ! ૧૫
ત્યારિ ભીમસેન દલને તજી રે ફરી ઊભો રહ્યો અવશ્યમેવ.
ત્યારિ રથ લાવ્યો ત્યાંહાં સારથિ રે, આરૂઢ થયો તતષેવ. ૧૬
ત્યાંહાં શઙ્ખ પરસ્પરિ [16]પૂરીઆ રે, બહુ વાજે રણ્ય વાજિત્ર;
બાણ અપરિમિત પાઠવી રે ચેહનાં કનકપૂષ વિચિત્ર. ૧૭
ત્યારિ કર્ણ ઊપરિ ત્રુટી પડ્યો રે રથ સાથે પવનકુમાર.
બહુ બાણે કરચો આકલો ને શત સહસ્ર લક્ષ, નહીં પાર. ૧૮

---

૮. એહેનુ બલ પાંણ. ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહી રે હસે પાંણ ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહીં રેઃ હસે પદારથ હોનાર. ૧૧. ક્રોધે મુકીનેઃ હુ એહને કરૂ વીગ્રે. ૧૨. "તુ રથ ષેડ...સીગ્રે." ૧૩. તાહે. ૧૪. સહી. ૧૫. કોણ. ૧૬. કરીઆ.

ત્યારિ વૈકર્તન[17]મન્યુ કોપીઓ રે: એક શર [18]લીધૂ માહારૂર;
[19]ત્યારિ ભીમસેનના કર તણૂં રે તેણે ધનુષ કરયૂં ત્યાંહાં ચૂર. ૧૯
બીજૂં શર લીધૂં સહી રે, કરય ક્રોધ કરીનિ કાય.
તેણે [20]સ્તનાન્તર ભેદૂં સહી રે; ત્યારિ આકુલ્યાકુલ થાય. ૨૦
પછિ સ્વસ્થ થઇ રણમાં રહી રે ગ્રહૂં ધનુષ અન્ય માહાગ્રોઢ.
[21]નિશિત બાણ મૂકયાં સહી રે, ત્યારિ કર્ણ થયો દિગમૂઢ. ૨૧
પછિ સિંહનાદ કીધો સહી રે, તેણે કમ્પ્યા દશ દિગપાલ.
રથચક્ર ચલી પ્રથવી ડગિ રે; જાણૂં આવ્યો પ્રલેકાલ. ૨૨
ત્યારિ કર્ણ ક્રોધ હ્રદિ ધરી રે ત્યાંહાં મેહેલ્યાં બાણ અનન્ત.
ભીમ હ્રદિ ભેદ્યુ જઇ રે, જાણ્યૂં હવડાં આણ્યો [22]અન્ત. ૨૩
ત્યારિ કુન્તીસુત [23]કોપે ચઢ્યો રે, થયો રુધિરમિ જાણ્ય;
"હવે દુષ્ટ હવડાં હણૂં રે;" એહવી મુખથી બોલ્યો વાણ્ય. ૨૪
એક [24]વજ્રસાર શર યે હતૂં રે, તે સાધૂં ધનુષિ બાણ;
ક્રોધ સહિત મૂકયૂં સહી રે, 'જાશે [25]હરે કર્ણના પ્રાણ!' ૨૫
ત્યારિ શબ્દ પ્રચણ્ડ હવો સહી રે, જાણે ત્રુટી પડયૂં આકાશ!
સુર સર્વ [26]રહ્યા એમ ઉચરિ રે: 'હવિ કર્ણ પમાડો નાશ!' ૨૬
[27]સ્તનાન્તર શર ભેદીઓ રે, નિઃસઞ્ઞ હવો ત્યારિ કર્ણ.
[28]રથી તો રથ ઊપરિ પડયો રે, જાણે નિશ્ચે પામ્યો મરણ! ૨૭
[29]ત્યારિ મદ્રાધિપ એહવૂં [દિપતાં] તેણે રથ વાલ્યો તતકાલે;
લેઈ આવ્યો ત્યાંહાં કર્ણનિ રે, પછિ થાંહાં હુતો [30]ભૂપાલ. ૨૮

---

૧૭. રવીતંન તે કોપીઓ. ૧૮. લીયો હુરે. ૧૯. તાણે. ૨૦. દૃરે ભેદૃ કરણુનુઃ તે આકુલ. ૨૧. શત બાંણ સહી મુકસે. ૨૨. આવ્યો. ૨૩. કોપે. સહીઃ નેત્ર થઆં રાતાં ચોલ. ૨૪. તુન્નેઃ મુખથી બોલે બોલ. ૨૫. વજ્રસાર સર હતુ તેઃ તે લીયે ચઢાલ બાંણ, ૨૬. હણા. ૨૭. એહેરુ બોલીઆઃ કરણને લીયો નાસ. ૨૮. આકુલવાકુલ થઓ સહીઃ રંણ મધે કરણ. ૨૯. રથ ઉપર તે તો પડો. ૩૦. "સલ એહરુ દેખતાંઃ રથ ચલાવ્યો તતકાલ."

ત્યારિ હાહાકાર થૈ રહ્યો રે કૌરવની સેના માંહિ:
"આજ વૈકર્ત્તન[32] પ્રાજે હવો રે, તો રહી સકિ કોણ આંહિ?" ૨૯
ત્યારે ભીમસેન આવ્યો ધશી રે[33] દલ કૌરવ કેરે સઙ્ગ,
બાણ ગદા[34] પ્રાહારિ સહી રે સહુ મારી કીધૂં ભઙ્ગ. ૩૦
ત્યાંહાં મારચા મેગલ મલપતા રે; રથ ભાંજી કીધા ચૂર.
વહતાં બલ વાધ્યૂં સહી રે, જાણે [વાધ્યૂં] સાયર-પૂર! ૩૧
અસઙ્ખ્ય તેજી ત્યાંહાં હણ્યા રે, તેહની કહી નિવિ જાઇ વાત.
[35]ખર ઊંટ શકટ હણ્યા રે, રણ્ય કીધૂં [બહુ] ઉતપાત. ૩૨
નાહાસિ દલ દોહો દશ થકી રે, રણમાં થોભ્યૂં નવિ જાય.
ગજ ઊપરિ ગજ નાહાસતા રે, હય ઊપરિ હય ધાય. ૩૩
રથ વાલ્યા ત્યાંહાં નવિ વલે રે; માહારથી હવા ગતપ્રાણ.
વલી ભીમ ક્રોધ રિદિ ધરી રે ત્યાંહાં અસઙ્ખ્ય મૂક્યાં[36] બાણ. ૩૪

ઊથલો

અસઙ્ખ્ય મૂક્યાં[36] બાણ રે. તેહની સઙ્ખ્યા નવિ જાએ લહી.
વિષ્ણુદાસ[37] કિહિ: પછિ શૂં યયૂં રે રણિ, તે કથા બોલૂં[38] સહી. ૩૫
૮૦૩

કડવૂં ૨૩ મૂં-રાગ દેશાખ

ચોપાઈ

સઞ્જે કિહિ: સાંભલ્ય, રાય! તાહારા પુત્ર[1] તણા ઉપાય.
[2] ચમૂપતિ ભાગો ચેણી વાર, રણમાં શૂં હૌઉં તેણી વાર. ૧

---

૩૧. દૂરજોધન. ૩૨. કરણ સરષો પ્રાજે ચઓ...તાંહે. ૩૩. કૌરવ સેના સંગ. ૩૪. કરણ સરવ સેન કીધુ ભંગ. ૩૫. બહુ નર હસ્તી મારી કરી કીધો માહા. ૩૬. મેહેલાં. ૩૭. કેહે કથા: પછે સુ થૈ તે બોલુ સહી. ૩૮. બોલી અ.

કડવૂં ૨૩મૂં:—૧. પુત્રનો કહી મહીમાએ. ૨. "પછે કરણ ભાગો જેણી વાર તાર પછી રણમાં સુ હવુ નીરધાર."

દુર્યોધન-મન્ય દુઃખ ન માય રણમાં વાત વિચારે રાયઃ
"નિત્યે મૂજનિ કિહિતો કર્ણઃ 'હૂં' પાણ્ડવને પમાડીશ મરણ. ૨

સકલ યોદ્ધ શાહાનિ મોકલો ? હૂં પાણ્ડવ મારૂં એકલો.'
યેહ[ના] બલ કીરત્યની ક્ષાત, [3]સુરપતિ શરપો જાણિ વાત; ૩

ધરિ પાણિ થાંિ કોદણ્ડ, ત્યારિ [4] ભય પામિ બ્રહ્માણ્ડ.
ધનુષ વિષે ગત્ય અધિકી હોય, એ આગલે નવિ માંડિ કોય. ૪

યેહના શર[5]તણો નિર્ઘોષ, સાંભળતાં રિપુ પામે શોક,
તે આ[6]કર્ણની શી ગત્ય થઈ ? કૌરવ માત્રની કીરત ગઈ". ૫

એમ ટલવલવા લાગો માહારાજ "એકો[7] ન શીધૂં માહારૂં કાજ.
કર્ણ સંમો નહીં ભૂતલ માંહી, તે મૂર્છા પામ્યો રણમાંહિ. ૬

ક્યાંહાં ગયા માહારા ભ્રાત[8]સુજાણ, યે રણિ લે પાણ્ડવના પ્રાણ" ?
એહવિ રથ્ય બિશી [10]તતખેવ, આર ભ્રાત રાયના[11]અવસ્યમેવ ૭

કરી પ્રણામ નિ ઉભા રહિ;[12]શૂર વચન રાય આગલિ કિહિઃ[12]
"સુખ મન્ય પામિ મહીપાલઃ અહ્મો સર્વનો આણ્યૂં કાલ. ૮

[13]શન આગ્ના આપો એક વાર ? પાણ્ડવ પાંચ મનાવૂં હારય".
દુર્યોધન કેહેઃ "સેના[14]સાથ્ય જઇ પાણ્ડવશૂ[15]મારો બાથ. ૯

[16]પાણ્ડવ-ભય અગાધ્ય દ્રહતોય, તેમાં કર્ણબૂડતો જોય.
તેહની રક્ષા કાજિ સહુ પરવરો; મનમાં ક્રોધ આભ્યન્તર ધરો.[17]" ૧૦

(એહવી) રાયતણી આગ્ના શિર ધરી આહારે જણ રથ્ય બિઠા ફરી.
લોહમિ કવચ ધરયાં છિ અઙ્ગ્યઃ 'હવડાં સૈન્ય પમાડૂં ભઙ્ગ. ૧૧

---

૩. સુરી નર જાણે તે સાક્ષાત. ૪. ભયંકાર થાએ બ્રમંડ. ૫. સંપતણા. ૬. આજ. ૭. નવ સર. ૮. કેમ પામે આંહે. ૯. સુભટ. ૧૦. ને ખેવ. ૧૧. આવા. ૧૨. રહા...કહા. ૧૩. "સેનને આગના આંહો દાએ "પાંચ પાંડવની છેદ કાએ" ૧૪. સામે મુજકાજ. ૧૫. ને મારો આજ. ૧૬. આ કડી નથી. ૧૭. ધરિ. અ.

[18]પાણિ ધનુષ લીધૂં વિકરાલ; ચાલ્યા ક્રોધ ધરી તતકાલ.
ત્યારિ[19]મહીપત્ય મૂક્ષ આશી ઊચરે:"જાઓ, પાણ્ડવને મારો શરિ." ૧૨
મનમાં શૂર ધરી[20]ઉદ્દેશ, ચાલ્યા સ્મરણ કરી દેવેશ.
પાણ્ડવ હણવા કેરી આસઃ અનેક સૈન્ય રાક્ષૂં નિજ પાશ. ૧૩

[21]યમ પતઙ્ગીઆ પાવકમૂખિ પડિ દેષતાં આવી વક્ષે.
આવ્યા રણિ[22]મનમાં ધરી માન. ચ્યારેનાં કહૂં હવે અભિધાનઃ ૧૪
[23]શ્રુતવાચક દુર્ધર માહાબલી, વિવસુ વિકટ ન સહિ કો કલી.
[24]વલી ક્રોધને સમ બલવન્ત, ભડતાં યેહનો નાવિ અન્ત. ૧૫

રથ પાંચસેહે આગલ્ય કરી આવ્યા રણ્ય માંહાં ક્રોધ જ ધરી,
રથ સાઠ્ય નિ ગજ પચ્ચાસ, પ્ર[થમ] આવતાં કીધા નાશ. ૧૬
પછિ[25]વિવસુ રણિ[26]અલગો થાય.[27]પાણ્ડવની સેનામાં જાય.
[28]તેણે ભલ્લપ્રૌઢ એક કરમાં ગ્રહી, હણ્યૂં સૈન્ય પાણ્ડવનૂં સહી. ૧૭

ત્યારિ ભીમિ મૂકી એકજ ફાલ, રણમાં[29]તેહનો આણ્યો કાલ.
કુણ્ડલ[30]મુગટ સહિત શિરત્યાંહિ શોભિ પડીઆં અબ્યની માંહિ. ૧૮
[31]તેહનિ હણ્યો જાણી સહુ ભ્રાત કરિ ભીમનિ માહા ઉપઘાત.
અસઙ્ખ્ય ભલ્લ ગ્રહી કરમાંહિ વીટચો[32]ભીમ રહી રણમાંહિ. ૧૯
પછિ ભીમ ચરણ તણા બહુ પ્રાહારિ, ભગ્ન કરચા ત્યાંહાં રાજકુમાર.
[34]વાતભગ્ન દ્રુમ યેહવા હોય, તેહવા ત્યાહાં દીસિ[35]સોય ૨૦

---

૧૮. ઓર...લીલાં. ૧૯. દૂરજોધન આસીસ ઓચરે" તમે...ષરે. ૨૦. ધરૂ આવેસ. ૨૧. જેમ પતંગ દીપક મુષ ભક્ષ, ૨૨. રણમાં ધરી બહુ માંમ તે ચાર જનના કહુ સુર નાંમ. ૨૩. "સુત વાચક દુરધર માબલી એ ચાર ભ્રાત રંણ ચાલા વલી," ૨૪. આ લીટી નથી. ૨૫. વીવીછલ અગલો. ૨૬. રણમાં અ. ૨૭. પાંડવ સેના માંહે તે જાએ. ૨૮. "તેણે ગદા એક હાથે ધરી ચાલો ક્રોધ રૂદેમાંહા કરી." ૨૯. આંણો ચારેનો કાલ ૩૦. કવચ રહાં છે તાહે. ૩૧. "તેણે જાંણો હણો સહી પ્રાત કરો ભીમે મહા ઊતપાત." ૩૨. વેધો. ૩૩. ભંગ. ૩૪. વાઊથી દ્રુમ જંમ ઊડી જાએ. ૩૫. છે કાએ.

૩૭પછિ [વિકટ] નેસમ ઉભે કુમાર, તેણે ભીમને કીધો પ્રાહાર.
મારિ ભલ્લ ગર્દિમાં બહુ; સેનાપતિ ત્યાંહાં જુઇ૩૬સહુ. ૨૧

પછિ ભીમિ ક્રોધ ધરી મનમાંહિ, તહારા સુત સહુ મારયા ત્યાંહિ.
(ત્યારિ) હાહાકાર હવો તેણે સમિ, રુધિર પીવાનિ ચોગ્યની ભમિ. ૨૨
અપર પુત્ર તાહારા યે વલી, નાહાઠા સહુ તે એકઠા મલી.
ભીમસેનનૂં દેખી તન રહ્યા શૂર તેહનાં કમ્પિ મન. ૨૩

પછિ [ખૂંખ] પાડતા નાહાસિ(બહુ)યોદ્ધ. ત્યારિ કર્ણનિ હુયિ૩૮પ્રતિબોધ.
સાવધાન૩૯પછિ હોઓ જાણી મદ્રાધિપથૂં બોલ્યો વાણીઃ ૨૪
"અરિ સૂત !૪૦હવિ અધક્ષણમાંહિ રથ આપણો હાંકે ત્યાંહિ.
હણ્યૂં સૈન્ય દીસિ છિ ઘણૂં, રણમાં તાં નવિ જાઇ ગણૂં. ૨૫

રખે રાયનિ થૈ હોઈ ઘાત ! કુશલ તણી૪૧કોહો મુને કો વાત."
ત્યારિ શલ્ય કિહિઃ "દુર્યોધન તણા વહતા ભ્રાત પડ્યા અતિઘણા. ૨૬
હજી લગી દુર્યોધનરાય; રણમાં કુશલી છિ તેહની કાય.
તે માટિ, વૈકર્તન !૪૨સુણો, થાએ વિલમ્બ આપણે૪૩ઘણો. ૨૭

જો એ આજ રણ્ય પાણ્ડવ મરિ, તો નિશ્ચે રાજ્ય૪૪સુયોધન કરે."
એહવૂં કહી રથ ખેડ્યો ત્યાંહિ,૪૫વૈકર્તન આવ્યો રણમાંહિ ૨૮
ભીમ આવતો દીઠો યમ્મ, સન્મુખ થૈ રથ લાવ્યો ત્યમ્મ.
સાહમસાહમા માહારથી મલ્યા, બલે કો નવિ જાઇ કલ્યા. ૨૯

માંડ્યૂં યુદ્ધ અપરિમિત સહી; મારિ બાણ૪૬પરસ્પરિ રહી.
કર્ણે બાણ [મૂક્યૂં] એક કાલ,૪૭વિરથ ભીમ કીધો તતકાલ. ૩૦

પછિ હશી૪૮વચન મુખ બોલો ત્યાંહિઃ "ભલિ કર્ણ ! તૂં આવ્યો આંહિ"
એહવૂં કહી કર ઝાલી ગદા રથ કર્ણનો ભાંગ્યો તદા. ૩૧

---

૩૬. પછે વીકની સંભ. ૩૭. જઇ અ. ૩૮. હવિ (?) અ. ૩૯. હવો કરણ જાંણ. ૪૦. સલ. ૪૧. મુજને કેહે વાત. ૪૨. વીકરતન. ૪૩. આપણને. ૪૪. દૂરજોધન. ૪૫. વીકરતન કંપો. ૪૬. અન્યોગંન. ૪૭. વીકાલ. ૪૮. ભીમ બોલો.

પછિ સૈન્ય[૪૯]હણ્યૂં તે ઘણૂં, ગણી માન કહૂં તે તણૂં:
સાતસેહિ મોટા માતઙ્ગ હણી રણમાં પછિ પાડ્યો ભઙ્ગ. ૩૨

વલી સુબલપુત્ર[૫૦]નાના પઞ્ચાસ, તે સહુ પણ ભીમે કીધા નાશ;
વલી એક શત[૫૧]રથ અલગા ગણ્યા, ગદાપ્રાહારિ ભીમે હણ્યા. ૩૩

[૫૨]તેથા દ્વિગુણ ગણ્યા અસવાર; પદાતિનો નવિ લાભિ પાર.
[૫૩]ત્યાંહાં રથી [૫૩] પાંચશે આવ્યા સઞ્ચ,
લોહમે કવચ ધરચાં યેહણે અઙ્ગ. ૩૪

અસઙ્ખ્ત તેણે મૂકયાં બાણ ભીમસેનના હણવા પ્રાણ;
[૫૪] તોહે પણ [૫૪] ભીમિ કરચા વિરૂપ,
[૫૫] ગદાપ્રહાર કો [૫૬] ન સકે સહી ભૂપ. ૩૫

વલી સુબલપુત્ર મન્ય આણી રીસ મારચા યોદ્ધ[૫૭]સહસ્ત્ર એકવીસ,
યેહનિ હાથે ગદા તોમર ને પાશ, રહ્યા ભીમનિ કરવા નાશ. ૩૬

કો ગજ રથ હય ઊપરિ ચઢ્યા; આવી ભીમસેનશૂં ભડ્યા.
[૫૯]તોહે પડ્યા ગદાનિ ઘાય. રણમાં કોણે થોભ્યૂં નવિ જાય. ૩૭

[૬૦]હવિ કર્ણ ગયો રથ્ય બિશી ત્યાંહિ, રાય યુધિષ્ઠર હુતા યાંહિ;
[૬૧]બાણવૃષ્ટિ ત્યાંહાં કીધી રહી. તે વાર્તા ભીમિ રણ્ય લહી. ૩૮

રથ–આરૂઢ થઈ અવશમેવ, ધાયો કર્ણ પ્રતિ[૬૨]તતષેવ:
"કરે યુદ્ધ મુજ સામો રહી; રાય કનિ શૂં આવ્યો[૬૩]અહીં ?" ૩૯

એહવૂં કહી[૬૪]પરસ્પરિ[૬૫]સહી મારિ બાણ અનોઅન્ય રહી.
[૬૬]યમ સાયર મનમાં ધીરય ધરી ગર્જિ[૬૭]વારિ અમોઘિ કરી, ૪૦

૪૯. માર. ૫૦. નાગજપાસ. ૫૧. ગજરથ. ૫૨. તેપે દુગણા અસ્વાર, પાલા તણો. ૫૩. પછે. ૫૪. તેહને. ૫૫. વીરથ. ૫૬. નાં પમે ભમરથ. ૫૭. એકસોને વીસ. ૫૮. ભીમને સનતુઅ ભડા. ૫૯. તેહ પણ. ૬૦. આ સીટી નથી. ૬૧. ફરી વાતણી કીધી. ૬૨. જાણી. ૬૩. વહી. ૬૪. પેરે પેરે. ૬૫. સહી...રહી. ૬૬. જમ સાએરમાથી રજ ધરી. ૬૭. વીર અપરમીત કરી.

[૬૮]યમ ઉમે નદી મન્ય આણી ગર્વે, જલિ કરી ત્રટ બ્યાપિ સર્વ,
ત્યમ કર્ણ ને ભીમ જ ભડે. પાણ્ડવ–કૌરવ–સેના પડે. ૪૧

ત્યારિ દુર્યોધનના યે માહારથી, નામ કહૂં તેહનાં હૂં કથીઃ
સુબલપુત્ર કૃતવર્મા જાણિ અશ્વત્થામા[૬૯]કૃપ પરિમાણ, ૪૨

[૭૦]એહ પ્રમુખ યેયે બલવન્ત, તે રણમાં આવ્યા ગુણવન્ત.
ત્યારિ પાણ્ડવના યેયે માહારથી, તેહના રથ લાવ્યા સારથિ. ૪૩

એમ પરસ્પરિ માંડ્યો સહ્ગ્રામ, લેતા વીર અનોઅન્ય નામ.
અશ્વે અશ્વ, ગજિ ગજ સોય, રથી માહારથી[૭૧]ભડતા જોય. ૪૪

બાણવૃષ્ટિ ઊભા ત્યાંહાં કરિ; અતિ સૂરાતન મનમાં ધરિ,
[૭૨]પ્રાસ સાંગ્ય[૭૩]મહૂર ભીંડીમાલ વાગિ, ભૂમિ પડે મહીપાલ. ૪૫

ગદા[૭૪]ભલ્લ ફરશી તરુઆરિ ભડિ વીર, તેહનો ન લહૂં પાર.
બાણવૃષ્ટિ છાહ્યો આકાશ, પડે વીર તે પામે નાશ. ૪૬

રુધિર તણી ત્યાહાં સરિતા વહિ; પડે યોધ યે રણમાં રહિ.
માંસ તણો કર્દમ ત્યાંહાં બહુ,[૭૫]કરતા વીર અનોઅન્ય સહુ. ૪૭

[૭૬]વાયસ ગૃધ્રવ હર્ષા અતિઘણૂં કરિ ભક્ષ[૭૭]આંમિપ જ તણૂં.
[૭૮]અદષ્ટપૂર્વક એ સહ્ગ્રામ તારકામય યેહનૂં છિ નામ. ૪૮
એહવિ દિનંકર (શિર) આવ્યા અવશ્યમેવ,
ત્યારિ ક્ષણ એક યુદ્ધ તજ્યૂં તતષેવ.
[૭૯]સન્ધ્યાકાલ મધ્યનો લહી તજ્યો સહ્ગ્રામ પરસ્પરિ રહી. ૪૯

---

૬૮. “જેમ મેઘ વરસે. આંણી ગરવ, જયમે પ્રથવી થાએ સરવ; તે રીતે ભીમ ભડે.” ૬૯. કૃપાચારજ પ્રમાંણ. ૭૦. કૌરવના જે વીર બલવંત. ૭૧. ભડે સહુ કોએ. ૭૨. ફરસી. ૭૩. મદગલ. ૭૪. “ગદાગ્રહ આવે નીરધાર, પડે વીર મંન પાંમીને ત્રાસ” ૭૫. મરતા ૭૬. પક્ષી વાએસ કરના સહુ ઘણ. ૭૭. તે મનુરાજ તણું. ૭૮. “અદ્રષ્ટ કરંણ હવો, ભારેપંમ જેહનું.” ૭૯. આ લીટી નથી.

પછિ સૈન્ય[૪૯]હણ્યૂં તે ઘણૂં, ગણી માન કહૂં તે તણૂં:
સાતસેહિ મોટા માતઙ્ગ હણી રણમાં પછિ પાડ્યો ભઙ્ગ. ૩૨

વલી સુબલપુત્ર[૫૦]નાના પચ્ચાસ, તે સહુ પણ ભીમે કીધા નાશ;
વલી એક શત[૫૧]રથ અલગા ગણ્યા, ગદાપ્રાહારિ ભીમે હણ્યા. ૩૩

[૫૨]તેથા દ્વિગુણ ગણ્યા અસવાર; પદાતિનો નવિ લાભિ પાર.
[૫૩]ત્યાંહાં રથી [૫૩] પાંચશે આવ્યા સઙ્ગ,
લોહમે ક્વચ ધરચાં યેહણે અઙ્ગ. ૩૪

અસઙ્કેત તેણે મૂક્યાં બાણ ભીમસેનના હણવા પ્રાણ;
[૫૪] તોહે પણ [૫૪] ભીમિ કરચા વિરૂપ,
[૫૫] ગદાપ્રહાર કો [૫૬] ન સકે સહી ભૂપ. ૩૫

વલી સુબલપુત્ર મન્ય આણી રીસ મારચા યોદ્ધ[૫૭]સહસ્ર એકવીસ,
યેહનિ હાંથે ગદા તોમર ને પાશ, રહ્યા ભીમનિ કરવા નાશ. ૩૬

કો ગજ રથ હય ઊપરિ ચઢ્યા; આવી ભીમસેનશ્યૂં ભડ્યા.
[૫૯]તોહે પડ્યા ગદાનિ ઘાય. રણમાં કોણે યોભ્યૂં નવિ જાય. ૩૭

[૬૦]હવિ કર્ણ ગયો રથ્ય બિશી ત્યાંહિ, રાય યુધિષ્ઠર હુતા યાંહિ;
[૬૧]બાણવૃષ્ટિ ત્યાંહાં કીધી રહી. તે વાર્તા ભીમિ રણ્ય લહી. ૩૯

રથ-આરૂઢ થઈ અવશમેવ, ધાયો કર્ણ પ્રતિ[૬૨]તતષેવ:
"કરે યુદ્ધ મુજ સામો રહી; રાય કનિ શૂં આવ્યો[૬૩]અહીં?" ૩૯

એહવૂં કહી[૬૪]પરસ્પરિ[૬૫]સહી મારિ બાણ અનોઅન્ય રહી.
[૬૬]યમ સાયર મનમાં ધીરય ધરી ગર્જિ[૬૭]વારિ અમોઘિ કરી, ૪૦

---

૪૯. માર઼. ૫૦. નાગજપાસ. ૫૧. ગજરથ. ૫૨. તેપે દુગણા અસ્વાર, પાલા તણો. ૫૩. પછે. ૫૪. તેહને. ૫૫. વીરથ. ૫૬. નાં ધમે ભમરથ. ૫૭. એકસોને વીસ. ૫૮. ભીમને સનતુદ્ધ ભડા. ૫૯. તેહ પણ. ૬૦. આ ચોટી નથી. ૬૧. ફરી વાણી કીધી. ૬૨. જાણી. ૬૩. વહી. ૬૪. પેરે પેરે. ૬૫. સહી...રહી. ૬૬. જમ સાએરમાથી રજ ધરી. ૬૭. વીર અપરમીત કરી.

[૬૮]યમ ઉભે નદી મન્ય આણી ગર્વ, જલિ કરી ત્રટ વ્યાપિ સર્વ,
ત્યમ કર્ણ ને ભીમ જ ભડે. પાણ્ડવ–કૌરવ–સેના પડે. ૪૧

ત્યારિ દુર્યોધનના યે માહારથી, નામ કહૂં તેહનાં હૂં કથીઃ
સુબલપુત્ર કૃતવર્મા જાણિ અશ્વત્થામા[૬૯]કૃપ પરિમાણ. ૪૨

[૭૦]એહ પ્રમુખ યેયે બલવન્ત, તે રણમાં આવ્યા ગુણવન્ત.
ત્યારિ પાણ્ડવના યેયે માહારથી, તેહના રથ લાવ્યા સારથિ. ૪૩

એમ પરસ્પરિ માંડયો સઙ્ગ્રામ, લેતા વીર અનોઅન્ય નામ.
અશ્વે અશ્વ, ગજિ ગજ સોય, રથી માહારથી[૭૧]ભડતા જોય. ૪૪

બાણવૃષ્ટિ ઊભા ત્યાંહાં કરિ; અતિ સૂરાતન મનમાં ધરિ,
[૭૨]પ્રાસ સાંગ્ય[૭૩]મહૂર ભીંડીમાલ વાગિ, ભૂમિ પડે મહીપાલ. ૪૫

ગદા[૭૪]ભલ્લ ફરશી તરુઆરિ ભડિ વીર, તેહનો ન લહૂં પાર.
બાણવૃષ્ટિ છાહ્યો આકાશ, પડે વીર તે પામે નાશ. ૪૬

રુધિર તણી ત્યાહાં સરિતા વહિ; પડે યોધ યે રણમાં રહિ.
માંસ તણો કર્દમ ત્યાંહાં બહુ,[૭૫]કરતા વીર અનોઅન્ય સહુ. ૪૭

[૭૬]વાયસ ગૃધવ હર્ષા અતિઘણૂં કરિ ભક્ષ[૭૭]આમિષ જ તણૂં.
[૭૮]અદષ્ટપૂર્વક એ સઙ્ગ્રામ તારકામય યેહનૂં છિ નામ. ૪૮
એહવિ દિનકર (શિર) આવ્યા અવશ્યમેવ,
ત્યારિ ક્ષણ એક યુદ્ધ તજ્યૂં તતપેવ.
[૭૯]સન્ધ્યાકાલ મધ્યનો લહી તજ્યો સઙ્ગ્રામ પરસ્પરિ રહી. ૪૯

---

૬૮. "જંમ મેઘ વરસે. આંણી ગરવ, જયમે પ્રથવી થાએ સરવ: તે રીતે ભીમ લડે." ૬૯. કૃપાચારજ પ્રમાંણ. ૭૦. કૌરવના જે વીર બલવંત. ૭૧. લડે સહુ કોએ. ૭૨. ફરસી. ૭૩. મદગલ. ૭૪. "ગદાગ્રહ આવે નીરધાર, પડે વીર મંન પાંમીને ત્રાસ" ૭૫. મરતા ૭૬. પક્ષી વાએસ હરના સહુ ઘણુ. ૭૭. તે મનુરાજ તણું. ૭૮. "અદ્રષ્ટ કરંણ હવો, ભારેખંમ જેહનું." ૭૯. આ લીટી નથી.

ત્યાર પછિ રથિ શી ગત્ય થાય, સઞ્જે કિહિઃ સાંભલ્ય, રે રાય!
હવિ કહૂં યુધ સંસપ્તક તણૂં, અર્જુન સાથિ વઢિ ચે ઘણૂં. ૫૦ / ૮૫૩

કડવૂં ૨૪ મૂં—રાગ કેદાર ગોડી

સઞ્જે કિહિઃ સાંભલ્ય, શુભમતિ! વઢિ કર્ણ [ત્યાંહાં] સેનાપતિ.
સંસપ્તક સાથે અર્જુન કરિ યુદ્ધ સ્થિર રાખી મન.
[1]ત્યાંહાં ગાઞ્જીવ કેરા નિર્ઘોષ સુણી [2]રણમાં વીર ધરિ શોક.
[3]ત્યાંહાં પાર્થે રણ્ય ઊભા રહી સંસપ્તક શેષ કરચા સહી. ૨
એહવે સુશર્મા આવી મલ્યો, [4]જે યુદ્ધિ નવિ જાએ કલ્યો,
તેણે બાણવૃષ્ટિ કીધી ત્યાંહિ, અર્જુનને ઢાંકચો [5]રણ માંહિ. ૩
ત્યારિ પાર્થ હવો વ્યાકુલ-કાય; [6]પૂઠે–થા સંસપ્તક ધાય.
ત્યારિ પ્રકટ થયો પારથ ત્યમ, જાણે મેઘથી આદિત્ય યમ્મ, ૪
વલી નવિ બાણે[7] રાગે સહી, માર્યો અર્જુનને ઊભાં રહી.
વલી ત્રણ્ય બાણ[8] માહાક્રૂર ધરી માર્યા યદુનન્દનને યત્ને કરી. ૫
એક[9]ભલ્લ ગ્રહી હસ્તિ પ્રૌઢ છેદી ધ્વજા કરચો દિગમૂઢ.
ત્યાંહાં [10] ગયો હરિવર ક્રોધિ ધરી,
ત્યાંહાં નાહાઠા યોદ્ધ સહુ[11]આફણી. ૬
ત્યારિ સુશર્મા[12] હાકે રહ્યો આવી કૃષ્ણ સહિત[13] રથ ગ્રહ્યો.
ત્યારિ શંખનાદ કીધો નાથ, સંસપ્તકનો નાહાઠો[14]સાથ્ય. ૭
સર્પાસ્ત્ર મૂકી કીધો રોષ, અર્જુને બાંધ્યા [15]સાહા યોધ.
થયૂં સુશર્માનિ રણિ જાણ: તેણે મૂકયૂં ગરુડ તણૂં બાણ, ૮

કડવૂં ૨૪ મૂં:—૧. બહુ વાજાં ગાણ્ડીવના. ૨. વીર પમાડો સોષ. ૩. "અરજુન સાહાંમો ઊભો રહી. સંસપ્તષ તાંહાં આવો સહી." ૪. તે તો બલે નવ. ૫. દલ. ૬. સંસપ્તષની પુઠે. ૭. બાણ મુકયાં. ૮. મારાં ફરી, મારા જોધને ક્રોધે ભરી. ૯. સ્યાન હસ્તી. ૧૦. ગાજ્યો હરીવંસ. ૧૧. આવ્યા ફરી. ૧૨. કેડે. ૧૩. અરજુનને. ૧૪. લેઇ સાથ. ૧૫. સરવ.

ત્યારિ સર્પ સહુ નાહાશી ગયા, પન્થી યોદ્ધ સહુ નિર્ભે થયા. ૯
પછિ માંહાં હુતા ત્યાંહાંથા સહુ[૧૬]જઇ રણિ વીટચો અર્જુન બહુ.
ત્યારિ સુશર્મા ક્રોપિ ચઢ્યો; રથ સાથે અર્જુનનિ[૧૭]અડ્યો.
[૧૮]એક ત્રણ્ય બાણ ગ્રહી વિકરાલ મારચાં પાર્થને જઈ તતકાલ. ૧૦
તે અર્જુન ન સકયો છેદી, પડ્યો રથ ઊપરિ હ્રદયાભેદી.
ત્યારિ હણ્યો પાર્થ રણમાં જાણી[૧૯]સહુ ગર્જ્યા વીર આનન્દ આણી. ૧૧
[૨૦]વાજિત્રના હોએ નિર્ઘોષ, સહુ વલ્યા તજી મન્યથી શોક.
વાગાં જયકારી ત્યાંહાં નીસાણ: 'કો[૨૧]રાયનિ કરો જઈ જાણ.' ૧૨
વાગા શંષતણા બહુનાદ; કરિ પરસ્પરિ[૨૨]રહી રણ્ય સાદ.
એહવે[૨૩]જાગ્યો પારથ બલ ધારી; ત્યાંહાં આવી તવ સેના મારી. ૧૩
મૂક્યૂં ઇન્દ્રાસ્ત્ર આણી ક્રોધ, તેણે અસઙ્ખ્ત મારચા યોધ:
[૨૪]સંસપ્તક નાક્ષિ નિર્દલી, પછિ ભાગો[૨૫]શિવશર્મા વલી. ૧૪
રથ ભાંજ્યા, ગજ કીધા નાશ, કો[૨૬]ન રહિ અર્જુનને પાશ.
યે રણમાં આવિ તેહ પડિ; નવિ અર્જુન[૨૭]સાહમો કો વઢિ. ૧૫
[૨૮]ત્યાંહાં દશોદશ સેના નાહસિ; ન જુએ પાછૂં[૨૯]મનમાં ત્રાસિ.
એમ સંસપ્તક કીધું ભઙ્ગ–ત્યાંહાં કૃષ્ણ રહ્યા જુએ સઙ્ગ્રામ. ૧૬
[૩૦]રથ અયુત હણ્યા, ગજ શતત્રીસ. અસવાર પડ્યા[૩૧]રણિ શતવીશ.
ત્યાંહાં પદાત્ય યે હુતા પાશ[૩૨]પચ્ચીસ સહસ્ર પામ્યા નાશ. ૧૭
રણે હણતાં દલ શેષ રહ્યૂં, તેણે દુર્યોધનને આવી કહ્યૂં:
"સ્વામી ! પાર્થિ કીધૂં કલ્પાન્ત; સંસપ્તકનો આણ્યો અન્ત. ૧૮
દલ ઊપરિ દલ નાહસિ શહી." એહવી સેવકે વાણી કહી.
"હોએ ગાણ્ડીવ કેરા ઘોષ; તેણે ત્રાસ[૩૪]ધરિ મન્ય ત્રૈલોક્ય". ૧૯

---

૧૬. જે વીર અરજુનને નમતા બહુ. ૧૭. સુ ભડો. ૧૮. એક મારૂ ૧૯. સરવ વીર પરપરા રૂદે આંણી. ૨૦. વજાત્રનો વાજે. ૨૧. કેહે. ૨૨. સહુસાદ. ૨૩. ગાજે. ૨૪. સુભટ સહુને નાષાં દલી દલી. ૨૫. સુરુહમાં ૨૬ ના આવે. ૨૭. સાથે. ૨૮. દોહોદસ સેનાનો થઓ નાસ. ૨૯. પામા ત્રાસ. ૩૦. રથ ભાગા હણ્યા ગજ. ત્રીસ. ૩૧. રંણમાં પંચવીસ. ૩૨. તે. સરવેને કીધા નાસ. ૩૩. જઇ. ૩૪. છ ત્રૈ૦

[35]ત્યારિ રાય કહિ: "સામ્પ્રત થાઉ. સહુ કૌરવ મલી સાહમા જાઉ."
ત્યારિ કેતવર્માનિ કર્ણ વલી[36]કૃપ અશ્વત્થામા સંક્રિય મલી. ૨૦
વલી ઉલૂક ને સૌબલરાય, કૌરવ નામી સહુ તસર થાય.
"રથ ગજિ[37]અ[38]સનયત રણમાંહિ જાણૂં, હવિ પાર્થ આવ્યો આહિ!" ૨૧
એહવૂં કહીનિ મૂક્યાં બાણ ઘણાં, ત્યારિ નાઠાં દલ પાણ્ડવ તણાં.
વલી યુધ અપરમિત થાય; સઞ્જે કહી:[39]તે સાંભલ્ય, રાય! ૨૨
૮૭૫

કડવૂં ૨૫ મૂં—રાગ કલ્યાણ[1]

સઞ્જે વાણી બોલીઆ; તૂં સાંભલ્ય રે ધૃતરાષ્ટ્ર સુજાણ!
રાય દુર્યોધન રણ વિષિ આવીને રે એહવી બોલ્યો વાણ્ય: સઞ્જે. ૧
"ધર્મ રહિ ક્ષત્રિ તણો, એહવૂં જાણી રે[2]વઢ્યો આહિ.
નિશ્ચિ જય તહ્નો પામશો; હૂં જાણૂં છૂં રે મનમાંહિ. સઞ્જે. ૨
પાણ્ડવનિ રણ્ય મારશો તહ્નો, કરશો રાજ્ય અવશમેવ.
અથવા રણ્ય પડશો તહ્નો તો સ્વર્ગી રે થાશો તતપેવ. સઞ્જે. ૩
દેવ તણી દેવાઙ્ગના તે આવી રે વરશિ સાર.
પછિ નાનાવિધિ ક્રીડા સહીરે તેશું કરશો રે ત્યાંહાં નિરધાર સઞ્જે. ૪
એહવા સ્વર્ગ તણા સુખ સાધવા રણિ મારો રે કુન્તાજાત.
[3]તમ પૂઠે હૂં આવીશ સહી;" ઇમ કિહિ છિ રે દુર્યોધન વાત. સઞ્જે. ૫
ત્યારિ કર્ણ[4]પ્રમુખ ગે મહારથી; તેણે રણમાં કીધો સઙ્ઘાર;
પાડ્યૂં દલ પાણ્ડવ તણૂં, તેહનો[5]જોતા રે નવિ લાભિ વાર. સઞ્જે. ૬
ત્યારિ ગાણ્ડીવધર આવ્યો ધસી, તેણે મૂક્યાં રે બાણ અનન્ત.
કૌરવની સેના હણી, તેનો નાવિ રે કાંઇ ગણતાં અન્ત સઞ્જે. ૭

---

૩૫. દુરજોધન કહે સહુ સાંપ્રદ થાસો તમો સરવ મલીને જુઓ."
૩૬. કતભેગા. ૩૭. સાંપ્રદ. ૩૮. અસ્વ. ૩૯. સાંભલીએ.

કડવૂં ૨૫ મૂં:—૧. વેરાડી. ૨. "વઢ્યો" નથી. ૩. તારપુઠે અમો-આવીસુ. ૪. દૂરમુખ સારથી, તેણે કીધો રણસંઘાર. ૫. નાં જાણું પાર.

એહવિ ભીમ દ્રિષ્ટે પડ્યો ત્યારિ હરક્ષો રે પારથ વીર;
"કુશલવાત સહુની કહો,[7]માહારા ભાઈ રે વૃકોદર વીર!" સજ્જે. ૮
ત્યારિ ભીમ કહે: "કર્ણે રહી માહા કીધો રે રણમાં ઉતપાત;
રાય[8]પમાડ્યા મૂર્છા; બહુ સેનનો રે કીધો ઘાત." સજ્જે. ૯

પછિ પારથ કહે: "દર્શન કરૂં એક વાર જ રે ધર્મકુમાર
[9]ત્યારિ પૂઠે રણમાં રહી બહુ સૈન્યનો રે વાલૂં સંહ્વાર." સજ્જે. ૧૦
શિબિર વિષે આવ્યા સહી રથ પેડી દીનદયાલ.
આલિઙ્ગન દીધૂં સહી આદરશૂં રે ઊઠી મહીપાલ. સજ્જે. ૧૧

જાણ્યૂં-કર્ણ હણીને આવીઆ; બહુ દીધૂં રે માન-સન્માન.
રુધિરે અઙ્ગ લેપન હવાં, એહવા દીઠા રે અર્જુન-ભગવાન. સજ્જે. ૧૨
"તમ વિન કર્ણ મરે નહીં; માહા મોહું રે કીધૂં કામ.
જય હોએ રણે આપણે, હૂં પામ્યો રે મનમાં અભિરામ. સજ્જે. ૧૩
સકલ[10]અસ્ત્રવિદ્યા તણૂં યે લેહેતો રે જ્ઞાન-વિવેક.
દુર્યોધનના[11]હિત વિષિ મૂક્ષ થાતો રે પોતે એક. સજ્જે. ૧૪
[12]સર્વ લોક સુરનર વિષિ નહીં એહવો રે કો માહાબલવન્ત,
[13]રામિ કર મસ્તક્ય ધરી બહુ કીધો રે માહા ગુણવન્ત. સજ્જે. ૧૫
પાવક શરષો પ્રજ્વલે[14]તેજસ્વી રે જાણિં અર્ક અપાર.
વાયુ થકી ગત્ય અતિ ઘણી, સુણ્ય પારથ[15]રે! સારોદ્ધાર. સજ્જે. ૧૬
દુર્યોધન શરષો[16]સહી નિધિ શરષો રે ગમ્ભીર સુજાણ,
[17]વજ્રસાર સરખૂં નવિ ભેદે રે યેહનિ એકો બાણ. સજ્જે. ૧૭

---

૬. મારાં. ૭. માણ્ ભડ વ્રકોદર ધીર. ૮. મુરછા થઇ થઇ, સહુ સેના કીધી નીપાત. ૯. "પાપ માટે પ્રથવી તણ્, ભારથનો ઊતરે ભાર." ૧૦. કલા વિદા તણું જે જાણે સરવે ગ્નાન ૧૧. ન હેત કારણે કરણ ધરતો અભીમાન. ૧૨. "વીદા પામો હરીકનેઃ એ ભણ્યો ફ્રરસરાંમની પાસ." ૧૩. "તે માટે બલવંત છેઃ તમે જાંણો રે અવિનાસ." ૧૪. જાંણે ઊગ્યો અરક. ૧૫. તુ નીરધાર. ૧૬. કો નહી રેઃ કો ગુણ ગંભીર. ૧૭. "તે બલ કરી અરજુનજી, કેમ વેધારે બાંણ."

ચોધ સર્વ રણ્ય દેવતાં મુજ ઊપરિ રે ધાઓ અવશ્યમેવ.
ધ્વજા છેદી રથ ચૂર્ણ કરયો,[18]મારયો સારથિ રે વેગે તતષેવ.સઞ્જે.૧૮
શર ભેદ્યાં [19] વપુ માહરે કરયો આકુલ રે વ્યાકુલ દેહ.
કઠિણ વાયક મૂજનિ કહ્યાં સહુ[20]સુણતાં રે કહુ તુહ્ને તેહ. સઞ્જે. ૧૯
ભીમ ન હત તો માહારી શી થાતી રે ગત્ય ઉદાર ?
[21]તે કહો ક્યમ મારયો સહી રણમધ્યે રે સૂતકુમાર ?" સઞ્જે. ૨૦
૮૯૫

કડવું ૨૬ મું-રાગ કેદારો

સઞ્જય કહિઃ સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્રનો મહિમાય.
યમ થાય દારુણ યુદ્ધ તે રણ વિધિ રે.
વલી ધર્મ કહેઃ "પારથ ! સુણો; કર્ણ તણો મહિમા ઘણો;
સોહામણો દીસે રણિ, જાણે કેશરી રે !
ઢાલ-કેશરી સરખો મહાસુભટ, સહુ યુદ્ધ તણી ગત્ય જાણિ.
તે આજ કૃષ્ણ સહિત અર્જુન વિન તેહનો અન્ત કોણ આણિ ? ૩
ભીષમ દ્રોણ વઢ્યા એ આદિ, તેણે હૂં ઊગારયો.
પણ કર્ણિ નિશઙ્કું થઇનિ, મૂજને રણમાં મારયો. ૪
અતિ બલ સહિત રદિ શર ભેદ્યાં; વ્યથા ઘણી મૂહ્ને થાય.
તે પાપી મારયો તિ, અર્જુન ! મૂજ મન્ય હરિષ ન માય. ૫
શ્રીભગવન્તની ક્રિપાથી, પારથ ! હૂં ઊઠયો તતષેવ.
ઘણી ક્રિપા કીધી ભગવન્તિ; યશ આપ્યો અવશ્યમેવ. ૬
ચૌદ વરસ વનમાંહિ વસંતાં આનન્દિ દિન જાય.
એક દુઃખ મોટૂં હતું યે કર્ણ નહીં જીતાય. ૭
સૂતાં બિહીં રયણી દિવસે નિત્યકર્મ આચરતાં,
સ્નાન દાન દેવાર્ચન કરતાં ધ્યાન હરિનૂં ધરતાં, ૮

---

૧૮. રણ માંહે તત.° ૧૯. બહુ માર મારો. ૨૦. સુણતાં તેહ. ૨૧. એહવો તમો અરજુનજીઃ ક્યંમ મારો રે.

[1]વલી યે યે કાર્ય કરૂં હૂં ત્યારિ ત્યાંહાં દેખૂં કર્ણ.
ભલૂં થયૂં શ્રીકૃષ્ણ–પ્રતાપે પાપી પાંમ્યો મરણ. ૯
ઘરૂં અર્દ્ધું કૌરવનૂં કરતો દુર્યોધન–હિતકારી.
કિહિ, રે અર્જુન ! તેહ કર્ણનિ ત્યિ કિમ નાખ્યો મારી ? ૧૦
સભા મધ્ય આણી પઞ્ચાલી કેશ ગ્રહીનિ યારિ,
સકલ રાય સુણતાં તે પાપી એહવું બોલ્યા. ત્યારિઃ ૧૧
'ત્યજ, કૃષ્ણા ! કુન્તાના સુતનિ, યે દુર્બલ થયા દીન.
આજ સ્થકી તૂં નિશ્ચે માનેઃ યશ થાશે એહનો હીન.' ૧૨
એહવાં વચન સભામાં બોલ્યો; મનમાં નાણી લાજ.
નિજ પાપી લીધો રણ્ય પડીઙિ; સારયાં હવિ [અભ] કાજ. ૧૩
એ આવ્યો રણમાં યારિ વઢવા લેતો તાહારૂં નામઃ
'કો મુજને અર્જુન દેખાડો, આપૂં તેહેને ગ્રામ;' ૧૪
દુર્યોધનનિ પ્રાંણ થકી યે અધીકો સુત કુમાર,
એહના બલ માટિ આપણશૂં વીર કરયૂં નીરધાર, ૧૫
તે કયમ કર્ણ પડયો રણ મધ્યે અર્જુન તાહારે બાંણિ ?
સાંભલતાં આનન્દ ઉપજે; શન બોલે મૂક્ષ વાંણિ ?" ૧૬
ત્યારિ પાર્થ કહેઃ "સુણ્ય, રાજા ! રણમાંની યે વાત,
કર્ણ તજી સંસસક સાથે જઈ વઢયો બહુ ભાત. ૧૭
સબલ યુદ્ધ કરયું તે સાથે મૂક્ષ કહ્યૂં નવિ જાય,
સહસ્ર લક્ષ અપર્મીત દલ મિં રહી મારયૂં, રાય ! ૧૮
ત્યમ સંસપ્તક કેરી સેના મિં રહી રણ પાડી;
ચઢયો મેઘ આકાશ વીખિ યમ નાખિ પવન ઉડાડી. ૧૯
ત્યાંહાં સ્થકી તવ દર્શન કરવા હેલાં આવ્યો આજ,
તે માટિ કાંઇ શીઘ્ર થઈ વલી આજ્ઞા દ્યો, માહારાજ !" ૨૦

---

૧ કડવા ૨૬ માથી નકામું લંબાણ થાય તે દૂર કરવા પાઠાંતરો જતાં કરી સં. ૧૬૯૬ની પ્રામાણિક પ્રતને આધારે આખર સુધીનૂં સમ્પાદન કરવામાં આવ્યૂં છે.
સંપાદક

ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર એણી પિરિ બોલ્યા મહાક્રોધ મન્ય આણીઃ
"કર્ણ આગલિ ભય પામી નાંહાઠો મનમાં નીશ્ચિ જાણી. ૨૧
ચૌદ વરસ યારિ વનમાં વશીઆ તહીની આશા તાહારીઃ
'એક અર્જુન કૌરવ સઘલાનિ હેલાં નાખિશિ મારી.' ૨૨
યમ ધ્યાંન સકલ પ્રથ્વીમાં વાવી કરિ મેઘની આસ,
વૃષ્ટી સમિ અઙ્કૂર વૂઠો, ફ્યી હવાં સહુ નીરાસ; ૨૩
તે ગત્ય સર્વ થઇ આહા માહારિ; દૈવ કરે તે સાચૂં.
યાંહાં લગી કર્ણ રહ્યો રણિ જીવે ત્યાંહાં લગિ કારણ કાચૂં. ૨૪
અરે દુષ્ટ! તૂં જન્મ્યો યારિ વાણી હવી આકાશઃ
'સુર સાથિ સચીપત્ય જીતી પાણ્ડવ કરશિ નાશ. ૨૫
બાણાવલી બીજો એ શરખો નહી કો અબ્યની માંહિ.'
જન્મસમિ આકાશ રહી સુર એહવૂં બોલ્યા ત્યાંહિ. ૨૬
'ક્ષમાવન્ત જાંણિ પ્રથ્વી શરખો, ધૈર્ય વીધિ જાંણે મેર,
ચન્દ્ર સૂર્ય તારામણ્ડલ યે દે પાષલિ ફેર. ૨૭
કાન્તી અત્રી તણા સુત શરખો, ગત્ય પવનના શરખી,
સુભટ-હાથ્યથી આયુધ પડશે સ્વરૂપ એહવૂં નીરખી. ૨૮
તેજે અર્ક સમો, ધનપક્ષે કૂવેર શરખો ભાસિ;
શૌર્યે શક્ર સમો સ્થિર અંશે વિષ્ણુ રહ્યા જાંણિ પાસિ. ૨૯
અહો કુન્તાસુત! કિહવો તાહારો બલ અમોઘ અપાર!
જાંણિ અદિતિનાં ઉદર વીષે રે આદ્ય વિષ્ણુ-અવતાર! ૩૦
સ્વપક્ષનો પ્રતિપાલક થાશે રિપુકુલ-વ્રાત-વિનાશી,
સદા નિરન્તર સૂત થઇ રથ્ય ગ્રિહિશિ શ્રીઅવિનાશી. ૩૧
પાણ્ડુરાયનો કુલનો અઙ્કુર પ્રગટ થયો એ આજ;
એહને મૂક્ષ રાખી નારાયણ સઘલાં કરશિ કાજ.' ૩૨
ત્યારિ ગયા દેવ સ્વસ્થાનકય (જોતાં) કહીને એહવી વાતઃ
'આજ તે વચન થયાં શ્રવ મિથ્યા શો ઘટિ ઉત્પાત?' ૩૩
એહવાં વાયક સાંભલતાં મુનિજન હર્ષા હૈડા માંહે;
કુશુમ પૂષ્પ અક્ષત લેઇ તાહારી પૂજા કીધી ત્યાંહિ. ૩૪

ત્વષ્ટા–કૃત સ્યન્દન એ તાહારે, ધ્વજા વીષિ હનૂમન્ત.
અનેક અસ્ત્રનો ઓઘ પડે પણ રથનો નાવિ અન્ત. ૩૫
અગ્નિ તૂણી દત્ત–વરુણ બિ ભાથા પૂરણ–બાંણ,
અગ્નિદત્ત ગાણ્ડીવ ધનૂષ તે સપ્ત તાલ પ્રમાંણ. ૩૬
ધજે વિચિત્ર સુરિ મ્યલી આપ્યૂં હેમરચિત–ભાસિ.
હસ્ત વીષિ ધરતાં રણ મેધિ વિપક્ષ સઘલા નાહાસિ. ૩૭
રથ હાકિ શ્રીયદુનન્દનજી ત્રિભોવન કેરો રાય,
તે કાં કર્ણ આગલિથી નાહાઠો વ્યાકુલ થૈનિ કાય? ૩૮
જો થોભત તો કૃષ્ણ હણત એ કર્ણ માહાબલધારી,
પણ કાંયર થઈ રથ સાથે નાહાઠો પૂછ્યા વીન અવિચારી. ૩૯
ધીક્ રથ ધીક્ બલ ધીક્ યશ તાંહારો ધીક્ કરચ ઝાલ્યૂં ચાપ,
યે ક્ષણમાત્ર વૈકર્ત્તન આગલિ સકચો ન રાષી આપ. ૪૦
આપ્ય હવિ, ગાન્ડીવ ધનૂષ કો સુભટ ધરિ યે પાંણ્ય."
માહાક્રોધ ધરી પાર્થશૂં મહીપત્ય બોલ્યા વાંણ્ય. ૪૧

ઊથલો

મહીપત્ય બોલ્યા વાંણ્ય રે ત્યારિ અર્જુન દ્વષ મનમાં ધરિ;
વિષ્ણુદાસ કેહિઃ તે સાંભલીને વલતો પારથ શૂં ઉચરિ. ૪૨

૯૩૭

કડવૂં ૨૭ મું–રાગ સામગ્રી

સન્જે બોલ્યાઃ સાંભલ્ય રાય જી,
અર્જુન કેરો કહૂં ઉપાય જી. ૧
મહીપતિ કેરાં વાયક યેહ જી
રહી સાંભલવા લાગો તેહ જી. ૨

ઢાલ–તે સાંભલ્યતાં સહી મન્ય ચટ્યો કોપિ વીર,
રક્તનેત્ર થયાં તદા ધ્રુજવા લાગૂં શરીર. ૩

શ્રદિ ખડ્ગ લીધૂં હાથમાં છેદવા રાયનૂં શીસ,
ગયો ઘાત કરવા યુધિષ્ઠિરને, ઝાલ્યો ધશી જગદીશઃ ૪
"અરે અર્જુન! દુષ્ટમત્ય કાં કરી વીર અજાંણુ?
નિય ભ્રાત યેષ્ટ તણો અહી કો કરિ આવી પ્રાંણુ? ૫
આજ હરીષકાલ વીષિ સહી કો કરિ એહવૂં કર્મ!
રાય યુધિષ્ઠિરને મારતાં નવિ રહિ તાહારો ધર્મ. ૬
એ સત્યવાદી ધર્મતત્પર જાત નહી કો માંત્ર,
એ-શૂં દ્વેષ આંણે તે પડિ કુમ્ભી વીપે, સુણ્ય, મિત્ર! ૭
તો ખડ્ગનિ કરમાં ગ્રહૂં, મૂહ્‌ને કિહિ, પારથ! વાત,
તૂં અજાંણિ એ કાર્ય કરત તો દુષી થાતી તાહારી માત." ૮
અર્જુન તવ બોલ્યો રહી મન્ય ક્રોધ આણી કાયઃ
"મુહિ કઠીણું વાયક બહુ કહ્યાં તમ દેષતાં, યદુરાય! ૯
કહ્યુંઃ 'આપ્ય ગાન્ડીવ અંન્યનિ યે સુભટ બલીઓ હોય.
તૂં શૂં ધરિ રહી રણ વીષે કર્ણથી ભાગો સોય?' ૧૦
મિ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વિ કરી, યદુનાથજી! અવિધારયઃ
'ગાન્ડીવ માહારૂં ત્યજાવી તેહને મારવો નીધાર.' ૧૧
એહવૂં સત્ય વાયક માહરૂં મિ સત્ય કરવૂં આજ.
તે માટિ એહને આંહાં હણી પછિ કરૂં બીજાં કાજ. ૧૨
એ રાય પાપી અધર્મી કાયર મૂઢ અજાંણુ,
શૂં લહે ગત્ય રણ્ય યુદ્ધની યે વદે એહવી વાંણ્ય? ૧૩
એહને હણી વજ્ર થઈ પછિ ત્યજું મનનો શોક.
પછિ પડું જઈ રણ યુદ્ધ વીચિ તો લહું ઉત્તમ લોક. ૧૪
હવિ તહ્મો યે કોહો તે કરૂં હું વચન અઙ્ગીકાર.
સત્યવચન કે ભ્રાત અધિકો વિચારો નીરધાર. ૧૫
અજાંણ્યું કાંઈ નથી તમને, પ્રભુ શ્રીમાંહારાજ!
યેહવી આજ્ઞા ઘો મૂજ પ્રત્યે તેહવી કરૂં હું આજ." ૧૬
ત્યારિ કૃષ્ણ કહિઃ "પારથ! સુણો, હું કહું વાયક સત્ય;
એ સૂક્ષ્મગતિ છિ ધર્મની તે કો ન જાંણે ગત્ય. ૧૭

હીંસા સમૂં પાતક નથી, તૂં જો વિચારી આપ.
રણ્ય રચ્યા વીન જો મારીશ તો પ્રૌઢ લાગે પાપ. ૧૮
ભય થકી રણથી પલે વા શસ્ત્રવ્યોહોણો યોધ,
એહવા રિપુને યે હણે મન વીપિ આંણી ક્રોધ, ૧૯
અથવા હોએ વલી યશન કીધૂં, નારય કે વલી બાલ,
રથ ભગ્ન થયો, રહ્યો પાંણ્ય જોડી તેહનો આંણે કાલ, ૨૦
અથવા મદિ ઉન્મત્ત હવો, અથવા રહ્યો વલી શર્ણ્ય,
એહવા રિપુને ક્રોધ આંણિ યે કો॰પમાડિ મર્ણ, ૨૧
તે ઘોર દારુણ નર્કમાં નીશ્ચિ પડે નીર્વાણ્ય.
એહવો ધર્મ રણમાં સુભટનો તૂં, પાર્થ! નીશ્ચિ આંણ્ય. ૨૨
એ ધર્મ રાજા ભ્રાત તાહારો, ગુરુ તણો અધિકાર,
કર્ણે હણ્યો રથ રાયનો પછિ કર્યો અદ્ભુત માર. ૨૩
એ શર્ણ છિ તાહરે, તુ વીના રાપિ કોણ?
કર્ણનિ પારથ હણે, એહવૂં કર્યું પૂર્વિ પોણ. ૨૪
એહનિ મારવા તત્પર થયો એ કોણ તાહારો ધર્મ?
બહુ વીર સુણતાં કરિ નીંદા દેપી તાહારૂં કર્મ. ૨૫
સત્ય સમૂં કાંઇ છિ નહી. સહુ સત્યનિ આધાર.
પણ પ્રાંણસંકટ પડિ યારિ ત્યારિ નહી અધિકાર. ૨૬
અથવા પડિ સંકટ બહુ દ્વિજ ધેનુ બાલક નારય,
અથવા વીહીવા વ્યાપારમાં સત્ય ન બોલાઇ ત્યારય; ૨૭
તો તેહનૂં પાતક નહી, શ્રુતિ શાસ્ત્ર બોલિ વેદ,
તો નીરથક રાજા તણો તૂં કાં કરિ અહી ભેદ? ૨૮
તાહારી પ્રતિજ્ઞા જાશિ નહી, ચીત વીપિ આંણે જ્ઞાંન.
હું સત્ય ઉપરિ અતીહાસ કહું," એમ વદિ શ્રીભગવાંન. ૨૯
"મૃગવ્યાધ એક (એક) વનમાં વસે, તેહનૂં બલાક એહવૂં નામ.
તે માત તાત ને પુત્ર ભાર્યા પોપવા કરિ કાંમ. ૩૦
ધર્મ પોતા તણો પાલિ સત્યવાદી ત્યાંહાં.
નહી રીસ કો ઉપરિ કદા, આનન્દ ચીત મનમાંહાં. ૩૧

એક દિવસ વનમાં નીસરચો મૃગ મારવા અવશ્યમેવઃ
'માહારૂં કુટુંબ ભૂક્ષુ સર્વ બિશિ રહ્યું છિ તતપેવઃ ૩૨
એહવૂં કહી વનમાં ભમિ જોતો મૃગ તણી કહીં ભાલ,
એહવિ અર્ણ્ય કો તાપસ ત્યાંહાં દ્રષ્ટિ પડ્યો તતકાલ. ૩૩

તેહનિ પૂછ્યું: 'આંહાં કો મૃગ ગયા ? તૂં કહિ સત્ય પ્રમાંણ.
હું આજ આહી તેહનો વધ કરૂં મૂકી બહુવીધી બાંણ.' ૩૪
તે અસત્ય વાયક ઉચરચોઃ 'ગઈ નથી કો મૃગપાંત્ય.
જા આહી થકો વેગિ કરી. કાંઈ મ પુછીસ મુજ વાત.' ૩૫

ત્યારિ વ્યાધ ત્યાંહાંથી વલ્યો પાછો. ઉગરચા મૃગ–પ્રાંણ.
વલી વન વીથિ આવ્યો ફરી જોતો હવો ગ્રહી બાંણ. ૩૬
એક શ્વાન ત્યાંહાં સુતો હતો કરી ઉદર કેરૂં પાંન,
બાંણ મારયું તેહનિ મનમાં ધરી બહુ ગ્યાંન. ૩૭

તે સત્ત્વ મારી લેઈ ગયો નિજ પિતા કેરે પાશ.
પાંણ્ય જોડી રહ્યો ઉભો દેઈ બહુ આશ્વાસ. ૩૮
ત્યારિ તાત કહિઃ 'રે સત્યવાદી ! સત્ય છાંડ્યૂં આજ.
મૃગ હણ્યા પાખિ નાવતો. આજ નથી તાહારૂં કાજ.' ૩૯

પરિત્યાગ સુતનો કરચો તેણે, પછિ આવ્યાં થાંહાં છિ અન્ધ.
નિજ તાત નિ પોતા તણો પછિ કહ્યો સત્ય સમન્ધ. ૪૦
પછિ રુષી તણા ઉપદેશથી તેણે તયાં ચાપ નિ બાંણ.
એહ જાણિ મનમાં વિમાંશી તજ્યા તતક્ષણ પ્રાંણ. ૪૧
વિમાંનિ બિશી સુરસદન્ય જાતા હવા તતષેવ.
અહો સાકૃત કહ્યો મહિમા જાંણજે અવશ્યમેવ. ૪૨

સત્ય વચન એહ પૂજતે ઉગરચા પ્રાંણી ત્યાંહિ.
સત્ય ગયાથી હીંસા અધિક તૂં જાંણયે મન માંહિ. ૪૩
સત્ય રાખતાં વધ થયો પ્રાંણી, તે કહું અતીહાસ.
તે સત્યથી અનૃત્ય ભલૂ જેણે જીવન પામિ નાશ. ૪૪

ઊથલો

યેણે જીવન પામિ નાશ રે: તે ધર્મ નાચરીઇ સહી;
શ્રીકૃષ્ણજીઇ ધર્મપૂર્વક પાર્થનિ વાંણી કહી. ૪૫/૯૮૨

કડવું ૨૮ મું—રાગ વન્યાશી.

સંજ્જિ એહવૂં બોલીયા રે: સાંભલ્ય, રાય પવિત્ર!
કહું તુજનિ કથા રે: ધર્મતણી ગત્ય વિચિત્ર. ૧
કૃષ્ણ કહિ પારથ પ્રતિ રે સત્ય રહ્યાની રે વાત:
"પ્રાંણ રહીવા કારણિ રે સત્ય ત્યજવૂં, રે ભ્રાત! ૨

ઢાલ—ભ્રાત અર્જુન! સાંભલો: કહું તાહારા હિત કાંમ.
પૂર્વિં એક બ્રાહ્મણ હતો કૌશિક એહવૂં નામ. ૩
માહાતાપશી સંયમ વીષિ વલી નેમ-તત્પર હોય,
સત્યવાદી તે સમો નર નહી બીજો કોય. ૪
તે નદીત્રટ આશ્રમ કરી તપ કરી ત્યાંહાં અનુદીન.
એક સત્યવ્રત ત્યાંહાં આચરિ, બીજૂં ન જાંણિ મન્ય. ૫
જપ તપ સુરાર્ચન આચરિ, તેહનો કો ન જાંણિ ગત્ય:
'તે ધર્મ જાઇ તો સહુ જયો પણ રક્ષે જાતૂં સત્ય! ૬
સ્વપનમાં નવ્ય બોલવૂં મિ અસત્ય એક લગાર.'
ત્યારિ સત્યવાદી નાંમ તેહનૂં પરઠું તાં નીરધાર. ૭
એહવૂં સત્યવ્રત પાલિ સહી તેહની જાંણી સહુ કો વાત.
સત્યવાદી નાંમ તેહનૂં હવૂં ત્યાંહાં સાક્ષાત. ૮
કો પાન્ય નાહાંઠા ત્યાંહાં ગયા ધરી ચૌરભય મનમાંહિ.
બહુ વક્ષ ગુલમ લતામાં નાહાશો રહ્યા જઈ ત્યાંહિ. ૯
તે સ્થાનક ગુપ્ત માહા અગોચર, કો ન જાંણિ પિરય.
તે સ્થાનકય પાન્થ રહ્યા સહી, સુપ સબલ પોમ્યા થિરય. ૧૦

ત્યારિ કૌરવ બહુ પૂઠી ચડ્યા પદ નીર્ષતા નીર્વાણ્ય,
રહ્યા સત્યવાદી તણિ આશ્રમ્ય ધરી આયુધ પાંણ્ય. ૧૧
ચોર કહિ: 'રે માહાપુરુષ! ક્યાંહાં ગયા નાહાશી લોક?
દેષાડ્ય અમનિ શીઘ્ર થઈ, પણ રક્ષે બોલે ફોક! ૧૨
બહુ દિવસના કેડે થયા અહ્મો કહી ન પાંમ્યા લાગ.
ત્યાહારિ સ્થાનકય આવ્યા લહી તુજ કહિ. સત્યવ્રત મહાભાગ! ૧૩
અહ્મો અહ્મારૂં કર્મ કરશું, પછિ વલશું ષેવ.
તે માટિ શન કિહિ સાચૂં શીઘ્ર થઇ અવશ્યમેવ? ૧૪
સત્યવ્રત છિ તાહારિ, તૂં વિચારિ મનમાંહિ.
દેષાડ્ય અમને શીઘ્ર થઈ,' એહવૂં રૂક્ષશું બોલ્યા ત્યાંહિ. ૧૫
ત્યારિ સત્ય કૌશિક બોલીઓ. તેણે વિચાર્યૂં નહી આપ:
'રષે પાપી હણે એહને! મૂહ્નને લાગશે માહાપાપ. ૧૬
આ વૃક્ષ બોહોલા, દ્રુમ મનોહર, ગુલ્મ દીસે યાંહિ,
પાન્થ સર્વે રહ્યા નાહાશી શીઘ્ર થઇનિ ત્યાંહિ. ૧૭
એહવૂં સત્ય વાચક સાંભલી પાપીષ્ટ માર્ગ પુલાય,
તે અગોચર સ્થલ વીષિ ગયા, આનન્દ અહ્ંગ્ય ન માય. ૧૮
આયુધ વડે તે હણ્યા સર્વે, કર્મ કીધૂં દુષ્ટ.
ધન સર્વ લેઇ પાછા વલ્યા ક્ષણ માત્રમાં પાપીષ્ટ. ૧૯
ઇમ દયા છાંડી સત્ય રાષી દુષ્ટ કીધું કર્મ,
તેહના વાચક થકી ઉત્પાત થયો, ત્યારિ કયમ રહ્યો કોહો ધર્મ? ૨૦
તે પાપથી કૌશિક પડ્યો માહા ઘોર નર્ક મુઝારિ,
તે માટિ, પાર્થ! તમને હું કહું વારોવારય. ૨૧
ચતુર તે યે વિચારચા વીન કશું ન કરે કાંમ.
કદાચ્ય જો આચરિ તો નીપજિ સહી આંમ." ૨૨
ત્યારિ પાર્થ કિહે: "કરુણનિધે! [જે] ઘટિ કરવૂં કાજ,
તે વિચારી મૂજનિ કહો, મિ શીઘ્ર કરવૂં આજ. ૨૩
મિ ચ્યાર ષણ્ડ તણા પ્રભૂજી જીત્યા સકલ રાજાંન,
તે રાજસોઇ વીષિ રહી ત્યજતા હવા અભિમાંન. ૨૪

વલી દહન પાણ્ડવ કરી યારિ હરાવ્યો સુર–ઇન્દ્ર,
દ્વન્દ્વ યુદ્ધ વીષે હરાવ્યા પ્રાક્રમી શિવચન્દ્ર. ૨૫
વલી સંસપ્તક પ્રાજે કરવા રણમાં રહો બલવન્ત,
ચિરકાલ સુધા વદે તોહે ન આવી અન્ત. ૨૬
હવિ કર્ણનિ મારૂં સહી કે હું મરૂં જો આજ.
આજના દિનમાં ન મારૂં તો હયો દારુણ પાપ. ૨૭
નીંદા કરો તહ્મો માહારી તે નવિ ઘટિ, માહારાજ !
આજ સકલ યોદ્ધા દેખતાં ગાણ્ડીવ કરિ કહ્યૂં તાજ્ય. ૨૮
તે માટિ મૂહ્ને કોપ મનમાં ઉપનો પણ ફોક,
હું પતિત છૂં, તૂં ક્રીપાવારિધિ, રખે ધરતા દોષ !" ૨૯
એહવૂ [કહી] ચર્ણે નમ્યો, આનન્દ અંગ્ય ન માય,
નિઃશ્વાસ મૂકી મન જીપિ વલી વાક્ય બોલ્યો રાય: ૩૦
"અરે અર્જુન ! કુલાધમ હું કલીવ કાયર પ્રાંણ,
પછે મારિ છેદ મસ્તક ધરી ધનૂષિ બાંણ. ૩૧
હું માહાપાપી આલસૂ અતિવ્યસન પાંમ્યો આપ,
મિ દુષ્ટવાયક કહ્યો તુજને, મૂને હયો દારુણ પાપ. ૩૨
માહારિ રાજ્યનો હવે ખપ નથી, ભીમને આપૂં રાજ્ય,
હું વન વીષિ જઈ શીઘ્રતા તપ આચરૂં હવિ આજ. ૩૩
પણ દુષ્ટ વાયક પાર્થનાં કયમ સહું રહીનિ આંહિ ?"
નિજ શિબિર મૂકી નીકલા દૃપ આંણતા મન માંહિ. ૩૪
ત્યારિ હાહાકાર થઈ રહ્યો, દલ સકલ પાંમ્યૂં રોધ.
ભગવન્તજી પૂઠિ ધશા રાયને કહિ પ્રતિબોધ: ૩૫
"અરે યુધિષ્ઠિર ! તૂં ધર્મરાજા માહાસુભટ વિક્ષાત,
ઉભા રહો, નવી ઘટિત તહ્મને, સુણો માહારી વાત. ૩૬
પાર્થને છે પ્રતિજ્ઞા તે કરી આજ પ્રમાંણ:
'ગાન્ડીવ તજાવિ માહારૂં તેહના હરેવા પ્રાંણ.' ૩૭
જ્યેષ્ટ ભ્રાત ગુરુ સમો તેહને કરયૂં અપમાંન.
તે હણ્યા પિ અધીકું થયૂં. તહ્મો સાંભલો, રાજાંન ! ૩૮

તે માટિ લઘુ ભ્રાત પારથ શરણ ઉભો આજ,
ચીર હસ્ત મૂકી ક્રોધ છોડી વલો, શ્રી માહારાજ! ૩૯
રાધાસુત કર્ણનૂં યે રુધિર દારુણ હોય,
તે ભૂમ્યનિ પામિ સહી આજ પાર્થ રણમાં સોય. ૪૦
આજ સત્ય વાયક માહારૂં તહ્મો માનયો, મહીપાલ!
આજ પાર્થ રણમાંહિ રહી કર્ણનો આંણે કાલ." ૪૧
એહવૂં વચન હરિનૂં સાંભલી પાછા વલ્યા નરધીશ.
બહુ પાંણ જોડી સ્તુત્ય કરી મન થકી છાંડી રીસઃ ૪૨
"તૂં આદિ અવિગત્ય, પ્રભુજી! અહ્મો દાસ તાહારા નિત્ય.
પણ રજોગુણ તાંમસ થકી અહ્મો નવિ લહું તુજ ગત્ય. ૪૩
અહ્મો વ્યસન-અર્ણવમાં પડ્યા, તુજ વીના તારે કોણ?
તાહારી કીપાથી, માહારા નાથજી! પૂર્વે કરયાં બહુ પોણ. ૪૪
'પાણ્ડુસુત તે હરિ તણા,' ઇમ લહે સહુ કો લોક.
તે પરાજિ પાંમતાં તારૂં બઈ થાશે ફોક." ૪૫
એહવૂં કહી ચર્ણે નમ્યા વેગે યુધિષ્ઠિર રાય.
નિજ શિબિરમાં આવ્યા પછિ આનન્દ અઙ્ગેય ન માય. ૪૬

ઉથલો

આનન્દ અઙ્ગેય ન માય રે, ત્યારિ કૃષ્ણ વાંણી મુખ વદિ,
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે સાંભલી પારથ ગ્નાંન રદિ ધરિ. ૪૭

૧૦૨૯

કડવૂં ૨૯ મૂં-રાગ આશાવરી

સઞ્જિ એહવૂં બોલીઆઃ સુણ્ય, કૌરવ કેરા તાત રે!
વાત રે કહુ વિસ્તારી શી થઈ રે. ૧
નિજ શિબિર વીષિ આવ્યા રાય, અતિ આનન્દ અઙ્ગેય ન માય.
ત્યાહારે પાર્થ પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ રે. ૨

કૃષ્ણ-પ્રાર્થ પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ ત્યાંહાં હસીને તતખેવઃ
"તૂંહને કર્મ એહવૂં નવિ ઘટિ, આંહાં રહીનિ અગુસ્યમેવ. ૩
જ્યેષ્ટ ભ્રાત પિતા સરખો, સત્યવાદી રાય,
તેહના હનનથી માહાઘોર દારુણ નર્ક પાંમિ કાય. ૪
હવિ ક્રોધ છોડી રાયને ચર્ણે ધરો નિજ શીસ.
રણ રચી મારો કર્ણને," એમ કહિ છિ શ્રીજગદીશ. ૫
"આનન્દ રાયને પમાડી આગ્ના માગો, વીર!
ગાણ્ડીવ લેઈ રથ વીપિ બિશો શીઘ્ર થઈને, ધીર!" ૬
એહવૂં વચન હરિનું સાંભલી પડ્યો રાય કેરે ચર્ણ;
"હું માહા પતિત," એહવૂં કહી લોટવા લાગ્યો ધર્ણ. ૭
"અગ્નાન વશથી કહ્યું હોઈ તે ક્ષમા કરયો, નાથ!
ક્રોધ છાંડી આજ માહારિ શીશ મેહેલો હાથ." ૮
ત્યારિ ધર્મરાજા કિહિ પાર્થનિ કરચ ગ્રહી ત્યાંહાં નીરધારઃ
"શામાટિ તૂં કરિ રોદન, ભ્રાત સારોધાર!" ૯
ત્યારિ રદિશૂં ચાંપી યુધિષ્ઠિર કરિ માહારુદન.
કોપ છાંડી ગયો ત્યારિ હવૂં કોમલ મન્ત. ૧૦
પછિ ભ્રાત બેહુ કણ્ઠે વીલાઈ કરિ માહાવિલાપ.
હરિ રહી વારિ ઉભેનિ, પરવશ થયા નિજ આપ. ૧૧
પછિ શુદ્ધ જલ ત્યાંહાં અણાવિ અભીક્ષેક કીધો અર્જુન.
શુભ વસ્ત્ર ભૂષણ અભિનવાં ધરતા હવા હરિ અર્જુન. ૧૨
દિવ્ય વદન અર્જુન લેપન કરચાં તેણિ ત્યારિ.
તિલક તુલશી સાથિ ગ્રહ્યૂં હરિચર્ણ કેરે વારિ. ૧૩
પ્રદક્ષણા કરી ક્રશ્નનિ બેહુ જણ લાગ્યા ચર્ણ.
ધર્મપુત્રે પાર્થનૂં મસ્તક કરચૂં આઘ્રણ. ૧૪
ત્યારિ પાર્થ પ્રીત્ય રદે ધરી રાય વચન બોલ્યા એહઃ
"આજ કર્ણને મારીશ સહી, તેમાં નહી સંદેહ." ૧૫
ત્યારિ પ્રતિગ્ના અર્જુન કરેઃ 'તૂં, રાય! સાંભલ્ય વાતઃ
આજના દિન મધ્યે સહી કરૂં કર્ણ કેરી ઘાત. ૧૬

જો ન મારૂં તો મહી વીષિ હું પડું સહી નીર્વાણ્ય;
ગાઞ્જીવ સાથિ રણવીષિ નવિ ધરૂં હાથે બાંણ.
આજના દિનમાં કર્ણનિ જો ન મારૂં, નરધીશ !
બ્રહ્માણ્ડમાં યે પાપ હોઇ તે હયો માહારિ શીશ."
ત્યારિ કૃષ્ણ કહિઃ "હો ધર્મનન્દન ! આજ્ઞા દ્યો આજઃ
'જા કર્ણને, અર્જુન ! મારય જઈ,' એકવાર કોહો, માહારા
સંગ્રામ અધવચ્ય મૂંકતાં તુજ કને આવ્યા રાય;
આજ્ઞના તાહારી ગ્રહ્યા વિના ક્યમ પાર્થ રણમાં જાય ?
બહુ ભાગ્યયોગિ તહ્મો, મહીપત્ય ! ઉગરયા રણમાંહિ.
પણ કર્ણ આગલિ યુદ્ધ કરતાં ન જીવિ કો આંહિ.
હવિ રાય સાંતના કરો પાર્થની યે લહે જય રણ માંહિ.
આજ્ઞા દો તમો ઉતાવલા, સીધ્રે થઇને તાંહે."
ત્યારિ રાય કહેઃ "રે પ્રાણવલ્લભ પાર્થ માહારા ભ્રાત !
દિ આલીધંન મુજને રહી, પછિ કહું સાચી વાત.
મિ વચન દારુણ કહ્યાં હોઈ તે ન ધરવાં મન માંહિ,
રથ વીષિ બિસો, ભ્રાત માહારા ! કરો યુદ્ધ જઈ ત્યાંહિ.
રાધા તણા સુતને હણી જય પાંમયે તૂં, વીર !
આજ નહી ભૂતલ તુજસમો કો ધનૂર-વિદ્યાધીર."
ત્યારિ પાર્થ પ્રુનરપિ રાયને ચર્ણે નમ્યો તેણીવાર.
બેહુ પાંણ્ય જોડી સ્તુત્ય કરિ આગલિ રહી નીરધારઃ
"હું જાણું છું, માહારાજજી ! તુહ્ને પ્રાહાર કીધા પ્રૌઢ.
મિ લહૂં મારગ્ય આવતાં ત્યારિ થઈ રહ્યો દિગ્મૂઢ.
આ તીક્ષ્ણ શર ગાહા અંશુગામી ક્રૂર દારુણ હોય,
તેણે કરી મારૂં કર્ણને, તહ્મો, રાય ! ઉભા જોય.
માહાબલે ગર્વાશ્રિત હવો રાધાતણો સુત આજ,
ત્રૈલોક્ય માંહિ એહને મૂજ વીના કો ન મારિ રણમાંઝ.
યેણે પ્રૌઢ કાર્મુક ધરી શર તહ્મને હણ્યા, ભ્રાત !
તે પ્રીતે રણમાં રહીને આજ કરવી ઘાત.

મારયા વીના પાછો વળૂં તો તવ ચર્ણે ફેરી આણ્ય.
નામ આજ કરૂં સહી, ગાન્ડીવ ન ધરૂં પાંણ્ય. ૩૧

ઊથલો

ગાન્ડીવ ન ધરૂં પાંણ્ય રે," એહવી પ્રતિજ્ઞા કીધી સહી.
વિષ્ણુદાસ કહિઃ તે સાંભલી વલી શૂં બોલ્યા નૃપ ત્યાંહાં રહી. ૩૨

૧૦૬૧

કડવૂં ૩૦ મૂં—રાગ ભૂપાલ.

સન્જિ બોલ્યા વાંણ્યઃ સાંભલ્ય, રાય,! વલી.
એહવૂં સુણતાં બોલ્યા ધર્મ, મનમાં ઉપની રલી. ૧
તવ દીધો આશીર્વાદ, ચાંપ્યો રદયા ધરી.
પછિ મસ્તક મેહેલ્યો પાંણ્ય શીશાઘ્રણ કરીઃ ૨
"તુહ્નેં હયો માહાકલ્યાણ રણમાં આજ સહી.
કૃતકાર્ય કરે, માહારા ભ્રાત ! હરિ સાંનીધ્ય રહી." ૩
ત્યારિ ચર્ણે નમી અર્જુન ત્યાંહાંથી શીઘ્ર વલ્યો;
રણમાં ચાલ્યો ષેવ, નિજ સેનાને મલ્યો. ૪
ત્યારિ ક્રશ્ન પ્રતિ કિહિ વાંણ્યઃ "સાંમી ! સાંભલો સત્ય.
રથ કલપો દિવ્ય અભંગ, ષેહની કો ન લહે ગત્ય. ૫
પવનપિ અધિકો વેગ એહવા પ્રયુન્ત્યા વાજી,
આયુધ કોટાકોટી તે ઉપરી સાહાજી. ૬
જે મારૂં તેહને, આજ તેહમાં સંધે નહી."
ક્રશ્ન પ્રત્યિ ત્યાંહાં ષેવ એહવી વાણી કહી. ૭
ત્યારિ કરુણાનિધિ ગોવ્યન્દ મનમાં હરીપ ઘણે,
કીધી રથની યુક્ત અર્જુન હેત તણે. ૮
જૈમ એહવૂં નામ પ્રતીષ્ટ્યૂં રથનૂં વલી.
સુર ઇન્દ્રાદિક દેવ જોતાં ન સકે કલી. ૯
વલી શત્રૂ-ત્રાહીસ રથ ષેહ બીજૂં પ્રતીષ્ટ્યૂં નામ.
આરૂઢ થયા પછે ક્ષેવ, સીજે સઘલાં કામ. ૧૦

તે દેવી અર્જુન ત્યાંહા મનમાં હર્ષો ઘણું.
આરૂઢ થયો તતખેવ; હિત ગોવ્યન્દ તણું.
જય જય હોઉ શબ્દ; આશી વિપ્ર વદિ.
તવ હાંક્યો રથ વેગ, આનન્દ ઉપનો રદિ.

ટંકારિવ કરયો ત્યાંહિ ગાન્ડીવ હાથે ધરી,
બેઠો ધજા વિષે હનૂમન્ત રૂપ પ્રગટ કરી.
રથ ચાલ્યો વેગી વાય દેવી યુદ્ધ વદિઃ
"આજ માર્યો કર્ણ નિદાન," નીએ આણે રદે.

ત્યારિ નિર્મલ થયું આકાશ યેહવાં સન્તનાં મન,
નિર્મલ થઈ દિશ ચ્યાર, વલી નિર્મલ દીસિ વન,
ચાસ ઘણા શતપત્ર ક્રૌન્ચ નિ સારસ હંસ.
રથ આગલિ આવિ જોય બોલિ શુભ શંસ.

વલી શૌર્ય શબ્દ વદિ વાંણ્ય પ્રેગે પાર્થનિ ત્યાંહાં,
"સર્પિ, સર્પિ," કિહિ ત્યાંહાં ધરિ મોદ મનમાંહાં.
કઙ્ક ગૃધ્ર બક ધ્વાઙ્ક્ષ ચાલિ આગલિ સહીઃ
'આજ પડશે રણમાં કર્ણ પાર્થદ્ધિ આમિષ રહી.'

એહવા શુભસૂચક હોઇ શબ્દ, સુણતો પારથ જાય.
આજ થાશિ રિપુનાશ, આનન્દ અઙ્ગ ન માય.
ત્યારિ રણમાં જાતા ખેવ અર્જુન સઙ્કૈચ સહી,
પ્રસ્વેદ થયો જાંણિ પૂરણ વપુ કમ્પિ રહી.

ત્યારિ ચ્યન્તા પાંમ્યો બોધ, તે કો ન સકે કલી.
ત્યારિ બોલ્યા કૃષ્ણ ક્રોપાલ અર્જુન પ્રતિ વલીઃ
"એહવી ચિન્તા તુજને આજ રણમાં ન ઘટિ ઇમ.
તું ગાન્ડીવધર માહાશૂર, કિહિનિ કાંપ્યો કયમ ?
તિ જીત્યા યોદ્ધ અનન્ત યેહની સઙ્ખ્યા નહી,
તેહનાં તાં પૃથક્ પૃથક્ કહું નાંમ; રણમાં

ભીષ્મ દ્રોણ ભગદત્ત યેહને ન સેકે કલી,
ખીંદ અનૂખીંદ નાંક્ષા રણમાં દલી. ૨૪
અવન્તીનાથ કામ્બોજ રાજા સુદક્ષ સહી,
શ્રુતાયુદ્ધ અચ્યુતાયુદ્ધ મારયા રણમાં રેહી. ૨૫
પ્રત્યુઝમ નિષેમી નિવાતકવચ સહુ,
એ આદિ બલીઆ માત્ર રાજા મારયા બહુ. ૨૬
ત્યારિ દિવ્ય મનોહર અસ્ત્ર તેહવૂં લાઘવ સત્ય,
વેધપાત ને લક્ષ, તેહવી બાંણની ગત્ય. ૨૭
મોહ ન પાંમિ, મન અક્ષિ સબલ ગ્નાંન,
રણમાં વઢતાં, વીર! તુજને આપતા માંન. ૨૮
તિ જીત્યા દાંનવ દેવ ગાંધ્રવ કીનર બહુ;
ત્રૈલોક્ય વીષિ યોદ્ધ તુજથી હારયા સહુ. ૨૯
આજ ધનૂષ ધરિ યે કો તુજ સાંહામો રહી,
એહવા નહી કો ક્ષત્રી શૂર અબ્યની મધ્યે સહી. ૩૦
બ્રહ્માનિર્મિત ગાન્ડીવ ધરયૂં પાંણ્ય વીષિ,
તેણે જીત્યા યોદ્ધ અસંક્ષ્ય વઢતાં રણમાં સુષે. ૩૧
તું શરષો બીજો કોય નહી દીઠો સાંભલો,
યે રણમાં રહીને આજ વઢે અર્જુન સલ્યો. ૩૨

ઊથલો

અર્જુન મલ્યો વઢિ સહી એહવો હવો નિ હશિ નહી,
વિષ્ણુદાસ કિહિ: તૈં શ્રીકૃષ્ણજીએ પાર્થ પ્રતિ વાંણી કહી. ૩૩

૧૦૯૪

કડવૂં ૩૧ મૂં—રાગ શાંમેરી

સન્જિ કિહિ: તેણે સમિ ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલિ વાત રે:
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનનિ કહિ એ શો ધટે ઉતપાત રે. ૧

પ્રસ્વેદ અંગે ઉદે પાંમ્યો, લહ્યું કારણ પેવ રેઃ
"કર્ણની અવગિણના કરિ તૂં રણવીષે અવસ્યમેવ રે. ૨
બલવાન કર્ણ સમો સહી કો નહી અવ્યની માંહિ રે,
તે માટિ એ શૂં પ્રાંણ કરતાં ન ચાલી રણ્ય આંહિ રે. ૩
માહાદિવ્ય અસ્ત્ર સકલ વીષે કુશલી કૃતી કિહિવાય રે,
માહારથીમાંહિ શિરોમણ્ય; એ સાથ્યે યુદ્ધ ક્યમ થાય રે ! ૪
ચિત્ર યોધા કર્ણ કહીએ પર્મ વૈશ્રવદાસ રે,
કો ધનૂષ ઝાલી નવ્ય રહે એ કર્ણ કેરિ પાશ રે. ૫
સવાભાર સુવર્ણ નિત્યે કરે દાન અપાર રે,
જેણે પ્રહાર કીધો આપણો માહાસુભટ બલીઓ સાર. ૬
હવિ ઘણાં વાયક તુજ પ્રતે શાં કહું, પાર્થ સુજાંણ રે ?
એહવો નથી યોદ્ધ રણ વીષે યે પમે એહનાં બાંણ રે. ૭
મિ મન વીષિ નીશ્ચિ લહૂં તે કહૂં વાયક સાર રે,
તૂં સમો કિ તૂં થકો અધીક બલવન્ત કર્ણ ઉદાર રે. ૮
તેજસ્વી પાવક સમો, વેગ વાયુ શરષો હોય રિ,
ક્રોધ અન્તકના સમો, મૃગરાજ શરષો સોય રે. ૯
વજ્ર કેરૂં સાર લેઇને ઘડું દૈવે અંગ રે,
અને અસ્ત્રપ્રહારથી નવિ થાય કેહીઇ ભંગ રે. ૧૦
લોહમિ રદે જાંણે ઘડ્યૂં યેહના દીર્ઘ બાહુ વિશાલ રે,
શાલવૃષ સમાંન્ય ઉચો રહ્યો જાંણિ કાલ રે. ૧૧
ગર્વીષ્ટ અભિમાંની સહી માહાશૂર દુરજય હોય રે,
કો વીરનૂં ઉપમાંન દીજિ નહી એહવો કોઈ રે. ૧૨
સર્વ ગુણ યોદ્ધાતણા એહને વીષિ તૂ જાંણ રે,
ધનૂર્દ્ધારી માહિ શિરોમણ્ય કર્ણનિ પરમાંણ્ય રે. ૧૩
નિરન્તર રહિત લેષવિ કૌરવતણો આંધાર રે,
પાણ્ડવતણો દ્વેષી સદા, યેહનો કો ન પાંમિ પાર રે. ૧૪
ચન્દ્ર આદિત્ય દેવ દાંનવ મલિ ગુણ-ગાંધર્વ રે,
પણ કર્ણ આગલિ રણ વીષિ નાહસતા દીસે સર્વ રે. ૧૫

પણ દુર્યોધનના સઙ્ગથી માહાદુષ્ટ કીધૂં મન રે,
તેણે ભયાનક દીસિ સહી માહા અધમ કેરૂં તન રે. ૧૬
માહારા ભક્ત પાણ્ડવ ઉપરિ યે દ્વેષ આંણિ આજ રે,
તે સુરસદન્ય હું શૂં કરૂં? તેહનૂં નથી માહારિ કાજ રે. ૧૭
એ કર્ણ માટિ સયોધન તમ સાથે આંણિ વિર રે,
એહના બલનિ આશ્રઇ આદરી એહવી પિરચ રે. ૧૮
કવણ કૌરવ બલ રહિત? શો આશરો? તૂં જાંણ્ય રે,
કર્ણને આશ્રા માટિ ન ચાલિ કાંઇ પ્રાણ રે. ૧૯
એ મૂલ કૌરવ સર્વનૂં માહાસ્થૂલ કર્ણ નિદાંન રે,
એહનિ હણ્યા પાષે સયોધન નહી ત્યજે મન્ય અભિમાંન રે. ૨૦
નરરૂપ પણ શાર્દૂલ શરષો પ્રાક્રમી વિકરાલ રે,
ધનૂષ મુષ નિ અસ્ત્ર જિહ્વા પઙ્ક ડાઢ વિશાલ રે. ૨૧
માહાવેગવન્તર દીશીએ રણ્ય વચ્યિ ઉભો કાલ રે,
યમ દેષતાં તેહને યોદ્ધ નાહાસિ અજા શશક શીઆલ રે. ૨૨
તે માટિ તૂં, પાર્થ મહાબલ! આંણ્ય એહનો અન્ત રે,
તૂં વિના એ મરશિ નહિ, સત્ય માંનયે, ગુણવન્ત રે! ૨૩
માતઙ્ગ મોટો મદિ ઝરતો દીસતો વિકરાલ રે,
કેશરી પાષિ તેહનો કોણ આંણે કાલ રે? ૨૪
વિશ્વાસ મુજને છિ નહીં; કર્ણનિ મારીશ કયમ્ય રે?"
મન વીષે ચિન્તા ઉપની ભગવન્ત બોલ્યા એમ રે: ૨૫
"આજ દિવસ સતરમો થયો, નવિ કર્ણ પાંમ્યો નાશ રે,
નિજ સૈન્ય સહુકો ક્ષય થયૂં, હવે જયતણી શી આસ રે? ૨૬
કૌરવતણું બલ વર્દ્ધ પામૂં, કર્ણ માટિ આજ રે,
કરય યુદ્ધ દારુણ ગ્રહી ધનૂષ યે થાય સઘલાં કાજ રે. ૨૭
ત્રૈલોક્યને વલી જીતવાની સક્ત્ય તુજને હોય રે,
તો કવણ કૌરવ રણ વીષે જીતતાં હારિ કોય રે? ૨૮
ભગદત્ત સરષો રણ વીષે તુજ વીના જીતે કોણ રે?
આજ કર્ણનિ મારવા અર્થે કીજીઇ કાંઇ પોણ રે. ૨૯

આપણી સેના તિ કરી નીર્ભે રહી છિ આંહિ રે,
હવિ કર્ણને મારો સહી ઉતાવલા જઈ ત્યાંહિ રે. ૩૦
ધ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ શિષણ્ડી બેહુ યોદ્ધ માહાબલવન્ત રે,
ભીષ્મ ને ગુરુ દ્રોણ તેણે કરચો રણમાં અન્ત રે. ૩૧
વલી ક્રીપાચાર્ય કર્ણ નિ સોમદત્ત ભૂપ વિશાલ રે,
ભગદત્ત સીધવ મદ્ર રાજા સયોધન માહાકાલ રે. ૩૨
વલી અનેક દેશતણા પ્રભુ, બલ અપર્મીત તેહનાં હોય રે,
તુજ વીના રણિ તે નહી સરિ; મનશું વિચારી જોય રે. ૩૩
ભોજનાંમિ નૃપ મલ્યા બહુ યવનકેરા રાય રે,
અન્ધક દેશ પુલિન્દ નિ કૈરાત યે કિહિવાય રે. ૩૪
વલી મ્લેછ્ય પર્વતશિષરના, સાગરનિવાસી ભૂપ રે,
અઙ્ગ વઙ્ગ કલિઙ્ગના નૃપ દિવ્ય યેહનાં રૂપ રે. ૩૫
એ સાહાય રાજા સયોધનના લીઆ તે પર્મ ઉદાર રે,
તુજ વીના એકો નહી સરિ; માનયે સારોદ્ધાર રે. ૩૬
માગધ દેશનો અધિપતિ જયસેન એહવું નાંમ રે,
અભિમન્ય સાથે યુદ્ધ કરતાં ત્યજાવું નિજધાંમ રે. ૩૭
અયુત ગજમાતઙ્ગ મોટા કરચા ભીમિ ભઙ્ગ રે,
તોહો પણ નૃપ પડચો રણમાં વિકલ થઇને અઙ્ગ રે. ૩૮
અભિમન્ય બાલક સૈન્ધવિ યારિ હણ્યો રણમાં ફોક રે,
તેહને મારવાનિ કરી વાચા દેષતાં સહુ લોક રે, ૩૯
ત્યમ કર્ણનિ હણવા અહી કાંઈ યત્ન કરિ, રણધીર !
પૂર્વક્રત એહના અપકાર કાંઈ શન વિચારિ મન્ય, વીર રે ? ૪૦
સભામાં દ્રૌપદી કેશે ગ્રહી આંણી યારિ રે,
બહુ સુભટ સુણતાં દુષ્ટ વાયક કર્ણ બોલ્યો ત્યારિ રેઃ ૪૧
'આજ પાણ્ડુના સુત નાશ પાંમ્યા, ગયા નર્ક સુઆરિ રે,
હવિ અન્ય પતિને વર્ય સહી ઉતાવલી નીરધાર રે. ૪૨
નહીતરિ કરિ કૌરવતણું દાસત્વ તૂં અનુદિન રે,
પાણ્ડવતણી આશા તજી દ્રઢ કરી રાષે મન રે.' ૪૩

તુજ દેષતાં એહવાં કઠિણ વાયક તજી બોલ્યો ત્યાજ રે,
તે ગયાં તુજને વીસરી? કાં ન સમ્ભારે આજ રે? ૪૪
આજ કર્ણ મન્ય અભિમાન આંણીઃ 'મુજ સમો નહી હોય રે;'
ભાર્ગવતણી વિદ્યાથકી મન્ય ગર્વ સબલો હોય રે. ૪૫
તે કર્ણ પાપી દુષ્ટનિ રણિ હણી સારોધાર રે,
પછી સયોધનનિ મન્ય વીષે ચિન્તા પમાડે સાર રે. ૪૬
હતપક્ષ કૈરવનિ કરી સુષ પમાડે નિજ બન્ધુ રે,
આજ શોક આલસ તજી ઉદ્યમ કરો, કરુણાસિન્ધુ રે! ૪૭
રાય યુધિષ્ઠિર મન હરીષ પાંમિ હણ્યો દેષી કર્ણ રે."
એહવાં વાયક રણ વીષે રહી કિહિ અશર્ણ્યશર્ણ રે. ૪૮

ઊથલો

કહિ અશર્ણશર્ણ રે, તેહમાં કાંઇ સન્ધે નહી.
વિષ્ણુદાસ કેહેઃ શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સેનામુષે આવ્યા સહી. ૪૯

૧૧૪૮

કડવું ૩૨ મું—રાગ ગોડી

સઞ્જિ કિહિઃ સાંભલિ રે રાય! યારિ પાર્થ રણમાં જાય,
પવનવેગ દીઠા યારિ તૂરી, વઢવા તુજ સુત સેના ફરી. ૧
સુણી પાર્થ-રથનો નિર્ઘોષ રાય દર્યોધન આંણે શોક.
વિવર્ણ વદન થઉ અવશ્યમેવ; તેડ્યા ભ્રાત પછિ તતષેવ. ૨
"પાણ્ડવનિ મારો નિરધાર," એહવૂં આયૂસ દીધૂં ત્યાર.
રાયતણું વાયક શિર ધરી નિજ સેના સહુ સાંમ્રદ કરી. ૩
ગજ રથનો નવિ લાભિ પાર, ઉષ્ટ્રયાંન વેસર અસવાર.
મદઝરતા મોટા માતઙ્ગ, લોહમિ કવચ પિહિરચા નિજ અઙ્ગ. ૪
રણ શો સુષ વાજિ નિર્ઘોષ! શબ્દ થકી વ્યાપ્યૂં ત્રૈલોક્ય.
અનેક પિરિનાં અસ્ત્ર વિશાલ, ચાલ્યા કરચ ગ્રહી મહીપાલ. ૫
શરપણિ વપુ ધ્રુજે કાય, દેષી તવ સુત બોલ્યો રાયઃ
"રષે વીર પાછા ઓસરો, જાઓ, યુદ્ધ રણમાંહિ કરો". ૬

ત્યારિ શકુનિ પાસિ તેડી ષેવ; દુર્યોધન બોલ્યો અવશ્યમેવઃ
"પાંચે પાણ્ડવમાંહિ જાણ્ય ભીમસેન બલીઓ પરમાણ. ૭
જો યુદ્ધ કરતાં તે સહી મરિ તો પાણ્ડવ વલતાં શૂં કરિ ?
ભીમ વડે ગાજે પાપીષ્ટ, પછિ વણમારચા મરે તે દુષ્ટ. ૮
મારુતાત્મજને મારો આજ તો સીદ્ધ પામિ માહારૂં કાજ."
ત્યારિ દુઃશાસન કિહિ રે, મમ ભ્રાત! શન સાંભલો તૂં માહારી વાત ? ૯
પવનતણા સુતને રણ રહી મારૂં રણમાં ઉભો રહી.
યમ મૃગને મારિ શાર્દૂલ, ત્યમ એહનૂં આણું નિર્મૂલ. ૧૦
અતુલ્ય યમ ઉડી જાય ત્યમ એહને હું મારૂં, રાય !
પવન ઉડાડે ઘનનિ યમ હું ભીમને મારૂં ત્યમ્ય. ૧૧
યમ અગ્નિ કાષ્ટ સૂંકાં અવશ્યમેવ ઉડાડી નાષિ તતષેવ,
અર્ક વારિનિ શોષે યમ, રાય ભીમને મારૂં ત્યમ. ૧૨
કો ચિન્તા વ્યાપી તુહ્નને કાય, શન આજ્ઞા આપો મૂને, રાય ?
જો એહને નવ્ય મારૂં આજ તો મિ ત્યજવૂં તાહારૂં રાજ્ય. ૧૩
મુજ ઉભા ચિન્તા શી તુને ? આપ્ય આજ્ઞા, રાયજી ! મૂને.
ઘણું વિટમ્બી કુન્તજાત, રણમાં આજ પમાડુ પાત. ૧૪
પછિ રાય એ પ્રથવી તણું આનન્દ પાંમી કરયે ઘણું."
ત્યારિ દુર્યોધન ઉઠી તતષેવ રહિ ભ્રાત ચાંપ્યો અવસ્યમેવઃ ૧૫
"તુજથી કાર્ય સરચૂં માહારૂં, મુષ જોતાં, અનુજ ! તાહારૂં.
મદઝરતો વારુણ એક ભલ્લ દુઃશાસન બિઠો ત્યાંહાં મલ્લ. ૧૬
પુઠે સૈન્યતણો નહી પાર "કીલ કીલ" શબ્દ હવો નીરધાર.
"જાઓ સૈન્ય લેઇને ત્યાંહિ વૃકોદર ઉભો છે જ્યાંહિ." ૧૭
લેઇ આજ્ઞા રણમાં જાય, પુઠે પાલો ચાલ્યો રાય.
દુર્યોધન આશી ઉચરી, ઘણાં યત્ન ભ્રાતને કરિઃ ૧૮
"દશોદશ અવ્યની નિ આકાશ તે તો પુરયો તાહરી આસ.
અસુર નાગ ગ્રહ સાયર સહી તે રક્ષા કરયો તાહારી અહિ." ૧૯
શુભ વચન કહી વલીઓ રાય, દુઃશાસન પછિ રણમાં જાય.
તે વાર્તા ભીમિ ત્યાંહાં લહી, દુઃશાસને યે વાંણી કહી. ૨૦

જો બલ તૂજમાં હોઇ સહી, તો પ્રગટ યુદ્ધ રણિ કરયે રહી. ૩૪
આજ પ્રતિજ્ઞા સાચી કરૂં કિ ભીમનિ મારૂં મરૂં."
એહવૂં કહી કરચ લીધી ગદા, મારી ભીમનિ ઉરમાં તદા. ૩૫
પછિ હણ્યો ગજનો ભુજદણ્ડ, મારી આહાત કરચો શતખણ્ડ.
પુનરપિ ગદા તણા અતિ માર, ગજ ઉપરિ બહુ કીધા પ્રાહાર. ૩૬
ત્યારિ વારણ પાંમ્યો નાશ; દુ:શાસન પછિ આવ્યો પાશઃ
"અરે ભીમડા, થા સાવધાન, આજ હવે મૂંકાવૂં માન. ૩૭
સ્થૂલોદર બહુહારીતણું, કોઈ દેષાડ્ય રણિ પ્રાક્રમ ઘણું.
શરષાશરષી મલી યારિ જોડ્ય, ત્યારિ રહિ નવી શક્ષે કોડ. ૩૮
ઘણું થયૂં ધરતો અભિમાંન, આજ વઢે રણિ આંણી ગ્નાંન."
ત્યારિ ભીમસેન રણિ બિઠો થાય, અંતરં ક્રોધ સહ્યો નવિ જાય; ૩૯
ધરિ ગદા કરમાં અતિ પ્રૌઢ, મારી દુષ્ટ કરચો દિગ્મૂઢ.
પછી હણ્યો ગજ તેણી વાર, કરચો વલી પાણ્ડુનો પ્રાહારઃ ૪૦
પછિ સૈન્ય સહ્વારયૂં બહુ, સઞ્જ કિહિઃ નવિ ગણના લહું.
દુ:શાસન એહવો જોઈ લાગ, રણમાંથી નાહાઠો માહાભાગ. ૪૧
ત્યારિ ઉતપત્યો પવનકુમાર, આવ્યો બહુ પિરિ કરતો માર.
દીઠો ભીમ યારિ આવતો, કમ્પિ રાય, તવ સુત નાહાસતો. ૪૨
અઙ્ગિ સ્વેદ વહિ જલધાર તોહે ભીમનિ કરિ પ્રાહાર.
ત્યારિ વૃકોદરિ મન્ય આંણી રીસ ગ્રહ્યો કણ્ઠે પાડીનિ ચીસ, ૪૩
તીક્ષણ ષઙ્ગ કરચ ભીમિ ધરી શિરથી કાયા અલગી કરી.
કમ્પિ ધડ અબ્યનીમાં બહુ, ઉભો યોધ તે નીરષે સહુ. ૪૪
ભીમે ધડ પાડ્યૂં અવશ્યમેવ, રદિ ઉપરિ બેઠો તતષેવ.
પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પાલી ત્યાંહિઃ શોણિત–પાન કરચૂં રણ માંહિ. ૪૫
રદિ ઉપરિ બિશી નીરધાર રુધિર–પાન કરચૂં બહુવાર.
ષડગવતી હઈઉં ફાડીઉં, તેહમાંથી કાલજૂં કાઢીઉં; ૪૬
પઞ્ચ ગ્રાસ આંમીષના કરી પઞ્ચ જય કરચા મુષે ધરી.
પછિ રુધિર-અઞ્જલિ ધરીઉ પાંણ્ય, સહુ સુંણતાં મુષ બોલ્યોવાંણ્યઃ ૪૭

"માતતણું કીજે સ્તનપાંન, તે-પે એ અમૃત્ય-સમાંન્ય.
અથવા ઘૃત ખાંડ નિ પિષ્ટ, તે-પે એ મૂહ્‌ને લાગે મિષ્ટ. ૪૮
અથવા આંમ્ર-રસમાંહિ શર્કરા આગલિ સહુ તે કાકરા.
માધવી પાંન મધુર અતિ હોય, તે-પે આ મીઠૂં છે સોય. ૪૯
મધુર પાંન બીજાં કિહિવાય, આ આગલિ તે સહુ ઉલપાય.
અથવા સ્વર્ગ નદીનૂં તોય, તે-પે મધુર અતીશિ હોય. ૫૦
અમૃત્યથી રસ અધીકો માગ, તે માટિ સુર લેયો ભાગ."
એમ કરે પાંન નીશંકિ વલી, રહે ક્ષિપરિ બિઠો ફરી. ૫૧
એહવૂં દારુણ કર્મ દેખીનિ ત્યાંહિ નાહાસિ યોધ રહિ રણ માંહિ.
પરસ્પરિ એહવી વદતા વાતઃ 'નોહિ મનુષ્ય એ કુન્તા-જાત.' ૫૨
બીજી અન્જલિ પુરણ કરી, દીર્ઘ સ્વરિ વાંણી ઉચરી.
સકલ વીર સુણતાં ત્યાંહાં રહી એહવી વાંણી ગાઢિ કહીઃ ૫૩
"અધમ્ દુષ્ટ માહાપાપીષ્ટ રુધિરમાંસ તાહા માહામિષ્ટ.
આજ હુ પાંન કરૂં છૂં આહી. શનમૂખિ વચન ન બોલિ રહી. ૫૪
સાંભલિ અધમ કર્મ તાહારૂં; સુણતાં વપુ કમ્પે માહરૂં.
કાલકૂટક કરાવી પાંન જલમાં નાખ્યા આંણી માંન. ૫૫
સર્પે વપુ ડશૂં માહરૂં, એ સહુ અધમ કૃત તાહરૂં.
લાક્ષાગ્રાહમાં બાલ્યા તહ્મો દુષ્ટ, તિમ સહુ કર્મ કરચાં પાપીષ્ટ. ૫૬
દ્યૂત રમાડી લીધૂં રાજ્ય, દેશનગર કરાવ્યા ત્યાજ્ય.
વલી દારુણ કર્મ કરચૂં યારિ સહી દ્રૂપદસુતાનિ કેશે ગ્રહી, ૫૭
સભા વિષી આંણી સાધવી, વસ્ત્ર કાઢી બહુ પિરિ પર્ભવી.
તે દુખ મુજને સાલે ઘણૂં, તે માટિ એણી પિરિ તુહ્નિ હણૂં. ૫૮
યુદ્ધ-યજ્ઞ મે પરઠચો આજ સોણિત-સોમ-પાંનનિ કાય.
દુર્યોધન પશુ પરઠી આંહિ મસ્તક હોમીશ પાવક માંહિ. ૫૯
ત્યારપછી સુખ પાંમીશ ઘણૂં, પછિ રાજ્ય કરીશ પુર તણૂં.
હવિ મ્રન બોલિ, મૂઢ અજાંણ ? કાં પડચો રહિત થઈને પ્રાણ ?" ૬૦

ઝાલ્યા કર પાપીના બેહ, વપુથી અલગા કાઢ્યા તેહ.
પછિ રુધિર–પાંન કરે પદ્મ ભરી, તૃપ્ત થયો એહવું કારય કરી. ૬૧
પછિ શેષ રુધિર દુઃશાસનતણું ભીમે અઙ્ગેં લેપ્યું આપણું.
એહવો કૃતકાર્ય થયો પાણ્ડવરાય રણમાં નૃત્ય કરતો જાય. ૬૨
હાકિ રણિ, ગાજિ ગડગડિ, કૌરવના દલ સાથે ભડે.
ભીમ તણું દેખાંનિ રૂપ, નાહાઠૂં સૈન્ય શ્રવ થઉ વિરૂપ. ૬૩
હાહાકાર તવ દલમાં થયો, દુર્યોધન વીસ્મિ પાંમીયો.
પાણ્ડવના દલમાં આનન્દ, પડ્યો સુણી દુઃશાસન મન્દ. ૬૪
ભેરી શંપ તણા હોઈ નાદ, કરતા વીર પરસ્પરિ સાદ.
ભીમસેનને રણ્ય જિ હોઓ, યુધિષ્ઠિર આનન્દ પાંમઓ. ૬૫
કૌરવદલમાં હોએ ઉત્તપાત, સુણી દુઃશાસન પાંમ્યો પાત.
જેહની ગમાં શ્રીત્રિભોવન–રાય, તે કયમ રાય પરાજિ થાય? ૬૬
કથા કહું દુર્યોધન તણી. પડ્યો ભ્રાત એહવી વાંણી સુણી,
બહુ પિરિ કરતો માહાવિલાપ, અબ્યની સાથી પછાડે આપ. ૬૭

૧૨૧૦

કડવૂં ૩૩ મૂં–રાગ પરજીઓ

સઞ્જિ બોલ્યા રેઃ સાંભલિ, રાય સુજાંણ રે!
દુર્યોધનિ તે સાંભલ્યૂં, ગયા દુઃશાસનના પ્રાંણ રે. સઞ્જિ–ધ્રુપદ ૧
ભ્રાત પડ્યો જાંણીને રાજા કરે માહાવિલાપ રે;
અઙ્ગેં પછાડે અબ્યની સાથિ, પરવશ કીધૂં આપઃ સઞ્જિ૦ ૨
"અરે ભ્રાત! અતુલ પ્રાક્રમી, બલીઆ વીરાધ્ય વીર રે!
તુજ પાખિ હવે આજ અહી મૂહ્નેં કોણ દેશે ધીર રે?" સઞ્જિ૦ ૩
એહવૂં કહી રાય રણ્ય આવ્યો મૂકી મન્ય અભિમાંન રિ,
જૂએ તો રણ્ય મારી ભીમિ કરયૂં રુધિર મૂક્ષ પાંન રે. સઞ્જિ૦ ૪
"અરે ભ્રાત! કાયર થઇનિ હવિ શૂં સુતો રણમાંહિ રે?
આજ સઙ્ગ્રામ વિષિ તુજ પાખિ પાણ્ડવ પ્રભવિ આંહિ રે. સઞ્જિ૦ ૫

અરે ભ્રાત! લાવ્યો પંચાલી સભા વીષે અવશ્યમેવ રે,
ઉઠો, દ્વૈતસરોવર જોઇએ, પાણ્ડવ પ્રગટ્યા પેવ રે. સઞ્જ૦
ઉઠો ભ્રાત! શીખામણ દેવાઃ નવિ કીજે એહવૂં મન રે.
રુધિર-પાંન કરચૂં કો દૃષ્ટિ વીદારી તાહારૂં તન રે." સઞ્જ૦
એણી પિરિ બહુ વિલાપ કરિ. દુઃખનો નાવિ અન્ત રે.
ત્યારિ દશ બાન્ધવ આવીનિ બોલ્યાઃ "સાંભલિ, રાય ગુણવન્ત રે!
અહ્મો ભીમને નીશ્ચિ મારૂં. કાં ન દિ અહ્મને આસ રે?
કિહિ તો પાણ્ડવ પાંચે ને રણમાં પમાડું નાશ રે." સઞ્જ૦
એહવૂં કહી શાન્તના પમાડી વલ્યો પાછો રાય રે.
માહાક્રોધ અન્તરમાં આંણી રણમાં દશોદશ ધાય રે. સઞ્જ૦
રણમાં વીટચો વૃકોદરને, મનમાં મોટી આસ રે;
કરચૂં યુદ્ધ કેહી પિરિ તેણે, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ રે. સઞ્જ૦

કડવૂં ૩૪ મૂં-રાગ દાહિારી ગોડી

સઞ્જ કહેઃ ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલોઃ તવ સુત રણમાં આવ્યા.
અનેક બાંણે વૃષ્ટિ કરી ત્યારિ ભીમતણે મન ભાવ્યા.
સોહમે કવચ વિરાજિત અઙ્ગેં રથ્ય બિઠા વીરાધ્ય વીર.
ધાલ્યો કુંડિ ભીમસેન રથિ રાખી નિજ મત્ય ધીર.
બાંણ ગદા ફરશી નરૂઆરિ હણે ભીમનૂ અઙ્ગ;
અનેક યોધ રહ્યા જૂએ પણ નાવિ કો તેહને સઙ્ગ.
વાયુતણો સુત માહાપરપચ્યી ગદા ગ્રહી નિજ હાથ્ય,
શિર બાપલિ ફેરવી મૂંકી મારચો સઘલો સાથ્ય.
પછિ વલી દલ ભણી ધશો રથ્ય, હણ્યા શૂર જે હોય;
કર્ણ શલ્ય ત્યાંહાં રહ્યા જૂએ પણ વારિ નહીં તેહને કોય.
ત્યારિ દશોદશ દલ નાહાશતૂં દેષી કર્ણ કરિ વિચાર;
રણમાં આવી અનેક અસ્ત્રે બહુવિધિ કીધો માર.

ત્યારે શલ્ય કહેઃ હો રાધાસુત ! હવે વારો આવ્યો તાહારો;
આજ નહીં ઉગરિ આ રણમાં; બોલ માંનચેં માહારો. ૭
જોને, કૌરવ માત્ર હણ્યા; અવિશિષ્ટ રહ્યા છિ ચેહ,
મારયા પૂઠે સહુકોહોને પાણ્ડવ હણશિ તેહ. ૮
દુઃશાસનનૂં રુધિરપાંન ભીમસેનિ રણમાં કીધૂં,
ત્યમ અર્જુન હવિ તુજનિ મારી એ દીસિ સહુ લીધૂં. ૯
તુજ મારયા પૂઠે દુર્યોધન સબલ પાંમશે કષ્ટ,
તે સંહી દિવસ આજની મધ્યે તાહારૂં થાશે રિષ્ટ. ૧૦
પાણ્ડવ સધલા મલી એકઠા રહ્યા હણેવા તુજને.
તાહારો રણમાં વધ થાશે, એ મોટું દઃખ છે મુજને. ૧૧
તે માટે કિહિ તો હવિ અર્જુન સન્મુખ અશ્વ ચલાવૂં,
કિહિ તો ભીમ સમીપે, કિહિ તો રાય ભણી રથ લાવૂં. ૧૨
દુર્યોધન રાજાએ તુજને ભાર સમર્પ્યો સર્વ,
તે માટિ, રાધાસુત ! મનમાં નવિ ધરવો તિ ગર્વ." ૧૩
શલ્યતણાં એહવાં વાયક સાંભલીને મનુષ્યભાવ મન્ય આંણ્યો;
પાણ્ડવનિ હણવાનિ કર્ણ વૃષ સેન પરમાંણ્યોઃ ૧૪
જા સુત ! હણ્ય સહુ કુન્તાસુતને કરી પ્રાક્રમ અપાર,
રાય દુર્યોધન અતિસુખ પાંમિ તે કરચે નીરધાર." ૧૫
ત્યારિ પિતાતણી આજ્ઞા લેઇને રણ્ય ભડે કર્ણનો તન્ન;
દશ દશ બાંણ અનેક ઉપર મૂકયાં દૃઢ કરી મન્ન. ૧૬
ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર નિકુલ પાઠવ્યોઃ "જાઓ સર્પી કરો સંગ્રામ.
રાધાના સુતને મારો તો સરે સર્વનાં કાંમ." ૧૭
ત્યારિ પરસ્પરિ બેહુ વઢવા લાગ્યા; કરિ બાંણનિ વૃષ્ટિ.
ત્યારિ વૃષસેને તે રણમાં ઉભો દીઠો પારથ દષ્ટિ. ૧૮
રથ ખેડયો અર્જુન સાંહાંમો યમ પતઙ્ગ પાવક જાંણી;
"અરે પાર્થ ! હવિ વઢે મુંજશૂં," એહવી બોલ્યો મુક્ષ વાંણી. ૧૯

એહવૂં કહીનિ પાર્થ ઉપરિ સાઠય પાઠવ્યાં બાંણ.
એ શ્રીકૃષ્ણ તણે શિર ભેદ્યાં; ગાજ્યો ચતુરસુજાંણ. ૨૦
ત્યારિ કુન્તાસુત માહાક્રોધ ધરીનિ લીધૂં શર વિકરાલ.
કૃષ્ણ [તણી] આજ્ઞા લેઇ નિ આંણ્યો તેહનો કાલ. ૨૧
તે વાત ગઈ કર્ણ આગલિ તતક્ષણ પાર્થે માર્યો તલ્ল.
ત્રૈલોક્ય વીષિ યે ક્રોધ હતો તે આવી પ્રગટ્યો મલ્લ. ૨૨

નેત્ર વીષિ જલધાર વહિ, રણિ થર થર ધ્રુજિ કાય:
"અરે શલ્ય! રથ હાંક્ય; હવિ મિં ક્રોધ સહ્યો નવિ જાય. ૨૩
રુધિરવર્ણ કર્ણ ત્યાંહાં નેત્ર થયાં, મુક્ષ મુકિ તવ નિઃશ્વાસઃ
"આજ હણું કુન્તાના સુતને, સૈન્ય કરૂં સવ નાશ." ૨૪

અર્જુનના રથ સાહામો નિજ રથ ખેડાવ્યો તતકાલ.
ઘણું દુખ શાલે હૈડામાં યે રણ્ય માર્યો બાલ. ૨૫
ઉભય સમાંન સ્યન્દન યેહના, હંસવર્ણ તોખાર,
ગાન્ધર્વનગરને આકારિ; કો નવિ જાંણિ પાર. ૨૬

પ્રલિકાલના સૂર્ય હોએ ત્યમ એહુ રથ સોભિ પાસિ.
વીસ્મે પામ્યા.સર્વભૂત દહોદશ જોતાં સહુ નાહાસિ. ૨૭
જાંણે અર્ક ઇન્દુ આકાશિ પ્રગટ થયા તતકાલ!
જાંણિ ત્રિપુર સમીપિ ધરી ચન્દ્ર યેણે ભાલ! ૨૮

જાંણિ વાસવ નિ વૈરોચન, રાવણ ને શ્રી રાંમ,
તે હવા વીર રણમધ્યે શોભીઇ કર્ણાર્જુન એહવો નાંમ. ૨૯
વરુણ કર્ણ–ધ્વજાઇ શોભીએ, અર્જુન ને હનૂંમાંન,
રત્ન–વર્ણ રથ ઉભે વિરાજિત, શ્વેત અશ્વના વાંન. ૩૦

સિંહનાદ કીધો બહુ બલીએ, કમ્પ્યા સુરનર ધીર.
તતક્ષણ સહુ જોવાને આવ્યા યાંહાં વઢે એહુ વીર. ૩૧
કૌરવ પાણ્ડવનાં દલ સર્વે જોવા આવ્યા ત્યાંહિ,
શંખનાદ કરિ સહુ ઉભા, હરીખ ધણો મનમાંહિ. ૩૨

કવચ ભાનુવત અઙ્ગિંચ જેહને, ધનૂષ ધરચાં કરચ પ્રૌઢ,
બાંણતણા પરછન્દ રથકી સુરનર થયા દિગ્મૂઢ. ૩૩
માહાશૂર અતિબલ ગિરિ પિરિ સિંહવિરાજિત યમ,
અથવા મદવશ થકી વિરાજિત હસ્તી છૂટા ત્યમ્મ. ૩૪
ત્યારિ દેવ દૈત્ય ગુણ ગાન્ધર્વ પિશાચ જક્ષ કિહિવાય,
રાક્ષસને બહુ વનચર કિન્નર કર્ણ સમીપિ જાય. ૩૫

ઇન્દ્રપ્રમુષ યે દેવતણા ગુણ મુનિ માહાંત મન્ય ભાવ્યા,
સાધુ સહુકો ભુવન તણા યે પાર્થ તણે શિર આવ્યા. ૩૬
સૂર્ય કિહિઃ 'મમ સુત અહીં રણમાં હણિ પાર્થનિ આજ,
તે માટિ સહુ સામ્પ્રદ થઇનિ કરો કર્ણનૂં કાજ્ય.' ૩૭

ત્યારે ઇન્દ્ર કહેઃ 'અર્જુન અહીં રણમાં કરિ કર્ણનો નાશ,
તે માટિ સહુ સામ્પ્રદ થઇનિ જાઓ પાર્થનિ પાશ.' ૩૮
ઇમ પરંસ્પરિ આકાશ વીષિ રહી કરવા લાગા સાદ.
તેણે સમિ નિજ સેન મધ્યે સુભટ કરિ બહુ સાદ. ૩૯

ત્યારિ હાહાકાર હવો બ્રહ્માણ્ડે, ભય પાંમ્યા સ્રવ દેવ,
ત્યારિ શચીપતિ બ્રહ્મા આગલિ જૈ બોલ્યા તતષેવઃ ૪૦
"જગત-સૃષ્ટ-કરતા! તૂં કહીએ, વચન અહ્મારાં દાષો,
અર્જુન કર્ણ વીષિ જય કોહોને? સત્ય વચન મૂક્ષ ભાષો." ૪૧

ત્યારિ બ્રહ્મા કહેઃ "આહો શચીપત્ય! સાંભલ્ય વચન કહું એક સત્ય.
તે નારાયણને નમૂં, યેહની કો નવ્ય જાંણે ગત્ય. ૪૨
તેણે વાયક કહ્યું પૂર્વે તે સત્યારથ ગણવૂં.
'મિ નરનારાયણ રૂપ ધરીનિ કર્ણતણું તન હણવૂં.' ૪૩
તે માટિ જય પાર્થ પામશે તેહમાં નહિ સન્ધેહ.
અર્ક અસ્તાંગત્ય પિહિલો રણમાં પડિ કર્ણનો દેહ.' ૪૪

એહવૂં બ્રહ્માજીનું વાયક સાંભલી હર્ષો ઇન્દ્ર સુજાંણઃ
'આજ હવિ રણમાં મમ સુત કર્ણ તણા લેશે પ્રાંણ.' ૪૫

"જાંણિ અર્ક પડિ છિ ત્રૂટિ વ્યોમથકી નીરધાર જી,
અથવા વસુધા હોઈ વિદારણ અનેક પિરિ તેણી વાર જી. ૭
અગ્નિદેવ તાં શીતત્વ પાંમ્યા, એ મોટું એંધાંણ જી.
તે માટે નિશ્ચલતા થૈને, અર્જુન ! મુકિ બાંણ જી." ૮

એહવાં કૃષ્ણનાં વાચક સાંભલતાં બોલ્યો પાર્થ બલધારી જીઃ
"હવડાં દ્રીષ્ટ આગલ મિ દીઠૂં, નાક્ષો કર્ણ મિ મારી જી. ૯
છત્ર કાર્મુક રથ સાથે અશ્વ સારથિ પડીઓ જી.
શક્તિરહિત થઈ અસ્ત સૂર્યને ભડી કર્ણ રણે પડીઓ જી. ૧૦

આજ ઘણાં જણાંનિ અનૃણ હવો હું, તે કહું સારંગપાંણી જી !
ભરી સભામાં કૃષ્ણા પ્રભવી, દુષ્ટ વદ્યો મુક્ષ વાંણી જી; ૧૧
તે આજ દ્રુપદસુતા આગલિ જઇ શોક સમાવૂં તેહનો જી.
અથવા બિહિન્ય તમારી દુક્ષણીઃ પૂત્ર પડ્યો રણિ તેહનો જી. ૧૨

અમૃતતુલ્યક વચને કરી જાંણો જૈ કરૂં છૂં ત્યાંહાં વાત જી,
અથવા ધર્મધુરન્ધર રાજા અથવા કુન્તા માત જી, ૧૩
એહવૂં દ્રિષ્ટિ પ્રતિ મિ અહીં દીઠું શુભ સૂચક સહુ બોલે જી.
વાજીત્રના નિર્ઘોષ ગડગડિ, તેણે ધરાધર ડોલે જી." ૧૪
ત્યારિ દુર્યોધન માહારથી પઞ્ચશૂં આવ્યો રણમાં હેલાં જી,
અનેક પિરિચની બાંણવૃષ્ટિ તે કરતા તેણી વેલાં જી. ૧૫

મારિ બાંણ પરસ્પરિ ઉભા, દયા ધરિ નહી લેશ જી.
ત્યારિ કૌરવની સેનામાં ભીમિ શીઘ્ર કરચો પ્રવેશ જી. ૧૬
ત્યારિ મારચા વર નરને હસ્તી શીબકા રથ ને છત્ર જી.
અતિ કલ્પાન્ત થતૂં જાણી આવ્યા દ્રોણતણા સુત તત્ર જી. ૧૭

ઝાલ્યો કર દુર્યોધન કેરો, બોલ્યા એહવી વાંણી જીઃ
"અસંખ્ય સૈન્ય આવટચૂં આજ; હવિ દયા મન, આંણ્ય જી ૧૮
પ્રસન્ન થા, હવે કરચ મન કોમલ. પાણ્ડવશૂં શી રીશ જી ?
કોણ કોણ યોધ પડ્યા રહ્યા તાહરા, જોનિ, પ્રથવીધીશ જી ! ૧૯

હણ્યા દ્રોણ બ્રહ્માને તોલે; પડ્યા ભીષ્મ બલધારી જી;
પડ્યો વીર દુઃશાસન શરપેઃ એણી પિરિ સેના મારી જી. ૨૦
ધીટ પડ્યો રાજ્ય વિષે રે સ્વજન સર્વ મરાવી જી.
રુધિર-લિપ્ત થઈ એ અવ્યની, મુજ મન વાત ન ભાવી જી ૨૧
શકુનિ સાથે મલો, રાયજી! પાણ્ડવને શિર નામો જી.
તે સહ્યાંતિ મલો, કરો પ્રીત્ય, યે મનતણું ભય વામિ જી. ૨૨
અર્જુનનિ હું કરૂં નિવારણ, નથી કૃષ્ણનિ કાંમ જી.
એ યુધિષ્ઠિર ધર્મધુરન્ધર નહી લે જૂધનૂં નાંમ જી. ૨૩
ભીમસેન તાં શ્રેષ્ટ બાંધવની સદાં આજ્ઞા પાલે જી,
નિકુલ સિહિદેવ નિ પપ કશો છે? નાહાંનાં બાલ જી. ૨૪
પછિ સકલ દેશના મહીપત્ય છે તે નિજ દૂર શીઘ્ર સધાવિ જી,
યુદ્ધરહિત સૌ સૈન્ય થઈ, જો મન્ય એહવૂં આવિ જી. ૨૫
રાધાના સુતની રણમાં હું ઉતારૂં રીસ જીઃ
'પાણ્ડવ સાથિ રાજ્ય કરે તું પ્રથવીનો થઈ ઈશ જી. ૨૬
પ્રજા સર્વ હિ તુજને આશી, થશિ સહુ વશ તાહારૂં જી.
નહીતરિ સર્વ નાશ પામશે, વચન કરીશ નહીં માહરૂં જી. ૨૭
જોતે, કર્મ કર્યાં શાં પૂર્વે પાર્થે માહાબલધારી જી?
તે શરપો તાં ઇન્દ્ર વરુણ યમ ધનદ નહીં કો વીર જી. ૨૮
કુશલ વાત હવાનિ અર્થે મિ કહ્યા પ્રતિબોધ જી.
તે માટિ મન વિષે, રાયજી! રખે આણતો ક્રોધ જી." ૨૯
એહવૂં દ્રોણપુત્રનૂં વાયક સુણીતે મૂક્યો મન્ય નિઃશ્વાસ જી,
પાપી ક્રોધ કરી મૂક્ષ બોલ્યો; મનમાં જયની આસ જી. ૩૦
દુઃશાસન રણ્ય રોલી માર્યો તે મુને સાલે ઘાય જી.
એહવૂં કર્મ કરીનિ ભીમડો રણમાંથો ક્યાહા જાય જી? ૩૧
આજ કર્ણ હણેવા અર્જુનનિ હું મારૂં સુત-વાય જી.
પછિ નિકુલ શિહિદેવ સહ્યાંતિ તસો હણ્યો જે રાય જી. ૩૨
જ્યાંહાં લગી તનુ પ્રાંણ રહે રે ત્યાંહાં લગી નમ્યૂં ન આપૂં જી.
સુતાં બિઠાં રણમાં વઢતાં યમત્યમ એહને કાપૂં જી. ૩૩

યે કો સુહૃદમિત્ર હોઇ માહારા તેણે એહવૂં કરવૂં જીઃ
આજ થકુ વલી અધિક વેર તે કુન્તાસુતશૂં ધરવૂં જી. ૩૪
ચાલો સહુકો મલી ત્યાંહા જૈઇ રહ્યો કર્ણ બલધારી જી."
તતક્ષણ શીઘ્ર હેલામાં આવી વાત કહી વિસ્તારી જીઃ ૩૫

"તુજવિન કોણ ભડે જૈ રણમાં, દેવપુત્ર માહારા મિત્ર જી?
તુજ માટિ અવ્યનીમણ્ડલમાં નથી કો માહરિ શત્ર જી." ૩૬
એહવૂં કહી રણમાંહિ વીકારયો રાધાસુત યે કર્ણ જી,
ત્યારિ અસંક્ષ્ં બાંણ મેહેલીનિ કર્ણિ યોધ પમાડ્યા મર્ણ જી. ૩૭

ત્યારિ અનોઅન્ય બહુ બાંણ જ મૂકે તે કો ન લહિ ગત્ય જી,
ત્યારિ રણમાં રહી કર્ણનિ નાથ વીષાંણિ અત્ય જી. ૩૮
ત્યારિ પાર્થ કહેઃ "કરુણાનિધિ કેશવ! રિપુબલ આજ વષાંણો જી.
માહારથી બલ એહમાં અધીકુ તહ્મો તે કેહિ પિરિ જાંણો જી?" ૩૯

ઉગ્ર બાંણ મેહેલી કુન્તાસુત રથ ઉડાવ્યો વ્યોમ જી,
ત્યાંહાં રથકો ભમતો બહુ કષ્ટે પડ્યો તે આવી [ભોમ્ય] જી. ૪૦
ત્યારિ કર્ણ કિહિઃ "હવે આંણે બાંણે ન હણું પાણ્ડવ-ઈશ જી,
તો ભુવન વીષિ યે પાતક હોઇ તે પડજો માહારિ શીશજી. ૪૧

વલી કન્યા કેરૂં ધન ઉપજાવિ, અતિથ્યનિ નનિ જાંણિ જી,
માતપિતાની સેવા ન કરિ, ભેદભાવ મન્ય આણિ જી, ૪૨
બ્રાહ્મણ હુતો ધર્મ નાચરિ, કરિ વેદનો ત્યાગ જી,
દાંન દયા વ્રત તપ તીરથ કાંઈ ધરિ ન ધર્મશૂં રાગ જી, ૪૩
એથી અધીક મોટેરાં પાતક હયો મુહને, માહારાજ જી!
આંણે બાંણે અર્જુનનિ હું શીઘ્ર ન મારૂં આજ જી." ૪૪

ત્યારિ શ્રીભગવન્ત કહેઃ "કુન્તાસુત! સાંભલ્ય માહરી વાત જીઃ
આ કર્ણ બાંણ મૂકે ત્યારિ હોએ માહાઉતપાત જી." ૪૫
ત્યારિ સુરનર મુનિવર જોતાં કર્ણે બાંણ ગ્રહ્યું તતકાલ જી,
હાહા કરતાં છૂટૂં જાણે અગ્નિની [માહા]જ્વાલ જી! ૪૬

ત્યારિ શ્રી ભગવન્તિ ભાર જ મૂક્યો રથ ઉપરિ તેણી વાર જી,
તેણે કરી રથ વહી ગયો અવ્યનીમાં સારોદ્ધાર જી. ૪૭
ત્યારિ મુગટ પાર્થનો લેઈ ગયૂં શર રવિમણ્ડલમાં ષેવ જી.
જયજયકાર વરતી રહ્યો; ત્યારિ પુષ્પવૃષ્ટિ કરે દેવ જી. ૪૮

ઊથલો

પુષ્પવૃષ્ટિ કરિ દેવ રે, આનન્દ સહુ પાંમ્યાં સહી;
કૃષ્ણ કહે: "તૂં જો રે અર્જુન ! કર્ણ સમો કો બલીઓ નહીં" ૪૯

૧૩૨૦

કડ્વૂં ૩૬ મૂં–રાગ રામશ્રી

સઞ્જે બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાય જી !
રણમાં યુદ્ધ અપર્મિત થાય જી. ૧
તેણે સમે આવ્યો સૂજાંણ જી;
અર્જુન પ્રતિ બોલ્યો વાંણ્ય જી. ૨
ઢાલ—વાંણ્ય બોલ્યો પાર્થશું: "માહારા ભ્રાત ચતુર સુજાંણ !
કાં વિમાંસિ રણમાં રહ્યો ? શું નથી તુજમાં પ્રાંણ ? ૩
તાહારા બલતણી ગત્ય નવિ લહિ કો દેવ દાંનવ રાય,
તો હજી લગી શૂં વિમાસિ ? માહારે રદિ દુઃષ ન માય; ૪
પાણ્ડવ સમર્પ્યૂં અગ્નિનિ ત્યારિ જીત્યો મઘવા દેવ,
દ્વન્દ્વ–યુદ્ધિ તપ કીધે તે જીત્યા શ્રીમહાદેવ. ૫
દ્રુપદસુતા યારિ વરિ ત્યારિ કર્યો કરશી–ઘાત,
એકલે કૌરવ મચ્છપુરમાં જીતીયા સાક્ષાત. ૬
સુરલોકમાં જઈ અસુર મારી કરયા નીર્ભે દેવ.
પણ સંસપ્તક સઘલા હણ્યા તિ હેલાંમાં તતષેવ. ૭
યદુ સર્વે જોતાં સુભદ્રાનૂં કરચૂં હેલાં હર્ણ,
વલી અનેક સુર પૂર્વિ હણ્યા આંગમી પોતે મર્ણ. ૮

તે પ્રાંણ બલ તાહારૂં ક્યાંહાં ગયૂં ? નથી પ્રગટ કરતો આજ.
કર્ણ મારયા વિના કાંઇ નથી સરવૂં કાજ.” ૯
ભગવન્તજી કિહિઃ “ધનન્જિ ! ભીમનું વાયક યેહ,
રણમાં રહીનિ આજ સહી સત્યારથ કરવૂં તેહ. ૧૦
રવિ અસ્ત હવડા પાંમશે, પછિ નહી ચાલિ પ્રાંણ.
તે માટિ ધનૂષિ ચઢાવી શીઘ્ર મૂકો બાંણ.” ૧૧
ભગવન્તનૂં વાયક સુણી બહુ બાંણ મૂક્યાં ત્યાંહિ,
પરલિ મારી કરિ દલમાં પડિ શર જઈ યાંહિ. ૧૨
ત્યમ કર્ણ શર બહુ પાઠવૈ પારથને કરવા નાશ.
ઉભયને બાંણે કરી પરિપૂર્ણ હવૂં આકાશ. ૧૩
ત્યારિ બ્રહ્મ–શર પાર્થિ ગ્રહૂં રણ મધ્ય યેણી વાર
રથ ચક્ર કર્ણ તણાં ગ્રશાં અવ્યની એ તેણી વાર. ૧૪
ત્યારિ કર્ણ કહેઃ “રે. ધનઞ્જે ! એક મહૂર્ત્ત કરય વિશ્રાંમ;
રથચક્ર કાઢું પણીને ત્યાં લગી મ લેઇશ નાંમ. ૧૫
અધમ હોઈ તે શત્રૂનિ પ્રષ્ટિ હણે નીર્વાણ્ય,
સુધર્મી માહા પ્રાક્રમી વાંસિ ન મારિ બાંણ. ૧૬
મોકલે કેશે પરાઙ્મુષ, વર્ણમાં બ્રાહ્મણ યેહ,
પણ પાંણ્ય સમ્પુટ કરી ઉભો શર્ણ્ય–કાર્યિ તેહ, ૧૭
પણ શસ્ત્રવર્જિત, કવચ–વર્જિત, વ્યસન પાંમ્યો કાય,
વલી સેવક હુતો ન મારિ, સાંહાંમો આવ્યો રાય. ૧૮
માહારથી તૂં શરષો નહીં કો અવ્યની માંહે,
હું આજ દૈવે વવશ કીધો; રખે મારિ આંહિ ! ૧૯
હું વિરથ છૂં, તૂં રથ વીષિ, એમ હોઈ ધર્મવિરોધ.
માહારથી શરષા સમ–બલે તે ધર્મ કહીએ યુદ્ધ. ૨૦
તૂં ધનૂર્ધરમાં મુક્ષ કહીએ, શાસ્ત્રનો જાંણિ ધર્મ,
તો વિચારી તૂં જો રદે, કો કરિ એહવૂં કર્મ ? ૨૧
તૂં ક્ષત્ર–કુલમાં પ્રગટયો, યશ–વૃદ્ધ પાંમિ અત્ય,
ધનુર્વિદ્યા તાહારીમાં કો ન જાંણિ ગત્ય. ૨૨

ઉદ્ધરી રથ અલગો કરૂં, ધનૂંષિ ચઢાવૂં બાંણ,
ત્યાંહાંલગી અર્જુન રષે તૂં મૂજ સાથ્ય કરચતો પ્રાંણ!" ૨૩
ભગવન્તજી ભાષિ તદાઃ "સુણ્ય કર્ણ્ય! તાહારાં કર્મ,
દ્રુપદી આંણી સભામાં ત્યારિ ક્યાંહાં ગયો તો ધર્મ? ૨૪
વલી ધર્મસુતનિ હરાવી તેહનૂં સર્વ કીધૂં હર્ણું,
વનવાશ કાઢ્યા દુઃષ પમાડી તે કર્ત્ય તાહારૂં, કર્ણ! ૨૫
વલી ભીમનિ દેવરાવીઉ યે હલાહલ મહાકૂટ,
વલી સોડ્યમાંહિ સર્પ્પ ઘાલ્યા, કૃત્ય*તાહારૂં દુષ્ટ. ૨૬
અભિમન્ય બાલક એકલો, તહ્નો ઘણા દુષ્ટ અનન્ત,
સઘલે મલીને તેહનો રણમાંહિ આંણ્યો અન્ત. ૨૭
ત્યારિ ધર્મ, કોહો, તે ક્યાંહાં ગયો? હવડા કિહિછિ ઈમ?
એહવા દુષ્ટ પાપીનિ સહી રણમાં તે હણીએ ઈમ." ૨૮
એહવૂં કહીને પાર્થને કોપિ કરયો જાજ્જૂલ્ય,
અતિ ભયાનક મુષ દેષતાં ત્રૈલોક્ય નાવિ તુલ્ય. ૨૯
બ્રહ્માસ્ત્ર મેહેલ્યૂં અર્જુનિ, કર્ણે સહૂં નવિ જાય,
તેહનિ છેદવા વલી તે જ શર પોતે ગ્રહ્યૂં યારિ રાય. ૩૦
ત્રૈલોક્ય જ્વાલા પ્રગટી, કોણિ રહ્યું નવિ જાય.
એમ કર્ણ નિ અર્જુનતણું ત્યાંહાં યુદ્ધ બહુવિધિ થાય. ૩૧
તે ઉપરિ અગ્ન્યસ્ત્ર પાર્થિ ભરી મૂક્યૂં બાંણઃ
'ભગવન્તજીની કીપાથી હવિ હરૂં તાહારા પ્રાંણ.' ૩૨
ત્યારિ કર્ણ માહાક્રોધિ ચઢ્યો, મેઘનૂં મૂક્યૂં બાંણ,
અગ્નિ સઘલો સમાવ્યો, શરરહિત કીધૂં પ્રાંણ ૩૩
પછિ અર્જુને મનમાં સ્મરી [મહાદેવનિ] તતષેવ,
એક અલિકાલી બાંણને કરમાં ગ્રહ્યૂં અવશ્યમેવ. ૩૪
સૂર્યકિરણ સમાંન્ય ઝલકિ અગ્નિનિ આકાર,
નર નાગ કીંનર રક્ષ જક્ષ જોતાં ત્રાહાસ પાંમ્યા સાર. ૩૫

શૂં કરૂં વર્ણવ તેહતણું જો મુક્ષ રસના એક,
સહસ્રરસનાઇ કહું તોહે ન આવે છેક. ૩૬
જાંણિ સહસ્રનેત્રાશનિ સમો અતિ તેજનો ભણ્ડાર,
વાયુ મનથી અંશુગાંમી કો ન જાંણિ પાર. ૩૭
પ્રલેકાલે રુદ્રજી કરમાં ધરિ તતષેવ,
પાશુપતાસ્ત્ર તે શરતણું રે નાંમ તાં અવસ્યમેવ. ૩૮
હરિતણે હસ્તિ ચક્ર, સુરપતિતણે અશની યમ્મ,
અન્તક તણે કરિ ડણ્ડ યમ, પાર્થનિ કરચ શરચ ત્યમ્મ. ૩૯
નથી નર ભૂતલ વીષે કો સહિ એહવો બાંણ.
આકાશવાંણી સુર વદિઃ 'કર્ણના હણશે પ્રાંણ.' ૪૦
પૂર્વિ અસુર માહાપ્રાક્રમી તેહના રુધિરનું પીનાર,
ધનૂષશૂં આરોપતાં; ત્યારિ હવો હાહાકાર. ૪૧
ત્યારિ પાર્થ ગાઢે ઉચરચો સહુ યોધ સુણતાં વાંણ્યઃ
"કોઇ સુકીત જન્મવીષિ કરચું જો હોઇ નીશ્ચિ જાંણું, ૪૨
જપ ધ્યાંન તપ કાંઇ અચરયાં તીર્થ આવાગાહન,
શુભ દિન વીષે કરી વિપ્રને કાંઈ હોઇ દીધાં દાન, ૪૩
ગુરુ વિપ્ર માત ને ભ્રાતની આજ્ઞા લોપી હોય,
તે પૂન્ય માટિ ક્રષ્ણજી શર સફ્લ થાયો સોય." ૪૪
એહવૂં કહીને ઘોર શર અર્જુનિ મૂક્યૂં ત્યાંહિ,
ત્યારિ ભૂવનત્રણે ષલભલ્યાં, સુર કમ્પીઆ મનમાંહિ. ૪૫
ઉચાર ક્રત્યા અર્થવર્ણની નાશ કરવા દેહ,
તતકાલ મૃત્યાજપ માંડિ, તેમાં નહીં સન્દેહ. ૪૬
શર મૂંકતાં અર્જુનતણા આનન્દ મનમાં હોયઃ
"શ્રીક્રષ્ણજી! આ બાંણ માહારે સફ્લ થાયો સોય." ૪૭
શર છૂટતાં શબ્દ હવો, જાણિ ગડગડો આકાશ!
વાગતાં તતક્ષણ કર્ણનિ તતકાલ કીધો નાશ. ૪૮
યમ અસ્તકાલિ રવિ પડિ નિધિ વીષિ લોહિતવર્ણ,
ત્યમ પાર્થના શરથી પડ્યો રવિપુત્ર પાંમી મર્ણ. ૪૯

તેજ પ્રગટયૂં કર્ણના વપુમાંહિથી નીર્દ્ધાર,
બહુ વીર જોતાં ગગન્યમાં તે ગયૂં સારોદ્ધાર. ૫૦
વપુ પડું સુન્દર વિરાજે અવ્યની વીપિ ઉદ્યોત,
જ્યાંણે ગગન્યમાંથી ઉતરી છિ વીજ કેરી જયોત ! ૫૧ ૫૧
શિર પડ્યૂં અલગૂં શોભીએ જાંણિ તેજનો ભંડાર !
રવિ કર્ણ–વદને જલહલે, જોતાં ન પાંમિ પાર. ૫૨
શું કરૂં વર્ણન તેહનૂં યે પડું પ્રથ્વી શીર ?
અમરગણ કા પડ્યો ત્રૂટિ શૂર નિ માહાધીર ! ૫૩

ઊથલો

શૂર ને માહાધીર રણે અવ્યનીતલિ શોભિ સહી.
વિષ્ણુદાસ કિહિઃ પછિ શૂં થયૂં તે કથા હું બોલીશ રહી. ૫૪

૧૩૭૪

કડ્વૂં ૩૭ મૂં–રાગ ધન્યાશી

સઞ્જે વલતું બોલીઆઃ રે સાંભલ્ય, સાચૂં રે, રાય !
મદ્રાધીપ એહવૂં દેપતાં રે રણથી શીઘ્ર ફુલાય. ૧
રથ લેઈ પાછો વલ્યો રે યાંહા હુતો તવ સુત રાય,
અશ્રુ નેત્ર વીષે ઝરે રે, દુપિ પૂરીત કાય. ૨
ઢાલ—કાય સબલૂં દુપ ધરિ, ગાઢિ ન કરી રુદન્ન
તવ પુત્ર આવી રહ્યો પાસિ, સબલ કમ્પે તન્ન. ૩
"સુણ્ય, રાય દુર્યોધન ! સહી રણમાં થયૂં કલ્પાન્ત.
આજ પાંડુસુતનો જય હવો, કર્ણનો આંણ્યો અન્ત. ૪
સૈન્ય ભાગું આપણું, દહોદશ નાહાઠૂં જાય;
પાર્થના શર આગલે રણમાંહિ નવિ થોભાય." ૫
દુર્યોધન એહવૂં સાંભલી આક્રન્દ કરતો ત્યાંહિ,
નિજ ભ્રાત સાથે આવીઓ રણે પડ્યો રાધેયાંહિ. ૬

"અરે કર્ણ કર્ણ" કરી રડિ, દુખનો ન આવે અન્ત,
"માહારા રિપુનિ રણ્ય નાશ કરવા ઉઠીએ, ગુણવન્ત!" ૭
એહવૂં કહી શિર રદિ ગ્રહી લોટવા લાગો ધર્ણ્ય,
કણ્ઠ સુકા રાયના મુક્ષ વચન કહી કહી 'કર્ણ'. ૮

ત્યારિ શલ્ય કહેઃ રે સયોધન! મન થકો શોક નીવારય,
કાલ્યના બિ પ્રહરમાં પાણ્ડવ મનાવૂં હાર્ય. ૯
હુ જીવતાં ચ્યન્તા કશી? તૂં રાય માહાબલવન્ત.
કૃષ્ણ સાથે પાણ્ડુસુતનો કાલ આંણું અન્ત." ૧૦

એહવી શાન્તના શલ્યે પમાડ્યો, આણ્યો દૃઢ વિશ્વાસઃ
"તુજ વિના કો પાણ્ડુસુતનિ નવિ કરિ રણ્ય નાશ." ૧૧
એહવૂં કહી પાછો વલ્યો રણિ-ભૂમ્ય જોતો જાય,
પાણ્ડુદલ દેષી કરીનિ રાય વીસ્મે થાય. ૧૨
મિગલ પડ્યા માતઙ્ગ મોટા ઉટ ઘર અસવાર,
શિબિકા રથશૂં રાજસુત, પાલા તણો નહીં પાર. ૧૩

પાર્થના શરઘાતથી રણે ચમૂ નાહાઠી જાય.
ગાણ્ડીવના નિર્ઘોષથી રણવીષિ નવિ શોભાય. ૧૪
એહવિ સન્ધ્યાકાલ હવો સહી નિજ શિબર આવ્યા સર્વ,
"કર્ણ, કર્ણ" કહી રડિ મન થકી મૂકી ગર્વ. ૧૫
ધૃતરાષ્ટ્ર કહેઃ રે અહો સઞ્જે! વાયક મુજ અવિધાર્ય,
અનાથ માહારા પુત્રને હવિ કોણ દે આધારય? ૧૬

કદાચ્યત દૈવાત–યોગિ શલ્યનિ જય હોય
તો રાજ્ય દુર્યોધન કરે, મુને સમ્ભવે છિ સોય. ૧૭
ત્યારિ કહિ સઞ્જેઃ રાયજી! આશા તમારી પ્રૌઢઃ
જોને, ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ શરપા પડ્યા થઇ દિગ્મૂઢ. ૧૮
તે આગલિ, કોહો, કોણ મદ્રાધિપ કિહિવાય?
તેણે પાણ્ડુસુતદ્વય યાંમમાં કેહી પિરિ જીતાય? ૧૯

ચેહની ગમાં શ્રીપરબ્રહ્મજી અને પાર્થ માહાબલવન્ત,
તેહની ગમાં જય લક્ષા બહુ; કાલે ન આવિ અન્ત. ૨૦
આજ દિવસ સત્તર થયા પૂરણ, રહ્યો દિન એક,
કાલ્યના દિનમાં શલ્યને જય કયમ હશે નીરધાર ? ૨૧
શૂં જાંણીએ શી વિધિ થશે, ભગવન્તની ગતિ ગૂઢ.
જય નેટ પાણ્ડવ પાંમશે તાહારાથે, મતિ-મૂઢ ! ૨૨
કર્ણ રણમાં પડ્યો જાંણી પાણ્ડુના દલમાંહિ
નીસાંણ બહુવિધિ ગડગડિ, 'જય' શબ્દ વર્ત્તિ ત્યાંહિ. ૨૩
વાજીત્રના નિર્ઘોષ રણમાં વાજતા નીર્વાંણ્ય.
સૂત માગધ બન્દીજન 'જય' શબ્દ બોલે વાંણ્ય. ૨૪
વાજીત્રની ધૂની વાજતિ નિજ શિબિર પોહોતા રાય,
આશીષ દિ ત્યાંહાં પાર્થનિ સહુ મલ્યા [રાણા]રાય. ૨૫
સુર નાગ ગુણગાન્ધર્વ કીનર ગયા સહુ નિજ ધાંમ,
કર્ણ માર્યો જોઇને આનન્દ મન્ય અભિરામ. ૨૬
યુધિષ્ઠિરના દલપતિ યે રાય બલીઆ હોય,
હતશેષ સૈન્યે પરવર્યા, નિજ શિબિર પોહોતા સોય. ૨૭
રજની વીષે વિશ્રાંમ કીધો આશ્રાન્ત થયા તતષેવ.
એહવા કર્ણપર્વતણી કથા પૂરણ હવી અવશ્યમેવ. ૨૮
એકમનાં યે સાંભલિ આદર કરીનિ એહ
બ્રહ્મહત્યા આદિ દેઇનિ પાપ છૂટે તેહ. ૨૯

ઊથલો

સર્વ પાપ છૂટિ તેહ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં,
વિષ્ણુદાસ કેહેઃ યેહવી બુધ્યમાંને મિ લહિ. ૩૦

૧૪૦૪

કડવૂં ૩૮ મૂં-રાગ એજ

સન્જે બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાય ! ત્યાર પછી શો થયો ઉપાય.
રજની ગઈ, થયૂં પ્રાતુકાલ, નિત્યકર્મ કર્યૂં મહીપાલ. ૧

"અરે કર્ણ કર્ણ" કરી રડિ, દુષનો ન આવે અન્ત,
"માહારા રિપુનિ રણ્ય નાશ કરવા ઉઠીએ, ગુણવન્ત!" ૭
એહવૂં કહી શિર રદિ ગ્રહી લોટવા લાગો ધર્ણ્ય,
કણ્ઠ સુકા રાયના મુક્ષ વચન કહી કહી 'કર્ણ'. ૮

ત્યારિ શલ્ય કહેઃ રે સયોધન! મન થકો શોક નીવારય,
કાલ્યના બિ પ્રહરમાં પાણ્ડવ મનાવૂં હારય. ૯
હુ જીવતાં ચ્યન્તા કશી? તૂં રાય માહાબલવન્ત.
કૃષ્ણ સાથે પાણ્ડુસુતનો કાલ્ય આંણું અન્ત." ૧૦

એહવી શાન્તના શલ્યે પમાડ્યો, આવ્યો દૃઢ વિશ્વાસઃ
"તુજ વિના કો પાણ્ડુસુતનિ નવિ કરિ રણ્ય નાશ." ૧૧
એહવૂં કહી પાછો વલ્યો રણિ-ભૂમ્ય જોતો જાય,
પાણ્ડુદલ દેષી કરીનિ રાય વીસ્મે થાય. ૧૨
મિગલ પડ્યા માતઙ્ગ મોટા ઉટ ષર અસવાર,
શિબિકા રથશૂં રાજસુત, પાલા તણો નહીં પાર. ૧૩

પાર્થના શરઘાતથી રણે ચમૂ નાહાઠી જાય.
ગાણ્ડીવના નિર્ઘોષથી રણવીષિ નવિ શોભાય. ૧૪
એહવિ સન્ધ્યાકાલ હવો સહી નિજ શિબર આવ્યા સર્વ,
"કર્ણ, કર્ણ" કહી રડિ મન થકી મૂકી ગર્વ. ૧૫
ધૃતરાષ્ટ્ર કહેઃ રે અહો સઞ્જે! વાચક મુજ અવિધારય,
અનાથ માહારા પુત્રને હવિ કોણ દે આધારય? ૧૬

કદાચ્યત દૈવાત-યોગિ શલ્યનિ જય હોય
તો રાજ્ય દુર્યોધન કરે, મુને સમ્ભવે છિ સોય. ૧૭
ત્યારિ કહિ સઞ્જેઃ રાયજી! આશા તમારી પ્રૌઢઃ
જોને, ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ શરષા પડ્યા થઇ દિગ્મૂઢ. ૧૮
તે આગલિ, કોહો, કોણ મદ્રાધિપ કિહિવાય?
તેણે પાણ્ડુસુતદ્વય યાંમમાં કેહી પિરિ જીતાય? ૧૯

યેહની ગમાં શ્રીપરબ્રહ્મજી અને પાર્થ માહાબલવન્ત,
તેહની ગમાં જય લક્ષા બહુ; કાલે ન આવિ અન્ત. ૨૦
આજ દિવસ સત્તર થયા પૂરણ, રહ્યો દિન એક,
કાલ્યના દિનમાં શલ્યને જય કયમ હશે નીરધાર ? ૨૧
શૂં જાંણીએ શી વિધિ થશે, ભગવન્તની ગતિ ગૂઢ.
જય નેટ પાણ્ડવ પાંમશે તાહારાથે, મતિ–મૂઢ ! ૨૨
કર્ણ રણમાં પડ્યો જાંણી પાણ્ડુના દલમાંહિ
નીસાંણ બહુવિધિ ગડગડિ, 'જય' શબ્દ વર્ત્તિ ત્યાંહિ. ૨૩
વાજીત્રના નિર્ઘોષ રણમાં વાજતા નીર્વાંણ્ય.
સૂત માગધ બન્દીજન 'જય' શબ્દ બોલે વાંણ્ય. ૨૪
વાજીત્રની ધૂની વાજતિ નિજ શિબિર પોહોતા રાય,
આશીષ દિ ત્યાંહાં પાર્થનિ સહુ મલ્યા [રાણા]રાય. ૨૫
સુર નાગ ગુણગાન્ધર્વ કીનર ગયા સહુ નિજ ધાંમ,
કર્ણ માર્યો જોઇને આનન્દ મન્ય અભિરામ. ૨૬
યુધિષ્ટિરના દલપતિ જે રાય બલીઆ હોય,
હતશેષ સૈન્યે પરવર્યા, નિજ શિબિર પોહોતા સોય. ૨૭
રજની વીષે વિશ્રાંમ કીધો આશ્રાન્ત થયા તતખેવ.
એહવા કર્ણપર્વતણી કથા પૂરણ હવી અવશ્યમેવ. ૨૮
એકમનાં જે સાંભલિ આદર કરીનિ એહ
બ્રહ્મહત્યા આદિ દેહનિ પાપ છૂટે તેહ. ૨૯

ઊથલો

સર્વ પાપ છૂટિ તેહ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં,
વિષ્ણુદાસ કેહેઃ યેહવી બુધ્યમાંને મિ લહિ. ૩૦

૧૪૦૪

કડવૂં ૩૮ મૂં–રાગ એજ

સઞ્જે બોલ્યાઃ સાંભલ્ય, રાય ! ત્યાર પછી શો થયો ઉપાય.
રજની ગઈ, થયૂં પ્રાતુકાલ, નિત્યકર્મ કર્યૂં મહીપાલ. ૧

વાજીત્રના વાજિ નિર્ઘોષ, સૈન્ય સર્વ થયું નિઃશોક.
આપિ દાંન અવારિત રાય, યે કો યાચક જન કેહિવાય. ૨
શ્રીહરિકેરો પ્રણમી ચરણ, દુષ્ટ સર્વ પમાડ્યાં મરણ.
"સામ્પ્રત સર્વ કરો બહુ યોધ," રાયતણો હવો પ્રતિબોધ. ૩
"દિવસ આજનો કુશલિ જાય તો અવ્યની નિઃકણ્ટક થાય.
શલ્ય યુદ્ધ કરશે અતિ ઘણું, સામ્પ્રત સૈન્ય કરો આપણું." ૪
એહવી યુધિષ્ઠિરની સુણતાં વાંણ્ય યોધ સર્વ આવ્યા નીર્વાણ્ય.
થશે યુદ્ધ દારુણ અતિ ત્યાંહિ, શલ્ય રહી ભડશે રણમાંહિ. ૫
તે **શલ્યપર્વ**માં કથા સમ્બન્ધ કવીતા કિહેઃ બાંધીશ પ્રતિબન્ધ.
સંવત **સોલ પંચાવનો** સાર **યેષ્ટ સુદ ચોથ્ય શનવાર**, ૬
તે દિન પૂર્ણ થઈ એ કથા, યુદ્ધમાંને બોલીશ સર્વથા.
ગાઈ સાંભલિ તેહને વૈકુણ્વાસ, બે કર જોડી કિહિ **વિષ્ણુદાસ**. ૭

૧૪૧૧

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે વિષ્ણુદાસ–વિરચિત કર્ણપર્વ સમ્પૂર્ણ.

૨૦૪૨૭

ક ની પુષ્પિકા:

ઇતી શ્રીમાહાભારતે કર્ણપર્વની કથા સંપૂર્ણ । સંવત ૧૭૧૩ વર્ષે ચૈત્ર શુદ દ્વીતીયા વાર શુક્રે લખીતં ગોપાલગીર સંન્યાસી ॥

નોંધ: આ છેલ્લા કડવાની ૬ ઠ્ઠી કડીના ઉત્તરાર્ધમાં ફા. ગૂ. સ. નં. **૬૬–ત** ની પ્રત રચ્યા વર્ષ "સંવત **સોળ પંચાવન** સાર જેઠ સુદી ચોથ શનીવાર" એમ આ પ્રમાણે જ વર્ષ–તિથિ–વાર નોંધે છે, જ્યારે ગૂ. વ. સો.ની નં. ૨૭૭ની આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં આવેલી પ્રતમાં "સંવત **સોળ ચોરાસી** સાર જેષ્ટ સુદ ચોથ શનિવાર" નોંધી ૭ મી કડીના પૂર્વાર્ધ પછી "કડવાં અડર્ચાસે કથા કહી શ્લોકે બે હજારે પુરણ થઈ" એમ નોંધે છે. ઉપર વિષ્ણુદાસની [illegible]ાં માત્ર ૧૪૧૧ કડી થાય છે.